

Република Македонија
ВЛАДА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Бр.19-4373/1
16.09.2009 година
Скопје

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
СОБРАНИЕ
НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
СКОПЈЕ

Примено	29-09-2009		
Орг. един.	Број	Прилог	Вр. лист
	07	4153/1	

ДО ПРЕТСЕДАТЕЛОТ НА СОБРАНИЕТО НА
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

СКОПЈЕ

Врз основа на членот 184 од Деловникот на Собранието на Република Македонија и член 186 став 2 од Законот за животната средина Владата на Република Македонија Ви поднесува Предлог-национална стратегија за одржлив развој на Република Македонија, што ја разгледа на седницата, одржана на 15.09.2009 година.

За претставници на Владата на Република Македонија во Собранието се определени Неџати Јакупи, министер за животна средина и просторно планирање и д-р Соња Лепиткова, заменик на министерот за животна средина и просторно планирање, а за повереник Каја Шукова, раководител на Сектор во Министерството за животна средина и просторно планирање.

ЗАМЕНИК НА ПРЕТСЕДАТЕЛОТ
НА ВЛАДАТА НА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА

м-р Владимир Пешевски

Подготвил: Катерина Јаневска
Контролирал: Митра Спасовска
Одобрил: Стојан Тодоров

Stojan Todorov

**Поддршка за подготовка на
Национална стратегија за одржлив развој
во Република Македонија**

Проект финансиран од страна на Sida, во соработка со
Министерството за животна средина и просторно планирање на
Република Македонија

Предлог
**НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ ВО
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**
ДЕЛ I / II
Јуни 2009

***Подобра иднина преку Промени
- користење на нашето богато
општествено, културно и природно наследство на
урамнотежен начин***

Овој извештај е подготвен од тимот на проектот НСОР
(составен од домашни експерти, вработените во проектната канцеларија, раководството
на проектот и меѓународните експерти)

Врз основа на член 186 став (2) од Законот за животна средина („Службен Весник на РМ“ бр.53/05,81/05,24/07,159/08), Владата на Република Македонија на седницата одржана на _____ 2009 година, донесе

НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ

Предговор

Одржливиот развој имплицира развој кој ги задоволува потребите на сегашните генерации, без да ја загрози можноста на идните генерации да ги задоволат своите потреби. Со други зборови, при планирањето на нашите секојдневни активности, треба да размислуваме и за идните генерации.

Уставот на Република Македонија содржи членови кои се однесуваат на фундаменталните принципи врз кои се темели одржливиот развој. Законот за животна средина, покрај другите принципи, го содржи и принципот за одржлив развој. Стратегијата за одржлив развој се донесува согласно член 186 став 2 од Законот за животна средина, каде се наведува дека „Владата на Република Македонија заради усогласување на економскиот развој, социјалниот напредок и заштитата на животната средина на национално ниво може да изработи национална Стратегија за одржлив развој. Националната Стратегија за одржлив развој ја усвојува Владата на Република Македонија, која е должна пред усвојувањето да ја достави на разгледување до Собранието на Република Македонија. на Законот за животна средина, исто така, нуди можност за подготовка на Локална Агенда 21.

Почетните активности во однос на поттикнување на одржливиот развој во РМ се јавуваат со подготовката на „Концепциски приод во креирањето и оживотвувањето на Националната Стратегија за одржлив развој во РМ“ (2000) и изработката на „Истражувачки концепт за обезбедување аналитичка и прогностичка граѓа во функција на изработка на Национална Стратегија за одржлив развој во РМ“ (2002).

Националната Стратегија за одржлив развој во РМ се заснова врз принципите за одржлив развој прифатени на глобално ниво а дефинирани на Конференција за животна средина и развој на ОН (Рио де Жанеиро, 1992) со цел Агенда 21 да биде во функција, понатаму врз Декларацијата и планот за имплементација од Јоханезбург 2002 усвоена на Светскиот самит за одржлив развој, врз принципите на Милениумската декларација на ОН кои се содржани во Милениумските развојни цели и принципите развиени во обновената Стратегија за одржлив развој на ЕУ, усвоена од страна на Европскиот совет во 2006 год.

Националната Стратегија за одржлив развој претставува значаен елемент меѓу приоритетите поставени во Европското Партнерство, како и за исполнување на обврските наведени во „Стратегијата на РМ за интеграција во ЕУ“. Стратегијата треба да обезбеди широка прифатеност и да биде цврсто вкоренета во сите сфери на животот во Република Македонија.

Со имплементацијата на проектот „Подготовка на Национална Стратегија за одржлив развој во РМ“, Република Македонија не само што покажува силна и целосна посветеност кон Стратегијата за одржлив развој на Европската Унија, но исто така се придружува кон светското движење за одржлив развој.

Националната Стратегија за одржлив развој во Република Македонија (НСОР), се состои од два дела: Дел I (овој извештај), којшто ја содржи целокупната стратешка рамка и Дел II (одделен извештај), којшто ја содржи стратешката основа за поддршка, а нејзиното имплементирање е во насока на обезбедување економски развој кој е социјално одговорен и праведен, прифатлив за животната средина и кој се потпира врз основните постулати на граѓанското општество.

Насловна страна на Проектот

Име на проектот:	Поддршка за подготовка на Национална Стратегија за одржлив развој во Република Македонија
Број на проектот:	Сидра реф бр. 2005-001592
Датум на почеток на проектот:	15 февруари 2006 година
Датум на завршување на проектот:	30 јуни 2009 година
Детали на контракторот	
Контрактор/Извршител:	Scanagri Sweden AB во здружение со NIRAS A/S и Euroconsultants S.A
Име на претставник на контракторот:	Раководител на Проектот Аника Сандел
Контакт информација:	Scanagri Sweden AB, c/o NIRAS, Kungsbros Strand 15, SE-112 26 Stockholm Tel: +46 8 545 533 11, Mobile: +46 70590 81 66, Fax: +46 8 545 533 33 E-mail: Annika.Sandell@niras.se
Податок за корисникот:	
Корисник:	Министерство за животна средина и просторно планирање на Република Македонија
Лице за контакт на корисникот:	Национален координатор на Проектот Дејан Пановски
Податок за контакт:	Улица: Дрезденска 52, 1000 Скопје, Македонија тел: + 389 3066 930 ext.130 Факс: + 389 3066 931 E-mail: D.Panovski@moepp.gov.mk
Лице за контакт на корисникот:	Технички национален координатор на Проектот Весна Индова
Податок за контакт:	Улица: Дрезденска 52, 1000 Скопје, Македонија тел: + 389 3079 670 Факс: + 389 3066 931 моб: + 389 76 446 916 E-mail: V.Indova@moepp.gov.mk
Податоци за проектот:	
Раководител на тимот:	Страхиња Трпевски
Податок за контакт:	Улица: Димитрие Туцовиќ бр. 20, 1000 Скопје, Македонија тел: + 389 2 3222 356 моб: + 389 75 333 563 E-mail: strahinja@nssd.com.mk

Листа на кратенки и акроними

AAR	Assessment and Analysis Report	Извештај за проценка и анализа
CCSU	Cross-Cutting Support Unit	Меѓусекторска работна група
CDM	Cleaner Development Mechanisms	Механизми за чист развој
COC	Consolidated Conclusions	Консолидирани заклучоци
COF	Consolidated Findings	Консолидирани наоди
COR	Consolidated Recommendations	Консолидирани препораки
EU SDS	European Sustainable Development Strategy	Европска стратегија за одржлив развој
EXS	Executive Summary	Извршно резиме
MoEPP	Ministry of Environment and Physical Planning	Министерство за животна средина и просторно планирање
NSSD	National Strategy for Sustainable Development	Национална стратегија за одржлив развој
PD	Project Director (Scanagri Sweden)	Директор на проектот (Сканагри Шведска)
PINCR	Project Inception Report	Извештај за подготвителни активности на проектот
PINTR	Project Interim Report	Времен извештај на проектот
PIO	Project Implementation Office	Проектна канцеларија
PIP	Project Implementation Plan	План за имплементација на проектот
PM	Project Management (Team Leader and Deputy Team Leader)	Раководство на проектот (раководител и заменик раководител)
PSC	Project Steering Committee	Управен комитет на проектот
PT	Project Team	Проектен тим
RM	Republic of Macedonia	Република Македонија
ROACH	Results – Oriented Approach to Capacity Change	Пристап за менување на капацитетите според резултатите
SD	Sustainable Development	Одржлив развој
SDF	Sustainable Development Framework	Рамка за одржлив развој
SDFR	SD Framework Report	Рамковен извештај за одржлив развој
Sida	Swedish International Development Cooperation Agency	Шведска меѓународна агенција за развој и соработка
SWG	Sector Working Group	Секторска работна група
TL	Team Leader	Раководител на тимот
TOC	Table of Contents	Содржина
ToR	Terms of Reference	Проектни задачи

Содржина

Предговор.....	2
Насловна страна на Проектот	4
Листа на кратенки и акроними	5
Содржина.....	6
1. Одржливиот развој и Република Македонија	7
2. Осврт на процесот на подготовка на НСОП	9
3. Дијагноза и препораки за одржлив развој на Република Македонија	12
4. Општи цели, насоки и водечки принципи за одржлив развој во Република Македонија	21
5. Посебни цели и стратешки определби за постигнување одржлив развој во Република Македонија	23
6. Стратешки акции за постигнување одржлив развој во Република Македонија	26
7. Организациска и имплементациска рамка за постигнување на одржлив развој во Република Македонија.....	Error! Bookmark not defined.30
8. Инкрементални трошоци и финансиски средства за имплементација на целокупната стратегија за одржлив развој на Република Македонија.....	33
9. Пилот проекти за поттикнување на одржливиот развој во Република Македонија	34

Анекс бр. 1: Клучни предлог-индикатори за одржлив развој во Република Македонија

Анекс бр. 2: Листа на пилот проекти за поттикнување на одржлив развој во Република Македонија

1. Одржливиот развој и Република Македонија

Светската комисија за животна средина и развој (позната како Brundtland комисија) го дефинира одржливиот развој како: Развој кој ги задоволува потребите на сегашните генерации, без да ја загрози можноста на идните генерации да ги задоволат своите потреби. Оваа дефиниција ги поткрепува гледиштата за одржлив развој на Република Македонија и сумира голем број на мисли и визији.

Дефиницијата понатаму вели: *“Во суштина, одржлив развој е процес на промени во којшто користењето на ресурси, насочувањето на инвестиции, ориентацијата на техничкиот развој и институционалните промени се во хармонија и ги зголемуваат како сегашните, така и идните потенцијали, со цел да се задоволат човечките потреби и аспирации”.*

Одржливиот развој вклучува три взаемно зависни и испреплетени димензии:

- Економска димензија (економски ресурси, развој и раст)
- Димензија на животната средина (природни ресурси, заштита и одржливо користење на природата и превенција и борба против загадувањето)
- Социјална димензија (социјални ресурси, солидарност и борба против сиромаштијата).

Одржливиот развој претставува континуиран процес кој вклучува подобрување на интеграцијата на економските, социјалните и аспектите на животната средина. Република Македонија треба да биде општество во кое што економскиот напредок може да се одвива паралелно со подобрување на животната средина. За тоа мора да постојат неопходни иницијативи и можности кои им овозможуваат на поединците да дадат придонес преку сопствени иницијативи. Населението треба да остварува придобивки, но истовремено и да дава придонес во подобрување на општата рамка за вработување, условите на живеење, социјалните услови и подобар квалитет на живот.

Одржливиот развој имплицира дека општеството мора истовремено да се соочи со економските, социјалните и предизвиците на животната средина. Идните генерации би требало да имаат во најмала мерка поволни услови за добар живот, како што има и сегашната генерација, како и солиден социјално урамнотежен економски развој. Овој развој мора да обезбеди голема индивидуална слобода на делување, да ги почитува ограничувањата на природата и на животната средина и да нема негативни последици врз здравјето на луѓето.

Одржливиот развој не може да се оствари индивидуално, само во една земја бидејќи ние сè повеќе сме меѓусебно поврзани. Затоа глобалниот одржлив развој предвидува свет во којшто постои економски напредок, зголемена благосостојба и подобра заштита на животната средина. Ваквиот развој е во корист на сите, вклучувајќи ги помалку развиените и помалку силните делови од светот. Истиот подразбира отвореност, демократија и почитување на човековите права. Одржливиот развој бара глобална соработка и меѓународни решенија.

Токму поради сето ова, Република Македонија не смее да ги намали напорите на домашно поле. Во Националната стратегија за одржлив развој Владата го презентира она што ќе го направи Република Македонија за да обезбеди урамнотежен развој на општеството. Стратегијата претставува одговор на предизвиците презентирани на конференцијата во Рио во 1992 година и придонес кон исполнувањата на меѓународните обврски за поттикнување на одржливиот развој.

Одржливиот развој претставува крајна цел за Европска соработка во Европската Унија. Член 2 во Спогодбата на Европската Унија пропишува дека, цел на Унијата е да “промовира економски и социјален напредок и високо ниво на вработеност како и да постигне урамнотежен и одржлив развој”.

2. Осврт на процесот на подготовка на НСОП

Националната стратегија за одржлив развој во Република Македонија (НСОП) е базирана врз претходни искуства и исполнување на обврските што Република Македонија ги има прифатено на меѓународен план, особено на оние што се однесуваат на приближувањето кон Европската Унија. Целта е да се обезбеди ефективна рамка преку практични упатства за јавниот и приватниот сектор за тоа како да планираат и имплементираат одржлив развој и како да се поттикне раст на домашните и странски инвестиции.

Стратешкиот процес е базиран на партиципативен приод. Движечка сила на процесот претставува избраната група на истакнати домашни експерти, од кои што секој покрива одреден сектор или пак неколку сектори и се во центарот на промените кои се постигнуваат со процесот.

Се надеваме дека со промените како резултат на имплементацијата на НСОП, граѓаните на Република Македонија ќе почнат да размислуваат и да работат на поодржлив начин. Сето тоа ќе бара пофлексибилен пристап кон животот и развојот на општеството. Заедницата треба да се сфати како одговорна единка за развој, а сето тоа пак значи неопходност за транспарентност во процесот на донесување одлуки фокусиран на квалитетот на процесот, од страна на сите учесници. Различните сектори во општеството треба да пристапат кон интегрирано планирање, а развојот би требало првенствено да се движи и да биде финансиран од домашни извори.

За да се постигне сево ова, мора да се зголеми свеста за одржлив развој, и тоа не само помеѓу самите учесници во стратешкиот процес, туку исто така и помеѓу граѓаните на Македонија. Домашните експерти и членовите на нивните работни групи имаат развиени силни мрежи и ја превземаат улогата на амбасадори кои покрај другите активности, работат и на подигнување на свеста. Тие не само што работат во потесните работни групи, туку и со пошироки работни групи покривајќи на тој начин голем број заинтересирани страни во Република Македонија.

Основата на целиот процес на подготовка на Стратегијата се 11-те секторски и меѓусекторски извештаи за проценка и анализа. Со цел да се добие пофокусирана стратешка ориентација, 11-те Извештаи за проценка и анализа, кои покриваат 4 меѓусекторски работни групи, како и 7 секторски работни групи, се соединија во следните шест главни области кои ќе ја формираат стратешката структура на која се базира НСОП:

1. Политика и правна рамка (меѓусекторска)
2. Животна средина (меѓусекторска)
3. Енергија (меѓусекторска)
4. Рурален развој (вклучува земјоделство, шумарство и туризам)
5. Социјални прашања (вклучува вработување, социјална заштита, здравство и образование)
6. МСПИТИ (вклучува мали и средни претпријатија (МСП), инфраструктура и транспорт (ИТ) и индустрија (И)).

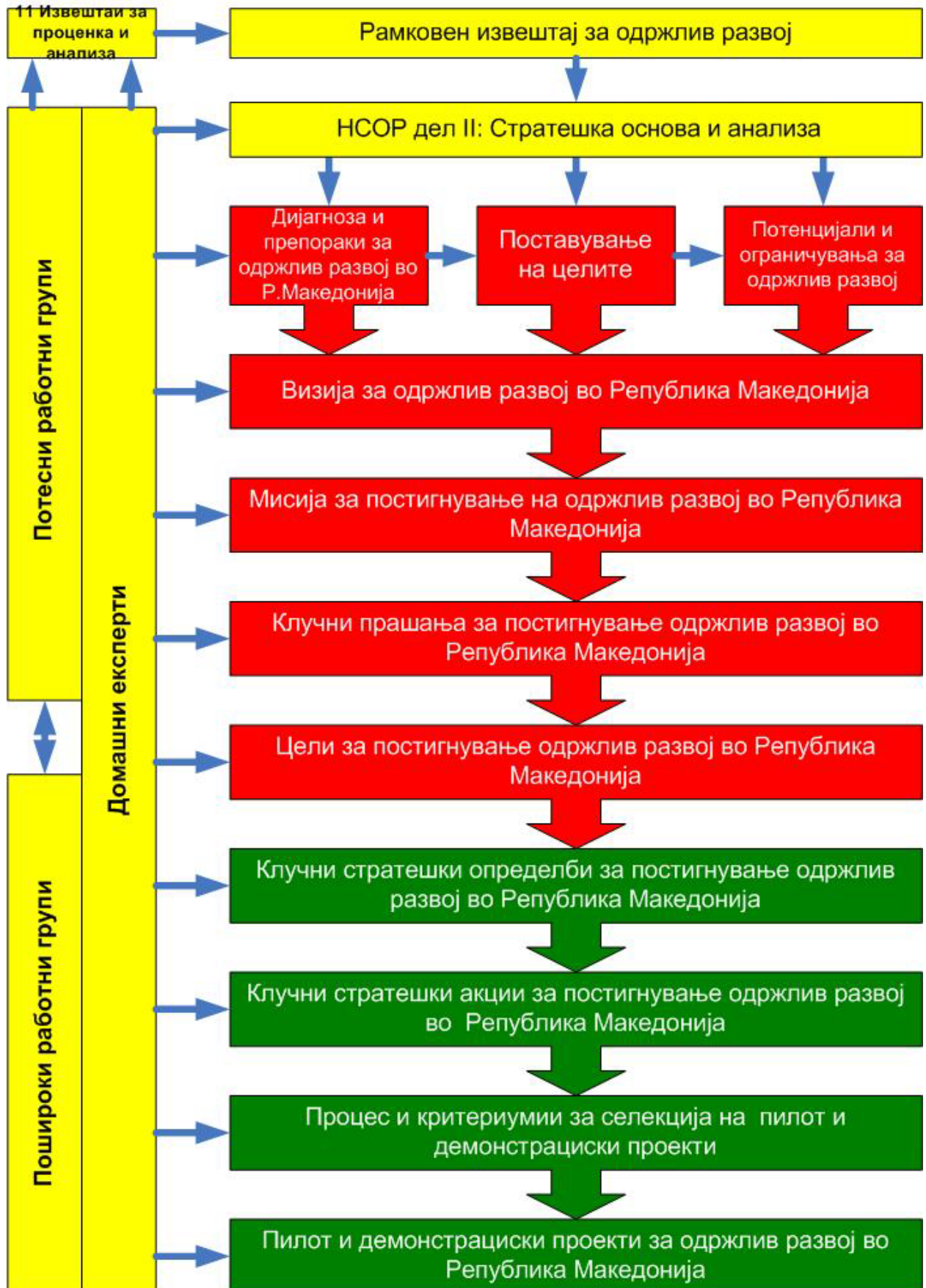
11те Извештаи за проценка и анализа се соединети во *Рамковниот Извештај за одржлив развој*, којшто ги содржи следните главни делови :

- *Платформа на знаења* која во најголем дел ги содржи консолидираните заклучоци и наоди од 11-те Извештаи за проценка и анализа, структурирани во согласност со горенаведените шест главни области.
- *Поволно опкружување* кое се однесува на потребата од верба во иднината, политичка подготвеност и капацитет, правни и регулаторни инструменти и инвестициската клима.
- *Капацитет за имплементација* се однесува на техничките и професионалните капацитети, институционалните и организациските капацитети, како и капацитетите за инвестирање и финансирање.

11-те Извештаи за проценка и анализа и Рамковниот Извештај за одржлив развој се обединети во НСОР, Дел II- Стратешка основа и анализа, кој претставува стручна појдовна точка за изработката на Националната Стратегија за одржлив развој во Република Македонија (НСОР).

Во сликата дадена на подолу прикажан е стратешкиот процес кој води до подготовката на НСОР, во која јасно се гледа улогата на домашните експерти и нивните потесни и пошироки работни групи, како стручно јадро и движечка сила на Проектот.

3. Дијагноза и препораки за одржлив развој на Република Македонија

3.1. Членство во ЕУ

Развојот и креирањето политики во Република Македонија врз принципите на одржлив развој е еден од предусловите Република Македонија побрзо да стане членка на ЕУ. Овој предуслов е содржан во Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија и се базира врз цврстото убедување дека имплементирањето на НСОП би ја довело Република Македонија поблиску до членство во ЕУ. Истовремено, членството во ЕУ ќе претставува голема поддршка за одржлив развој во Република Македонија, без кое остварувањето би било многу тешко.

Република Македонија, стана земја кандидат за членство во ЕУ во декември 2005 година, а процесот на пристапување може да се проследи низ следните документи:

- **6 септември 2004 година:** *Национална стратегија за интеграција на Република Македонија во ЕУ;*
- **9 ноември 2005 година:** *Мислење на Комисијата за Барањето на Република Македонија за членство во Европската унија и Аналитички извештај за Мислењето за барањето на Република Македонија за членство во Европската унија;*
- **30 јануари 2006 година:** Одлука на Советот за принципите, приоритетите и условите содржани во Европското партнерство со Република Македонија;
- **8 ноември 2006 година:** РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА ЕВРОПСКАТА КОМИСИЈА. *Извештај за напредокот на Република Македонија од 2006 година.* Извештајот за напредокот и неговите препораки се опфатени целосно и детално во *Рамковниот извештај за одржлив развој.*
- **8 ноември 2006 година:** *Стратегија за проширување и главни предизвици 2006 - 2007;*
- **Јануари-Март 2007 година:** *Тримесечен извештај до Европскиот Парламент, јануари-март 2007 година.* Во однос на Република Македонија, извештајот дава преглед и ја истакнува важноста од одржлив развој.
- **14 Јуни 2007 година:** *Четврт состанок на Комисијата за стабилизација и асоцијација помеѓу ЕУ и Република Македонија.*
- **17 Јули 2007 година:** *Хавиер Солана, високиот претставник на заедничката надворешна и безбедносна политика на ЕУ, се среќава со премиерот на Република Македонија, Никола Груевски.*
- **6 Ноември 2007 година,** РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА ЕВРОПСКАТА КОМИСИЈА. *Извештај за напредокот на Република Македонија, 2007 година;* 6 ноември 2007 година, Дел (2007) 1432 - во кој се истакнуваат некои од клучните проблеми во врска со одржливиот развој (ОР) и тоа во следното:

° ... Реформите постепено се имплементираат во областа на **јавната администрација**. Како и да е, резултатите се ограничувачки, особено како резултат на недостаток од цврсти заложби за задоволување на потребите за

- потранспарентна, попрофесионална и деполитизирана јавна администрација и подобро организирани јавни услуги. Јавната администрација продолжува да биде слаба и неефикасна ...
- ° ... Бизнис климата за малите и средните претпријатија е подобрена ...
 - ° ... Во полето на **земјоделството и руралниот развој**, постои напредок во областа на развој на политиката. Административните капацитети скромно се развиваат. Усогласувањето со европското законодавство е сеуште во почетна фаза ...
 - ° ... Република Македонија направи прогрес во усогласување на **транспортната политика**. Административните капацитети во сите транспортни сектори остануваат слаби. Регулаторните и телата за безбедност треба да се операционализираат во областа на воздушниот и железнички транспорт.
 - ° ... Добар напредок е направен во делови од **енергетскиот сектор**, особено што се однесува на внатрешниот енергетски пазар и обновување на легислативата за обновливи извори на енергија. Сепак, имплементацијата заостанува. Административниот капацитет за поттикнување на ефикасното користење на енергија и регулатива за заштита од радијација не се доволни, а пак нивото на независност на регулаторите во енергетиката не е адекватно. Во целина, земјата не е доволно спремна.
 - ° ... Напредок е постигнат во полето на **статистичката инфраструктура**.
 - ° ... Додека е направен одреден напредок, особено што се однесува до развој на стратегии, политиката и административниот капацитет продолжува да биде слаб во полето на **социјалната политика и вработувањето**. Заради тоа лимитиран е капацитетот за имплементирање на политиката.
 - ° ... Постои добар, но не еднаков напредок во полето на **претприемништвото и индустриската политика**.
 - ° ... Напредок може да се забележи во областа на **регионалната политика и координација на структурните инструменти**. Сепак, се уште се потребни значителни напори за создавање на потребните институционални и административни капацитети на централно и локално ниво за да се исполнат регулаторните и оперативните барања кои произлегуваат од кохезионата политика.
 - ° ... Напредок е направен во областа на **правосудството**, со борба против корупцијата и во основните права. Властите покажаа посилни напори во борбата со корупцијата, којашто почна да дава резултати. Сепак, подобрувањето на независноста и ефикасноста на правосудството продолжува да претставува главен предизвик а корупцијата е длабоко коренета. Во сите три области, потребна е понатамошна имплементација на постоечката легислатива. Постојаниот недостаток на финансии во буџетот го ограничува административниот капацитет...
 - ° ... Мал напредок може да се забележи во областа на **научното истражување**, развојот на технологија и развојот на култура на технологијата... Не постои значителна разлика во споредба со програмите од претходните години. Ограничувањата во буџетот и слабиот институционален капацитет продолжува да го отежнува развојот на истражувањето. Нивото на приватни инвестиции во научните активности е мал ...
 - ° ... Република Македонија направи добар напредок во оваа област со усвојување мерки со кои се обезбедија значителни реформи на сите нивоа во **образовниот систем**. Сепак, ресурсите за имплементација на реформите не се доволни. Оваа земја би требало да продолжи со подготовките заради идно учество во програмите Доживотно учење и Младите во акција ...
 - ° ... Капацитетот на Министерството и општините за имплементација на контрола на **индустриското загадување и мерки за управување на ризикот**, сеуште се неадекватни.
 - ° ... Што се однесува до **административниот капацитет**, Министерството за животна средина и просторно планирање беше реконструирано и сега е составено од 7 сектори и 3 регулаторни тела. Треба да се зајакне неговиот капацитет ... Бројот на државните инспектори за животна средина не е доволен за да обезбеди прописно применување на Законот за животната средина. Административниот капацитет е слаб, особено на општинско ниво, кадешто има недостаток од обука.
 - ° ... Направен е сигурен напредок за развојот на **легислативните мерки во полето на животната средина**, меѓутоа имплементацијата на легислативата останува ограничена, особено во области кадешто се потребни големи инвестиции. Голем дел од легислативата сеуште треба да се донесе. Административниот капацитет и финансиските ресурси остануваат неадекватни, особено на локално ниво. Потребни се многу значајни напори, вклучувајќи значителни инвестиции и јакнење на административните капацитети, за да се имплементира и спроведе легислативата.
 - ° ... Во оваа област е направен напредок, што се однесува на усогласување на легислативата, како и градење на институционални капацитети за **заштита на потрошувачите и за здравствена заштита**. Институционалниот капацитет за имплементација на јавната здравствена заштита ориентирана кон заедницата и за заштита на потрошувачите, е соодветен. Сепак, потребни се поголеми човечки и финансиски ресурси за целосна имплементација на легислативата, стратегиите и акционите планови . Во целина, подготовките во овој дел скромно напредуваат.
 - ° ... Направен е напредок во областа на **надворешните односи**. Институционалниот капацитет се уште не е доволен да и овозможи на земјата целосно учество во политиката на ЕУ во оваа област. Во поголем дел, подготовките во оваа област се во права насока.

• **6 ноември 2007 година:** Стратегија за проширување и главни предизвици 2007 - 2008;

• **18 февруари 2008 година:** Одлука на Советот за принципите, приоритетите и условите содржани во Партнерството за пристапување со Република Македонија;

• **5 ноември 2008 година:** Стратегија за проширување и главни предизвици 2008 - 2009;

• **5 ноември 2008 година:** Работен документ на Европската Комисија, Извештај за напредокот на Република Македонија за 2008 година;

Како што може да се види од горенаведеното, процесот на пристапување кон ЕУ напредува со одредени ограничувања. Прашањата кои имаат големо значење за одржливиот развој, според двете страни, а исто така идентификувани од страна на НСОП, се поделени на 3 главни области: (i) политичка стабилност; (ii) реформи во судството и (iii) административен капацитет. Сепак, патот што Република Македонија треба да го изоди сеуште е долг, а НСОП би требало да претставува поддршка при овој процес.

Консолидираната дијагноза за одржлив развој е опфатена во следниве поглавја кои се однесуваат на шест главни проблемски области кои се претходно споменати. Дијагнозата е базирана на консолидираните заклучоци и препораки од *Рамковниот Извештај за одржлив развој и НСОП, Дел II Стратешка основа и анализа.*

3.2. Политика и правна рамка- столб на развојот на секоја стратегија

Консолидираните заклучоци кои произлегуваат од работната група Политика и правна рамка може да се сумираат како што следува:

- Постои потреба од развивање на **интегриран пристап во креирањето на политиката на одржлив развој** и токму затоа значителен напор треба да се вложи на ова поле за да се обезбеди спроведување на политиката.
- Недостатокот на интегриран пристап во креирање политика на одржлив развој е предизвикан од несоодветно буџетско планирање, **мал капацитет за креирање политика** и недоволни инвестиции за изградба на капацитетите. Понатаму, механизмите за спроведување на политиката се недоволно развиени и нема институционална рамка за поттикнување и имплементација на одржливиот развој.
- **Недоволна развиена свест за одржлив развој**, недоволна соработка помеѓу креаторите на политиката од различните сектори како и пристапот од горе-надолу при креирањето на политиките го отежнува вклучувањето на димензијата одржлив развој во секторските политики. Во тој поглед, зајакнувањето на капацитетите е од суштинско значење, кое истовремено ќе биде насочено како на политиката така и на легислативата.
- Постојните стратешки документи **недоволно ја вклучуваат димензијата на одржлив развој**. Ова е јасно видливо во економската и социјалната сфера. Во спроведување на политиката на одржлив развој, потребна е ревизија на постојните стратегии, од гледна точка на одржлив развој, а исто така и вклучување на компонентата на одржлив развој во сите идни стратешки документи на национално ниво.
- Што се однесува до усогласувањата со регулативите на ЕУ во однос на одржливиот развој, **состојбата е особено критична во економската и социјалната сфера**. Во однос на **животната средина** постои основна правна рамка, меѓутоа нејзината имплементација не е поткрепена со неопходните подзаконски акти, како и со соодветна институционална рамка. Особен акцент треба да се стави на усогласување со политиките на ЕУ во делот на климатските промени, особено за периодот после 2012 г, кога се очекува да се имплементира новиот договор од Копенхаген (декември 2009). Ова особено ќе се однесува на евентуалната промена на статусот на државата кој во моментот е единствен на светско ниво (Република Македонија не припаѓа во групата на Анексот I држави според Конвенцијата, ниту во групата Б држави според

Протоколот од Кјото и истовремено припаѓа во еден од највулнерабилните региони во светот). Во таа насока, Република Македонија ќе треба да прифати одредени идни позиции врз основа на проценките за потенцијалот за намалување на своите национални емисии на стакленички гасови (од една страна), и очекувањата на ЕУ за превземање на засилени активности за намалување на емисиите од друга страна.

- **Основна институционална поставеност и легислатива постојат во голем број сектори**, меѓутоа доста е ограничен оперативниот потенцијал на институциите, особено од аспект на човечките ресурси и финансиите. Главен проблем со легислативата е нејзината имплементација, дури и во случаи каде што е извршена хармонизација со ЕУ легислативата и каде што е обезбедена техничка помош за изградба на капацитетите на институциите.

3.3. Животна средина - потреба за административен капацитет и капацитет за спроведување на законите

Консолидираните заклучоци во животната средина може да се сведат на следното:

- Животната средина да биде идентификувана како меѓусекторски приоритет од страна на Владата.
- **Капацитетот на Министерството за животна средина и просторно планирање би требало да се зајакне**, а како почетна точка е извештајот на проектот финансиран од страна на Европската Агенција за реконструкција- *Функционална анализа и план за институционален развој, јули 2004 година*.
- Подготовка на сет на индикатори за следење на одржливиот развој и воспоставување на сеопфатен просторно базиран мониторинг и информативен систем за животната средина.
- Поддршка, поттикнување и имплементација на алтернативни системи за заштита и подобрување на нарушената животна средина.
- Значително да се зголеми **спроведувањето на донесените закони**, да се поддржат централните и локалните власти да ги спроведуваат законите и да се зголеми ефикасноста на администрацијата.
- **Да се зголеми јавната свест за животната средина** во однос на одржливиот развој и да се посочат економските и социјалните придобивки кои ги носи одговорното однесување кон животната средина во секојдневниот живот.
- **Да се интензивира фокусот** на алтернативни извори на енергија, кои не се штетни за животната средина, развојот на екотуризмот и производството на здрава храна. Понатаму, да се искористат посебните погодности и можности на животната средина во Република Македонија во поттикнувањето на соработката и управувањето во поширокиот регион.

3.4. Енергија- потреба за структурни промени во однос на енергитските извори и цените на енергијата

Консолидираните заклучоци во секторот Енергија се следните:

- Треба да се усвои **долгорочна Национална развојна стратегија за енергетскиот сектор**, која треба да ги земе во предвид и влијанијата врз климатските промени.
- Треба да се подготви студија за искористување на потенцијалот од обновливи извори на енергија.
- Треба да се воведо концептот за **пазарна цена** на енергијата.
- Изворите на енергија треба да се менуваат со зголемена употреба на гас и обновливи извори на енергија за производство на топлинска и електрична енергија.
- Треба да се охрабрат **структурните промени во индустријата**, во полза на оние индустрии кои не користат големи количества на електрична енергија и кои имаат вкупно помало негативно влијание врз животната средина.
- Енергетската ефикасност како од страната на произведувачот, така и од страната на купувачот би требало да се подобри, преку наменски програми, образование, обука и подигнување на свеста.
- Треба да се користи механизмот за чист развој според протоколот од Кјото како дополнителна алатка за спроведување на проекти за намалени емисии на стакленички гасови и поттик на руралниот развој.

3.5. Рурален развој - потребни се целокупна стратегија и планирање

Консолидираните заклучоци за Руралниот развој се сведуваат на:

- Потреба од општ закон за **земјоделски** и рурален развој базиран на концептот на одржлив развој, заедно со стратешки план за земјоделството и руралниот развој кои би следеле.
- **Потребно е зајакнување на административните капацитети** во земјоделскиот сектор, особено што се однесува на управувањето на заедничките пазарни организации и рурални развојни активности.
- Треба да се донесат основни инструменти за управување со Заедничката земјоделска политика, особено инструментите поврзани со управувањето со предпристапна помош во руралниот развој (IPARD), како и Интегриран административен и контролен систем (IACS) и Регистер на фарми (FR).
- Потребна е правилна организација на интегрираниот административен и контролен систем (IACS) како и Системот за идентификација на земјишни парцели (LPIS).
- Обезбедување одржливи услови за подобрување на социо-економската средина во руралните заедници како би се спречила миграцијата и би се намалила сиромаштијата.

- И покрај неговиот голем потенцијал и важноста за Македонија, **шумарството** е во многу лоша состојба и ја нема улогата која што би требало да ја има во развојот на земјата. Сепак, во јуни 2006 година, Владата на РМ усвои Национална *стратегија за одржлив развој на шумарството*.
- Националната Стратегија за развој на **туризмот во Република Македонија**, за периодот од 2008-2012 година, треба да биде усвоена на почеток на 2009 година. Имајќи ја предвид сегашната состојба во туризмот во Македонија, таа вклучува идентификација и целно ориентирана програма која би била конкурентна за меѓународниот туристички пазар.
- Во туристичкиот сектор се особено потребни соодветни човечки ресурси, подобрен транспорт, инфраструктура и подобро функционирање на секторот во поглед на поголема вклученост, соработка и координација на сите заинтересирани страни во туризмот.

3.6. Социјални прашања- невработеноста како главен проблем

Консолидираните заклучоци во однос на социјалните прашања се сведуваат на:

- **Невработеноста** е повеќе-димензионален проблем во Република Македонија поради постојано високата стапка на невработеност. Истовремено, постои потреба од зголемување на стапката на вработеност. Реформите на пазарот на труд би требало да се во сооднос со основните принципи поставени во *Европската стратегија за одржлив развој (EU SDS)* и во *Лисабонската стратегија* заради европската перспектива на земјата, а во насока на зголемување на стапката на вработеност. Треба да се извршат реформи во образовниот систем со цел подобрување на квалитетот на образовните кадри, како и оспособување на работната сила која ги задоволува потребите на пазарот.
- Постои потреба за дополнителни финансии и други ресурси за **основното и средното образование**. Јавната потрошувачка за образование беше зголемена во буџетот од 2007 година за 16,2 % . Овој позитивен тренд би требало да продолжи за да се постигне слично ниво на потрошувачка во образованието по глава на жител како и во земјите на ЕУ. Сепак, многу е важно зголемувањето на ефикасноста на потрошувачката за постигнување подобри резултати.
- Треба да продолжи имплементацијата на **законите и стратегиите во образованието**. Имплементацијата ќе бара силна политичка волја, како и ефикасни административни капацитети. Процесот на пристапување кон ЕУ бара делувања во области како што се: учество во програми на општините, едукација на децата на работниците - мигранти и развој на квалитетно образование. Слабостите идентификувани во извештајот на Европската Комисија за постигнатиот напредок, како и приоритетите на Европското партнерство, би требало итно да се разгледаат.
- Постои потреба да се ремоделира политиката за **високо образование**, со посебен осврт на димензиите за одржлив развој. Во тој поглед неопходна е координација со други економски и социјални политики, со цел да се обезбеди конзистентна политика насочена кон повисок економски раст и одржлив развој. Веќе е во процес подобрувањето на правната рамка за високо образование. Во таа насока, Министерството за образование и наука, го следи постојани и е во тек со сите

случувања каде што функционира Болоња процесот, и ги има имплементирани сите подзаконски акти што ги имаат донесено и останатите земји каде што се применува овој систем на високо образование. Високото образование е во корелациона врска со бизнис заедницата, со цел вложување средства за подобрување на квалитетот на високото образование, како и продуцирање и регрутирање на квалитетни кадри кои би биле со високо ниво на квалификуваност, откако ќе излезат на пазарот на труд.

- Владата има преземено важни чекори за реформа на **секторот за здравствена заштита и заштитата на поторшувачите**. Ефективната имплементација на Националната здравствена стратегија и Програмата за заштита на потрошувачот, ќе резултира во подобри услуги. Владата треба да преземе мерки за подобрување и поттикнување на јавното здравство, особено со обезбедување на еднаков пристап кон здравствените услуги за сите, а истовремено да обезбеди согласност со комуникацијата на Европската Комисија за итни случаи во јавното здравство на ниво на ЕУ. Потребни се додатни средства за капитални инвестиции со кои би се подобрила технологијата во здравствениот сектор. Модерната технологија во здравствениот сектор може значително да ја подобри достапноста и квалитетот на здравствените услуги. **Постои потреба од јасно раздвојување на надлежностите кои во моментот се извршуваат од страна на различните министерства и тела.**

3.7. Мали и средни претпријатија (МСП), инфраструктура и транспорт и индустрија (МСПИТИ) – како солидна индустриска основа

Консолидираните заклучоци што произлегуваат од овие сектори се сведуваат на:

- Во однос на **инфраструктурата и транспортот**, Владата треба да продолжи да ја спроведува Националната програма за развој, да го имплементира новиот Закон за водите и да обезбеди финансиска поддршка за јавните транспортни претпријатија. Треба да се имплементира Стратегијата за транспорт. Покрај развојот на европски коридори, Владата треба да се фокусира на развивање на внатрешна транспортна мрежа во Република Македонија, како и на подобрување и изградба на еколошка и комунална инфраструктура (систем за водоснабдување, систем за отпадни води, пречистителни станици за отпадни води и интегрирано управување со цврст отпад).
- Треба да се поддржи **индустрискиот сектор** особено оние гранки кои се насочени кон извоз. Фокусот би требало да се насочи кон меѓусекторските индустрии, како на пример агробизнисот. Исто така, треба целосно да се процени идната улога на металуршката индустрија, во однос на одржливиот развој. Во таа насока, акцент треба да се стави на развој на технологии за поддршка на одржливиот развој.
- Треба да се подобри правната рамка и деловната клима за **малите и средни претпријатија**. Заради тоа, напорите треба да се фокусираат на брзи и едноставни процедури на одобрување. Сегашната државна политика за инвестирање речиси целосно е насочена кон придобивање на странски директни инвестиции (СДИ), додека се запоставува домашниот потенцијал. Стимулирањето на домашни инвестиции ќе даде добри ефекти бидејќи би ја направила земјата поатрактивна и за странски инвестиции. Највисок потенцијал за мали и средни претпријатија постои во следните сектори: туризам, индустрија (текстилна, машинска, автомобилска, енергетска и транспортна, ИКТ), земјоделство (примарно производство и биогорива) и производство на храна (конзервирање, вино, сирење, тутун, храна-стари рецепти, билки итн.) и занаетчиство (уметнички занаети, дрворезба, културни услуги). Во тој смисол неопходно е да се негува и да се поддржи претприемништвото;

имплементација на стратегиите за електронски комуникации и информатичко општество како и користењето на придобивките на информациската и комуникациската технологија; експлоатирањето на современиот технолошки развој и истражување и развој; обезбедување на рационално користење на енергијата и другите сировини и зајакнување на човечките ресурси и реализирање на нивниот потенцијал.

3.8. Сеопфатна дијагноза за одржлив развој на Република Македонија

Во овој дел дадена е сеопфатна дијагноза за одржлив развој на Република Македонија. Сеопфатната дијагноза за одржлив развој на Република Македонија се заснова врз *Рамковниот Извештај за одржлив развој и НСОП Дел II: Стратешка основа и анализа* претставени во консолидираните наоди, заклучоци и препораки.

Основен предуслов за да се извршат промени во една земја и општеството во насока на одржлив развој е разбирањето и прифаќањето на концептот и принципите на одржливиот развој. Во Република Македонија, постои недоволно развиена свест, разбирање и прифаќање на концептот и принципите на одржлив развој, со одредени исклучоци.

Како што претходно беше истакнато, развојот и креирањето политики во Република Македонија врз принципите на одржливиот развој е еден од условите РМ побрзо да стане членка на ЕУ. А што се однесува до важноста за пристапување кон ЕУ, постои целосна посветеност. Истовремено, членството во ЕУ ќе претставува голема поддршка за одржлив развој во Република Македонија, без кое остварувањето би било многу тешко.

Што се однесува до одржливиот развој, Република Македонија остварува одредена корист од тоа што е **земја со економија во развој**, нејзините ресурси сеуште не се пре-експлоатирани. Како резултат на тоа, богатите природни и културни ресурси на Република Македонија во моментот се сеуште неуништени. Сето ова, во контекст на одржливиот развој, значи дека се потребни мудри чекори и активности насочени кон превенција и заштита на животната средина и природното и културно наследство.

На кратко, сеопфатната дијагноза за одржлив развој на Република Македонија може да се одреди како:

- Недоволна развиена свест, разбирање и посветеност за одржлив развој.
- Целосна посветеност кон ЕУ членство на национално ниво.
- Богато природно и културно наследство.
- Висока стапка на невработеност и потреба од зголемување на стапката на вработеност.
- Потреба од значително подобрување и стратешко насочување на здравствениот сектор.
- Потреба од значително подобрување и стратешко насочување на образовниот сектор.
- Потреба од стратешко пренасочување во одредени сегменти во областа на енергетиката, земјоделството и шумарството.

- Потреба од структурирано стратешко работење и планирање во туризмот, кој претставува сектор со голем потенцијал.
- Потреба од значително подобрување на системот за водоснабдување, третманот на отпадни води и управувањето со цврст отпад.
- Потреба од значително подобрување на железничката мрежа.
- Потреба од стратешко фокусирање во областа на планирањето и изградбата на патишта.
- Потреба од индустриски развој, особено развој на малите и средни претпријатија кои имаат значајна улога и за кои има потреба од стратешко пренасочување.
- Потреба од сеопфатен организациски развој и институционално зајакнување во сите сфери на јавниот живот, вклучувајќи креирање на политики, подготовка на правна и регулаторна рамка, стратешко планирање, администрација, мониторинг и спроведување.

4. Општи цели, насоки и водечки принципи за постигнување одржлив развој во Република Македонија

Следниот дел, кој ги идентификува и формулира општите цели, насоките и водечките принципи за постигнување одржлив развој во Република Македонија, се базира на претходната дијагноза за одржлив развој и идентификација на клучните предизвици од *НСОР Дел II, Стратешка основа и анализа*.

Како што веќе истакнавме неколку пати, далекусежна цел и насока за постигнување одржлив развој во РМ е што поскоро членство во ЕУ.

Целите и насоките, како почетна точка би требало да ги имаат богатите и релативно неуништени природни и културни ресурси на Република Македонија.

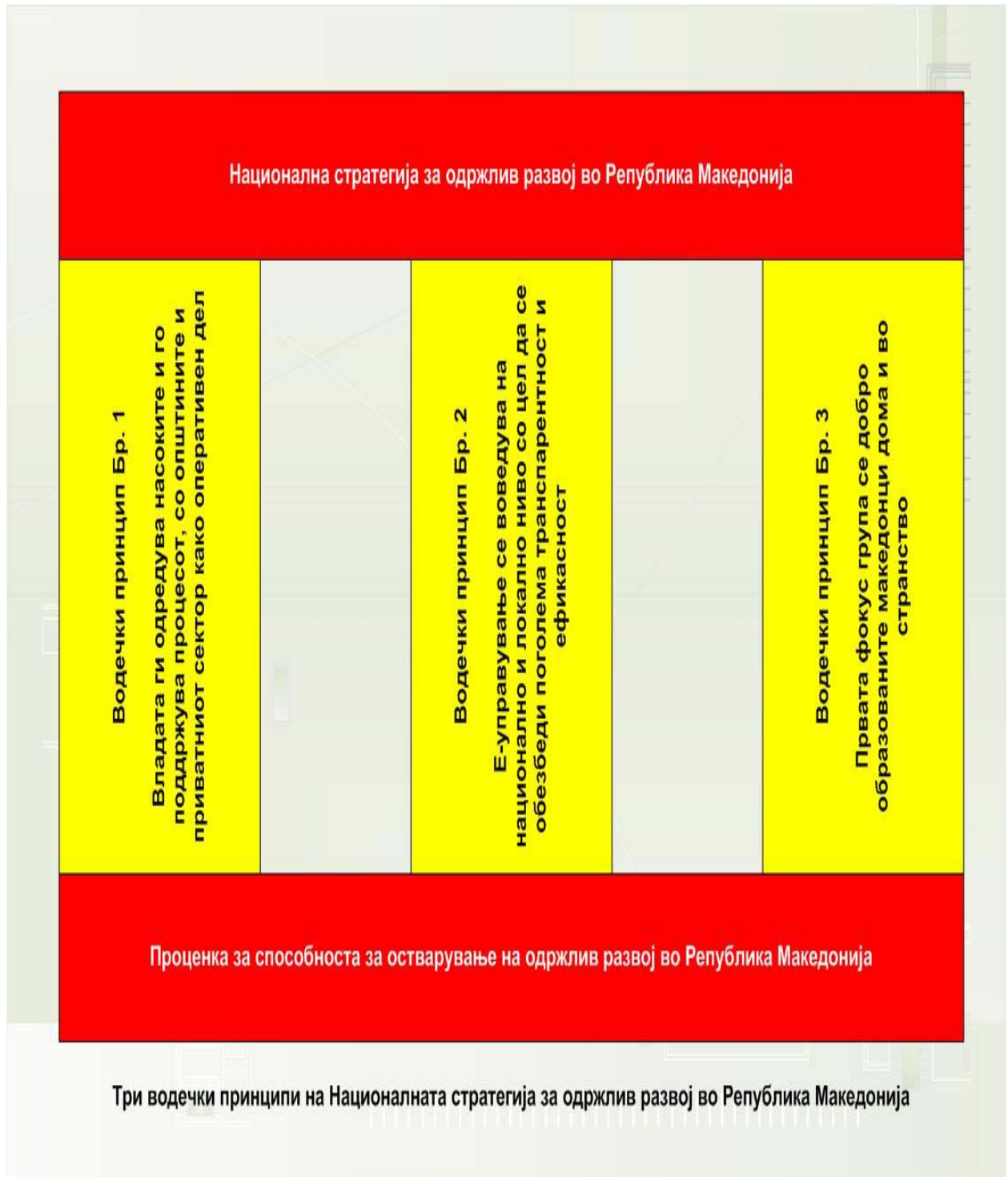
Оттука, целта ќе биде насочена кон одржлива интеграција на туризмот, шумарството, земјоделството и индустрискиот сектор со одржлива поддршка од енергетскиот сектор, инфраструктурата и секторот за транспорт. Секторот животна средина ќе биде меѓусекторски во горе-споменатата интеграција. Важно е да се запомне дека одржливиот развој е континуиран процес, којшто бара постојано прилагодување, следење и подобрување.

Со цел Национална Стратегија за одржлив развој во РМ биде колку што е можно поостварлива, истата е изградена врз следните три заеднички, водечки принципи на поддршка, кои се илустрирани во сликата на следната страна:

- **Водечки принцип бр. 1:** Владата да има **иновативна, поддржувачка и водечка улога** во однос на општините и приватниот сектор, кои пак имаат оперативна улога во остварувањето на одржлив развој во Република Македонија.

- **Водечки принцип бр. 2:** Да се воведат **Е-управување** (електронско) на национално и локално ниво. Со тоа би се обезбедила поголема транспарентност и ефикасност и би претставувало добар начин за побрзо и поефикасно реализирање на одржливиот развој.

- **Водечки принцип бр. 3:** Краткорочниот фокус би требало да биде насочен кон високообразованата работна сила, со цел да се спречи понатамошниот “одлив на мозоци” и по можност да се привлечат македонците кои живеат во странство, а кои се високо-квалификувани, добро образовани и поседуваат голем потенцијал. Понатаму, истите би требало да бидат движечка сила која би го поттикнала развојот, опишан детално во *НСОР, Дел II: Стратешка основа и анализа*.

5. Посебни цели и стратешки определби за постигнување одржлив развој во Република Македонија

Навраќајќи се на претходните поглавја, главните **препреки** за постигнување одржлив развој во Република Македонија може да се сумираат во следното:

1. Недоволно разбирање, свест и посветеност на концептот и принципите на одржлив развој.
2. Нецелосно развиена рамка за поддршка на политиката за одржлив развој.
3. Нецелосно развиена правна и регулаторна рамка за поддршка на одржливиот развој.
4. Слаб капацитет за меѓусекторски и интегриран пристап потребен за постигнување одржлив развој.
5. Слаб капацитет за стратешко работење засновано на одржлив развој - планирање, администрирање и спроведување.
6. Недостаток од домашни и странски фондови за поддршка на проекти и активности за одржлив развој, како и недоволна поддршка на банкарскиот сектор на проекти за одржлив развој.

Во следната табела е даден шематски приказ на предлогот на конечната Стратегија. Евидентно е дека главните цели се поврзани со членството во ЕУ.

Предлогот на Стратегија, како што е прикажан во следната табела, се состои од два главни дела:

- **Долгорочни, среднорочни и краткорочни цели**, кои се однесуваат на важното прашање за членство во ЕУ, како и на остварување на одржлив развој во Република Македонија.
- **Седум стратешки определби**, базирани на трите водечки принципи од претходните поглавја кои ги приоритизираат прашањата на кои треба да се насочи Република Македонија. За да се оствари одржлив развој тие би требало да ги опфатат трите главни области: економска одржливост, социјална одржливост и одржливост на животната средина.

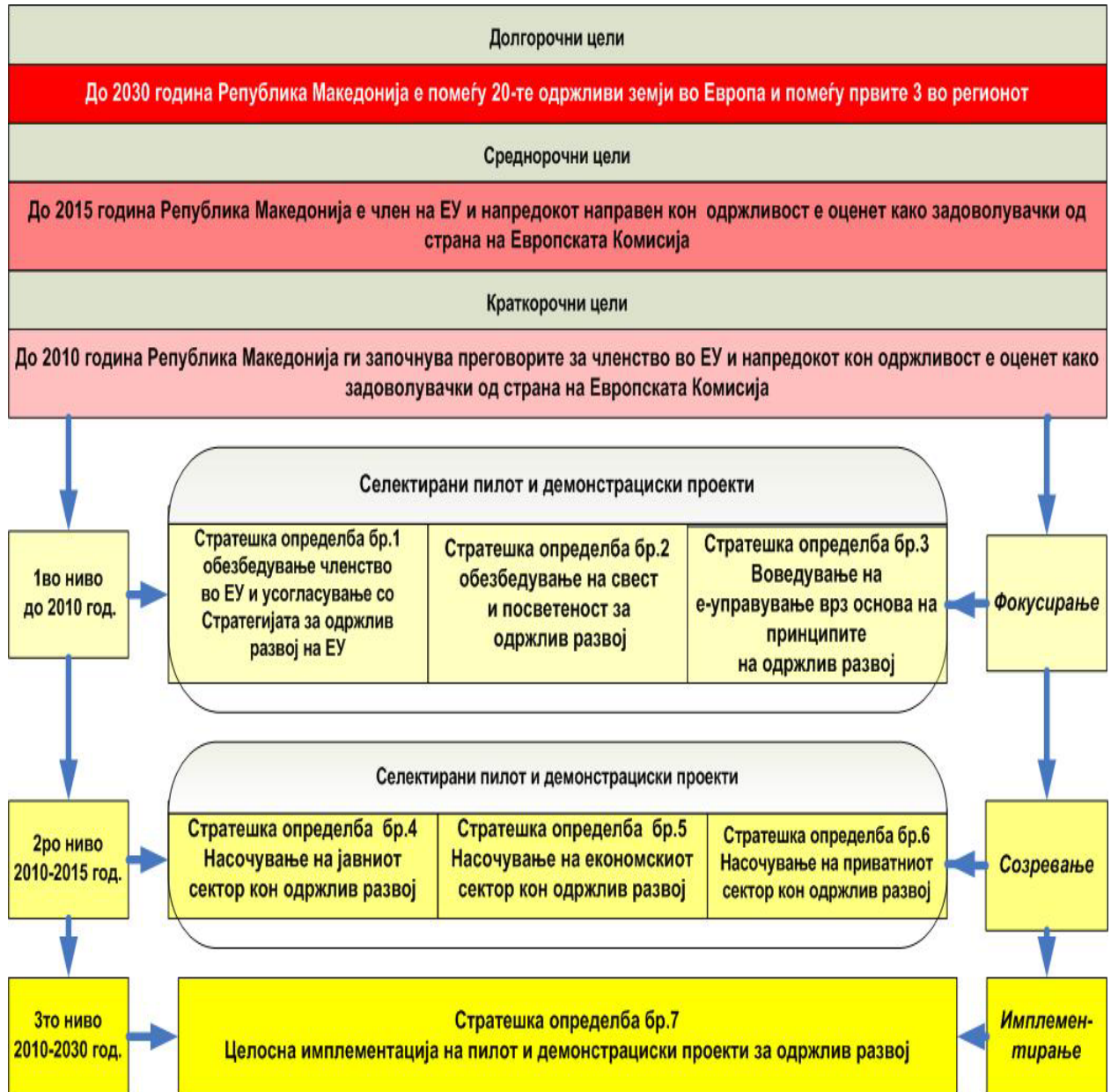
I ниво- до 2010 година, со наслов **Фокусирање**, би требало да го поттикне и започне процесот на одржлив развој со фокусирање на важното прашање за членство во ЕУ и во таа насока обезбедување на разбирање на целиот процес и посветеност кон истиот. Понатаму е-управување, како значаен инструмент за обезбедување поголема транспарентност и ефикасност и поддршка во процесот на постигнување одржлив развој во Република Македонија. Покрај ова, би требало да се имплементираат и одреден број на пилот и демонстрациски проекти.

II ниво- од 2010 до 2015 година, со наслов **Созревање** се однесува на прашањето на созревање на јавниот, економскиот и приватниот сектор во насока на одржливиот развој. Ова е веќе идентификувано како една од клучните пречки за одржлив развој во

Република Македонија. Оттука, насочувањето на споменатите сектори претставува основен предуслов за одржлив развој на Република Македонија. Во ова ниво, исто така, се селектираат и имплементираат пилот и демонстрациски проекти.

III ниво- 2015 до 2030 година, со наслов **Имплементирање** се однесува на посеопфатна селекција и имплементација на пилот и демонстрациски проекти, базирана врз основа на искуствата од имплементирани пилот и демонстрациски проекти од 1во и 2ро ниво, каде би требале да бидат вклучени што повеќе заинтересирани страни и тоа на сите нивоа.

Национална стратегија за одржлив развој на Република Македонија

Врз основа на претходно изнесеното се предлагаат **Седум стратешки определби**, кои треба да ги искористат потенцијалите на земјата и да ги надминат пречките за постигнување на главните цели, врз основа на Трите водечки принципи. Главната идеја зад Седумте стратешки определби е, како што споменавме и претходно, Република Македонија да се подготви и да созрее за одржлив развој, како основен предуслов за имплементирање на акциите и проектите за одржлив развој.

Во таа смисла, седумте стратешки определби се однесуваат на:

1. Значајното прашање за обезбедување членство во ЕУ.
2. Зголемување на свеста и на посветеноста за одржлив развој, покривајќи ги сите сфери на живот во Република Македонија.
3. Воведувањето на Е- управување како силно орудие за поддршка и имплементација на одржливиот развој.
4. Насочување на јавниот сектор преку организациски развој и институционално зајакнување врз основа на концептите и принципите на одржлив развој, како и меѓусекторско и интегрирано стратешко и партиципативно работење.
5. Насочување на банкарскиот и финансискиот сектор за обезбедување средства за финансирање проекти и активности за одржлив развој.
6. Насочување на приватниот сектор кон развој кој е заснован на принципите на одржлив развој.
7. Реализирање на демонстрациски и пилот проекти во раната фаза на имплементација на НСОП.

6. Стратешки акции за постигнување одржлив развој во Република Македонија

Во следниот дел се елаборирани главните стратешки акции потребни за да се постигне секоја од Седумте стратешки определби.

I ниво до 2010 година- Фокусирање

Стратешка определба бр. 1: Обезбедување членство во ЕУ и усогласеност со Стратегијата за одржлив развој на ЕУ

Стратешка акција број 1.1.: Подготовка на сеопфатна проценка на постојната и воспоставување на соодветна организациска рамка за овозможување на имплементацијата на НСОР во РМ.

Стратешка акција број 1.2.: Имплементација на неколку селектирани пилот и демонстрациски проекти кои би имале големо влијание и би послужиле како примери и понатаму би можеле да се реплицираат.

Стратешка определба бр. 2: Зголемување на свеста и посветеноста за одржлив развој

- *Стратешка акција број 2.1.:* Подготовка на сеопфатна проценка на свеста и посветеноста кон одржливиот развој која би ги опфаќала сите сфери на животот во Република Македонија.
- *Стратешка акција број 2.2. :* Врз основа на горенаведеното, подготовка на сеопфатни, временски ограничени и со алоцирани ресурси, план и програма за подигнување на свеста и посветеноста кон одржливиот развој.
- *Стратешка акција број 2.3. :* Имплементација на планот и програмата за подигнување на свеста и посветеноста за одржлив развој, и отпочнување со имплементирање на неколку селектирани пилот и демонстрациски проекти кои би имале големо влијание и би послужиле како примери и понатаму би можеле да се реплицираат.

Стратешка определба бр. 3: Воведување на Е- управување како поттикнувач на одржлив развој

- *Стратешка акција број 3.1 :* Разгледување и имплементирање на Националната стратегија и Акциониот план за развој на информатичко општество од април 2005 година и Анкетата за користење на компјутери и интернет во Република Македонија од април 2007 година.
- *Стратешка акција број 3.2:* Подготовка на сеопфатна проценка на капацитетите и квалификациите за комуникациска и информациска технологија во која ќе бидат опфатени јавниот и приватниот сектор, домашните ресурси и македонските ресурси во странство, како и консултантски компании, истражувачки и развојни организации и универзитети.
- *Стратешка акција број 3.3.:* Во тесна соработка со новоформираното Министерство за информатичко општество да се формира меѓусекторска работна група која ќе ги покрива горенаведените ресурси а ќе има за цел да ја операционализира оваа стратешка определба. Во тој поглед, работната група би требало да има двоен фокус. Прво, во пракса да го спроведе е-управувањето во Република Македонија и второ да оствари комерцијални

придобивки од овој процес со воспоставување партнерства помеѓу јавниот и приватниот сектор. Сето ова би можело да и даде на Република Македонија конкурентска предност и ќе придонесе за развој на напреден комуникациски и информациски систем за поддршка на носителите на одлуки од јавниот и приватниот сектор во насока на одржливиот развој.

- *Стратешка акција бр 3.4:* Програмирање и имплементирање на селектирани пилот и демонстрациски проекти кои би имале големо влијание и би послужиле како примери и понатаму би можеле да се реплицираат.

II ниво 2010-2015: Созревање

Стратешка определба бр. 4: Насочување на јавниот сектор кон одржлив развој

- *Стратешка акција бр. 4.1:* Врз основа на постојните анализи, да се подготви сеопфатна организациска и институционална проценка за капацитетите за одржлив развој, која би ги покривала сите хоризонтални и вертикални нивоа на јавниот сектор. Со цел сето ова да се изврши во ограничен временски рок и со ограничени јавни ресурси, оваа проценка би требало да се базира врз концептот и принципот на само-проценка.
- *Стратешка акција бр. 4.2.:* Врз основа на горенаведеното, да се идентификуваат најважните недостатоци и особено насоката на движење во смисол на потребниот организациски развој и институционално зајакнување.
- *Стратешка акција бр.4.3:* Изготвување предлог Програма за организациски развој и институционално зајакнување на јавниот сектор во однос на одржливиот развој. Постои голема веројатност ваквиот проект да биде финансиран од страна на ЕУ, како интегрален дел од процесот на пристапување и затоа можностите за негово започнување би требало да се разгледаат колку што е можно побрзо.
- *Стратешка акција бр.4.4:* Создавање на меѓу-секторска имплементациона рамка и имплементирање на Програмата за организациски развој и институционално зајакнување во однос на одржливиот развој, вклучувајќи повеќе пилот и демонстрациски проекти кои би имале големо влијание, би послужиле како добри примери и понатаму би можеле да се реплицираат.

Стратешка определба бр. 5: Насочување на финансискиот сектор кон одржлив развој

- *Стратешка акција бр.5.1:* Врз основа на постојните податоци, да се подготви севкупна проценка за подготвеноста и капацитетот на финансискиот сектор за финансирање на одржливиот развој. Оваа проценка би требало да ги опфаќа јавниот, и приватниот сектор како и меѓународните финансиски институции и ЕУ.
- *Стратешка акција бр. 5.2:* да се подготви Акционен план за зголемување на капацитетите на финансискиот сектор за проекти за одржлив развој со дефинирани рокови и алоцирани ресурси, а сето тоа во блиска соработка со сите клучни актери во економскиот сектор. Постои голема веројатност ЕУ да финансира дел од ваков акционен план, како интегрален дел од процесот на пристапување и затоа можностите за негово започнување би требало да се разгледаат колку што е можно побрзо.

- **Стратешка акција бр.5.3:** Покривање на трошоците кај јавните услуги за водоснабдување, третман на отпадни води и одлагање на цврст отпад, се предуслов за приближување кон членство во ЕУ. За таа цел би требало да се подготви севкупна проценка за економските можности за покривање на трошоците на јавните услуги. Онаму каде што се смета дека е неопходна, проценката би требало да биде надополнета со социо-економска анализа.
- **Стратешка акција бр. 5.4:** Создавање на меѓусекторска имплементациона рамка, за имплементирање проекти и активности на одржлив развој, вклучувајќи поголем број пилот и демонстрациски проекти кои би имале големо влијание, би послужиле како добри примери и понатаму би можеле да се реплицираат.

Стратешка определба бр. 6: Насочување на приватниот сектор кон одржлив развој

- **Стратешка акција бр.6.1:** Врз основа на постојните анализи, да се подготви сеопфатна проценка за капацитетот за одржлив развој на приватниот сектор, во тесна соработка со носечките субјекти на економскиот развој во земјата.
- **Стратешка акција бр. 6.2:** Во тесна соработка со приватниот сектор, да се изврши идентификација на главните недостатоци а особено да се дефинира насоката на движење во поглед на потребните капацитети за одржлив развој во приватниот сектор.
- **Стратешка акција бр. 6.3:** Врз основа на ова, да се подготви Акционен план за зголемување на капацитетите во приватниот сектор за проекти и активности за одржлив развој со дефинирани рокови и алоцирани ресурси, во тесна соработка со сите клучни актери во приватниот сектор. Постои голема веројатност изработката на ваквиот акционен план финансиски да биде поддржан од страна на ЕУ, како интегрален дел од процесот на пристапување и затоа можностите за негово започнување би требало да се разгледаат колку што е можно побрзо.
- **Стратешка акција бр. 6.4:** Создавање на меѓусекторска имплементациона рамка и имплементирање на Акциониот план за зголемување на капацитетите на приватниот сектор за проекти и активности за одржлив развој, вклучувајќи поголем број селектирани пилот и демонстрациски проекти со големо влијание, кои би послужиле како добри примери и понатаму би можеле да се реплицираат.

III Ниво 2010-2030 година: Имплементирање

Стратешка определба бр. 7: Имплементирање на пилот и демонстрациски проекти за одржлив развој

- **Стратешка акција бр.7.1:** Врз основа на утврдените критериуми и модел за селекција на демонстрациски и пилот проекти за одржлив развој остварливи во македонски услови, треба да се реализираат проекти кои вклучуваат:
 - Покривање на трите столба: влијанието врз животната средина, социјалното и економското влијание.
 - Утврдување на временска рамка при што ќе се даде приоритет на проекти кои можат лесно да се имплементираат и имаат брз ефект врз одржливиот развој.
 - Приоретизација на проектите кои понатаму би се реплицирале во Република Македонија.

Критериумите и моделот за селекција треба континуирано да се дискутираат, прилагодуваат и надградуваат низ отворен и транспарентен процес со што е можно поголем број од клучните заинтересирани страни во процесот на одржлив развој во Република Македонија. Овој процес започнува на Прво ниво и ги следи сите нивоа согласно новите технолошки достигнувања.

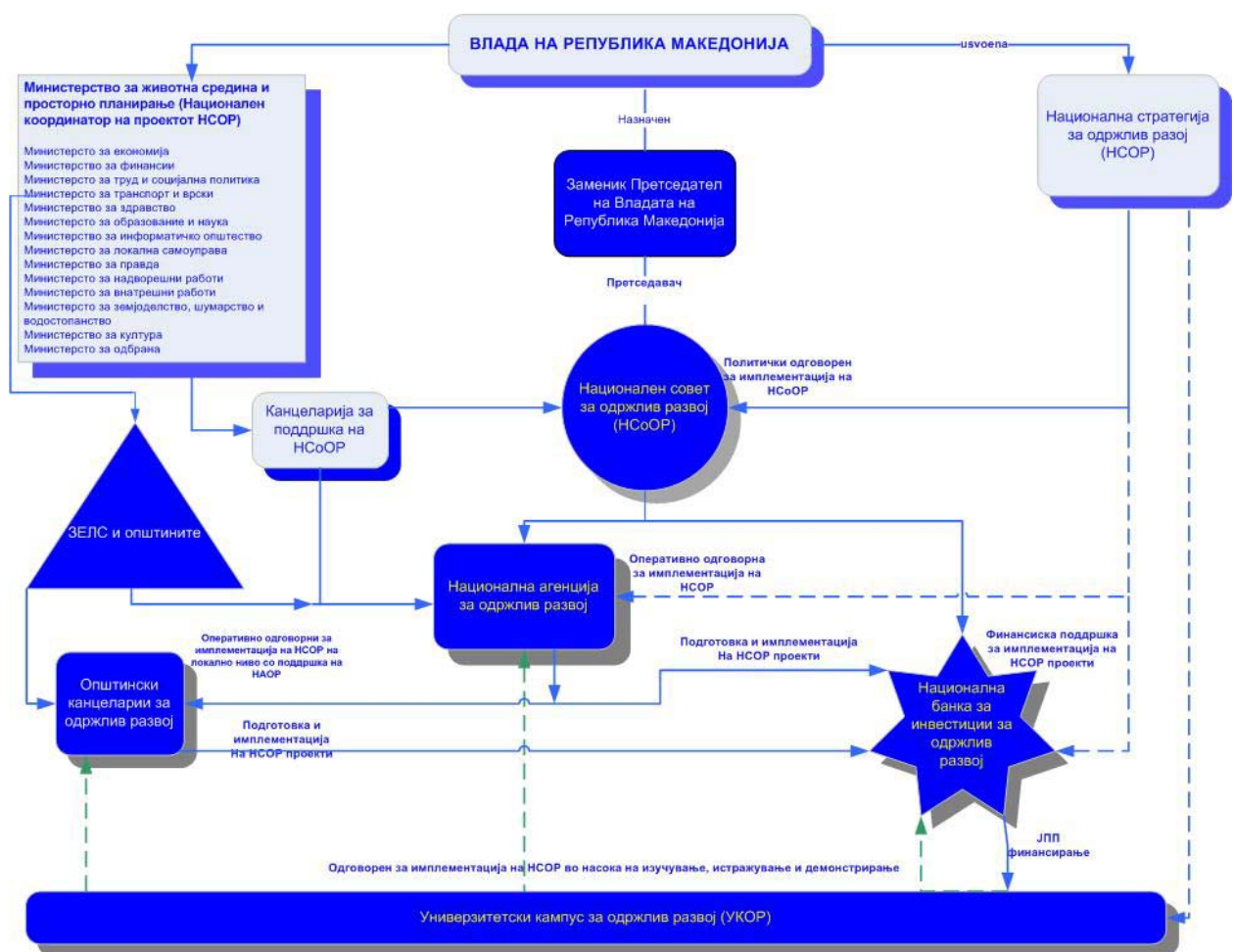
- *Стратешка акција бр. 7.2:* Идентификување на што е можно поголем број демонстрациски и пилот проекти во нацрт форма за реализација. Голем број потенцијални демонстрациски и пилот проекти веќе се идентификувани преку проектот на НСОР.
- *Стратешка акција бр. 7.3:* Изработка на листа на приоритетни пилот и демонстрациски проекти.
- *Стратешка акција бр. 7.4:* Подготовка на финално селектираните демонстрациски пилот проекти до ниво на студии за изводливост, вклучувајќи дефинирање на организациска поставеност и начин на финансирање на истите.
- *Стратешка акција бр.7.5:* Зајакнување на капацитетите на постоечките организации за имплементирање и мониторинг на пилот проекти за одржлив развој.
- *Стратешка акција бр.7.6:* По завршувањето, да се процени влијанието на проектите врз одржливиот развој.

7. Организациска и имплементациска рамка за постигнување на одржлив развој во Република Македонија

Како што веќе неколку пати е нагласено, вистински одржлив развој, кој ги опфаќа сите три столба на развој, економски, социјален и животна средина, е базиран врз меѓусекторски, интегриран и сеопфатен стратешки пристап.

Имајќи ја во предвид комплексноста и мулти-секторската природа на одржливиот развој во целина, и потребата од примена на нов сеопфатен и стратешки ориентиран начин на размислување и делување, се предлага институционална поставеност која ќе даде поддршка на имплементацијата на одржливиот развој во Република Македонија.

Согласно Член 186 од Законот за животна средина (Службен Весник 53/2005), „Органот на државна управа надлежен за работите од областа на животната средина, во соработка со другите органи на државна управа и други институции, и со општината, Градот Скопје и општините во Град Скопје, е должен да се грижи за имплементирање на принципите на одржлив развој, како и да го промовира и подржува одржливиот развој во Република Македонија.

Во согласност со проектната задача на проектот за поддршка во подготовката на Национална стратегија за одржлив развој, Владата на Република Македонија, по

иницијатива на Министерството за животна средина и просторно планирање, го основа **Националниот совет за одржлив развој (НСоОР)**.

Со усвојувањето на Национална стратегија за одржлив развој од страна на Владата на Република Македонија, Националниот совет за одржлив развој ќе превземе и политичка одговорност за спроведувањето на Националната стратегија за одржлив развој.

Со НСоОР ќе претседава Заменик Претседателот на Владата на Република Македонија одговорен за економски прашања, а ќе ги вклучува министрите од клучните министерства во Владата. НСоОР ќе служи како отворен форум за сите учесници во Македонија да ги претстават своите гледишта. На НСоОР ќе се дискутираат прашања поврзани со главните политики за процесот на спроведување на Националната стратегија за одржлив развој каде НСоОР ќе претставува движечка сила за подигање на свеста, како и за обезбедување транспарентност и заложба. Во НСоОР треба да постои балансирана застапеност на компетентни и истакнати претставници од приватниот и од јавниот сектор, како и од бизнис заедницата.

Потребната експертска, техничка и логистичка поддршка на НСоОР ќе ја обезбедува Канцеларијата за поддршка на работата на Националниот совет за одржлив развој. Се предлага Канцеларијата за поддршка на НСоОР да функционира во рамки на Македонската академија на науките и уметностите а финансирањето на истата да биде на проектна основа, во првите две до три години, се до нејзиното инкорпорирање во една од постојните органи на државна управа на централно ниво со постојано вработени лица. При воспоставувањето на Канцеларијата за поддршка на работата на Националниот совет за одржлив развој се предлага да се искористи искуството и поддршката од веќе воспоставената мрежа на експерти кои учествува во процесот на подготовка на Националната стратегија за одржлив развој на РМ. Канцеларијата за поддршка на работата на Националниот совет за одржлив развој во соработка со Министерството за животна средина и просторно планирање ќе изработат Акционен план за имплементација на Националната стратегија за одржлив развој во Република Македонија.

Со цел овозможување на имплементацијата и врз основа на искуствата ширум Европа при спроведување на Национална стратегија за одржлив развој, спроведувањето на Националната стратегија за одржлив развој во Република Македонија треба да биде обезбедено со дополнителна институционална поставеност како што е прикажано подолу:

1. Национална агенција за одржлив развој (НАОР) доо,
2. Национална банка за инвестиции за одржлив развој (НБИОР) и
3. Универзитетски кампус за одржлив развој (УКОР).

Првите две наведени институции, НАОР и НБИОР, се основаат врз основа на најдоброто достапно знаење, искуство и наменски човечки ресурси од веќе постојни владини агенции и институции за поддршка на одржлив развој во земјата на ефикасен, рационализиран и поедноставен начин.

Националната агенција за одржлив развој (НАОР) се основа како друштво со ограничена одговорност (доо) со акции кои ги поседува Владата на Република Македонија и проактивните општини¹. НАОР доо е оперативно одговорна за спроведувањето на ОР

¹ Постојат различни чекори што може да се преземат кои конечно придонесуваат за основање на друштво со ограничена одговорност. Првиот чекор може да биде мрежа на експерти.

врз основа на Национална стратегија за одржлив развој, како што е усвоена од Владата на Република Македонија. НСоОР врши супервизија врз НАОР, кој всушност дејствува како супервизорски одбор.

НАОР доо редовно го известува НСоОР за напредокот при спроведувањето на Националната стратегија за одржлив развој (секоја година), и ја ажурира Националната стратегија за одржлив развој (секои 2 години). Нејзината главна задача е дизајнирање и спроведување проекти за одржлив развој во согласност со целите во Националната стратегија за одржлив развој, цврсто следејќи ги севкупните цели на Стратегија за одржлив развој на ЕУ и нејзината обновена верзија. НАОР доо обезбедува дека достапните средства од меѓународни институции (на пример, предпристапните фондови на ЕУ) се од максимална корист за Република Македонија.

НАОР доо, која работи на национално ниво, тесно соработува со Канцелариите за одржлив развој на општинско ниво. Како и за НАОР доо на национално ниво, главната задача на општинските канцеларии за одржлив развој е дизајнирање и спроведување проекти за одржлив развој. Општинските канцеларии за одржлив развој се поткрепени со комуникациска мрежа и поддршка обезбедена од Заедницата на единици на локалната самоуправа на Република Македонија (ЗЕЛС).

И НАОР доо и општинските канцеларии за одржлив развој се поврзани со Националната банка за инвестиции за одржлив развој (НБИОР), преку која се канализираат сите активности од значење за проектите за одржлив развој и инвестиции. Националната банка за инвестиции за одржлив развој (НБИОР) е финансиски одговорна за спроведувањето на ОР врз основа на Националната стратегија за одржлив развој, како што е усвоена од Владата на Република Македонија. НБИОР конкретно е одговорна за сите финансиски трансакции поврзани со меѓународни институции и донатори. НБИОР се основа со реорганизирање и пренасочување на постојните структури кон поддршка за одржлив развој во Република Македонија. Според тоа, не се потребни дополнителни средства за основање на НБИОР.

Предложената институционална поставеност за поддршка на спроведувањето на одржлив развој во Република Македонија цврсто се заснова и на **Универзитетскиот кампус за одржлив развој (УКОР)**, кој е одговорен за спроведување на ОР во смисла на проучување, истражување и демонстрирање врз основа на Националната стратегија за одржлив развој, како што е усвоена од Владата на Република Македонија. УКОР се основа и гради како нов универзитетски кампус надвор од Скопје, на тој начин дејствувајќи како движечка сила за регионален развој и иновации, како и „место за нови начини на размислување, иновации и живеење“. Предвидено е УКОР да се основа, изгради и да функционира како јавно-приватно партнерство (ЈПП). Имајќи ја предвид привлечноста на инвестициите во високото образование ширум светот, Универзитетски кампус за одржлив развој во Република Македонија ќе има придобивки од заложбата за одржлив развој од страна на приватните инвеститори.

Директната целна група на УКОР се, пред сè, сите мотивирани, проактивни и иновативни студенти од Македонија, кои се посветени на генералната визија за одржлив развој. Овие студенти ќе бидат персоналот и помладите стручни лица за НАОР доо, општинските канцеларии за одржлив развој и НБИОР и ќе обезбедат среднорочно и долгорочно спроведување и на визијата за одржлив развој и на практичното спроведување на проектот.

Моделот на НАОР доо е близок на германскиот модел Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit GmbH.

При вториот чекор, УКОР ќе биде привлечен, исто така, и за меѓународни студенти да студираат и да дејствуваат за одржлив развој. Целокупната придобивка од ваков вид визионерски УКОР, кој сè уште не е реализиран ниту во Европа ниту ширум светот, не се однесува само на Република Македонија. **Оттука, УКОР претставува максимална заложба и извонреден бренд на модерна и напредна Македонија за одржлив развој во Европа и ширум светот.**

Новата институционална поставеност за поддршка на спроведувањето на одржлив развој во Република Македонија би можела да се финансира како еден од пилот проектите за одржлив развој (види Анекс бр. 3 Рамковен Извештај за одржлив развој, РИОР).

8. Трошоци и финансиски средства за имплементација на Стратегија за одржлив развој на Република Македонија

Упатувајќи се на седумте стратешки определби и триесет и една стратешка акција, следното преставува прва севкупна прелиминарна пресметка на трошоците поврзани со имплементацијата на Националната Стратегија за одржлив развој во Република Македонија.

Извршена е прелиминарна проценка на трошоците за имплементација на НСОР и истите можат да се поделат на следниот начин:

- Консултантски услуги: 3.41 милиони евра
- Директни трошоци: 35.5 милиони евра
- Владини службеници: 436 работник месеци
- Општински ресурси: 66 работник месеци
- Ресурси на економскиот сектор: 108 работник месеци
- Ресурси на приватниот сектор: 91 работник месеци
- Ресурси од други клучни учесници во ОР: 66 работник месеци

Понатаму, за реализација на пилот и демонстрациски проекти од прво и второ ниво **се предлагаат дополнителни средства во износ од приближно 10 милиони евра и приближно 30 милиони евра во трето ниво.**

9. Пилот и демонстрациски проекти за поттикнување на одржливиот развој во Република Македонија

Како што е нагласено во Глава 8 во Стратегијата, се предвидуваат пилот и демонстрациски проекти како еден од најсилните инструменти во движењето на Република Македонија кон одржлив развој.

Во Дел I од НСОП, **идентификувани се и приоретизирани се потребни пилот и демонстрациски проекти, како што е дадено во Анкес бр.2.** Овие предложени проекти имаат за цел да го поттикнат овој процес со тоа што ќе служат како примери и понатаму би можеле да се реплицираат.

Дел II од НСОП содржи **долга листа на проекти**, што се однесуваат на стратешката рамка, а како почетна точка се земаат дијагнозата за одржлив развој и проценката на клучните предизвици. Согласно концептот на стратешката рамка, горе споменатата долга листа и листата од Анекс 2 се само прелиминарни и **на листата би можело да се додадат или да се одземат некои проекти** врз основа на критериумите за селекција дефинирани во оваа стратегија.

Во таа насока, од особено значење е **сопственоста и посветеноста** на проектната идеја од страна на одредена група, било таа да е од редовите на граѓанското општество, јавниот и приватниот сектор, политичкиот, образовниот, научно-истражувачкиот или развојниот сектор.

Проект - Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

*Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија, јуни 2009
Анекс бр. 1*

Анекс бр. 1:

Предлог индикатори за одржлив развој

Резимирана листа на показатели на одржлив развој

Бр.	Упатување	Показател	Потекло
Политики и правна рамка (вкрстени)			
П и ПР			
1	П и ПР 1	Транспозиција на законодавството на ЕУ , по област на политики	СОР на ЕУ: 9. Добро управување III
2	П и ПР 2	Административни трошоци наметнати со законодавството	СОР на ЕУ: 9. Добро управување II
3	П и ПР 3	Е-влада, достапност преку Интернет	СОР на ЕУ: 9. Добро управување III
4	П и ПР 4	Е-влада, употреба од страна на поединци	СОР на ЕУ: 9. Добро управување III
5	П и ПР 5	Спроведување на Националната стратегија за одржлив развој (НСОР)	Дополнително предложени
6	П и ПР 6	Број на основи институции за креирање политики за одржлив развој и спроведување	Дополнително предложени
7	П и ПР 7	Број на подготвени стратегиски документи со димензија на одржлив развој (во различни сектори - економски, еколошки, социјален)	Дополнително предложени
8	П и ПР 8	Број на лица во релевантните институции обучени за одржлив развој	Дополнително предложени
9	П и ПР 9	Број на случаи на прекршок поднесени на суд, по област на политики	Дополнително предложени (врз основа на СОР на ЕУ 9.II.2)
10	П и ПР 10	Ниво на доверба на граѓаните во институциите на РМ	Дополнително предложени (врз основа на СОР на ЕУ 9. Добро управување I)
Животна средина (вкрстени)			
ЖС			
11	ЖС 1	Вкупна емисија на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина	СОР на ЕУ 5.I.1

12	ЖС 2	Индекс на биоразновидност	COP на ЕУ 7.1.1
13	ЖС 3	Риба уловена надвор од безбедни биолошки граници	COP на ЕУ 7.1.2
14	ЖС 4	Спроведување на националната програма за еколошки мониторинг	Дополнително предложени
15	ЖС 5	Ефективност на механизмот за известување за животната средина	Дополнително предложени
16	ЖС 6	Алокација во државниот буџет за животна средина	Дополнително предложени
17	ЖС 7	Расходи за државни инвестиции во животната средина	Дополнително предложени
18	ЖС 8	Вкупна територија опфатена со системи за еколошко обновување	Дополнително предложени
19	ЖС 9	Спроведување на принципот „загадувачот плаќа“	Дополнително предложени

Енергија (вкрстени) ЕН

20	ЕН 1	Бруто домашна потрошувачка на енергија, по гориво	COP на ЕУ: 5. I
21	ЕН 2	Енергетски интензитет на економијата	COP на ЕУ: 5. Енергија. II
22	ЕН 3	Крајна потрошувачка на енергија, по сектор	COP на ЕУ: 5. Енергија. II
23	ЕН 4	Бруто производство на електрична енергија, по гориво што се користи во електричните централи	COP на ЕУ: 5. Енергија. II
24	ЕН 5	Учество на електрична енергија што се произведува од обновливи извори на енергија во бруто потрошувачката на електрична енергија	COP на ЕУ: 5. Енергија. III
25	ЕН 6	Учество на главни извори на енергија во вкупното производство на електрична енергија од обновливи извори на енергија	COP на ЕУ: 5. Енергија. III
26	ЕН 7	Комбинирано производство на топлина и енергија	COP на ЕУ: 5. Енергија. III
27	ЕН 8	Енергетски интензитет на индустријата	COP на ЕУ: 5. Енергија. III

Проект - Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија, јуни 2009
Анекс бр. 1

28	ЕН 9	Учество на биогорива во вкупната потрошувачка на горива во транспортот	COP на ЕУ: 5. Енергија. III
29	ЕН 10	Интензитет на јаглероддиоксид во потрошувачката на енергија	COP на ЕУ: 5. Климатски промени. III
30	ЕН 11	Потрошувачка на енергија во транспортот, по вид на транспорт	COP на ЕУ: 8. Растеж на транспортот. III
31	ЕН 12	Учество на енергија што се произведува од обновливи извори на енергија во бруто домашната потрошувачка на енергија	Дополнително предложени
32	ЕН 13	Инвестиции во проекти за обновливи извори на енергија	Дополнително предложени
Рурален развој (вклучува земјоделство, шумарство, туризам) PP-3, PP-Ш, PP-T			
33	PP-3 1	Инвестиции како % од БДП, по институционален сектор	COP на ЕУ:1.II.1
34	PP-3 2	Нето внатрешна миграција по главни старосни групи	COP на ЕУ:3.III.3
35	PP-3 3	Домашна потрошувачка на материјали и БДП по постојани цени	COP на ЕУ: 6.I.1a.
36	PP-3 4	Дел на површина што е под агро-еколошка поддршка на ЕУ во вкупната искористена земјоделска површина	COP на ЕУ: 6.II.5.
37	PP-3 5	Индекс на густина на добиток	COP на ЕУ: 6.II.6.
38	PP-Ш 1	Придонес на секторот шумарство во БДП	Подобрени паневропски показатели за одржливо управување со шуми ¹ ; С 6: Управување со други социоекономски функции и услови. 6.2
39	PP-Ш 2	Пошумена површина и квалитет на шуми	Дополнително предложени
40	PP-Ш 3	Работна сила во секторот шумарство	Подобрени паневропски показатели за

¹ Подобрени паневропски показатели за одржливо управување со шуми, усвоени од Министерската конференција за заштита на шумите во Европа, Состанок на експертско ниво, 7-8 октомври 2002 година, Виена, Австрија

41	PP-Ш 4	Недрвни добра	одржливо управување со шуми: С 6: Управување со други соцоекономски функции и услови. 6.5 Подобрени паневропски показатели за одржливо управување со шуми: С 3: Одржување и поттикнување продуктивни функции на шумите (дрвни и не дрвни добра). 3.3
42	PP-T 1	Придонес на туризмот во БДП	Дополнително предложени
43	PP-T 2	Координирани активности меѓу засегнатите заинтересираните страни во туризмот	Дополнително предложени
44	PP-T 3	Пристигнување на меѓународни туристи по вид транспорт	Дополнително предложени
45	PP-T 4	Претпријатија со системи за управување со животната средина	COP на ЕУ: 6.II.7a.
46	PP-T 5	Ниво на инвестиции во туризмот по региони	Дополнително предложени
Социјални прашања (вклучува вработеност, образование, истражување и развој, јавно здравство, демографија)			
СП-Враб, СП-Обр, СП-И и Р, СП-ЈЗ, СП-Дем			
47	СП-Враб 1	Број на обучени лица во врска со политики на вработување и со социјален дијалог.	Дополнително предложени
48	СП-Враб 2	Вкупна стапка на вработеност	COP на ЕУ 1.III.14
49	СП-Враб 3	Стапка на вкупна долгорочна (и многу долгорочна) невработеност	COP на ЕУ 2.II.2 и 2.III.6
50	СП-Враб 4	Регионална анализа на стапката на вработеност	Дополнително предложени
51	СП-Враб 5	Стапка на невработеност	COP на ЕУ 1.IV.13
52	СП-Обр 1	Лица со завршено ниско образование	COP на ЕУ 2.III.2
53	СП-Обр 2	Учество на општински расходи за образование во вкупните расходи за	Дополнително предложени

54	СП-Обр 3	образование Јавни расходи за образование како % од БДП	COP на ЕУ 1.III.12
55	СП-Обр 4	Број на заеднички проекти меѓу образованието и науката и приватниот сектор што се во подготовка или се спроведуваат	Дополнително предложени
56	СП-И и Р 1	Вкупни расходи за истражување и развој како % од БДП, COP на ЕУ 1.III.11	COP на ЕУ 1.I.3
57	СП-ЈЗ 1	Стапка на појава инцидента на рак	COP на ЕУ 4.II.3
58	СП-ЈЗ 2	Години на здрав живот	COP на ЕУ 4.I.1
59	СП-ЈЗ 3	Процент на пушачи	COP на ЕУ 4.II.3
60	СП-ЈЗ 4	Стапка на ризик од сиромаштија, по пол, возраст, степен на завршено образование, и по вид на домаќинство	COP на ЕУ 2.III.1
61	СП-ЈЗ 5	Сериозни незгоди на работно место	COP на ЕУ 4.II.6
62	СП-Дем 1	Вкупна стапка на плодност	COP на ЕУ: 3
63	СП-Дем 2	Животен век на возраст од 65 години	COP на ЕУ: 3
64	СП-Дем 3	Внатрешна миграција	COP на ЕУ: 3
65	СП-Дем 4	Коефициент на старосна зависност на стари	COP на ЕУ: 3
66	СП-Дем 5	Густина на население	Дополнително предложени
67	СП-Дем 6	Состојба на свеста	Дополнително предложени
МСПИТИ (вклучувајќи МСП, транспорт и инфраструктура, и и индустрија)			
МСП – ИТ			
МСП - И			
68	SMiLEs-T и И 1	Инвестиции во транспортна инфраструктура	Дополнително предложени
69	SMiLEs-T и И 2	Километри на изградени делови од коридорите и дел од транспортната мрежа	Дополнително предложени
70	SMiLEs-T и И 3	Поделба на товарниот транспорт по видови	COP на ЕУ: 8, S. транспорт III
71	SMiLEs-T и И 4	Поделба на патничкиот транспорт по видови	COP на ЕУ: 8.S.
72	SMiLEs-T и И 5	Лица загинати при патни незгоди	COP на ЕУ: 8, S. транспорт III
73	SMiLEs-T и	Население поврзано со системи за	COP на ЕУ: 7,

74	И 6 SMiLEs-T и И 7	третман на отпадни води Апстракција на подземни води како % од расположивите ресурси на подземни води	Природни ресурси II COP на ЕУ: 7, Природни ресурси II
75	SMiLEs-T и И 8	Население поврзано со јавна мрежа за водоснабдување	Дополнително предложени
76	SMiLEs-T и И 9	Загуби на вода при транспортот до крајните потрошувачи	Дополнително предложени
77	SMiLEs-T и И 10	Процент на наводнувана територија	Дополнително предложени
78	SMiLEs-T и И 11	Вкупна површина опфатена со стандардизирано управување со цврст отпад	Дополнително предложени
79	SMiLEs 1	ЕДВ (економска додадена вредност) во МСПИТИ по сектор	Дополнително предложени
80	SMiLEs 2	Учество на МСПИТИ во БДП на национално и на регионално ниво	Дополнително предложени
81	SMiLEs 3	Официјална развојна помош (ОДА) како % од бруто националниот доход	COP на ЕУ 10.I.1
82	SMiLEs 4	Доживотно учење	COP на ЕУ 1.III.9
83	SMiLEs 5	Вкупен раст на вработеноста во МСПИТИ, по пол, стекнато образование, возраст	Дополнително предложени
84	SMiLEs 6	Учество на потрошувачка на производи со еко-етикета на ЕУ или национална еко-етикета	COP на ЕУ 6.III.7
85	SMiLEs 7	Инвестиции на МСПИТИ во истражување и развој	Дополнително предложени
86	SMiLEs 8	Продуктивност на работната сила по сработен час	COP на ЕУ 1.II.2

Проект - Поддршка за подготовката на Националната стратегија за одржлив развој во Република Македонија

*Национална Стратегија за Одржлив Развој во Република Македонија јуни 2009
Анекс бр.2*

Анекс бр. 2:

Пилот и демонстрациски проекти

Проект - Поддршка за подготовката на Националната стратегија за одржлив развој во Република Македонија

*Национална Стратегија за Одржлив Развој во Република Македонија јуни 2009
Анекс бр.2*

Пилот и демонстрациски проекти

Бр.	Назив	Краток опис	Стратешки определби						Целна група				
			До 2010 (2011)			2010-2015			Бодови	Влада	Општина	Приватен сектор	
			1. Обезбедување ЕУ членство, усогласеност со СОР на ЕУ	2. Обезбедување свест и посветеност кон ОР	3. Е-управавање, принципи на ОР	4. Насочување на јавниот сектор кон ОР	5. Насочување на економскиот сектор кон ОР	6. Насочување на приватниот сектор кон ОР					
1.	План за управување со коритото на Реката Црна	План за управување со еднаква тежина на сите три димензии на ОР	•	•	•	•		•	•	•			
2.	Фиибилити студија, интегрирано управување со цврст отпад	Пилот проекти во скопскиот регион	•		•	•			•	•			
3.	Земјишен катастар вклучувајќи и ГИС	Пилот/демонстрациски проекти за земјоделство во регионот Овче Поле											
4.	Институт за одржлив развој	НВО структура за јавно-приватно партнерство за ОР пилот и демонстрациски проекти, центар на знаење	•	•	•	•			•	•	•		
5.	Скопје - иновации и растеж	Пилот проекти – иновации и претприемништво, поголема соработка, трансфер на технологија и извоз		•				•			•		
6.	Агенција за одржлив развој	Владин центар за НСОР	•	•	•	•			•				
7.	Економија на животна средина	Зајакнување на капацитети, МЖСПП, анализа на трошоци и приходи во	•	•	•	•			•				

Бр.	Назив	Краток опис	Стратешки определби						Целна група				
			До 2010 (2011)			2010-2015			Бодови	Влада	Општина	Приватен сектор	
			1. Обезбедување ЕУ членство, усогласеност со СОР на ЕУ	2. Обезбедување свест и посветеност кон ОР	3. Е-управување, принципи на ОР	4. Насочување на јавниот сектор кон ОР	5. Насочување на економскиот сектор кон ОР	6. Насочување на приватниот сектор кон ОР					
		животната средина, СЕП											
8.	Макроекономско моделирање	Министерство за финансии – буџетско и приходно прогнозирање, анализа на трошоци и приходи на инвестициските проекти	•		•	•				•			
9.	ИПА, ОР и програмирање	Интеграција и зајакнување на пристапот ОР во ИПА програмирањето и равивањето и дизајнирањето на проекти											
10.	Балкански стратешки “think – tank” за пристап во ЕУ	Мрежно работење и стратешка примена на лекциите научени во Бугарија и Романиа во пристапувањето кон ЕУ. Зајакнување на капацитетите на дминистрацијата на централната влада											
11.	Стратегија за одржливо управување со водите на РМ	Интегриран пристап за управување со водите, проценка на потрошувачката, намалување на потрошувачката, стратешки правец за одржливо управување со водите	•	•		•				•	•		
12.	Управување со општинските води и отпадните води	Демонстрациски проекти во општини кои служат како најдобри примери		•		•					•		

Бр.	Назив	Краток опис	Стратешки определби						Целна група			
			До 2010 (2011)			2010-2015			Бодови	Влада	Општина	Приватен сектор
			1. Обезбедување ЕУ членство, усогласеност со СОР на ЕУ	2. Обезбедување свест и посветеност кон ОР	3. Е-управување, принципи на ОР	4. Насочување на јавниот сектор кон ОР	5. Насочување на економскиот сектор кон ОР	6. Насочување на приватниот сектор кон ОР				
13.	Проект за балансирано користење на водите	Воспоставување база на податоци за инфраструктурата за снабдување со вода за секоја општина на РМ	•		•	•			•	•		
14.	Локална Агенда 21 во Скопје и други две општини	Демонстрациски проект за Локална Агенда 21		•		•				•		
15.	Димензија на ОР во високото универзитетско образование	Пилот проекти кои воведуваат ОР на ниво на универзитите и на студентски кампуси		•		•		•			•	
16.	Геотермално затоплување	Пилот проект за геотермално затоплување		•		•				•	•	
17.	Инсталирање на 500 соларни греачи на вода на домови	Зголемување на искористеноста на обновливи енергии – демонстрирање на придобивките од употребата на соларната енергија	•	•			•			•		
18.	Проект за осветлување на улиците со користење соларна енергија	Пилот проект во една општина. Демонстрирање на придобивките од ефикасната употреба на соларната енергија		•		•				•		
19.	Програма за заштеда на енергија на објекти	Намалување на потрошувачката на енергија за загревање и ладење на објекти	•	•		•		•		•	•	

Бр.	Назив	Краток опис	Стратешки определби						Целна група			
			До 2010 (2011)			2010-2015			Бодови	Влада	Општина	Приватен сектор
			1. Обезбедување ЕУ членство, усогласеност со СОР на ЕУ	2. Обезбедување свест и посветеност кон ОР	3. Е-управување, принципи на ОР	4. Насочување на јавниот сектор кон ОР	5. Насочување на економскиот сектор кон ОР	6. Насочување на приватниот сектор кон ОР				
20.	Физибилити студија за железнички превоз во градски средини – Скопје	Утврдување на инженерска, институционална, финансиска, економска и еколошката изводливост на предложениот проект			•	•		•			•	
21.	Физибилити студија за железнички превоз до Аеродромот “Александар Македонски, од Скопје	Утврдување на инженерска, институционална, финансиска, економска и еколошката изводливост на предложениот проект			•	•	•	•				
22.	Пилот Е-управување Општина	Пилот проект во една општина за воведување е-управување како демонстрациски проект			•	•	•	•			•	•
23.	Пилот Е-управување Индустрија	Пилот проект во конкретна гранка на индустријата за начинот на кој е-управувањето може да ги намали трансакциските трошоци на индустријата и да ја подигне ефективноста		•	•		•	•				•
24.	Балканска програма за извоз врз основа на Е-управување	Иработка на програма за извоз на македонските алатки за е-управување. Проектот се заснова на претпоставката дека Македонија ќе постане водечка земја на е-		•	•			•				•

Проект - Поддршка за подготовката на Националната стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Национална Стратегија за Одржлив Развој во Република Македонија јуни 2009
Анекс бр.2

Бр.	Назив	Краток опис	Стратешки определби						Целна група			
			До 2010 (2011)			2010-2015			Бодови	Влада	Општина	Приватен сектор
			1. Обезбедување ЕУ членство, усогласеност со СОР на ЕУ	2. Обезбедување свест и посветеност кон ОР	3. Е-управување, принципи на ОР	4. Насочување на јавниот сектор кон ОР	5. Насочување на економскиот сектор кон ОР	6. Насочување на приватниот сектор кон ОР				
		управување на Балканот во рок од неколку години.										
25.	Македонска донаторска конференција	Инвестициски проекти за ОР	•	•			•		•	•	•	
26.	Македонски меки кредити за ОР	Пилот проект за програма на меки кредити за инвестиции за ОР– за приватниот сектор или за пошироката јавност (пр. инвестиции за енергетска ефикасност на објектите)	•	•		•	•	•		•	•	
27.	Пилот проект за трансфер на технологија	Пилот проект што може да го оправда воспоставувањето на пилот Технолошки парк					•	•				•
28.	Пилот проект за иновациски центар	Пилот проект		•			•	•				•
29.	Кампања за претприемништво за ОР за МСПИТИ	Со посебен фокус на жените и малдите		•				•				•
30.	Образование за ОР – Квалитет и управување	Демонстрациска програма за обука за 10 претпријатија		•				•				•
31.	Реструктурирање на претпријатие кон ОР	Пилот проекти за 10 претпријатија		•				•				•

Бр.	Назив	Краток опис	Стратешки определби						Целна група			
			До 2010 (2011)			2010-2015			Бодови	Влада	Општина	Приватен сектор
			1. Обезбедување ЕУ членство, усогласеност со СОР на ЕУ	2. Обезбедување свест и посветеност кон ОР	3. Е-управување, принципи на ОР	4. Насочување на јавниот сектор кон ОР	5. Насочување на економскиот сектор кон ОР	6. Насочување на приватниот сектор кон ОР				
32.	Студија за имплементација на еколошки безбедни и нештетни градежни производи	Проект за замена на азбестот		•								•
33.	Младите во руралните области и ОР	Демонстрациски проекти за начинот на креирање на рамка, со што локалната младина ќе наоѓа интерес за себе во руралните места				•	•	•			•	•
34.	Разновидност на приходите во руралните места	Демонстрациски проект за генерирање локални работни места и дополнителни приходи во руралните места					•	•				•
35.	Туризам и археолошки места од интерес	Одржлив развој		•				•				•

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Проект финансиран од страна на Sida, во соработка со
Министерството за животна средина и просторно планирање на
Република Македонија

Предлог Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија **ДЕЛ II: Стратешка основа и анализа** **Јуни 2009**

***Подобра иднина преку Промени
- користење на нашето богато
општествено, културно и природно наследство
на урамнотежен начин***

Сида рег.бр. 2005-001592

Овој извештај е подготвен од тимот на проектот на НСОР (составен од
национални експерти, вработените во проектната канцеларија,
раководството на проектот и меѓународни експерти)

Насловна страна на проектот

Име на проектот	Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија
Број на проектот:	Sida референтен број: 2005-001592
Датум на почеток на проектот:	15 февруари 2006 година
Датум на завршување на проектот:	30 јуни 2009 година
Држава корисник на проектот:	Република Македонија
Детали за договорачите	
Контрактор/извршител:	“Scanagri Sweden AB“ во конзорциум со “NIRAS A/S“ и “Euroconsultants S.A.“
Име на преставник на контракторот:	Директор на проект Аника Сандел
Податоци за контакт:	Scanagri Sweden AB, c/o NIRAS, Kungsbrogatan 15, SE-112 Stockholm Tel: +46 8 545 533 11, Mobile: +46 70590 81 66, Fax +46 8 545 533 33 E-mail: parl@niras.se
Податоци за корисникот	
Корисник:	Министерство за животна средина и просторно планирање на Република Македонија
Лице за контакт на корисникот:	Национален координатор: Дејан Пановски Технички национален координатор: Весна Индова
Податоци за контакт:	Ул: “Дрезденска 52, 1000 Скопје, Македонија Мобилен: +389 76 446 916 E-mail: v.indova@moepp.gov.mk
Податоци за проектот	
Раководител на тимот:	Страхиња Трпевски
Податоци за контакт:	Ул: Димитрие Туцовиќ Бр. 20, 1000 Скопје, Македонија Мобилен: +389 75 333563 e-mail: strahinja@nssd.com.mk

Листа на кратенки

A21	Agenda 21	Агенда 21
AAR	Assessment and Analysis Report	Извештај за проценка и анализа
ADSL	Asymmetric Digital Subscriber Line	Асиметрична дигитална претплатничка линија
BAHA	Balkan Alliance of Hospitality Accountants	Балкнаска алијанса на сметководители
BERCEN	Balkan Environmental Regulatory Compliance and Enforcement Network	Балкнаска регулаторна мрежа за податоци и спроведување во животната средина
CAP	Common Agricultural Policy	Заедничка земјоделска политика
CCI	Cross-Cutting Issues	Меѓусекторски прашања
CCSU	Cross-Cutting Support Unit	Меѓусекторска работна група
CDM	Clean Development Mechanism	Механизам за чист развој
CEFTA	Central European Free Trade Agreement	Спогодба за слободна трговија на централна Европа
CEO	Chief Executive Officer	Главен извршен директор
COC	Consolidated Conclusions	Консолидирани заклучоци
COF	Consolidated Findings	Консолидирани наоди
COR	Consolidated Recommendations	Консолидирани препораки
CPI	Consumer Price Index	Потрошувачки ценовен индекс
DPRS	Diagnostic-Prognostic-Reporting-Service	Дијагностичко прогностичко известување
EAR	European Agency for Reconstruction and Development	Европска агенција за реконструкција и развој
EBRD	European bank for Reconstruction and Development	Европска банка за реконструкција и развој
EE	Energy Efficiency	Енергетска ефикасност
EEA	European Environmental Agency	Европска агенција за животна средина
EIA	a) Environmental Investigation Agency b) Environmental Impact Assessment	a) Агенција за истражување во животната средина б) Проценка на влијанието во животната средина
EIB	European Investment Bank	Европска банка за инвестиции
EMS	Environmental management system	Системи за управување со животната средина
ERC	Energy Regulatory Commission	Регулаторна комисија за енергетика
ESCO	Energy Service Company	Компанија за енергетски услуги
ESM	Elektrostopanstvo na Makedonija	Електростопанство на Македонија
EU	European Union	Европска Унија
EU EPA	Environment Protection Agency	Агенција за заштита на животната средина
EUREPGAP	Good Agricultural Practices	Европски стандард за добра земјоделска пракса
EURES	European Employment Services	Европски служби за вработување
EXS	Executive Summary	Извршно резиме
FDI	Foreign Direct Investment	Странски директни инвестиции

GAP	Good Agricultural Practices	Добра земјоделска пракса
GCI	Global Competitiveness Index	Индекс за глобална конкурентност
GDP	Gross domestic product	Бруто домашен производ
GEF	Global Environment Facility	Глобалена агенција за олеснување на активности во животната средина
GHG	Greenhouse gas	Стакленички гасови
GIS	Geographic Information System	Географски информациски системи
GPRS	General Packet Radio Service	ГПРС
GTZ	Deutsche Gesellschaft fuer Technische Zusammenarbiet	Германска техничка помош и развојна соработка
HACCP	Hazard Analysis and Critical Control Points	Анализа на опасностите и критични контролни точки во производство на храна
HASSP	Health Approved Safety Standards Protection	Стандард за безбедност на храна
HRM	Human Resource Management	Управување со човечки ресурси
IA	Impact Assessment	Проценка на влијанието
IFIs	International financing institutions	Меѓународни институции за финансирање
IPA	Instrument for Pre-Accession	Инструмент за предпристапна помош
ITC	Information and Communication Technologies	Информациски и комуникациски технологии
KfW	Kreditanstalt fuer Wiederaufbau	Банка за обнова и развој на Германија
LFA	Logical Framework Approach	Пристап на логична рамка
LIFE	EU's financial instrument supporting environmental and nature conservation projects throughout the EU, as well as in some candidate, acceding and neighboring countries	Финансиски инструмент на ЕУ за поддршка на проекти за заштита на животната средина и природата во земјите на ЕУ, како и во одредени земји кандидати и соседни земји
MAASP	Macedonian Agriculture Advisory Support Programme	Македонски советодавен програм во земјоделството
MAFWE	Ministry of Agriculture, Forestry and Water Economy	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство
MC	Management Commentary	Коментар на раководството
MCs	Management Commentaries	Коментари на раководството
MEAs	Multilateral environmental agreements	Мултилатерални договори во областа на животната средина
MEPSO	Macedonian Transmission System Operator	Македонски електро преносен систем оператор
MES	Manufacturing execution system	Производствен извршен систем
MIS	Market Information System	Пазарен информациски системи
MoEPP	Ministry of Environment and Physical Planning	Министерство за животна средина и просторно планирање
NASD	National Agency for Sustainable Development	Национална агенција за одржлив развој
NATO	North Atlantic Treaty Organization	Северноатлантската алијанса
NCSD	National Council for Sustainable Development	Национален совет за одржлив развој

NDP	National Development Plan	Национален план за развој
NEA	National Extension Agency	Национална агенција за развој на земјоделство
NEAP	National Environmental Action Plan	Национален акционен план за животна средина
NES	National Employment Strategy 2010	Национална стратегија за вработување 2010
NGO	Non Government Organization	Невладина организација
NPAA	National Programme for Approximation of the Acquis	Национална програма за хармонизација со ЕУ законодавството
NSDIB	The National Sustainable Development Investment Bank	Национална инвестициска банка за одржлив развој
NSSD	National Strategy for Sustainable Development	Национална стратегија за одржлив развој (НСОП)
NUTS	Nomenclature of Territorial Units for Statistics	Номенклатура на територијални единици за статистиката
OSCE	Organization for Security and Cooperation in Europe	Организација за безбедност и соработка во Европа
PCM	Project Cycle Management	Управување со проектен циклус
PD	Project Director (Scanagri Sweden)	Директор на проектот (Сканагри, Шведска)
PINCR	Project Inception Report	Извештај за подготвителни активности
PINTR	Project Interim Report	Времен извештај
PIO	Project Implementation Office	Проектна канцеларија
PIP	Project Implementation Plan	План за имплементација на проектот
PM	Project Management (Team Leader and Deputy Team Leader)	Раководство на проектот (Раководител и заменик раководител)
PPP	Public-Private Partnership	Јавно-приватно партнерство
PSC	Project Steering Committee	Управен комитет на проектот
PT	Project Team	Проектен тим
REReP	Regional Environmental Reconstruction Programme for South East Europe	Регионален програм за реконструкција на животната средина за југоисточна Европа
RES	Renewable energy sources	Обновливи извори на енергија
RM	Republic of Macedonia	Република Македонија
ROACH	Results-Oriented Approach for Capacity Change	Пристап за промена на капацитетот кој е ориентиран кон резултатите
RSDI	Regional Sustainable Development Indicators	Регионални ОР индикатори
SAA	Stabilization and Association Agreement	Спогодба за стабилизација и асоцијација
SD	Sustainable Development	Одржлив развој (ОР)
SDCU	Sustainable Development Campus University	Универзитет за одржлив развој
SDF	Sustainable Development Framework	Рамка за одржлив развој
SDFR	SD Framework Report	Рамковен извештај за одржлив развој
SDI	Sustainable Development Indicators	Индикатори за одржлив развој
SD-KPI	Sustainable Development Key	ОР индикатор за клучни постигнувања

	Performance Indicator	
SDS	Sustainable Development Strategy	Стратегија за одржлив развој
SEA	Secretariat for European Affairs	Секретеријат за европски прашања
Sida	Swedish International Development Cooperation Agency	Шведска агенција за меѓународен развој и соработка (Сида)
SMEs	Small and Medium Size Enterprises	Мали и средни претпријатија (МСП)
SMiLEs	Small, medium and large enterprise	Мали, средни и големи претпријатија
SWG	Sector Working Group	Секторски работни групи (СРГ)
SWOT	<u>Strengths-Weaknesses-Opportunities-Threats</u> (Analysis)	Јаки страни – слаби страни - можности-закани (анализа)
TAIEX	Technical Assistance and Information Exchange Instrument	Инструмент за техничка помош и размена на информации
TL	Team Leader	Раководител на тимот
TOC	Table of Contents	Содржина
ToR	Terms of Reference	Проектна задача
TTC	Technology Transfer Centres	Центри за трансфер на технологии
UN	United Nations	Обединетите Нации
UNCED	United Nations Conference on Environment and Development	Конференција на ОН за животна средина и развој
UNDP	United Nations Development Programme	Програма за развој на Обединетите Нации
UN-ECE	United Nations Economic Commission for Europe	Економски совет на ОН за Европа
UNEP	United Nations Environmental Programme	Програма за животна средина на Обединетите Нации
UNIDO	United Nations Industrial Development Programme	Програма за индустриски развој на Обединетите нации
USAID	US Agency for International Development	Агенција за меѓународен развој на САД
VET	Vocational education and training system	Стручно образование и систем на обуки
WG	Working Group	Работна група
WHO	World Health Organization	Светска здравствена организација
WSSD	World Summit for Sustainable Development	Светски самит за одржлив развој
WTO	World Tourism Organization	Светска туристичка организација
WWTP	Waste water treatment plant	Пречистителна станица за отпадни води
ZELS	Association of the Units of Local Self-Government of Republic of Macedonia	Заедница на единиците на локална самоуправа на Република Македонија

Извршно резиме

Националната стратегија за одржлив развој (НСОР) **Дел II: Стратешка основа и анализа**, сеопфатно ја опишува **визијата на земјата до 2030 година**. Со приклучувањето кон глобалното движење за одржлив развој, НСОР ќе обезбеди јасен правец и мапа за идниот развој на земјата. Визијата за урамнотежен и одговорен развој во економската, социјалната и сфера на животната средина го сочинуваат јадрото на одржливиот развој.

Концептот на одржлив развој е еден од главните цели на европската интеграција и е јадрото на европскиот модел на општество¹. Токму затоа НСОР за Република Македонија има димензија за интеграција во ЕУ. Во декември 2005, Република Македонија доби статус на земја кандидат за членство во ЕУ и со тоа земјата е обврзана да подготви Национална стратегија за одржлив развој (НСОР)².

Националната стратегија за одржлив развој на Република Македонија е подготвена со финансиска поддршка на Владата на Кралството Шведска, овозможена преку Шведската меѓународна агенција за развој и соработка (Сида) и координирана од страна на Министерството за животна средина и просторно планирање (МЖСПП)

Заедно со Стратегијата за просторно планирање од 2004 година, НСОР го обезбедува првиот **интегративен пристап на планирање во Република Македонија**. Овие две стратегии преставуваат база за сите други стратегии и политики во различни области³.

Стратешка цел на НСОР е да ги опфати економските, социјалните и димензиите на животна средина **до 2030**. Целта на проектот е да води партиципативен процес за развој на Национална стратегија за одржлив развој, која ги исполнува барањата за европска интеграција на Република Македонија. Вообичаена пракса е стратегиите да бидат подготвени единствено од страна на меѓународни експерти. Меѓутоа во овој случај беше присутен комплетно нов начин на работа и на размислување низ целиот процес.

Движечка сила на проектот на НСОР беа националните експерти со нивните 7 секторски работни групи (СРГ) и 4 меѓусекторски единици за поддршка во кои учество земаа повеќе од 200 експерти од јавната администрација, академци, невладиниот сектор и други клучни учесници. Меѓународните експерти за Истражување & Испитување, Организација/Економија (Бизнис), Странски директни инвестиции и Одржлив развој по потреба ги поддржуваа сите единаесет работни групи за време на целиот период на подготовка на стратегијата на НСОР.

Како резултат на ваков пристап, се зголеми свеста за одржлив развој не само помеѓу учесниците во проектот туку и помеѓу македонските граѓани. Националните експерти и членовите на нивните работни групи формираа широка мрежа на контакти.

Крајниот видлив резултат на проектот на НСОР е Националната стратегија за одржлив развој (НСОР) Дел I: Целосни стратешки рамки и **Дел II: Стратешка основа и анализа**, презентирани тука. Развојот на НСОР во Република

Македонија преставува мудар чекор напред, кој зависи од нивото на обврзаност на сите учесници во овој процес.

Во однос на извештаите, Тимот на НСОП проектот подготви 4 главни извештаи кои формираат пирамидална структура. Основата врз која се заснова целокупниот процес на подготовка на стратегијата се **11 Извештаи за проценка и анализа** од 31ви декември 2006та година. Тие беа подготвени од страна на национални експерти. **Рамковниот извештај за одржлив развој (РИОР)**, од крајот на јули 2007 беше основа за изработка на Националната стратегија за одржлив развој. Владата на Република Македонија и го предаде РИОР на Европската комисија во Брисел, како дел од нејзината економска програма за пристапување во ЕУ, и за истиот доби позитивна оценка.

Врз основа на дискусиите помеѓу работните групи на проектот НСОП, беше создадена **Стратешка анализа на македонскиот развој (SWOT), Глава 2**, која обезбеди аналитичка рамка и рамка за донесување одлуки.

Меѓусекторскиот и сеопфатен опис на **потенцијалите на одржлив развој** на Република Македонија произлегува од силните страни идентификувани во поединечните SWOT анализи презентирани во **Глава 3**:

- Уникатна природна убавина животна средина и богат гео-биодиверзитет.
- Потенцијал за обновливи извори на енергија.
- Голема разновидност на традиционални високо квалитетни земјоделски и шумски производи и потенцијал за туризам.
- Богато културно наследство, традиционална архитектура и занаетчиски производи.
- Потенцијал за интелектуална енергија и кадровски ресурси.
- Регионален одржлив развоен потенцијал поддржан од Пан-европските коридори X и VIII и нивните под-коридори
- Стабилна макро економска клима, поволни услови за инвестирање и економија базирана на мали и средни претпријатија.
- Процес на хармонизација на легислативата во согласност со регулативите на ЕУ.

Македонската посветеност кон принципите на водечката политика се потенцирани во ОБНОВЕНАТА СТРАТЕГИЈА НА ЕУ ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ од 9 јуни 2006та година – 10117/06 и е презентирана во **Глава 4**. Таа се однесува на 10 водечки политички принципи и четири приоритети и цели. Хиерархијата е следна: економски просперитет, социјална еднаквост и кохезија, заштита на животната средина и исполнување на меѓународни обврски.

Визијата за македонски одржлив развој и државната мисија: Клучни предизвици и клучни цели, се потцртани во **Глава 5** и опишани подетално во **Глава 6**. По добивањето статус на земја кандидат за членство во ЕУ во декември 2005 година, Националната стратегија за одржлив развој на Република Македонија е цврсто вкоренета на ниво на ЕУ, но истовремено стратегијата ги потенцира специфичните клучни предизвици и клучни цели.

Клучните предизвици и клучни цели се дефинирани како:

PM 1: Добро владеење и подобро креирање политики

PM 2: Диверзификација на приходите во руралните области и предизвиците на одржливиот развој
PM 3: Економски просперитет и креирање нови работни места
PM 4: Одржливи човечки населби
PM 5: Меѓусекторски политики кои придонесуваат кон 'општество на знаење'
EY 1: Климатски промени и чиста енергија
EY 2: Одржлив транспорт
EY 3: Одржлива потрошувачка и производство
EY 4: Заштита и управување со природните ресурси
EY 5: Јавно здравство
EY 6: Социјална вклученост, демографија и миграции

Синергиите за одржлив развој подвлечени во Глава 5, помагаат да се идентификуваат **три стратешки блока на градење доверба за одржлив развој во Република Македонија** кои придонесуваат кон сите клучни предизвици на ОР и нивните клучни цели, како што е подвлечено погоре. Овие стратешки блока на градење доверба се:

- Мали и средни претпријатија, коишто денес преставуваат до 99.7% од сите претпријатија во земјата, а во иднина некои од нив би можеле да се развијат во големи претпријатија;
- Политика и правни прашања;
- Образование, сфатено како доживотен процес на учење, користејќи ја денешната модерна информациска и комуникациска технологија.

Без сомневање имплементацијата на НСОР во Република Македонија е главен **процес на промени во целата земја** и таа во голема мера зависи од **поволното опкружување и имплементациониот капацитет** кој што пак директно води кон важноста на политичката свест и капацитет. **Глава 7** го опфаќа поволното опкружување и имплементациониот капацитет и нивните различни аспекти.

Државата е одговорна за обезбедување на потребен институционален капацитет (**Глава 8**) за да се обезбеди професионална имплементација на НСОР и да се обезбеди преод од секторско кон интегрирано планирање при што социјалните, економските и целите на животната средина се надополнуваат и преплетуваат низ целиот развоен процес.

Системот на индикатори предложен во **Глава 8** има за цел да врши мониторинг на напредокот за постигнување на целите на стратегијата и да овозможи процес на учење и подобрување. Потребни се големи инвестиции за да се пренасочи општеството кон одржлив развој.

НСОР треба да создаде позитивна клима за инвеститори, како странски, така и домашни. За таа цел проектот НСОР идентификува можности за инвестиции и направи нацрт на пилот проекти за нивно остварување.

СОДРЖИНА

Насловна страна на проектот	2
Листа на кратенки	3
Извршно резиме	7
1. Национална стратегија за одржлив развој на Република Македонија – потекло и вовед	13
1.1 Поставеност на Проектот	14
1.1.1 Пристап на поддршка	14
1.1.2 Одржлив развој – нов начин на размислување и работење	15
1.1.3 Подигање на свеста и по завршувањето на проектот	16
1.1.4 Создавање на позитивна почва за инвестирање	16
1.2 Зошто ни е потребна Национална стратегија за одржлив развој? – Потребата за надеж и верба во иднината	16
1.3 Нашата заложба за далекусежна политика на ЕУ	18
1.4 Како се развиваше стратегијата?	19
1.4.1 Концептот на ‘Движечка сила’ на проектот	19
1.4.2 Република Македонија на нејзиниот пат кон ЕУ и одржлив развој	24
1.4.3 Фази на проектот, цели и насочници	27
1.5 Што содржи стратегијата?	29
2. Стратешки (SWOT) анализи на македонскиот развој	30
3. Потенцијал на Република Македонија за одржлив развој	80
4. Принципи на македонскиот одржлив развој, приоритети и хиерахија на целите	87
4.1 Водечки принципи на политиката	87
4.2 Приоритети и хиерархија на цели	88
5. Македонска визија за одржлив развој и државна мисија: Клучни предизвици и клучни цели	93
5.1 Клучни Предизвици и Клучни Цели	93
5.2.1 Добра владеење и подобро креирање на политики	99
5.2.2 Диверсификација на приходите во рурални региони и предизвици на одржлив развој (ДПРРОП)	104
5.2.3 Економски просперитет и креирање нови работни места	114
5.2.4 Оддржливи човечки населби	122
5.2.10 Јавно здравство	156
5.2.10 Социјално вклучување, демографија и миграција	160
7. Заклучни одредби	215
7.1. Поволна средина	215
7.1.1. Важност на политичка свест и капацитет	215
7.1.2. Значењето на правните и регулаторните инструменти	216
7.1.2. Потреба од спроведување и инвестициска клима за поддршка на одржлив развој	217
7.2. Капацитет за имплементација	218
7.2.1. Расположивост на потребниот технички и професионален капацитет	218
7.2.2. Слаб институциски организациски капацитет	218

7.2.3. Потребно е понатамошно зајакнување на капацитетот за инвестиции и финансирање	219
8. Имплементација на стратегијата, следење на напредокот и инкрементални трошоци	220
8.1. Институционална рамка за поддршка на имплементацијата на Националната Стратегија за Одржлив Развој	220
8.2. Следење на напредокот и индикатори за ОР	224
8.3. Финансирање и инкрементални трошоци.....	225

Анекси:

- Анекс бр.1: Шема на визуелизација на синергиите помеѓу различните Сектори и дизајнирање на Мапа за ОР во Република Македонија
- Анекс бр. 2: Дрво на целите на одржлив развој
- Анекс бр. 3: Обврската на Република Македонија за одржлив развој од февруари 2008 година
- Анекс бр.4: Улогата и мандатот на НСОП
- Анекс бр.5: Предлог за создавање институции за поддршка на имплементацијата за Одржлив развој на Република Македонија, јули 2007; Документ I за позиција на НСОП
- Анекс бр.6: Каталог за пилот проекти за одржлив развој од февруари 2008
- Анекс бр.7: Индикатори за одржлив развој
- Анекс бр.8: Примери за дизајн на проектот на одржлив развој
- Анекс бр.9: Листа на ревидирани документи
- Анекс бр.10: Листа на учесници на работилници на НСОП

Додатоци:

Документ I за позицијата на НСОП: Предлог за основање институции за поддршка на имплементацијата на одржливиот развој во Република Македонија, јули 2007 година

Документ II за позицијата на НСОП: Квалитет на воздухот во различни региони во Македонија, како база за земјоделски и рурален развој базиран врз принципите на ОР, октомври 2007 година

Документ III за позицијата на НСОП: Промена на популацијата и демографската ситуација во Република Македонија, октомври 2007 година

Документ IV за позицијата на НСОП: Земјоделство, климатски промени, заштита на почвата, пестициди, нитрати и вода во Република Македонија, јануари 2008 година

Документ V за позицијата на НСОП: Еколошка интеграција во идната заедничка земјоделска политика, меѓу усогласување, агро-еколошки мерки и агро-еколошки индикатори во Република Македонија, јануари 2008 година

Документ VI за позицијата на НСОП: Земјоделски и биодиверзитетски растителни генетски ресурси во Република Македонија, јануари 2008 година

Документ VII за позицијата на НСОП: Земјоделски и биодиверзитетски животински генетски ресурси во Република Македонија, 2008 година

Документ VIII за позицијата на НСОП: Земјоделство и генетски модифицирани организми во Република Македонија, јануари 2008 година

Документ IX за позицијата на НСОП: Производство на растителна биомаса и био гориво во Република Македонија, јануари 2008 година

Документ X за позицијата на НСОП: Предлог за индикатори за перформансот на патниот и железничкиот сообраќај со цел да се формира во Република Македонија транспортен систем кој помалку загадува и е побезбеден, јануари 2008 година

Документ XI за позицијата на НСОП: Водна инфраструктура во Република Македонија, јануари 2008 година

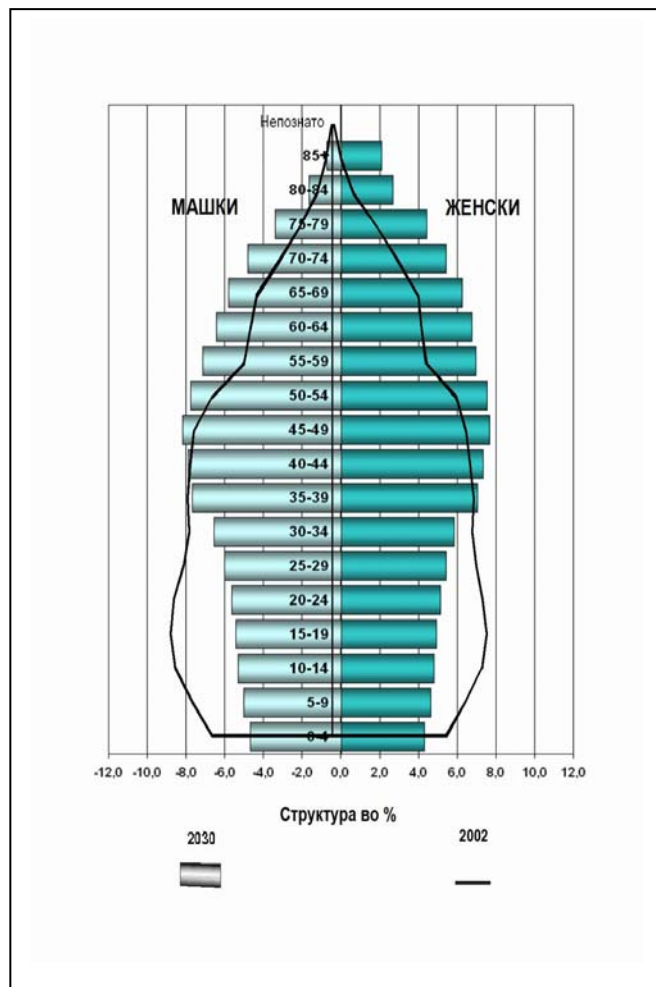
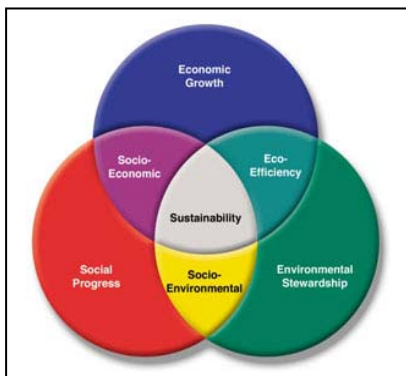
Документ XII за позицијата на НСОП: Регионални можност за одржлив развој на туризмот во Република Македонија, јануари 2008 година

1. Национална стратегија за одржлив развој на Република Македонија – потекло и вовед

Националната стратегија за одржлив развој (НСОР) на Република Македонија ја одредува визијата, мисијата и целите за економски, социјален и еколошки урамнотежен развој. Со приклучувањето кон глобалното движење за одржлив развој, Република Македонија треба да им обезбеди на сите свои граѓани јасен правец и мапа на развојот на земјата, како и да ја мотивира нивната надеж и верба во иднината. НСОР се фокусира на периодот од 2008-2030, проектирајќи го одржливиот развој во Македонија до 2030та година.

Верувањето дека социјалните, економските и целите на животната средина би требало да се надополнуваат и преплетуваат низ процесот на развој е јадрото на концептот на одржлив развој. Сите македонски граѓани би требало да ја разберат филозофијата на одржлив развој бидејќи тие имаат главна улога во изградбата на одржливо општество. Во состојба кога имаме неповолен демографски тренд во земјата, со рапидно стареење на популацијата и интензивно емигрирање во странство, концептот на одржлив развој е многу важен за постигнување одржливост на човечкиот капитал во Република Македонија.

Оваа Национална стратегија за одржлив развој на Република Македонија обезбедува **интегрален начин на планирање**, кој што пак ја претставува основата за сите други политики и стратегии во различни сфери ⁴. НСОР ги почитува веќе воспоставените стратешки насоки во различните сектори, но исто така обезбеди и силни меѓусекторски врски неопходни за одржливиот развој.

НСОР во Република Македонија има еминентна меѓународна политичка димензија во поглед на интеграција во ЕУ. Одржливиот развој е фундаментална цел на Европската Унија, а со статусот на Република Македонија на земја кандидат за членство во Унијата од декември 2005, РМ е

обврзана да подготви Национална стратегија за одржлив развој.⁵ Концептот на одржлив развој е еден од главните цели на европската интеграција и е јадрото на европскиот модел на општество.⁶

1.1 Поставеност на проектот

Проектот 'Поддршка за подготовка на Националната стратегија за одржлив развој во Република Македонија' официјално отпочна со реализација на 15 февруари 2006 година. Проектот беше финансиран од страна на Шведската агенција за меѓународна соработка и развој (Сида), а македонски партнер за координација беше Министерството за животна средина и просторно планирање на Република Македонија (МЖСПП).

Целта на проектот беше да и се помогне на Република Македонија да подготви национална стратегија за економски, социјален и еколошки одржлив развој кој што ги користи целосно минатите напори за планирање во земјата пред и после Светскиот самит за одржлив развој одржан 2002 во Јохаенесбург. Стратегијата би требало да ги исполни обврските кои ги има Република Македонија на меѓународен план и кон ЕУ, меѓутоа нејзината примарна улога беше да обезбеди ефективна рамка за одржлив развој, која преку ревизија на постоечките политики и стратегиите во одредени сектори, нуди практични упатства за јавниот и приватниот сектор и ги охрабрува домашните и странските инвеститори.

Сфаќањето на проектот, презентирано во Техничкото предлог, подготвен од страна на консултантскиот консорциум (Scanagri, Niras, Euroconsultants), на многу начини беше одново потврдено за време на подготвителната фаза која траеше до 15 мај 2006 година. Интеграцијата на трите столба на одржлив развој, економијата, социјалните прашања и животната средина, беа водичи во работата за време на сите фази на проектот. Тимот на проектот НСОР цело време беше посветен на еден отворен, демократски и процес ориентиран кон резултати. Врз основа на искуствата и знаењето стекнати за време на подготвителната фаза, разбирањето на проектот може да се сведе на следните точки:

1.1.1 Пристап на поддршка

Уште во раниот период на почетната фаза, во ревизијата на матрицата на пристапот на логичката рамка (LFA), тимот на проектот полека се движеше од апстрактното ниво на проектот кој се однесуваше за иднината на Македонија, кон по прагматичен пристап, планирајќи ги практичните активности и задачи на проектот. При овој процес членовите на тимот на проектот ги идентификуваа своите идни улоги во проектот.

⁴Република Македонија: Национален развоен план 2007-2009, нацрт, Скопје, февруари 2007, стр. 3-4

⁵ АНАЛИТИЧЕН ИЗВЕШТАЈ за Мислењето за апликацијата на Република Македонија за членство во ЕУ, Брисел, 9 ноември, стр. 121

⁶ Романо Проди, Претседател на Европската Комисија при Европскиот Парламент, (Стразбур, мај 2001)

Тимот на проектот одлучи дека најдобар начин да се организира проектот и да се промовира националната сопственост на стратегијата е да се подвлече улогата на работните групи како 'движечка сила' и тоа секторските работни групи, како и меѓусекторските групи за поддршка, предводени од домашните експерти. Базирани на принципот на прелевање, работните групи постепено вклучуваа се поголем број сегменти од населението во своите дискусии.

Странските експерти и раководството на проектот ги поддржуваа домашните експерти и обезбедија почитување на документите и стандардите на ЕУ во НСОР, а исто така обезбедија учество и на релевантни македонски учесници (од министерства, општини, невладини организации, бизнис асоцијации, здруженија на потрошувачи, донатори итн).

Таква организација и начин на работа на проектот се рефлектира на фактот дека проектот зафаќа важни прашања кои се однесуваат на националниот идентитет и национални амбиции, кои се повеќе добиваат димензија во меѓународни рамки.

1.1.2 Одржлив развој – нов начин на размислување и работење

'Да се биде стратешки ориентиран значи да се поставуваат цели и да се идентификуваат начина за нивно постигнување. Тоа подразбира употреба на пристап кој има визија и е базиран на црсти докази, кој ги одредува приоритетите, целите и правците, а и ги одредува главните начини за нивно постигнување. Во врска со одржливиот развој, стратегијата бара целокупно разбирање на концептот и неговите импликации.'⁷

Стратешки пристап за одржлив развој подразбира нови начини на размислување и работење за да се:

- Направи чекор од развој и имплементација на фиксни планови, идеи и решенија кон прифаќање на флексибилен систем кој постојано се подобрува и поттикнува складност и доследност помеѓу различните предизвици.
- Направи чекор напред од мислењето дека единствено државата е одговорна за развојот, кон мислење дека одговорноста лежи во целото општество.
- Направи чекор од централизирано и контролирано донесување на одлуки кон делење на резултатите и можностите, транспарентни преговори, кооперација и заедничко делување.
- Направи чекор од фокусирање на придонесот (т.е. проекти и закони) кон фокусирање на резултатите (т.е. влијанието на проектите и промените во правниот систем).
- Направи чекор од секторско кон интегрирано планирање.
- Направи чекор од зависност од надворешна помош кон развој остварен со домашни сили и инвестиции.
- Направи чекор кон процес кој ќе вклучи мониторинг, учење и подобрување.

1.1.3 Подигање на свеста и по завршувањето на проектот

Во поглед на создавање свест за одржлив развој помеѓу граѓаните на Република Македонија, истото не може да се постигне само преку финансирање на проектот и само за времетраењето на проектот, туку ќе мора да продолжи и после завршувањето на проектот за да ги опфати сите граѓани на Република Македонија.

1.1.4 Создавање на позитивна почва за инвестирање

Разбирањето на проектот од страна на проектниот тим засновано на описот на проектната задача е дека се работи за процес ориентиран кон подготовка на документот „Национална стратегија за одржлив развој“. Согласно проектната задача, проектот нема ниту финансиски, ниту административни и човечки ресурси за да биде истовремено и 'Имплементационен проект'. Затоа, целта на проектот за 'зголемување на странските директни инвестиции' во описот на работната задача беше прецизирана и следствено, во матрицата на логичката рамка⁹ беа дефинирани индикатори за следење, бидејќи ќе биде доста тешко да се измери развојот откако ќе заврши проектот. Развојот на Националната Стратегија за одржлив развој претпоставува создавање позитивна клима за инвеститорите, како странските, така и домашните. На крајот на двегодишниот проектен циклус (средина на февруари 2006-2008), НСОП може реално да ги идентификува можностите за инвестиции и да дефинира нацрт пилот проекти. Поконкретен развој во вид на финансиски инвестиции најверојатно ќе биде создаден после завршувањето на овој проект.

1.2 Зошто ни е потребна Национална стратегија за одржлив развој? – Потребата за надеж и верба во иднината

Сегашната состојба во однос на економскиот просперитет, социјалната кохезија и заштита на животната средина во Република Македонија не им обезбедува на македонските граѓани добар животен стандард. Уште повеќе, не постои значителна врска помеѓу овие три столба, кое во пракса се сведува на изолирана секторска политика и краткорочни резултати. Потребата за НСОП главно произлегува од овие проблеми, заедно со предизвиците кои ги носи промената во меѓународната средина. Внатрешните и надворешните притисоци врз државата да обезбеди подобри животни услови, води кон потребата за воведување на систематски и одржлив пристап кон развојот.

Главниот движечки фактор на секоја стратегија и секоја голема промена е 'довербата'. Најопасно и најтешко нешто да се имплементира е да се мотивираат промени. Последователно, ако треба драстично да ги промените правците на развој на општеството како и секојдневниот живот на граѓаните, кои ќе се случат со одржливиот развој, треба да се убедат луѓето дека промените се позитивно нешто, а не негативно. Градењето доверба во промените е тешка работа со која се соочуваат оние кои се одговорни за правецот на промени.

Горе наведеното важи за сите земји и сите општества во светот, како и за организации и институции каде што сакате да го промените начинот на работа. Предизвикот е севкупен, комплексен и присутен на сите различни нивоа. Достапните ресурси и капацитети се ограничени, а сепак се очекува да се

постигне целокупен просперитет. Сето ова е јасно од 11 Извештаи за проценка и анализа и истото беше дискутирано многу пати во сесии и во работилници помеѓу клучните учесници, домашните и странски експерти и раководството на проектот. Многу јасна манифестација на сето ова е идентификуваниот 'одлив на мозоци' во голем број SWOT анализи, направени како дел од Фаза II во Имплементација на проектот, во фазата на Проценка и Анализа и во Извештаите за проценка и анализа.

Оваа национална преоптеретеност со прашањата на неразвиеност е придружена со скептицизмот од страна на меѓународното општество што се однесува на развојниот потенцијал на Република Македонија во однос на краткорочната, како и долгорочната политичка стабилност¹⁰.

Ако овие две прашања, националната преоптеретеност и меѓународниот скептицизам спрема Македонија, не се опфатат како што треба, соодветната Стратегија за одржлив развој во рамките на одржливиот развој, ќе има само академска вредност, бидејќи тогаш надворешната, како и внатрешната имплементациона основа ќе биде неплодна.

Соодветно, промената на односот кон иднината на поголемиот број луѓе во Република Македонија, како и на меѓународното општество спрема Република Македонија, мора да се разгледа и да се разреши, како составен и интегрален дел од формулирањето на рамка за одржлив развој и развојот на Стратегија за одржлив развој. Ова е задача надвор од проектот, не само заради ограничените ресурси на Проектот, туку исто така заради ограничената легитимност на Проектот во овој контекст. Како и да е, Проектот ја превзема одговорноста да го објасни горе наведеното на вистинските луѓе кои се наоѓаат на вистинските позиции. Второ, Проектот го поддржа процесот на зголемување на 'довербата во иднината', како составен дел од јакнење на свеста на јавноста и активности за нејзино учество во процесот.

На кои етички принципи на промени се базира одржливиот развој?
Извештајот на Светската Комисија за животна средина и развој (позната како Bruntland Commission) *Нашата заедничка иднина* во 1987 го дефинира одржливиот развој како: *'Развој кој ги задоволува потребите на сегашната генерација, без да ги компромитира можностите на идните генерации да ги задоволат своите сопствени потреби'*. Понатаму продолжува: *'Во суштина, одржливиот развој е процес на промени во кој експлоатацијата на ресурсите, правецот на инвестиции и насочувањето на техничкиот развој и институционалните промени се во хармонија и го зајакнуваат сегашниот и идниот потенцијал за да се задоволат човечките потреби и аспирации.'*

Иако последната дефиниција можеби не е толку позната како првата, таа ни дава повеќе практични правци за она кое го сфаќаме како *промени во однесувањето*. Со тоа Националната стратегија за одржлив развој во Република Македонија мотивира промени во однесувањето кај секој граѓанин, на пр. како да се справуваат со отпадот, да размислуваат за користење на обновливите извори на енергија и да мотивираат инвестиции во тој правец, а и да ги мотивираат институциите да се дефинираат себе си како државни службеници кои му служат на доброто на целото општество. Сето ова дава една целосна, мозаична слика за тоа како сакаме да се однесуваме денес во корист на идните генерации кои доаѓаат.

1.3 Нашата заложба за далекусежна политика на ЕУ

После шеснаесетгодишен транзиционен период во Република Македонија, градењето на севкупен пристап кон одржлив развој е тежок и долготраен процес. Како и да е, секое патување почнува со првиот чекор, а тоа значи, за да се создаде **соодветна почва, пред се Република Македонија мора да има јаки и цврсти заложби за одржлив развој, која е основната цел на Европската Унија и основната цел на европската интеграција.**

1. Главно, следново ја одредува кохерентната рамка за тоа како Република Македонија би требало поефективно да ги спроведува своите долготрајни обврски за да се задоволат предизвиците на одржлив развој. Сето ова ја потврдува потребата за, како и придобивките од глобална солидарност и ја препознава важноста на јакнењето на работата со партнерите како внатре, така и надвор од ЕУ.

2. После конференцијата на ОН за животна средина и развој (Рио де Жанеиро, 1992), земјите беа охрабрени да подготват национална стратегија за одржлив развој, со цел Агенда 21 да се спроведе во пракса. Обврската кон принципите на одржлив развој и подготовка на НСОП беше потврдена од страна на нациите, вклучувајќи ја и Република Македонија, која учествуваше на Светскиот самит за одржлив развој одржан во Јоханезбург, 2002 година.

3. Подготовките на Национална стратегија за економски, социјален и еколошки одржлив развој во Република Македонија целосно ги искористува минатите напори за планирање во земјата пред и после Светскиот самит за одржлив развој во Јоханезбург, 2002 година. Со стратегијата би требало да се исполнат обврските кои ги има Република Македонија на меѓународен план, како и кон ЕУ. Како и да е, нејзина главна улога е да обезбеди ефективна рамка за одржлив развој, која преку ревизија на постоечката политика и секторските стратегии, нуди практични упатства за државниот и приватниот сектор и служи за охрабрување на домашни и странски инвестиции.

4. Уставот на Република Македонија содржи член кој се однесува на фундаменталните принципи врз кои се темели одржливиот развој. Законот за животна средина содржи, меѓу другите принципи, Принцип за одржлив развој. Тоа претставува обврска кога се презема или изведува било каква активност, би требало да се внимава и да се заштитат природните ресурси, со цел да се задоволат потребите за чиста животна средина, како и социо-економските потреби на сегашните генерации, без да се доведат во опасност правата на идните генерации да ги задоволат своите потреби.

5. Одржливиот развој е далекусежна цел на Европската Унија, поставена во Договорот со кој се регулира целокупната политика и активностите на Унијата. Се работи за заштита на капацитетот на земјата да го поддржува животот и неговиот диверзитет и се базира на принципите на демократија, еднаквост на половите, солидарност, владеење на законот и почитување на основните права, вклучувајќи ја слободата и еднаквите можност за сите. Негова цел е континуирано подобрување на квалитетот на живот и благосостојба на Земјата за сегашните и идните генерации. За таа цел промовира динамична економија, со целосна вработеност и висок степен на образование, здравствена заштита, социјална и територијална кохезија и заштита на животната средина во мирен и безбеден свет, во кој се почитува културниот диверзитет.

6. Партиципативниот процес на развивање на Националната Стратегија за одржлив развој, исполнувајќи ги барањата за пристапување во ЕУ е главна пресвртница за Република Македонија за приклучување во Европското семејство. Во рамките на обновената Стратегија за одржлив развој на ЕУ (9 јуни, 2006), постои одредба согласно која Република Македонија може да ги идентификува и развива целите и делувањата со кои би се постигнало континуирано подобрување на квалитетот на живот за сегашните и идните генерации, преку создавање на одржливи заедници, кои успеваат да ги управуваат и да ги користат ресурсите ефикасно, како и да ги користат еколошките и социјалните иновации и потенцијал на економијата, обезбедувајќи просперитет, заштита на животната средина и социјална кохезија.

7. Стратешките цели на Одржливиот развој во Република Македонија, опфаќајќи ги економската, социјалната и еколошката димензија би требало да се постигнат **до 2030 година**. Во табелата подолу се дадени *три главни временски рамки* за севкупната стратешка рамка.

1.4 Како се развиваше стратегијата?

Одржливиот развој е силно поврзан со учеството на граѓаните во процесот на донесување одлуки. Тоа особено се однесува на подготовката на Националната стратегија за одржлив развој, со која драстично би се сменил правецот на развој на општеството. Како почетна точка, за време на 3½ месечната временска фаза од 15 мај до 31 август 2006, Програмата *Обука на обучувачи*, достигнувајќи врв во јули 2006, посвети посебно внимание на многустраната функција на домашните експерти, преку работните групи кои организираа внатрешни работилници на кои пак се обезбедија меѓународни стандарди за организација и програмирање на работата, како и на аналитичката рамка на *водечката сила*. (Глава 1.4.1).

НСОР проектот се гради врз основа на претходно искуство и врз основа на исполнувањето на обврските кои Република Македонија ги има на меѓународен план, особено што се однесува до членството во ЕУ. Целта е да се обезбеди ефективна мрежа преку НСОП која нуди практични насоки за државниот и приватниот сектор за тоа како да го планираат и имплементираат одржливиот развој и да ги охрабрат и зголемат домашните и странските инвестиции. (Глава 1.4.2 и 1.4.3)

1.4.1. Концептот на ‘Движечка сила’ на проектот

Со финансиска поддршка од страна на Владата на Кралството Шведска и Шведската агенција за меѓународен развој и соработка (Sida) и координирано од страна на Министерството за животна средина и просторно планирање (МЖСПП), **целта на проектот беше:**

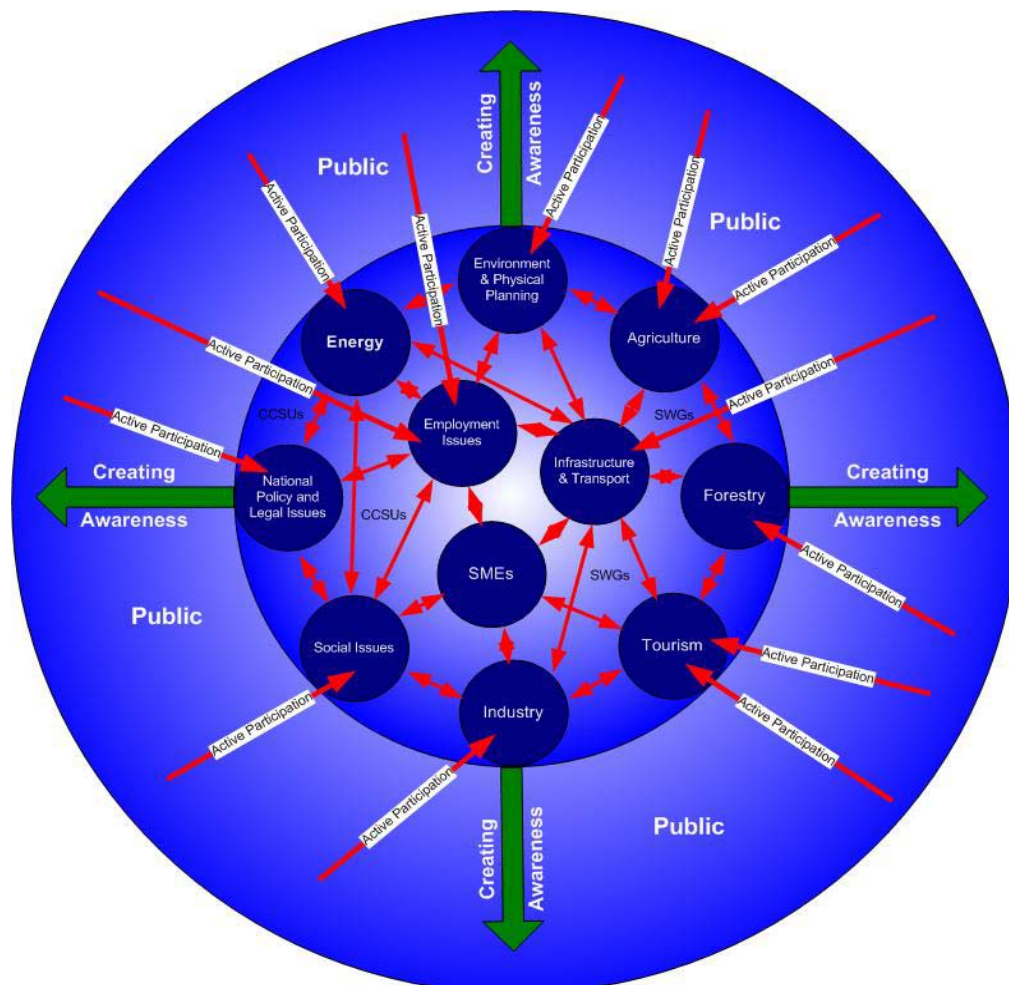
Да води партиципативен процес за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој, исполнувајќи ги барањата за пристапување на Република Македонија во ЕУ.

Овој пристап, кој што е многу различен во споредба со другите стратешки документи подготвени целосно од страна на странски консултанти, обезбеди национална сопственост на оваа стратегија а интегралното размислување и делување беше докажано на лице место.

Домашните експерти со своите 7 Секторски работни групи (СРГ) или 4 Меѓусекторски единици (МСЕ), *преставуваа водечка сила на НСОП проектот*. Домашните експерти повремено беа поддржани од страна на странските експерти за истражување и развој, организација/економија (бизнис), странски директни инвеститори, одржлив развој и за време на крајната фаза на проектот, со експерт за информации и комуникација. (Глава бр.2).

Динамиката во рамките на работните групи за време на имплементацијата на фаза II на проектот (стратешко планирање, 1 јануари – 30 ноември 2007), водеше кон зголемена интеракција помеѓу СРГ и МСЕ. Тоа вклучи и спојување на пре-дефинирани СРГ, како на пример МСП (мали и средни претпријатија) и индустријата, за да се добијат МСИГП (мали, средни и големи претпријатија). Како резултат на тоа, овие интензивирани интеракции ја зголемија свесноста за концептот на одржлив развој, привлекувајќи различни учесници и стимулирајќи по активно учество во елаборирањето на Националната стратегија за одржлив развој во Република Македонија.

Графикон бр.2: Концептот на движечката сила на НСОП проектот

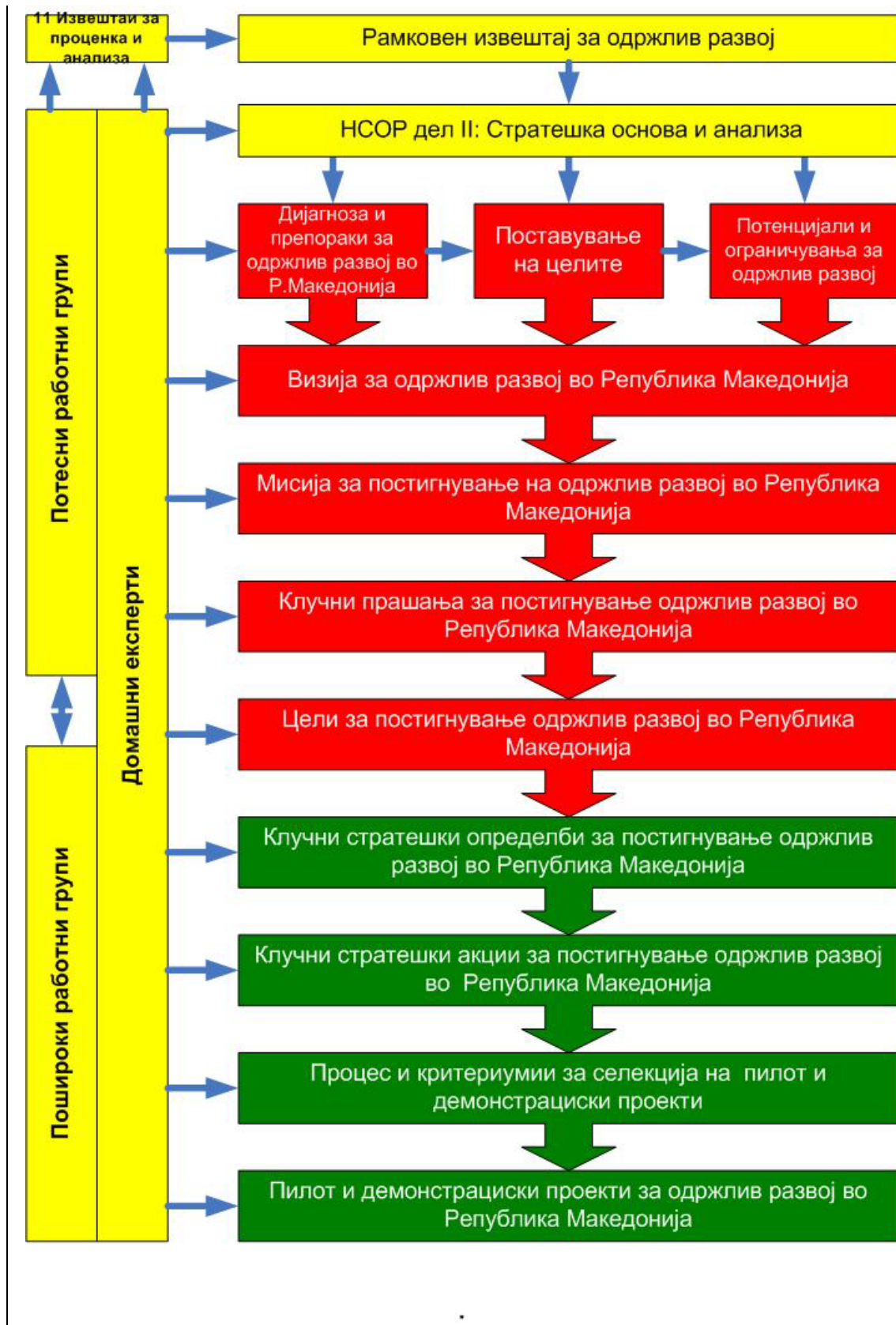
Најдобар практичен пример за овој процес е активното учество на општината Охрид и Тиквешката винска фондација, на кои им беа доделени EU INTERREG III пилот проекти на ОР во септември 2007.

До завршувањето на проектот НСОР, беа оддржани 69 работилници, од кои 54 беа работилници на Работните групи, со вкупен број од 209 учесници во 11те Работни групи. Истовремено беа организирани голем број средби за време на семинарите во канцелариите на проектот во Скопје. Со цел да се поттикне групната динамика, да се зацврсти духот на групите и да се обезбеди висока ефективност во работата на Дрвата на Проблеми, согласно Управувањето со проектен циклус на ЕУ¹¹, се одржаа и дополнителни 7 три-дневни работилници, со вкупен број на 174 учесници од различни сектори и тоа во Гевгелија, Дојран и Охрид.

Работните групи, како камен темелник на проектот на НСОР, беа во центарот на промените постигнати со проектот. Промените, се надеваме, ќе придонесат за тоа поголем број граѓани да размислуваат и да придонесуваат за изградба на одржлив развој во Република Македонија. На општеството треба да се гледа како на одговорна единка за развојот, а тоа подразбира транспарентен процес на донесување одлуки кој се фокусира на квалитетот на процесот како за менаџментот, така и за учесниците.

Да се постигне сето ова, мора да се зголеми свеста за одржлив развој и тоа не само помеѓу учесниците во проектот, туку и помеѓу сите граѓани на Македонија. Домашните експерти и членовите на нивните работни групи имаат широки мрежи на контакти и ја презедоа улогата на амбасадори, работејќи на, покрај другото и создавање свест за овој процес. Тие не само што работеа во основни работни групи, туку и во пошироки работни групи, покривајќи голем број на учесници во Република Македонија.

Крајниот видлив резултат на овој проект е Националната стратегија за одржлив развој (НСОР), презентирана тука на поголем дел од јавноста. Да се развие НСОР во Република Македонија беше мудар чекор напред и процес во кој сите чекори зависат еден од друг. Овој процес е визуелно претставен во Графа бр. 3.

Графикон бр. 3: Структуриран стратешки процес кој обезбедува спредлив НСОП

Што се однесува до извештаите, тимот на проектот НСОП подготви 4 главни извештаи, кои формираат пирамидална структура (Графикон бр.4). Основата на целокупната стратегија на процесот на развој се **11 Извештаи за проценка и анализа** од 31 декември 2006 година. Тие беа подготвени од страната на домашните експерти. **Рамковен извештај за одржлив развој (РИОР)** од крајот на јули 2007 година, преставуваше патоказ на нацртот Национална стратегија за одржлив развој. Владата на Република Македонија го достави РИОР, како дел од претпристапната економска програма во Европската Комисија во Брисел и доби позитивен одговор.

Националната стратегија, конечно е презентирана во два документи:

- ✓ **Овој документ, - Стратешка основа и анализа**, главно релевантен за јавната администрација и консултантите кои ќе ја имплементираат стратегијата и кои ќе ги дизајнираат проектите и:
- ✓ **Национална стратегија за одржлив развој, Верзија за јавноста**, е за оние кои сакаат да бидат инспирирани од визијата за одржлив развој на земјата, да го развијат својот иновативен бизнис и да инвестираат во одржливиот развој на Македонија.

Табела број 4: Пирамидална структура на известување во рамките на проектот НСОП

Иако го разбираме скептицизмот од страна на меѓународната заедница што се однесува на развојниот потенцијал на Република Македонија, во поглед на краткорочната, како и долгорочната политичка стабилност, како што е

споменато во Глава 1.2, начинот на кој е подготвен овој НСОР дава надеж и верба во иднината, и всушност преставува неверојатен доказ за тоа што можат да направат граѓаните на оваа земја ако се здружат силите за заедничка корист.

1.4.2 Република Македонија на нејзиниот пат кон ЕУ и одржливиот развој

Во Лисабон 2000 година, Европскиот Совет постави нови стратешки цели за Унијата, која би требало да стане 'најконкурентна и динамична економија, базирана на знаење во светот, способна за одржлив економски развој со повеќе и подобри работни места и поголема социјална кохезија'. Европскиот Совет во Стокхолм потоа одлучи дека стратегијата за одржлив развој на ЕУ би требало да се базира на оваа политичка обврска, вклучувајќи ја и димензијата на животната средина. Со тоа се призна дека долгорочно, економскиот раст, социјалната кохезија и заштитата на животната средина се нераздвојни. Одржливиот развој и нуди на Европската Унија позитивна долгорочна визија за општество кое е попросперитетно и поправедно, и кое ветува почиста, побезбедна животна средина, општество кое обезбедува подобар и поквалитетен живот за сите нас, за нашите деца и за нашите внуци. За да се постигне сето ова во пракса, економскиот раст би требало да го поддржува социјалниот прогрес и да ја почитува животната средина.

Република Македонија идентификува неколку клучни приоритети за нејзиниот иден развој, во кој што главна стратешка политичка цел е постигнување членство во ЕУ. Република Македонија доби статус на земја апликант во мај 2004 и статус на земја кандидат во декември 2005. Европското партнерство донесено во јуни 2004, одредува главни приоритетни области за идна интеграција во Европската Унија, а развојот на Националната стратегија за одржлив развој (НСОР) беше идентификуван како краткорочен приоритет. НСОР треба да е во корелација со ЕУ легислативата и со планот за имплементација на препораките донесени во заклучоците на Светскиот самит за одржлив развој одржан во Јоханезбург, 2002 година.

АНАЛИТИЧНИОТ ИЗВЕШТАЈ за Мислењето за апликацијата на Република Македонија за членство во ЕУ (СОМ 2005)¹² повторно ја потенцираше потребата за Национална стратегија за одржлив развој.

Министерството за животна средина и просторно планирање превзема голем број на активности за поттикнување на одржливиот развој, како и:

- (а) организираше работилници за владини, општински, академски и преставници на невладиниот сектор;
- (б) финасираше развој на 'Концептуален приод кон создавање и имплементација на Национална стратегија за одржлив развој на РМ' (2000);
- (в) координираше подготовки за 'Извештај за национална проценка за одржлив развој' (2001-2002), кој што беше усвоен од страна на Владата во јули 2002 година (со овој документ Република Македонија зеде учество на Светскиот самит за одржлив развој во Јоханезбург во 2002);
- (г) започна со имплементација на активностите насочени кон развој на 'Истражувачки концепт за обезбедување аналитичка и прогностичка

граѓа во функција на изработката на НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА', 2003;
(д) ги координираше националните извештаи на сесиите на Комисијата за за одржлив развој при Обединетите Нации;
(ф) преведе и публикува релевантни меѓународни документи за одржлив развој; и
(е) финансираше и разви 'Водич за локална Агенда 21' (водич за развојот на стратегиите и акционите планови за одржлив развој на локално ниво).

За спроведување на овие активности, на МЖСПП му беше доделен мандат од Владата во форма на владини заклучоци, од кои што особено се релевантни следните:

1. Министерството за животна средина и просторно планирање, како национално тело определено од Владата, треба да продолжи со координирање на активностите кои се однесуваат на имплементацијата на целите и препораките на Агенда 21 и развој на Извештај за национална проценка за одржлив развој (2001);
2. Владата го обврза Министерството за животна средина и просторно планирање да иницира, после завршувањето на 'Истражувачкиот концепт за обезбедување аналитичка и прогностичка граѓа во функција на изработка на Национална стратегија за одржлив развој на Република Македонија', подготвителни активности за развојот на Националната стратегија за одржлив развој во Република Македонија (2002) и
3. Владата го назначи Министерството за животна средина и просторно планирање да биде координатор на активностите за развој на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија' (2004).

Сето ова покажува дека сегашниот НСОП проект беше добро подготвен и дека Република Македонија беше сосема подготвена да го започне партиципативниот процес во елаборирањето на еден така важен документ, кој ќе има главно влијание на идниот развој на земјата и на нејзина целосната интеграција во ЕУ. Тимот на проектот беше благодарен за сите направени напори во минатото и ги инкорпорира релевантните документи за бенефит на Националната стратегија за одржлив развој.

Подготовката на НСОП се уште преставуваше предизвик и бараше многу време, бидејќи неопходно беше вклучувањето на голем број сектори, голем број учесници и различни други донаторски проекти. Да се развие таков процес и неговата институционална мрежа, беше комплексна задача со конфликтни состојби помеѓу учесниците, помеѓу државниот и приватниот сектор, внатре во секторите, и помеѓу меѓусекторските групи. Конечно и врз основа на просторниот пристап од Агенда 21 (A21), НСОП треба да се имплементира во пракса, на општинско ниво или на регионално/прекугранично ниво. Затоа посебно се цени изработката на 'Водачот кон локална Агенда 21', на МЖСПП.

Општините се членки на Заедницата на единиците на локална самоуправа на РМ (ЗЕЛС). Уште на 7 март 2006та, Претседателот на Асоцијацијата на локалната самоуправа на Република Македонија беше поканет да учествува на 1вата Работилница на учесниците во НСОР. На 28 март 2007 со ЗЕЛС беше потпишан меморандум за разбирање и соработка.

Проектот НСОР ја охрабрува Локалната Агенда 21 и ги поканува општините активно да земат учество во процесот на локалната Агенда 21. Со тоа ние работиме на програм за имплементација на процесот на децентрализација во Република Македонија, усвоен во февруари 2003та година.

1.4.3 Фази на проектот, цели и насочници

За време на двогодишниот период (15 февруари 2006 – 14 февруари 2008) проектот се развиваше во пет фази: (види Графа бр.2):

- Почетна фаза (3 месеци, 15 февруари – 14 мај 2006),
- Времена фаза (3 ½ месеци, 15 мај – 31 август 2006),
- Фаза I на имплементација на проектот: Проценки и Анализи (4 месеци, 1 септември – 31 декември 2006),
- Фаза II на имплементација на проектот: Стратешко планирање (11 месеци, 1 јануари – 30 ноември 2007),
- Фаза III на имплементација на проектот: Национална консолидација (2 ½ месеци, 1 декември – 14 февруари 2008).

15.02.2006година

14.02.2008година

Почетна Фаза	Прва Фаза Проценка и Анализи	Втора Фаза Секторско Стратешко Планирање			Трета Фаза Национална Консолидирачка Фаза
3 месеци	4 месеци	11 месеци			6 месеци
Почетна Фаза	Времена Фаза	Прва Фаза Проценка и Анализи	Втора Фаза Секторско Стратешко Планирање		Трета Фаза Национална Консолидација
3 месеци	3 ½ месеци	4 месеци	11 месеци		2 ½ месеци

Графикон бр.5: Првобитна (над) и ревидирана (под) временска рамка на НСОП проектот

Како резултат на процесот на логичка рамка за време на почетниот тромесечен период на почетната фаза на проектот, следните цели и структура беа договорени помеѓу тимот од домашни и странски експерти и корисникот на проектот:

Стратешка цел

Одржлив развој во Република Македонија кој ги опфаќа економските, социјалните и димензиите на животната средина.

Цел на проектот

Да се води партиципативен процес за развивање на Национална стратегија за одржлив развој, со кој би се исполниле барањата за интеграција на Република Македонија во ЕУ.

Придонеси

Специфична цел на проектот, област 1 – зголемена свест

Придонес 1: Зголемена свест за одржлив развој помеѓу учесниците и граѓаните на Република Македонија

Специфична цел на проектот, област 2 – подготвена Национална стратегија за одржлив развој

Придонес 2: Дефинирана рамка за одржлив развој на Република Македонија како база за зголемени домашни и странски инвестиции.

Придонес 3: Идентификувани се силните страни на Република Македонија за да може целосно да учествува во процесот на глобализација.

Придонес 4: Елаборирана Националната стратегија за одржлив развој во согласност со барањата на ЕУ.

Специфична цел на проектот, област 3 – зголемени капацитети

Придонес 5: Зајакнет капацитетот за планирање и управување на одржлив развој помеѓу учесниците.

Придонес 6: Воспоставена институционална поставеност и механизми за координација за имплементација и одржување на процесот на одржлив развој.

За да се постигне горенаведеното и да се изведат соодветните активности и задачи, проектот на НСОП оствари голем број **насочници на целокупна имплементација на проектот**, и тоа:

- ✓ Подготвителен извештај од 5 мај /јуни 2006 година;
- ✓ Времен извештај од 9 ноември 2006 година;
- ✓ Извештаи за проценка и анализа (Фаза I на проектот; Технички бекграунд Извештај I) од 31 декември 2006 година;
- ✓ Извештај за прогрес на работите бр. 1 од 29 јануари 2007 година;
- ✓ Рамковен извештај за одржлив развој од 31 јули 2007 година;
- ✓ Позиција на НСОП, документ I, Предлог за институционални рамки за поддршка на имплементацијата на одржлив развој во Република Македонија од 31 јули 2007 година;
- ✓ Извештај за прогрес на работите бр.2 од 31 јули 2007 година;
- ✓ Финална нацрт национална стратегија за одржлив развој (Фаза II во проектот; Извештај II за технички бекграунд) од 30 ноември 2007 година;
- ✓ Финална нацрт стратегија за одржлив развој за јавноста од 31 јануари 2007 година;

- ✓ Финален нацрт извештај за изградба на капацитети од 30 април 2008 година;
- ✓ Завршен извештај од 14ти мај 2008 година.

1.5 Што содржи стратегијата?

Конференцијата на Обединетите Нации од 1992 година за Животна средина и развој (UNCED), во својот документ Агенда 21 (глава 8, пасус 8.7) објави дека Владите би требало да подготват и усвојат национална стратегија за одржлив развој. Како и да е, не е применлива, ниту пак можна иста 'шема' за национални стратегии за одржлив развој. Секоја земја треба за себе да утврди кој е најдобриот начин да се направат подготовките и имплементира националната стратегија за одржлив развој, и сето тоа зависи од постоечките политички, историски, културни, економски и еколошки услови.

До неодамна, авторите на стратегиите ја имаа таа слобода, која им овозможи да развијат стратегија која се прилагодува кон барањата, развојот и актуелните услови во земјата. Меѓутоа, состојбата, барем во европски контекст, се промени кога после интензивни јавни консултации, во јуни 2006 година беше презентирана **Обновената СОП на ЕУ**. Оваа обновена СОП на ЕУ покажува дека Европа 'го средува својот сопствен двор' и обезбедува меѓународно водство.

Со прифаќањето на процесот на консолидација во контекст на ЕУ и после доделувањето на статус на земја кандидат за членство во ЕУ на Република Македонија во декември 2005 година, тимот на проектот НСОП одлучи цврсто да ја закотви својата стратегија на ниво на ЕУ, но истовремено да ги нагласи специфичните клучни предизвици на земјата, како и клучните цели. Токму затоа, двата вида на клучни предизвици и клучни цели опишани во Глава 5 (види подолу) се смета дека се двете страни на истиот медал, кој ја формира суштината на визијата за иднината на Македонија.

Според основата во Националната стратегија за одржлив развој на Република Македонија која што ја дадовме до сега, Националната стратегија во детали ги потцртува:

- **Стратешката (SWOT) анализа на македонскиот развој** (Глава 2),
- **Македонските потенцијали за одржлив развој** (Глава 3),
- **Принципите, приоритетите и хиерархијата на целите на македонскиот одржлив развој** (Глава 4),
- **Визијата за македонски одржлив развој и главна цел: Клучни предизвици и Клучни цели** (Глава 5),
- **Македонски цели за одржлив развој и мерките за нивна имплементација** (Глава 6),
- **Заклучните одредби** (глава 7) и
- **Имплементацијата на стратегијата, мониторинг на прогресот и инкрементални трошоци** (Глава 8, вклучувајќи Анекс бр.7: Индикатори за одржлив развој и Анекс бр. 8: Примери за дизајн на проекти за одржлив развој).

2. Стратешки (SWOT) анализи на македонскиот развој

Управувањето со проектниот циклус на ЕУ обезбедува целосна аналитичка рамка, како и рамка за донесување одлуки врз кои беше подготвена оваа Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија. Со употребата на техниката на умереност низ различните нивоа, Менаџментот на проектот овозможи партиципативен процес, со тоа обезбедувајќи ја работата на развојниот процес на 11те Работни групи и јакнејќи го институционалниот и административниот капацитет со цел ефективно да се управуваат промените. Треба да се нагласи дека следните стратешки (**Јаки** страни – **Слабости** – **Можности** – **Закани**) анализи, како и еден од првите алатки кои се користат во рамките на проектниот циклус на ЕУ, Пристапот на **Логичка рамка (ПЛР)**, ја преставуваат перцепцијата на Работните групи а не мислењето на конзорциумот или на корисниците.

*Потенцијалот за одржлив развој на земјата, истакнат детално во Глава 3, доаѓа од вкупните јаки страни на земјата, идентификувани во индивидуалните SWOT анализи и дебатирани во Работните групи. Од каталогот на слабости собрани во секој од секторите и во меѓусекторските единици и како што е опишано подолу, Работните групи идентификуваа однос на причина и последица, кој што ја обезбедува основата за дефинирање на **Дрвата на проблеми** и консеквентно беа претворени во **Дрва на цели** преку позитивно реформулирање на слабостите и проблемите (Анекс 2 и Глави 4, 5 и 6). Со тоа целите и резултатите детално изложени во Глава 5 и 6 не се вид на 'листа на желби', туку се производ на интензивни дебати во групите користејќи го најдоброто достапно знаење и следејќи го Пристапот на логичка рамка (ПЛР).*

Политика и правни рамки

Јаки страни (Ј)

Ј1 Постојната правна рамка во поголем дел од секторите релевантни за ОР. Основната правна рамка во економскиот, социјалниот и секторот на животната средина веќе постои, иако не целосно што се однесува до сите релевантни аспекти на ОР. Дополнително квалитетот на сегашната легислатива е подобар во одредени сектори (заштита на животна средина, МСП, странски инвестиции итн). Како резултат на тоа постојната легислатива обезбедува соодветна основа за воведување на релевантните аспекти на ОР.

Ј2 Постојната институционална структура за поголем број сектори релевантни за ОР. Главната институционална структура во економскиот, социјалниот и секторот за животна средина веќе постојат. Иако има одредени слабости во хоризонталната и вертикалната комуникација помеѓу институциите, сегашната институционална структура би можела да служи како доверлива основа за креирање на политика и легислатива за ОР како и механизми за нивна имплементација.

Ј3 Спогодбата за стабилизација и асоцијација (ССА) со ЕУ. Република Македонија ја потпиша Спогодбата за стабилизација и асоцијација (ССА) со ЕУ во 2001 година. Истата стапи во сила во 2004 година, заради процесот на ратификација на земјите членки на ЕУ. ССА беше предуслов за земјата да аплицира за членство во ЕУ во март 2005 година, кој што резултираше со кандидатски статус на Република Македонија во декември 2005 година. Во тој поглед, ССА придонесува за кредибилитетот на земјата во меѓународни рамки. Што се однесува пак до политиката и легислативата, ССА пропишува хармонизација на голем дел од македонската легислатива со легислативата на ЕУ и тоа во временски рок од 10 години (до 2011 година).

J4 Европско партнерство и Акционен план 2005 и Партнерство за пристапување со Република Македонија 2008. Европското партнерство беше претставено во 2003 како инструмент за подобра координација на процесот на интеграција на земјите од Западен Балкан кон ЕУ. Европското партнерство и Акциониот план од 2005 на Република Македонија и служат како документи за поддршка на ССА, идентификувајќи ги приоритетите за интеграција во ЕУ во различни сектори, придружени со специфични задачи и обврски кои би требало да ги исполнат релевантните институции. Освен тоа, Европското партнерство и Акционен план 2005 овозможуваат остварување на преземените/планираните обврски (заедно со Националната програма за усвојување на правото на ЕУ (НПАА) која се фокусира на хармонизација на легислативата) на Република Македонија со ЕУ и обезбедува основа за годишни извештаи за прогрес на земјата, подготвени од страна на Европската Комисија.

J5 Стратегија за интеграција на Република Македонија во ЕУ. Стратегијата за интеграција на Република Македонија во ЕУ беше усвоена во 2004, дефинирајќи ги стратешките цели и посебните цели за членство во ЕУ. Стратегијата ги елаборира политичките и економските критериуми, како и обврските од легислативата на ЕУ. Исто така беше земен во предвид и критериумот за административниот капацитет. Стратегијата го поставува стратешкиот правец за интеграција во ЕУ, додека специфичните мерки се дефинирани во оперативните документи, како на пр НПАА и Европското партнерство и Акционен план 2005.

J6 Национална програма за усвојување на правото на ЕУ (НППА). Националната програма за усвојување на правото на ЕУ (НПАА), беше создадена да служи како механизам за координација и контрола на хармонизацијата во различните сектори (како што е утврдено во ССА). НПАА обезбедува годишни извештаи за направениот прогрес во земјата, подготвен од страна на Европската Комисија и кој се однесува на хармонизација на легислативата.

J7 Започна процесот на хармонизација на легислативата со легислативата на ЕУ во некои од секторите релевантни за ОР (животна средина, вработување, МСП, шумарство итн.) Процесот на хармонизација на легислативата со легислативата на ЕУ веќе започна во сите сектори релевантни за ОР, иако видлив прогрес е постигнат само во неколку области. Постои напредок во хармонизацијата на легислативата во областа на животната средина, додека хармонизацијата во економската и социјалната легислатива е помалку напредната, заради комплексноста на овие сектори (особено економскиот).

J8 Просторен план за Република Македонија. Просторниот план за Република Македонија беше усвоен во 2004, дефинирајќи ги целите и посебните цели на просторното планирање во земјата до 2020. Во планот се елаборирани социо-економските специфики на територијата на Република Македонија, фокусирајќи се на природните ресурси, демографската состојба, човечките населби, заштитата на животната средина, природното и културно наследство. Планот обезбедува широк спектар на приоритети за секторските политики и стратегии поврзани со ОР и служат како основен документ за интегрално креирање на политики.

J9 Национален развоен план. Во 2006 година беше усвоен Националниот развоен план на Република Македонија за периодот од 2007 – 2009, фокусирајќи се на приоритетите на развојот на земјата, и тоа по различни сектори – економија, социјала итн. Во 2007 беше елаборирана ревидирана и проширена верзија на НРП за периодот од 2008 – 2013. Приоритетите дефинирани во НРП би требало да претставуваат основа за конкретна алокација на предпристапната помош на ЕУ..

J10 Втор НЕАП (Национален еколошки акционен план). Вториот НЕАП на Република Македонија беше усвоен во 2006, дефинирајќи го сегашното ниво на состојбата со животната средина во земјата и фокусирајќи се на приоритетите за заштита на животната средина. Првиот НЕАП беше усвоен во 1996 и служеше како основа за вториот НЕАП, кој понатаму ги елаборира еколошките аспекти на природните ресурси, енергијата, рударството и други сектори. НЕАП дава придонес во секторските стратегии за прашањата од областа на животната средина.

J11 Елаборирани стратегии во некои од секторите релевантни за ОР. Веќе постојат елаборирани стратегии во некои од секторите релевантни за ОР, кои ги дефинираат стратешките општи цели, посебни цели и активност во посебните сектори. Иако овие

стратегии најчесто не ја вклучуваат димензијата на ОР, можат да се извлечат главните приоритети на ОР. Во моментот, елаборираните/ревидирани стратешки документи во полето на животната средина, шумарството, вработувањето и МСП се понапредни во однос на ОР.

J12 Голем број потпишани и/или ратификувани конвенции во области релевантни за ОР. Република Македонија има потпишано бројни конвенции од областа на животната средина, како и од областа на инвестициите, оданочувањето итн. Конвенциите ги дефинираат заедничките правила за одредени прашање и обезбедуваат основа за акцелерација на прилагодувањето на законодавството со меѓународните регулативи и законодавството на ЕУ.

J13 Голем број потпишани билатерални, регионални и мултилатерални договори за прашање релевантни за ОР. Во последната деценија, Република Македонија потпиша голем број билатерални, регионални и мултилатерални договори од областа на животната средина, како и од областите на инвестирањето, оданочувањето итн. Тие договори ја преставуваат основата за билатерална, регионална и мултилатерална соработка и обезбедуваат значаен придонес во креирањето на секторските политики.

J14 Започнат процесот на децентрализација. Процесот на децентрализација започна во 2002, додека фискалната децентрализација беше проектирана за јули 2007. Фискалната децентрализација беше делумно спроведена во одредената временска рамка, заради тешкотиите во некои од општините да ги задоволат дефинираните критериуми. Правната рамка за децентрализација го одредува трансферот на надлежности од централната на локалните власти во областа на просторното планирање, заштита на животната средина, локален економски развој, комуналните дејности, култура, спорт и рекреација, социјала и заштита на децата, образование, здравство и заштита од пожари. Трансферот на надлежностите на локално ниво отвара голем број можности за ОР.

J15 Геополитичка позиција. Географската локација на Република Македонија овозможува добри врски со соседните земји и овозможува пристап кон пристаништа, а регионалната политичка констелација и овозможи на Република Македонија да игра важна улога во последнава деценија. Геополитичката положба се смета како поволен фактор во процесот на европска интеграција на Република Македонија.

Слабости (С)

С1 Не постои интегрална правна рамка за ОР. Иако секторските правни рамки за поголем број од секторите релевантни за ОР веќе постојат, не постои интегрална правна рамка за ОР која ќе ги опфати сите релевантни аспекти. Легислативата е понапредна во некои сектори, како на пример во животната средина, но не е доволна. Постои недостаток на меѓусекторска поврзаност на секторската легислатива, која треба да се подобри.

С2 Неефикасни и недоволен број капацитети на централно и локално ниво за подготовка и елаборација на легислативата, стратешките и програмските документи. Комплексноста и големината на легислативата на ЕУ бара силен административен капацитет на релевантните институции за хармонизација на регулативата со законодавството на ЕУ и нивна имплементација. Сегашната состојба во Република Македонија се карактеризира со неефикасни и недоволен број вработени кадри специјализирани за ОР во релевантните институции како на централно, така и на локално ниво. Исто така тесната специјалност на законодавците (во повеќето случаи) е причина за лимитирано вклучување на компонентата на ОР во регулативите.

С3 Неадекватна кадровска политика во институциите на централно и локално ниво. Ограничениот капацитет за ОР во релевантните институции е главна пречка за креирање на ефективна секторска политика, како и интегрална, како што е политиката на ОР. Оваа неповолна ситуација воглавно е поврзана со неадекватната кадровска политика во институциите на централно и локално ниво, резултирајќи во конфузни специфицирања на описите на работните места и вештините на вработените. Исто така постоја недостатоци во областа на специјализација на вработените и правилно користење на знаењето на вработените.

C4 Слаба хоризонтална и вертикална комуникација помеѓу институциите на централно и локално ниво. Комуникацијата помеѓу институциите на централно, како и помеѓу институциите на централно и локално ниво е слабо координирана и лимитирана на консултациона процедура. Хоризонталната размена на информации и податоци помеѓу институциите е слаба, меѓутоа исто така постојат слабости во вертикалната комуникација во институциите. Оваа состојба создава неповолна основа за креирање политики и нацрт легислатива, особено за интегралните прашања, како што е ОР.

C5 Непочитување на партиципативниот пристап во донесување одлуки на централно ниво. Главниот пристап во донесување одлуки во Република Македонија е од горе - надолу. Многу ретко се применува принципот од долу - нагоре, кое доведува до политика која не ја рефлектира вистинската состојба и потребите на учесниците. Недостатокот на партиципативен пристап е особено негативен во поглед на интегралната политика, како што е ОР.

C6 Нејасна и неадекватна поделба на меѓусекторските надлежности меѓу одделните министерства. Идентификувани се слабости во поделбата на надлежности помеѓу министерствата и/или помеѓу централната и локалната власт, особено која се однесува на мулти димензионални области на компетентност (како на пример управувањето со водите, локален економски развој итн.). Ваквата нејасна и неадекватна поделба на меѓусекторските надлежности води до креирање и водење делумна политика со сериозни импликации на имплементацијата на политиката.

C7 Неадекватно планирање на буџетот за имплементација на секторската политика. Постои слаба координација помеѓу креирањето политики и финансиските аспекти кои се однесуваат на имплементацијата на политиките. Стратешките документи обично не се поддржани со соодветно планирање на буџетот, кое што предизвикува доцнења во нивната имплементација. Слабостите во планирањето на буџетот се присутни во краткорочен, како и во долгорочен временски период и особено ја доведува во прашање интегралната политика, како што е ОР.

C8 Не постои интеграција на аспектите на заштита на животната средина во секторската политика. Свесноста за важност на животната средина беше зголемена во последните неколку години, меѓутоа се уште не е направен доволен напредок во процесот на креирање на политиките. Ако главните политички прашања не се однесуваат на животната средина, значи дека креаторите на политиките многу ретко ги земаат во предвид аспектите на животната средина. Ваквата состојба не обезбедува солидна основа за креирање на политика на ОР.

C9 Непостоење на клучните стратешки и програмски документи во некои од секторите релевантни за ОР (транспорт, земјоделство, енергија, туризам, индустрија итн.). Постои недостаток на стратешки документи во голем број сектори, особено во економскиот и социјалниот сектор. Од друга страна, поголем број од веќе елаборираните секторски стратегии не вклучуваат димензија на ОР. Спроведувањето на политиката на ОР би требало да вклучи ревизија на постоечките стратегии од перспектива на ОР, заедно со вклучување на компонентата на ОР во сите идни стратешки документи на национално ниво.

C10 Некомплетирани правни рамки во поголем број сектори релевантни за ОР. Не постојат комплетирани правни рамки за поголем број од секторите релевантни за ОР, особено што се однесува до секундарната легислатива. Состојбата е особено критична во економскиот и социјалниот сектор, каде што постојат есенцијални еколошки правни рамки (примарни и секундарни). Недостатокот на целосни и релевантни правни рамки е сериозна препрека за воведување и имплементација на процесот на ОР во Република Македонија, земајќи ги во предвид временските рамки потребни за нејзино комплетирање и спроведување.

C11 Незадоволително ниво на имплементација на примарната и секундарната легислатива. Иако поголем дел од примарната легислатива во сферата на животната средина постои, а до одредена мерка и во економската и социјалната, имплементацијата е на незадоволително ниво. Проблемите се првенствено заради ограничениот институционален капацитет на релевантните учесници за имплементација на законите, меѓутоа исто така постои недостаток на секундарна легислатива потребна за спроведување на примарната легислатива.

C12 Неимплементација на процедурите за проценка за влијанието на инвестициите врз животната средина. Сегашната легислатива бара задолжителна проценка за влијанието на инвестициите врз животната средина, меѓутоа нејзиното спроведување е многу мало. Не имплементацијата на оваа проценка предизвикува сериозни импликации за напредокот на процесот на ОР во Република Македонија.

C13 Неимплементација на процедурата на проценка за влијанието на регулативите врз бизнисот. Сегашната легислатива бара задолжителна проценка на влијание на регулативата врз бизнисите, меѓутоа нејзината имплементација е многу слаба. Не имплементацијата на оваа проценка предизвикува сериозни импликации во креирањето на политиката, особено што се однесува до создавање на поволна бизнис клима за инвестирање.

C14 Бавно темпо за имплементација на структуралните реформи. Иако структуралните реформи се дефинирани како врвен приоритет во сите стратешки документи на Република Македонија, како и специфицирани како предуслов за интеграција во ЕУ, нивнат имплементација е доста бавна и лимитирана на одредени области. Структуралните реформи се особено важни за процесот на ОР, како резултат на фундаменталната интегрална димензија.

C15 Проблем со статистички податоци и индикатори, во поглед на нивна комплетност, точност и пристап. Статистичките податоци и индикатори се многу важни за секторската и меѓу секторската политика. Достапноста на податоци од официјални извори (Државниот завод за статистика, Националната банка на Република Македонија, соодветните министерства, општините итн.) е лимитирана а постојат и проблеми кои се однесуваат на точност, комплетноста и споредувањето на податоците од различни извори.

Можности (М)

M1 Кандидатски статус на земјата за членство во ЕУ. Република Македонија доби статус на земја кандидат за членство во ЕУ во декември 2005. Временскиот рок за членство во ЕУ не е дефиниран и зависи од способноста на земјата да ги исполни поставените критериуми. Сепак, статусот на земја кандидат овозможува голем број можности за земјата и отвара перспектива за развој.

M2 Имплементација на реформите потребни за процесот на пристапување кон ЕУ. Интеграцијата на Република Македонија во ЕУ е поврзана со голем број реформи потребни за исполнување на критериумите на ЕУ. Кандидатскиот статус значи спроведување на реформите особено оние кои се однесуваат на изградба на капацитети. Реформите се исто така многу важни од перспектива на ОР, заради потребата да се креира политика, правни и институционални рамки за развој и имплементација на овој нов концепт во Република Македонија.

M3 Создавање на солиден правен систем преку хармонизација на македонската легислатива со легислативата на ЕУ. Интеграцијата на Република Македонија е поврзана со хармонизација на македонската легислатива со легислативата на ЕУ. Националната програма за приближување кон легислативата на ЕУ (НППА) ја одредува динамиката на правното прилагодување и исполнувањето на другите обврски и служи како механизам за координирање и контрола на прилагодувањето во различните сектори. Тоа значи дека прилагодувањето се одвива под крилото на ЕУ и отвара перспектива за создавање на солиден правен систем во Република Македонија. Тоа исто така се однесува на легислативата за ОР бидејќи постоечките правни рамки се само делумни и ограничени на секторска регулатива.

M4 Воведување на ЕУ стандарди во поголем број сектори, како дел од процесот за пристапување кон ЕУ. Процесот на пристапување кон ЕУ бара имплементација на структуралните реформи и прилагодување на македонското законодавство со законодавството на ЕУ, која што треба да резултира со воведување на стандардите на ЕУ во голем број сектори. Воведувањето на ЕУ стандарди е неопходно за изградба на конкурентна економија и за поквалитетен живот во општеството. Затоа обврската за нејзино воведување би требала да служи како забрзувач на реформите и на развојот.

M5 Подобност за ЕУ предпристапна помош (IPA) и други програми за донаторска помош. Статусот на земја кандидат за ЕУ, на Република Македонија и овозможува

помош во фазата на пред приспособувањето (IPA), како и на донаторските програми. IPA обезбедува помош во различните области во рамките на своите пет компоненти: Помош во транзициониот период и изградба на институции, Регионален развој, Меѓугранична соработка, Кадровски ресурси и рурален развој. Другите донаторски програми се исто така фокусирани на специфични прашања, меѓутоа тие исто така обезбедуваат можности за развој на веродостојни капацитети за креирање политики неопходни за процесот на интеграција во ЕУ.

M6 Пристап кон голем број општински и други програми за изградба на капацитети. Кандидатскиот статус за членство во ЕУ овозможува пристап кон општински и други програми за изградба на капацитети (TAIEX, Збратимување итн.). И покрај посочените слабости на капацитетите на јавната администрација, отварањето на вакви програми за Република Македонија значи можност за зголемување на институционалниот капацитет потребен за процесот на ЕУ интеграција, како и спроведување на процесот на ОР.

M7 Членство во европски и меѓународни асоцијации. Република Македонија веќе стана член на голем број европски и меѓународни асоцијации од различни сфери. Исто така земјата потпиша голем број билатерални, регионални и мултилатерални договори. Тоа отвара перспектива за подобрување на билатералната и/или регионалната соработка со други земји, овозможувајќи подобрување на нејзината позиција на меѓународен план, особено од перспектива на донаторска поддршка.

M8 Потенцијал за привлекување на странски директни инвестиции (СДИ). Република Македонија создаде поволни правни рамки за директни странски инвестиции, нудејќи голем број привилегии во оданочувањето, профитот, репатријацијата итн. Исто така земјата е дел од регионалниот пазар (член на CEFTA) и ССА, овозможувајќи слободен пристап на македонски производи на единствениот пазар на ЕУ. Иако Република Македонија е копнена земја, нејзината отвореност и географска местоположба им дава можност на потенцијалните инвеститори за профитабилен бизнис. Привлекувањето на СДИ е исто така важно од перспектива на ОР, особено што се однесува до економската компонента и пракса на воведување на ЕУ стандарди во земјата.

M9 Развој на јавно - приватно партнерство (ЈПП). Јавно - приватното партнерство беше прифатено како важен инструмент за развој, иако во пракса искуството е доста мало во Република Македонија. Партнерството помеѓу централните и/или локалните власти со приватниот сектор се можна алтернатива за охрабрување на домашни инвестиции, особено помеѓу оние кои обезбедуваат услуги на своите граѓани. ЈПП би можело да биде многу важно од гледна точка на ОР, особено што се однесува до компонентата за животната средина која бара значителни инвестиции кои не е лесно да се обезбедат од страната на индивидуален инвеститор (државен или приватен).

Закани (3)

31 Бавен процес на ЕУ интеграција на Република Македонија. Република Македонија доби статус на земја кандидат во 2005 година, меѓутоа временскиот рок за полноправно членство не е претходно дефиниран и зависи од способноста на земјата да ги исполни критериумите за членство во Унијата. Европската Комисија, во ноември секоја година, издава годишен извештај за направениот прогрес во земјите, со проценка на нивото на достигнувања за исполнување на критериумите на ЕУ за членство. Од добивањето статус на земја кандидат, ЕК издаде три Извештаи (ноември 2006 и ноември 2007 и ноември 2008) кои го оценија прогресот што го има направено земјата како не доволен за одредување датум за почеток на преговорите за членство. Оваа доцнење би можело да има многу негативни импликации и преставува сериозна закана за заостанување на земјата зад другите земји во регионот во однос на ЕУ интеграција.

32 Низок институционален капацитет за целосна и целно ориентирана абсорпција на предпристапната помош на ЕУ и други донаторски програми. Република Македонија има пристап кон ЕУ и други фондови насочени кон забрзување на процесот на интеграција во ЕУ и други специфични цели, означени од страна на донаторите.

Сепак, абсорпцијата на достапните фондови е многу мала, заради ограничените институционални капацитети на јавната администрација и другите институции. Малиот абсорпционен капацитет преставува сериозна закана за имплементација на структуралните реформи и за целокупниот процес на ЕУ интеграција, важни за развојот на земјата, вклучувајќи ја и димензијата на ОР.

33 Намалување или престанување на странска помош како резултат на нискиот абсорпционен капацитет. Малиот абсорпционен капацитет на македонските институции е лош сигнал за донаторите. Ограничената абсорпција на постоечките фондови преставува сериозна закана за значајно намалување на фондовите или дури целосно престанување на некои програми. Сето ова ќе остави негативни последици и ќе придонесе за доцнење на имплементацијата на реформите и исполнување на критериумите за членство во ЕУ.

34 Социо економското заостанување на земјата, во споредба со другите земји во регионот. Во минатите неколку години, поголем број на земји во регионот забележаа побрза стапка на раст отколку Република Македонија. Заостанувањето на социо-економски план, заедно со малиот домашен пазар се сериозна пречка за привлекување на СДИ кои се сметаат за важен извор на акумулација на капитал во земјата. Бавната стапка на развој исто така би можела да има негативни последици на процесот на интеграција на Република Македонија во ЕУ во споредба со другите земји во регионот.

35 Следење мерки на развој без да се земе во предвид економскиот, социјалниот и балансот на животната средина. Мерките на развој на Република Македонија се обично насочени кон краткорочни резултати и вклучуваат само една димензија на проблемот, додека се занемаруваат другите. Сегашниот политички пристап значително е афектиран од слабата хоризонтална и вериткална комуникација помеѓу релевантните институции. Тоа резултира во мерки кои не го почитуваат економскиот, социјалниот и балансот на животната средина. Ваквата пракса на водење политика би можела да има многу негативно влијание врз имплементацијата на политиката на ОР, како и на целокупниот процес на развој.

36 'Одлив на мозоци'. Во последната декада Република Македонија се соочува со сериозен проблем на 'одлив на мозоци' или интелектуална емиграција. Овој процес значи загуба на човечки капитал кој пак го успорува потенцијалниот економски раст на земјата. Сегашната структура на работната сила во Република Македонија покажува дека околу 50% од вкупната работна сила се со помалку од средно образование. Состојбата е алармантна бидејќи миграцијата на високо обучени кадри сериозно може да му наштети на човечкиот капитал кој што е важен за развојот воопшто, а особено и за ОР.

37 Висока зависност од увоз на енергија. Во 2006 година, 23% од вкупната домашна потрошувачка на електрична енергија во Република Македонија беше од увоз. Ранливоста на македонската економија од цената на електричната енергија може во главно да се објасни со отсуство на механизам за лесно преминување од домашни до пазарни цени. Моменталното непостоење на владини мерки за приспособување на цените, намалување на потрошувачката, подобрување на наплатата, може да имаат негативни импликации во иднина, особено што се однесува до ОР.

38 Прекугранично загадување на животната средина. Мала по големина земја, како и постоењето на заедничка граница со три земји кои се потенцијални земји членки на ЕУ (Албанија, Србија и Косово), преставуваат закана за прекугранично загадување во Република Македонија, иако стандардите во животната средина во земјата се целосно усогласени со легислативата на ЕУ. Земјите членки на ЕУ се обврзани да применуваат високи стандарди за заштита на животната средина, со што се зголемува можноста за не-еколошки инвестиции во земјите кои не се членки на ЕУ. Токму затоа, процесот на ОР во Република Македонија би можел да се доведе во опасност, без разлика на посветеноста и институционалната поставеност за ОР.

39 Трансфер на 'валкани технологии'. Обврските за високи стандарди во животната средина во земјите од ЕУ имплицира трансфер на 'валкани технологии' во земјите кои не се членки на Унијата. Понатамошното доцнење на процесот на интеграција на Република Македонија во ЕУ, како и економската заостанатост на земјата би можеле да го охрабрат трансферот на 'валкани технологии' во земјата. Ова преставува сериозна

закана за понатамошно влошување на сегашната состојба со животната средина во Република Македонија и би можело да создаде негативни предуслови за ОР.

Животна средина

Јаки страни (Ј)

Главна, јаките страни во областа на животната средина во Република Македонија се преставени во донесената легислатива, во меѓународните договори, потпишани протоколи и развојни стратегии. Постоенето на **одделно Министерство за животна средина** како дел од македонската влада се смета за една од јаките страни (освен донесената легислатива и ратификуваните ЕУ документи). Финализираните **Инвентари за индустриски жаришта** и **Прелиминарни проценки на ризиците во животната средина, изработениот национален сет на индикатори за животна средина** преставуваат добра основа за натамошно подобрување на животната средина. Од друга страна, се уште зачуваната природа и богатиот биодиверзитет на Република Македонија преставуваат солидна историска основа за ОР ако се препознаваат и промовираат вистинските еколошки вредности. Уникатна гео-морфологија, стари езера, чисти високо планински региони и пасишта преставуваат вистински јаки страни препознаени и прифатени како заштитни знаци на Република Македонија. ОР базиран врз економски и социјален просперитет, кој што зависи од животната средина во РМ (еко туризам и рурален развој, производство на еколошки чиста храна, чиста енергија и транспорт итн. е и ќе биде вистинската јака страна на Република Македонија.

Слабости (С)

С1 Институционалната рамка на Министерството за животна средина и просторно планирање не е завршена. Што се однесува до *административниот капацитет*, Министерството за животна средина и просторно планирање (МЖСПП) е одговорно за формулирање и имплементација на политиката за животна средина. Тоа има обврска секои три години да подготвува извештаи за состојбата со животната средина. МЖСПП нема доволен број вработени и особено има недостаток од вработени во области како што се проценка на влијанието врз животната средина, мониторинг, интегрирано спречување и контрола на загадувањето и климатски промени. Лабораторијата за животна средина изведува мерења и анализи за загадувањето. Би требало да се зголеми бројот на вработените како и нивната обученост за да се обезбди адекватно функционирање. Просторниот информативен систем и Еколошкиот информативен систем опфаќаат просторни информации и податоци за животната средина. Државните инспектори за животна средина, кои работат во рамките на МЖСПП, ја надгледуваат имплементацијата на законите и другите акти, како и спроведување и почитување на усовите одредени во индивидуалните дозволи. Бројот на инспектори не е доволен, додека бројот на кривични гонења заради непочитување на законот за животна средина покажува дека спроведувањата се многу мали. Тоа може да се должи на голем број фактори, како што е недостаток на човечки и финансиски ресурси, слабост на правниот систем и судството и недостатоци во легислативата. Затоа беше спроведена обука помеѓу инспекторите и судиите за спроведување и имплементација на законот за животна средина. Сепак се потребни значителни натамошни напори за ефективно спроведување на ЕУ законодавството. Потребна е натамошна легислатива која би му дозволила на државниот инспекторат за животна средина да спроведува казни на лице место. Во 2005 беа покренати само две кривични постапки кои се однесуваа на прашања од животната средина а до 2006 се уште не беше казнет никој.

С2 Несоодветна поделба на надлежностите помеѓу министерствата што се однесува до заштита на животната средина и просторно планирање и

С3 Недоволна меѓу-секторска соработка и координација. Освен МЖСПП и неколку други министерства и тела се директно одговорни за прашања од областа на животната средина. Постоечката фрагментација делумно се реши со донесувањето на новиот закон за животна средина, според кој постои поголема интеграција на

управувањето со животната средина.. Мониторингот на различните сектори на животната средина не е јасно дефиниран и координиран помеѓу компетентните институции а состојбата е слична и при спроведувањето.

C4 Несоодветни капацитети на централно и локално ниво за имплементација на донесените закони и низок степен на имплементација на законите. Прогресот во институционалните рамки е лимитиран. Владата во ноември основа меѓу-министерско тело за да ја координира и креира стратегијата за регионален развој, водена од страна на Министерството за локална самоуправа. Во мај, Владата создаде меѓу-министерско тело за да ја координира подготовката на Националниот развоен план за периодот од 2007 – 2013, водено од страна на Министерот за финансии. Улогата на локалната администрација во идното управување со структурните и кохезионите фондови се уште треба да се дефинира. Регионално ниво на владеење не постои, бидејќи регионите од НТЕС 3 (Номенкатура на територијални единици за статистика) се само статистички региони. Законот за локална самоуправа овозможува општините да соработуваат на заеднички развојни проекти. Структурата за координација помеѓу националното и локалното ниво се уште постојат. Подготовките во оваа област се се уште во раните фази и не е направен значителен развој во областите на административниот капацитет, креирање програми, мониторинг и евалуација. Се уште треба да се основа агенција за имплементирање на регионалните и социјалните компоненти, која би била главен авторитет за имплементација на структурните и кохезионите фондови.

C5 Ниска административна ефикасност. Заради приоритетите поврзани со политичките критериуми, Република Македонија започна големи реформи во судството, во полицијата, а со цел да се направи понатамошен прогрес кон целосна имплементација на Охридскиот рамковен договор, како и со цел за спроведување на демократијата и владеењето на правото. Направен е напредок во областа на човековите права и заштита на малцинствата. Земјата игра активна улога во регионалната соработка. Сепак, потребни се значителни напори за спроведување на законите, за борбата против корупцијата и за да се направи понатамошен прогрес во областа на реформите на државната администрација и почитување на човековите права. Ефективната имплементација на реформите и спроведување на донесената легислатива преставува предизвик и бара големи напори. Со цел да се исполнат приоритетите на Европското партнерство се уште престои голема работа и треба да се забрза и темпото на реформите.

C6 Се уште не донесени закони

C7 Голем број на недонесени под законски акти заедно со

C8 Програма за имплементација на просторниот план не е донесена – повеќе коментари на стр. 25-33 од АА Извештајот.

C9 ЕУ легислативата не е целосно инкорпорирана во националната легислатива. Основните елементи на рамките на легислативата постојат, иако поголем дел од легислативата е доста нова. Меѓутоа во некои случаи нејзината имплементација и спроведување се во почетни фази. За да може ефективно да се имплементира ЕУ легислатива, треба да се согледаат слабостите во областа на капацитетите за спроведување. Во голем број области треба да зајакне системот на собирање податоци кој и овозможува на земјата да ја усвои, имплементира и спроведе легислативата на задоволително ниво. Глобално гледано, Република Македонија ќе треба да направи значаен напор да ја усогласи својата легислатива со легислатива на ЕУ во животната средина и особено да ја имплементира и почитува и тоа на среден рок. Како и да е, ефективно усогласување со легислативата на ЕУ бара високо ниво на инвестиции и значителни административни напори (на пр. во областа на управување со отпадот и третманот на водите) и истото може да се постигне само на долг рок.

C10 Несоодвентата алокација на буџетски средства во животна средина и просторно планирање и

C11 Не се развиени алтернативни финансиски извори за животна средина. Недостаток на доволни финансиски извори често се смета како една од главните пречки за подобрување на животната средина. Македонската економија не е силна и макро економскиот прогрес е многу бавен. Токму затоа, собирањето финансии од домашни извори за големи инвестиции во животната средина се докажа како многу тешко во минатото, а ќе продолжи да биде тешко и во претстојните години. Затоа

клучен предизвик е привлекување на помош од донатори, а истата би требало многу ефективно да се искористи. Справувањето со овој предизвик значи и постоење на соодветна институционална рамка за спроведување на проекти од областа на животната средина и обезбедување на ефикасност и висок квалитет во спроведувањето на проектите од самиот почеток.

Следниот графикон ги покажува проценетите сегашни финансиски извори.

Извори на финансирање	Годишен приход	
	Милион МКД	%
Национални буџети вклучувајќи ја и програмата за инвестиции во животната средина	640	15
Комунална такса		72
Домаќинства	2000	48
Индустија и други	1000	24
Меѓународна помош	500	12
Вкупно	4140	100

Извор: Проценка заснована на различни извори

Главниот сегашен извор на финансии за животната средина доаѓаат од наплатата на комунални такси, иако степенот на наплата е многу мал. Со тие финансии се финансира поголем дел од инфраструктура за вода и отпад. Сликата која ја добиваме од горната табела е доста слична со онаа во други слични земји. За финансирање на *инвестиции*, искуството од другите земји покажува дека делот од меѓународните грантови за финансирање се нешто повисоки од целосните трошоци покажани погоре.

С12 Животната средина се уште не е официјален приоритет на Владата и недостаток на интеграција во секторската политика и

С13 Недоволна свест на јавноста за заштита на животната средина и концептот за одржлив развој. Јасно е дека постои недостаток на свест за заштита на животната средина и постои чувство дека на животната средина во Република Македонија не треба да и се посвети големо внимание. Во минатото, економските, социјалните и политичките проблеми привлекуваа поголем интерес. Тоа се уште се рефлектира во Развојниот план (Графикон 6), иако се посветува одредено внимание на рурален развој и туризам. Треба да се направи доста за зголемување на свеста на јавноста која пак би можела значително да влијае врз владините одлуки за ова прашање.

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Јачина	%	Јачина	%	Јачина	%	Јачина	%
1. Подобрување на инфраструктурата и квалитетот на образование	9.80	13.55	5.00	11.84	4.00	9.55	18.80	12.02
2. Образование во поддршка на вработување	8.70	12.03	1.50	3.55	1.00	2.39	11.20	7.16
3. Зајакнување на инфраструктурата за пазарот на труд	3.35	4.63	1.90	4.50	3.00	7.17	8.25	5.27
4. Зголемување на фондот за истражување и развој	7.20	9.96	7.20	17.06	6.00	14.33	20.40	13.4
5. Поддржување на социјална заштита	1.01	1.40	1.78	4.22	2.16	5.16	4.95	3.16
6. Подобрување на здравствениот систем и институциите	36.89	51.01	21.43	50.75	17.45	41.68	75.76	48.44
7. Зголемување на административните капацитети	5.37	7.43	3.41	8.08	8.26	19.73	17.04	10.90
Вкупно	72.32	100.00	42.22	100.00	41.87	100.00	156.40	100.00

Извор: Национален развоен план на РМ : 2007-2009 година: Инвестиции

C14 Недостаток на Национална програма за мониторинг на животната средина.

C15 Националниот систем не е комплетиран и

C16 Недостаток на системи на ремедијација (екоремедијација) за спречување и подобрување на нарушената животна средина и

C17 Системот за одговорноста на граѓаните за штетите на животната средина е фрагментиран. Освен некои многу мали обиди за спречување на можно еколошко загадување во Македонија, рефлектирани во незначителен број на капацитети за третирање на отпадните води и индустриски филтери, не постојат методи за превенција или обновување на загадената животна средина или живеалишта. Во сето ова се вклопува и недостаток на одговорност од страна на граѓаните. Системот на екоредемедијација нуди лесно применливи и не скапи интервенции во животната средина, со цел да се спречи и намали загадувањето и врати во првобитна состојба животната средина.. Затоа би требало веднаш да се вклучи во сите правни документи и да и се понуди на јавноста како задолжителна алатка за подобрување на квалитетот на животната средина.

C18 Недостаток на соработка со МЖСПП во процесот на приватизација и давањето концесии. Министерствата за животна средина секогаш се некој вид на владини тела „во опозиција“, и тоа не само во Македонија. Оваа пракса би требало да се надмине со целосно зајакнување на МЖСПП, подобрување на неговата позиција во рамки на Владата и изградба на капацитетите.

C19 Недоволен развој на екотуризмот и

C20 Недоволна поддршка за производство на здрава храна. Двете овие области се дел од еколошките приоритети на ОР и во минатото не им се посветувало особено внимание.. За мала земја како што е Македонија, развојот на екотуризмот и производството на здрава храна може да има големи придонес. Тоа е многу голема област за економски и социјален развој, но истовремено е и еколошки благодонесна, што се вклопува во ОР. Од големо значење е да се промовираат и да се преземат активности кои би им овозможиле на наредните генерации во Македонија да живеат во чиста, просперитетна и здрава животна средина, признаена во процесот на глобализација како еко туристичко место со квалитетна храна.

C21 Неэффективна регионална соработка и имплементација на интегрален регионален менаџмент. Постои само еден пример за ова прашање и тоа проектот 'Преспа парк', и покрај сите напори во областа на Охридското езеро. Резултатите од овие обиди ќе имаат бенефиции за идната промоција на регионалната кооперација,

особено со Република Грција и Бугарија, кои речиси се целосно на страна од еколошката кооперација и регионалниот менаџмент.

Можности (М)

М1 Земја кандидат за членство во ЕУ. Оваа позиција, на патот за членство во ЕУ, се смета за голема можност речиси во сите области на животната средина во РМ.

М2 Можност за користење на ЕУ фондови за прием. РМ веќе започна да користи нови финансиски можности овозможени од страна на ЕУ.

М3 Членство во Агенцијата за животна средина на ЕУ. Членство во различни ЕУ тела се смета како можност за развој на институционални рамки во РМ, меѓутоа истото значи и обврски за исполнување на барањата на ЕУ во различни области на ОР.

М4 Учество во Програмата Живот+. Истото може да се каже за оваа можност, затоа што РМ сега може целосно да земе учество во програмите на ЕУ, како на пример LIFE+, FP7 како и во други отворени инструменти за истражување, развој, движење на луѓе и трансфер на технологија.

М5 Развој на меѓународна соработка. Обврска на сите Страни е да придонесат, со сите можни сретства за политичка, економска и институционална стабилизација на Република Македонија, како и на регионот, и тоа преку развој на граѓанско општество и демократизација, градење институции и реформи во јавната администрација, зголемување на трговијата и економската кооперација, јакнење на национална и регионална безбедност, како и зголемување на соработката во правниот систем и на внатрешен план. 'Постоене на силна врска помеѓу различните Страни и заедничките вредности, нивната желба да ги зајакнат тие врска и да обезбедат блиска и долготрајна врска базирана на реципроцитет и заеднички интерес, кое што би и овозможило на РМ понатаму да ги зајакне и прошири претходно направените врски.'

М6 Зголемен број на Директни странски инвестиции. Република Македонија има бројни меѓународни соработници во полето на екологијата, а се разбира тука главна улога има Европската Комисија. Блиска комуникација е задржана и со Европската еколошка агенција (ЕЕА) т.е. преку EIONET. Република Македонија активно учествува во иницијативата за кооперација за Регионалниот програм за реконструкција на животната средина за Југоисточна Европа (РЕРЕП) во рамките на Пактот за стабилност во ЈИЕ.

Исто така РМ поднесува извештаи на UN-ECE во врска со регионалните Конвенции на ООН, во кои зема учество или ги има ратификувано. Исто така постојат блиски работни врски со UNDP во врска со прашања за развој и со UNEP и UNIDO во врска со глобални еколошки конвенции.

Република Македонија доби меѓународна поддршка главно од Европската Агенција за реконструкција (ЕАР), како меѓународен донатор во рамките на програмите EU PHARE и CARDS. Исто така е обезбедена помош во полето на животната средина од билатерални донатори и извори на финансирање, како на пример од Владата на Швајцарија; GTZ и KFW, Германската Влада; SIDA (Шведската Влада); Јапонската Влада и JICA, како и USAID програма на Холандската Влада. Поддршка исто така се доби од Меѓународни финансиски институции, како на пример ЕБОР (Европската Банка заО и Развој) а исто така се очекува и од ЕИБ (Европската Инвестициона Банка). Други мултилатерална донаторска помош е обезбедена преку имплементационите агенции на GEF-UNDP и GEF- Светска Банка.

М7 Меѓународна техничка помош за подготовка на проекти – исто како и М6.

М8 Странски интерес за соработка во областа на заштита на животната средина. Европската кооперација на глобално и пан-европско ниво се одвива главно во рамките на меѓународните организации, како што се Економската Комисија за Европа на ОН (UNECE), Еколошката програма на ОН (UNEP), Глобални економски можности (GEF), Развојниот програм на ОН (UNDP), Меѓународни финансиски институции (IFIs), како на пример Светската банка, Европската инвестициона банка и Европската банка за реконструкција и развој, Советот на Европа и Организацијата за безбедност и соработка во Европа, помеѓу другите. Учесството на земјата во мултилатералните договори (МЕД) на глобално, регионално или подрегионално ниво се уште еден стимул за реформи во правниот систем и во полицијата и овозможува соработка, техничка

помош и изградба на капацитети. Во рамките на ООН, UNDP е важен партнер кој преку канцеларијата која ја има во земјата обезбедува поддршка, вклучувајќи и изградба на капацитети, јакнење на Министерството за животна средина и просторно планирање, обука на вработените во менаџмент на проекти, имплементирање на различни проекти и како имплементациона агенција на GEF. (т.е. прва национална комуникација за климатските промени). GEF е главен меѓународен извор за финансирање на еколошки проекти, како на пример проектот за Охридското езеро (имплементиран преку Светската банка), стратегија за национален биодиверзитет (Светска банка) или развојот на национален имплементационен план за Стокхолмската конвенција на персистентни органски загадувачи (со UNEP).

Сегашната состојба: РМ има голем број меѓународни соработници во полето на животната средина од кои што Европската Комисија игра главна улога. РМ има блиска комуникација со Европската Агенција за животна средина (EEA) т.е. преку EIONET. Регионалната програм за реконструкција на животната средина во Југоисточна Европа во рамките на Пактот за стабилност е уште еден пример за соработка во која РМ игра активна улога. Понатаму, РМ му поднесува извештаи на UN-ECE во врска со регионалните Конвенции на ООН од кои Македонија е дел или кои ги има потпишано. Исто така воспоставени се блиски работни односи со UNDP во врска со развојни прашања и UNEP во врска со глобални еколошки конвенции. Регионалната соработка се одвива преку мрежата BERCEN давајќи им поддршка на почитување и спроведување на обврските во врска со животната средина и во рамките на Процесот на стабилизација и асоцијација за членство во ЕУ.

М9 Внатрешно образование. Како земја кандидат, РМ веќе го усвои и почна да го применува трансфер кредит системот од Болоња. И други инструменти на ЕУ (како на пр. програмата Marie Curie) се исто така отворени за апликанти од РМ, започнувајќи многу комплексна размена на студенти креирајќи раздвиженост, трансфер на знаење и имплементација на здобиените искуства во земјите од западен Балкан. Како еден од главните столбови на ОР, образованието за различни прашања од областа на животната средина е еден од врвните приоритети и затоа на студентите од РМ значително им се зголемија можностите за образование во различни проминентни центри на ЕУ.

М10 Развој на стимулации за екотуризам. Иако се постави како можност во НРП на РМ и како една од важните инвестициони области, ништо не се направи за еко-туристички план, развој и инвестирање, и покрај очигледното фокусирање за рурален, културен, зимски и ловен туризам. Потребно е концептот на еко-туризам значително да се подобри и да се елаборира за да стане вистинска јака страна на РМ.

М11 Стимулација за производство на здрава храна. Истиот коментар важи и за производството на здрава храна или тн 'одржливо земјоделство', како и за еко-туризмот во М10.

Закани (3)

31 Прекугранично загадување на животната средина. Агенда 21 ги признава глобалните закани кои се однесуваат на прекугранични проблеми во животната средина, продолжувајќи денес и во Извештајот од Париз за глобалните климатски промени. Македонија е многу мала земја за да има значителен придонес во глобалните еколошки настани, меѓутоа глобалните настани можат доста да влијаат во животната средина на РМ. Затоа РМ мора да придонесе во глобалните напори за намалување на загаденоста и заштита на животната средина, за евентуално да се намали глобалната закана.

32 Одложување на приемот во ЕУ. Вистинска закана за сите напори за развој кои ги прави РМ, вклучувајќи го и ОР на животната средина.

33 Запирање на странски донации. Закана која што е слабо веројатна и не заслужува понатамошен коментар.

34 Комплицирана процедура за финансирање за проекти при приемот. Оваа закана може да биде вистинска пречка според искуствата добиени во одредени области на животната средина.

35 Игнорирање на политиката на животната средина (регионално и пошироко). РМ има 2 соседи, членки на ЕУ (Грција и Бугарија) и три земји - потенцијални земји членки (Србија, Албанија и Косово) и кои се обврзани да ги почитуваат регулативите на ЕУ кои се однесуваат на политиката за животна средина на ЕУ. Затоа е доста неочекувано најблиските земји да не ја почитуваат легислативата на ОН, напротив, тие се присилени да ја имплементираат. РМ исто така треба да покаже позитивен став и почит спрема штотуку потпишаните ЕУ регулативи на своја територија и да помогне за нивна имплементација во регионот.

36 Трансфер на 'валкани технологии'. Ова преставува вистинска закана, меѓутоа изгледа дека е повеќе во рацете на Владата на РМ и нејзините регулативи, отколку од надворешни фактори. Правилата на ЕИА би требало да се применуваат на секоја стара или нова технологија која се користи на територијата на РМ.

37 Зголемен трансфер на закани за животната средина (нуклеарни центри, глобално загадување итн). Ова е вистинската надворешна закана за РМ. Еден пример е можноста за нова нуклеарна централа во регионот, како што беше предложено во Бугарија, во која што Македонија покажа интерес за учество со цел да се обезбеди снабдувањето со електрична енергија во иднина. Од гледна точка на заштитата на животната средина, ваков вид на економски развој, поголем број од земјите од ЕУ го сметаат за ризичен и е најголема закана за глобалната животна средина, на исто ниво како и глобалното затоплување, озонските дупки и природните катастрофи. Во тој контекст РМ може само да ги подготви мерките за намалување на влијанието врз животната средина (обновливи извори на енергија, намалување на потрошувачката на електрична енергија, биогорива, електричен транспорт, методи на екоремедијација итн.) и да им се приближи на напорите на ЕУ во заштита на животната средина според Агенда 21 додека истовремено го поддржува одржливиот развој.

Енергија

Јаки страни (Ј)

Ј1 Географска локација. Во контекст на регионалниот пазар на енергија и неодамна основаната Енерго заедница, поволната гео-стратешка позиција носи проспект за станување на многу важна транзит земја во енергетскиот сектор. Врз таа основа, интензивираната врска со енерго системите на другите соседни земји е еден од елементите важен за иден развој на енерго системот во земјата.

Ј2 Потенцијал за обновливи извори на енергија. Целокупната инсталирана енергија за производство на електрична енергија од хидроцентралите е 504 MW од шесте големи хидроцентрали и 36 MW од 22 мали хидроцентрали. Според Баланс на Енергија 2006, годишно производство од хидроцентралите е околу 1.5 милијарди kWh. Проширен лист од околу 400 можни места беше составен, кое води до целосен потенцијал од околу 255 MW капацитет и 1100 GWh во поглед на можно годишно производство на енергија, обезбедувајќи средна бројка на користење од околу 4300 часови годишно. Понатаму, Националното снабдување со енергија идентификува 44 можни места со вкупен капацитет од 174 MW и можно годишно производство на енергија од 645 GWh. За овие места се достапни студии за некои од нивоата.

Македонија е доста богата со геотермални извори корисни за различна употреба освен за производство на енергија. Најголем дел од геотермалните извори во Македонија се поврзани со вардарскиот тектонски дел. Постојат 7 главни геотермални полиња во Македонија со 18 локалитети со термални води и повеќе од 50 места како што се извори и бунари каде што има термални води. Најголемиот дел од термалните води може да се најде на надморска височина од 400м над морето. Единствено планинските извори на Кожуф и Баниште се на надморска височина од 600м. Температурата во изворите варира и е од 24-27°C до 70-78°C. Вкупната средна температура е 59.77°C. Во периодот од 70тите и 80тите години во Република Македонија биле развиени околу 15 геотермални проекти. Некои од нив се уште функционираат а некои се напуштени или пак работат под нивните капацитетит. Четири од нив се многу важни и имаат големо влијание во развојот на геотермалната енергија во земјата. Тие се Кочанскиот

геотермален проект, Смоквица и Истибања земјоделски геотермални проекти и интегрираниот проект во Банско.

Годишната средна вредност на дневна сончева радијација варира помеѓу 3.4 kWh/m² во северниот дел од земјата (Скопје) и 4.2 kWh/m² во југо западниот дел (Битола). Вкупната годишна сончева радијација варира од минимум на 1250 kWh/m² во северниот дел до максимум од 1530 kWh/m² во југо западниот дел, што значи дека средната годишна сончева радијација е 1385 kWh/m². Климатските карактеристики, големиот интензитет на соларна енергија и сончеви денови, температурата и влажноста на воздухот, обезбедуваат поволни услови за успешен развој на сончева енергија. Континенталната клима со топли и суви лета ја прави Македонија земја со голем потенцијал за употреба на сончевата енергија во споредба со другите европски земји.

Потенцијалот на ветерот не е адекватно испитан во Република Македонија. Иако за ова прашање се дискутира доста долго, за енергијата добиена од ветар може да се најдат многу малку податоци во различни студии и документи. Силата на ветерот се мери во метеоролошките станици низ земјата. Издадените податоци се многу малку и не се целосни. Не се изведени специјални мерење за идентификација на потенцијалот на енергијата на ветерот. Затоа податоците кои постојат можат само да бидат индикативни. Речниот слив на Вардар, од Куманово до Гевгелија се смета за најповолна област за апликација на енергијата од ветрот. Други области од значење се Пелагонискиот регион, Крива Паланка, Охрид и други планински области. Исто така областа околу градот Штип се смета за една од најповолните во однос на брзината на ветрот.

Според енергетскиот баланс за 2005, биомасата придонесува со 6.2% во вкупната потрошувачка. Биомасата, во форма на дрво и јаглен се користи речиси исклучително за домашна потрошувачка. Индустриската или друга употреба е многу мала и преставува помалку од 1% од вкупната потрошена биомаса. Исто така постои релативно висок потенцијал во земјата за користење на биогаз од животинско ѓубриво, како и одгледување на земјоделски култури за биогориво.

J3 Реструктурирање на енергетскиот сектор. Република Македонија продолжува со реформите во енергетскиот сектор. Законот за енергија од 1997 и неговите амандмани преставуваат база за реструктурирање на енергетскиот сектор и либерализација на енергетскиот пазар. Во 2002 беше формиран независен енергетски регулатор. Реструктурирањето на секторот за електрична енергија започна во 2004 со одделување на енерго централите, дистрибуција и пренос во рамките на државната ЕСМ (Електростопанство на Македонија). Во 2005 ЕСМ беше поделен прво во трансмисионата компанија МЕПСО и производната и дистрибутивна компанија ЕСМ. Понатаму беа основани одделни компании за производство и дистрибуција при процесот на приватизација. На почетокот на 2006 електро дистрибутивната компанија АД ЕСМ беше успешно приватизирана со 90% од нејзините акции. Во нафтениот сектор приватизацијата е завршена и постојат конкурентни пазарни цени. Секторот за гас исто така беше реструктуриран и неговата приватизација напредува.

J4 Нова легислатива во согласност со ЕУ регулативи и Меморандумот од Атина. Јаката страна пред се се однесува на Законот за енергетика, целите на енергетската политика и начинот на нивно реализирање, енерго активности и начинот на нивно регулирање, изградба на енерго објекти, функционирање на Енергетската регулаторна комисија, воведување на пазар на струја, пазар за природен гас, пазар на нафта и нафтени деривати, како и пазар за термална и геотермална енергија, барања за остварување на енергетска ефикасност и промоција на искористувањето на обновливи извори на енергија и други важни прашање во енергетскиот сектор.

Освен тоа, Македонија разви независно регулаторно тело – Енергетска регулаторна комисија (ЕРК) во целосна согласност со регулациите на ЕУ. ЕРК е одговорна за регулација на цените и усвојува методологиите за формирање на цената на струјата, гасот, геотермичката енергија, централното греење и нафтата. Методологиите за формирање на цените на струјата, гасот, централното греење и геотермичката енергија се базирани на метод на стимулација додека за нафтени цени се базирани врз цена плус метод. Во сите тарифни методологии не се предвидени субвенции.

Вредно е да се спомне формирањето на Енерго Агенција, која според Законот за енергетика од 2006 ќе има важна улога во промоцијата на активности во областа на

енергетската ефикасност (ЕЕ) и обновливи извори на енергија (ОИЕ) и тоа во следните работи: развој на иницијативи, предлага и координира студии и проекти за ЕЕ и ОИЕ, соработува со Министерството за економија за имплементација на стратегијата за ефикасност на енергијата и соодветниот Акционен план, издава гаранции за потеклото на струјата произведена од обновливи извори на енергија, предлага и вклучува мерки за заштита на екологијата во енергетските проектите.

J5 Основање на капацитети за одржливо енергетско финансирање. Одржлив енергетски проект во Македонија беше одобрен од страна на Глобалниот еколошки фонд (GEF) во декември 2006. Во рамките на овој проект ќе се прими помош од 5.5 милиони американски долари, преку Светската банка, како имплементациона агенција. Имплементацијата на проектот започна во март 2007 и ќе биде завршен во септември 2010. Развојната цел на проектот е да развие одржлив пазар за ЕЕ и ОИЕ со поддршка на развојот на соодветни рамки, интституционален капацитет и неопходните механизми за финансирање. Проектот има три компоненти: (1) Пазарни рамки, (2) Поддршка врз база на користење на Енергетско сервисни компании (ЕСКО), (3) Капацитети за одржливо енергетско финансирање (КОЕФ), составен од дел за гаранција на кредитите и дел за кредити врз база на ко-финансирање со комерцијалните институции и Македонската банка за поддршка на развојот (МБПР). МБПР ќе го ко-финансира КОЕФ со сума не помала од \$2.5 милиони. КОЕФ се очекува да привлече финансирање од приватниот сектор а исто така треба да изгради капацитети во комерцијални банки за финансирање на ЕЕ проекти врз основа на комерцијална одржлива база. Оваа компонента на финансирање ќе обезбеди гаранција на капацитетите за ЕЕ кредити и ОИЕ, ко-финансирани од страна на МБПР и други комерцијални банки.

Слабости (С)

С1 Недостаток од стратегија во секторот. На Македонија очигледно и недостасува целосна долгорочна енергетска стратегија. Претходно направените студии, кои се однесуваат на развојот на енергетскиот секторот, повеќе или помалку не се во согласност со новата економска и геополитичка реалност и ниедна од нив не беше усвоена од ниедна од претходните Влади како релевантна национална стратегија. Освен тоа, промената на власта беше придружена со недоследност во политиката и во приоритетите.

Македонската Влада мора да ја поддржи енергетската стратегијата како голем приоритет. Признавајќи го фактот дека Македонија би требало активно да ги промовира своите интереси во идни енергетски проекти во рамките на заедничкиот југо - источен енергетски пазар како и поширокиот европски енергетски пазар, постои итна потреба за Македонија да ги дефинира националните приоритетни енергетски проекти и истите да ги вклучи во новата енергетска стратегија.

С2 Земјата е сиромашна со домашни енергетски ресурси и зависи од увоз на енергија. Во недостаток на домашни извори, вкупните потреби од нафта и природен гас, како и на дел на нафтениите деривати се задоволуваат од увоз. Во последните години состојбата се влошува заради се поголемиот увоз на струја. Пред неколку години, како резултат на стагнација на индустријата, особено на тешката, енергетски интензивна индустрија, домашното производство на струја беше доволно да се покријат потребите на индустријата и на домаќинствата. Ова предизвика девалуација на цените на струјата, кои заостануваа зад цените на другите извори на енергија. Со тоа и целиот енергетски систем беше афектиран и тоа негативно, одржувајќи го истото нивото на капацитетите за производство на струја како од 1991. (Единствен пример на нов капацитет од 1991 е хидроцентралата Козјак, со период на изградба од 10 години и производство на струја од 3% од вкупните потреби).

С3 Неповолно мешање на енергија. Околу 80% од целокупното домашно производство е базирано врз слабо квалитетен лигнит, кој е и голем загадувач. Остатокот од потребите за електрична енергија се покриваат со хидро енергија или од увоз. Користењето на гасот е многу слабо и се користи само 10% од капацитетот на гасоводот, главно за индустриски потреби.

За време на транзиционата деценија, главен произведувач на струја беше електраната Битола (електраната Неготино не се користеше заради високата цена на сировата

нафта), кој што ги намали резервите на рудникот Суводол и 4-5 пати ги зголеми цените за експлоатација. Понатаму, цената на финалниот производ, струјата не содржи механизам кој ќе овозможи инвестирање во нови рудници на лигнит или нови извори на енергија. Веќе подолго време постои тренд цената на струјата да се третира како социјална категорија. Како резултат на тоа, во резидентната секторска индустрија, значително количество од струја се користи неефикасно, се претвара во топлинска за затоплување на простории.

C4 Лоша состојба на енергетско дистрибутивниот систем. Губитоците во системот во Македонскиот електро сектор се уште еден голем проблем. Дистрибутивните губитоци во системот се проценува дека се повеќе од 17% од достапната енергија. Системот на дистрибуција на енергија се соочува со застарена опрема и со крадење на струја. Освен тоа, се уште се присутни проблемите со наплаќање на сметките за струја, како во резидентниот и државниот, така и во индустрискиот сектор.

C5 Структура на индустријата. Речиси една третина од вкупната потрошувачка на струја се однесува на високо енергетско интензивни индустрии. Најголемите потрошувачи се СИЛМАК (производство на феросиликон), ФЕНИ (производство на никел) и МАКСТИЛ-Дуферко (производство на железо и челик), и тие годишно консумираат повеќе струја отколку што се произведува во сите хидроцентрали во земјата. Доставата на електрична енергија до овие три потрошувачи (кои се приватни компании) е проблематична во однос на количината потребна и во однос на цените на струја која се купува од регионалните пазари на енергија.

C6 Недостаток на легислатива која ќе поддржува одржлива енергија. Како резултат на донесувањето на новиот Закон за енергетика, треба да се направат дополнителни напори за да се обезбеди спецификација/квантификација на општите одредници од Законот за енергетика. Недостасува секундарна легислатива, која што би требало да ги дефинира националните цели во однос на обновливи извори на енергија и заштеда на енергија, динамичен план за имплементација на целите, како и придружните интитуционални, регулаторни и економски аспекти (периоди на концесија, правила за поврзување на електричните водови, стандарди, даноци и др правила и регулации). Недостасуваат релевантни програми (акциони планови), вклучувајќи специјални мерки со специфична улога на институциите, временска рамка и финансирање. Постојат закони и регулативи од други сектори (градежен, транспорт, еколошки итн) кои ги допираат и прашањата за одржлива енергија, меѓутоа кои се уште не функционираат меѓусекторски и не се хармонизирани.

C7 Недостаток на инфраструктура која ќе ја поддржува одржливата енергија. Овој проблем станува поголем кога се преминува од човечко кон институционален и конечно кон системско ниво. На ниво на кадри, човечките ресурси не се доволни и постои потреба за обука и други видови на подобрување на постоечките знаења и вештини. Истото се однесува и за соодветни активности за зголемување на свеста чија цел е модификација на однесувањето на учесниците, нивниот однос кон технологијата за одржлива енергија, како и критериумот според кој се усвојуваат одлуки релевантни за енергијата. Институционалниот и системскиот капацитет не се доволни за да создадат институции за поддршка, како и да осмислат, имплементираат и спроведат политика за трансфер на технологија за одржлива енергија и да вршат мониторинг на нејзините резултати.

Можности (М)

M1 Енергетска заедница. Република Македонија е една од страните на Договорот за основање на енергетската заедница. Енергетската заедницата има за задача да ги организира односите помеѓу страните и да создава правни и економски рамки во однос на енергетската мрежа со цел да: Создаде стабилни регулаторни и пазарни рамки за привлекување на инвестиции во гасоводот, производство на енергија и трансмисионата и дистрибутивната мрежа, со цел сите страни да имаат пристап кон стабилно и континуирано снабдување, кое е есенцијално за економски развој и стабилност; Создаде единствено регулаторно тело за трговија во енергетската мрежа, неопходно географски да се опфатат одредените пазари; Да се подобри безбедноста на снабдувањето во единствениот регулаторен простор со обезбедување на стабилна

инвестициона клима при што можат да се развијат врските со Касписките, Северно Африканските и резервите од Средниот Исток и можат да се експлоатираат природните ресурси на енергија, како на пример природен гас, јаглен и хидроенергија; Подобри еколошката ситуација во врска со енергетската мрежа и соодветната ефикасност на енергија, да се поттикне употребата на обновливи извори на енергија, и да се одредат условите за трговија со енергија во единствениот регулаторен простор.

M2 Силна врска помеѓу енергијата и климатските промени. Енергијата и климатските промени се врвни приоритети на Европската агенда за постигнување одржлив развој. Причината за оваа силна врска е фактот што сите проекти за одржлива енергија резултираат во соодветно намалување на ефектот на стаклена градина, на емисија на гасови, ефективно придонесувајќи кон ублажување на климатските промени. Република Македонија како земја, според протоколот од Кијото нема обврски за намалување на емисиите на гас, но може да учествува во активностите за ублажување на загадувањето и создавање на механизам за чист развој. (CDM). Со создавањето на дополнителни сретства поврзани со намалување на емисијата на гас, CDM се гледа како можност да се подобри економската физибилност на енерго проектите, а со тоа да се зголеми нивниот потенцијал за привлекување на странски инвестиции.

M3 Отворена врата за МСП. Трансферот и дифузија на технологии за одржлива енергија во земјата не би можел да се изведе без поддршка на сите учесници, вклучувајќи значително 'купување' од страна на приватниот сектор. Затоа развојот на специјализирани национални приватни компании кои би го презеле финансирањето и изведувањето на технолошкиот напредок е доста препорачливо и заслужува сериозно разгледување. Тоа важи и за Енергетските услужни компании. (ЕУК).

Закани (3)

31 Неконтролиран раст на цената на енергијата. Ова е неизбежна реалност, како закана, но истовремено и како можност.

32 Ограничени индустриски активности/развој како резултат на недостаток на енергија. Енергијата е основен предуслов за сите производствени процеси. Недостаток на енергија значи индустриска стагнација.

33 Темнина и коњски коли. Според некои екстремни мислења, преживувањето на националниот систем на енергија е под знак прашалник.

34 Несигурноста на пазарот на јаглерод. Сегашната несигурност се однесува на обврските од Протоколот од Кијото после 2012, вклучувајќи додатни ризици за проекти на CDM, бидејќи намалувањето на емисијата на гас може да ја изгуби својата вредност.

Рурален развој (земјоделство, шумарство и туризам)

Земјоделство

Јаки страни (J)

J1 Мобилизира работна сила. Земјоделството како ниеден друг сектор мобилизира работна сила, како резултат на природата на работата и користената технологија. Невработеноста во Република Македонија би можела да се намали со развој на земјоделството. Соодветен рурален развој би можел да резултира во 'мобилизација на работна сила'.

J2 Ефикасна работна сила. Постоечкиот пазар на работна сила и релативно високата стапка на невработеност со соодветна политика во земјоделството и решавањето на проблемите во овој сектор, како и руралниот развој, подобра организација и изградба на капацитети, би можеле да придонесат овој сектор да стане иден 'базен на работна сила'.

J3 Искуство и традиција. Види J1.

J4 Хармонизирана легислатива која се однесува на безбедноста на храната. Во полето на безбедноста на храната, Република Македонија има преземено чекори за израмнување на својата легислатива со барањата на ЕУ. Во делови од областа на

безбедност на храната е направен напредок, како на пример во ветеринарната и фито-санитарната политика. Сепак, донесувањето и спроведувањето на легислативата заостанува и бара значителни напори. Изедначувањето со acqis е во рана фаза.

J5 Богат биодиверзитет. Република Македонија според перцепциите на работните групи е земја се уште богата со биодиверзитет (агро-биодиверзитет). Таа јака страна е база за вистинска политика за конверзација на ретките видови во комбинација со економски соодветни програми за рурален развој. Ова национално богатство е едно од македонските блага.

J6 Стари/неинтензивни технологии – база за еколошко/органско производство. Екстензивната технологија според работните групи се база за еколошко/органско производство, заради претпоставката дека старите традиционални земјоделски активности се одвиваат главно со мала примена на различни модерни хемикалии, фармацевтски и други адитиви и репро материјали. Добар пример за оваа теорија е одгледувањето на јагниња во Македонија, кое што неофицијално е признаено како вид на еколошка храна. Со добро планирање би можеле да се направат релативно лесни трансформации во правец кон ЕУ.

J7 Висок процент од БДП во Македонија отпаѓа на земјоделство. Високиот процент на БНП во Република Македонија зазема земјоделството и според РГ тоа е затоа што историски овој сектор имал големо значење за земјата. Како јака страна, ова би можело да се искористи во правец на идните генерации со пристапот на додадена вредност и ефикасно искористување на 'економскиот простор' за бенефиции во секторот како и политичка подготвеност за подобрување во иднина.

J8 Се уште незагаден екосистем. Екстензивната технологија според РГ се база за еколошко/органско производство заради претпоставката дека старите традиционални земјоделски активности главно се одвиваат со мала примена на различни модерни хемикалии, фармацевтски и други адитиви и репро материјали. Добар пример за оваа теорија е одгледувањето на јагниња во Македонија, кое што неофицијално е признаено како вид на еколошко производство. Пасиштата кои ги користат стадата овци се главно незагадени еко системи.

J9 Потенцијален образован кадар и експерти во ова поле. РГ претпоставуваат потенцијално образовани кадри/експерти во секторот земјоделство. Новата генерација на агрономи со високо образование во полето на земјоделството и биотехнологијата преставуваат добар извор на 'кадри за секторот', неопходни за вистински одржлив развој на овој сектор. Нови и образовани кадри можат да се добијат од 5те земјоделски средни училишта и 3те државни универзитети, со факултети и институти од полето на земјоделството и руралниот развој.

J10 Добра почва и климатски услови, географска локација и природни ресурси. Националните ресурси преставуваат многу јака страна на Република Македонија а добрата почва и климатските услови се многу добра база за традиционално производство.

J11 Споредбени предности во некои под-сектори. Националните ресурси, специјалните климатски услови се многу добра основа за традиционално производство. Предностите на некои под сектори како на пример производството на зеленчук, вино, одгледувањето на јагниња се пример за регионални македонски извозни производи.

J12 Различен вид на традиционални квалитетни земјоделски производи и потенцијал за производство на храна за туристи. Големата разновидност на високо квалитетни земјоделски производи се потенцијал за различни проекти поврзани со секторот туризам. Оваа јака страна на нашата земја не е доволно признаена, но би можела да биде јака страна во иднина, ако се искористи организирано и на прав начин. Всушност, тие производи би можеле да се извезуваат надвор од Македонија но и внатре, со правилна соработка со секторот туризам. Оваа јака страна исто така може да се користи во многу програми на ЕУ (традиционални и регионални производи).

Слабости (С)

С1 Слаба бизнис клима. Овој проблем е препознат од страна на членовите на РГ како многу сериозен и комплексен. Главната причина за овој проблем се административните

пречки, непостоење на партнерство меѓу државниот и приватниот сектор, долги проверки на граница, сива економија, неоптимално движење на земјоделскиот сектор (непостоење брендови и информации за пазарот).

C2 Консалтинг услугите во земјоделството не се професионални. Консултантскиот пазар во полето на земјоделството речиси не постои (се наоѓа во почетен стадиум). НЕА (Национална екстенциона агенција) е предмет на вечни политички решенија и одлуки без среќен крај. Консултантските услуги во Македонското земјоделство (приватно и државно) треба да се организираат колку што е тоа можно побрзо.

C3 Неинтензивно производство. Екстензивното производство е препознаено како слабоста на македонското земјоделство. Слабоста е главно поврзана со застарените технологии во примарното производство. Тоа е случај особено во правецот на можностите за подобрување на производство на 'додадена вредност'.

C4 Немање комуникација и меѓуповрзаност на секторот. Оваа слабост е централен проблем за земјоделството и руралниот развој во главно. Таа ја опфаќа кооперацијата помеѓу различни учесници и правилна интеграција на секторот, како и правилно течење на релевантните информации во секторот.

C5 Слаб институционален капацитет. Овој многу често спомнуван проблем во Македонија, во главно се однесува и на земјоделскиот сектор. Проблемот е добро познат во овој сектор и некои проекти имаат за цел да ја надминат оваа ситуација. Како и да е, сите институции од секторот треба да работат заедно со цел да се надмине овој проблем во наредните неколку години, и најверојатно пред и веднаш по приемот во ЕУ.

C6 Неадекватна или непостоечка земјоделска политика. Според искуствата и презентираниите факти од минатото, работните групи се соочија со овој проблем како еден од проблемите со висок приоритет. Бавното донесување одлуки од страна на Министерството за земјоделство, шумарство и стопанисување со водата (МЗШСВ) и презентација на не секогаш оптимални решенија, како и бавно, или воопшто неизвршување на стратешки документи и програми се само еден дел од овој проблем.

C7 Слаби менаџерски вештини на произведувачите и на политиката на преработувачите. Дел од проблемот е слабиот менаџмент, кој се однесува на раните фази на македонскиот приватен земјоделски сектор. Транзициониот период главно беше искористен за одредувањето на сопственоста додека застарениот менаџмент во однос на технологијата и производството остана. Како и да е, за вистинска ефикасност и продуктивност во иднина, потребни се нови вештини/знаење.

C8 Делба на земјата на мали сопственици (наследство). Оваа т.н. земјена политика е еден од ургентните проблеми во земјата кој бара решение. Стариот начин на наследство на земјата од генерација на генерација, од економска гледна страна создава премали земјоделски парцели, кои не можат ефикасно да се користат за земјоделско производство. Индиректно, малиот капацитет на овие фармери ги ограничува при специјализација на производството и влијае врз ефикасноста на индивидуалните произведувачи.

C9 Мал број брендови и слаба промоција на македонски продукти на странските пазари. Незначајните и добро препознатливи брендови од земјоделството заедно со слабата промоција на македонски производи на странските пазари се некои од постојано присутните проблеми. Со ова прашање се занимаваат различен број проекти поддржани од странски донатори во Македонија. Некои од нив имаат позитивни резултати но и покрај тоа овој проблем е сеуште присутен во земјата.

C10 Стари и неискористени капацитети. Земјата се уште не е стимулирана, а просперитетна економија е една од причините зошто во земјоделството не се користат стари капацитети. Главно, приватизациониот период е финализиран. Меѓутоа се уште постојат капацитети кои се уште не се рестартирани. Новите инвестициони програми се некои од можните решенија за адаптација и рестартирање на вакви капацитети кои во поголем дел од времето не се користат, заради регионалната развојна политика и несоодветните општински програми.

C11 Недостаток на финансии и инвестиции во секторот. Ова е многу стар проблем во земјоделскиот сектор. Вистинските развојни програми бараат вистински финансиски ресурси за успешно исполнување. Односот на банките во последниот период го карактеризира запоставување на земјоделството. Кредитните ризици и не секогаш атрактивен и брз профит (обрт) кој е поврзан со земјоделството се некои од причините

за банките да го избегнуваат овој сектор. Високите каматни стапки (понекогаш речиси 13%) и многу тешките услови за апликантите за кредитите се главните препреки. Во рамките на условите понекогаш се бараат неприфатливи гаранции од фармерите, како на пример 'хипотека на стан во центарот на Скопје'. Од друга страна, програми како на приме IFAD се релативно добар развоен пример. Како и да е, ниеден програм не може да се реализира без домашните банки кои што се финалните партнери на нивните клиенти – фармерите.

C12 Ниска образованост на директните произведувачи. Треба да се имплементираат соодветни програми за образование и обука на директните произведувачи, со фокус за време на нредните неколку години. Учење во текот на целиот живот не се практикува во македонското земјоделство. Нивото на знаење и вештините на директните произведувачи е главно поврзано со стариот систем на производство кој е главен проблем комбиниран со старомодниот и негативен менталитет останат од социјалистичкиот период – да не се биде отворен кон нови работи и да се чуваат старите навики во производството.

C13 Недоволно информации за еколошките аспекти на земјоделското производство. Сфаќањето на еколошките аспекти на земјоделско производство се уште се наоѓа во раните фази на развојот во Република Македонија. Не се работи само за можно еколошки чисто производство, туку можеби сега поважно е загадувањето и емисија на гас од земјоделското производство, неправилна употреба на хемиски препарати и др.

C14 Земјоделството- најголем консумент на вода. Овој проблем беше занемарен во минатото. Денес се создава се поголема свесност. Дobar менаџмент со водата, комбиниран со прифатливи капацитети на иригациониот систем се многу важни прашања со кои се соочува идниот одржлив развој на руралните области на земјата. Индиректно, овој проблем е исто така поврзан со проблемите на загадување, особено во одгледувањето на добиток.

C15 Слаб капацитет на административен персонал. Капацитетот на административниот персонал е под знак прашање заради различни причини, кои не се секогаш поврзани со индивидуалните способности. Зад оваа слабост се кријат организациони проблеми и институционален капацитет. Исто така голем проблем се ниската мотивација и ниските плати, делумно заради негативната селекција на персоналот во минатото и навлегување на политичките влијанија во организационата структура на државните институции.

C16 Донесување на одлуки во Министерството за земјоделство. До неодамна, процесот на донесување одлуки во ова министерство беше бавен и не беше прилагоден кон потребите на секторот. Во минатото процесот на донесување одлуки редовно покажуваше временско доцнење, неправилна процедура на примена а понекогаш не се добиваше никаква реакција од министерството. Заради фактот што МЗШСВ е признаен како еден од главните учесници, ова е многу важно прашање и многу сериозен проблем кој треба да се реши колку што е можно побрзо. Се процени дека во минатото главна причина за слаб напредок во овој сектор беа организационите проблеми во МЗШВ.

C17 Недостаток на координација помеѓу науката и праксата. Иако не е основен проблем, постојат некои случаи кои во суштина го ослабуваат приспособувањето на македонското земјоделство спрема ЕУ и затоа и ова прашање би требало да се разгледа. Со цел да се поддржат побрзи промени, многу е важна координацијата помеѓу науката и праксата. Некои од проектите изведени во Република Македонија, како на пример Програмата за поддршка на советодавството во македонското земјоделство (ППСМЗ) поддржана од страната на SIDA го препознаваат проблемот и работат на решавање на истиот. Како и да е, новите услови ги туркаат факултетски образованите кадри кон практична примена на најновите знаења и на овој процес му треба надворешна поддршка.

C18 Нерегулиран домашен пазар. Домашниот пазар на земјоделски производи не е организиран во стилот на ЕУ. Колку што е можно побрзо треба да се воведат тн мерки за регулација на внатрешниот пазар и вистински ЕУ механизми. Елементите на глобализација и соодветната политика спрема домашното производство треба да се

регулира и тоа соодветно со добро познати мерки Заедничката земјоделска политика (ЗЗП) на ЕУ.

C19 Непрецизни или непостоечки стратегии. Во минатото константно беа правени нацрт стратешки документи кои не се имплементираа и затоа немаше позитивни резултати. Освен тоа, неодамнешната нацрт Стратегија за земјоделство и рурален развој е се уште недовршена и секторот чека јасен, оперативен и стратешки правец.

C20 Неспроведување на реформите во земјоделскиот сектор и секторот за храна. Перцепцијата на РГ во врска со оваа слабост е резултат на Извештајот на ЕУ за прогрес. Спроведувањето на реформите во овој сектор е многу важно за земјата и за целокупната економија, бидејќи земјоделството придонесува во голема мера кон БНП. Извештајот на ЕУ за направениот прогрес со право не може да биде позитивен, заради недовршените реформи во областа на земјоделството и руралниот развој.

C21 Недоволни човечки ресурси за интеграција во ЕУ на локално ниво. Во минатото, само мал број на персонал беше вовлечен во Секретеријатот за европски афери (СЕА) и тоа во областа на земјоделството. СЕА главно ги менаџира релевантните прашања во овој сектор. За жал, поддршката од страна на МЗШВ и некои секторски проекти не секогаш обезбедуваат решенија и позитивни резултати, како и логични чекори кон македонска земјоделска интеграција во ЕУ.

C22 Мало спроведување на стандарди. Главно, стандардите на ЕУ се се уште неимплементирани на задоволувачко ниво во овој сектор. Некои компании тоа го прават без поддршка и контрола од државните институции.

C23 Недоволна мотивација за промени. Мотивацијата за соодветни промени е многу мала во целиот сектор. Како и да е, овој процес секогаш е поврзан со сопственоста и со природниот капиталистички начин на однесување. Некои од компаниите се уште не се движат напред и постои лимитирачки капацитет за административен персонал, а сето тоа е слабост која произлегува од менувањето на менталитетот на луѓето, кое претставува вистински предизвик.

C24 Неискористена образована работна сила. Проблемот на невработеност е еден од најголемите проблеми во земјоделскиот сектор како и во земјата. Од друга страна, образованата работна сила во моментот се уште не е доволно абсорбирана во секторот, заради малите инвестиции. Дури и ако се реализираат инвестициите, тоа значи дека општеството ќе треба да обезбеди додатни инвестиции во образовниот сектор (земјоделски средни школи и земјоделски факултети).

C25 Земјоделството е само декларативен приоритет на Владата (не се преземени вистински мерки). За политички цели и добри односи со јавноста, значењето на земјоделството во минатото беше подвлечено од страна на сите политички партии и Влади. Меѓутоа, тоа беше само декларативен приоритет. Не беа преземени никакви вистински мерки кои би го поддржале развојот во земјоделството после изборите. Ова треба да се промени во иднина.

C26 Недоговорено производство – недостаток на комуникација помеѓу произведувачите и производителите. Едноставното објаснување на оваа слабост е непостоење на интеграција. Се уште е во процес хоризонталната и вертикалната организација во овој сектор во Македонија. Воглавно, мислењата и позициите на различните играчи во овој сектор се крајно различни и не се фокусирани на севкупните интереси и оптималните решенија за целото општество.

Можности (М)

М1 Соработка помеѓу учесниците/деловите од секторот. Неопходна е интеграција на секторот. Соработката и подоброто разбирање на различните учесници во секторот е предуслов за подобрување на секторот.

М2 Зголемување на свеста за безбедноста на храната. Ова прашање е голема можност за подобра и поамбициозна ЕУ интеграција на земјоделскиот сектор. Свеста за безбедноста на храната би можела да биде одлична можност за идни соодветни

инвестиции во секторот, како во користење на технологија, така и во човечки капацитети.

M3 Фокусирање на специфични, стратешки и конкурентни производи. Специјализација на земјоделската технологија и производство е најверојатно многу нов фокус за идните проекти. Позади овие идеи би требало да стои новиот начин на размислување. Подобри и поконкурентни македонски земјоделски производи се идното решение за овој сектор.

M4 Интеграција (адаптација) кон новите пазарни услови. Новите пазарни услови и барањата на пазарот за високо квалитетни производи би можеле да се земат како мотивирачки фактори за промени во секторот. Потребни се посериозни програми и подобро производство со цел да се задоволат новите правила и услови на целосниот ЕУ/Светски пазар. Ова би можело да преставува многу стимулативна можност за целокупниот земјоделски сектор.

M5 Потенцијал за еколошко производство. Оваа можност веќе е сериозно разгледувана од страна на македонските земјоделски експерти. Признаените можности кои постојат во Македонија се елаборирани во новата Национална стратегија за еколошко земјоделство 2008 – 2011 од страна на МЗШВ. Во иднина овој вид на производство се смета дека многу ќе ветува во комбинација со други активности, за промоција на руралниот развој, како на пример руралниот бањски туризам.

M6 Едуцирање на произведувачите. Подобрувањето на македонското земјоделство воглавно е базирано на подобрувањето на знаењето на директните произведувачи. Соодветен трансфер на 'да се знае како', особено трансферот на технологија на 'да се знае како', треба да се изведе со начин на адекватно образовни курсеви и обука на сите директни произведувачи.

M7 Производство на безбедна храна. Имплементацијата на безбедност на храната во македонското земјоделско производство е многу важна задача и истото преставува голем предизвик. До сега, само експерт заедницата е свесна за облигациите кон ЕУ во однос на безбедноста на храната. Агенцијата за безбедност на храната е една од институциите кои што работат интензивно на исполнување на оваа облигација. Според облигациите кон ЕУ, земјоделското производство во однос на безбедна храна е императивно и од таа гледна точка за македонското земјоделство никнуваат нови можности, но исто така и нови закани.

M8 Лесен пристап кон финансиски средства. Новите инвестициони програми се предуслов за соодветни брзи подобрувања на македонското земјоделство. Пристап кон финансиски сретства е многу значајна можност поврзана со приемот во ЕУ.

M9 Зголемување на продуктивноста пред приемот во ЕУ. Очекуваниот прием во ЕУ воглавно е можност за македонското земјоделство. Сепак, тоа е валидно само ако ја зголемиме продуктивноста на нашето земјоделско производство пред да станеме дел од добро организираниот и многу конкурентен ЕУ пазар.

M10 Апликација на ДЗП (Добра земјоделска пракса). ДЗП кодексот е првиот чекор кон имплементација на оваа можност. Имплементираниот ДЗП во македонската реалност е вистински предизвик и можност за иднината од страна на сите аспекти поврзани со одржлив развој во земјоделството. Другите можности, како на пример безбедноста на храна не можат да се реализираат без имплементација на ДЗП во Македонија. Производството на 'додадена вредност' е во голема мерка поврзано со оваа можност.

M11 Природни ресурси. Почитување на природните ресурси користени за земјоделско производство е фундамент без потреба од натамошно објаснување, особено кога го имаме во обзир одржливиот развој. Ако не се грижиме за балансиран начин на употреба на природните ресурси во земјоделството, тие многу лесно можат да преминат од можности кон закани. Ова особено се однесува на ресурсите како што се водата и земјата.

M12 Имплементација на ЕУ регулативи. Усвојување и имплементација на ЕУ регулативи во македонското земјоделство обезбедува рамки за иднината на македонското земјоделство. Од развојна гледна точка, ЕУ регулациите нудат нови можности за производство. Како и да е, од гледна точка на сегашното развојно ниво на овој сектор, некои луѓе нив може да ги сфатат како закана, а не како можност за развој.

M13 Имплементација на ЕУ стандарди. Усвојување и имплементација на ЕУ стандарди не само што нуди нови можности за производство, туку истовремено обезбедува нови можности за користење на ЕУ фондови поврзано со зголемената конкурентност на македонските земјоделски производи и е поврзано со барањата на ЕУ пазарот.

M14 Агро туризам. Поврзувањето со туризмот е од големо значење за македонското земјоделство и за руралниот развој во целина. Агро туризмот е една од новите можности кои ги има земјата. Тоа може да се оствари само со подобра и поблиска соработка помеѓу овие два сектора.

M15 Обука заради подобрување на секторот. Подобрувањето на македонското земјоделство е во голем дел поврзано со нивото на знаење на директните произведувачи. Потребен е соодветниот трансфер на 'да се знае како' и трансферот на технологија да се фокусираат на директните произведувачи и тоа преку адекватни едукативни курсеви и обука. Освен тоа, сите нивоа на менаџерски персонал во овој сектор би требало да се обучи. Оваа можност би можела да доведе до нова 'додадена вредност' на македонското земјоделство.

M16 Пристап кон ЕУ фондови. За македонското земјоделство пристапот и користењето на ЕУ фондови е една од многу реалните можности. Сепак, ова би требало да се третира со голема сериозност и со добри и професионални планови, координирани од страна на државата и соодветните агенции и институции.

M17 Зголемена конкурентност на земјоделството. Ова може да преставува можност но исто така лесно може да се претвори и во закана ако не се разгледа многу сериозно. Голем број на македонски компании од овој сектор ја разбираат потребата за подобрување на нивната конкурентност иако не им е јасно дека се работи за многу комплексен предизвик.

M18 Производи на 'додадена вредност'. Како резултат на фактот дека до неодамна, земјата беше позната само по 'сирови' или нефинализирани земјоделски производи со проценета вредност под реалната, ова треба да се разгледа барем како можност за идното македонско земјоделство, кое не е целосно под контрола. Всушност, ако успееме да го разгледаме производството на нефинализираните производи како JCM3 слабост и ја трансформираме во цел, македонското земјоделство би можело да добие огромна сила за идни усовршувања, кои би му дале на овој сектор сосема нов облик и имиџ. Со ова прашање на 'додадена вредност' може да се поврзат голем број на други можности.

Закани (3)

31 Загадување на почвата, водата и воздухот. Сите активности во овој сектор се закани во поглед на загадувањето на почвата, водата и воздухот. Ова е многу важно и треба да се има во обзир, особено на почетокот на имплементација на НСОП кога различните учесници може да се фокусираат само на економските столбови и се спремни да ги запостават другите столбови на одржлив развој на македонското земјоделство, како што се еколошкиот и социјално/културниот.

32 Загрозен биодиверзитет. Активностите во овој сектор се исто така и закана за биодиверзитетот. Биодиверзитетот треба да биде сериозна грижа за било кој иден развој на овој сектор. Заради тоа ние во овој сектор ќе имаме краткотрајни експертизи како додатна поддршка на активностите на НСОП, со цел да се спречи проблемот поврзан со биодиверзитетот во македонското земјоделство и со цел да се зголемат можностите за вистински раст на свесноста на јавноста.

33 Неподготвеност целосно и правилно да се искористат фондовите од ЕУ за пред-прием. Пристапот и користењето на ЕУ фондови во македонското земјоделство е една од можностите кои се навистина реални. Сепак, ова е корисно само ако се третира со голема сериозност и ако државните институции и соодветните агенции се подготвени да го координираат процесот на аплицирање на професионален начин. Ако тоа не е случај, како што се случи со некои до соседните земји во нивните фази пред прием во ЕУ, оваа можност многу лесно може да се претвори во закана, заради потрошеното време кое даде нула резултати и последователно предизвика големи фрустрации.

34 Загуби во трговијата со храна, туризам и угостителство. Ако македонското земјоделство остане на сегашното ниво на развој и не е спремно за прием во ЕУ, ниската конкурентност најверојатно ќе креира закани и загуби. Освен тоа, ако не се искористи поврзувањето со туризмот, заканите за загуби се реални и во овој сектор исто така.

35 Закани за здравјето заради небезбедна храна. Спротивно на можноста идентификувана и поврзана со безбедноста на храна (Види М7).

36 Непостоечки политички конзенсус за развој и стратегија во секторот. Тоа е многу сериозна закана кога политичките партии не се спремни да ја напуштат 'популистичката политика' кон земјоделството и ако не можат да постигнат конзенсус поврзан со неопходниот стратешки развој. Некои елементи од оваа закана може да преставуваат и 'слабости', како на пример информирање и зголемување на свесноста, додека други се надворешни фактори, кои не се под контрола на овој НСОП проект или барем е тешко да се предвидат нивните последици.

37 Конкурентен ЕУ сектор за производи. Спротивно од можностите идентификувани во врска со конкурентноста (Види М17).

38 Увоз на небезбедни производи (храна) и производи со лош квалитет. Ако македонското традиционално земјоделство не успее да се преориентира кон земјоделство на одржлив развој, тогаш земјата ќе се соочи со ситауција да стане уште послаба во однос на конкурентноста во областа на земјоделското производство, кое пак дополнително ќе ја зголеми зависноста за увозни земјоделски производи од светскиот пазар. Со овој процес може да се отвори вратата за небезбедни и производи со низок квалитет.

39 Неконкурентни производи за увоз. Обратно од можноста идентификувана во однос на конкурентноста. (Види М17).

310 Бавни реформи – ЕУ иднина? Спротивно од можноста идентификувана во врска со конкурентноста (Види М12 и М13).

311 Интензификација на активности без контрола на негативните ефекти врз животната средина. Види 31.

312 Глобално загадување на животната средина. Види 31.

313 Развој без одржлив развој во смисол на социјален, еколошки и економски баланс. Види 31.

Шумарство

Јаки страни (Ј)

Ј1 Шумарството во Македонија е ресурс со доволен потенцијал. Целокупната површина под шуми во Македонија е 11,596 км² (1,159,600 ха) од кои што шумите покриваат 947,653 ха. Вкупната дрвена маса е **74,343,000м³** и вкупното годишно зголемување е **1,830,000м³** со средно годишно зголемување од 2.02м³ по хектар. Шумите во Република Македонија се карактеризираат со богат биодиверзитет. Македонија има значителни и разновидни шумски ресурси: билки кои се користат во медицината, печурки, шумски плодови, дивеч итн. Важноста на шумите сепотенцира со фактот дека главниот дел од територијата на заштитената област во Македонија се наоѓа под шуми.

Ј2 Пошумени области. Со помошта на фондот за пошумување (кој што беше активен до 1990), повеќе од 140,000ха на гола земја беше пошумена кое предизвика зголемување на пошумување со индекс од 1.6. Пошумената област има голем потенцијал како ресурс. Тие покриваат 10% од вкупната шумска маса во Македонија.

Ј3 Професионални вработени. Република Македонија има многу професионални вработени во шумскиот сектор. Во ЈП 'Македонски шуми' има двајца вработени со докторати, десет вработени магистри и 432 лица со факултетско образование.

Ј4 Голема транспарентност на шумите. Со цел да се постигне правилно јавно мислење за шумите во Македонија, транспарентноста е многу важна. Според сегашната состојба, работата на Македонски шуми е транспарентна.

J5 Постоене на правни и регулаторни рамки. Законот за шуми, на сила од 1997ма е добра рамка за регулирање на работата во шумарството т.е. менаџирањето со шумите (во приватна и државна сопственост).

J6 Посотоечки систем за мониторинг на здравствената состојба на шумите. Пред околу 25 години се основа центар за мониторинг на здравствената состојба на македонските шуми. Овој центар постои во рамките на Факултетот за шумарство во Скопје (Оддел – Шумарство и заштита на шумите) и неговото име е Центар за извештаи и дијагностичко прогнозирачки услуги во Република Македонија. Негова улога е да врши мониторинг на здравствената состојба на нашите шуми, да врши дијагноза на откриените штетници, болест итн. како и да го предвидува идниот развој, да предлага мерки и да подготвува Годишен извештај за сета своја работа.

J7 Постоечки стратешки развојни документи. Во моментот, постојат неколку тековни и официјални документ кои се однесуваат на шумите и развојот на шумарството во Република Македонија:

- *Стратегија за одржливи развој на шумарството во Република Македонија*, усвоена од страна на Владата на Република Македонија во јуни 2006 година
- *Национална стратегија за биодиверзитет и акционен план*, Скопје 2004 година
- *Втор национален еколошки акционен план на Република Македонија*, Скопје 2006 година
- *Просторен план на Република Македонија*, Скопје 2004 година.

J8 Постоене на услуги за заштита на шумите (шумска полиција и шумочуварска служба). Во рамките на Министерството за земјоделство, шумарство и стопанисување со вода, постојат услуги за физичка заштита на шумите т.е. илегално сечење. Исто така, во рамките на ЈП 'Македонски шуми' постои сличен сервис, наречен шумочуварска служба.

Слабости (С)

С1 Несоодветни санкции. Постојат голем број на нелегални активности во шумарството во Република Македонија. Една од причините за нивно постојано зголемување се несоодветните санкции. Ако сакаме да ги намалиме овие илегални активности во шумарството, неопходно е да се зголеми нивото на санкции.

С2 Незавршена регистрација (катастар) на земја и демаркација. Еден од најважните фактори со големо негативно влијание врз работните активности во шумите е незавршениот катастар на земјиштето. Тоа е основен предуслов за ефикасно менаџирање на нашите шуми. Исто така многу е важно да се направи дистинкција помеѓу шуми во државна и приватна сопственост. Со цел да се постигне поефективен менаџмент со нашите шуми, ние би требало да го надградиме катастарот на шумите и да ја завршиме поделбата на државна и приватна сопственост.

С3 Човечки ресурси. Како што споменавме претходно, Република Македонија има голем број професионални вработени во шумарскиот сектор. Истовремено постои недостаток на вработени во одредени департмани во шумарството т.е. шумската полиција, инспекторијат итн. Со цел да се подобри ситуацијата, постои потреба за вработување на нови лица од други департмани во оние каде што има недостаток на човечки ресурси.

С4 Лоша организациона структура во ЈП 'Македонски шуми'. Една од причините за лошо работење и лоши економски резултати во Македонија е лошата организациона структура во ЈП 'Македонски шуми'. Овој проблем беше лоциран многу пати во минатото, меѓутоа дури сега започна процесот за негово надминување. Во моментот постојат неколку модели за трансформација. Еден од нив би требало да биде избран како модел за трансформација на ЈП 'Македонски шуми'.

С5 Слаба афирмација на шумарството. Во минатото беа направени голем број позитивни работи за шумарството во Македонија, како на пример пошумување на околу 150 000 ха (Водно, Гази Баба итн), добра организирана заштита против шумски пожари,

зачувавање на дивите животни за времена зимските месеци итн. Истовремено, постои многу мал публицитет за сите овие активности а многу голем публицитет им се дава на некои лоши работи во шумарството, иако тие не се причинети од страна на шумарите т.е. илегално сечење.

С6 Нестабилни и недоволни финансиски ресурси. Шумарството е сектор каде што физичките и финансиските резултати од неговата работа многу често се видливи после долг временски период (понекогаш дури после 30 години). Ова е една од причините зошто никој не сака да инвестира во шумарството. Втората причина можеби е таа што главниот извор на финансирање во шумите доаѓа од пресечените дрва и од горивото од дрва, без да се изврши валоризација на јавната функција на шумите (производство на кислород, заштита на земјиштето, влијанието на климата, намалување на загадувањето итн). Според претходно кажаното, еден од можните решенија за финансирање на шумарството е валоризација на јавните шумски функции како база за финансирање на шумите од страна на државата.

С7 Преклопување на надлежности кои се однесуваат на интегрирано управување на шумските површини и користење на природните ресурси. Владата на Република Македонија ја администрира државната сопственоста на шумите и шумското земјиште преку следните институции:

- Министерство за земјоделство, шумарство и стопанисување со водата;
- Министерство за животна средина и просторно планирање;
- Јавното претпријатие 'Македонски шуми'
- Национални паркови и ловишта
- Јавното претпријатие 'Јасен'.

Државниот Инспекторијат за шумарство и лов функционира како тело во рамките на Министерството за земјоделство, шумарство и стопанисување со водата и истото врши контрола и го надгледува спроведувањето на функцијата на шумарството и ловот. Шумската полиција, како дел од Министерството за земјоделство, шумарство и стопанисување со водата ги штити шумите во согласност со Законот за шуми. Во рамките на Министерството за животна средина и просторно планирање, функционира Државен инспекторијат за заштита на животната средина, кој што го контролира се она што се однесува до заштита на околината. Во согласност со регулациите во Република Македонија, менаџментот на одредени природни ресурси е сегментиран во различни области. Така на една природна област, како на пример планина, владеат неколку правни тела. На пример:

- Со шумите – ЈП 'Македонски шуми';
- Со водата – ЈП 'Водно стопанство';
- Со пасиштата – ЈП 'Пасишта';
- Со дивечот – ловечката асоцијација, ЈП 'Македонски шуми' и други правни тела;
- Со другите природни ресурси (камења, руда итн) – претпријатието кое добива концесија од страна на државата.

Токму затоа, во една област има неколку субјекти со различни интереси и често се појавува конфликт на интереси. Тоа значи дека во Република Македонија територијалното владеење не е изведено како што треба.

С8 Илегална сеча. Илегалното сечење е сериозен долгорочен проблем, ставајќи го во опасност одржливиот шумски менаџмент, како и вредноста на шумите во поширока перспектива. Како резултат на илегалното сечење, се нарушува природната регенерација, се создаваат можности за ерозија, за шумски пожари, болести и напад од штеточини, нарушување на водниот режим итн. Исто така илегалното сечење и продавање на дрва креира губитоци во државниот сектор.

С9 Конфликт на интереси (на индивидуалци) во ЈП 'Македонски шуми'. Неодамна, во шумарството во Македонија беше спроведен процес на приватизација на дел од опремата, механизацијата и дел од работниот процес. Дел од сето ова беше продадено на вработените во ЈП 'Македонски шуми'.

Можности (М)

M1 Зголемување на шумските површини. Постојат две причини за ширење на шумските површини. Првата е 'освојување' на напуштените земјоделски полиња од блиската шума. Втората е пошумување на голи парчиња земја.

M2 Шумарството како глобален феномен. Заради големиот број закани во светот (климатски промени, дезертификација, обновливи извори на енергија итн), шумарството има и ќе има се поголема улога во иднина во решавање на овие проблеми.

M3 Употреба на стратегија за одржлив развој за шумарството за добивање на финансиски сретства од странски донатори и од Буџетот на Република Македонија. Во рамките на стратегијата за одржлив развој во шумарството во Република Македонија, постојат голем број проекти кои што би требало да се користат за обезбедување на финансии. (Буџет на Република Македонија, странски донатори итн).

M4 Развој на ловниот туризам. Во Република Македонија постојат околу 240 ловечки места со голем потенцијал за развој на ловниот туризам.

M5 Интегрирано управување на просторот. Ова е еден од главните предуслови за одржливо шумарство во Македонија. Ако Владата успее тоа да го обезбеди, тогаш шумарството би можело да игра многу важна улога во развојот на Македонија.

M6 Насочување на вниманието кон општо корисните функции на шумите. Не дрвените добра и шумските погодности треба да добијат правилен третман што се однесува на нивната економска вредност.

M7 Постоене на политичка клима. Во последните неколку години постои позитивна политичка клима за решавање на проблемите во шумарството.

M8 Интегрирање на политиката на шумарство во другите секторски политики. Шумарството има блиска и јака врска со другите сектори. Токму заради тоа, шумарската политика би требало да се интегрира во политиката на другите сектори.

M9 Алтернативни производи и услуги. Главната добивка во шумарството денес доаѓа од греди и огревно дрво. Во концептот на одржлив развој на шумарството, алтернативните производи и услуги имаат многу важна улога. Тоа во иднина би можело да биде значителен извор на финансии за шумарството.

Закани (3)

31 Необезбедување на финансиски сретства за спроведување на Акциониот план за 2007 – 2009 година. Основањето на концептот на одржливо шумарство во Македонија зависи од спроведување на Акциониот план 2007 – 2009 година.

32 Непостоење интерес за инвестирање во шумарството. Резултатот од работата и инвестирањето во шумарството обично дава резултати после долг временски период (некогаш дури после 20-30 години, па дури и подолго). Заради тоа, не постои голем интерес за инвестирање во шумарството.

33 Неконтролирано сечење на шумите (илегално сечење). Еден од најнегативните фактори кој што има влијание врз шумарството во моментот е илегалното сечење. Без негова елиминација, не постои средина за создавање на одржливо шумарство во Република Македонија.

34 Узурпација на шумите и шумското земјиште. Во некои делови од Македонија, овој процес исто така има негативно влијание и врз шумите.

35 Климатски промени. Последиците од глобалните климатски промени се исто така закана за нашите шуми и за шумарството воопшто.

Туризам

Јаки страни (Ј)

J1 Поволна географска позиција. Географски, Република Македонија се наоѓа во Јужна Европа, лежејќи на Балканскиот полуостров. Карактеристично за нејзината позиција е тоа што Македонија преставува раскрсница на голем број патишта со континентални и меѓу континентални димензии. Исто така географската позиција би требало да се разгледа од гледна точка на позицијата на земјата за главниот ток на туристи, надворешните туристички региони и земји. За Македонија, најважен е Источно-

медитеранскиот правец којшто ги поврзува земјите од Северо-западна, Централна и Источна Европа со Јадранското, Егејското и Црното море, вклучувајќи голем број на надворешни туристички региони и земји кои се главните туристички пазари за Балканските земји. Македонската позиција во овој правец може да биде валоризирана преку создавање на можности за развој на транзитниот туризам, користејќи ги вредностите кои ги има во овој правец, иако голем дел од транспортот нема туристички карактер.

J2 Комбинација на Медитеранска и континентална клима и геоморфолошки елементи преставуваат многу значајна јака страна за креирање на туристичка понуда базирана врз природните вредности, особено климата и геоморфологијата. Близината на Медитеранот и влијанието на медитеранската клима е особено присутно во Вардарската долина, а во другите делово преовладува континенталната клима. Присуството на ваква комбинација на клима, овозможува услови за развој на одредени видови на туризам, особено оние поврзани со рекреативните летни активности, но и со зимските спортови.

J3 Богати и различни зачувани културни атракции од различни временски периоди (арехолошки наоѓалишта, манастири, цркви, џамии итн.) е идентификувано како јака страна на која што треба да и се посвети особено внимание. Македонија, иако е мала земја, со мала територија, има богато културно наследство од различни историски периоди. Голем дел од нив се конзервирани и се отворени за јавноста. Меѓутоа мал број од нив се редовно одржувани и користени за туристички цели. И покрај тоа, постои голем број на такви културни и историски споменици кои можат да се вклучат во туристичката понуда. Ова наследство има голем потенцијал во создавањето на културната туристичка понуда, особено во полето на создавање на 'патеки на културното наследство'.

J4 Традиција, фолклор и гостољубивост на населението. Постоеното на голем број форми на традиција и нивна употреба може да се искористи за создавање на специфичен пазар ориентиран кон различни туристички понуди. На пример Струмичкиот карневал, Вевчанскиот карневал може да се користат за славење на 'Стара Нова година', како и голем број други настани блиско поврзани со традицијата во Македонија. Сето ова би требало да биде вклучено во туристичката понуда како за странските така и за домашните туристи. Прашањето кое тука се наметнува е – Зошто домашните туристи? Домашните туристи всушност потенцијално се поголем пазар заради нивното познавање на локалните традиции и фолклор, кое што би можело да им биде поинтересно отколку на странските туристи. Вклучувањето на овие елементи во туристичката понуда е особено добро како можност за продолжување на туристичката сезона.

J5 Области со нивната 'оригиналност и непипната природа'. Природните области, Националните паркови (Галичица, Пелистер, Маврово), природниот резерват (Јасен), руралните области (особено во Маврово и Берово) се признаени како региони со најголеми можности за развој на рурален туризам.

J6 Постоене на туристички региони. Во врска со постоењето на природни и културни атракции во рамките на 'Просторниот план на Република Македонија' (усвоен во 2002 и се уште на сила) според кој секој туристички регион е поделен на 10, со зони и туристички места во секој од нив. Тоа преставува добра база за натамошно истражување во туризмот, земајќи ги во обзир просторните димензии со сите нивни карактеристики иако во пракса постојат туристички региони кои се разделени според местоположбата: Охрид - Преспа, Маврово - Попова Шапка, Скопје, Тиквешкиот регион, Источниот регион и Јужниот регион.

J7 Традиционално производство на храна. Оваа традиција во Македонија е се уште присутна, особено во руралните области. Производството на сирење, вино, мед, различни видови зеленчук и овошје и нивните преработки (мармалади, слатка, сокови, ајвер, љутеница) би требало да се земат во предвид. Традиционалното производство на храна како дел од програмата за анимирање на туристите во руралните области, преставува многу добра основа за развој на руралниот туризам.

Слабости (С)

C1 Конкурентни дестинации во регионот. Македонија е обиколена со земји кои се нејзини најконкурентни конкуренти на меѓународниот туристички пазар, особено во регионот. Тоа се должи на поголемата туристичка понуда, главно како резултат на излезот на море (Хрватска, Црна Гора, Албанија, Грција, Бугарија и Турција), и поразвиен туризам (Србија, Хрватска, Црна Гора, Грција, Бугарија, Турција). Конкурентноста исто така се должи и на концентрацијата на културни атракции. Македонија не може да се натпреварува со овие конкурентни дестинации заради нејзината слаба понуда на меѓународниот пазар и неконкурентните цени.

C2 Македонија се уште има непокриени дестинации на меѓународниот туристички пазар. Во Македонија се уште постојат потенцијали за откривање кои можат да се искористат за создавање на атрактивна туристичка понуда. Врз основа на постоењето и вклучувањето на овие потенцијали во туристичката понуда, одредени региони или места можат да се развијат како туристички дестинации. Ова главно е поврзано со интересите и трендовите на меѓународниот туристички пазар за дестинации кои се уште не се целосно 'туристички индустријализирани' и кои содржат различни понуди, базирани главно врз природното и културното богатство.

C3 Цените не се многу конкурентни во споредба со директната конкуренција (Види C1). Иако квалитетот на услуги не е на исто ниво како кај нејзините конкуренти, сепак Македонија нуди цени кои не им се конкурентни. Имајќи ја во обзир разликата во структурата на главните туристички понуди базирани врз вредноста на природните богатства (Види C2) на Македонија, потребно е создавање и промовирање на цени кои ќе привлечат туристи и ќе придонесат за промоцијата на Македонија како 'ново откриена Балканска туристичка дестинација'.

C4 Недоволна/неразвиена општа и туристичка инфраструктура и пристап кон туристички дестинации. Потребни се подобрувања во оваа насока, особена на локално и регионално ниво. Иако патните правци од Скопје до Гевгелија, Крива Паланка – Кафасан, Охрид – Велес се најчесто користени, потребни се подобрувања на патиштата за да се задоволат потребите на патниците. Исто така пристапот кон одредени дестинации не е на задоволувачко ниво. Сепак мора да се потенцира, дека за разлика од железничката мрежа која што во моментот всушност не функционира, патната мрежа и авио сообраќајот се на задоволувачко ниво во процесот на пренесување патници. Оваа ситуација би требало да биде иницирачки мотив за понатамошно подобрување на овој сектор.

C5 Несоодветна и недоволна сигнализација (патишта, дестинации, градови). Ова е големо прашање кое треба да се реши. Патната мрежа како најексплоатирана транспортна мрежа во Македонија има потреба од големи подобрувања во однос на сигнализацијата, како и на ниво на дестинации. Освен транспортот и локалната сигнализација, многу голем проблем е сигнализацијата на градовите а исто така и сигнализацијата во институциите, на пример музеите.

C6 Недостаток од свест за чиста/еколошка средина главно од страна на локалното население. Но тоа е случај и со туристите, главно домашните, а до некоја мера и странските. Сегашниот развој на туризмот е согледан само од економска гледна точка, занемарувајќи ги еколошките димензии. Потребна е кампања за зголемување на свесноста за чиста животна средина.

C7 Слаб имиџ за туристичките дестинации и Македонија како туристичка дестинација на меѓународниот туристички пазар. Македонија се уште не е признаена како туристичка дестинација на меѓународниот туристички пазар. Постојат обиди за нејзина промоција на меѓународни саеми за туризам, особено во соседните земји, но и во Германија, Русија итн, меѓутоа резултатите се многу скромни. Главниот проблем за македонскиот слаб имиџ на меѓународниот туристички пазар главно е резултат на отсуството на континуирани правци за промоција на Македонија во странство, непостоење на туристички преставници и канцеларии во странство и недостаток на хармонизација на промоционалните активности на македонскиот туризам.

C8 Недоволна владина поддршка за продолжување на развојните правци во туризмот. За време на целиот период на независност на земјата, на сите Влади им недостасуваа континуирани активности за идниот развој на туризмот. Ова е идентификувана слабост, која што треба да се надмине. Иако туризмот е признаен како

сектор кој има голем потенцијал за македонската економија, се уште не постојат основни документи кои би дале правци за идните туристички развојни ориентации во земјата.

C9 Институционалната мрежа всушност не функционира соодветно. Главните инволвирани субјекти кои придонесуваат за создавање на институционална мрежа во туризмот во Република Македонија се соочуваат со одредени тешкотии заради голем број причини. Голем број од преземените активности не се реализирани или не ги исполниле очекуваните резултати. Тоа главно е резултат на недостатокот на комуникација и координација помеѓу инволвираните страни во одредени активности.

C10 Недоволно искористување на потенцијалите за туристички развој е признаено како слаба страна и беше почетната точка кога се креираше 'дрвото на проблеми'. Недоволното искористување на потенцијалот за туристички развој во Република Македонија всушност е резултат на непостоење иновации во туристичката понуда, неконкурентни цени, неправилно функционирање на институционалната мрежа и недостаток на национална стратегија за туризам.

C11 Капацитети за сместување. Покрај основните капацитети за сместување, додатните капацитети имаат многу важна улога во привлекувањето на туристи и во правењето на туристичките дестинации атрактивни. Анализата која се однесува на нивната структура во Македонија покажа дека присуството на такви додатни капацитети не е доволно, а на некои дестинации е на многу ниско ниво. Недостатокот на вакви капацитети е присутно во помала или поголема мера во целата земја. Во непосредна близина на големите урбани центри и туристички дестинации, постои потреба за добро организирани пикник области, области за рекреација, спортски комплекси и рекреативни центри, пешачки и велосипедски патеки итн со цел да се надмине постоечката диспропорција.

C12 Брзо задоволување со туристичката понуда/немање иновации. Македонската туристичка понуда се соочува со проблемот на непостоење или на многу ниско ниво иновативна туристичка понуда. Тоа е многу негативен тренд кој мора да се надмине бидејќи туристичкиот сектор е динамичен и понудата треба да биде соодветна со динамиката на секторот која за цел треба да ја има иновативната туристичка понуда.

C13 Неправилна промоција на македонската туристичка понуда во странство. Македонската туристичка понуда во странство главно се базира на печатени материјали меѓутоа и недостасува модерна технологија за нејзина промоција. Сепак постојат многу позитивни обиди за внатрешна промоција на Македонија како туристичка дестинација. Она што најмногу недостасува во тој правец е создавање на бренд име за Македонија како туристичка дестинација.

C14 Недоволен развој на руралниот, бањскиот, културниот и транзитниот туризам. Во претходните периоди бањите беа перцепирани како центри за медицински третмани и рехабилитација, различен од концептот на употреба на бањите во светски рамки, (особено во европските развиени земји), каде што постојат голем број на центри за релаксација. Неразвиените рурални области на кои им недостасува добар транспорт и инфраструктура се главните пречки за неразвивање на рурален туризам во Македонија. Иако е утврдено како можност за добивање приход од транзит патниците во Македонија (особено на патниот правец Скопје – Гевгелија, Скопје – Охрид – Битола и Крива Паланка – Кафасан), се уште не постојат услови за развој на транзит туризам.

Можности (M)

M1 Користење на фондови за развој на туризмот. Различни програми, донатори, фондови, може да придонесат за развој на туризмот. Постојењето на овие фондови како можност може да се користи за промоција на одредени видови туризам, да се зајакнат врските помеѓу учесниците во туризмот, да се развијат туристичките региони итн.

M2 Висок интерес на меѓународниот пазар за културен, религиозен, рурален, еко и голф туризам. Ова се видови на туризам за кој во последно време постои голем интерес. Всушност, особено еко туризмот, руралниот, религиозен и културен туризам се видови чие постоење и развој треба да се почитува затоа што се вклопуваат во

прашањата за одржлив развој. Македонија има добра база да ги искористи најзначајните за туристите сегменти од културното богатство и да ги вклучи во туристичката понуда, на тој начин создавајќи специфичен вид на туризам. Исто така може да се задоволат потребите за рурален и еко туризам, бидејќи Македонија има таква predisposition (рурални области, заштитени области, национални паркови).

M3 Регионална и прекугранична соработка. Имајќи ја во предвид географската позиција на територијата на Македонија и локацијата на нејзиниот најразвиен туристички регион (Охридско – Преспанскиот регион) кој граничи со Албанија и Грција, како и Источниот регион кој граничи со Бугарија (Малешевскиот во Македонија и Пиринскиот во Бугарија) и Јужниот регион (Гевгелија, Дојран – Солун) има можности за промоција во рамките на оваа соработка. Туристичкиот сектор се смета за сектор со најголем потенцијал во регионот на Охридското и Преспанското езеро и негова меѓугранична промоција и развој.

M4 Регионален настап преку регионалната мрежа на БАХА (Балканската алијанса на хотелските асоцијации). Бидејќи Република Македонија се наоѓа на Балканот и граничи со четири соседи, за подобра промоција на меѓународниот туристички пазар (главно во регионални рамки), регионалната мрежа на професионални организации дава големи можности за македонска туристичка промоција и презентација на меѓународни саеми за туризам. Тоа исто претставува можност за зголемување на туристичкиот ток кон Македонија и е ориентирано кон туристите кои доаѓаат, кои во овој период не се на задоволувачко ниво.

M5 Поддршка на ЕУ стратегијата за одржлив развој. Работните групи од туристичкиот сектор, како дел од проектот за 'Поддршка на подготовките на националната стратегија за одржлив развој во Република Македонија', ги консултираат сите релевантни документи кои се однесуваат на прашањето на одржлив развој. Помеѓу нив се и ЕУ стратегија за одржлив развој, како и Обновената ЕУ туристичка политика (2006).

M6 Меѓународно почитување на Македонија како туристичка дестинација. Иако е ова идентификувано како можност, истовремено е и обврска за натамошно одржување и подобрување на ваква почит. Македонија полека почна да привлекува странски посетители (особено во последните 5 години), главно од соседните земји во регионот. Исклучок се зголемениот број на туристи од Холандија (4000 туристи во 2006 година) а оваа година се очекуваат туристи од Велика Британија кои би го посетиле Охрид.

Закани (3)

31 Цените на конкурентите. Неконкурентните цени за македонските туристички производи се причина туристичката понуда да го изгуби чекорот со цените на конкуренцијата. Ова особено се однесува на конкуренцијата која во својата туристичка понуда имаат и море, како и културен туризам во соседните земји и претставуваат наш директен конкурент.

32 Турбулентен/нестабилен регион (економски и политички). Неодамнешните настани кои се случиле во многу блиското опкружување на Македонија, како и во самата земја (1992 – 2001), продолжената нестабилност во регионот (Косово) и економската ситуација која се однесува на платните можности на популацијата во соседните региони, главно придонесоа за намалување на бројот на туристите и тоа не само во Македонија, туку и во соседните земји. Ваквата ситуација не е повољна за иден развој на туризмот во Македонија.

33 Високо конкурентни дестинации во регионот, особено од страна на соседите кои имаат излез на море. Македонија се граничи со три земји кои имаат излез на море. Тоа претставува голема конкурентска предност за овие земји (Бугарија, Албанија, Грција) и бара доста интензивен и сериозен пристап за создавање на конкурентна туристичка понуда. Освен од соседните земји кои имаат излез на море, Македонија има голема конкурентност и од другите соседни земји.

34 Загаденост на животната средина се смета како закана за развој на туризмот. Тоа особено се однесува на врската туризам – животна средина и намерите за развивање на еко туризмот. Присуството на загадувачи, како на пример на ФЕНИ во непосредна

близина на Кавадарци и Тиквешкиот винарски регион е опасност за развојот на локалниот/регионалниот туризам.

Социјални прашања (вработување, здравство и образование)

Вработување

Јаки страни (Ј)

J1 Подготвената Национална стратегија за вработување 2010 (НСВ) ги дефинира главните предизвици на пазарот на работна сила, целите и специфичната вработеност, како и сефкупните економски и политички услови да се постигнат тие цели. Таа беше подготвена во рамките на зголемено партнерство помеѓу релевантните министерства и институции.

J2 Национален Акционен план за вработување – НАПВ 2006 – 2008 преставува акционен план кој има за цел да ги исполни целите на НЕС и кој ќе и асистира на земјата за идна интеграција со ЕУ преку насочување кон Основните насоки на Европската стратегија за вработување.

J3 Законот за работни односи од 2005 година ја зголеми флексибилноста на работната сила, на пример во областа на флексибилни работни ангажмани. Како додаток, Законот за привремени работни агенции од 2006 дозволува привремено вработување.

J4 Политиката за вработување во Македонија е трансформирана во низа мерки за активен пазар на работна сила, со цел да се промовира создавањето на нови работни можности, со активирање на невработените луѓе и со воведување на менаџмент со човечките ресурси.

J5 Правење бизнис 2008 (Светска банка), ја рангира Македонија како 4ти светски реформатор. Рангирањето во однос на сегашната бизнис клима се подобри за 21 место за една година и тоа од 105 на 84 место.

J6 Интензивна агенда за реформи на Владата (погледнете ја Владиноста програма 2006 – 2010), со која на среднорочни и долгорочни патеки ќе се забрза растот, вработувањето и повисок животен стандард.

J7 Почеток на реформите во даночниот сектор и во социјалното осигурување со кои би се намалиле даночните обврски, особено за оние со ниски примања и би се стимулирало отварањето на нови работни места.

Слабости (С)

C1 Мал капацитет на LM(пазар на труд) институции, особено Министерството за труд и социјална политика, ESA, Трудови инспекторати.

C2 Недостаток на технички и човечки капацитети на ESA за интеграција во Европските сервиси за вработување (EURES).

C3 Недоволно активна и пасивна политика на пазарот на работна сила, голема потреба за дополнителни мерки, како и за воведување на менаџмент за перформанс.

C4 Ниско ниво на институционален капацитет и капацитет на човечки ресурси во Министерството за образование и наука и неговите тела, како главни институции кои го обликуваат образовниот систем и го подобруваат приливот на работна сила (или човечкиот капитал).

C5 Релативно низок квантитет и квалитет на едукативно достигнување на работната сила мерена со запишувањето и отпишувањето на македонските студенти, како и рангирајќи ги македонските студенти според меѓународни едукациони тестови и студии (PISA, TIMMS, PIRLS) итн.

C6 Иако Владата вовеле рамен и понизок личен данок на приход од 10% и тоа од 2008 (12% во 2007), со кој се намалија даночните рамки, последниот е регресивен затоа што го ограничува создавањето на пониско платени работни места и стимулира неформално вработување во овој сегмент.

C7 Недоволна комуникација помеѓу пазарот на работна сила и образовниот систем, создавајќи разлика помеѓу барањето и понудата на човечки капитал. Тоа придонесува за помал број на работни места, пониска продуктивност (ако не се соодветни) и многу мало намалување на бројот на невработени.

C8 Недоволно развиен регулаторен и систем за известување за здравјето на работното место кој што е важен за анализа на работните услови во македонските фирми и заради заштита на работниците (зголемена флексибилност би требало да се комбинира со поголема безбедност, вклучувајќи безбедност и заштита при работа).

Можности (M)

M1 Во последните години, особено после добивањето статус на земја кандидат, РМ е под постојан 'притисок' од ЕУ за константно подобрување во сите области. ЕУ и помага на Македонија да стане рамноправен член со техничка помош, изградба на капацитети а почнувајќи од 2008 година, земјата ќе добие IPA фондови за следното: Помош за транзицијата и изградба на институции, Меѓугранична соработка, Регионален развој, Развој на човечки ресурси, Рурален развој.

M2 Веројатно членство во НАТО би ја поправила перцепцијата на странските инвеститори за Македонија и би придонело за зголемување на инвестициите, водејќи кон повисок раст и поголема вработеност.

Закани (Z)

Z1 Одложување на процесот на интеграција на Македонија во ЕУ заради незадоволување на критериумите или заради регионалниот пристап кон спојување на Западен Балкан.

Z2 Мало искористување на достапните IPA фондови и неподготвеноста на јавната администрација за подготовка на потребната документација, или доцна авторизација на националните тела за користење на овие фондови.

Z3 Бидејќи сите земји во регионот се натпреваруваат за привлекување на директни странски инвестиции, постои закана дека соседните земји ќе се развиваат и реформираат побрзо од Македонија и со тоа привлекуваат ДСИ.

Здравство

Јаки страни (J)

J1 Правната рамка го гарантира правото за задолжително здравствено осигурување за секој граѓанин на земјата. Секој граѓанин има право да живее во земја со јасно одредени правни рамки, врз чија основа може да го ужива правото на задолжително здравствено осигурување. Правните рамки кои постојат во моментот во Република Македонија воглавно им се јасни на луѓето, кои ги знаат своите права во врска со здравственото осигурување.

J2 Пристапот до здравствени услуги воглавно е адекватен. Моментално, здравствената инфраструктура им овозможува на граѓаните прифатлив пристап до главните здравствени услуги. Знаењето на медицинските лица се споредува со знаењето на вработените во поразвиените земји, кое преставува јака страна во здравството.

J3 Голем прилив на квалитетен човечки капитал. Во Република Македонија сега постои ускладеност помеѓу побарувачката и понудата за медицински лица. Понудата на човечки капитал е поголема од побарувачката, што се смета за позитивен фактор и поволно би влијаело на идниот развој на овој сектор. Поголем број од транзиционите економии се хендикепирани во однос на недостаток на човечки капитал во областа на медицината.

J4 Основни институционални рамки за ефективна понуда и здравствена заштита воглавно постојат. Во Република Македонија постојат примарните, секундарните и

терцијарните здравствени услуги, како и прилив на медикаменти. Ова се смета за јака страна бидејќи присутна е многу скапата инфраструктура и не траба таа повторно да се основа.

J5 Финансиите алоцирани за здравствениот сектор се доволни, ако се земат предвид можностите на земјата. Воглавно, процентот кој Владата го одвојува од Буџетот за здравството може да се спореди со понапредните транзициони економии. Иако номинално ние трошиме помалку на здравствена заштита, но во реални услови (во зависност од можностите на земјата) ние просечно трошиме како и понапредните економии.

Слабости (С)

С1 Одредени групи од вкупната популација се во подредена положба што се однесува до здравственото осигурување и пристап до здравствени услуги. Ова не е прифатливо, бидејќи секој граѓанин заслужува здравствена заштита. Тоа особено е случај со сиромашниот дел од населението за кое државата мора да ги направи сите напори за обезбедување на здравствено осигурување.

С2 Здравствениот систем не функционира како интегриран и координиран систем. Погolem дел од времето, примарната здравствена заштита не се користи како што треба, а секундарната се користи на погрешен начин што создава застој во терцијарното здравство. Тоа создава губење на ресурси бидејќи голем дел од работата може да се заврши во рамките на примарното и секундарното здравство.

С3 Постои несоодветност помеѓу побарувачката и понудата на здравствени услуги. Оваа слабост е поврзана со претходната. Кога здравствениот систем не функционира како што треба се создава несоодветност помеѓу побарувачката и понудата на здравствени услуги. Меѓутоа во некои делови од земјата здравствените услуги се добро организирани, додека истовремено во други делови, не се добро организирани.

С4 Продуктивноста и ефикасноста во обезбедување на здравствени услуги е мала. Продуктивноста е калкулирана како однос помеѓу потрошувачката за здравство и квалитетот на услугите кои се обезбедуваат. Погolem дел од анализите покажуваат дека не постои сооднос во сумата пари кои земјата ги дава за здравство и квалитетот на услугите.

С5 Правните и стратешките рамки во голем број области се нецелосни. Иако погolem дел од правните рамки постојат, се уште има голем број проблеми со извршувањето на законите. Некои од проблемите се резултат на некомплетирани области во правната мрежа, а некои се резултат на капацитетите на институциите. Иако постои и среднорочна здравствена стратегија, тешко е да се измери исполнувањето на нејзините цели.

С6 Институционалниот капацитет во македонскиот потрошувачки систем за здравствена заштита е многу слаб. Иако има голема понуда на работна сила, постои континуиран недостаток на медицински работници во болниците, особено лекари. Од друга страна постои преголема вработеност на административци, кои преставуваат голем терет за системот и создаваат ниско ниво на институционален капацитет.

С7 Плаќањето за здравствена заштита во рамките на давачките на секој вработен преставуваат голема такса врз работната сила. Од вкупната плата, 9% се одвојуваат за здравствено осигурување и тоа преставува голем даночен терет за работниците во Република Македонија. Ова ја става Македонија во групата земји со скапа работна сила.

Можности (М)

М1 Владината заложба за реформи во здравствениот систем. Владата на Македонија е јасно определена за реформи во здравствениот сектор, кои се јасно одредени во Здравствената стратегија. За успешно спроведување на реформите во здравството, многу важна е политичката желба. Оваа заложба исто така може јасно да се види и од владиниот програм.

M2 При процесот на приклучување кон ЕУ ќе се разгледаат некои од слабостите на здравствениот сектор. Како што може да се види во Глава 28 од Националната програма за усвојување на Легислатива, процесот на прием во ЕУ ќе овозможи разгледување на некои од слабостите, особени оние кои се дефинирани на среднорочен план. Овој процес ќе ја направи македонската правна мрежа компатибилна со европската.

M3 Свеста на јавноста за тоа колку многу се потребни реформи. Последната кампања на Владата дава некои позитивни резултати. Тоа дава можности во полето на здравјето, бидејќи кампања за заштита на правата на корисниците е неопходна за да се зголеми свеста на јавноста за своите права и облигации.

Закани (З)

31 И покрај релативно добрите резултати, задоволитеноста од услугите е мала. Да се работи со луѓе е една од најтешките работи кои постојат. Ќе треба време да се смени односот на медицинските лица и кој треба да биде соодветен на барањата на клиентите. За да се постигне тоа ќе треба натамошна кампања и обука особено меѓу медицинските лица.

32 Стареењето на популацијата ќе биде предизвик за одржливост во финансирањето на здравството. Секоја година се намалува бројот на новороденчиња во Република Македонија, кое ќе биде сериозен проблем и голем товар за идните генерации да го финансираат здравствениот систем. Неопходно е подобрување на менаџментот во здравственото финансирање за да се амортизира проблемот на стареење во иднина.

33 Поголема регионална и ЕУ интеграција ќе ја зголеми потребата за претпазливост. Процесот на ЕУ интеграција ќе ја зголеми потребата за подобра здравствена заштита не само кај граѓаните на Македонија, туку и меѓу европските граѓани. Тоа ќе бара од македонската Влада сериозен пристап и внимание во процесот на подобрување на здравствениот систем.

34 Регионалната нестабилност е најголема закана на напорите за подобрување на здравствената заштита на пациентите. Нестабилноста во регионот и во земјите од Балканскиот полуостров преставува една од најголемите закани за земјата.

Образование

Примарно, секундарно и терцијарно образование

Јаки страни (Ј)

J1 Зголемен фокус на образование. Во 10 годишниот програм на Владата на Република Македонија од 2006 година, образованието е клучно за постигнување на целите на одржлив економски развој. Трошоците за образование беа зголемени со буџетот во 2007 година, а делот за образование во БНП се очекува и натаму да расте.

J2 Добро развиена училишна мрежа. Република Македонија има преку 1,000 основни училишта (вклучувајќи ги и сателитските школи), речиси 100 средни училишта, 4 државни универзитети, како и неколку неодамна отворени приватни универзитети. Податокот дека основната инфраструктура веќе постои, значи дека подобрувањето на образованието не бара големи инфраструктурни инвестиции. Сепак, многу е важно подобрувањето на училишната мрежа.

J3 Примарното и секундарното образование е задолжително а запишувањето во основното образование е многу големо. Ако се имплементира како што треба, ова би резултирало во зголемен број на запишувања (исто и во терцијарното образование). Повисоко образование значи создавање на поголема и со знаење подобро поткована работна сила.

J4 Постои легислатива и стратешки документи. Македонија има стратегија за образование до 2015 година и основните закони во оваа област се донесени. Тоа преставува солидна основа за натамошни реформи во секторот.

J5 Учеството на приватните образовни институции се зголемува. Во последните години, бројот на студенти кои посетуваат приватни секундарни и терцијарни програми

значително се зголеми. Особено во повисокото образование, овој тренд резултираше во зголемена конкурентност помеѓу државните и приватните универзитети. Тоа пак води до подобрување на квалитетот на образование.

J6 Членство во Болоња процесот. Македонија започна голема реформа во вишото образование како дел од процесот од Болоња. Со имплементацијата на овие реформи македонското вишо образование ќе биде изедначено со она на земјите членки на ЕУ.

J7 Голема инволвираност на донатори во едукативниот сектор. Голем број на меѓународни и билатерални донатори се активни во образовниот сектор. Македонија има историја на учество во програмата TEMPUS на ЕУ. Присуството на донатори води кон трансфер на најдобри меѓународни искуства во области во рамките на образовниот сектор.

Слабости (С)

С1 Низок квалитет на образовниот систем. Македонија учествува во голем број меѓународни проценки на студенти и во сите случаи, перформансот на македонските студенти е многу мал во споредба со земјите од ЕУ, како и соседните земји. Тоа значи дека фокусирањето само на зголемување на запишувањето нема да даде значителни резултати, се додека со реформите не се подобри квалитетот на образованието.

С2 Недоволни ресурси, особено за оддржување и капитални инвестиции. Поголем дел од образовните трошоци се за плати на професорите и други придружни трошоци, оставајќи неадекватна сума во фонот за оддржување на зградите и опремата, наставни материјали и други капитални инвестиции. Тоа е голема пречка за реформите во секторот т.е. воведувањето на нови методи на учење.

С3 Неусогласеност помеѓу понудата на кадри (преку ВЕТ програми) и побарувачката за работна сила. Кадрите кои излегуваат од едукативните институции не ја одразуваат економската реалност. Дипломците влегуваат на пазарот на работна сила без соодветни вештини и компетентност. Бизнисите имаат проблем да регрутираат нови кадри со соодветни знаења и вештини и трошат значителни ресурси за да ги обучуваат новите работени.

С4 Застарени наставни програми и методи на предавање. Една од главните причини зошто на дипломците им недостасуваат соодветни знаења и вештини, е заради користењето на застарени наставни програми и методи на предавања на сите нивоа на образование. Користените методи не се во согласност со потребите на модерниот свет, тие всушност ја занемаруваат важноста на функционалните знаења (на пример решавање на проблеми и критичко размислување), и не ги подготвуваат студентите да можат да функционираат во општество кое се базира на знаење.

С5 Ниско образовно ниво на некои групи (малцинства, рурална популација). Крајно ниското ниво на запишување меѓу одредени групи (на пример Ромите, оддалечените рурални области), би требало да ги загрижуваат креаторите на политиката. За да се постигне повисока стапка на запишување, би требало специјално внимание да им се посвети на овие групи со ниско ниво на образование.

С6 Недостаток на имплементација на легислативата. И покрај направениот напредок во областа на спроведување на примарната легислатива, се уште не е постигнато целосно имплементирање на законите. Тоа е резултат на недостаток на секундарна легислатива или пак недостаток на административни капацитети за спроведување на легислативата.

Можности (М)

М1 Воведување на ИКТ преку проектот ‘компјутер за сите студенти’. Целосна реализација на овој проект ќе има голем број позитивни ефекти и ќе предизвика промени во другите делови од образовниот систем. На пример, купувањето и користењето на компјутери за сите студенти ќе предизвика неизбежна промена во методот на предавање и ќе им помогне на студентите да станат компјутерски писмени.

М2 Користење на IPA фондови (компоненти I и IV) за натамошен развој на образовниот систем и учество во програмите на заедниците во оваа област. Македонија има пристап кон сите пет компоненти на Инструментите за помош во

фазата пред прием и би требало да ги користи достапните фондови за подобрување на едукативниот систем со имплементација на едукативна стратегија. Фондовите од компонентата IV би можеле исто така да се користат за промовирање на доживотно учење и да им помогне на оние кои го завршиле формалното образование, да развијат понатамошни неопходни вештини и знаења. Македонија може да учествува во овие програми во заедниците во области како што се образованието, со што би се помогнал процесот на изедначување на македонскиот едукативен систем со оној од земјите членки на ЕУ.

M3 ВЕТ програмите се редизајнирани за да ги задоволат потребите на бизнисот. ВЕТ е важен дел секундарното образование, придонесувајќи за една третина од вкупниот број студенти. Програмите кои ги посетуваат студентите би требало да бидат редизајнирани според барањата на пазарот. ВЕТ школите би требало да развијат блиска соработка со приватниот сектор со цел подобро да ги одредат потребите на бизнисите.

M4 Искористување на надолнувањата помеѓу различни политики, вклучувајќи ја социјалната, политиката за вработување и образовната дефинирани во Рамковната стратешка конхерентност 2007 – 2013. Образовните реформи се тесно поврзани со реформите во другите сектори. За да се постигнат саканите резултати, реформите во образовниот сектор мора да бидат дополнети со соодветни реформи во другите области. Од особено значење во таа смисла се социјалната и политиката на вработување.

Закани (3)

31 Недоволни финансии. Евидентно е дека за реформи во образовниот систем се потребни дополнителни финансии во одредени области. Тоа значи дека Владата би требала да обезбеди дополнителни ресурси за образовниот сектор или пак да ја реструктурира потрошувачката на поефикасен начин.

32 Континуирана бавна имплементација на легислативата. Имплементацијата на законот на ВЕТ и на процесот од Болоња е премногу бавна. Ако темпото на реформи и имплементацијата на реформите не се забрза, ќе се ограничи целосната ефективност на процесот.

33 Стареење на популацијата и очекувано намалување на бројот на школска популација. Проектираните демографски трендови во Македонија оставаат простор за голема загриженост за иднината на образовниот систем. Бројот на школската популација се очекува драстично да се намали во наредните неколку децении. Би требало да се предвидат последиците од предвидениот намален број на студенти.

34 Проблем може да настане заради децентрализираниот образовен систем. Во моментот Македонија се наоѓа во втората фаза на процесот на децентрализација, која вклучува значаен трансфер на компетенции од централната на локалната власт во областа на децентрализацијата. Во овој процес може да се јави потенцијален проблем, којшто може да има негативни ефекти на вкупниот образовен систем.

35 Преголомото отварање на високи образовни институции резултира во намалување на квалитетот во образованието. Додека зголемениот број на приватни образовни установи, особено на терцијално ниво е позитивен развој, постои извесен ризик за пренатрупаност во оваа област. Секоја година расте бројот на приватни универзитети и ако не постои строга контрола и мониторинг, квалитетот на образование би можело да се спушти под минималните стандарди одредени со закон.

Мали и средни претпријатија и индустрија МСП

Јаки страни (J)

J1 Постоене на едуцирана работна сила. Постоечката работна сила се одликува со релативно високо ниво на образование, особено што се однесува до работниците со знаења за индустриско производство. Потенцијалот за работна сила во земјата е голем и може ефикасно да се искористи.

J2 Потенцијалот на креативните млади луѓе. Благодарейќи на подобрувањето на едукационите програми под влијание на ЕУ декларации и нашиот напор за прием, како и заради динамичната транзициона клима, креативните млади луѓе имаат потенцијал да станат водечка сила во натамошно развивање на МСП. Особено се има во предвид бројот на талентирани млади луѓе, како процент од вкупната популација.

J3 Постоене на развојни документи на национално и регионално ниво. За време на 17годишните транзиционални напори и под техничко водство на различни ЕУ програми и водечката улога на Европската Агенција за реконструкција, македонските власти развија и пропишаа релевантни документи со кои се обезбедува поволна клима за развој на секторот на МСП.

J4 Стабилна макро економска клима. Стабилна и растечка макро клима придонесува за раст и развој на МСП преку обезбедување на пријателски услови за водење бизнис во Македонија. Ниското ниво на инфлација, националните резерви и стапка на раст од 5% се основата за создавање на поволна клима.

J5 Легислативни рамки за локален економски развој. Процесот на децентрализација како и усвојувањето на релевантна легислатура создава големи потенцијали за различен економски развој на локално општинско ниво. Децентрализацијата е еден од факторите која ќе има влијание врз економскиот развој.

J6 Приспособливост на МСП на нестабилните економски услови. Благодарени на отпорноста на МСП, тие можат да преживеат и лесно да се трансформираат во турбулентни времиња. Токму затоа МСП во македонската економија не само што се одржаа, туку и успеаа да растат. Зголемената стапка на раст на македонската економија исто така се должи на растото на овој сектор.

J7 Ефикасност на МСП – брза реакција на предизвиците на пазарот. Имајќи ја во обзир малата големина ресурсите на МСП, тие лесно можат да се адаптираат на предизвиците на пазарот, што се однесува до различните производи/услуги кои ги нудат, намалување на трошоците, креирање на цени, создавање мрежа на контакти, кластеринг итн. Треба да се има во предвид дека сите регистрирани МСП во Македонија имаат регистрација за голема низа активности (како што се производството, услужни дејности, извоз итн).

J8 Можност за обезбедување на добри и квалитетни производи/услуги. Уникатноста на македонската цивилизација, култура, историја и наследство уште од стари времиња, добрата клима и плодната почва, прекрасната природа и долгата традиција за индустриско и земјоделско производство им овозможува на македонските МСП да имаат голем потенцијал за обезбедување на добри и квалитетни производи.

J9 Географска локација. Позицијата на Македонија, која се наоѓа на раскрсница помеѓу Истокот и Западот е поволна за МСП заради нивната централна локација и релативно ниските транспортни трошоци во секој правец.

J10 Добри патишта. Релативно добро развиената патна инфраструктура обезбедува лесен и брз пристап на македонските МСП на меѓународните автопати и нивната поврзаност со регионални, ЕУ и источни пазари.

J11 Добра комуникација. Добро развиена телекомуникациона мрежа и од 2006 – 2007 безжично интернет поврзување, обезбедуваат добри комуникациони можности за МСП.

J12 Природни богатства и убава природа. Двата овие потенцијали преставуваат перспектива за развој на МСП било тоа да е во рамките на рударската индустрија, производство или туризам и производство на еколошки чиста храна.

J13 Добро развиен сектор на МСП (99.7% од сите претпријатија се МСП). Континуираното растење на секторот преставува добра основа за нејзин натамошен развој особено кон хоризонталната/вертикалната мрежа во синџирот на 'додадена вредност'.

J14 Флексибилен, прилагодлив, отпорен, креативен сектор на МСП. Иновациите и креативноста се карактеристиките на МСП со кои се зголемува нивната отпорност и се обезбедува потенцијал за признати достигнувања што се однесуваат на одржлив развој.

J15 Динамичен начин на однесување. Што се однесува до алтернативни и обновливи извори на енергија, рециклирање на ѓубрето, еколошко производство итн, важна улога има динамичниот начин на однесување на МСП и нивната улога во ОР.

J16 Убава и речиси недопрена природа отвара големи потенцијали за развој и подобрување на МСП во туризмот и еколошките фарми.

J17 Прифаќање на главните документи на ЕУ регулативите, кои се однесуваат на улогата на МСП итн. обезбедува стабилни и перспективни рамки за натамошен развој на МСП и истите се усмеруваат во ист правец по примерот на доброто работење/искуство во ЕУ.

J18 Долга традиција за претприемчивост (занаетчиство). Претприемчивиот дух и вештини постојат во земјата благодарение на долгата традиција во рамките на занаетчиството, која обезбедува солидна база за одржлив развој во секторот на МСП.

Слабости (С)

С1 Мал капацитет на ниво на централна и локална власт за имплементирање на планираните реформи/цели. Недоволни човечки ресурси, недостаток на современо знаење и вештини за јавна администрација на централно/локално ниво, недостаток на координација и соработка помеѓу различни државни административни власти, влијание на политичките партии во областа на вработувањето итн. се само дел од непрофесионалноста на државната администрација која го успорува и го доведува во прашање побрзиот и поголем раст на секторот на МСП.

С2 Неактивен пристап на релевантните учесници. Релевантните учесници (како на пример државните власти, бизнис заедницата, невладиниот и граѓанскиот сектор) се однесуваат неактивно во однос на кооперацијата, координацијата, поврзувањето и заедничката инволвираност во создавањето на државно – приватно партнерство за различни прашања кои можат да придонесат за одржлив развој на МСП.

С3 Многу често: системски промени, лични промени (човечките ресурси во државната администрација), нетранспарентни промени, недоволна информираност за промените во јавност. Благодареејќи на напорите за приближување на националната легислатива со онаа на ЕУ, како и благодареејќи на честите промени (на секои парламентарни избори) на државните административни службеници и се разбира благодарение на неразвиената пракса и инфраструктура на односите со јавноста, МСП работат под нетранспарентни услови во бизнис климата.

С4 Неразвиена пракса за локален економски развој на општинско ниво. Центризираната улога на централните власти влијаат врз развојот на општинскиот потенцијал за локален економски развој. Иако е започнат процесот на децентрализација, потребно е време за развој на поволни услови на општинско ниво за провизија на локален економски развој, преку ОР на МСП.

С5 Недоволна (не) финансиска поддршка за развој на МСП. Структурата во банкарскиот сектор и неразвиениот финансиски пазар во земјата значително ја ограничуваат финансиската поддршка за развој на МСП. Ова особено се однесува за можности за финансирање на ОР на МСП.

С6 Фиктивни/непостоечки претпријатија. Речиси $\frac{2}{3}$ од регистрираните МСП не работат, иако не се поништени од регистрот на МСП, благодарение на постоечките регулации за затварање на МСП. Како и да е, овој проблем на фиктивни претпријатија ќе се реши благодарение на тн процес на 'гилотиња' за намалување и синхронизација на законите/локалните закони и кој е во административна процедура.

С7 Нефер конкуренција заради сивата економија. Заради слабиот раст на економијата и недоволниот број на работни места во земјата, голем број на невработени работници (речиси 37% од вкупното работноспособно население), сивата економија ја става во знак прашање конкурентноста на легалната економија.

С8 Миграција (одлив на мозоци). Не постои официјална бројка за миграцијата на високо образовните млади кадри (одлив на мозоци), меѓутоа овој процес преставува голема препрека за ОР на МСП во земјата, заради губење на потенцијалот на најобразованата работна сила.

С9 Стагнација (многу бавен економски раст). Стапката на раст на БНП од 3% во последните 15 години од транзицијата не обезбеди економски поттик за побрз раст на секторот на МСП.

С10 Недостаток на движечки сили за развој (илузија дека МСП би можеле да бидат движечката сила во економијата). Пропаѓање и банкротирање на претходно

постоечките големи индустриски компании и аграрни комбинати не беше заменето со создавање на нови водечки компании, така да МСП не можеа да се развијат во областа на индустријата и агро индустриското производство.

C11 Голема конкуренција од страна на соседните земји. Особено од страна на оние кои не се во процесот за членство во ЕУ или СТО, преставуваат нефер конкуренција за македонските МСП заради различни субвенции на индустриски или земјоделски производи, како и заради преференцијалниот увоз-извоз третман на македонски производи и други вон тарифни бариери.

C12 Несоодветна база на знаење на менаџментот за одржлив развој на МСП. Благодарение на застарените и неупотребливи програми за едукација на менаџментот кои доминираат во вишото и високото образование, постои голем недостаток на современи менаџери со вистинско современо знаење за ОР. Ова е присутно во сите релевантни извештаи за порценка на конкурентноста на македонските МСП.

C13 Истражување на пазарот не е препознаено како орудие при донесување на одлуки. Благодарение на несоодветното знаење, истражувањето на пазарто многу малку се користи во бизнис работењето на менаџерите во секторот на МСП.

C14 Необразована работна сила за новиот тип на бизниси (непознавање на странски јазик, информационо компјутерската технологија, слабо образование). Иако се спроведуваат реформи во образовниот систем, постоечката работна сила не е соодветно образована, што се однесува до современите познавања на странски јазици, информационо компјутерската технологија, менаџерски познавања итн.

C15 Ниско ниво на технолошки развој помеѓу голем дел од компаниите (иновации, ресурси за алтернативни енергетски извори итн). Благодарение на политичките кризи во регионот и воените конфликти, трансферот на технологија е на нивото на социјалистичкиот период. Од друга страна, МСП немаат финансиски капацитет за истражување и развој и не доволно поддржани од страна на финансискиот пазар. Ниското ниво на технички развој го рефлектира целосното ниво на ефикасност на секторот на МСП.

C16 Ниско ниво на инвестирање (недостаток од идеи каде да се инвестира, краткорочно размислување, недостаток на вештина на стратешко планирање). Доминантна бизнис логика кај МСП е стратегијата како да се преживее и инвестирањето е доста мало. Заради непостоењето на легислативна мрежа со која би се спровел развојот на современите извори на финансирање (како на пример бизнис мрежа, државно приватно партнерство итн) и заради недоволниот ток на информации во двата правци (бизнис идеи наспроти потенцијални инвеститори, нефлексибилни кредитни услови во банкарскиот сектор), посточкото ниво на инвестирање е далеку под реалните потенцијали.

C17 Многу мал број ан фирми имаат имплементирани стандарди за квалитет. Процесите на стандардизација и сертификација во секторот на МСП е доста далеку од европското ниво и од нивото потребно за глобализација на пазарот. Причината за недостаток на стандарди за квалитет во МСП се должи на малата големина и малиот капацитет да оперира само на домашниот пазар, недостаток на финансиска поддршка од надворешни извори за финансирање на процесот на стандардизација, недоволни информации за процесот и недоволен број на домашни институции за сертификација.

C18 Непостоење истражување и развој (само 11% од истражувачките проекти финансирани до Владата се порачани од бизнис секторот). Недостаток на финанси, визија и доминантна ориентација на локалниот пазар во земјата придонесуваат за ниското ниво на истражување и развој во секторот на МСП.

C19 Несоодветна хоризонтална и вертикална соработка помеѓу компаниите. Менталитетот на претприемачите како и недостатокот на иницијатива за спроведување на кооперацијата помеѓу МСП допринесува до индивидуални и одделни претприемачки иницијативи и бизнис логика во работата на МСП.

C20 Опсесија со минатото. Значителен број на претприемачи, невработени или отпуштени работници (како технолошки вишок или банкротство), се уште веруваат и бараат инволвираност на државата и нејзина поддршка во решавањето на нивните проблеми.

C21 Недоволен прилив на енергија. Недоволното искористување на обновливите извори на енергија, како и ограниченото ниво на сопствената електрична енергија и

увозното гориво се лимитирачки фактори за повисок и побрз развој на секторот на МСП.

C22 Нехармонизирана легислатива и даночене систем за МСП со легислативата на ЕУ. И покрај напорите за хармонизација на националната легислатива со онаа на ЕУ, постои јаз помеѓу нив, особено што се однесува до МСП. Неодамнешното намалување на данокот (2007) значително ја подобри поволноста на климата за инвестирање и за водење бизнис, иако ефектите се очекуваат дури во иднина.

C23 Застарена база на податоци за МСП секторот. Недостаток на вистински статистички дати на податоци, хармонизирани со евростатистиката влијае негативно врз секторот МСП и не овозможува вршење на регионални или/и меѓународни споредби. Сето ова ги намалува условите за истражување и научна евалуација на овој сектор и има негативно влијание врз развојот на соодветна стратегија и политика на Владата.

Можности (М)

М1 Членство во меѓународни асоцијации и можност за регионална соработка. Неодамна донесениот СЕФТА договор помеѓу земјите од Западен Балкан, членството во СТО и статусот на пред-членство во ЕУ, придонесуваат за регионална соработка и кооперација на МСП.

М2 Прием во ЕУ – кандидатскиот статус на Македонија им овозможува на македонските МСП можност за полесен пристап на ЕУ пазарот и заради тоа ја прави македонската економија поатрактивна за странски инвестиции. Сето ова ќе допринесе за зголемување на економскиот потенцијал и за поголем економски раст на МСП.

М3 Трансфер на 'да се знае како' и искуства од ЕУ преку различни програми/фондови за развој. Покрај гореспомнатите позитивни страни на кандидатскиот статус, друго важно прашање е можноста за пристап и вклучување во ЕУ мрежата за иновации, нови технологии, ОР итн, со тоа обезбедувајќи им на МСП во Македонија многу потребен технолошки развој.

М4 Глобализација. Создавање на светски пазар го погодува секторот на МСП на повеќе начини: прво преку зголемување на конкурентноста преку меѓународни компании, потоа и преку спроведување на стратегии за диференцијација на производи/услуги итн.

М5 Заеднички вложувања. Понатамошното подобрување на бизнис климата придонесува до потенцијал за заеднички вложувања на македонските МСП со домашни и странски партнери.

М6 Нови пазари. Подобрување на финансиските пазари и зголемување на потенцијалниот пазар за секторот на МСП.

М7 Повеќе можности за вработување. Растот на МСП благодарейќи на горенаведените можности ќе придонесе за отварањето на нови работни места и нови можности за вработување а тоа значи придонес кон еден на столбовите на ОР за МСП.

М8 Странски фондови за поддршка на МСП, ЕУ RTD/IPA фондови. Не само што се очекуваната финансиска помош од фондовите за пред-прием во ЕУ ќе придонесе за зајакнување на МСП, туку и може да се очекува придонес кон ОР.

М9 Раст на МСП во услужниот сектор. Имајќи ги во обзир модерните трендови во секторскиот развој во развиените земји, како и порастот на побарувачката на различни видови на услуги на глобалниот пазар, ќе се изврши влијание за растот на МСП во услужниот сектор.

М10 Периферна ЕУ. Кога Македонија ќе стане членка на ЕУ, таа се уште ќе биде понеразвиена во споредба со првите 15 ЕУ земји и ќе биде атрактивна за директни странски инвестиции во секторот на МСП и тоа заради полесните влезни услови, пониското ниво на оданочување и полесен пристап кон ЕУ пазарот.

М11 Претходни пазари. Балканскиот регион, како и земјите од поранешниот Советски Сојуз преставуваат голем потенцијал за македонските МСП, особено додана станат конкурентни за настап на поразвиениот пазар на ЕУ.

M12 Развој на туризмот е неискористен потенцијал за развој на МСП. МСП во овој сектор имаат потенцијал за поголем раст и тоа на веќе постоечките бизниси, како и основање на нови, диверзифицирани МСП.

Закани (3)

31 Глобализација. Оваа немилосрдна конкуренција на глобалниот пазар може да го забави развојот на МСП, ако овој сектор не стане доволно конкурентен (на пример заради конкуренцијата од развиените економии, брзо растечките економии на глобалниот пазар).

32 ЕУ политика (економско водство), ММФ и СБ (дупли стандарди за земјите кои не се членки на ЕУ). Дуплите стандарди и нетарифните бариери можат да го забават развојот на секторот на МСП и да ги намалат неговите шанси за повисок раст.

33 Загаденост на животната средина и осиромашувањето со природни ресурси. Недостаток на перспектива за ОР во секторот на МСП може да го намали потенцијалот на земјата кој се однесува на заштита на природните богатства.

34 Каприцот на соседните земји. Благодарение на различните историски, политички и други интереси и каприци на земјите од Балканскиот регион, често се случува економската соработка на регионално ниво да биде блокирана или намалена, а со тоа се намалуваат и можностите за раст на МСП.

35 Регионални бариери. Постојат формални и неформални бариери заради горенаведените причини во односот со соседите кои се опасност за потенцијалот на пазарот и за МСП, особено на делот кој се однесува на одржлив развој (некои од земјите во регионот се уште не се свесни за трите столба/аспекти на ОР и за влијанието врз нивното намалување).

36 Нефер конкуренција од страна на соседните земји. Сите земји во регионот користеа мерки на заштита (понекогаш во вид на субвенции за домашните производи или различен вид на данок за увоз итн, и покрај билатералните договори на Македонија со секоја од нив). Како и да е, се очекува дека СЕФТА договорот ќе придонесе за укинување на ваквата нефер пракса.

37 Политичка нестабилност. Од 90тите години па до сега политичката нестабилност во регионот сериозно го намали ОР во секторот на МСП.

38 Визен режим. Визниот режим ги ограничува сите потенцијали за поголем и побрз раст на секторот на МСП и е голема пречка за ОР на секторот на МСП (во однос на сите три столба: економски раст, човечки капитал и еколошка насока).

Врз основа на горенаведените анализи на JCM3 (SWOT), би можеле да се потенцираат следните слабости во секторот на МСП и да се сметаат за многу важни проблеми кои би требало да се надминат први, особено бидејќи се однесуваат на одржливиот развој.

Макро-еколошко ниво кое има во предвид:

- Недоволен прилив на енергија
- Нехармонизирана легислатива и даночен систем за МСП со ЕУ легислативата
- Застарена база на податоци за секторот на МСП
- Недоволна (не) финансиска поддршка за развој на МСПж
- Фиктивни/непостоечки претпријатија
- Нефер конкуренција заради сивата економија
- Опсесија со минатото
- Миграција (одлив на мозоци)
- Стагнација (многу бавен економски раст)
- Силна конкуренција од соседните земји

Макро-административно ниво:

- Низок капацитет на централно и локално ниво на администрација за имплементирање на планираните реформи/цели
- Неактивен пристап на релевантните учесници

- Многу често: промена на системот, промени на персонал (кадровски ресурси во државната администрација), нетранспарентни промени, недоволни информации за промените во јавноста

Микро-општински/регионални/асоцијативно ниво:

- Недоволна пракса за локален економски развој на општинско ниво
- Несоодветна хоризонтална и вертикална соработка помеѓу компаниите

Микро-претприемчивост:

- Недостаток на движечка сила за развој (илузија дека МСП би можеле да бидат движечката сила на економијата)
- Несоодветна база на знаење на менаџментот и одржлив развој на МСП
- Истражувањето на пазарот не е признаено како орудие во донесувањето на одлуки
- Необучена работна сила за новиот вид на бизнис (недостаток на познавање на странски јазици, информатичка и компјутерска технологија, застарено образование)
- Ниско ниво на технолошки развој кај поголемиот дел од компаниите (иновации, алтернативни извори на енергија итн)
- Ниско ниво на инвестирање (недостаток на идеи каде да се инвестира, краткорочно размислување, недостаток на вештина за стратешко планирање)
- Многу мал број на фирми кои имаат имплементирано стандарди за квалитет
- Непостоење на истражување и развој (само 11% од истражувачките проекти се нарачани од страна на бизнис секторот).

Индустрија

Јаки страни (Ј)

Ј1 Макроекономска политика. Во земјата постои конзенсус, но исто така и во меѓународните организации и тела (Светска банка, Меѓународен монетарен фонд итн), дека со посветеноста кон реформите се постигнати добри макроекономски елементи како на пример стабилна макро економија со многу ниска стапка на инфлација, намалување на данокот, намалување на данокот на прихот итн.

Ј2 Завршена приватизација. Меѓу другите елементи, може да се каже дека процесот на приватизација е завршен (со некои мали исклучоци) и со него се постигна ослободување на сите приватни иницијативи во правец на поефикасна економија.

Ј3 Ресурси. Во делот за ресурси, треба да се нагласи дека менаџерите со својата посветеност и искуство се главната движечка сила. Покрај овој човечки капитал, постојат и природни ресурси за одредени индустрии (метали, не-метали, геотермичка вода, сонце, ветер, дрва, ресурсит за прехранбената индустрија).

Ј4 Подобрена конкуренција. Конкурентноста на македонската индустрија се уште не е подобрена (всушност е на пониско место од претходно), меѓутоа постојат некои елементи кои можат да се идентификуваат како фактори за потенцијална конкурентност, како на пример постоење на некои кластери (во меѓувреме постојат повеќе од почетните пет кластери), ниски производствени трошоци (базирани на сите елементи кои ја одредуваат цената на производителите/услугите), мобилизирана работна сила итн.

Ј5 Либерализација на пазарот. Либерализацијата на националниот пазар преку договори во рамките на СТО и особено на регионалната организација СЕФТА (каде што последните членови го потпишаа договорот есента 2007ма), му дозволува на македонскиот пазар да биде прифатен од страна на инвеститорите и партнерите не само како локален туку и регионален.

Ј6 Близина на ЕУ пазарот. Близината на ЕУ пазарот всушност игра голема улога во сегашната ситуација особено како идна атрактивна дестинација за инвестирање (Р. Македонија го зголемува нивото на размена со земјите членки на ЕУ).

Ј7 Индустрија со традиција. Индустриската традиција т.е. традицијата на менаџирање компании кои беа многу блиску до пазарната економија (непланираната економија беше

присутна во речиси сите социјалистички земји) и вработените во оваа индустрија преминаа многу брзо на правилата на игра на пазарната економија.

J8 Редуцирани административни бариери. Редуцираните административни бариери (како на пример 'еден шалтер за се' или подготвените законски одредби за различни административни документи) може исто така да се смета за јака страна.

J9 Постоене на документи кои се занимаваат со ова прашање (индустрија). Една од важните работи е постоењето на документи кои се занимаваат со сите прашања поврзани со индустријата. Иако има доста работи кои треба да се направат во иднина, тука мора да спомнеме некои од документите: Национална стратегија за мали и средно големи бизниси, 2003 (во овие рамки беше основан Национален Совет за конкурентност); Национална стратегија за реконструкција на индустријата за челик во Р.Македонија, 2005; Студија за откривање на административните бариери и процедури за инвестирање и привлекување на странски инвестиции во Р. Македонија, 2003; Програма за стимулација на инвестициите во Р. Македонија, 2003 – 2006; Нова програма за инвестирање во Република Македонија, 2007 – 2010; Креирање и имплементирање на Национална стратегија за развој на Република Македонија, 2000; Рамковен програм за економски развој и реформи, 2003та; Стратегија за текстилен развој, 2007; Национален развоен план, 2007 – 2009, февруари 2007; Програма за развој на претприемчивоста, конкурентност и иновација во МСП, 2007 – 2010, април 2007; Стратегија за индустриска политика (во тек).

J10 Одлучност во борбата против корупцијата. Иако резултатите се уште не се задоволувачки, постои конзенсус во земјата за борба против корупцијата. Политичката одлука сега преминува во практична акција. Дури постои и голема медиумска кампања.

J11 Одлучност и посветеност за имплементација на легислативата. Посветеноста за имплементација на легислативата е сфатена како прв приоритет за влез во ЕУ и затоа не постои дилема дека овој процес ќе се одвива со подинамични и соодветни резултати.

Слабости (С)

Сите идентификувани слабости, според нивните карактеристики, се поделени во седум групи:

- Низок технолошки развој
- Слаби производствени фактори
- Слаби човечки фактори
- Слаби институции
- Слаба финансиска поддршка
- Слаба легислатива
- Неразвиена инфраструктура

С1 Низок технолошки развој. Треба да се нагласи важноста на 'технолошкиот развој', кој што има поширок контекст и подлабоко значење. Тој вклучува елементи како отсуство на политика, стратегии, планови, програми, приоритети на одредени области од системот, сектори, департмани итн, меѓутоа исто така и елементи како што се на пример 'немање концепт за замена на недостатокот на локомотиви во индустријата' и 'непостоене на хоризонтални и вертикални врски', кои што би имплементирале проекти и решенија за новиот организационен концепт, правејќи го индустрискиот систем, а особено МСП поефикасни и поконкурентни на пазарот. Не помалку важни се елементите како на пример:

- бавна динамика во реструктурирањето на компаниите (не само реструктурирање на сопственоста како што голем број експерти вон техничките експертизи обично замислуваат, туку главно технолошки, кој би допринел за нивна ефикасност и конкурентност);
- големо учество на традиционалните видови индустрии (металуршка, текстилна) кои се разбира не треба да бидат забранети, меѓутоа се делови каде што треба да се контролира и подобри загадувањето и работните услови;

- недоволни инвестиции за развој, слаба имплементација на стандардите за квалитет на ЕУ, слаба поврзаност/соработка со развиените странски компании предизвикува ниско ниво на технолошки иновации и софистицирани производи кои пак се причина за слабата партиципација на светскиот пазар каде што постојат високо квалитетни производи и технологија.

C2 Слаби фактори за производство. Факторите за производство главно вклучуваат: работна сила, производствени системи, опрема и ресурси (материјали, енергија итн.). Заради своето значење, работната сила ќе биде разгледана одделно. Ниската ефикасност на производствениот процес се должи на: мало искористување на капацитетите, застарена опрема, мало искористување на индустрискиот отпад и нови ресурси, кое води кон ниска продуктивност, ниска конкурентност и мал извоз на добра и услуги. Главната слабост, која што исто така е подвлечена и од страна на ЕУ (во ОБНОВЕНАТА СТРАТЕГИЈА ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ НА ЕУ, 9 јуни 2006та) е слабата поврзаност помеѓу компаниите со едукативните и научните институции кои би требало да придонесат за нивното реструктурирање/подобрување на компаниите.

C3 Слаб човечки фактор. Тука се идентификувани проблеми во однос на кадровските ресурси, а еден од најсериозните со кои се соочуваат сите земји во случна позиција е 'одливот на мозоци' (заради транзицијата, слабата економија која не може да ги апсорбира сите млади луѓе кои имаат факултетско образование). Од друга страна пак, малото инвестирање во образованието и обуката водат кон намалување на квалитетот на образование и до слабо едуцирани менаџери кои не се доволно флексибилни за промени и не се доволно способни да менаџираат комплексни операции во компаниите, особено кога тие растат од микро, па мали и до средна големина компании.

C4 Слаби институции. Главно постои недостаток на доверба во институциите кои се откриени од страна на домашни и странски експерти (меѓутоа исто така и од страна на граѓаните во земјата кои ги чувствуваат последиците). Оваа изјава доаѓа од многу различни страни, како на пример политичкото влијание врз економијата кое што предизвикува (не)фер функционирање на институциите; лични интереси при донесувањето одлуки; бавни институционални реформи; борба против корупцијата; сива економија. Во овој смисол многу сериозна слабост е непочитувањето за имплементација на договорите (па дури и законот) од страна на највисоките институции и генерирање и имплементација на легитимните регулации. Идентификуваната 'неефикасна јавна администрација' (особено во Катастарот, министерствата итн) придонесува за слабата поддршка од власта, што е многу важно во овој период во кој Република Македонија има пристап на фондовите за пред прием во ЕУ и придонесува за лошото менаџирање на проекти/грантови во земјата (како резултат на оваа слабост, не можат да се изведат голем број идеи и проекти).

C5 Слаба финансиска поддршка. Иако постои прогрес во банкарскиот систем во земјата, се уште има недостаток на финансиски ресурси и добра понуда на истите. Новите регулации во овој сектор (за странските банки и инвестиционите фондови), би требало да придонесат за подобар ток на инвестиции.

C6 Слаба легислатива. Потребаната хармонизација на нашата легислатива со регулациите на ЕУ се уште не е завршена а од друга страна постојат голем број примери на неприлагодена легислатива која што води кон заклучок за незадоволувачки подготовки за прием во ЕУ. Исто така неефикасната судска власт придонесува за небезбедност на сопственичките права и неразрешен статус на сопственост.

C7 Неразвиена инфраструктура. Патиштата и железницата не се со квалитет кој ќе овозможи брз и безбеден транспорт на добра и патници. Голем проблем во ова електронско време пристап кон информации на компаниите и граѓаните, кое и покрај доста напори, се уште е незадоволувачко.

Можности (М)

M1 Кандидатски статус на земјата за влез во ЕУ и НАТО. Кандидатскиот статус на земјата за членство во ЕУ и НАТО е голема можност. Искуствата на сите претходни кандидати (кои сега се членки на ЕУ) покажува прогрес на сите полиња. Тоа се должи на интересот на странските инвеститори кои секогаш бараат нови пазари.

M2 Пристап на македонските производи на пазар со преку 650 милиони потрошувачи. Пристапот на македонски производи на пазарот со преку 650 милиони потрошувачи исто така значи бенефиции за сегашните и идните партнери во областа на трговијата и производството.

M3 Членство во меѓународни асоцијации. Членството во некои релевантни организации (како WTO, WHO, CEFTA) е исто така можност за подобрување на економијата.

M4 Трансфер на технологии/знаење. Трансфер на постоечките и новите технологии/знаење од надвор се смета за голем фактор за прогресот на целата економија, ако истата е соодветно менаџирана и одржувана. Во тој смисол, речиси на сите универзитети во Република Македонија веќе се основани Центри за трансфер на технологија и тие би требало да го помогнат овој трансфер.

M5 Светски трендови и нивното влијание. За сега, свесноста расте за некои признати светски трендови и тоа би можело да биде можност за Република Македонија. Тоа е на пример производството на еколошки чиста храна, обновливи извори на енергија, заштита на животната средина итн, каде што компаниите би требало да бараат нови производи.

Закани (3)

31 Доверба во РМ – генерален контекст. Довербата во Република Македонија се смета како еден од најголемите закани кои настануваат како последица на некои нерешени проблеми (името на земјата, се уште немаркираната граница, поранешни конфликти итн).

32 Нерешен статус на земјата, конфликти со соседните земји. Овие исто така претставуваат пречка за мирен развој на земјата.

33 Нерегулирана пан-европска кумулација на потеклото на производите. Потеклото на некои од производите се уште не е регулирано на европско ниво и истото може да има негативни ефекти врз производителите на одредени производи во Македонија.

34 Влијание на политичката нестабилност во земјата. Според мислењето на голем број експерти, меѓутоа и на пријатели на Македонија, овој елемент е главен. Затоа ако таа нестабилност не престане во блиска иднина, може да претставува закана за целокупниот развој на земјата. Всушност, неговото влијание може да ги засени сите други напори.

Инфраструктура и транспорт

Јаки страни (J)

J1 Транспортните коридори 8 и 10. Секторот за транспорт и инфраструктура се одликува со два европски транспортни коридори, 8 и 10, под-коридорот 10А и комуникационата раскрсница (Пан коридорот 8). Географската локација на Република Македонија, која е раскрсница на патишта од југо-источна Европа, ја прави земјата важна транзитна рута за копнен сообраќај помеѓу централна Европа, Егејското море, Црното море и Јадранското море.

J2 Развој на постојната патна мрежа. Основната патна инфраструктура во земјата е релативно добро поставена и може да се смета како добра основа за натамошна модернизација.

J3 Постојната воздушна инфраструктура и опрема. Во среднорочни временски рамки, воздушната инфраструктура се смета дека е адекватна. Ако ја споредиме Македонија со другите земји во регионот, воздушната опрема може да се смета како јака страна во овој сектор.

J4 Постојната телкомуникациска инфраструктура. Релативното високо ниво на основни телекомуникациони услуги, тековната либерализација во сите под-сектори како и Планот за просторно планирање во РМ, се исто така јака страна на овој сектор за инфраструктура и транспорт.

Слабости (С)

С1 Поранешната транспортна политика. Ова може да се смета за едена од главните причини за сегашната ситуација во секторот на инфраструктура и транспорт. Од аспект на одржлив развој, присилениот развој само на патниот транспорт и инфраструктура може да се смета како негативна страна. Исто така политиката на транспорт и инфраструктура не е во сооднос со развојните потреби а национално, регионално и локално ниво.

С2 Неразвиена железничка мрежа. Железничката мрежа во Република Македонија е неразвиена. Недостатокот на железничка поврзаност со Албанија и Бугарија е голема пречка за зголемување на нашиот извоз на странските пазари и тоа не се однесува само на соседните земји.

С3 Сегашниот менаџмент и инвестирање во транспортната инфраструктура. Изведувањето на неопходните институционални реформи во однос на менаџмент на патишта и железнички транспорт и инфраструктура е идентификуван како стратешки правец кој се одвива во моментот. Владата презеде обврска за реструктурирање на железничките претпријатија и обезбедување на долгорочна самоефикасност на овој сектор. Транспортниот сектор има потреба за нови инвестиции и рахабилитација.

С4 Речиси непостоење на мултимоделен транспорт. Моментално мултимоделниот концепт и транспортен систем е слабо развиен во Македонија. Македонија има еден карго терминал во близина на железничката станица во Скопје. Овој терминал е слабо опремен и моментално не работи. Во Меморандумот за разбирање со земјите од Југоисточна Европа потпишан во јуни 2004та, Македонија е обврзана да го промовира и развива регионалниот и меѓународниот транспорт на добра и патници т.е. мултимодалната транспортна мрежа. Потребата за развој на мултимодални видови за меѓуповрзување и превоз се услов за функционален и ефективен транспорт.

С5 Ниско ниво на безбедност на патиштата и железничкиот транспорт. Секоја сообраќајна несреќа, особено која резултира со смртност е лична трагедија и има големо влијание врз здравствениот сектор. Според податоците од 2005та година, бројот на сообраќајни несреќи е значително зголемен и тоа за 40% во споредба со 2004та година. Официјалната проценета штета од несреќите за економијата беше околу 1.5 милиони евра во 2005та, неземајќи ги во обзир трошоците за оздравување, доживотната инвалидност или смрт.

С6 Неправилен јавен транспорт кој не ги задоволува потребите на корисниците. Во големите градови, потребите на патниците и нивната мобилност треба да ги задоволи јавниот транспорт и немоторизирани транспортни видови кои консумираат помалку енергија и емитуваат помалку загадување по патник по километар. Како резултат на тековната ситуација во јавниот транспорт, голем број на луѓе ги користат своите сопствени возила.

С7 Стар возен парк. Возниот парк во Република Македонија главно се состои од возила постари од 15 години. Нивото на емисија на гас од овие возила е многу големо. Исто така старите автомобили се многу неефикасни во поглед на употреба на гориво, загадување на воздухот и создавање бучава.

С8 Неразрешени сопственички односи на земјата. Сегашната ситуација со неразрешени сопственички права на земјата се смета за слабост од аспект на инвестирање во инфраструктурата.

С9 Клучната слабост во телекомуникацискиот сектор е концентрација на услуги во урбаните области, како и фактот дека се уште постои монопол во овој сектор.

Инфраструктурата на јавните услуги се карактеризира со следните слабости:

С10 Незаокружена правна рамка (подзаконски акти и регулатива).

C11 Неинтегрирано управување со вода. Холистички менаџмент на природните води како ограничен и ранлив ресурс, како и интеграција на секторските планови кои се однесуваат на водата во рамките на националната економска и социјална политика се од големо значење. Фрагментацијата на одговорноста за развојот на водените ресурси помеѓу секторските агенции покажува дека потребата за промовирање на интегриран менаџмент со водите е уште поголема отколку што се претпоставуваше. Потребни се механизми за ефективна имплементација и координација.

C12 Постојните услови на поголем дел од системот за пренос на вода. Во голем дел од урбаните области, водоводната мрежа не е задоволувачка во однос на мрежата за дистрибуција, цевки, цилиндри за чување на водата, структурата и др. Целата мрежа е доста стара а капацитетот на водоводната мрежа не ги задоволува се поголемите потреби. Освен тоа постојат и многу големи губитоци на вкупната вода за консумирање. Минатата година губитокот на вода за време на транспортација до крајните консументи се движеше помеѓу 40% - 80% (средна вредност 60%) во зависност од староста, видот на цевки и притисокот во мрежата. Во 2004та губењето на вода за време на транспортација до крајните потрошувачи изнесуваше околу 52% од вкупно добиената вода.

C13 Постојната ситуација во системите за наводнување и истекување. Шемите за наводнување се главно изградени во периодот помеѓу 1958ма и 1980та година што значи дека некои од нив се користат веќе 40 години. Од вкупната област под иригација, 61% е иригација со прскање, додека 39% е друг вид на површинска иригација.

Како резултат на долгиот период на користење од една страна и нерегуларно и на време одржување од друга страна, дел од иригациониот систем е во многу лоша состојба (канали, мража, подвижни врати итн). Исто така и заради малите земјоделски парцели, промената на одгледување на различни житарици, иригациониот систем има низок коефициент на ефективност и тоа од 49% па до 78%. Ова преставува многу ниска ефикасност во користењето на иригациониот систем а факт е дека поголем дел од времето не се наводнуваат повеќе од 50% од можните области.

Сегашната состојба на системот на дренажа во Република Македонија не е задоволувачка во однос на примателите но и во однос на мрежата и нејзиниот капацитет, како и деталната мрежа на канали. Како резултат на слабото функционирање на системот на дренажа, во минатото голем број области беа поплавени. Со тоа се оштетува земјоделското производство, изградбата, инфраструктурата итн.

C14 Постојната ситуација во системот на канализација и третман на отпадните води. Постоечкиот канализационен систем во главните урбани области е дизајниран така да ги собира двата вида на отпадни води. Само 12 градови имаат изградено одделен канализационен систем. Од вкупниот број на домаќинства според пописот од 2002ра, 697,529 т.е. 60% се поврзани на јавниот канализационен систем, додека 21% од домаќинствата имаат септички јами а 12% имаат систем на неконтролирано испуштање на водата. Според постоечките податоци средна бројка за поврзување во системот е околу 60%. Во споредба со поврзување со системот за водоснабдување на јавност, постои значителна разлика. Речиси 180.000 домаќинства кои се поврзани на системот за водоснабдување, не се поврзани со канализациониот систем. Моментално во земјата постојат 6 капацитети за третман на отпадните води. Тие им служат на 7 населени места со вкупно 252.000 жители или 12.5% од вкупната популација. Ефикасноста на овие капацитети останува мала и во 2003та тие оперираа само со 60% од својот капацитет. Главната причина за овој проблем треба да се бара во некомплетниот/непосотечки канализационен систем во овие населби.

Можности (М)

М1 Имплементација на нови начини на инвестирање и користење на ЕУ фондови и други донатори. Денес транспортната инфраструктура е главно финансирана од страна на државата. Владата обично претпоставува билатерални или мултилатерални позајмици од комерцијални банки, преку меѓународен пазар на акции, но најчесто од институции како на пример Светската банки и регионалните развојни банки, како ЕБОР. Тековниот начин на инвестирање во транспортниот и инфраструктурниот сектор не

нудат еднакви услови за развој на сите видови на транспорт и инфраструктура. Имплементацијата на нови видови на инвестирање (приватно инвестирање, државно приватно партнерство) во комбинација со адекватна и ефикасна употреба на други можни извори на инвестиции во овој сектор ќе ги подобрат условите и ситуацијата во секторот.

M2 Развој на мултимодален и интермодален транспорт. Развој на мулти и интер модален транспорт ќе ја зголеми ефикасноста на постоечките видови на транспорт и ќе го зголеми квалитетот на транспортните услуги. Концептот на меѓународен мулти модален транспорт значи пренесување на добрата од врата до врата и тоа од страна на еден транспортен оператор.

M3 Трансформација на ЈП 'Македонски железници'. Владата се обврза за реструктурирање на железничките претпријатија и обезбедување на нивна долгорочна финансиска самоефикасност. Владата веќе започна процес на реформи на железничкиот сектор и ЈП 'Македонски железници' ќе биде поделено на МР-I (ќе биде 'Јавно претпријатие'), додека МР-T ќе биде акционерска компанија со акции во целосна сопственост на Владата. Ова е можност за навлегување на приватен капитал во железничкиот сообраќај.

M4 Развој на градски железнички сообраќај. Постои можност за развој на урбан железнички сообраќај кој би ги користел постоечките железнички линии во Скопје. Со инвестирање на 14 милиони евра за изградба на нови железнички линии, со кои би се затворил железничкиот круг околу Скопје, Скопје може да има уникатен и практичен урбан транспорт.

M5 Апликација на нови технологии и автоматизација на менаџментот. Со цел да се зголеми ефективноста и професионалноста на транспортниот сектор неопходно е да се имплементираат нови технологии и да се основа интегриран транспортен менаџмент во сите транспортни сектори.

M6 За под-секторот телекомуникации, ќе преставува голема можност ако земјата стане важна комуникациона раскрсница за соседните земји (Пан коридор 8).

M6 Развој на информатичко општество.

M7 Либерализација на земјата и телефонските комуникации и обезбедување услуги за интернет пристап по поволни цени, имплементација на дигитална технологија во сервисот на радиодифузија, развој и меѓуповрзување на различните видови на трансмисиони мрежи и инвестирање во инфраструктурата на нови технологии (GPRS за мобилната и ADSL и IP за фиксна телефонска комуникација).

Закани (3)

31 Потреба за инвестирање. Сегашната ситуација покажува дека транспортниот и инфраструктурниот сектор имаат значителна потреба од нови инвестиции и рехабилитација. Цената на чинење дури и на релативно мали проекти во овој сектор е доста голема. Изворите пак за финансирање на проекти во овој сектор се многу ограничени.

32 Сегашната економска ситуација. Сегашната економска ситуација во Македонија е исто така лимитирачки фактор за зголемување на инвестициите во транспортот и инфраструктурата, особено што се однесува на заедничката инфраструктура за која одговорност имаат делови од локалната самоуправа. Финансиската ситуација на локалните власти во Македонија не дозволува големи инвестирања во рехабилитација на постоечките и изградба на нови заеднички проекти за локалната транспортна инфраструктура.

33 Регионална политичка нестабилност. Регионалната политичка нестабилност е закана за привлекување на инвестиции во овој сектор.

34 Неподготвеност на земјата да користи ЕУ фондови (IPA). Недостаток на капацитети во администрацијата на локално и централно ниво за подготовка на барањето за користење на IPA фондови е закана за ефикасно користење на овој фонд.

35 Дефинирани приоритети на ЕУ. Република Македонија го следи концептот на Политика на соседство на ЕУ во областа на транспортот. Минатите и сегашните транспортни акти главно се фокусираат на развој на транспортната инфраструктура на

коридорот X кој е дефиниран како приоритет на ЕУ. Тоа може да предизвика назаден развој на транспортна инфраструктура на коридорот VIII.

36 Конкурентност од соседните земји и нивните приоритети. Инвестиции кои се релативно големи во областа на транспортната инфраструктура во соседните земји и развојот на модерни автопатишта, особено во Грција, преставуваат голема закана кои можат да бидат причина Македонија да биде заобиколена во главниот превозен правец.

37 Ризиците кои постојат во телекомуникацискиот сектор се: незавршена инфраструктура која може да предизвика земјата да се заобиколи/избегне во главните меѓународни телекомуникациони канали, и релативно малиот пазар.

38 Следните ризици беа идентификувани во инфраструктурата на јавните услуги и локалниот транспорт: лимитирачки капацитети на локалната самоуправа и организациони, политички и финансиски тешкотии во процесот на меѓуопштинска (регионална) соработка.

3. Потенцијал на Република Македонија за одржлив развој

Врз основа на дискусиите на работните групи, изнесени во 11 Извештаи за проценка и анализа од 31 декември 2006та година и консолидирани во Рамковниот извештај за одржлив развој, особено делот што се однесува на *Платформата за знаење*, од 31 јули 2007ма, следното вклучува **меѓусекторски и целосен опис на потенцијалот за одржлив развој во Република Македонија.** Во Глава 2 е даден детален опис на стратешките JCM3 (SWOT) анализи на македонскиот развој во поединечните сектори и меѓусекторските прашања.

Одржливиот развој поттикнува:

- ✓ **Промена на вниманието од скапи ‘производи‘ (и надворешна помош) кон развој кој се движи и финансира од домашни извори**

Ова е еден од основните елементи и нови начини на размислување и работење. Затоа со формулирањето на Националната стратегија за одржлив развој во Република Македонија, најпрво е неопходно да се идентификуваат потенцијалите на земјата за целосно учество во процесот на глобализација. Како почетна точка, *Потенцијалите за одржлив развој* произлегуваат од јаките страни идентификувани во JCM3 анализите и дебатирани во 7 Секторски работни групи и 4 Меѓу секторски делови за поддршка. Овие *Потенцијали за одржлив развој* обезбедуваат почва за привлекување инвестиции.

1. Уникатна прекрасна животна средина и богат гео/биодиверзитет.

Република Македонија може да биде горда на својата недопрена убава природа, нешто што во денешно време е реткост особено во другите европски земји. Типичната транзиција од медитеранска во континентална клима и неверојатната геоморфологија преставува туристичка атракција сама за себе. Бидејќи земјата е се уште неоткриена туристичка дестинација, таа преставува база за развој на високо квалитетен туризам ориентиран кон потребите на индивидуите, со сето запазување на принципите на одржлив развој.

Богатството и диверзитетот на различните животински видови и екосистеми се основните карактеристики на биодиверзитетот на земјата. Тоа е резултат на специфичната географска позиција на земјата и нејзините климатски, геолошки, геоморфолошки и хидрографски карактеристики. Присуството на голем број ретки видови и екосистеми сведочи за значајното влијание на геолошките промени врз биодиверзитетот во минатото. Богатството на биодиверзитетот е илустриран со неверојатниот број од 16,000 флора, фауна и фунгални видови, од кои 850 се ендемични видови а големиот број на разновидни екосистеми се домаќини на повеќе од 260 растителни заедници.

Регистрирани се голем број на разновидни и неодамнешни екосистеми. Шумите покриваат околу 37% пд територијата на земјата а доминираат листопадните шуми. Езерските екосистеми се од клучно значење. Иако флората, фауната и фунгите се уште не се доволно истражени, анализите на богатството со биодиверзитет во различни европски земји ја става Република Македонија на самиот врв, земајќи ја во обзир големината на земјата. Високиот процент на

ендемски видови претставува специјална карактеристика на македонскиот биодиверзитет.

2. Потенцијал за обновливи извори на енергија. Република Македонија има голем потенцијал за обновливи извори на енергија. Добивајќи кандидатски статус за членство во ЕУ во декември 2005та година, *Одржливиот развој во Македонија* ја поддржува ЕУ во остварување на обврзувачките и цели и предизвици од 20% обновливи извори на енергија RES и 10% BF до 2020та година, опишани во Европскиот стратешки план за енергија и технологија усвоен од страна на Европскиот Совет на 8/9 март 2007ма година.

Во Македонија, вкупната инсталирана енергија за производство на струја од хидроцентралите е 504 MW од шесте големи хидроцентрали и 36 MW од 22 мали хидроцентрали. Според енергетскиот баланс од 2006та, годишното производство на хидро енергија е околу 1.5 милијарди kWh. Беше составен голем список од повеќе од 400 можни локации со кои би се постигнал целосен капацитет од околу 255 MW и 1100 GWh во смисол на можно годишно производство на енергија. Сето тоа би значело среден фактор на користење од 4300 часа годишно. Понатаму, Националниот сервис на енергија идентификува 44 потенцијални локации со вкупен капацитет од 174 MW и можно годишно производство на енергија од 645 GWh. За овие локации се потребни подетални студии.

Македонија е доста богата со геотермички извори, погодни за различно искористување и како дополнување на производството на енергија. Најголемиот дел од геотермички извори во Македонија е поврзан со Вардарската тектонска долина. Во Македонија постојат 7 главни геотермички полиња со 18 локалитети со термички води, а исто така има повеќе од 50 извори и бунари со термичка вода. Најголемото количество на термички води може да се најде до 400 м надморска височина. Единствено планинскиот извор Кожуф и бунарите во Баниште се наоѓаат на надморска височина од 600м. Температурата на изворите варира и се движи во доменот од 24 - 27°C или од 70 - 78°C. Средната температурна вредност е 59.77°C. Во Република Македонија за време на 70тите и 80тите години се развиени околу 15 геотермички проекти. Некои од нив се уште работат, а други се напуштени или работат под своите капацитети. Четири од нив се многу важни и имаат големо значење за развојот и апликацијата на геотермичката енергија во земјата. Тоа се геотермичкиот проект Кочани, Земјоделските геотермички проекти Смоквица и Истибања и интегрираниот проект Бањско.

Годишната средна вредност за дневно **сончево** зрачење е помеѓу 3.4kWh/m² во северниот дел од земјата (Скопје) и 4.2 kWh/m² во југоисточниот дел (Битола). Вкупното сончево зрачење варира од минимум од 1250 kWh/m² во северниот дел до максимум од 1530 kWh/m² во југозападниот дел, кое значи средна годишна вредност на сончево зрачење од 1385 kWh/m². Климатските карактеристики, високо интензивно и временски долготрајно сончево зрачење, температура и влажност на воздухот, обезбедуваат поволни услови за успешен развој на сончева енергија. Континенталната клима со топли и суви лета придонесува Македонија да биде земја со висок потенцијал на искористување на сончевата енергија во однос на просекот на европските земји.

Енергијата на ветерот е потенцијал кој не е адекватно испитан во Република Македонија. Иако ова прашање е дискутирано многу години, можат да се најдат

многу малку споменувања на ова прашање во различните студии и документи. Податоци за јачината на ветерот се бележат во метеоролошките станици низ земјата. Објавените податоци се многу малку и во некои случаи многу неодредени. Се уште не се изведени специјални мерења за идентификација на енергетскиот потенцијал од ветрот во одредни локации кои се сметаат за доста поволни. Затоа податоците со кои се располага може само да се земат како индикатори. Вардарската речна долина, од Куманово до Гевгелија се смета за најповолна област за енергија од ветер. Други области кои се значајни се Пелагонискиот регион, Крива Паланка, Охрид и други планински области. Исто така област околу Штип е една од најповолните во поглед на брзината на ветрот.

Според балансот на енергија за 2005та година, **биомасата** придонесува со 6.2% во вкупната потрошувачка. Биомасата во форма на дрва и јаглен се користи речиси исклучиво за потрошувачка во домаќинствата. Индустриската и друга употреба е многу мала и преставува помалку од 1% од вкупно потрошената биомаса. Исто така постои релативно висок потенцијал во земјата за користење на биогаз од животинско ѓубриво, како и одгледување на земјоделски култури за биогориво.

3. Голема разновидност на традиционални високо квалитетни земјоделски и шумски производи и потенцијал за туристички производи. Македонија има некои предности во областа на земјоделството, како на пример плодната почва, низа поволни микро климатски карактеристики, природни планински пасишта поволни за производство на некои житарици, хортикултурно производство и одгледување на јагниња. Околу 49 проценти од вкупната област од 1.27 милиони ha е земјоделска површина, вклучувајќи 700,000ha пасишта. Понатамошни 37 проценти од земјата (950,000ha) се шумски површини. Поголем дел од култивираната земја (82 проценти или 461,000ha) се користи за производство на жито и други житарици и зеленчук, 26,000ha (5 проценти од култивираната површина) отпаѓа на лозја, 15,000ha (или 3 проценти) се овоштарници и останатите 58,000ha (10 проценти) се ливади.

Земјоделскиот биолошки диверзитет вклучува голема разновидност на локално одгледувани животни и видови кои можат да се најдат помеѓу култивираните растенија и животни од автохтоно потекло.

Областа на производство на вкусен и квалитетен зеленчук, особено ран зеленчук, е еден од најзначајните потенцијали на македонското земјоделство. Раниот зеленчук во Македонија се појавува еден месец порано отколку во соседните земји со исклучок на Грција, каде што пак цените на земјоделските производи се повисоки.

Шумите во Република Македонија се карактеризираат со богат биодиверзитет. Македонија има и значителни други шумски ресурси: медицински билки, печурки, шумско овошје и дивеч. Важноста на шумите се потенцира со фактот дека главниот дел од територијата на заштитените области во земјата е покриена со шума.

Разновидноста на традиционални високо квалитетни земјоделски и шумски производи и особено сертифицирани производи од органско потекло, можат да бидат база за развивање на руралниот туризам, како на пример Вински патеки и Гурмански туризам, како и Бањски туризам, кој се смета за главна можност за

просперитет на руралните региони во Македонија. Одгледувањето на биомаса за енергетски цели и користење на обновливите извори на енергија дополнително придонесуваат за диверзификација на приходите на руралното население и би требало да ги стимулираат младите Македонци да го инвестираат добиеното универзитетско знаење ('да се знае како') во својата земја.

4. Богато културно наследство, традиционална архитектура и занаетчиски производи. Руралниот туризам со брендирано производство е индикатор за високо квалитетен регионален одржлив развој. Република Македонија има потенцијали за развој на овој туризам, заради своето богато културно наследство, карактеристична традиционална архитектура и занаетчиски производи, уникатната прекрасна природна средина и богатиот биодиверзитет (види погоре), како и диверзитет на локации кои треба да се видат, посетат и гостопримливоста на луѓето. Духовниот и културниот туризам има добро основани и солидни бази особено во регионите на Охридското и Преспанското езеро.

Реновирање на традиционалната рурална архитектура заедно со термичка изолација и искористување на обновливите извори на енергија за индивидуален и високо квалитетен туризам е главна работа за креирање и искористување на потенцијалната работна сила и градежното искуство.

5. Интелектуална енергија и потенцијал на човечки ресурси. Освен потенцијалот за обновливи извори на енергија, Република Македонија поседува Интелектуална енергија. Интелектуалната енергија заедно со човечките ресурси е основен потенцијал и е еден од најважните и ценети природни ресурси за *Одржлив развој во Македонија* во 21ви век. Во тој контекст, Република Македонија веднаш и оптимално ќе ја искористи програмата во врска со ОН деценија на образование за одржлив развој (2005 – 2014).

Земја која се наоѓа во економска транзиција и која е голема како Република Македонија, не може да си дозволи одлив на мозоци. Тоа значи дека пред се земјата мора да зависи од своите сопствени капацитети за заживување на економијата и подобрување на конкурентноста во глобалните интеграциони процеси.

Образованието и доживотното учење се предуслов за поттикнување промени во однесувањето и обезбедување на важни компетенции на сите жители кои се неопходни за одржлив развој во Македонија. Успехот во преобразувањето на неодржливите трендови во голема мерка ќе зависи од високо квалитетното образование за одржлив развој на сите нивоа на едукативниот систем, вклучувајќи и образование за прашања како на пример одржливо искористување на енергиите и транспортниот систем, одржлива потрошувачка и производство, здравство, медиуми, компетентноста и одговорноста на целото граѓанство.

Поттикнување на просперитетна, иновативна, полна со знаење, конкурентна, еко-ефикасна и социјално одговорна економија, која обезбедува високи животни стандарди и целосно и високо квалитетно вработување, не е само предизвик за Европската Унија, туку исто така и за Република Македонија.

Постои предизвик за создавање на претприемачко општество како во земјите членки на ЕУ така и во земјите во транзиција како што е Македонија. Основата на секое претприемачко општество е создавање на претприемачка свест и култура помеѓу сите поединци и општеството во целина, а главен генератор во овој процес би требало да биде токму образованието и тоа високото образование. Токму високото образование е тоа што придонесува кон развојот на човечките ресурси и растење на свеста за одржлив развој, со тоа обликувајќи го меѓународниот имиџ на Македонија. Само добро образовани вработени можат да го понесат процесот на одржлив развој во било која земја. Ова е причина зошто *Кампус Универзитет за одржлив развој: Место каде може да уживате во новиот начина на размислување, откривање и живеење*, треба да се основа во околината на Скопје и е предложен како еден од фундаменталните Пилот проекти на ОР во Анекс бр. 6 (видете НСОП документ за позицијата, Предлог за институционална поставеност за поддршка на имплементацијата на одржлив развој во Република Македонија, јули 2007).

6. Регионален потенцијал за ОР врз основа на Пан европските коридори X и VIII и нивните подкоридори. Во согласност со обновената Стратегија за одржлив развој на ЕУ (9 јуни 2006та) транспортниот систем во Република Македонија треба да обезбеди задоволување на економските, социјалните и потребите за животна средина на граѓаните, а истовремено да ги минимизира несаканите последици за економијата, општеството и животната околина.

Транспортот и инфраструктурата во Република Македонија е брендирана со два Пан-европски транспортни коридори, VIII и X, како и под-коридорот XА и комуникационата раскрсниц (Пан коридор VIII). Иако сегашниот транспортен и инфраструктурен развој не ги зема во обзир македонските внатрешни потреби за транспорт заради земјоделски и рурален развој, туризам и други сектори, но се фокусираше на развој на делови од патиштата во Македонија кои се дел од меѓународните коридори (коридор X), Пан европските коридори X и VIII и нивните под коридори, сепак тие преставуваат развојни правци предвидени во Просторниот план на Република Македонија (2004та) со зона на протегање од најмалку 50 км.

Рехабилитацијата и надградбата на постоечките главни патишта и изградба на транспортна инфраструктура е еден од условите за да се активира регионалниот развоен потенцијал. Комбинирано со меѓународните стандардни логистички услуги, конкурентната предност може да се обезбеди дури и за оние традиционални индустрии како на пример, текстилната и модната, кои се наоѓаат во ситуација на глобален натпревар.

Железничкиот сообраќај е идентификуван како најприфатлив од гледна точка на одржлив развој. Иако развојот на железницата стагнира во последните 50 години, Република Македонија, која во 1937ма имаше погуста железничка мрежа од денес (30км на 1000км² територија), би требало да го разгледа повторно својот регионален потенцијал за одржлив развој.

Република Македонија му посвети големо внимание на развојот на телекомуникациониот сектор. Во текот на последните години, беше воведена телекомуникациона мрежа со модерна дигитална технологија. Во тек се активности за понатамошна модернизација на системот со цел да се создадат поповољните услови за идно адаптирање на телекомуникационата, информационата и радио дифузната технологија. Исто така руралниот дел и

особено МСП во руралните региони во Македонија се оние кои имаат најголема добивка од тоа што добиваат пристап кон телекомуникационата мрежа и интернетот.

7. Стабилна макро-економска клима, поволни услови за инвестирање и економија базирана на МСП. Според Индексот за глобална конкурентност, Македонија е на транзиција од фаза 1 (конкурентност базирана врз основа на постоење и експлоатација на обилни производни фактори) до фаза 2 (конкурентност базирана на ефикасност). За да се потенцираат факторите кои влијаат на позитивната транзиција на земјата, треба да се посвети посебно внимание на *Високото образование и обука* (види горе), *Ефикасност на пазарот и Технолошка подготвеност*.

Економскиот перформанс на македонската економија се гледа преку стабилниот раст на БДП од околу 4%, ниската стапка на инфлација од 2-3% во просек, фискална дисциплина, потврдена од страна на меѓународни финансиски институции и добро функционирање и координација помеѓу фискалната и монетарната политика.

Во 2006та година, Македонската економија порасна за 4%, поттикнато од услугите и индустријата. Нивото на инфлација, според Индексот за цената на потрошувачката беше ниско и стабилно и беше на 3.1%. Буџет дефицитот на централната Влада во 2006та година беше само 0.5% од БДП, со вишокот на странски сметки, а сегашниот дефицит изнесува околу 1% од БДП. Понатаму, странските резерви на размена се зголемија за околу 5 месеци на увоз. Овие позитивни ефекти од дисциплинираната фискална политика се рефлектираа во монетарната политика, предизвикувајќи значајно намалување на каматните стапки, кои на крајот на 2005та изнесуваа 8% за да достигнат ниво од 5.5% до крајот на 2006та.

Македонија неодамна стана даночен рај во Европа. Новата Влада воведо рамен данок од 10% за корпоративен и личен приход. Во 2007ма корпоративната стапка беше 12%, која потоа се намали на 10%. Претходната корпоративна стапка беше 15%, додека стапката на личниот данок на приход изнесуваше 15%, 18% и 24%. Со цел да стимулира натамошно странско и домашно инвестирање, корпоративниот данок на повторно инвестиран профит изнесува 0%.

Добро развиениот сектор на МСП, 99.7% од вкупниот број претпријатија се МСП, е рбетот на одржливиот развој во Република Македонија како што е случај и во Европа. Единствено МСП можат да преставуваат движечка сила за зголемување на конкурентноста, економскиот раст и да го зголемат отварањето на нови работни места. Постојаната идентификација на преклопувањето на МСП од различни сектори и разгледување на хоризонталната и вертикалната интеграција како и мрежата на додадени вредности, преставува предизвик на национално и на регионално ниво.

Иако ниското ниво на технолошка подготвеност и сиромашното ниво на абсорпција на технологија е главната загриженост во различните извештаи за конкурентноста на МСП, сепак веќе идентификуваните шампиони во продукцијата на одбрани обложени соларни панели, докажуваат за постоење на потенцијал за иновативен одржлив развој.

8. Процес на хармонизација на легислативата во согласност со ЕУ легислативата. На 17 декември 2005та, Европскиот Совет одлучи да и додели на Република Македонија статус на земја кандидат за членство во ЕУ, коешто претпоставуваше хармонизација на легислативата на оваа земја со легислативата и политиката на ЕУ легислативата.

Базирана врз Аналитичкиот извештај за Мислењата за апликацијата на Република Македонија за членство во ЕУ, од ноември 2005та година, процесот на хармонизација на легислативата со ЕУ легислативата редовно се прати, а последните документи во таа насока се Работен документ на вработените во ЕУ Комисијата: Република Македонија, ноември 2007ма, Извештај за направениот напредок. Во некои од секторите и во меѓусекторските прашања релевантни за одржлив развој (животна средина, социјална политика и вработување, МСП) е направен значителен прогрес.

4. Принципи на македонскиот одржлив развој, приоритети и хиерахија на целите

4.1 Водечки принципи на политиката

Република Македонија (РМ) е посветена на водечките принципи на политиката како што е потенцирано во ОБНОВЕНАТА СТРАТЕГИЈА ЗА ОБНОВЛИВ РАЗВОЈ НА ЕУ од 9 јуни, 2006та – 10117/06, и ќе преземе мерки за нејзино целосно имплементирање:

ПОТТИКНУВАЊЕ И ЗАШТИТА НА ФУНДАМЕНТАЛНИТЕ ПРАВА

Република Македонија (РМ) ги става човечките суштества во центарот на политиката на земјата, поттикнувајќи ги фундаменталните права, преку борба со сите видови на корупција, дискриминација и придонесувајќи за намалување на сиромаштијата и елиминација на социјално исклучување.

СОЛИДАРНОСТ ВО РАМКИТЕ НА, И ПОМЕЃУ ГЕНЕРАЦИИТЕ

РМ ги разгледува потребите на сегашните генерации без да ја компромитира можноста на идните генерации да ги задоволат своите потреби.

ОТВОРЕНО И ДЕМОКРАТСКО ОПШТЕСТВО

РМ им гарантира на своите граѓани право на пристап до информации и обезбедува пристап до правото. РМ развива адекватни консултантски и учеснички канали за сите заинтересирани учесници и асоцијации.

ВКЛУЧУВАЊЕ НА ГРАЃАНИТЕ

РМ го зголемува учеството на граѓаните во процесот на донесување одлуки. РМ го поттикнува образованието и свеста на јавноста за одржлив развој. РМ ги информира своите граѓани за нивното влијание врз животната средина и нивните опции за донесување на поодржливи одлуки и избор.

ВКЛУЧУВАЊЕ НА ДЕЛОВНИТЕ И СОЦИЈАЛНИТЕ ПАРТНЕРИ

РМ го подобрува социјалниот дијалог, корпоративната општествена одговорност и државното-приватното партнерство за да поттикне соработка и заедничка одговорност за постигнување на одржливо производство и потрошувачка.

ПОЛИТИЧКА КОХЕРЕНТНОСТ И ВЛАДЕЕЊЕ

РМ промовира кохерентност помеѓу целата политика на Европската Унија и кохерентност помеѓу локалните, регионалните и глобалните активности со цел да се зголеми придонесот за одржлив развој.

ИНТЕГРАЦИЈА НА ПОЛИТИКАТА

РМ поттикнува интеграција на економските, социјалните и еколошките размислувања за да сите тие бидат кохерентни и заеднички да се поттикнуваат користејќи ги сите инструменти за подобра регулација, како што е балансирана проценка на влијанието и консултации со учесниците.

ИСКОРИСТУВАЊЕ НА НАЈДОБРОТО РАСПОЛОЖИВО ЗНАЕЊЕ

РМ обезбедува развој на политиката, проценка и имплементација врз основа на најдоброто знаење што постои а при тоа се внимава тоа да е економски оправдано и ефективно во однос на цената.

ПРИНЦИПИ НА ЗАШТИТА

Каде што постојат научни неодредености, РМ имплементира процедура на евалуација и преземе соодветни мерки на превентива со цел да се избегне штетата за човечкото здравје или за животната средина.

ДА СЕ ПРИНУДАТ ЗАГАДУВАЧИТЕ ДА ПЛАТАТ

РМ обезбедува цените да преставуваат рефлексивна на вистинските трошоци за потрошувачите и производствените активности и загадувачите да ја платат штетата која што ја предизвикуваат на човечкото здравје и на животната средина.

4.2 Приоритети и хиерархија на цели

Република Македонија (РМ) е посветена на приоритетите како што е потенцирано во ОБНОВЕНАТА СТРАТЕГИЈА ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ НА ЕУ од 9 јуни, 2006та година – 10117/06 и ќе преземе мерки и акции за нејзина целосна имплементација:

ЕКОНОМСКИ ПРОСПЕРИТЕТ И УРАМНОТЕЖЕН РЕГИОНАЛЕН РАЗВОЈ

Поттикнува просперитетна, иновативна, богата со знаење и еко-ефикасна економија која обезбедува високи животни стандарди и целосно и високо квалитетно вработување низ цела РМ.

СОЦИЈАЛНА ЕДНАКВОСТ И КОХЕЗИЈА

Поттикнува демократско, социјално вклучиво, кохезивно, здраво, безбедно и праведно општество во кое постои респект за фундаменталните права и културниот диверзитет со кои се создаваат еднакви можности за сите и со кои се бори со дискриминацијата во било каква форма.

ЗАШТИТА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА

Заштита на капацитетот на земјата да даде поддршка на сите видови живот и нејзиниот диверзитет, со почит кон ограничувањата на природните богатства на планетата и обезбедување високо ниво на заштита и подобрување на квалитетот на животната средина. Заштитаа и намалување на загадувањето на животната средина и поттикнување одржлива потрошувачка и производство за

да се разбие врската помеѓу економскиот раст и деградацијата на животната средина.

ИСПОЛНУВАЊЕ НА НАШИТЕ МЕЃУНАРОДНИ ОБВРСКИ

Да се охрабри воспоставувањето на демократските институции низ цела РМ и да се заштити нивната стабилност, врз основа на мир, безбедност и слобода. Активно да се поттикнува одржливиот развој во сите региони во РМ, како рурални така и урбани, и обезбедување на конзистентност на внатрешната и надворешната политика на РМ со голбалниот одржлив развој и со меѓународните обврски.

Врз основа на овие *четири приоритети*, оваа Национална стратегија на одржлив развој разликува *пет нивоа на хиерархија на цели*, визуализирани во Дрвото на цели подоле и во Анекс бр.2:

- Стратешки цели,
- Клучни предизвици и клучни цели
- Главни цели
- Цели и
- Коренски цели/резултати.

Произлезени од *Слабостите* добиени од (SWOT) *Анализите*, формулацијата и хиерархијата на Целите и Коренските цели/резултати ја следеа методологијата на ЕК за управување со проектен циклус. Постигнување на целта значи дека главниот проблем/слабост во секторот или меѓусекторските прашања се решени. Ова ќе има позитивен последователен ефект во решавањето на повисоко ниво на севкупни цели, главните цели и стратешки цели. Како и да е, треба да се има во предвид дека стеблото на Дрвото на цели, како што е визуализирано подолу и навистина претставува цел, може само да расте од коренот. Токму затоа *Дрвото со хиерархија на цели* (слика бр.5) природно расте од корените (коренски цели/резултати). Постојат внатрешни јаки страни на земјата (Глава 3) како и надворешни Можности кои го поддржуваат развојот, но истовремено постојат и надворешни Закани, кои ако не се стават под контрола, го намалуваат и успоруваат развојот.

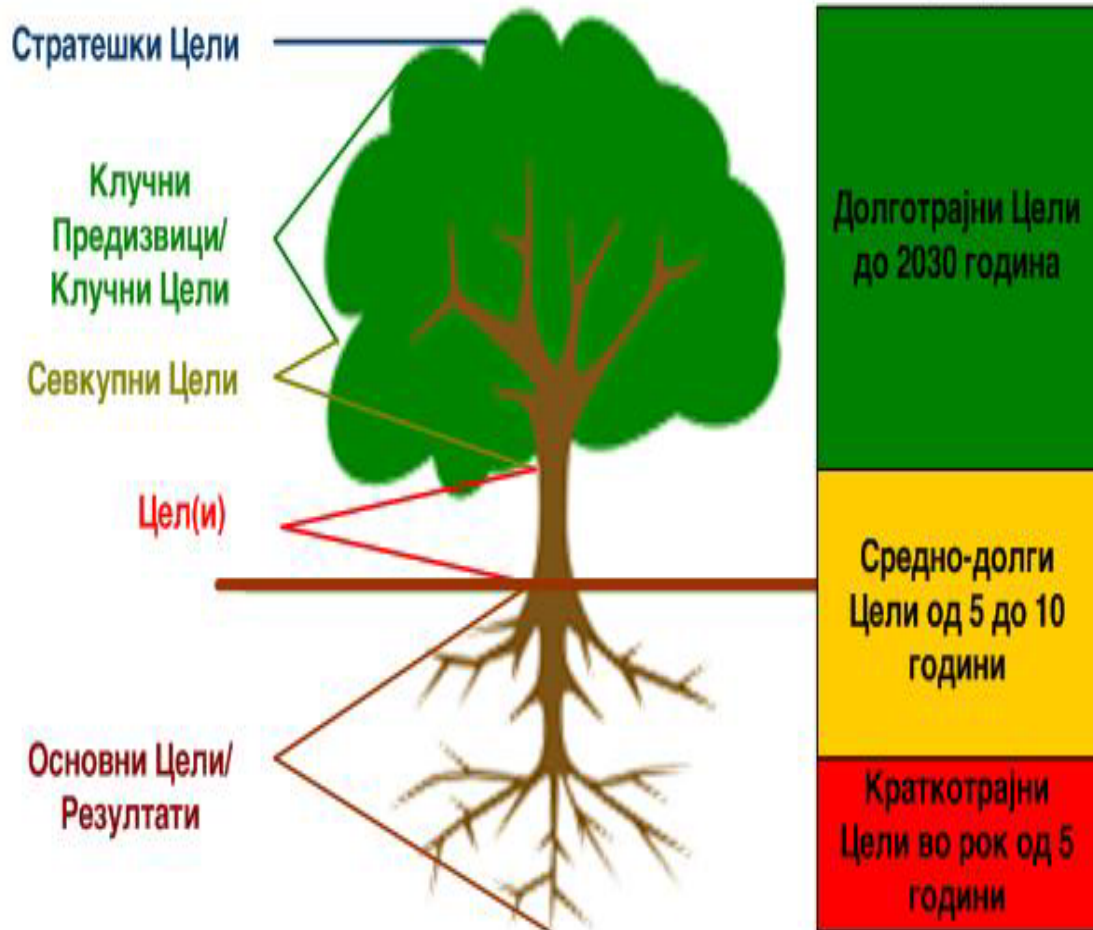
- Основни Цели/Резултати

Природно добиени од Слабостите на SWOT Анализата, формулацијата и хиерархијата на Целите и Коренските Цели/Резултати ја следеа методологијата на Управување со Проектниот Циклус на Европската Комисија. Достигнување на целите значи дека централниот проблем/слабост во секторот или меѓусекторскиот проблем е решен. Ова ќе има позитивни ефекти во решавање на Севкупните Цели од повисоко ниво, како и на Клучните и Стратешките Цели. Меѓутоа, дека текот на дрвото на целите како што е поставено во цртежот испод овој текст - кое во суштина е Целта - може да расте само од коренот нагоре, и ова се однесува на постепеното достигнување на Основните Цели/Резултати. Затоа, Дрвото со хиерархија на цели (Цртеж број 5) природно расте од корените (Коренски Цели/Резултати). Има внатрешни Предности на државата (Глава 3) како и надворешни Можности кој поддржуваат пораст, и исто така има надворешни Закани, кои не се во наша контрола, и му попречуваат на порастот.

Дрво на Цели под
Хиерархија

Цели Според
Временски
Периоди

5: Хиерархија на дрво на цели.

Највисоките Цел е Стратешката Цел

Одржлив Развој во Република Македонија, вклучувајќи ги економските, општествените, и еколошките димензии, ќе бидат достигнати во 22 години до 2030та година (Табела бр. 6). До 2030та година Република Македонија ќе биде во првите 20 одржливи држави во Европа, и во првите 3 во Регионот. Според тоа, Националната Стратегија за Одржлив Развој ќе биде целосно спроведена.

Табела бр. 6: Три главни временски поделби за целосна стратешка рамка

Во следното пониско ниво на хиерархијата, **Клучни Предизвици** се означени како наслови и се опишани како **Клучни Цели** во Глава 5. Единаесет (5+6) **Клучни Предизвици** и **Клучни Цели** се идентификувани и - како природни **долготрајни цели** - ќе бидат достигнати во временски период од **10 до 22 години**. Секој од Клучните Предизвици И Клучните Цели, дали тие биле извадени од Обновената **Стратегија за Одржлив Развој на ЕУ (Јуни 2006)** или биле препишани како **специфични на државата на РМ**, придонесуваат на севкупното спроведување на Националната Стратегија за Одржлив Развој во Република Македонија и се идентификувани и опишани во целосна поединост во Глава 5.

Главните Цели се наоѓаат под Клучните Предизвици/Клучните Цели и ќе бидат достигнати во иситиот долготраен временски период од **10 до 22 години**. Во контекст на овие, Главните Цели се однесуваат на трите димензии на одржлив развој - Економија, Социјални Прашања и Животна Средина - во секој специфичен сектор и меѓусекторско работна група.

Цел(и)те - детално опишани во Глава 6 - се добиени од идентификуваните **суштински проблеми/слабости** во секој поединечен сектор или пак во меѓусекторските прашања, секој посебно по наведениот редослед. Обично, целите се **среднотрајни цели** што треба да бидат достигнати во временски период од **5 до 10 години** (Табела бр. 6).

Суштински (Коренски) Цели/Резултати - и овие се наведени целосно во Глава 6 - се добиени од идентификуваните суштински проблеми/слабости во секој поединечен сектор или пак во меѓусекторската група, по наведениот редослед. Во однос на целите идентификувани во Дрвото на цели (види горе), Основните Цели/Резултати се среднотрајни цели и ќе бидат достигнати во временски период од 5 до 10 години. Во долниот дел на Дрвото на хиерархиски цели, и во зависност од нивната сложеност, Основните цели/резултати претставуваат краткорочни цели кои треба да се достигнат во период од 5 години. Ова ја запазува специфичната ситуација, како на пример, во земјоделската практика.

Во Глава 6, Главните Цели, Целите и Коренските Цели/Резултати се детално опишани и поткрепени од Стратешките Мерки кои треба да бидат превземани.

Со подготовката на Националната Стратегија за Одржлив Развој (НСОР) во Република Македонија, добро се запознаваме со фактот дека само првиот чекор е превземен за изградбата на *Одржлив Развој во Македонија до 2030*. Сега е потребно да ги **пренасочиме нашите приоритети кон имплементација на НСОР, и со самото тоа ќе го заштитиме напредокот кон приемот на државата во Европската Унија.**

Многу стратегии подготвени досега не го вклучиле партиципативниот приод за подготовка на самите стратегии, и уште повеќе стратегии досега направени завршиле на полиците. Имајќи го ова во предвид, и со искуството стекнато од претходните процеси на стратешко планирање, ние сме сигурни во едно а тоа е дека мора да продолжиме со работа! Поради ова тимот на проектот на НСОР **со цел не ги** комбинира своите хиерархии на цели (Глава 4.2) со *Акционен План*. Ние препорачуваме *Стратешки Мерки*, под кои се подразбира непосредна Владина акција, како и акција од останатите заинтересирани страни, со цел да се достигнат веќе наведените цели поцртани во Целните Дрвја (Анекс 2) и Глава 6. Наше мислење е дека останатите стратегии неуспешаа да бидат имплементирани, бидејќи донесувачите на одлуки мислеа дека се е завршено со самата изработка на извештаите.

Спроведувањето на оваа НСОР е чекор по чекор процес каде што ќе се ослонуваме на различните цели и резултати. Секој резултат може да дефинира еден проект сам по себе - почнувајќи од Коренските Цели/Резултати и според тоа да се гради нагоре во Целното Дрво - или пак група на резултати од една дадена компонента може природно да дефинира еден проект. Меѓутоа, во моментот нема обезбедено финансирање за овие проекти, и затоа е премногу рано да се спреми Акционен План, кој мора да ги одразува расположивите финансиски и човечки ресурси.

Како и да е, проектниот тим на НСОР, во оваа стратегија нуди **два паралелни правци за мотивирање на временско спроведување на стратегијата. Прво, има пилот и демонстрациски проекти за одржлив развој (Анекс 6) кои ќе изградат мост за природниот недостаток помеѓу подготвувањето на стратешката и нејзиното спроведување, и се предвидува дека овие проекти во нивното мнозинство служат како допирливи примери за создавање свест во она што е замислено како целост во НСОР проектот. Друго, и ова е исто така опишано во детал во Анекс 8, препорачуваме спроведувањето на НСОР да ги следи следниве три неопходни чекори:**

1. **Почетна точка: Консолидирана дефиниција на резултатите и роковите;**
2. **Севкупна листа на проекти;**
3. **Предлог проекти кои се однесуваат на краткорочните резултати (и нивните финансиски извори).**

Во чекор 2 и 3 треба да се формираат акции ориентирани кон целите, и конечно Акционен План.

Со овој пристап ни е осигурано дека процесот е во тек со процесот на партиципативно планирање кој е веќе започнат во последните две проектни години, а во исто време е валиден, реален, соодветен, и употреблив.

5. Македонска визија за одржлив развој и државна мисија: Клучни предизвици и клучни цели

До скоро, авторите на Националната Стратегија за Одржлив Развој уживаа во сета слобода, што им овозможи да напишат една стратегија што е прилагодена на условите, на развитокот, и на околностите специфични на нашата држава. Меѓутоа, ситуацијата се смени, барем во Европски контекст, кога по интензивните јавни консултации, **Обновената Стратегија за Одржлив Развој на Европската Унија** беше презентирана во Јуни 2006. Оваа обновена Стратегија за одржлив развој на Европската Унија демонстрира дека Европа се грижи за самата себе и обезбедува меѓународно водство за одржлив развој.

Со признавање на процесот на консолидација во контекст на ЕУ, и по доделувањето статус на кандидат за Европска Унија на Република Македонија, тимот за проектот на НСОП се реши цврсто да ја втемели својата стратегија на Европско ниво, но во исто време да ги нагласи специфичните клучни предизвици и клучни цели на државата. Заради тоа, **5+6 Клучните Предизвици и последователните Клучни Цели** заедно се сметаат за двете страни од истиот медал кои го создаваат срцето на визијата за Македонската иднина.

Со избирање на овој пристап за да се опише македонската визија за одржлив развој и државната мисија за иднината, секторското планирање е изоставено и се зима сликата на еден мозаик како пример за следење: славниот мозаик од Хераклеа ни ја буди свеста дека поединечните камења со различни бои (сектори) мора да бидат споени за да се формира еден целосен привлечен мозаик. Затоа, мотивите и нивната совршена избалансираност се примерок за нашата визија за одржлив развој и државната мисија за подобар квалитет на живот.

5.1 Клучни Предизвици и Клучни Цели

РМ 1: Добра владеење и подобро креирање на политики

Клучна Цел: Да се постави пристап за Добро владеење и подобро креирање на политики врз база на подобра регулатива и врз принципот дека одржливиот развој мора да биде интегриран во креирањето на политики на сите нивоа. Ова наметнува сите нивоа на власт да се подржуваат и да соработуваат меѓусебно, зимајќи ги предвид различната институционална поставеност, култури, и специфични околности во различните региони на Република Македонија.⁴

⁴ Под ова се подразбира дека Владините институции на секое ниво треба да осигураат дека главните политички одлуки се базирани на предлози кој поминале низ високо квалитетни Ударни Проценки (УП), проценувајќи избалансирано општествените, еколошките, и економските димензии на одржливиот развој и зимајќи ги во предвид надворешните димензии на одржлив развој и трошокот за неактивност. Други алатки за подобро креирање на закони се бившите додатни проценки на политичките влијаниа како и вклученоста на акционерите и јавноста. Владините институции на сите нивоа треба пошироко да ги користат овие алатки,

PM 2: Разновидност на приходите во рурални региони и предизвици на одржливиот развој

Клучна Цел: Активно да се поттикнува одржлив развој со цел да се промени структурата на приходите во руралните региони на Република Македонија (PM), генерирање на регионални услуги со додадена вредност, поттикнување регионален и урбан одржлив развој во просторно планирање, и осигурување дека внатрешните и надворешните политики на владата на PM се конзистентни со глобалниот одржлив развој и неговите меѓународни задолженија.

PM 3. Економски просперитет и креирање нови работни места

Клучна Цел: Да се придонесе кон зголемена конкурентност, економски развој и зголемување на работни места со извршување потребни структурни промени кои и овозможуваат на економијата на различни нивоа да се справи со предизвиците од глобализацијата со креирање на поле во кое што динамичното, иновативното и креативното претприемништво ќе може да напредува и во исто време да обезбедува социјална праведност и здрава животна средина.⁵

PM 4. Одржливи човечки населби

Клучни Цели: Да се подобри социјалниот, економскиот и квалитетот на животната средина во човековите населби, како и животната и работната средина на сите луѓе.

PM 5. Меѓусекторски политики што го поткрепуваат општеството на знаење

Клучни Цели: Да се поттикне развој за општеството засновано на знаење во Република Македонија што ќе им ги обезбеди на граѓаните клучните predispositions и функционална писменост која одредува глобална

посебно УП, кога ги алоцираат јавните финансии и кога формираат стратегии за развој, како и програми и проекти.

⁵ Во овој контекст, инвестиции во човечки, општествен, и еколошки капитал како и тенички иновации се препознаени како predispositions за долгорочна конкурентност и економски напредок, општествена усогласеност, квалитетна работа, и подобра заштита на животната средина.

конкурентност, и истовремено ќе го развие граѓанскиот став во правец на одржлив развој.⁶

ES 1. Климатски промени и чиста енергија

Клучна Цел: Да се ограничат климатските промени и соодветните трошоци и негативни последици врз општеството и животната средина.

ЕУ 2. Одржлив транспорт

Клучна Цел: Да се осигура дека нашите транспортни системи ги задоволуваат социјалните, економските, и потребите на животната средина додека ги намалуваат сопствените негативни влијанија врз економијата, општеството и животната средина.

ЕУ 3. Одржлива потрошувачка и производство

Клучна Цел: Поттикнување на одржливи модели на потрошувачка и производство..

ЕУ 4. Заштита и управување со природни ресурси

Клучна Цел: Подобро управување и избегнување на прекумерено експлоатирање на природните богатства, препознавајќи ја вредноста на услугите на екосистемите.

ЕУ 5. Јавно здравство

Клучна Цел: Да се поттикнува добро јавно здравство под еднакви услови и да се подобри заштитата против здравствени ризици.

ЕУ 6. Социјално вклучување, демографија и миграции

Клучна Цел: Креирање на социјално вклучено општество имајќи предвид за солидарност помеѓу и во различните генерации и обезбедување и подигнување на квалитетот на животот на граѓаните како предуслов за долготрајна индивидуална благосостојба.

⁶ Успех во поништување на неодржливите трендови многу зависи од високото образование за одржлив развој на сите нивоа во образованието вклучувајќи едукација за теми како што е одржливата употреба на енергии и системот за транспортација, одржлива потрошувачка, здравство, компетентност на медиумите И одговорно светско државјанство.

ЕУ 7. Глобална сиромаштија и предизвици на одржлив развој

Клучна Цел: Активно да се поттикнува одржливиот развој низ целиот свет и осигурување дека внатрешните и надворешните политики на Европската Унија се во согласност со меѓународните обврски на глобалниот одржлив развој.⁷

5.2 Синергии на одржливиот развој помеѓу секторите и во меѓусекторските прашања

Со првенствено активирање на неразделивите Потенцијали за одржлив развој на државата како што се опсежно опишани во Глава 3, одржливиот развој понатаму во голем дел се заснова врз хармоничниот и синергетскиот развој на различните сектори и меѓусекторски прашања. За да се идентификуваат синергии меѓу две или повеќе сектори/меѓусекторски прашања, да се имплементираат моедрни просторни планирања и според тоа да се олеснат ускладени инвестиции во одржливиот развој е најбитно за севкупниот одржлив развој на Република Македонија.

Следнава табела е земена од каталогот на Клучни Предизвици и Клучните Цели за Република Македонија како што се формулирани погоре, и дава прв преглед на *идентификуваните синергиски Клучни Предизвици* измеѓу различните сектори и меѓусекторските прашања, и со тоа истакнувајќи ја **променетата перспектива од секторско планирање во правец на интегрирано планирање.**

На пример, Климатските Промени и Чистата Енергија не е повеќе Клучен Предизвик само за класичниот Енегетски Сектор, него во исто време и е од витален интерес за Земјоделството и Руралниот Развој, Вработувањето, Животната Средина, Шумарство и Руралниот Развој, Инфраструктура и Транспорт, Политика и Правни Прашања, Мали и Средни Претпријатија и Индустија, Социјални Прашања/Образование и Туризам. Ова, всушност, ги демонстрира економските, социјалните, и еколошките добивки аналогно.

⁷ ЕУ 7 е земено и реформулирано под наслов **РМ 2 Разновидност на Приходите во Рурални Региони и Предизвици на Одржливиот Развој** според конкретната ситуација во Република Македонија.

	Земјоделство и рурален развој	Вработување	Енергија	Животна средина	Шумарство и рурален развој	Инфраструктура и транспорт	Политика и правни прашања	Мали и средни претпријатија и индустрија	Социјални Прашања/Образов	Општествени Прашања/Здравств	Туризам	Приоритети на РМ
PM 1: Добро владеење и подобро креирање на политики	☺	☺	☺	☺	☺		☺	☺	☺	☺	☺	10
PM 2: Разновидност на приходите во руралните регион и предизвици на одржливиот развој	☺	☺	☺	☺	☺		☺	☺	☺	☺	☺	10
PM 3: Економски просперитет и креирање нови работни места	☺	☺	☺	☺	☺		☺	☺	☺	☺	☺	10
PM 4: Одржливи човечки населби	☺	☺		☺	☺	☺	☺	☺	☺		☺	9
PM 5: Меѓусекторски политики што го поткрепуваат општеството на знаење	☺	☺		☺			☺	☺	☺	☺	☺	8
EU 1: Климатски промени и чиста енергија	☺		☺	☺	☺	☺	☺	☺	☺		☺	9
EU 2: Одржлив транспорт	☺	☺	☺	☺	☺	☺	☺	☺	☺		☺	10
EU 3: Одржлива потрошувачка и производство	☺		☺	☺	☺	☺	☺	☺	☺	☺	☺	10
EU 4: Заштита и управување со природни ресурси	☺			☺	☺	☺	☺	☺	☺		☺	8
EU 5: Јавно Здравство	☺	☺		☺	☺	☺	☺	☺	☺	☺	☺	10
EU 6: Социјално вклучување, демографија, и миграции	☺	☺			☺		☺	☺	☺	☺	☺	8
Тотал	11	8	6	10	10	6	11	11	11	7	11	

Табела X: Синергии на Одржлив Развој како што се идентификувани од Прегледот на клучните предизвици и клучните цели во Дрвото на цели подготвено од македонските работни групи на НСОР (види Глава 6 за повеќе детали).

Првенствено, идентификуваните Синергии на одржлив развој технички резултираат во следните **Топ 5+6 Рангирани Клучни Предизвици на РМ:**

1. РМ 1: Добро владеење и подобро креирање на политики
1. РМ 2: Диверсификација на приходите во руралните региони и предизвици на одржливиот развој
1. РМ 3: Економски просперитет и креирање нови работни места
1. ЕУ 2: Одржлив транспорт
1. ЕУ 3: Одржлива потрошувачка и производство
1. ЕУ 5: Јавно здравство
2. РМ 4: Одржливи човечки населби
2. ЕУ 1: Климатски промени и чиста енергија
3. ЕУ 4: Заштита и управување со природни ресурси
3. ЕУ 6: Социјална вклученост, демографија, и миграции
3. ЕУ 7: Меѓусекторски политики поткрепувајќи го општеството на знаење.

Со препознавање на фактот дека сите приоритети се совпаѓаат еден со друг со вредности меѓу 8 и 10, ова рангирање на некој начин ја рефлектираат **сегашната врвна дискусија во разлините работни групи**. На пример, во моментот *Диверсификација на приходите во рурални региони и Предизвиците на одржливиот развој* можат да очекуваат голема поддршка од Резултатите и Мерките формулирани во 10 од 11 сектори и меѓусекторски прашања. Меѓутоа, оваа перцепција може да се промени и други Клучни Предизвици ќе станат еднакво или уште повеќе важни. Откако Владата на Република Македонија ја ја усвои Националната стратегија за одржлив развој и јавната дебата е целосно развиена, идните дополнувања на НСОР ќе го разгледаат рангирањето на приоритетите на Клучните Предизвици на РМ.

Како второ, Синергиите на оддржливиот развој од табелата X помагаат во идентификувањето на **три Стратешки блокови на градење доверба на одржливиот развој во Македонија, кои придонесуваат кон сите ОР клучни предизвици. Овие Стратешки блокови на градење доверба се:**

- ✓ **Мали и Средни Претпријатија, кој денеска учествуваат со 99.7% од сите претпријатија во државата, и во иднина некои од овие претпријатија можат да прераснат во големи претпријатија;**
- ✓ **Политика и правни прашања;**
- ✓ **Образование, како доживотен процес на учење, користи модерни инфомрациски и комуникациски технологии.**

Поради тоа, **Стратешките блокови на градење доверба** ќе добијат големо внимание и ќе бидат мултипликатори кои ќе овозможат достигнување на Клучните Предизвици и Клучните Цели. Стратешките Мерки што се создадени како дел од трите Стратешки блокови на градење доверба (види Глава 6 за повеќе детали) се очекува да имаат најголемо влијание за стимулирање на одржливиот развој во Македонија, и ова посебно важи за средните и малите претпријатија и индустријата, кои се сметаат како главната потпора како на пример за *Диверсификацијата на приходите во руралните региони* со една

широка палета на можности за бизнис и за креирање на нови работни места во опсег од иновативни еколошки технологии, продукти и услуги за заштеда на енергија, производство на обновливи енергии, (благосостојба) рурални туристички услуги, производство на здрава храна, еко-ремедијација па до социјална заштита за население кое старее.

Затоа, малите и средните претпријатија и индустријата во руралните региони на Република Македонија доаѓаат во центарот на вниманието на Одржливиот Развој што би требало да ги мотивира реверзибилните процеси за враќање на млади и образовани студенти од Скопје во руралните региони за да го поттикнат духот на нови бизниси.

Сите три Стратешки блокови за градење доверба се тесно поврзани преку **информациските и комуникациските технологии (ИКТ)**. СМилЕС во 21от век ќе го користат интернетот како еден виртуален пазар за понуда на производи на глобално ниво и за комуникација со клиенти. Ова исто така се однесува на СМилЕС кои оперираат во туризмот. Централните владини институции како и општините ќе користат интернет да понудат професионални услуги за нивните граѓани со цел да ги вклучат во донесувањето на одлуки. За било какво просторно планирање, географските информациски системи (ГИС) се неопходност за 21от век. Доживотното учење - во сите години и генерации - може да биде најдобро обезбедено со нудење знаење преку интернет, кое всушност ќе биде креирано преку иновативни средни и мали претпријатија и индустријата.

Трето, деталната евалуација на целите и резултатите како што се поцртани во следната Глава 6 и регрупирали тука под 5+6 Клучните Предизвици дава целосна слика на различните цели/резултати кои треба да се постигнат во следните 22 години, и ова конкретно се осврнува на **Иновациите на одржлив развој кои израснуваат од Потеницијалите за одржлив развој на државата, како и Потенцијалите за одржлив развој и инвестициските можности.**

Шемите за визуализација (Анекс бр.1) ги визуализираат синергиите меѓу секторите и меѓусекторските прашања, и ја исцртува **Автокартата на Република Македонија за одржлив развој.**

5.2.1 Добра владеење и подобро креирање на политики

Главниот Предизвик - Добро владеење и подобро креирање на политики заедно со соодветната Клучна Цел е обработен и подржан преку Целите и Резултатите формулирани во различните сектори и меѓусекторските прашања:

Концептот на добро владеење прилично беше дискутиран на глобалните форуми во последната деценија, посебно во однос на напредокот на светот кон одржливиот развој (ОР). Тростолбната структура на ОР (економски, социјален и столб на заштита на животната средина) наметнува голем број на различни меѓусекторски прашања со кои што треба ефикасно да се управува за да се постигнат одржливи резултати. Заради тоа, процесот на одлучување и имплементација на политиките и легислативата треба да се надгради на ниво на добро владеење што ќе обезбеди ефикасно и ефективно работење и одржливи резултати. Преминот кон добро владеење е тежок процес кој бара воведување на интегрирано креирање на политиките засновано на пристапот на партиципација, почитување на општествените интереси и владеење на

правото, зголемена транспарентност, пристапност кон и одговорност на институциите и поголема ефикасност и ефективност на процесот на одлучување и имплементација на политиките и легислативата.

Доброто владеење што се стреми кон ОР треба да обезбеди постигнување на одржлива економија која што обезбедува просперитет и можности за сите, постигнување на силно, здраво и праведно општество кое ги задоволува различните потреби на засегнатите страни и одржливо користење на ресурсите во рамките на ограничувањата на животната средина. Ова се долгорочни цели кои исто така бараат одржливост на владеењето. Во тој контекст, промовирањето на ефективни, партиципативни системи на владеење фокусирани на искористување на креативноста, енергијата и различноста на граѓаните е исто така цел на доброто владеење. Владеењето што се стреми кон ОР се однесува на сите сегашни генерации и носи голема одговорност за идните генерации, наметнувајќи обврска на креаторите на политиките да обезбедат владеење засновано на научни аргументи и да работат кон градење на општество засновано на знаење.

Проблемот на воведување на системи на добро владеење во поглед на ОР е присутен дури и во развиените земји, но повеќе е изразен во земјите со пониски капацитети и искуство во оваа сфера. Република Македонија припаѓа на втората група затоа што концептот на ОР не е доволно вграден во системот на владеење. Уставот на Република Македонија ја содржи основната филозофија на ОР и пропишува подеднакви економски и социјални можности за сите граѓани, како и соодветна заштита на природните ресурси, флората и фауната. Сепак, процесите на одлучување и имплементација на политиките и легислативата во Република Македонија одразуваат ограничена свест за ОР на сите нивоа на власта и општеството, отсуство на политика за ОР, несоодветна соработка помеѓу креаторите на политиките од различни сектори и употреба на пристапот „од горе-надолу“ при креирање на политиките, што повлекува потешкотии за инкорпорирање на димензијата на ОР во секторските политики. Вообичаено, релевантните национални власти индивидуално ги креираат економските, социјалните и политиките за заштита на животната средина и ретко обезбедуваат кохезија на политиките од аспект на ОР. Исто така, постои отсуство на ваква кохезија во поглед на секторските легислативи, зашто тие недоволно ја вклучуваат димензијата на ОР.

Земајќи ја во предвид постојната ситуација, главните предизвици за воведување на пракса на добро владеење во Република Македонија се следните:

- Да се подигне јавната свест за ОР на сите нивоа на власта и општеството;
- Да се креира добра политика за ОР, заснована на интегрален пристап за креирање на политика за ОР;
- Да се зголеми кохеренцијата на политиките преку вклучување на димензијата на ОР во секторските политики;
- Да се забрза процесот на хармонизација на легислативата со ЕУ легислативата во поглед на ОР;
- Да се зајакне капацитетот на јавната администрација за ОР;
- Да се обезбеди имплементација на политиките и легислативата за ОР.

Ограничената **свест за ОР** во Република Македонија наметнува потреба од активности за нејзино подигнување. Разбирањето на концептот на ОР на сите нивоа на власт и обезбедувањето на континуирана обука и специјализација на релеватниот персонал по различни области на политики (вклучително економските, социјалните и аспектите на заштита на животната средина) претставува предуслов за креирање и имплементација на соодветна политика за ОР. Понатаму, подигнувањето на свеста за ОР треба да е насочено кон сите сектори од општеството, од деловните субјекти до невладините организации и граѓаните. Луѓето се јадрото на ОР и само свесни, добро информирани и обучени луѓе можат да придонесат за постигнување на силна рамнотежа помеѓу економскиот раст, социјалниот просперитет и здравата животна средина.

Подготовката на Националната стратегија за ОР ќе обезбеди **формулирање на политика за ОР**, меѓутоа значајни напори треба да се посветат на нејзината имплементација. Република Македонија е посветена на основните принципи на политиката што се наведени во Обновената стратегија за ОР на ЕУ од јуни 2006 како што се: промоција и заштита на основните права; солидарност во рамките на и помеѓу генерациите; отворено и демократско општество; учество на граѓаните; учество на деловните и социјалните партнери; кохерентност на политиките и владеењето; интеграција на политиките; употреба на најдоброто расположиво знаење; принцип на заштита и принцип да се натераат загадувачите да платат.

Тростолбната структура и разновидноста на меѓусекторските прашања што се појавуваат помеѓу различни актери, во текот на краток и долг рок, наметнуваат потреба за интегрален пристап на креирање на политиките и соодветни институции. Интегралниот пристап на креирање на политики е заснован на подобра регулатива и на правилото димензијата на ОР да биде вградена во креирањето на политиките на сите нивоа. Во тој контекст, во сите институции треба да се обезбеди главните одлуки од нивните политики да произлегуваат од предлози што ја поминале процедурата за висококвалитетна Проценка на влијанието, со која се проценуваат социјалните, еколошките и економските димензии на ОР и се зема во предвид надворешната димензија на одржливиот развој и трошоците од преземањето на активности. Други алатки за подобро креирање на политиките вклучуваат ex-post проценка на влијанието на политиките и на (не)учеството на јавноста и засегнатите страни. Земајќи ги предвид трендовите на влошување на состојбата со животната средина, економските и социјалните предизвици на Република Македонија, заедно со новите конкурентски притисоци и новите меѓународни обврски, интегралниот пристап на креирање на политики е клучен за соодветно справување со клучните предизвици за ОР.

Клучните македонски предизвици за ОР кореспондираат со предизвиците идентификувани во Стратегијата за ОР на ЕУ: климатски промени и обезбедување на чиста енергија; одржлив транспорт; одржлива потрошувачка и производство; зачувување и управување со природните ресурси; јавно здравство; социјално вклучување, демографија и миграција; глобална сиромаштија и предизвици на одржливиот развој, заедно со специфичните македонски предизвици: добро владеење и подобро креирање на политики; диверзификација на приходите во руралните региони и предизвици на одржливиот развој; економскиот просперитет и отворање на нови работни места; одржливи човечки населби и меѓусекторски политики кои придонесуваат

за развој на општество засновано на знаење. Постигнувањето на одржлива интеракција и управување со овие предизвици е тесно поврзано со **нивото на кохерентност помеѓу секторските политики**. Иако политиката на ОР ги обезбедува главните стратешки насоки за ОР, многу области значајни за ОР остануваат во рамките на секторските надлежности, но постојните стратешки документи не ја вклучуваат димензијата на ОР. Ова е јасно видно во рамките на економскиот и социјалниот столб. Спроведувањето на политиката на ОР треба да вклучи ревидирање на постојните стратегии од аспект на ОР и вклучување на компонентата на ОР при понатамошното подготвување на стратешки документи на национално ниво. Кохеренцијата на политиките треба да биде особено насочена кон вградување на заштитата на животната средина во економските и социјалните стратешки документи, оптимално користење на енергетските извори, создавање на поволна, но сепак во корист на ОР, деловна клима за економски просперитет и креирање на работни места во земјоделството, индустријата и услугите, обезбедувајќи подобри демографски трендови и користење на човечкиот капитал, подобра социјална вклученост и здравствена заштита за сите граѓани, како и подобро образование во однос на ОР.

Исто така, кохеренцијата помеѓу секторските политики може да се анализира од аспект на практиката на креирање на политиките и постигнатите резултати, како суштински дел од доброто владеење. Во овој контекст, поголемата кохеренција на политиките претпоставува креирање на политиките засновано на партиципативниот принцип што е пропишан во Агендата 21, транспарентност и одговорност, заедно со ефективност и едноставност на регулаторните акти. Понатаму, треба да се обезбеди кохеренција на политиките од аспект на ОР во рамките на еден сектор или столб, посебно ако тие вклучуваат многу политики. Подигнувањето на кохеренцијата на политиките бара соодветна институционална поставеност за ОР, квалификуван персонал и силна соработка помеѓу релевантните институции. Истото се однесува и на легислативата.

Отсуството на комплетна и релевантна правна рамка е сериозна препрека за процесот на ОР во Република Македонија, имајќи ја предвид временската рамка потребна за нејзино комплетирање и спроведување. Комплексноста и обемот на ЕУ *acquis*, заедно со ограничениот административен капацитет на релевантните институции за хармонизирање на регулативите со ЕУ *acquis* создаваат ситуација на заостанување во поглед на воспоставувањето на потребните регулативи за ОР. Ситуацијата е особено критична во економскиот и социјалниот столб, додека основната правна рамка за животната средина е веќе воспоставена, иако нејзината имплементација не е поддржана со потребните подзаконски акти и институционална поставеност. Заради тоа, **процесот на хармонизација на легислативата со ЕУ *acquis* треба да се забрза**. Хармонизацијата на примарното законодавство е временски испланирано со Националната програма за приближување на *Acquis* (НППА) и следи извесна динамика, но најчесто спроведувањето на примарното законодавство не е можно без подзаконски акти и нивното комплетирање мора да се забрза. Друг проблем поврзан со легислативата е тесната специјалност на подготвувачите на закони во определени области што обично не обезбедува вклучување на компонентата на ОР во секторската легислатива. Обуката и образованието за ОР може да придонесат за намалување на овој проблем, заедно со користењето на техничка помош од понапредните земји.

Идентификуваните слабости при креирањето на политиките и подготвувањето на легислативата, како и при нивната имплементација во голема мера произлегуваат од недоволните и/или несоодветните капацитети на јавната администрација специјализирани за ОР. Понатаму, постои општ проблем во поглед на ефикасноста и ефективноста на испорачувањето на услуги од страна на јавната администрација, посебно во повеќе-секторските области, како што е ОР. Заради тоа, процесот на унапредување на ОР е неизбежно поврзан со **зајакнувањето на капацитетот за ОР на јавната администрација**. Со општо знаење за концептот на ОР треба да се стекнат сите нивоа на власт, додека со продлабочено знаење и специјализација по области на политиките треба да се стекне персоналот кој директно работи на прашања поврзани со ОР. Зајакнувањето на капацитетите треба да се прави на начин кој ќе обезбеди одржливост на капацитетите, односно треба да биде придружено со соодветна политика на човечки ресурси во институциите на централно и локално ниво чиј примарен критериум ќе биде вреднувањето на знаењето и квалификациите, како и континуирано усовршување на персоналот и активно користење на стекнатите вештини. Понатаму, **зајакнувањето на соработката помеѓу релевантните институции за ОР** е друг аспект на подигнувањето на институционалниот капацитет за ОР и подобро искористување на човечкиот капитал во јавната администрација.

Зајакнувањето на капацитетот на јавната администрација и соработката помеѓу релевантните институции е исто така суштинско за **имплементација на политиките и легислативата за ОР**. Постојната состојба во однос на имплементацијата на политиките и легислативата не може да се оцени како задоволителна. Ова особено се однесува на имплементацијата на стратешките документи и правните акти што делумно или целосно регулираат повеќесекторски прашања. Имајќи предвид дека концептот на ОР е нов во македонскиот систем на владеење, неопходно е создавање на кохерентна политика и правна рамка за ОР. За таа цел, веќе споменатите цели – формулирање на политика за ОР, зголемување на кохерентноста помеѓу секторските политики и забрзување на процесот на хармонизација на легислативата се неопходни чекори, заедно со соодветната институционална поставеност. Ако институциите не се соодветни, тешко дека земјата ќе напредува кон економска, социјална и еколошка одржлива иднина.

Релевантните и соодветно екипирани институции се клучни за спроведување на политиката за ОР, структурирање на нивните меѓусебни односи во поглед на ОР, обезбедување на цврсти правила и координирање на активностите на сите засегнати страни, вклучително и граѓаните. Во овој контекст, **институционалната поставеност за ОР** треба да биде заснована на јасно дефинирани одговорности помеѓу секторските институции во поглед на ОР, идентификувани синергии и механизми за соработка, ефективна и ефикасна комуникација помеѓу институциите, како и силна соработка. Покрај соодветната институционална поставеност, чекор напред кон постигнување на одржливи резултати од имплементацијата на политиките и легислативата е **воведувањето на е-влада**. Република Македонија веќе започна со проект за е-влада со цел на граѓаните и фирмите да им обезбеди он-лајн (интернет) пристап до јавните услуги. Тоа е предуслов за обезбедување на ефикасни јавни услуги, како и за градење на конкурентна и динамична економија заснована на знаење, способна за одржлив економски раст и поголема социјална кохезија. Е-владата е сигнал за поголема отвореност на јавната администрација што придонесува за поголемо учество на јавноста, но веројатно е дека нејзиното

користење во голема мера ќе биде поврзано со стапката на пристап на населението до интернет. Заради тоа, системот на владеење кој воведува е-влада треба исто така да обезбеди подобар, полесен и евтин пристап до интернет за сите граѓани.

Соодветното и навремено одговарање на главните предизвици е неопходно за воведување на пракса на добро владеење во Република Македонија. Доброто владеење води кон подобар развој кој пак, води до подобро владеење. Според тоа, **веднаш мора да се преземат активности за да се обезбеди квалификувано и одржливо управување со ресурсите и состојбите во земјата** на начин кој е отворен, транспарентен, одговорен, рамноправен и одговара на потребите на луѓето. Само ваков пристап, во комбинација со силна административна, финансиска и лична посветеност за одржлив развој на сите нивоа на власт и во општеството ќе обезбедат рамнотежен економски просперитет, социјална кохезија и зачувана животна средина за сегашните и идните генерации на Република Македонија.

Стратешки Мерки

Клучен Предизвик - Добра владеење и подобро креирање на политики:

1. Подигнување на јавната свест за ОР на сите нивоа на власт и во општеството;
2. Формулирање на добра политика за ОР, врз база на интегралниот пристап за креирање на политики за ОР;
3. Зголемување на нивото на кохерентност на секторските политики преку вклучување на димензијата на ОР во креирањето политики на сите нивоа;
4. Поттикнување на праксата на креирање политики врз база на принципите на доброто владеење;
5. Забрзување на процесот на хармонизација со ЕУ легислативата, во поглед на ОР;
6. Зајакнување на капацитетот на јавна администрација за ОР;
7. Зајакнување на соработка помеѓу релевантните институции за ОР;
8. Обезбедување на имплементација на политиките и легислативата за ОР;
9. Обезбедување на поефикасен јавни услуги преку добар систем на е-влада.

5.2.2 Диверсификација на приходите во рурални региони и предизвици на одржлив развој (ДПРРОР)

Клучниот Предизвик за Диверсификација на приходите во руралните региони и предизвиците за одржлив развој како и Клучните Цели се објаснети и подржани во Целите и Резултатите формулирани во различните сектори и меѓусекторски прашања:

5.2.2.1. Македонската синергија на добро традиционално знаење и нови технологии во 21от век

Се до денеска, руралните региони на Македонија се подценети во смисла на нивните потенцијали за одржлив развој како и нивниот потенцијал да значајно придонесат кон економскиот напредок и создавањето на нови работни места за доброто на сите граѓани. Иако го имаме тоа општо чувство дека руралните средини со нивните привлечни и инспирирачки природни околии можат да ни понудат подобар квалитет на живот, фокусот е на Скопје, и особено помладите

образовани генерации имаат тенденција да чекаат и да се надеваат за добро платени можности за работа, ако не го искористат главниот град како одскочна даска за да ја напуштат Македонија засекогаш.

Овој тренд на неодржлив развој мора да биде променет. Искуство стекнато во други региони на Европа ни покажува дека иднината на државите е предвидена во руралната околина а не во градовите. Модерните информациски и комуникациски технологии (ИКТ) овозможуваат производство и понуда на услуги во убава природа богата со биолошка и геолошка разновидност. Ваква средина обезбедува поле на кое што динамизмот, иновацијата и креативното претприемништво можат да се надградуваат додека општествената правда и здравата животна средина се осигурани.

Наша главна цел е да ја подобриме земјоделската и руралната економија, и да изградиме општествени и избалансирани рурални региони во склоп на животната средина. Одржливото земјоделство и интегрираниот регионален рурален развој е наша главна цел, и ова значи разновидност на приходите во руралните региони, генерирање на регионални додатни вредносни циклуси, и олеснување на интегрираните регионални и урбани просторни планирања за одржлив развој.

Всушност, да се има можности за дополнителни извори на приход не е нова идеја, и е добро позната стратегија за намалување на ризикот во многу општества. Понекогаш, доволно е само да ги слушаме нашите предци и да го инкорпорираме нивното знаење и искуство, што во однос на одржлив развој може да биде попрактично него ли било која академска студија или технички извештај. Со самото ова, не го промовираме начинот на живот на нашите предци, но со одржливиот развој во 21от век ние промовираме синергија на соодветното традиционално познавање со новите технологии измислени во глобализираниот свет. Според тоа, глобализацијата ни нуди најдобри практични примери за регионален и локален напредок. Со насока према ЕУ мораме да го смениме нашиот фокус од кванитет на квалитет.

5.2.2.2 Македонци – идни партнери на сопствените национални шуми

Иако народот мисли дека единствената улога на шумарството е да произведува градежно дрво и огревни дрва, тие грешат. Има 12 сектори и услуги во Јавното Претпријатие “Македонски Шуми” и тие се: Сектор за одгледување, заштита и шумска екологија, Сектор за комерцијално работење, Сектор за развој, инвестирање, планирање и анализа, Сектор за економски и финансиски работи, Сектор за користење на шумите и примарна преработка на дрвото, Сектор за правни работи, кадровски прашања и ошти работи, Сектор за планирање на шумското управување, Сектор за лов и ловен туризам, Служба за маркетинг и информирање, Служба за внатрешна ревизија Служба за заштита на шумите и ИТ служба. Ова укажува на тоа дека шумарството создава многу активности кои водат кон економскиот и општествениот напредок особено во руралните региони на Македонија, како што се: туризам за лов, планински туризам, риболов, збирање на не-дрвени производи (медицински билки, печурки, шумски овошки, итн) итн. Многу луѓе од одредени рурални региони можат да го најдат сопствениот извор на постоење вклучувајќи се во овие активности на шумарството. Дури, и SMEs можат да станат партнери во

шумарството. Добар пример за ваква шумарска организација е шумарската единица “Малешево”- Берово. Оваа организација ги има капацитетите за откупина и складирање на: шумски семиња, медицински билки, и лишаи. Исто така, оваа организација има и мал хотел како и фабрика за производство на етерични масла. Многу луѓе од овие региони, повеќето од руралните области, опстојуваат работејќи во шумарскиот сектор привремено или постојано. Исто така, во шумарството има и можност за производство на сувенири или играчки изработени од дрво. Имајќи предвид горе-наведеното, со апликација на соодветните методологии за детерминирање на капацитетите на недрвените производи, предуслови за планско користење ќе бидат обезбедени, без никакви негативни последици на животната средина. Главната улога на овие активности ќе го вклучи локалното население од соодветните рурални региони.

5.2.2.3. Македонско уникатно туристичко богатство “автентичност во живеењето и релативно недопрена природа”

Многу од нашите рурални региони имаат добар потенцијал да го подобрат нивниот иден развој како прилика “да оживеат повторно.” Меѓу нив, освен земјоделството како основен сектор кој придонесува за овој развој, исто така и туризмот е идентификуван како важен дел од алката на руралниот развој. Како социо-економска активност која вклучува различни сектори (транспорт, комуникации, храна и пијалоци, инфраструктура, итн) туризмот може значајно да придонесе за развојот на руралните региони како дополнителен приход покрај потрадиционалните земјоделски активности. Уште повеќе, туризмот е во тесна врска со иновативна и зголемена разновидност на туристичка понуда. Со воведување на нови идеи за земјоделците да вклучат широк спектар на опции за “земјоделство за забава”, туризмот може вистински да придонесе кон “социо-економскиот” развој во руралните региони. Агро-туристичките програми се нова, високо ориентирана вид на забава неменета кон потрошувачите која носи нови активности што можат да понудат разновидност и стабилизација на приходите на земјоделците. Органско земјоделство, производство на органска и здрава храна, како и традиционално производство на некои производи (сирење, вино), производство на мед, фарми за зачини, и така натаму. Овие аспекти се многу важни, и во исто време се основата за развивање на вински патеки/вински туризам со различни видови на активности како на пример “учење на руралниот начин на живот,” “вежбање на земјоделство”, “земјоделство за забава”, и така натаму. Овој концепт е изграден врз такви проблеми каде што сите елементи се овозможени да им дозволат на туристите да го искушат “традиционалниот начин на живот.” Развојот на различни занаетчиски програми со елементи на традиционално резбање, плетење, готвење, жнеење, и други, е додатен влез за зголемени рурални приходи. Поради тоа, многу е битно да се усовршат типичните рурални производи и традиционалната кујна како алатка за посебен сегмент на туристичкиот пазар. Сегашните бањи во Македонија (Катланово, Дебар, Гевгелија, Струмица, Куманово, Кочани, Штип) создаваат основа за креирање на рекреативни центри додека порано биле гледани само како центри за медицински цели и рехабилитација. Овие центри сега добиваат облик на рекреативни центри исполнети различни здравствени програми – за релаксација, во склоп со можности за конференции. Тоа би било навистина вреден дополнителен извор на приходи во социо-економскиот развој на руралните средини.

Имајќи предвид за сегашната традиција, фолклор и гостопримливост на Македонскиот народ, Македонија може да биде горда со своите области препознаени за “изворен начин на живеење и недопрената природа” што е станато реткост во другите држави. Бидејќи принципите за одржлив развој се упатени кон еколошкиот аспект, како и кон економските и социо-културните аспекти, одржливиот туризам мора да ги искористи максимално ресурсите кои го составуваат главниот дел на туристичкиот развој, одржувајќи неопходни еколошки процеси и потпомагајќи да се одржат националните богатства и биодиверзитетот. Од друга страна, животната средина игра битна улога во туристичкиот развој, особено во областа на користење на природни ресурси како вид на туристичка атракција. Поврзаноста меѓу туризмот и животната средина е главно потпрена на одност меѓу одржливиот развој на туризмот и еко-туризмот. На тој начин туризмот ќе биде интегрален дел од регионалниот рурален развој кој ќе го подржува одржливиот развој во руралните региони.

5.2.2.4. “Додатните вредности” на македонското општество од неочекувана насока

Подобра организираност и планирање на продуктивноста на Македонскиот земјоделски сектор ќе создаде подобра животна средина во регионите каде што разновидноста на приходите во руралните региони е можна. Секако треба да бидеме свесни дека ако организиацијата во секторите е подобра, искористувањето на различните ресурси ќе стане подостапно и соодветно во поглед на ОР, а според Заедничката земјоделска политика на РМ, доколку правилно се врши планирање на производството во руралните региони нема веќе да претставува главен извор на проблемите со кои се соочува македонското земјоделство, а кои се поврзани со неорганизираниот или непостоечкиот внатрешен пазар на основни земјоделски производи. Повисок степен на организираност и воведување на планирано производство во Македонското земјоделство ја олеснила бизнис климата во севкупните региони, каде посоти можност од разновидност на приходи. Крајно, ако прашањето е добро решено, приходот на земјоделците во руралните региони би престанал да биде толку ранлив еднаш засекогаш!

При тоа, поголемата сигурност во приходите би ги направиле тие лица поотворени и поповсетени за друг вид на активности, кои не се баш поврзани само со основното земјоделство (инвестирање во некој тип на преработка на продуктите, комбинирање на ресурси од фармата со тие од ОР во општината или регионот – *производство на обновлива енергија, собирање плодови од шумите, или развивање на селскиот туризам на фармата*).

Силна само-организираност на македонските фармери ќе предизвика позитивни резултати, и понатамошни неопходни постапки од ДПРРПОР гледна точка. Разновидноста во приходите во руралните региони би биле поветувачки доколку нашите фармери се поорганизирани и со подобро разбирање на сопствените капацитети. Поготово во помалите фармери, кои во попис се заведени како “индивидуални земјоделски субјекти” чив број според пописот во јули 2007 изнесува 192367, требаат да се само-организираат. Поголемиот дел од нив, највероватно и нема да го добијат нивото на свесност и капацитет за да станат активни членови во македонските земјоделски асоцијации или здруженија. Меѓутоа, за оние кои ќе се зачленат во “некои” такви здруженија ќе мораат да бидат признаени од најразлични авторитети, во процесот на ДПРРПОР. Лесниот пристап до информации и понатамошната помош од надвор во *процесот на диверсификација на приходите*, може да бидат подобро организирани и долгорочно поподдржани доколку индивидуалните фармери се подобро организирани. Важната улога на владата и

државните институции ќе започне со поставувањето на ефективен регистарски систем. Ваков систем во РМ ќе донесе многу позитивни резултати и понатамошни важни постапки од ДПРРПОР гледна точка. Прашањето околу “фармери и видови на фармери – различни целни групи” гледано од страната на земјодпеската политика, треба да е поддржано од точни и реални податоци (вистинските аргументи) кои би се добиле од еден вистински функционален државен централен фармерски регистарски систем. Некои од информациите кои се заведуваат во регистарскиот систем се: големината на фармата (од проидзводство или финансиска моќ), локација – според катастар и регистрација на недвижности (во која општина/регион), тип на фармери – по образование и професија (професионалци или мали повремени производителите), старост (млади/стари), вид на фарми според правниот систем (мали и средни претпријатија/компанија или личност)... Овие информации ќе се запишат и користат и во понатамошни чекори во секторот на земјоделството и селскиот развој. Директно или индиректно, ваквите информации ќе помогнат во активирање на микро ниво, во поглед на ДПРРПОР. Ако се познати, тие информации подеднакво би биле важни за посебните целни групи како и поддршката за земјоделските политики во руралните региони на Македонија. Соодветни земјоделски и политики за селски развој водат кон подобрена клима во сите предели каде разновидноста во приходите е возможна. Алатки на идниата македонска САР во оваа насока, мора да бидат добри комбинации помеѓу сектори, министерства и други владини и невладини организации.

Македонската влада мора да го знае одговорот на тие прашања: Дали стратегијата е јасна за обичниот човек од земјоделскиот сектор? Дали таа стратегија е лесно остварлива во вистинскиот живот во македонското земјоделство, со цел да ги поддржува идните диверзификации на приходите во руралните региони, под принципите на одржливиот развој. Затоа итно ќе ги пренесеме извршувањата на законските правила, на националната земјоделска политика, на локално ниво, прво како пилот-проекти, па како долгорочна политика приспособена на регионалните карактеристики и на микро-спецификациите. Ќе го изградиме силниот институционален капацитет на секторот. Разни институции, во склоп на новото институционално уредување дополнително ќе ги зајакнат напорите во процесот на ДПРРПОР. Институционалниот капацитет треба да биде подеднакво силен на микро ниво каде се случува вистинскиот живот поврзан со регионалниот рурален развој. Јасните способности помеѓу разни министерства (различни комбинации) силно го поддржуваат процесот на ДПРРПОР. Овие степени на способност треба да се имплементираат на микро ниво. Земјоделците треба да имаат многу едноставен и слободен пристап до ДПРРПОР информации преку рурални информациски центри. Постапките се поддржувани, надгледувани и оценувани со ефективна координација од различни министерства и оддели. Соодветно плаќање на административниот персонал ќе обезбеди подобри услуги и превенција од злоупотребување на административниот систем. Врз процесот на ДПРРПОР многу лесно може да се наштети доколку идните постапки не се добро менаџирани или ресурсите лошо искористени. Подобрено мотивиран административен персонал работи и на личното унапредување, што дополнително го зајакнува институционалниот капацитет на секторот, и крајно, на локално ниво – правилен процес на ДПРРПОР ќе ги подобри нашите човечки ресурси во линија на одржлив развој. Ова е неопходно за продолжување на новите креативни идеи поврзани со процесот на ДПРРПОР. Ќе биде организирана правилна стручна обука на луѓето во овој сектор како генерална поддршка на процесот на ДПРРПОР. Меѓу поголемите проблеми во ДПРРПОР процесот е доброто дефинирање на целните групи за едукација и тренинг. Затоа тие ќе бидат дефинирани уште пред ваквиот процес да започне. Да се поддржат и промовираат школите со покреативни и иновативни капацитети во руралните региони. Овие школи ќе бидат промотери на идеите за

ОР и центарот за проширување на идеата за ДПРРПОР. За соодветното ДПРРПОР ќе се зголемат фондовите и административните капацитети на општините, ќе се алоцираат ресурси за одржување на школите и ќе се подржи проекти за едукација во поглед на ОР. Силно запончнување на прилагодните ДПРРПОР ќе биде извршено преку IPA фондови за проекти во основно и средно образование адаптирани врз идеи за ОР. Ќе се зголемат инвестициите во образованието за соодветното извршување на ДПРРПОР во идните генерации. Идеата поврзана со ДПРРПОР ќе ја водат оние студенти “заразени со одржлив развој” од руралните предели на Македонија. Практичните проекти на студентите во одржливиот развој водат до еден убав процес на учење на можните елементи на одржливиот развој. Државниот здравствен систем е силно поддржан од секторот за земјоделство и селски развој. Целта на ДПРРПОР води кон GAP процедурите и запазување и поддржување на органското и производството на здрава храна. Сепак, таквиот процес на вода кон сигурен извор на квалитетна македонска храна, од која највеќе ќе бенефицираат луѓето од урбаните и руралните региони. Ќе обезбедиме соодветна здравствена провизија за луѓето од руралните региони. Ќе поддржуваме подобра околина за идеите на ДПРРПОР. Земјоделскиот сектор ќе стане важен инструмент за зачувување на младите луѓе во руралните средини. Тие се препознаваат како специјална целна група во процесот на ДПРРПОР. Новите идеи поврзани со различни начини на (не)земјоделска диверзификација на приходите во руралните региони, ќе допрат побрзо до одделните општествена доколку млади луѓе не се вмешани! ДПРРПОР процесот поддржува еден оптимален број на мали и повремени земјоделци именувани преку регистарскиот систем. Специјалните повеќе-секторски активности (пробни проекти со силни елементи на синергија помеѓу секторите) треба да се прилагодат кон оваа целна група од руралните региони. Привлечноста за можно вработување во земјоделскиот сектор полека ќе се зголемува со време, особено во руралните средини. На истражените и неискористените ресурси во најразлични региони во Македонија ќе ја поддржуваат идејата “да се остане дома” или “да не се мигрира во град”. Компаративните предности на руралните региони преку повеќе-секторската програма за ДПРРПОР треба да обезбедат просперитет за идните генерации и да постават нови вредности според трите столба на одржливиот развој. Структурата на староста и полот ќе стане поадекватна со специјалните програми што ќе се организираат на микро ниво. Ќе работиме на полесен пристап до земјоделските предели и преработувачките капацитети преку локални политики ќе го подобриме квалитетот на водата во реките и отворените извори на вода, со цел подобрување на наводнувањето што води до поквалитетни земјоделски производи. Понатаму, таквиот квалитет на водата ќе допринесе до подобро рибно производство. Со зголемување на просторот за наводнување се добива поголемо производство. Ќе го запреме загадувањето и губитокот на водата за време на транспортот, намалувајќи ги производствените трошоци. Ова значајно ќе го намали загадувањето од земјоделскиот сектор. Ќе го решиме големиот проблем со водо-снабдувањето во македонските села, кои не се поврзани до градската водна мрежа или со другите села кои се целосно без извор на вода. Покрај тоа, ќе го дигнеме квалитетот на водата во руралните средини. Мотивацијата за промени и подобрување во секторот е основата на ДПРРПОР. Предизивците на одржливиот развој ќе донесат нови перспективи во руралните региони, само ако мотивацијата на мештаните е применета. Токму затоа, специјални програми за едукација и јавна свест за најразличните можности на секторот ќе се имплементираат на микро ниво преку ДПРРПОР. Моќта на земјоделскиот сектор мора да биде признаена од Македонското општество на еден многу позитивен начин. Добрата репутација на секторот силно ќе го поддржува процесот на ДПРРПОР. Историските занемарувања на руралните и земјоделските региони мораат да се заменат со многу позитивна промозција на универзалните

вредности на нашиот сектор во секој слој на општеството. Посебно внимание треба да се обрне на презентирање на нов концепт на земјоделството за одржлив развој за децата и помладите генерации. Репутацијата на секторот ќе порасне во моментот кога обичниот човек ќе ги препознае предностите и бенфициите на процесот на DIRRSDC. Додатно, малите и средните специјализирани земјоделски претпријатија кои ќе станат “шампиони во одржливиот развој во полето на земјоделство“ ќе го буткаат таквиот процес во еден многу позитивен круг на меѓусекторски соработки, помеѓу малите и средните претпријатија во најразличните региони на републиката. Добрите приказни од земјоделството и руралните региони, треба да добијат посебно внимание од македонските медиуми и весниците со цел да се извлијае позитивно на македонското јавно мислење.

Ќе создадеме и промовираме оптимален број на адекватни брендови со голема додатна вредност за продажба на домашните и странските пазари, на класичен начин или преку други секторски понуди (преку туризмот ќе извезуваме домашни производи “на лице место” на нашите интернационални гости). На организиран начин, регионалните A&RD брендови ќе придружат повеќе идеи поврзани со DIRRSDC од “синергетска музика” изведена од различни сектори! Нови додатни вредносни продукти (органиски и традиционални производи) ќе се создадат на основата на еколошко прифатливо производство. Производство на генерално здрава или бебешка храна е една од силните идеи поврзани со DIRRSDC. Ова ќе биде препознаено како и од фармите така и од владата во процесот на ефективна имплементација на Стратегијата за земјоделство и селски развој. Ќе се осигураат наклонети мали и средни еколошки претпријатија и индустрии особено за иницијативите во руралните региони. Идеата за DIRRSDC ќе биде препознаена како голема можност за двата сектори SMILE and A+F&RD. Ефикасна институционален капацитет ќе ја олесни креацијата на мали и средни претпријатија за активности надвор од земјоделството за разновидноста на приходите во руралните региони. Наклонета легислатива за двојно агро и надвор од фарми бизнис активности со малите и средни претпријатија и индустрии во руралните региони ќе придонесат за нивниот развој и имплементација. Добра бизнис структура и прилив на информации ќе придонесат за разновидни и одржливи мали и средни претпријатија како бизнис надвор од земјоделството додатоно на основните земјоделски производи. Употреба на високо-квалитетна технологија во бизнис активностите надвор од земјоделството ќе придонесе за создавање на ефикасни и прифатливи за околината мали и средни претпријатија и индустрии во разновидни рурални области. Рециклирање на ѓубрето од земјоделството ќе придонесе за создавање на разновидни претпријатија кои ќе го користат необработени материјали и природни богатства на одржлив начин. Финансиска поддршка е неопходна за развојот на неземјоделскиот сектор во руралните области. Ќе се обезбеди доволен работен капитал за претпријатијата особено во руралните области. Ќе ја пренасочиме оваа сегашна слабост во предност со погодни финансиски механизми и привлечни кредити од банките за доброто на идеата на DIRRSDC. Додатни приходни ресурси за населението во селата, благодарени на разновидните неземјоделски претпријатија ќе ја мотивираат работната сила (особено во не-агро сезоните). Промоција и рекламирање на неземјоделските продукти и услуги на претпријатијата ќе ја зголемат свеста на потенцијалните бизнисмени како и на потенцијалите потршувачи. Неземјоделски еколошко-прифатливи претпријатија во руралните региони можат многу да придонесат за погодно управување со отпадот, производство на енергија од обновливи извори и користење на опрема и технологиии/процеси кои ќе го контролираат загадувањето на околината. “Земјоделство за Енергија” како нов начин на живеење и производство во

руралните региони директно ќе придонесе за позначајни DIRRSDC. Високото ниво на Европски стандарди ќе биде усвоеноан пред да се рашири идејата за “земјоделство за енергија ширум државата. Ќе се подигне националната свест за идеата за “Земјоделство за Енергија” и ќе се прошири низ државата. Информации за репрезентативни пилот проекти и пакети со совети (know-how) поврзани со користење на практики за енергија треба да имаат специјален фокус во програмите за подигнување на свеста. Ова ќе биде организирано на национални и локално ниво. Понатаму, успешните практики низ државата (промотери за ОР) ќе бидат промовирани и поддржани

Генерираната диверсификација на приходите во руралните региони, врз принципот на ОР ќе изврши силно поттикнување на нашиот економски, социјален и квалитет на животната средина и тоа засите граѓани на државата. “Додадените вредности“ во нашето општество ќе се појават од неочекувана насока, верувале или не, тоа ќе биде од руралниот развој и подобриот квалитет на живеење во сите географски предели на нашата прекрасна држава. Намалената миграција во преполнетите и стресни урбани зони ќе создаде рамнотежа во сите аспекти на урбаното живеење. Подобриот квалитет на живеење во руралните региони ќе создаде подобри услови за урамнотежен одржлив развој на нашето општество и на нашата држава Македонија.

Стратешки Мерки

Клучен Предизвик- Диверсификација на приходите во руралните региони и предизвици за одржлив развој:

- Да се зголеми фокусот на алтернативни извори на енергија, развој на екотуризам и производство на здрава храна, и да се искористат еколошките предности и можности во РМ да се промовира регионална соработка и интегрирана регионална управа.
- Да се создадат услови за ефикасна и профитаблина средина во шумарството испод принципите на одржлив развој
- Да се започне со активности кои ќе водат кон економски и социјален напредок во руралните региони на Македонија, како: лов туризмот, планинскиот туризам, риболов и збирање на недрвени продукти како медицински растениа, печурки, шумски овошки...
- Да се применат соодветни методологии за утврдување на капацитетите за недрвени шумски продукти согласно сигурниот предуслов за нивно планирано користење без негативни последици врз животната средина.
- Да се придонесе за идниот развој на руралните региони со создавање на специфични туристички производи, што доведува до туристички социо-економски придонеси во руралните региони. Тоа ќе донесе до зголемена разновидност на туристички понуди како на пример "земјоделств за забава", "практика во руралниот живот", "практика во традиционалниот живот", "винарски патеки" ...
- Развивање на различни занаетциски програми со традиционални елементи на резбарство, плетење, готвење, жнеење, и други кои можат да го зголемат внесот во зголемување на приходот во руралните региони преку креативни туристички понуди.
- Да се подобри нивото на организација и планирањето на производството во македонските сектори за земјоделство и храна и во руралниот развој. Самостојна организација на Македонските земјоделци ќе донесе повеќе позитивни производи, и понатамошни неопходни постапки од гледна точка на ДПРРПОР. Разновидноста на приходите во руралните региони ќе биде поуспешна додека нашите земјоделци се добро организирани и имаат разбирање за битноста на самостојните капацитети.
- Да се создадат потребните земјоделски и рурални политики за развој кои ќе водат кон поквалитетна средина во сите региони каде што разновидност на приходите во руралните региони е возможно.
- Итно да се продолжи извршувањето на правните прашања на националната земјоделска политика на локално ниво, првенствено како пробен проект и подоцна како долгорочна политика прилагодена кон регионалните карактеристики и микро специфичности.
- Да се постави ефективен регистар за земјоделците и да се пронајдат различните целни групи на земјоделци потребни за веродостојно и ефикасно извршување на CAP во Македонија.
- Да се изгради цврст институционален капацитет во овој сектор. Различни институции, во новата институционална постава ќе донесат дополнителна моќ во севкупните трудови во процесот на ДПРРПОР. Појаснетите способности на различните мисистерства цврсто ќе го поддржат процесот на ДПРРПОР. Институционалните капацитети ќе бидат еднакво цврсти на микро ниво каде што вистинскиот живот во руралните средини е застапен.
- Да се подобрат нашите хумани ресурси во поглед на одржлив развој. Ова е неопходно за проширување на новите креативни идеи поврзани со процесот на ДПРРПОР.
- Да се поддржат и промовираат школите со покреативни и иновативни капацитети во руралните региони. Овие школи ќе бидат промотери на идеите за ОР и центарот за проширување на идеата за ДПРРПОР. За соодветното ДПРРПОР ќе се зголемат фондовите и административните капацитети на општините, ќе се алоцираат ресурси за одржување на школите и ќе се подржи проекти за едукација во поглед на ОР. Ќе се зголемат инвестициите во образованието за соодветното извршување на ДПРРПОР во идните генерации.
- Цел да бидат студентите "заразени со ОР" од руралните региони на државата кои ќе ја прошират идеата поврзана со ДПРРПОР во иднина. Особено, практичните аспекти на ДПРРПОР идеата ќе бидат адаптирани во новата академска настава и применета во образовниот систем.

- Да се подобри агро-прехранбениот сектор како битен инструмент за задржување на младите луѓе во руралните области. “Младите луѓе” од руралните населби ќе бидат препознаени како специјални групи во процес на ДПРРПОР.
- Грижа за структурата на старост и пол во руралните региони и тие ќе станат поприкладни со специјалните програми на ДПРРПОР што ќе се организираат на микро ниво.
- Поддршка за оптималниот број на производство во дворови и повремени земјоделци идентификувани преку FR системот во руралните региони. Специјалните повеќе-секторски активности, специјалните пробни проекти со цврсти елементи и синергии меѓу секторите ќе бидат адаптирани во оваа целна група.
- Работа на разубавување на земјоделскиот сектор. Моќностите за работа ќе се зголемат со тек на време особено во руралните региони. Релативните предности на руралните региони преку различни повеќе секторски програми за ДПРРПОР треба да осигураат напредок за идните генерации и нови вредности според трите столбови на одржливиот развој.
- Да се работи на градење на погоден пристап до земјодлеските области или градење на капацитети преку локални патишта. Ќе го подобриме квалитетот на живот во реките и другите отворени извори на вода, за подобро наводнување кое што ќе придонесе за подобрен квалитет на земјоделските производи.
- Да се спречи загадувањето на водата и нејзиниот губиток во транспорт и да сенамали трошокот за производство на земјодлески производи. Ова значително ќе го намали загадувањето од A&RD секторот.
- Да се реши големиот проблем со достапност на вода до Македонските села кои не се поврзани со градскиот водоводен систем или пак селата што воопшто немаат вода. Позади ова, ќе го подобриме и квалитетот на водата во руралните региони.
- Да се мотивираат промени и подобрувања во секторот како формирање на ДПРРПОР. Предизвиците на одржливиот развој ќе донесат нови перспективи во руралните региони само ако има доволно мотивација за промена и напредувањето е предводено од локалните луѓе. Поради тоа има специјални програми за едукација и будење на јавната свест кои ќе бидат применети на микро ниво за различни можности во секторот преку DIRRSDC. Ќе поставиме специјален фокус на презентацијата на новиот концепт за земјоделски ОР за децата и младите генерации.
- Да се подобри репутацијата на агро-прехранбениот сектор и да се запре историската запоставеност на руралните и земјоделските активности и области. Ќе започнеме со позитивна промоција на универзалните вредности од нашиот агро-прехранбен сектор во секој слој на нашето општество. Репутацијата на нашиот сектор ќе расте веднаш од кога нови бенефиции и предности од процесот на ДПРРПОР ќе се појаснат и ќе бидат видни за обичниот народ од руралните региони.
- Поддршка и промоција на големи и мали специјализирани земјодлески компании кои ќе станат “шампионите на одржливиот развој во полето на земјодлството” на национално и регионално ниво. Тие ќе ги бутнат овие процеси во позитивен циклус на меѓусекторска соработка помеѓу различните мали и средни претпријатија од руралните региони низ цела Македонија.
- Да се создадат и промовираат оптимални броеви на адекватни брендови со многу додатна вредност за продажба на домашниот и странскиот пазар, на класичен начин или преку преку понуди на други сектори (преку туризмот ќе извезуваме домашни производи “на лице место” до нашите интернационални гости). Нови додатни вредности (органски и традиционални продукти) ќе бидат создадени на основата на продукција која е прифатлива за околината. Производство на генерално здрава храна или пак храна за бебиња се едни од силните идеи поврзани со DIRRSDC.

- Да се осигураат наклонети мали и средни еколошки претпријатија и индустрии особено за иницијативите во руралните региони. Идеата за ДПРРПОР ќе биде препознаена како голема можност за двата сектори SMILE and A+F&RD. Ефикасна институционален капацитет ќе ја олесни креацијата на мали и средни претпријатија за активности надвор од земјоделството за разновидноста на приходите во руралните региони. Наклонета легислатива за двојно агро и надвор од фарми бизнис активности со малите и средни претпријатија и индустрии во руралните региони ќе придонесат за нивниот развој и имплементација.
- Да се развие добра бизнис структура и прилив на информации ќе придонесат за разновидни и одржливи мали и средни претпријатија како бизнис надвор од земјоделството додато на основните земјоделски производи. Употреба на висококвалитетна технологија во бизнис активностите надвор од земјоделството ќе придонесе за создавање на ефикасни и прифатливи за околината мали и средни претпријатија и индустрии во разновидни рурални области. Рециклирање на ѓубрето од земјоделството ќе придонесе за создавање на разновидни претпријатија кои ќе го користат необработени материјали и природни богатства на одржлив начин.
- Финансиска поддршка е неопходна за развојот на неземјоделскиот сектор во руралните области. Ќе се обезбеди доволен работен капитал за претпријатијата особено во руралните области. Неземјоделски еколошко-прифатливи претпријатија во руралните региони можат многу да придонесат за погодно управување со отпадот, производство на енергија од обновливи извори и користење на опрема и технологии/процеси кои ќе го контролираат загадувањето на околината.
- Итно да се применат Добри земјоделски практики (ДЗП) низ државата преку активно членство на различни промотери на ОР од A&RD секторот. Овој конечен процес е битен поради долгорочната цел на целата држава и потреба за основавање на цврста идеја за ДПРРПОР. Сите други перспективи на A&RD можат да пропаднат ако не започнеме со имплементација на соодветните земјоделски практики (ДЗП).
- Поддршка за локалните бизнисмени или урбани инвеститори кои сакаат да инвестираат во нови иновативни идеи поврзани со производство и прикладно искористување на обновливи енергии во руралните населби. “Земјоделство за Енергија” како нов начин на живеење и производство во руралните региони директно ќе придонесе за позначајни ДПРРПОР.
- Да се подигне националната свест за идеата за “Земјоделство за Енергија” и да се прошири низ државата. Информации за применети пробни проекти пакети со совети (како да се направи тоа) поврзани со користење на практики за енергија треба да имаат специјален фокус во програмите за подигнување на свеста. Дополнително, успешните приказни низ државата (промотери за ОР) ќе бидат промовирани и поддржани.
- Да се создаде процесот на разновидност на приходите во руралните региони врз принципот на одржлив развој и цврсто туркање на економскиот, општествениот и еколошкиот квалитет на живот за сите граѓани на Република Македонија.

5.2.3 Економски просперитет и креирање нови работни места

Клучниот Предизвик за економскиот просперитет и креирање нови работни места и соодветните Клучни Цели се обработени и поддржани со Целите и

Резултатите формулирани во различните сектори и меѓусекторски прашања:

“ Не се работи за тоа колку знаење имаат работниците, туку што успеваат да направат со тоа знаење, дали тоа води до создавање на ново додадена вредност. Основна е пораката дека знаењето се искористува доколку се употребува; знаењето и вештините мора да се стават во функција за да обезбедат иден раст и благосостојба. Работните организации играат клучна улога во овој процес... ова е предизвик кој не упатува на воспоставување потесни врски меѓу политики за компетентнос и до подрачја како индустриски политики, иновации и политики на пазарот на трудот”⁸.

Интелектуалната оправданост за туркање на владините буџетски и монетарни политики кон усовршување на економијата (и, особено, кон создавање на нови работни места) е оправдана од Џон Меинард Кеинс (1963) во *Општата Теорија за Вработување, Камати, и Пару*. Оваа патоказна книга ја создаде поставката за економската доктрина која преовладувала во донесувањето на макроекономските политики во следните неколку декади по Втората Светска Војна. Навистина, по средината на 1930ите, доминантниот поглед на економските креатори на политики е дека конкурентниот пазар нема да успее да генерира адекватни можности за нови работни места. Овој поглед е причината за владините програми за “создавање нови работни места.”

Во наједноставни термини, постојат само две причини за различни степени на економски напредок: (1) различни нивоа на ресурси или (2) разлики во распределба на ресурсите, што може да е наменето кон тоа како се ресурсите искористени или колку од тие ресурси се искористени. Понатаму, овие два извори на економски напредок зависат еден од друг: како една држава одлучува да ги распредели своите ресурси директно одлучува колку ресурси има да распредели. Растот мора да биде предводен од посветеноста да се одржаи економска, еколошка, и општествено одговорна компанија. Сепак, растот на бизнисите не подразбира автоматско создавање на нови работни места.

Владината улога во економијата беше поставена уште пред една деценија во еден прекрасен есеј, “Сиромаштијата на Државите,” од починатиот економист Карл Брунер (1985). Една личност во економијата може да користи ресурси во еден од следните четири основни потфати: може да произведува, да тргува, да влијае врз политичкиот процес за да пренасочи поголем број на ресурси кон своја корист, или да се заштити себеси од напорите на другите за пренасочување на богатството. Владините институции – закони, правилници, регулативи, и судскиот систем – влијаат врз приватните одлуки да се алоцираат ресурсите помеѓу овие различни намени.

Во економскиот пејсаж на Европа денеска, растот претставува стратешка цел на компаниите кои сакаат да го осигураат своето учество на пазарот. На повисоко ниво, растот е исто битен за обезбедување ‘достојна работа [која] може да постои само во конкурентни, продуктивни, и економски изводливи фирми’ како што е наведено во Меѓународниот Синдикат (Меѓународната Работничка Организација). Но компаниите не растат сами по себе; потребни се визионерски и проактивни пристапи, кои мораат постојано да ги адаптираат своите бизнис стратегии и структури за да се реализираат тие цели. Се чини дека порастот мора да биде профитабилен и пристапот на компаниите иновативен за да се создаде можност за нови работни места. Каков и да е

⁸ Заклучок на Норвешките Креатори на Политики во “Извештајот за Подготвеност”- 2003, рг.24.

пристапот, аспектите како што се претприемнички дух, добри работни навики поврзани со задоволството од работењето, флексибилност во компанијата и пазарот на трудот се клучни фактори за постигнување на профитабилен пораст и креирање на нови работни места.

Должност на компанијата е да создаде профит од кој што акционерите ќе ја добијат својата дивиденда, а вработените својата плата. Поради тоа, растот, од гледна точка на компанијата, мора да биде профитабилен иако креирањето на нови работни места може да биде добар нуспродукт од профитабилниот раст, сепак тоа не е она што ги води компаниите кон промени и раст. Првиот приоритет на извршните директори и управниот одбор на компаниите е да создадат и да управуваат со профитабилен раст кој е одржлив.

'Профитабилниот раст на бизнис секторот е битен затоа што тоа е основата на растот. Компаниите го мерат растот преку мерење на индикаторите кои покажуваат колку повеќе потрошувачи, филијали, пазарни сегменти, и конкуренти постојат оваа година во споредба со минатата.' За да го достигнат ова компаниите често употребуваат меѓународно признати стандарди за квалитет (пр. ISO) како гаранција за добавувачите и потрошувачите. Ваквите стандарди за квалитет исто така претставуваат сигурност и за самите компании во смисла дека се уверени дека ги обезбедуваат потрошувачите со производи со висок квалитет.

Една компанија може да го базира своето однесување во рамката на триаголникот сочинет од потрошувачот-вработените-акционерите, или може да примени тространа основа, изразена преку трите столбови на економска изводливост, општествена прифатеност, и одговорност кон животната средина. **Ова го одразува интегрираното сфаќање на перформансите на компанијата, во која општествената, економската, и основата на животната средина зависат една од друга.**

Создавање на нови работни места не е одговорност само на компаниите. Само низ партнерство со владата, креирање на нови работни места станува не само возможно, туку и одржливо. Владините активирачки политики за создавање активна и добро истренирана работна сила играат важна улога во креирањето на нови работни места. Со уверување и гаранција за добро истренирана и флексибила работна сила, владата може да ги охрабрува компаниите да создаваат нови работни места.

Сепак, планирањето е неопходен елемент за растежот и креирање на нови работни места.

Како законодавците и политичарите, бизнисите исто така треба да создадат стратешки и оперативни бизнис планови, кои треба да го предвидат растот и начинот како тоа да се постигне. Плановите можат да бидат истовремено достапни за различните сектори и тие не претставуваат само алатки за управување и раководство. Бизнис плановите претставуваат основа за дискусии со општествените партнери, пазарот на труд и властите одговорни за инвестиции, како и финансиските и бизнис агенции за поддршка.

Компаниите во профитабилниот растеж не создаваат секогаш нови работни места. Некој го користат дополнителниот приход од продажбите или од инвеститорите за купување на нови технологии, или за промена на профитабилните цели. Но кога компанијата отвара нови работни места, раководството мора да знае каде да регрутира нови членови. Постојат недостатоци на способни лица, но сепак неспособноста да се пополни работното место не е секогаш знак за недостатокот на искусни работници: тоа

може да значи дека луѓето не се желни да работат за понудената плата или понудените услови за работа.

Неискористениот потенцијал на жените работници останува проблем за властите и економскиот напредок.

Исто така треба да се земе предвид на фактот дека бројот на млади луѓе во работната сила ќе се намали во следните 30 години. Заклучно, **креирање на нови работни места мора да се поклопи со стратегиите за регрутирање и преквалификување на жените работници и на работната сила што старее.**

Една работа повеќе не трае за цел живот, но вработеноста во еден облик или друг може да биде постојана. Многу е битно ова да го разберат работодавците и трговските заедници; препознавајќи ја оваа стварност е голема одговорност за работодавците и менаџерите, како и за вработените и нивните преставници. Овозможувајќи можности, во рамките на бизнис ограничувањата, работниците да ја зголемат нивната можност за вработување и да развијат вештини во различните делови на бизнисот и производството станува предуслов за флексибилноста која е потребна на работодавците, како и за сигурноста што ја бараат работниците.

Добрата компанија е способна да се реорганизира со цел да го одржи текот на промените и растот. Во овој контекст, мултиталентираниите работници, кои биле тренирани на ваков начин, претставуваат значаен предност во бизнисот. Сепак, работодавецот не ја сноси целата одговорност. Индивидуалецот-работник мора исто така да превземе одговорност за сопствениот развој и долгорочните образовни планови. Затоа, работата претставува процес каде што работниците учат како да го зголемат својот личен развој преку својата кариера.

Старомодното гледиште дека флексибилноста е опсесија само на управата и сигурноста е барање само на синдикатите мора да биде сменето. **Сите партнери – работодавците, работниците, политичарите, и законодавците – мораат да ги идентификуваат своите барања за флексибилност и сигурност, и мораат да понудат сопствени решенија за максимално зголемување на истите.** Сега за сега, ова мора да биде направено во постоечката легислатива и регулатива, обезбедувајќи ги компаниите со минимална рамка во која што ќе можат да функционираат. Во оваа рамка, компаниите сами создаваат стратешки и оперативни структури, вообичаено со акционерски спогодби, корпоративски управни конвенции, корпоративски визии и вредности, и бизнис планови.

За економска изведба, високо ниво на обука е неопходно но не е доволен услов за успех. Има неколку возачи на економскиот успех, меѓу кои и вештините се едни од нив, како што се:

- 1) Висок степен на истражување, развој и иновации
- 2) Високо ниво на инвестициони средства во фабрики и опрема
- 3) Високо квалитетна јавна инфраструктура, вклучувајќи комуникации и транспорт
- 4) Расположивост на информирани човечки ресурси
- 5) Домашен пазар за стока и услуги кои бараат висок степен на квалитет на производите, специфицирање и прилагодување.

Горенаведените пет точки можат да ја поддржат домашната дистрибуција на приходи и политиката за јавен откуп но повисок степен на потребните вештини можат да имаат многу ограничувачки ефект на економските достигнувања. Вештините можат да ја поддржат економската продуктивност, но многу е неверојатно да создадат економска продуктивност сами по себе. Создавање на повеќе вештини со државни пари е релативно лесно преку:

Проширување на образовниот систем

Субвенционирање на обидите за обука на работодавците

Да се осигура дека тој висок степен на вештини се искористени продуктивно е многу потешко, и ретко обидено. Претпоставката е дека кога ќе се креираат повеќе вештини, тие ќе бидат искористени.

И покрај последиците од глобализацијата, можеме да кажеме дека Македонскиот свет на трудот далеку од таканаречениот Пост-Фордски свет и далеку од одстранување на Тејлорските работни навики, доказите покажуваат дека многу од работата продолжува да има:

Низок опсег на вештини

Многу рутински навики

Ниско ниво на дискреција

Ниско ниво на самостојност

Кратки работни циклуси

Хиерархиска организација

Снабдувањето на повеќе вештини, само по себе, ќе направи малку за да го смени ова. Решението е да се снабдат повеќе квалификации И истовремено да се бара од фирмите да напредуваат на пазарот со зголемување на профитабилноста, зголемување на продуктивноста, создавање на нови побарувачки, поинакво организирање на работата, и подобро искористување на квалификациите.

Бидејќи 1) квалификациите се само еден компонент од овозможување на подобрувања во бизнис изведбите, впрочем покрај 2) бизнис поддршката кон фирмите и 3) развојот на кластерите и развојот на понуди, клучната политичка цел треба да биде: создавање заемно поддржлива интеракција меѓу трите компоненти.

Со цел да се создаде повисока побарувача за, и подобро користење на, понудените квалификации, владините политики треба да бидат ориентирани кон потребата за креирање интервенции кои ќе влијаат врз:

Пазарните стратегии за производи

Квалитет и спецификации на стока и услуги

Стратегии за инвестиции (фабрики, инвестициони стратегии (фабрики, истражување и развој, создавање на нови производи))

Производство/услуги за доставување

Односи меѓу вработените

Работна организација

Работен план

Дали се сегашните политики, програми, и интервенции способни за горенаведените задачи? Каде, на пример, се големите програми за деловните врски меѓу работниците и нивните навика, работната организација или пак работниот план? Во многу Северно-Европски држави има фокус врз големо дејствување кон изучување на истражувачки и развојни програми поддржани од владата.

Слично како и Европа, Македонија се среќава со предизвици од технолошки измени, глобализацијата, и стареењето на населението. Глобализацијата донесува можности за прилагодливи економии но казнува ригидни економии, додека стареечкото население ќе создаде притосок на системот за социјална заштита. Има неколку начини кои можат да потпомогнат кон справувањето со овие проблеми:

а) Пазарните механизми треба да бидат искористени што повеќе за да се осигура дека целите за животната средина (како едни од трите столбови кој го формираат одржливиот развој) се добиени со минимален трошок (како на пример, планот за размена на емисии од штетни гасови).

б) Усогласени политички имаат за цел за да се намалување на регионалните нееднаквости и охрабрување на економска кохерентност. Буџетот е премногу мал за да остави некаква трага во разликата на приходи, така што предизвикот е да се добијат максимални придобивки од постоечките фондови со тоа што ќе се осигура дека фокусот на владата е на активности што промовираат одржлив развој, како преку образованието, истражувањето, така и преку битните инфраструктурни проекти.

Во принцип, националните стратешки планови првенствено треба да алоцираат пари кон Лисбонските цели но во практика списокот на достапни активности е долг и обезбедува малку фокус. Уште повеќе, треба да се преиспита дали државната помош и планот за социјални станови треба да бидат употребливи. Владата може да постигне уште повеќе со својот буџет за неразвиени региони ако намената е повеќе насочена на кој има најдобар перформанс, така што парите би биле пренасочени кон проекти со најголеми придобивки. Има неколку начини на кој што ова може да биде изведено, вклучувајќи ги клаузулите во залез или обврзните изведувачки резерви каде што дел од фондот ќе биде директно врзан со добиените резултати.

Поглемата подвижност на работна сила би ја зајакнала Македонија. Мобилната работна сила може да служи како заштитен вентил за економијата – и може значајно да придонесе кон формирањето на нови компании, додека ги прави постоечките компании попродуктивни и иновативни, со донесување на нови перспективни квалификации и идеи.

Ова ќе биде можно додека владата продолжи да ја препознава важноста на квалификациите, елиминацијата на бариери во регулирање професии, намалениот трошок за трансакции на станбените продажби, и да осигура дека има превземено мерки за социјални станови за сиромашните.

Иако Македонската влада веќе има започнато да создава поволна бизнис средина, наклонета кон бизнис, треба да продолжи да наметнува и зголемува буџетарни и фискални политики и да придонесува за економското повраќање и да предизвика забрзан развој. Заедничкото во сите овие елементи е дека на луѓето им е полесно да водат бизниси:

- пакет за ослободување од данок кој ќе содржи моментно враќање на парите на поединци или мали бизниси. Ова, како и стимулирачкиот ефект на намалувањето на даноци, додава пари во оптек.
- Развој на силни финансиски пазари со провизија на ниски камати е исто така битно за стимулирање на инвестиции и потрошувачка, и ако самодовербата на потрошувачите продолжи да биде позитивна, би требало да имаме одржливо закрепнување.
- Создавање на самоувереност на работодавците преку пакети на мерки кои вклучуваат и реформи во здравствениот систем да им дозволат на малите бизниси, кои се најголемите потенцијални извори на нови работни места, да обезбедат соодветен здравствен план за нивните работници.
- Гилотин – планот да се намали товарот на безначајните тужби, да се подобри инфраструктурата, и да се упростат и усогласат регулативите и потребата за создавање извештаи. Регулативните реформи треба исто така да бидат наклонети кон намалување на трошоците и убрзување на процесот на донесување одлуки. Ова е особено битно за почетни бизниси, и за извезувачи кои сакаат да ја задржат својата конкурентност.
- Да се продолжи трудот за пристапот кон ЕУ бидејќи зголемениот пазар ќе принуди трговија и инвестиции кои се клучни за развојот, а развојот е клучен за општествениот просперитет.
- Предизвикот на се поголемите општествени трошкови е дека сегашниот систем за општествени исплати наскоро ќе стане неодржлив. Помала група од работниците нема да биде способна да подржи поголема, постара, пензионирана група со сегашните надоместувачки нивоа.
- Подигање на свеста за да се избалансираат искуствата со желба да се адаптира на промена. Мораме да запамтиме дека напредокот во телекомуникацијата и информациските технологии играат клучна улога за напредокот на продуктивноста и порастот. Треба да имаме предвид дека слободниот пазар ја охрабрува иновацијата и претприемништвото. Во исто време, потребни се пари за да се имплементираат иновативни идеи. Македонскиот пазар треба да овозможи лесен пристап кон ризичниот капитал.

Ефикасната економија има помала влада како процент од GDP и помала државна вмешаност во бизнисите – ова треба да претставува краен ефект на макроекономските политики за економскиот напредок и креирањето на нови работни места. Владата мора да воспостави и закони наменети за безбедност и праведност. Меѓутоа, владината вмешаност во бизнисот никогаш не функционира ефикасно. Трошковите се поголеми и ја намалуваат конкурентноста како што и одземаат енергија и креативност од приватниот сектор. Нашата се повеќе глобализирана економија бара колективен труд од бизнисмените и инвеститорите со цел да се напредува во рамката поставена од Владата.

Стратешки Мерки

Клучен Предизвик за економскиот просперитет и креирање на нови работни места:

Врз основа на Лисабонската Стратегијата и Осло декларацијата во перспективата на Агенда 21, и во хармонизација со Итегрираните директиви за пораст и нови работни места (2005-2008) (Предлог на Комисијата COM(2005/141/0057) Макроекономските политики за развој и работни места ќе бидат ориентирани кон:

- Обезбедување економска стабилност за да се подигне потенцијалот за вработување и пораст преку адекватни монетарни и фискални политики;
- Заштитивање на економската стабилност преку заштитени државни финансии, изменети системи за пензија и здравствено осигурување со тоа што тие ќе осигураат социјално адекватни и пристапни мерки за подигнување на нивото на вработеност и снабедната работна сила;
- Промовирање на ефикасна алокација на ресурсите и директен државен трошок кон категории за зголемување на порастот, адаптација на структурите за данок за да се зајакне потенцијалот за пораст;
- Осигурување дека развојот на плати придонесуваат кон макроекономска стабилност и дополнуваат структурни промени кои дозволуваат продуктивни, капацитетни, и инвестиции за зголемување на вработеноста.

Микроекономски политики за подигнување на потенцијалот за пораст:

- Да се осигура отворен и конкурентен пазар преку отстранување на регулативните и други бариери, наметнување на конкурентна политика, демобилизација на помош во корист за поддршка за конкретни хоризонтални цели како истражување и иновации и оптимизација на човечкиот капитал;
- Да се создаде по привлечна околина преку систематска и ригорозна проценка на економските, општествените, и еколошките влијанија;
- Да се создаде бизнис култура и подржлива средина за малите средните и големите претпријатија преку подобрен пристап до финансии, подобро адаптирани системи за данок, зајакнување на иновативните потенцијали на претпријатијата, и да се снабдат битни инфомрации и сервис за поддршка со цел да се охрабри создавањето и порастот на отпочнување во согласност со уставот на претпријатијата, и да се зајакне претприемништвеното образование и пракса;
- Да се создаде адекватна инфраструктура за транспорт, енергија и информациски и комуникациски технологии. Дополнително ќе се постават соодветни цени на инфраструктурниот систем, како начин да се земе одговорност за еколошките трошоци да се осигура ефикасно искористување на инфраструктурите и развојот на одржлив баланс;
- Да се зголемат и подобрат инвестициите во истражување и развој преку различните начини да се охрабри R&D во бизнисот, зајакнувајќи ги центрите на одличност, подобро искористување на механизмите на развој, како фискални мерки кои ќе дадат можност на приватни истражувања и развој, осигурувајќи доволна набавка на квалификувани истражувачи со привлекување повеќе студенти во научните, техничките и инжињерските дисциплини и зајакнување на развивање на кариери и транс-национални и меѓусекторска мобилност на истражувачи;
- Да се олесни инвоација и конзумирање на информациски и комуникациски технологии преку подобрувања во иновациониот подржлив сектор, особено во техничкиот трансфер, создавање на иновациони стапови и мрежи кои ги спојуваат универзитетите и бизнисите, охрабрување на трансфер на знаењето преку FDI, подобар пристап до финансии и достапни и појаснети интелектуални права на сопственост. Исто така ќе олесниме прифаќањето на ИКТ и поврзаните промени во организацијата на работата во економијата;
- Да се охрабри одржливата искористеност на ресурси и да се зајакнат синергиите помеѓу заштита на околината и порастот преку зголемување на енергетската ефикасност и развој и применување на технологии прифатливи за екологијата;

Ќе овозможиме поцврста индустриска база преку фокусирање на развојот на нови технологии и пазари, обврска за основањето и имплементацијата на заеднички Европски технолошки иницијативи (FP7) и партнерства помеѓу државата и приватните фирми кои помагаат да се решат пазарните неуспеси, како и создавањето и развојот на регионални или локални групи.

5.2.4 Одржливи човечки населби

Клучниот предизвик на одржливите човечки населби и нејзините соодветни Клучни Цели се обработени и поддржани со Целите и Резултатите формулирани во различните сектори и меѓусекторските случаи:

Според резултатите од пописот од 2002 година, повеќе од 65% од населението во Македонија живее во градови. Урбаните населби во Македонија покажуваат многу од симптомите на глобалната криза на животната средина. Одржливоста на развојот на урбаните подрачја е дефинирана според повеќе параметри поврзани со достапноста на изворите на вода, квалитетот на воздухот и подготвувањето на инфраструктурата на животната средина за менаџмент на санитетот и отпадот. Целта на вкупното човечко населување е да се подобри социјалниот, економскиот и квалитетот на животната средина на човечките населби, како и уловите за работа и живот на луѓето, особено кај урбаните и руралните сиромашни луѓе. Интегрираниот пристап за подготвување на здрава инфраструктура за животната средина во човечките населби, особено за урбаните и руралните сиромашни луѓе, е инвестиција во одржливиот развој.

За да се намали урбаното натрупување, треба да бидат имплементирани политики и стратегии за развојот на средни градови кои создаваат можности за вработување за невработеното население во руралните предели и како поддршка на руралните економски активности, иако добриот урбан менаџмент е суштински за да се спречи урбаното распространување, да не се распространува деградацијата на ресурсите врз уште поголема територија и да се зголеми притисокот за да се промени отворениот простор и земјоделските/тампон зони за развој.

Македонија треба да ја процени соодветноста на инфраструктурата за животната средина во човечките населби, да развие национални цели за одржлив менаџмент на отпад и да имплементираат здрави технологии за животната средина со цел да се осигура дека животната средина, човековото здравје и квалитетот на животот се заштитени. Во чекор со тоа, владата ќе ги засили капацитетите на телата за локална самоуправа за да се справи поефективно со широкиот распон на развојни и предизвици од животната средина. Локалната самоуправа ќе усвои и примени упатства за урбан менаџмент во делот за менаџмент на земјата, урбан менаџмент на животната средина, менаџмент на инфраструктурата и општинското финансирање и администрацијата. Основање на надгледувачки систем според ЕУ стандард кој ќе ги покрива сите медиуми за животната средина и базирано според принципот на надгледување од релевантни ЕУ институции ќе го надгледува влијанието на човечките населби врз животната средина.

Менаџментот на човечките населби мора да биде зајакнат, за да биде во можност да го промени физичкиот развој на начин кој ќе ги редуцира потребите за транспорт и ќе делува превентивно на околината. Правилно лоцирање и временско инвестирање во транспортната инфраструктура може да биде движечката сила да се поттикне развојот во дефиниран правец. Владата ќе развие или зајакне, според потребите, механизми да се интегрираат стратегии за планиран транспорт и стратегии за планирање на регионални населби, со цел да се намали влијанието на транспортот врз околината. Најголем приоритет треба да се даде на развојот на достапен, сигурен и ефикасен јавен транспорт во плановите за урбан транспорт и развојните програми. За да се подобри постоечкиот урбан јавен превоз и да се воведат урбан јавен транспорт

во некои од поголемите градови, локалните власти ќе создадат услови да се зголеми инволвираноста на приватниот капитал. Локалните власти треба да развијат сектор за урбан јавен транспорт преку задавање на приоритет за помало загадување и помала бучава во транспортните средства. Во чекор со подобрувањето на јавниот транспорт, рестрикции на сообраќајот со автомобили треба да се наметнат во преполнетите и еколошки чувствителните зони. Во чекор со клучните предизвици на Одржливите Човечки Населби, локалните власти треба да развијат и имплементираат планови за урбан транспорт и системи, имајќи предвид принципите на одржлив транспорт и водејќи сметка за поблиска соработка помеѓу градовите и околните региони. Локалните власти ќе го оптимизираат текот на урбаниот транспорт, намалувајќи го товарот на урбаните центри и сообраќајните гужви. Инфраструктурата на урбаниот транспорт ќе придонесе за мобилноста на сите продуктивни фактори, ангажирање на надворешни соработници, како и вклученост во глобалниот пазар – придонесувајќи за доброто на населбите.

Локалните власти во соработка со невладините организации и приватниот сектор ќе промовираат и имплементираат проекти за зголемување на употребата на био транспортот (велосипеди, ролери) и ќе овозможат сигурни велосипедски и пешачки патеки. Локалните власти во соработка со невладините организации и други инволвирани ќе превземат мерки за промовирање на јавната свесност на влијанието на транспортот врз животната средина и ќе го зголемат развојот на еколошки-свесно транспортно однесување.

Владата ќе имплементира нов закон за вода и ќе воведат систем за менаџмент на вода, на сите нивоа. Владата ќе промовира одлуки кои имаат за цел да ја разоткријат вистинската цена на инфраструктурните сервиси, додека во исто време бара соодветни приоди (вклучувајќи дополнувања) за зголемување на основните сервиси во домаќинствата. Со цел да се осигура дека сета популација има адекватни услови за живот и за да се подобри животната средина, локалните власти ќе го подобрат нивото на инфраструктурата и достапноста до услуги во посиромашните урбани реони.

Локалните власти ќе изградат нови прочистителни системи во руралните средини и ќе ги надградат постоечките прочистителни колекторски системи. Локални власти мора да создадат нови планови за третман на отпадна вода за сите натрупувања за повеќе од 2000 жители.

Со идеја да се намалат загубите од вода преку системите на набавка и дистрибуција на вода, како и намалувањето на конзумирањето на водата, локалните власти, во соработка со владата, ќе ја обноват постоечката инфраструктура за набавка на вода. Да се обезбеди за целата урбана и особено рурална популација да биде обезбедена со безбедна вода за пиење, владата ќе соработува со локалните власти за распростирањето на постоечките како и градењето на нови системи за снабдување на вода.

Локалните власти ќе направат напор за да ги затворат депониите кои не се совпаѓаат со потребите на ЕУ и кои, на регионално ниво, ќе воспостават модерни регионални системи за менаџмент на отпадот.

Зголемено познавање и соодветно разгледување од компетентни авторитети на потенцијалните продукти за туристите се потенцијали кои помагаат во одржливиот развој на туристичките дестинации.

Промоција на формулацијата за еколошки здрави и културно чувствителни програми за туризам, како стратегија за одржлив развој на урбани и рурални населби и како начин на децентрализирање на урбан развој и намалување на разлики помеѓу региони, власта и локалните власти ќе ја подобрат водата и менаџментот на отпад во туристичките дестинации.

Владата на државно ниво и локалните власти на локални ниво ќе ги втерат високите нивоа на имплементација на закони за различни околински медиуми, преку имплементирањето на принципот на загадувачот-плаќа и тие ќе обезбедат ефикасна еко-полиција.

Стратешки Мерки

Клучен Предизвик - Одржливи човечки населби:

- Усвојување и применување на насоки за урбан менаџмент во сферите на управување со земјиште, урбан еколошки менаџмент, менаџмент на инфраструктура и општински финансии и администрација.
- Проценување на еколошката стабилност на инфраструктурата на човечките населби, развој на национални цени за одржлив менаџмент на отпад, и имплементација на еколошки добра технологија за осигурување дека околината, здравјето кај луѓето и квалитетот на животот се заштитени.
- Зајакнување на менаџментот на човечките населби.
- Развој на достапен, сигурен и ефикасен урбан јавен транспорт.
- Поттикнување и имплементација на проекти за зголемување на употребата на био –транспорт (велосипеди, ролери).
- Основање на интегриран систем на управување со вода.
- Поттикнување политики насочени кон надоместувањето на суштинската цена на инфраструктурните услуги.
- Намалување на загуби на вода преку системите за снабдување и дистрибуција на вода.
- Правење на нов канализациски систем во руралните подрачја.
- Подобрување и проширување на постоечкиот систем за собирање на отпадот.
- Градење на нови фабрики за третман на отпадна вода за сите агломерации со повеќе од 2000 еквивалент жители
- Затворање на депонии кои не се совпаѓаат со услови на ЕУ.
- Основање на модерни регионални системи на менаџмент со отпад.
- Промовирање на формулација на еколошки добри и културно чувствителни програми за туризам како стратегија за одржлив развој на урбани и рурални населби.

5.2.5 Меѓусекторски политики кои придонесуваат за развој на општество на знаење

Главниот предизвик - *Меѓусекторски политики кои придонесуваат за развој на општество засновано на знаење* е обработен и поддржан преку целите и резултатите во различните секторски и меѓусекторски групи.

Во 21-от век се појавува ново општество во кое знаењето е најважниот фактор кој ги определува економската благосостојба и одржливиот развој (ОР). Главниот елемент на општеството засновано на знаење е информатичката економија базирана на напредни информатички и комуникациски технологии (ИКТ). Технолошката промена наметнува реконфигурација на економските, социјалните, културните, политичките и организациските структури, како и прилагодување на соодветните правни и регулаторни рамки. Максимизирањето на можностите да се искористат технолошките промени во голема мера зависи од проактивноста кон промените. Само проактивен пристап може да обезбеди оптимална рамнотежа помеѓу знаењето и искористувањето на расположивите ресурси на одржлив начин, што ќе резултира со силен економски просперитет, комбиниран со социјална кохезија и здрава животна средина.

Стратешката цел поставена на Лисабонскиот Европски Совет (Март 2000) беше Европа во 2010 година „да стане најконкурентна и најдинамична економија заснована на знаење во светот, способна за одржлив економски раст со повеќе работни места и поголема социјална кохезија“. Иако Република Македонија, како земја кандидат за членство во ЕУ, не може да ја следи временската рамка поставена за поразвиените земји на ЕУ, сепак треба без одлагање да ја започне својата трансформација кон општество засновано на знаење. Градењето на општество засновано на знаење не е важно само за побрза интеграција на земјата во ЕУ, туку е првенствено битно за обезбедување на подобар животен стандард на македонските граѓани. Поаѓајќи од постојната економска состојба во земјата, заедно со економските промени на глобално ниво, *status-от quo* не е опција. Република Македонија мора да се придвижи напред и да ги искористи предусловите за развивање на економските активности со повисока додадена вредност, подобри и попродуктивни работни места, нов општествен просперитет и одржливо користење на ресурсите во рамките на ограничувањата на животната средина. Во овој контекст, визијата на власта и квалитетот при креирањето на политиките и стратегиите го определуваат успехот на земјата при преминот кон општество засновано на знаење.

Општеството засновано на знаење вклучува различни аспекти на модерното општество – првенствено образованието, технологијата, истражувањето и развојот (ИР), вработувањето, инфраструктурата, индустријата, услугите и земјоделството. Заради тоа, ***власта што се стреми кон градење на општество засновано на знаење треба да обезбеди оптимална рамнотежа помеѓу релевантните политики.*** Политиките поврзани со науката и технологијата, индустријата и образованието ќе треба да ја нагласат улогата и значењето на иновативните системи, како и неопходната инфраструктура и инструментите за поттикнување на инвестициите за истражување и развој. Паралелно со технолошкото унапредување што е клучно за градење на конкурентна економија, исто така треба да се охрабрува општествената трансформација на луѓето која се стреми кон зачувување на

човечките вредности, културниот идентитет и историското наследство. Покрај тоа, треба да се вгради силно чувство за природата и значењето на заштитата на животната средина на сите нивоа на креирање на политиките релевантни за општеството засновано на знаење. Овие две компоненти се значајни за зачувување на човечката димензија на општеството засновано на знаење, која може да биде сериозно загрозна од технолошката димензија на информатичката економија. Заради тоа, со знаењето како суштински елемент на новото општество треба да се управува преку систем на владеење заснован врз интегрален пристап на креирање на политиките за да се обезбеди меѓусебна поврзаност на сите политики кои регулираат или придонесуваат кон развој на некои аспекти од општеството засновано на знаење. Сепак, **главните предизвици за градење на општество засновано на знаење во Република Македонија би требало да се адресираат во рамките на трите главни политики – образование и обука, истражување и развој и индустрија**, а паралелно да се врши потребното поврзување со другите политики.

Образованието е широко признато како фундаментален елемент на економскиот развој и конкурентноста затоа што креира знаење, создава вештини и служи како основа за другите индустрии. **Политиката за образование и обука треба да се стреми кон создавање на вредности и знаење што ќе кореспондираат со барањата на домашната економија, како и глобалните општествени промени во сите сектори.** Во тој контекст, политиката за образование и обука треба да обезбеди сите граѓани да имаат функционална писменост, познавања од областа на технологијата и вештини за реалниот живот. Покрај тоа, политиката на образование има поширока улога во поглед на развивањето на етиката, моралот и социјалното однесување кои се стремат кон намалување на нееднаквоста и социјалната исклученост. Исполнувањето на овие задачи наметнува одговорност на креаторите на политиките:

- да развијат добра рамка за политиката и регулативата за образование и наука која ќе биде поддршка на информатичката економија и општеството засновано на знаење;
- да воспостават систем на професионален развој на наставниците, обучувачите, истражувачите и сите вработени во секторот образование и обука;
- да овозможат пристап до напредна информатичка технологија и телекомуникациска инфраструктура по пристапни цени за сите граѓани и за образовните, обучувачките и истражувачките институции;
- да промовираат соработка помеѓу индустријата и образованието за развој, промоција и испорака на услуги.

Реформите во образованието и обуката кон информатичката економија и општеството засновано на знаење би требало да произлегуваат од солидна и кохерентна рамка на политиката, која ги третира специфичните проблеми во секторот. Во тој контекст, креаторите на политиките треба да имаат „катализаторска“ улога за да обезбедат дека секторот образование и обука ќе се претвори во ефективен систем каде ќе се применуваат нови технологии и методи што ќе овозможат создавање на соодветни вештини за општеството засновано на знаење. Политиката за образование и обука е комплексна политика која истовремено се фокусира на луѓето, инфраструктурата,

институциите и регулаторната рамка и обработува различни прашања поврзани со различни сегменти од општеството. Меѓусекторското поврзување на овие сегменти носи доста предизвици, но истовремено претставува неизбежен процес зашто постојната рамка на политиката и регулативата за образование и обука во Република Македонија не обезбедува кохерентна визија за општеството засновано на знаење и холистички пристап кон потребните реформи. Заради тоа, **во Република Македонија треба веднаш да се развие добра рамка за политиката за образование и наука насочена кон информатичката економија и општеството засновано на знаење и поддржана со соодветна регулаторна рамка.** Доживотното учење мора да стане клучен фокус на политиката, преку нагласување на взаемно поттикнувачкото значење на економските и социјалните процеси при развојот на општеството засновано на знаење. Политичката рамка треба да обезбеди доволно јавни инвестиции во образованието, но исто така треба да го охрабри ефективното партнерство со приватниот сектор кое може да обезбеди поширока експертиза и технологија, да отвори нови пазарни можности и да создаде поповолна клима за иновации и ефективни методи на образование и обука прилагодени на карактеристиките на различните економски сектори – индустријата, земјоделството и услугите.

Професионалниот развој на персоналот во секторот образование и обука е клучен за општеството засновано на знаење. Индустриите на иднината се индустрии засновани на знаење и способноста на работната сила брзо да одговори на промените во домашното и меѓународното опкружување е клучен елемент на конкурентската предност во информатичката економија. Способноста на секторот образование и обука брзо да се прилагоди на барањата на информатичката економија во голема мера ќе го определи темпото на прилагодување на работната сила и општеството во целина. Заради тоа, **политиката за образование и обука во Република Македонија треба да обезбеди дека вработените во овој сектор ќе се стекнат со суштински познавања на ИКТ и континуирано ќе се надградуваат со знаења од нивните стручни области со цел да можат да му понудат на населението вештини што се движечка сила на информатичката економија.** Ова вклучува развој и управување со нова филозофија во образованието и обуката, заснована пред сè на признавање на суштинското знаење (кое дава резултати). Во тој контекст, професионалниот развој на персоналот во овој сектор мора да наметне многу високи стандарди во нивниот процес на образование и обука, како и барања за нивно постојано наградување преку доживотното учење. Ова е суштински предуслов за секторот образование и обука да има капацитет да понуди суштинско знаење во општеството и да „произведе“ работна сила што ќе биде способна да се справува со конкурентските притисоци на глобалната информатичка економија.

Создавањето на општество засновано на знаење не е можно без напредна ИТК инфраструктура во земјата, достапна до сите граѓани под поволни услови. Со проектот за е-влада делумно е обезбеден подобар пристап до постојната ИТК инфраструктура во Република Македонија. Сепак, потребни се повеќе напори зашто земјата значително заостанува зад другите земји со слична големина и ниво на развој. Покрај тоа, воспоставувањето на сигурни, одржливи, пристапни (по цена) и взаемно компатибилни системи и мрежа со висок капацитет внатре во и помеѓу институциите за образование, обука и истражување е неопходно за овој сектор ефикасно и ефективно да ги извршува своите активности. Модерните трендови во образованието и обуката охрабруваат поширока

употреба на е-учењето како основен начин на образование. Употребата на системите за е-учење во Република Македонија е прилично ограничена заради несоодветната инфраструктура во институциите за образование и обука, како и ограниченото поседување на опрема од страна на крајните корисници за пристап и користење на он-лајн (интернет) услуги. **Политиката за образование и обука треба да промовира ефективни методи на предавање и учење преку обезбедување на пристап до напредна ИТК инфраструктура по пристапни цени за сите граѓани, како и за институциите за образование, обука и истражување.**

Политиката за образование и обука исто така треба да ја поттикне соработката помеѓу индустријата и образованието зашто појавата на општеството засновано на знаење наметнува побарувачка за добро образована и квалификувана работна сила. Заради тоа, секторот образование и обука треба да произведува знаење и вештини потребни за развивање на конкурентски и технолошки напредни индустрии кои можат да создадат подобри работни места и повисок животен стандард. Брзите технолошки промени во светот наметнуваат потреба за брзо прилагодување на националната економија што треба да биде засновано на внимателно избрани индустрии за развој кои имаат највисок потенцијал за технолошко унапредување и иновации. Во овој контекст, **политиката за образование и обука треба да биде насочена кон воспоставување на образовни кластери на извонредност во избраните области за развој.** Исто така, политиката треба да го промовира ВЕТ системот со цел да и овозможи на работната сила да се стекне со специфични вештини со кои полесно може да се добие работа и кои можат да придонесат за економскиот раст. Без воспоставување на силна врска помеѓу образованието и индустријата, можностите за производство на соодветно знаење и вештини за општеството засновано на знаење се значително помали. Непостоечката или слабата врска исто така ќе се одрази преку ниската ефективност на вработените ангажирани во секторот образование и обука, заради подготовката на наставни програми и „производство“ на знаење и вештини со ограничена практична вредност.

Промовирањето на повеќе и подобри работни места неминовно вклучува подобрување на врската помеѓу образованието и пазарот на трудот. Подобрата соработка помеѓу образованието и работодавците, поддржана со подобар проток на информации, ќе го овозможи преминот на студентите од училиште на работа. Во овој контекст, воведувањето на унифициран систем на тестирање на студентите за нивото на знаење стекнато во процесот на образование или обука ќе им обезбеди поточни сигнали на потенцијалните работодавци за квалитетот на работната сила. Ова би требало да ја намали информациската асиметрија, да ги намали трошоците на фирмите за регрутирање на персонал и евентуално, да ја зголеми побарувачката за работници. Покрај тоа, квалитетот на процесот на спојување на образованието со работните места би требало да се зголеми до ниво кое обезбедува висока соодветност на образованието со работните места. Од друга страна, фирмите треба однапред да ја испланираат и да ја објават својата побарувачка за определени квалификации и исто така треба да учествуваат во формулирање на образовната политика за да се обезбеди дека истата ги задоволува потребите на приватниот сектор.

Друга клучна политика која придонесува за општеството засновано на знаење е истражувањето и развојот (ИР). Значењето на ИР е препознаено како

приоритет во Лисабонската Стратегија на ЕУ што се стреми кон поттикнување на вработувањето и растот во Европа. Брзото темпо на технолошки промени на глобално ниво наметнува потреба за брзи активности за истражување и развој на локално ниво, посебно во земјите што економски и технички заостануваат, како што е Република Македонија. Постојната состојба во земјата одразува недостаток на вистинска поддршка за овој сектор, што се гледа преку ниското технолошко ниво на индустријата, многу ниските фондови за истражување и иновации, незначајните инвестиции во таленти и малото користење на истражувањата во политиката и праксата. **Во Република Македонија неопходна е подобра политика за ИР насочена кон поефективно користење на знаењето за да го забрза постигнувањето на целите на општеството засновано на знаење.** Фокусот на политиката за истражување не треба да биде само на поединечните истражувачки институции и истражувачи, туку на интеракцијата помеѓу истражувањето и различните економски и социјални актери што се клучни за примена на знаењето и обезбедување на подобри работни места и повисок животен стандард.

Конкурентноста на општеството засновано на знаење во голема мера е определена од ИР зашто информатичката економија е базирана на индустрии засновани на знаење. И покрај ниската конкурентност на македонската индустрија, земјата нема ниту интегрална индустриска политика, ниту политика за технологија и иновации за зајакнување на технолошкиот капацитет на индустријата, што главно се состои од МСП. Заради тоа, **креаторите на политиката во Република Македонија треба да формулираат и имплементираат кохерентна индустриска политика насочена кон технолошко унапредување, повисок раст и просперитет на земјата.** Индустриската политика треба да обезбеди повисока технолошка основа што ќе го поттикне развојот на економските активности со повисока додадена вредност, оптималното користење на човечките и другите ресурси, повисока вработеност, раст на продуктивноста и повисока меѓународна конкурентност. Исполнувањето на овие задачи бара не само силна научна и технолошка основа, туку и силни капацитети во индустријата за да може фундаменталните и апликативните истражувања да се претворат во нови производи, услуги или процеси, како и овие иновации да се извадат брзо на пазарот. Во овој контекст, индустриската политика треба да биде тесно поврзана со политиките за образование и обука и ИР за да се обезбеди инпут за формулирање и имплементација на другите меѓусебно поврзани политики како вработувањето, МСП, телекомуникациската инфраструктура, услугите, туризмот, земјоделството и заштитата на животната средина, како и политиката за ОР.

Земајќи ја во предвид разноликоста на специфичните предизвици за развој на општеството засновано на знаење во Република Македонија, **креаторите на политиките треба веднаш да ги развијат/подобрат клучните политики и да изградат кохерентна политичка рамка што ќе ги опфати сите аспекти на политиките релевантни за општеството засновано на знаење.** Одржлива иднина на земјата може да се обезбеди ако граѓаните ги имаат клучните знаења и функционалната писменост што ја детерминираат глобалната конкурентност, социјалната кохезија и здрава животна средина. Како што рекол Чарлс Дарвин: „не преживуваат најсилните видови, ниту најинтелегентните, туку оние кои најбрзо одговараат на промените“.⁹ Кажано со терминологијата на општеството засновано на знаење,

⁹ <http://www.worldofquotes.com/author/Charles-Darwin/1/Index.html>

само нациите кои се стекнуваат со и ефективно го користат знаењето може да бидат победници во модерниот свет.

Стратешки Мерки

Клучен Предизвик - меѓусекторски политики кои придонесуваат за развој на општество на знаење:

1. Да се развијат подобри клучни политики и да се изградат усогласени политички рамки кои ги вклучуваат сите аспекти на политиките битни за информираност на општеството;
2. Да се создаде политика за образование и пракса наменета кон креирање вредности и знаење што се усогласува со барањата на менувачкото глобално општество во сите сектори;
3. Да се создаде адекватна регулативна рамка за образование и пракса за информирана економија и информирано општество;
4. Да се осигура дека наставниците, професорите и инструкторите ќе се здобијат со значајни ИКТ способности и ќе го подноват нивното специфично познавање во една област со цел да може да се снабди населението со потребните квалификации потребни да ја водат информациската економија;
5. Да се промовира долгорочно изучување и ефективни методи за предавање и учење преку снабдување на пристап до напредни информациски технологии и телекомуникациска инфраструктура во достапна цена за сите граѓани како и образовни, применети и истражни институции;
6. Да се осигура дека образованието и секторот за пракса ќе обезбедат знаење и квалификации потребни за приковување развој на конкурентни и технолошко развиени индустрии кои би можеле да создадат подобри работни места и повисок стандард на живот;
7. Да се формираат едукативните групи на одличност во одбрани области од развојот;
8. Да се подобри алката меѓу образовниот систем и работниот пазар за да се подобрат работните услови;
9. Да се создаде подобра политика и регулатива за истражување и развој во Република Македонија, насочена према поефективна употреба на знаењето, како неопходно за убрзување на достигнување на целите за информирано општество; и
10. Да се формулира и имплементира усогласена индустриска политика и регулатива фокусирана врз технички напредок, зголемен пораст и напредок за државата.

5.2.6 Климатски промени и чиста енергија

Клучниот предизвик - Климатски промени и чиста енергија придонесувајќи кон општествено на знаење и неговите соодветни клучни цели е опфатено и потпомогнато со цели и резултати формулирани во различни сектори и во меѓусекторски прашања:

Климатските промени насекаде во светот се закана за начинот на којшто живееме денес. Или е подобро обратно? Сега можеме да кажеме “ да, подобро е обратно“, како што меѓувладината контролен панел на климатски промени

неодамна потврди дека доказот за глобалното затоплување е недвосмислен; без сомнение дека антропогената климатска промена е вистинска или дека мора да се преземат чекори за справување со овој проблем. Навистина, се прави обид за наследник на Протоколот од Кијото и да се обезбеди план во насока на свет со помала емисија на јаглерод во иднина.

Климатските промени влијаат многу на енергетскиот сектор затоа што енергијата е централна и на проблемот и на неговото решавање. Енергетско-поврзаните емисии се проценуваат на преку две-третини од антропогените емисии на стакленички гасови (GHG). Од друга страна, целата одржлива енергија проекти/интервенции/пракса, резултираат во соодветна редуција на емисиите на стакленички гасови, ефикасно придонесувајќи за ублажување на климатските промени. Од таа причина, енергијата и климатските промени заедно се главен приоритет во Европската агенда за постигнување на одржливост.

Без разлика колку е мала територијата на Република Македонија, како жители на планетата Земја, должни сме да се потпреме на она парче за кое сме способни да го носиме, со цел да ги редуцираме климатските промени предизвикани од човекот и да ги лимитираме трошоците. Оваа должност се совпаѓа со третото од нашите **“ЗА“ цели во енергетскиот сектор**, кои се: да ја редуцира нашата зависност за увоз на енергија (економска - дозволивост-Affordability), да осигура доверливо снабдување на енергија за сите граѓани (социјална – достапност- Accessibility) и да ја редуцира енергијата поврзана со еколошката загаденост, како глобална така и локална (еколошка – прифатливост - Acceptability). Да се постигнат овие цели, Македонската влада мора да преземе усвојување и реализација на **исцрпна долгорочна енергетска стратегија (стратешка мерка 1)**. Препознавајќи го фактот дека Македонија во иднина треба активно да ги промовира нејзините интереси за енергетски проекти во рамките на заеднички јужно европски енергетски пазар и во поширокиот европски енергетски пазар, постои итна потреба за Македонија да ги дефинира националните приоритети за енергетски проекти и да ги вклучи во новата енергетска стратегија. Приоритети секогаш мора да имаат проектите базирани на помалку јаглеродни интензивни горива, технологии, практики (**намалување на климатските промени и претварање во енергетска политика и енергетско стратешко планирање - добро владеење и подобро креирање на политики**).

Обезбедувајќи правна рамка за искористување на обновливи извори на енергија (ОИЕ) и енергетска ефикасност (ЕЕ) подобрување на новиот закон за енергија (Мај, 2006 година) е најважното постигнување во овој правец. Овој закон ги определува целите на енергетската политика и начинот на наговата реализација, енергетските активности и начинот на уредување на енергетските активности, изградба на енергетските објекти, функционирањето на енергетска регулаторна комисија, претставување на пазарот за енергија, пазарот за природен гас, пазарот за нафта и нафтени деривати, пазарот за термална или геотермална енергија, и содржи **посебно поглавје за ЕЕ и ОИЕ**. Од друга страна пак, примената на легислативата за енергетската ефективност и обновлива енергија (правилници, одредби, процедури, стандарди) не е подготвена или се наоѓа на почетна фаза на подготовка. Значителни напори за **усвојување на секундарната легислатива (Стратешка Мерка 2) допрва треба да се преземат**, вклучувајќи усогласување на законите и регулативите

од различни сектори (градежништво/градење, транспорт, животна средина, итн.) кои што се однесуваат на прашања поврзани со одржлива енергија.

Што се однесува до Националната политика за климатски промени, Македонија ја ратификуваше Рамковната Конвенција на Обединетите Нации за климатски промени во 1997 година како страна на конвенцијата која не припаѓа на Анекс I држави од конвенцијата и го ратификуваше Протоколот од Кијото во јули 2004 година. Националниот Комитет за климатски промени, беше основан како советодавно тело за креирање на политики поврзано со прашањата за климатски промени. Климатските промени се инкорпорирани во Законот за животна средина, вклучувајќи детали за подготовките на инвентар на емисии на стакленички гасови по извори и понори, како и акционен план за мерки и активности за намалување на порастот на емисии на стакленички гасови. Во дополнувањето на законот за животна средина (од 2007 година) беше воведен член за механизмот за чист развој (CDM) доделувајќи одговорност на Министерството за животна средина и просторно планирање (МЖСПП) за дејствува како Овластен национален авторитет кој ќе ги евалуира проектите според критериумот на одржлив развој.

Една од најважните теми кои треба да се разгледаат во релевантните политички одлуки е **начинот на кој ние произведуваме и конзумираме енергија (одржливо производство и потрошувачка)**. Што се однесува до доставата на енергија, ние **прогресивно ќе го промениме енергетскиот микс (Стратешка мерка 3)** со засилена употреба на природен гас и обновливи енергетски извори. Енергетскиот систем треба да биде проширен во смисол на производните капацитети и инфраструктура, но секогаш да се размислува за почисти и поефикасни енергетски технологии (комбинирана топлина и енергија), (КТЕ), чист јаглен, итн.)

Од страна на побарувачката за енергија, ќе промовираме заштеда на енергија и ефикасно користење. Како прво, ова вклучува поттикнување на **структурните промени во индустријата (стратешка мерка 4)**, давајќи предност на помалку енергетско интензивни индустрии и мали и средни претпријатија (МСП). Што се однесува до домаќинствата и јавниот сектор, ни треба доста промовиран **Акционен план за ефикасна употреба на енергијата- енергетска ефикасност на страната на побарувачката (стратешка мерка 5)** вклучувајќи термичко ремоделирање на зградите, каде јавниот сектор ќе има примарна улога; оценување на алтернативите за затоплување; развивање на олеснувања за приклучување на алтернативни извори на топлина, поддржување на групите на население со помали примања и ранливите групи на населението, да се вклучат од електрично на други видови на затоплување и да се спроведат модифицирани-осовремени мерки. Многу едноставни, основни мерки за штедење на енергијата во нашите домови, вклучуваат: подобрување на домашната обвивка (надворешните ѕидови, прозорци, подови и покриви) – запечатување на дупките од кои истекува топлина и додавање изолација; купување на апарати за домаќинство кои се енергетски ефикасни; ефикасно осветлување. Што се однесува до транспортот, ефикасна употреба на енергија подразбира поинтензивна употреба на јавен транспорт со промоција на еколошки возен парк, подобрување на квалитетот на горивото, како и важниот чекор кон биогоривата (одржлив транспорт). Имплементацијата на овие технички мерки, би требало да бидат поддржани со проекти за зголемување на јавната свест како и развивајќи соодветна наставна програма за секое образовно ниво. Исто така, соодветно акредитираната обука на ЕЕ и ОИЕ за

експертите и локалните менаџери за енергија, би требало да биде организирана осигурувајќи дека практикантите можат да вежбаат во владините програми.

За да се направат овие мерки, кои се однесуваат на побарувачката на енергија, поефективни, долгорочниот тренд на одредување на енергетските цени како социјална категорија, би требало да биде надмината и наместо и наместо неа да се воведат **пазарни цени за енергијата (стратешка мерка 6)**, со што би се подобриле оперативните услови на производителите на енергија и би се развила значајна мотивација за штедење на енергијата.

Освен тоа, цените на пазарот за енергија, ќе ја зголемат конкурентноста на **обновливите извори на енергија**. Иако потенцијалот на ОИЕ, во земјата е висок, неговата реализација е скоро безначајна. Со толку многу сончеви денови, и дури имајќи го сонцето на нашето национално знаме, ние не си дозволуваме да употребуваме соларна енергија за произведување на топла вода и струја во нашите домови !!! Нашите фармери исто така не ја користат за жетва и сушење на житото, затоплување на стаклените градини ниту пак за извор за електрична енергија во недостапни предели или за пумпање на вода.

Светската јавна дебата за климатски промени и во исто време промоцијата на технологии базирани на ОИЕ и технологиите за чиста енергија, нудат нови можности за нашите бизниси и создавањето на нови работни места (**економски просперитет и и создавање на работни места**). Руралните региони на Македонија развиваат одлична разновидност на можности за да традиционалните фармери имаат најмалку втор основен столб од заработка како фармери за енергија. Ова значително допринесува за **Диверзификацијата на заработувачката во руралните региони**. Во иднина, ние ќе ги фокусираме нашите напори кон привлекување на странски и домашни инвеститори за да ја поддржиме ПЕС, вклучувајќи хидро енергија, геотермална енергија, соларна енергија, биомаса (дрво, биогаз, биогориво, земјоделски и шумски остатоци) и воздушна енергија. ПЕС ќе биде искористена преку следното: користење на биомаса- системи на согорување и горење на биомасата; системи на комбинирано затоплување и енергија (СКЗЕ); користење на животинското ѓубриво; садење на житарици за енергија; користење на геотермичка енергија за затоплување на просторот и водата; затоплување на стаклената градина; користење на енергијата на ветрот преку системи за генерација на струја. Покрај земјоделската примена, геотермалната енергија е основа за добар туризам, којшто бара палета на сервиси за поддршка и продукти кои привлекуваат странски туристи. Употребата на геотермалната енергија во туризмот претставува поволен фактор за економскиот просперитет и креирање на работни места, особено во руралните региони.

Важен истакнат чекор напред се соодветно создадените иницијативи (**стратешка мерка 7**), како прво усвојување на (**преферирани**) **тарифи** за електрична енергија создадена од мали хидроцентрали, централи на ветер и биомаса. Ова беше пропратено со два тендера за мали хидроцентрали, првиот за 40 локации а вториот за 28 локации. За да се стимулира употребата на соларна енергија во земјата, Владата објави субвенциона шема, според на која Министерството за Економија обезбеди отплата во сума од 30 % (не повеќе од 300 ЕУР) од трошоците за првите 500 купувачи на системи за соларен термички колектор, кои соодветно го поставиле во нивните домови. После ова е

усвојувањето на Закон за измени во законот за ДДВ кој предвидува **редукција на ДДВ** од 18 % на 5 % за термичките соларни системи и компоненти.

Проектот за Одржлива Енергија во Македонија е одобрен од страна на Глобалниот Еколошки Капацитет (ГЕК) во декември 2006 година. За овој проект ќе се добие донација од \$5.5 милиони преку Светската банка како орган за имплементација. Проектот започна со имплементација во март 2007 година и ќе заврши во септември 2010 година. Развојната цел на проектот е да се развие одржлив пазар за ЕЕ и ПЕС со поддршка за развој на соодветна мрежа, институционален капацитет и неопходни финансиски механизми. Една од компонентите ќе биде **Финансирање на капацитет за одржлива енергија**, кој ќе се состои од можност за кредитна гаранција (средства за вртење), на ко-финансирачка основа со комерцијални институции и Македонската Банка за поттикнување на развојот. Другата компонента го поддржува развојот и почетокот на **Компанија за енергетски услуги (КЕУ)**. КЕУ ќе помогнат да се стимулира пазарот за енергетски услуги со обезбедување на договори базирани на добро работење о демонстрација на финансиската изведба на вакви проекти, користејќи финансирање од трета страна, за зградите кои се јавна сопственост. Директно влијание на ГЕФ проектите се очекува да се имплементираат на 10 MW од ПЕС меѓу мали хидроцентрали, биомаси и геотермални, со 1, 130 GWh од генерирање енергија од животинско потекло и 730 GWh од електричната енергија сочувана ЕЕ инвестициите (**стратешка мерка 8**).

Како земја која нема обврска за емисија на гас според Протоколот од Кијото, Македонија може да преземе активности за намалување на емисија на гас да создаде така наречени јаглеродни кредити преку Механизми за чист развој (CDM). Со добивање на додатни приходи од редукцијата на емисија на гас, CDM е можност да се подобри економската остварливост на одржливите проекти за енергија, со што ќе се зголеми нивниот потенцијал за привлекување на странски инвестиции.

Во февруари 2007 година, беше усвоена Национална Стратегија за CDM за првиот обврзувачки период според Протоколот од Кијото од 2008 – 2012 година. Целта на Националната CDM стратегија е да го олесни трансферот на инвестиции и технологии низ CDM за имплементација на проекти коишто ги редуцираат емисиите на гас придонесуваат кон приоритетите за македонскиот национален одржлив развој. Во границите на оваа стратегија следните области на приоритет беа идентификувани во енергетскиот сектор: обнова на големи енергетски капацитети; промена на горивото со природен гас; подобрување на индустриската ефективност; хидро енергија и геотермална енергија. Освен тоа, беа идентификувани некои проекти и во рамките на секторот за ѓубре (општинско и индустриско ѓубре, ѓубре во земјоделството и шумарството).

Имајќи ја потребната национално институционална поставеност и идентификување на потенцијалните проекти, клучните предизвици за финансирање на јагленород се од правна и оперативна природа при што Владата би требало да ги објави правилата и процедурите кои се однесуваат на генерираното сертифицирано намалување на емисија (ГСНЕ) како и даночната политика која се однесува на приходот добиен од продавањето на ГСНЕ. Друг клучен предизвик е да се инвестира во технички капацитети за идентификација на проекти и подготовка на потребната документација.

На крај, во однос на важната улога на локалните авторитети во реализацијата на ОИЕ и ЕЕ проектите, концептот за Програмски МЧЕ проекти дефинитивно е клучна тема за давање можност за финансирање на јагленород на иницијативи/програми како “Кровови со соларни колектори”, или “ЕЕ помош во изградба на градот”; или “Ефикасно осветлување на улиците во одредени градови”. Почетокот во оваа насока би требало да инволвира процена на потенцијалот на земјата и развојот на гасоводот на програмските CDM проекти. **(стратешка мерка 9).**

Алтернативно на ОИЕ и ЕЕ проектите кои ја редуцираат количината на гас во атмосферата следејќи ги помалку- (или во најдобри случаеви нула) емисија, шумите имаат улога на абсорбент на гас. Во борбата да се намалат климатските промени, значи дека мора да се фокусираме на Македонските шумски ресурси, што значи дека треба да вложиме повеќе напори во **Конзервацијата и Менаџментот на нашите Природни ресурси.**

Без разлика до која мера нашата борба со емисија на гас е успешна, не можеме да избегаме од влијанието на климатските промени како што не може да се сопре но само може да се намали. Поради ова, за професионално делување треба да се основа Еколошки Мониторинг Систем, базиран на Националната Програма за Еколошки Мониторинг и задоволување на меѓународни стандарди. Ние сакаме да дефинираме соодветните мерки за прилагодување и да вршиме мониторинг на нашите напори за минимизирање на ефектите од климатските. Исто така, сакаме да набљудуваме и предвидиме било каква закана за **Јавното Здравство** и да ја информираме јавноста **(стратешка мерка 10).**

Решавачки фактор во сите овие напори да се намали климатската промена и нејзините трошоци како и негативните ефекти за општеството и околината е Истражување и Развој (ИиР), виден во поширока смисла и кој би вклучувал истражување, развој, демонстрација, технолошки избор и технолошки трансфер. Сите овие аспекти од технолошките гледна точка се сметаат за поврзувачки фактор помеѓу различните сектори и затоа најдобра и најбалансирана технолошка солуција излегува од меѓусекторската поврзаност. **(Меѓусекторска политика придонесува до Општество на знаење)**

ИиР поврзани со енергетско-и-климатски-промении ќе се базира на следниве два елементи: преведувачко истражување (основање/зајакнување на партнерствата од типот академија-бизнис, академија-правење-политика или дури академија-бизнис-правење-политика) и интернационална соработка (во главно, учество во програмата 7 за план во ЕУ, кадешто енергијата и климатските промени се меѓу најважните приоритети за соработка).

Конечно, се подразбира дека колку побрзо делуваме против климатската промена, толку подобро. Сега е потребна акција и ние цврсто веруваме дека со предложените Стратешки Мерки енергетскиот сектор може да направи позитивен допринос за решавање на проблемот.

Стратешки мерки

Клучен предизвик - климатски промени и чиста енергија

1. Да се развие и усвои исцрпна долгорочна Стратегија за Енергија, која исто така ќе вклучи и ублажување на Климатските Промени.
2. Усвојување на секундарна легислатива за поддршка на имплементација на ОИЕ и ЕЕ проектите.
3. Прогресивна промена на енергетската мешавина (употреба на природен гас и обновливи енергетски извори за производство на енергија).
4. Стимулација на структурни промени во индустријата, давање предност на помалку енергетско интензивните индустрии и МСП.
5. Подобрување на барањата на ЕЕ преку наменските програми, образование, обука и зголемување на свеста.
6. Воведување на пазарна цена на енергија (рационализација на цените за енергија) со што ќе се подобри оперативната состојба на енергетските произведувачи и ќе се развие значајна мотивација за штедење на енергија.
7. Зголемување на постојните и воведување на повеќе иницијативи за ЕЕ и ОИЕ проекти.
8. Промоција на одржлива енергетска можност и поттикнување на ПЕС и ЕЕ проекти за да се искористи истата.
9. Преземање на колку што е можно повеќе CDM проекти и одредување и промоција на колку што е можно повеќе Програмски CDM проекти.
9. Мониторинг и проценување на чувствителноста на климатската промена (особено здравствените влијанија) и превземање на соодветна мерки за прилагодување.

5.2.7 Одржлив транспорт

Клучниот предизвик - Одржлив транспорт и неговата соодветна клучна цел е дадена и поддржана во Целите и Резултатите формулирани во различни секторски и меѓусекторски прашања::

Транспортот игра витална улога во развојот на Македонија. Транспортирањето е фундаментално за економскиот просперитет и квалитет на живот. За да ја зголемиме нашата конкурентна моќ, мораме да осигураме нашиот транспортен систем да биде ефикасен и да одговара на новите предизвици. За да го подобриме нашиот квалитет на живот, исто така треба да се осигураме дека нашиот транспортен систем е безбеден, сигурен и еколошки одговорен. Владата на Македонија признава дека развојот на одржливиот транспортен систем е еден од клучните предизвици за Македонија.

Транспортниот сектор вклучува голем број учесници и владата ќе преземе улога на лидер во процесот на основање одржлив транспорт и би имала улога на помошник при поврзувањето на клучните играчи. Владата ќе користи политика, програми и иновативни приоди за да ја поддржи продуктивноста и ефективноста на транспортниот сектор и неговиот придонес за националанта економија и ќе ги алоцира изворите и ќе примени средства за да креира интегриран одржлив транспортен систем. Владата ќе објави ефикасен систем за собирање на податоци и за стандардизација на форматот на податоците и осигура дека податоците се поделени и направени достапни за читање.

Владата би требало да врши годишни мерења и да известува за направениот прогрес за достигнување на целите за одржлив транспорт.

Транспортниот сектор има значајна потреба од нови инвестиции и рехабилитација. Владата би требало да го поддржува партнерството помеѓу јавниот и приватниот сектор за да промовира инвестиции во транспортниот сектор кои ќе го олеснат воведот во соодветната технологија и инфраструктура во склад со целите за одржлив развој базирани на национални приоритети. Ова ќе вклучи иницијативи насочени кон урбаните транспортни потреби, како што е јавниот транспорт и трговија и патнички коридори, додека останува ослетлива за потребите на руралните и далечните области. Да се има соодветна инфраструктура е основа за развој на туризам. Владата би требало да се фокусира на развојот на превозот и железнички патнички транспорт, вклучувајќи соодветен развој на железничка инфраструктура на транс-Европските Коридори (8 и 10). Во линија да се подобрат постечките аеродроми, владата ќе продолжи да ги модернизира интернационалните аеродроми.

Конструкцијата на соодветната инфраструктура и опрема на возниот парк со цел да се обезбеди пристап кон соодветен транспорт за сите, вклучувајќи ранливи луѓе, е еден од клучните мерки кои ќе ја зголемат достапноста на нашиот транспортен систем.

Подобрувањето на сообраќајниот проток е признат како основен услов за успешна имплементација на одржливата транспортна политика. Сите власти на различни нивоа треба да работат поблиску за да го подобрат урбаниот сообраќаен проток и циркулација и да развијат олеснителни околности и јавна транспортна инфраструктура, која ќе ја редуцира емисијата на гасовите од стаклената градина.

Ние мораме да се осигураме дека потребите за транспортот се задоволени на начин којшто го избегнува или минимизира создавањето на загадувачи и отпад, и дека се редуцира севкупниот ризик за човековото здравје и околина. За таа цел, објавувајќи Систем за Еколошки Менаџмент (СЕМ) е еден од клучните чекори за мониторинг на негативниот еколошко влијание на транспортот. Развивајќи и промовирајќи ја употребата на нови и иновативни технологии коишто ги редуцираат еколошките влијанија врз транспортот, а истовремено ги задоволуваат транспортните потреби, е важен предизвик за одржливо транспортирање. Владата со импортните тарифи, даноци и политика на регистрација на возилата и цената на горивото ќе го намали порастот на бројот на енергетско-неефикасни и високо загадувачките типови на возила. Во партнерство со другите нивоа на власт, приватниот сектор, и сите други учесници во транспортот, владата ќе обезбеди применување на заштита на околината и конзервација и ќе поддржи транспортационен систем кој што врши ефикасна употреба на земјата и природните ресурси зачувувајќи ги главните живеалишта и одржувајќи го биодиверзитетот.

Владата ќе превземе мерки за да го подобри економскиот и еколошкиот перформанс на сите видови на транспорт и кадешто е потребно мерки да влијае на промена од патен на железнички, јавен патнички транспорт, вклучувајќи помал интензитет на транспорт преку производство и логистичко инжињерство и промена во однесувањето, комбинирано со подобра поврзаност на различни транспортни видови.

Подобрувањето на јавниот транспорт е едно од клучните точки во рамките на добро испланиран и интегриран транспортен систем адаптиран на локалните потреби за одржлив развој. Јавните транспортни патишта треба да се лоцирани што е можно поблиску до изворот и дестинацијата до која патуваат луѓето. Удобноста и спокојството за користење е многу важен фактор во правењето на јавниот транспорт одржлива алтернатива на приватниот автомобил. Владата со Министерството за Финансии ќе работи на политика на оданочување којашто би ги промовирала сите видови на јавен транспорт. Владата ќе промовира употреба на Систем за Јавен Транспорт со цел да понуди ефикасни, достапни услуги и земе во обзир мерки за регулирање на цените и субвенции во случај на јавен интерес. Во поглед на замена на старите автомобили, особено во јавниот транспорт, со возен парк којшто употребува одобрени технологии и има чисти мотори, владата би требало да подготви и имплементира план за замена на старите автомобили. Владата и локалните власти, би требало да се фокусираат на можните алтернативен патнички друмски сообраќај.

Владата се обврза да го овозможи развојот на конкурентски транспортен сектор, во кој се ефикасноста е оптимална. Владата ќе стави висок приоритет на инвестирање во мулти модален товарен транспорт, интелегентни транспортни системи и планирање и остварливи студии како поддршка на овие инвестиции. Како помош на овој напор, Министерството за транспорт и комуникации ќе спроведе серија од регионални консултации со учесниците, за да ги идентификува пречките за мулти модален товарен транспорт, можности за напредок и можности за партнерства.

Во поддржување на одржливиот транспорт, Владата ќе работи на зголемување на порастот на сознанието за ОП Транспорт, во соработка со другите владини нивоа, академија, не владини организации и други.

Во согласност со најдобрите меѓународни искуства, владата би требало да имплементира стандарди за безбеден транспорт кој би ги покривал сите видови на транспорт. Владата ќе продолжи со хармонизацијата на знаци и патни сигнали во линија со најдобрите искуства во ЕУ. За да се редуцира бројот на несреќи и бројот на загинати, како и бројот на повредени во патни несреќи и зголемување на патната безбедност, владата во соработка со локалната самоуправа ќе ја подобри локалната патна инфраструктура.

Со цел да се задоволи побарувачката за подобар пристап до туристичките дестинации и рекреативните атракции, владата со промоција и поддршка на проектите за конструкција, модернизација и поддршка на транспортната инфраструктура ќе го подобри и олесни пристапот до туристичките дестинации.

Стратешки Мерки

Клучен предизвик - одржлив транспорт:

- Употребата на политички, програмски и иновативни пристапи за поддршка на продуктивноста и ефикасноста на транспортниот сектор и неговиот придонес врз националната економија и алоцирање ресурси, како и примена на средства за создавање систем за интегриран одржлив транспорт.
- Поддржување на партнерство помеѓу јавните и приватните сектори за промоција на инвестициите во транспортниот сектор којшто ќе овозможи запознавање со соодветните технологии и инфраструктура во склад со целите за одржлив развој базирани на национални приоритети.
- Подобрување на урбаниот ток на сообраќај и циркулација и обезбедување на урбана транспортна инфраструктура, којашто ќе ја редуцира емисијата на гас во стаклената градина.
- Да спроведе звучна заштита на животната средина и конзервација, и да поддржува транспортен систем кој што ефикасно ја користи земјата и природните ресурси и ги зачувува виталните живелишта и оддржува биодиверзитет.
- Презема мерки за подобрување на економската и еколошката изведба на сите видови на транспорт и кадешто е соодветно, мерки за преминување од патен кон железнички, јавен транспорт за патници, вклучувајќи помал интензитет на транспорт преку производство и процес на логистичко инжињерство, како и промена во однесувањето, комбинирани со подобра поврзаност на различните видови транспорт.
- Промовира користење на Јавниот Транспорт и поддршка на Јавниот Транспортен Систем за да се понудат ефикасни, прифатливи услуги и да ги земе во предвид мерките за правилниците за цени и субвенции во случаи кои се од интерес на јавноста.
- Висок приоритет на инвестирање во мулти модален товарен транспорт, Интелигентни Транспортни Системи и планирање и остварливи студии како поддршка на овие инвестиции.
- Да се имплементираат стандардите за безбедност на транспортот покривајќи го секој вид на транспорт.

5.2.8 Одржлива потрошувачка и производство

Клучниот Предизвик - Одржлива потрошувачка и производство и нејзината соодветна клучна цел е разгледано и поддржано со целите и резултати формулирани во различни сектори и во меѓусекторски прашања:

“ Ако ги разгледаме следните 25 до 30 години, ќе сакаме да продолжиме да имаме добар квалитет на живот во 2030те - човечката добросостојба заснована на безбеден пристап до чиста вода и здрава храна, подвижност и пристојно домување со еднаков пристап кон образование и социјална сигурност. Да се биде на патот кон оваа визија, ние ќе мораме одржливо да ја подобриме ефикасноста на нашата енергија, материјалната употреба и употребата на земјата и да ги редуцираме емисиите на гас, на климатските промени и да влијаеме врз загадувањето. Треба да бидеме повнимателни во испораката на продуктите и услугите од лулка до лулка а не од лулка до гроб во целокупниот ланец на проток и еко-дизајн кој ќе го подобри еколошкиот перформанс користејќи идеи како што се нула емисија

на гас проектирани од страна на бизнисите и од голем дел од индустријата.’

Ние поддржуваме одржлива потрошувачка и производствени шаблони.

Во системот на пазарна економија, блиските врски помеѓу потрошувачите и производителите ја играат виталната улога со цел да се постигне одржлива потрошувачка и производство. Неодамнешната појава во многу земји во светот, на се повеќе свесни потрошувачи, од еколошки и социјално гледна точка, комбинирани со зголемен интерес на дел од некои индустрии и МСП во развивањето еколошки и социјален слух за продуктите на потрошувачите, е значаен развој којшто треба да биде понатаму охрабруван (План 21, 4.20). Ние, жителите на Република Македонија, без разлика дали сме конзументи или потрошувачи, се придружуваме на светското движење и со такво движење ние значајно придонесуваме во формирањето на Одржливиот Развој на Македонија. Документот Агенда 21 на Конференцијата на ОН за Екологија и Развој која се оддржа во Рио Де Жанеиро во 1992 година, ни служи како компас за да го најдеме патот напред.

Обврска е на Владините институции на сите нивоа да се охрабри **информираната потрошувачка јавност** и им се помогне на индивидуалци и домаќинства да донесат еколошки и социјално информиран избор преку:

(а) Обезбедување на информации за последиците од изборот и однесувањето на потрошувачите за да се охрабри барањето за употреба на еколошки и социјални продукти;

(б) Создавање свест кај конзументите за здравјето и еколошкото влијание на продуктите преку средства како на пример потрошувачка легислатива и еколошко означување.

(в) Охрабрување на специфични програми ориентирани кон конзументите, како рециклирање и депозитарен систем и системи на отплата.

Не може да има сомнеж дека до 2030 година ние треба чекор по чекор да се движиме кон еколошкото цврсто одредување на цени. Без поттикот на цените и пазарните чекори коишто јасно им ја ставаат до знаење на производителите и конзументите на енергија еколошката цена, материјали и природни ресурси и создавањето на ѓубрива, значајните промени во потрошувачите и производствени примери не изгледа веројатно дека ќе се случат (План 21, 4.24 и Глава 12 и 15). Во другите Европските Земји, веќе е започнат напредок со употреба на соодветни економски инструменти кои влијаат врз однесувањето на конзументите. Овие инструменти вклучуваат еколошки цени и такси, депозитарни системи и системи на отплата, итн. Овој процес би требало да се охрабри во Македонија, заради специфичните услови на земјата (План 21, 4.25).

Редуцирањето на количината на енергија и материјали употребени за дел од производството на роба за широка потрошувачка и услуги, може да придонесе за намалување на еколошкиот стрес и да ја зголеми економската и индустриската продуктивност и конкурентност (План 12, 4.18). Владата, во соработка со индустријата и МСП- Малите и Средни Претпријатија, понатаму,

ќе ги зголеми напорите за да ја употреби енергијата и ресурсите на економски ефикасен и еколошки добар начин (Глава 12). Граѓаните на Македонскиот Одржлив Развој, драматично ја зголемија употребата на ресурсите за обновлива енергија (РОЕ) и многу ги ценат еколошки автомобили за јавен транспорт.

Одржливиото производство во перцепцијата на јавноста е блиску поврзано со редуцираната загаденост. Имајќи го на ум *Предупредувачкиот принцип* и *Принципот да платат загадувачите* (Глава 7), фер е единствено што граѓаните не сакаат да бидат загадени за ‘доброто и профитот на приватните компании’ и освен тоа, а освен тоа ги плаќаат сите трошоци за рехабилитација на нивното здравје. Во поглед на одржливиот развој, обезбедувајќи современа опрема за намалување на загаденоста во секој случај би требало да биде поостварливо. Како и да е, на некој начин граѓаните се исто така производители и ова веднаш се однесува на отпадот. Имаме одговорност за тоа колку материјал за пакување толерираме и во тој поглед можеме да избираме производи. Во однос на нашата сопствена одговорност, ние можеме да се погрижиме да не фрламе било каков отпадок на нашите улици. Освен тоа, можеме да бараме рециклирање на целиот отпадок од нашите локални соседни власти и во исто време, лично да придонесеме за целосна имплементација на менаџментот со отпадни материјали.

Одржливата потрошувачка и производствени обрасци исто така имаат иманентна димензија на просторно планирање. 21-вото вековно просторно планирање употребувајќи технологии на ГИС (Географски Информативен Систем) ги зема во предвид и помага да се решат конфликтите при нивното користење. Основното производство на индустријата за метали, во центарот на винарскиот регион е еден од класичните конфликти на користење идентификувани во нашата земја. Факт е едноставно дека искусните обожаватели на вино кои виделе други винарски области во светот, нема да уживаат во винарската маршрута и гурмански туризам, ако истовремено се опкружени со загаденост и смрдлив воздух. Потребно е на локално и регионално ниво да избереме *што* сакаме да произведуваме, *каде* и *како* да очекуваме економски просперитет и нови вработувања !

Заедничкиот предизвик за сите земји е да ја прекинат врската помеѓу економскиот развој и еколошките влијанија од производството и потрошувачката, употреба на ресурси и создавање на потрошувачка. Но промените во производството мора да бидат придружени со промена на нашиот потрошувачки модел. Еден предлог е постепено, од општествени вредности и имоти да се помести на добра на оние кадешто пристапот до сервисите е возачот. Производите кои се со долгорочна вредност и градските одредби кадешто повеќето патувања може да се направат со велосипед, пешки или со јавниот транспорт би можел да помогне да се оствари овој дел од планот.

Нивоата на потрошувачка во Македонија, иако полека се зголемуваат, се уште остануваат на значително пониско ниво отколку во Западна Европа. Како и да е, енергетските интензитети (на пр. енергетската потрошувачка за излезна единица) на индустријата, транспортот, општинските сервиси, и згради, генерално се многу повисоки. Земјата исто така се соочува со голем број локални еколошки проблеми, како што се несоодветениот менаџмент и

регулирањето на потрошувачката, индустријата, јавниот транспорт и земјоделскиот развој. Гледајќи во иднината, еколошките притисоци можат да пораснат со порастот на богатството. Брзите промени во животниот стил, особено во градските средини, веќе се забележителни. Ова може да се согледа во порастот на сопствеништвото на приватни автомобили, порастот на квантитетот и разновидноста на достапни увезени добра и во зголемениот квантитет на генерирање на отпадните материјали. Во исто време, јавните сервиси, вклучувајќи го јавниот транспорт, затоплувањето на околината и потрошувачките и рециклирачки системи основани во рамките на централниот систем на планирање, значително пропаднаа.

Промоција на јасни технологии. Денес, многу од најуспешните и најконкурентни индустрии во светот, доаѓаат од земји со најстроги еколошки стандарди. Во процесот на приклучување кон Европската Унија, економијата ќе треба да стане конкурентна на глобалниот пазар и да предизвикува економски пораст потребен за обезбедување на растечкиот животен стандард. Во тој процес, индустријата која вклучува неколку тешки загадувачи, денеска ќе треба да ги подобри тие технологии и нејзините еколошки перформанси т.е. да го редуцира загадувањето. Високата цена на инвестирање во почисти технологии, би можело да стави во ризик многу работни места, но од друга страна, овие инвестиции во појасни технологии, би можело дури и да ја зголеми профитабилноста и одржливоста на индустријата за помала потрошувачка на енергија и необработени материјали, помалку отпад и подобра мотивација на кадрите.

Развивање на еколошки пазар. Се повеќе и повеќе еколошки сервиси се развиени на пазарот, од страна на компаниите, невладините организации и научни институции. Министерствата и агенциите го договараат законскиот нацрт план, развивањето на политиката, јавните врски и менаџментот на дијалогот со јавноста, студии кои се однесуваат на специфични еколошки проблеми, надзор, сервиси за лабораторија, итн. Општините преку контрактори вршат провизија на јавни услуги, како што се собирање на ѓубрето, снабување со вода, собирање на отпадните вода и нејзино прочистување, снабување со природен гас, развој на урбани планови и ЛЕАПс и така натаму. Според “принципот на загадувачот да плати”, товарот на само-набљудувањето, ЕИА студиите, известувањето, како и потребните сервиси за контрола на загадувањето би требало да бидат превземени од загадувачите, т.е самите индустриски компании. Во развиените земји, еколошките сервиси се едни од секторите кои произведуваат највисок број на нови работни места. Други бенефиции од пазарот на сервиси се дека е пофлексибилно, трошоците да бидат полесно алоцирани кон загадувачите и дека е важна еколошката политика за приватниот сектор да расте. Со потрошувачката на домаќинствата, кое претставува повеќе од половина од БНП, индивидуалните конзументи се потенцијални моќни економски играчи во Македонската економија, но тие се стремат да не бидат многу активни во применувањето на притисок за поодржливи производи и сервиси. Јавната свест, и нивото на јавен притисок за Поодржлива Потрошувачка Политика (СЦП) се доста ниски и оваа ситуација ќе треба да се разгледа во иднина.

Владата, сама по себе е основен играч во потрошувачката и може да практикува водство преку владината моќ, па така значајно да влијае и на заедничките одлуки и на перцепцијата на јавноста. Поради тоа, нашите владини институции, ќе ги прегледуваат пазарните политики на нивните

агенции и сектори со тоа што би можеле да ја подобрат, секако, каде е возможно, еколошката и општествена содржина на владините политики на посредување, без предрасуди за интернационалните трговски принципи.

Владините организации и организациите од приватниот сектор ќе ги зголемат вредностите коишто ја поддржуваат одржливата потрошувачка, преку образование, програми за јавната свест и други мерки, како што се позитивно рекламирање на продуктите и сервисите кои користат еколошки добри технологии или го поддржуваат одржливото производство и потрошувачка. (План 21, 4.26). Ќе промовираме повеќе позитивни влијанија кон одржлива потрошувачка со индивидуално оценување на еколошките влијанија и барања за извори преку целосниот животен циклус на продукти и процеси.

Постои потреба политиката да им дава иницијативи на конзументите, да се движат понатаму кон поодржливи цели на потрошувачка. Националните СЦП иницијативи би требало да се фокусираат на економски пораст и социјална промена со што ќе го подобрат начинот на живот и нема само да се концентрираат на зголеменото ниво на индивидуална потрошувачка, со негативно влијание врз екологијата. Истовремено, повеќе од СЦП политиката и активноста во Македонија ќе треба да се насочи кон производствената страна со дел на редукциско влијателни намери и кон подобрување на ефикасноста на производството и користењето на ресурсите. Како позитивна забелешка, постоечкото и тековно реструктуирање во економската и социјална сфера, нудат единствена можност за создавање на поефикасни извори, сигурност и одржливи производствени цели.

Силната и независна македонска потрошувачка организација би требало да одигра значајна улога во промовирањето на одржливата потрошувачка и производствените цели. Прогрес може да се појави со зајакнување на позитивните трендови и упатства кои штотуку настануваат, како дел од процесот наменет за постигнување на значајни промени во производствени цели на Владините институции, домаќинства и индивидуалци како и производствени цели на МСП и индустриите.

Иако економските и еколошки бенефиции од подобрената еко-ефективност во индустријата се суштински, ваквите иницијативи не се доследно превземени. Постојат загрижувачки знаци за раздвоеноста помеѓу индустрискиот придонес и загадувањето користењето на ресурси, а сепак ефикасноста од употребата на ресурсите и енергијата сеуште е мала. Додека сервисите се најбрз растечки економски сектор во најголемиот дел од регионот, индустриското производство исто така расте во скоро сите земји, надминувајќи го нивото на сервисите. Освен тоа, тој пораст е повеќе базиран на интензивно загадување, ископување на ресурси и производствени индустрии.

Моментално, нивото на сопственост на автомобил е се уште релативно ниско, меѓутоа истото брзо расте, особено во урбаните средини. Сообраќајната пренатрупаност и метеж во градските средини е во пораст, водејќи кон здравствени, еколошки и социјални проблеми. Во исто време, јавниот транспорт, кој потенцијално е многу поодржлив - е во опаѓање, дел поради срушената инфраструктура и дел поради повлекувањето на субвенициите. Интеграцијата на социјалните, здравствените и еколошките околности во просторното планирање и реинвестиции во постоечката колективна транспортна инфраструктура, се итно потребни ако Македонија сака да ги

избегне големите проблеми во областа на транспортот со кои се соочуваат Западно Европските земји.

Драматични промени во земјоделскиот менаџмент и сопственост и зголемената изложеност на глобалниот натпревар, причини остра редуција во производството на храна за време на раните до средните деведесетти години. Со економското закрепнување ова делумно се промени, иако производството на храна сега останува пониско отколку пред-транзицијата. Достапноста на храна и напорите да се редуцира лошата исхрана се подобри во последниве години, но овие теми сеуште преставуваат значителни проблеми. Економската транзиција со себе донесе многу редуцирана примена на вештачки ѓубрива, енергија и пестициди со соодветни редукции во еколошките притисоци. И покрај тоа, еколошката законитост на централно -планираното земјоделство останува, како и недостатокот од соодветен менаџмент на наводнување, почви и добиточно ѓубриво, продолжува да креира локални еколошки проблеми. Отварајќи ги пазарите и глобализација на трговијата би можело да води кон враќање на поинтензивно земјоделие во иднина со негативни еколошки последици. Увозот и извозот на храна исто така брзо расте, и тоа води кон растење на притисоците кои произлегуваат од транспортот на храна.

На регионално ниво а и пошироко, Македонија е добро позната по нејзините вкусни и свежи земјоделски и шумски производи. Ние особено го поддржуваме производството на сертифицирана здрава еколошка храна. Во услови на конвенционално земјоделско производство, ова ќе обезбеди добра репутација на нашиот земјоделски сектор и ова ќе влијае на било каква злоупотреба која доаѓа од прекумерна употреба на ѓубриво, пестициди и хормони, кои им се закануваат на нашите извори на подземна вода, како и на здравјето на оние кои работат во земјоделскиот сектор.

Природата на одржлив развој е промоција на локалните производи и локалните циклуси на 'додадена вредност'. За таа цел, ние ќе ја подобриме промоцијата на типичните селски производи и на традиционалната кујна посебно обраќајќи им се на странските туристи. Странските туристи од Земјите од Европската Унија веќе го имаат интернационализирано новиот начин на потрошувачки модели, мислејќи дека е исклучиво мудро да се дадат соодветни понуди во полза на нашиот туризам. Ова започнува од понудувањето на домашно произведен мармалад од соседното село, попрво отколку да се стави брдо неприфатливи пакувани метални тегли на орманот за доручек.

Македонскиот туризам, генерално треба да ја почитува повеќе еколошката и социјалната свесна потрошувачка јавност. За таа цел, сакаме често да соработуваме со оние специјални странски и домашни туристички агенции коишто го следат овој светски тренд. Можеби нема да бидеме свесни за вредностите и според тоа, нема да ги цениме нашите традиционални камени куќи. Како и да е, туристите од другите Европски земји се свесни, ги ценат и сакаат да ги поминат своите одмори во реновирани, домашни, традиционални камени куќи и за време на вечерите да уживаат во високиот квалитет на Македонско вино, пред отворен, топол оган! Па затоа, ни треба да ја ре-ориентираме *нашата* перцепција и да ги реконструираме туристичките можности, согласно со актуелните високи барања на странските туристи но и со очекуваните зголемени потрошувачки барања на домашните туристи исто така.

Зградите се одговорни за третина од вкупната потрошувачка на енергија низ земјата, особено во северните региони. Станбената потрошувачка на енергија е особено висока насекаде низ земјата. Ова делумно е објаснето со континенталната клима, но други важни причини вклучуваат широко раширено, но неефикасно регионално затоплување, неефикасни дистрибутивни системи и ниска термичка ефикасност на зградите. Ниските цени за енергија и отсуството на економски иницијативи и контроли на положбата на становите, не ги охрабруваат сопствениците на куќи да ја редуцираат потрошувачката на топлина. Потрошувачката на вода во зградите е висока, било во градовите кадешто дистрибутивните загуби се високи, било во руралните средини, кадешто водата за пиење се употребува за обработка на земјате.

Правилниот третман на ѓубрето останува проблем, особено за општинските и опасните отпадоци. Понатаму, дадениот актуелен, градежен бум во некои области и региони, со градење и рушење се зголемува ѓубрето. Застарени автомобили, стара електроника, куќни апарати и остатоци од амбалажа, се исто така се зголемуваат. Некои од предизвиците со кои се соочува Македонија, вклучува подобрување на системите за менаџирање на отпад, воведување на соодветно третирање на отпадот и техники на прераспределба, искористувајќи ги отпадните ресурси и намалувајќи го отпадот на самиот почеток.

Има многу ветувачки можности за прескокнување и избегнување на некои од проблемите поврзани со потрошувачката познати во Западна Европа. Земајќи ги во предност овие можности ќе се бара политички ангажирање за да се развијат соодветни политики и да се објават регулаторни рамки, економски иницијативи и механизми за имплементација. Како позитивна забелешка, некои елементи од законите од минатото, имаат основен потенцијал да го поддржуваат општеството со поодржливо производство и потрошувачки модели. Тие вклучуваат:

- Широко раширен развој на регионалните системи за затоплување, железничка инфраструктура, и повторна употреба и рециклирачки системи. На сите овие системи, им треба значајна инвестиција и надградба, за да се реализира нивниот одржлив потенцијал. На пример, системите за затоплување, бараат модернизација за да се елиминираат загубите и неефикасностите и би можело да бидат потхранети со комбинирана топлина и сила, која е остаток од индустријата.
- Постои добро позната традиција за користење на јавниот транспорт. Иако стапките за поседување на автомобил се во пораст, можностите остануваат да го задоволуваат јавното барање за мобилност, преку проширени заеднички транспортни мрежи;
- Постојат различни можности за бизнис за поодржлива потрошувачка и производствено ориентирани практики. Моменталната слаба употреба на синтетички ѓубрива и пестициди во земјоделството, заедно со можноста од земјоделски работници, создава добри можности за еколошка обработка на земјата и извозот на еколошки прехранбени производи во Западна Европа. Има висок потенцијал за економски и еколошки бенефиции преку рециклирање и повторна употреба на индустрискиот и општинскиот отпад.
- Значаен потенцијал постои за пораст на енергетската ефикасност во индустријата, домаќинствата и јавните сектори, повторно и со економски и со еколошки бенефиции. Во градежниот сектор, моменталниот градежен бум нуди огромна шанса за подобрување на термичкиот ефект на новите

стамбени згради. Ова и задачата за модифицирање на главните постоечки залихи на ниско-ефикасни и повеќе-апартмански згради, значајно би го редуцирал еколошкиот притисок и би донел одржлива социјална добивка.

Конечно, напорите на политиката, не би требало да се фокусираат само на техничко “фиксирање”. Искуството од западните земји, покажува дека технолошките подобрувања и ефикасните добивки, не се доволни сами по себе и треба да се поддржани со мерки и со економска и информативна поддршка, насочени кон влијаење на однесувањето на конзументите. Без ова, технолошките и ефикасни добивки ризикуваат да бидат поткопани од зголемената потрошувачка резултирајќи од редуцираните цени (познати како ефект на отскок). Еколошките и социјални бенефиции, коишто можат да се добијат со зголемувањето на јавната свест за одржливата потрошувачка и производствените теми и со нивното засилено дејствување, не би требало да бидат потценети. Со почит кон домувањето и општинските сервиси, значајна редуција во потрошувачката на топлина и вода, може да се добие со инсталирање на станбени мерачи за контрола и мерење, започнување со плаќање по употребата и ширење на информација меѓу домаќинствата за тоа како да ги редуцираат трошоците.

Аналогно на тоа, конзументите, во голем број на земји, ги покажале своите барања за домашна квалитетна храна, одгледана со намалена употреба на пестициди. Потенцијалниот пазар за локална еколошка храна, може да биде комбинира со развивање на национални сертифицирани системи, поддржувајќи ги одгледувачите на еколошки здрава храна и ширејќи свест за еколошка марка и предности на овој земјоделски систем.

Следниве предизвици се први кои треба да се решат:

- **Недостатокот на сигурни податоци за загадувањето и користење на ресурситем** индустриски емисии, или еколошки влијанија од потрошувачката се основните препреки за развојот на посочените и ефективни насоки и цели. Дури и во оние спорадични случаи кадешто податоците постојат на локално ниво, не биле направени никакви напори за систематско собирање на истите и употребата на информација за поефективно насочување.
- **Постојната на институционална поставеностне им даваат предност на планирањето и имплементацијата на СЦП.** Потребна е подобра координација помеѓу различните институции одговорни за еколошката заштита и секторните насоки. Исто така, важно е да се подобри институционалниот капацитет, за да се постигне поодржливо производство и потрошувачка.
- **Постои простор за драматично подобрување во еколошкиот менаџмент во претпријатијата.** Важно е еколошките закони да бидат заострени а спроведувањето да стане построго и тоа ќе придонесе до подобрувања во индустријата. Како и да е, потребен е поголем напор за да се подобри усогласеноста со еколошката легислатива.
- **Интегрирањето на секторните политики и еколошките интереси, сеуште се далечна цел.** На пример, просторното планирање и општинскиот менаџмент, не се сеуште добро координирани со еколошките и одржливи

потрошувачки и производствени околности, иако тие би можеле да се искористат како добар ефект во енергетското снабдување, градежништвото, транспортот и менаџирањето со отпадот. Ова исто така е случај за земјоделството. Додека владата започне да развива земјоделски стратегии, т.е. еколошко интегрирање, социјалните и економски интереси сеуште не се соодветно вклучени. Исто така, постои недостаток на земјоделско-еколошки совети за фармерите.

- **Некои орудија на политиката за СЦП постојат, но не се доволни.** Основани се различни соодветни стратегии и програми (на пр. програми за енергетска ефикасност, стратегии за отпад итн), но нивната имплементација допрва треба да следи. Работа на политиката во овој правец е да ги вгради овие претпоставки во овие стратегии и програми.
- Во поглед на различноста на ситуациите во сите земји, **неопходно е да се развие -во партнерство со широк ранг на акционери- национална по одржлива потрошувачко-производствена стратегија** или планови кои ги одразуваат специфичните приоритети за земјата и се со конкретни акции за нивно спроведување.
- И покрај нивната ефикасност, **ограничените иницијативи и техничките средства** се лимитирачки фактор за да ја стимулираат владата, бизнисот и приватните конзументи, да ги редуцираат еколошките притисоци коишто ги вршат. Во многу сектори веќе постојат орудија за да се промовираат енергетската ефикасност, јавниот транспорт или рециклирање на отпадот. Повеќе напор ќе биде потребен за да се поддржи имплементацијата.
- Однесувањето на потрошувачот е еден од круцијалните фактори за по одржлива потрошувачка и производство и мора да се направат повеќе напори, да се зголеми јавната свест за еколошките теми и за потенцијалните економски добивки од одржливата потрошувачка и производство. Би требало да се овозможи (на пр. брендирањето) кое ќе им овозможи на конзументите да направат информирани избори и да се влијае на владините насоки.

Клучната можност за насочување на овие предизвици во Македонија, исто така, лежи во регионална соработка. Ова во некои случаи е овозможено со заеднички јазик, но прво и основно со фактот дека Земјите од Западниот Балкански Регион, често се соочуваат со слични проблеми.

Инструментите основани на пазарот и еколошката даночна реформа, треба да постигне одржлива потрошувачка и производство. Одржливата потрошувачка и производство бараат и стимулираат конкурентност и вработување. Френклин Д. Рузвелт го илустрирал ова кога за прв пат во четириесеттите години на минатиот век го вовел во САД за прв пат данокот на приходм декларирајќи:

“Таксите се цена на цивилизираното општество“. **Можеби еколошката даночна реформа е цена за одржливо општество? Владата, бизнисот и потрошувачите имаат одговорност да преземат акција за да овозможат Одржлива Потрошувачка и Производство.**

Стратешки мерки
Главен Предизвик - одржлива потрошувачка и производство:

- Комбинирање на правни инструменти со пазарно основани инструменти (даноци, такси, субвенции, трговски дозволи). Така овозможувајќи да пазарно основаните инструменти ги земат во предвид „скриените“ трошоци на општеството на производство и потрошувачка на начин кој е ефикасен за трошоците;
- Согласно претходната цел, ќе превземеме зелена даночна реформа, таква што постепено се поместува од даноците на трудот и инвестиции кон даноци на загадување и неефикасното користење на материјалите и енергијата. Од оданочување на „добрата“ (вработување) кон оданочување на „лошите“ (користење на ресурси и штета на средината). Затоа што зголемената ефикасност на ресурсите и енергијата може да ја унапредат конкуренцијата;
- Воспоставување на такви политики кои ќе ја унапредат еко-ефикасноста и ќе дадат економски поттик за водење на потрошувачката и производството кон поодржлива насока. На пример мерки кои ќе донесат на сила по зелени производи и подобра информираност на потрошувачот.
- Активно придонесување кон подигнување на свесноста помеѓу населението и овозможување на јасни сигнали зашто акцијата е потребна. Согласно нашите потреби не е прикладно да мислиме само да ги регулираме луѓето, туку повеќе да ги мотивираме луѓето преку нивно убедување дека промените во нивното однесување ќе резултираат во специфична состојба на еколошки ефективни резултати.
- Да имаме пристап на вработување поврзан со животната средина. Ефектите од вработување на пазарно основаните инструменти. Интегрирање на животната средина и вработувањето на национално и локално ниво исто така.
- Подобрување на менаџментот со загадувањето: на пример отпад и менаџмент на отпадни води, контрола на загадување на воздухот, намалување на бучавата, истражување и развој. Со цел да се овозможат почисти технологии и производи: технологии и процеси, производи:
- Подобрување на менаџментот со ресурсите: снабдување со вода, рециклирање, централи на обновлива енергија, шумарство, рибарство, еко-туризам;
- Овозможување на пријателска животна средина така што главнината на локалниот пристап може да биде широко прифатена. Разни типови на локални пристапи (приватен сектор, јавен сектор, НВО, партнерства од повеќе сектори) ќе биде дозволено во рамките на еколошки пријателската правна средина.

5.2.9 Заштита и управување со природните ресурси

Клучните предизвици за заштита и управување со природните ресурси и соодветните клучни цели се разгледуваат и поддржуваат со Цели и Резултати формулирани во различните секторски и меѓусекторски прашања:

Заштита и управување со природните ресурси

Можеме да мислиме дека да се унапреди управувањето и одбегне преголемото експлоатирање на природните ресурси, препознавајќи ја вредноста на услугите на екосистемот, е нешто за таканаречените развиени држави кои не знаат што друго да прават. Па затоа, ова видување може да биде последната сериозна грешка! Атмосферата не се грижи за тоа кој живее на земјата, климатските промени кои настануваат под влијание на антропогениот фактор се вистински (Поглавје 12), како што се климатските промени низ целата човекова историја и за време на геолошките записи. Единственото нешто што можеме реално да го направиме е да превземеме активности да ја намалиме нашата емисија на гасови кои предизвикуваат ефект на стаклена градина и да се справиме со

состојбата каква што е преку **намалување на пејсажните-еколошките влијанија на климатските промени**, кои во суштина се веќе реалност во рамките на зголемената фреквенција и големина на поплавите, како и сушни периоди во други делови на Европа.

Сето ова пред се не тера да се фокусираме на нашите шумски ресурси. Шумите покриваат приближно 37 % од територијата на Македонската држава, што е повеќе од многу други Европски држави, и оваа шумска покриеност е таа што природно го регулира водениот циклус и е понор за стакленичките гасови (СГ). Во минатото, шумарството во Македонија има направено многу позитивно нешта, на пример: пошумени се околу 150.000 хектари (Водно, Гази Баба, итн), добро организирана мрежа за заштита од пожари, подршка на диви животни за време на ладните зими итн. Во исто време има мал публицитет за ова и голем публицитет за некои лоши нешта, во шумарството и шумата, на пример, нелегално сечење, иако тие не се предизвикани од шумарите. Шумарството по својата природа е сектор каде физичките резултати за неговата работа и финансискиот бенефит се видливи само после долг временски период, некогаш дури после 30 години. Ова е една од причините зашто „никој“ не сака да инвестира во шумарството, иако „секој“ – без размислување за деталите – ужива во функциите на јавните шуми, како што се производство на кислород, заштита на почвите, позитивното влијание на локалната клима, впивањето на јаглеродот и многу други. Само замислете го Водно и планината Галичица денеска без шуми – како што сликите покажуваат од 30тите години на минатиот век, реки од кал кои течат после интензивни или долготрајни врнежи можат да стигнат и да ги оштетат куќите во Скопје и Охрид. Кој ќе плати за овие штети кои се реално настанати од сценаријата за светска промена на климата?

Свесност на пошироката јавност за прашањата поврзани со шумарството треба да биде зголемена и Владата треба да биде попрецизно информирана за улогата и вредноста на шумарството во животната средина, економијата и руралниот развој. На крајот на денот одлуки треба да се донесат и имплементираат на новите финансиски механизми на шумарството, како што е вреднување на функциите на јавното шумарство. Од друга страна шумарството треба да си ја заврши својата домашна задача, која вклучува воспоставување на соодветно организиран и управуван сектор, да имплементира цврсти и ефективни административно институционални капацитети, да осигура примена на ефективни технологии и методологии, и последно но не и крајно да го примени законот и да ги имплементира Плановите за Генерално Управување.

Да го прошириме нашето гледиште за животната средина во општо. **Богатите природни ресурси на нашата земја, особено свежата вода, биолошкиот и пејсажниот диверзитет претставуваат важна можност за развојот и квалитетот на животот на сегашните и идни генерации во Македонија.** Преку интегрирање со животната средина, природата и физичкиот простор во концептот на одржлив развој, Македонија ќе овозможи место и конкурентна позиција за нејзините луѓе, компании и за самата земја во идната Европа и тоа преку: намалување на загадувањето и заканите по човековото здравје; подобрен квалитет на животната средина; заштитеното природно богатство овозможува одржливо користење; координиран просторен развој; иновативни технологии и решенија, кои сите заедно овозможуваат здрава основа за иден економски и социјален развој.

Согласно Македонскиот Устав, секој има **право на здрава животна средина** како и **одговорност** да ја заштити и унапреди. Ова значи дека заштитата на животната средина е задача и одговорност на секој граѓанин, компанија и институција, во границите на нивниот капацитет и слободата да се делува. Согласно „**принципот загадувачот плаќа**“, загадувачите се одговорни за

решавање на проблемите на животната средина кои резултираат од нивните активности, вклучувајќи ги трошоците од контрола на загадување, мониторинг, известување, процени, опоравување, надоместоци за штета итн. Само во случаи каде одговорноста неможе да биде директно посочена (разни извори на загадување, исчезнати правни субјекти) или во случај на итност, одговорноста да се делува паѓа на Владата.

Преку препознавање на важноста на заштитата и одржливото управување на природните ресурси, Владата на Македонија е одговорна за:

- Постигнување на ЕУ стандардите за квалитет на животната средина преку развивање и имплементирање на рамката за законот за просторно планирање и законите поврзани со водата, воздухот, природата, бучавата и управувањето со отпадот како и соодветните програми и стратегии;
- Развивање на капацитетот на секторот на животната средина во Македонија – вклучувајќи ја локалната самоуправа, индустрија, обезбедувачите на услуги на животната средина, владините институции и невладините организации – да ги исполнат своите одговорности;
- Намалување на ризикот по човековото здравје и природните екосистеми преку фокусирање на решенија за животната средина со најголемо влијание;
- Развивање на отворен дијалог и партнерство со сите учесници во полето на животната средина;
- Мобилизирање на домашно и меѓународно финансирање потребно за инвестиции во животната средина во земјата и примена на принципот загадувачот плаќа;
- Обезбедување на информации за животната средина и достапност на јавноста до истите;
- Да се подигне свесноста и да се образува јавноста за своите права за животната средина и нивните обврски;
- Одржување на активна улога на Македонија во соработката со ЕУ за животната средина, со соседните земји и мултилатералните механизми.

Како трет столб на одржлив развој, кој целосно е интегриран во економските и социјалните прашања, Владата на Република Македонија **во иднина ќе ја признае животната средина како приоритет во нејзината политика како што е подвлечено во ОБНОВЕНАТА ЕУ СТРАТЕГИЈА ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ Јуни 9, 2006 – 10117/06 (НССД ТБР Поглавје 4.2)** Последователно сите Владини институции од централно до локално ниво силно ќе го подржуваат и применуваат следното:

Рамка за одговорност кон животната средина. За разлика од традиционалните гледишта за заштита на индивидуалната животната средина одделно, Македонија ќе постигне интегрирана заштита на животната средина преку општ – некогаш исто така наречен „хоризонтален“ рамковен закон за заштита на животната средина, кој се однесува на сите аспекти на животната средина на општ начин и кој овозможи рамка на одговорности во целата оваа сфера. Тој воведува заедничка терминологија, заеднички процедури за проценка на животната средина и ја дава рамката за мониторинг на животната средина. Исто така го воведува концептот на проценка на влијанието врз животната средина, интегрирано еколошко издавање на дозволи, јавен пристап до информации за животната средина и можноста на Владата да ефикасно го пренесе растечкото тело на Европското легислатива.

Рамковниот закон го следат секторските закони за заштита на природата, водата, воздухот и отпадот. Законот за просторно и урбанистичко планирање ја овозможува рамката за постигнување одржливост во вид на превенција, преку внимателно користење на просторот на национално и локално ниво. Овој закон исто така го воведува процесот на јавното учество во процесот на развој и одлучување во просторното планирање.

Децентрализација. Многу услуги кои денеска се вршат од националната администрација можат (и во многу случаи треба) да бидат делегирани до локалните или регионалните власти. Активностите како што се општинските услуги, урбаното планирање, локалниот мониторинг и локалните регулативи во многу земји се извршуваат во општините или во некој вид на региони. Придонесите на децентрализација се дека проблемите за животната средина се решаваат поблиску до нивниот извор и до граѓаните.

Поттикнување на чисти технологии. Денес голем број од успешните и конкурентните индустрии во светот доаѓаат од строгите стандарди за животната средина. Во процесот на присоединување кон Европската Унија, економијата ќе мора да постане конкурентна на глобалниот пазар и да генерира економски раст потребен да обезбеди зголемен животен стандард. При тој процес, индустријата која вклучува неколку тешки загадувачи денеска ќе мора да ја унапреди својата технологија и да ја унапреди својата изведба кон животната средина т.е. намалување на загадувањето. Високиот трошок за инвестирање во чисти технологии може да стави во ризик многу работни места, но од друга страна овие инвестиции во почисти технологии може да ја зголемат профитабилноста и животот на индустријата поради пониската потрошувачка на енергија и сировини, помалку отпад и подобра мотивација на персоналот.

Развој на еколошки пазар. На денешниот пазар постојат се поголем и поголем број на еколошки услуги овозможени од страна на компаниите, невладиниот сектор и научните институции. Министерствата и агенциите договараат правни нацрти, развој на политика, јавни односи и менаџмент на дијалози со јавноста, студии поврзани со специфични проблеми за животната средина, мониторинг, лабораториски услуги, итн. Општините договараат провизии на јавни услуги како што се собирање на отпад, снабдување со вода, собирање и третирање на отпадна вода, овозможување на природен гас, развој на урбани планови и LEAP итн. Согласно политиката „загадувачот плаќа“ теретот на самостоен мониторинг, ЕИА студии, рапортирање, како и услугите потребни за контрола на загадувањето кои треба да ги превземат загадувачите, т.е. самите индустриски компании. Во развиените земји услугите во животната средина се еден од секторите кои генерираат најголем број на нови вработувања. Други бенефити на пазарот на услуги се тоа што е повеќе флексибилен, дека трошоците можат многу полесно да бидат пренесени кон загадувачите и дека важноста на политиката за животна средина за приватниот сектор се зголемува.

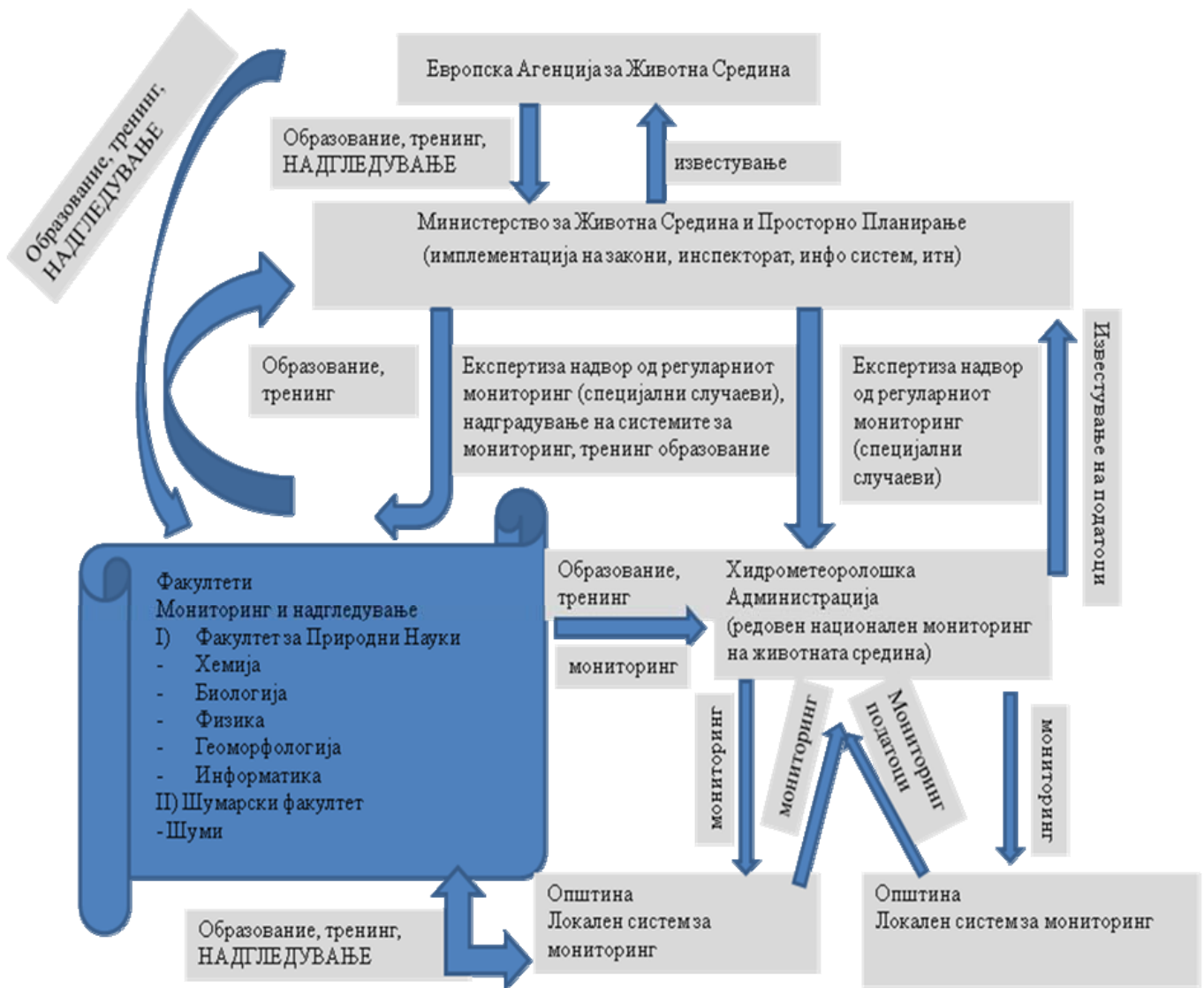
Мобилизирање на финансиски ресурси за животната средина. Во следната декада, значителни инвестиции се потребни да се задоволат стандардите на ЕУ. Овие инвестиции ќе генерираат дури и повисок бенефит во вид на подобро здравје, заштитени природни ресурси и унапредена конкурентност на земјата. Затоа Македонската Влада има потреба да ги зголеми јавните фондови посветени за финансирање на заштитата на животната средина. Во битката за заштита на животната средина, секој има одговорност: загадувачите – да го намалат загадувањето; Владата – да мобилизира финансиски ресурси

потребни за инвестиции во животната средина. Најпрво се потребни инвестиции во јавната инфраструктура кои подоцна ќе бидат отплатени преку наплатувања за услугите.

Зголемување на свеста за животната средина и образование. Подигнување на јавната свесност за животната средина, како што е образованието во оваа област, се важни чекори кон постигнување на одржлив развој. Ситуацијата на животната средина може да бидат подобрена ако граѓаните ја препознаат својата сопствена моќ, својата сопствена одговорност и својата способност да придонесат кон заштита и унапредување на животната средина. Поздрава животна средина неможе да биде постигната само преку прифаќање на нова легислатива, може да биде постигната само ако граѓаните ја разбираат и ја подржуваат оваа легислатива и во исто време ги прифатат индивидуалните одговорности за заштита и унапредување на животната средина.

Реорганизација на системот и мониторинг и целосно развивање на информациски системи за животна средина и просторно планирање. Правилниот систем за мониторинг на животната средина е предуслов за било кој чекор во процесот на одлучување за заштита и унапредување на животната средина. Информацијата за животната средина е почетната точка за секоја активност во животната средина. Ова може да биде информација за нивото на загадување, за неговото влијание на човековото здравје или природата, за тоа кој е одговорен за загадувањето, за изворите на финансирање на цели на животната средина, или активности на организации за животната средина. Правилна стандардизација и дигитализација на просторната информација во Македонија е многу важна за корисници како што се општините, урбаните планери, менаџерите со природни ресурси, развојните органи кои вршат процени на влијание врз животната средина, невладиниот сектор, научници и други за полесно добивање и користење на информации од базата на податоци поврзана со физичкиот простор.

Финализирање на организациската поставеност во Министерството за животна средина и просторно планирање, кое вклучува систем за менаџирање на човекови ресурси во МЖСПП и спречување на партизацијата на кадарот. Целите на обезбедување на здрава животна средина и достигнување на ЕУ стандардите можат да бидат постигнати со професионален и мотивиран персонал. Во оваа смисла, потребно е да се зголеми капацитетот на Министерството за управување со човекови ресурси, при што овозможува директна и лична одговорност на секој државен службеник за работата која тој/таа ја работи, и во исто време на нив ќе им биде дадена можност да ја изразат својата креативност и способност. Кариерата во ова Министерство ќе биде подржана со модерен систем за управување со човекови ресурси кој ќе овозможи транспарентност на индивидуалните и групните одговорности и изведби. Системот ќе биде подржан од бројни домашни и меѓународни можности за градење на капацитети во форма на специфични тренинзи и учество во меѓународни проекти и процеси. Со неговата функција за градење на капацитети, Министерството не само што ќе обезбеди персонал за своите функции, туку ќе служи и како добивање искуство за кадарот кој би можел подоцна да работи на прашање за животната средина во приватниот

сектор, локалната власт, невладиниот сектор и насекаде во земјата и надвор. Ова е друг начин како Министерството ќе го засили секторот за животната средина во земјата како целина.

Ако животната средина е навистина приоритет на нашата политика, тогаш – чекор по чекор – ние треба да ги постигнеме следните цели кои се од суштинско значење и се поддржуваат меѓу себе со цел да се обезбеди здрава животна средина, вклучувајќи рационално и одржлива употреба на физичкиот простор, чист воздух и вода, адекватно управување со отпадот, заштитени еко системи и живи видови, како што е одржливо користење на други природни ресурси:

- **Достигнување високо ниво на имплементирање на законите за животната средина.** Преку креирање и ревизија на добра секторска политика во која ја има димензијата на ОР, стратешките документи и документите за политиката за животната средина треба да се формулирани со фокус на природните ресурси. Хармонизацијата на одделното легислатива со *acquis* програмата на ЕУ и почитување на ОР треба да се изведе преку додаденото легислатива за животната средина со фокус на природните ресурси и зајакнување на институционалните капацитети за хармонизација на легислативата. **Јавното учество во процесот на одлучување** за заштита на животната средина треба силно да се поддржува, додека **граѓанската одговорност и казнување за штетите** кон животната средина треба значително да се зголеми преку установување на функционална еко-полициски сили. Соодветната поделба на надлежностите меѓу владините сектори врзани за животната средина треба исто така да е високо зголемена.

- **Да се осигура заштитата на природата.** Нашироко е познато дека Македонија има многу голем природна убавина. Нашето природно наследство мора да е заштитено, додека нашите заштитени области исто така придонесуваат кон Европските еколошки мрежи преку заштитување на видовите на кои им се заканува истребување. Новиот закон за заштита на природата ги пренесува стандардите од ЕУ и применува меѓународни договори во нашето домашно легислатива. Тоа ќе ги заштити видовите и нивните живеалишта преку механизми како строго определени природни резервати, национални паркови, природни споменици, природни паркови, биосферични резервати и заштита на пејсажот. **Ја нагласува потребата од заштита на биолошката разновидност.** Законот обезбедува утврдување на мрежи за животната средина, компатибилни со „Натура 2000“ (Европска кохерентна мрежа за животната средина), кои даваат нови можности за зголемување и засилување на македонскиот биодиверзитет. Многу важни екосистеми, како Охридско, Преспанско и Дојранско Езеро, како и неколку планински ланци се сместени на границите со нашите соседи. Новиот закон предвидува меѓународна соработка за заштита на природното наследство и посебно меѓугранична соработка, па така ние ќе продолжиме да соработуваме со соседите, ЕУ и другите меѓународни организации. Со имплементација на СБАП (**Стратегија за биодиверзитетот и Акционен план**) во голема мерка ќе ја зголемиме заштитата на биодиверзитетот во Македонија.

- **Да се обезбеди контрола на квалитетот на воздухот.** Чист воздух е потребен за опстанок на секое суштество. **Низок квалитет на воздухот веројатно е основната закана по здравјето на луѓето во Македонија.** Загадувањето на воздухот од индустријата како во Велес и зголеменото загадување на воздухот од сообраќајот во сите градови бара итно внимание. Новиот закон за квалитетот на воздухот, сите извори на загадување и загадување на воздухот се однесува на сите извори на загадување, загадување од новите и старите инсталации и од автомобилите. Во изминатите децении,

земјите од ЕУ покажаа дека е можно значително да се подобри квалитетот на воздухот. Вадењето на оловото од горивата веќе покажува дека одредени подобрувања може да се достигнат со многу мали трошоци. Во врска со индустриското загадување, јасно е дека индустријата и бизнис секторот се одговорни за загадувањето и намалувањето на квалитетот на воздухот.

- **Имплементација на управувањето со водните ресурси.** Македонија е богата со водени ресурси. Овие ресурси бараат внимателно управување со нив и заштита од загадување. Би требало и двете работи да ги достигнеме: разумна употреба на водата и заштита на нејзиниот квалитет. ЕУ рамковната директива за вода (ЕУ WFD 2000), вметната во новиот Закон за води, предвидува модерна политика како и законски и институционални механизми. Преку **инфраструктурата за подобро снабдување со вода** ќе го зголемиме бројот на системи за снабдување со вода и во руралните подрачја, ќе ја зголемиме покриеноста на системите за наводнување на земјоделското земјиште и ќе ја намалиме загубата на вода. Сите овие активности **ќе утврдат едно интегрирано управување со водите** со целосно имплементирање на соодветното легислатива како основа за развивање на **планови за управување со речните корита**. Имплементацијата и целосната поддршка на **системите за еко – опоравување** ќе ја заштити средината и ќе спречат нејзино влошување.

- **Воведување на управување со отпад.** Следејќи ги насоките од ЕУ за управување со отпадот, развиваме соодветна законодавна рамка која ги опфаќа сите типови на отпад и сите гледишта на циклусот со менаџирање на отпадот. Најважните цели кои сакаме да ги постигнеме се **заштита на отпадот, рециклирање, како и намалување на количината на произведениот отпад**. Правејќи го ова, ги намалуваме ризиците и ги зачувуваме изворите. Новиот закон се однесува на овие приоритети и заедно со неговото секундарно легислатива ќе ја подобри моменталната ситуација во секторот за менаџирање на отпадот преку воведување на Европски стандарди за управување со отпад.

- **Поддршка за одржлив шумски, земјоделски и рурален развој.** Соодветна земјоделска политика мора да ги опфаќа сите аспекти на **Зачувување и управување со природните ресурси !** Ова значи дека нашата политика треба да ги вклучи приоритетите на агро – биодиверзитетот (генетски ресурси на ретки домашни растенија и животни) како дел од вкупниот биодиверзитет. Зачувувањето и менаџирањето на природните ресурси во врска со земјоделската практика ќе биде директно загрозувана доколку не е имплементирана ДЗП (добра земјоделска пракса), од генерирање на загадувањето до физичко уништување на природните ресурси. Добриот менаџмент поврзан со заштитата на изворите, кои се однесуваат на генетски модифицираните растенија и животни, ќе ги заштитат ендемските видови и животната средина воопшто. Доколку **соодветниот диверзитет на приход во руралните подрачја** е генериран, многу користи можат да се создадат преку синергија со Планот за Зачувување и менаџирање на природните ресурси. Создавањето на нови бизниси во руралните подрачја кои ја прават комбинацијата на ретки ендемични домашни растенија и животни, традиционални земјоделски производи и услуги, кои се фокусирани на Планот за Зачувување и менаџирање на природните ресурси, ќе овозможат соодветна животна средина на локално ниво и ќе го намалат владиното влијание за руралниот развој. Зајакнувањето на **производството на здрава храна** ќе ја зголеми заштитата на животната средина и истовремено ќе ги заштити природните ресурси.

- **Поддршка на развојот на еко-туризмот.** Новиот концепт за еко-туризам, прифаќајќи ги различните аспекти на природно и културолошко

промовирање на **македонските потенцијали**, ќе се оствари преку соодветно одредување на капацитетите, преку подобрена инфраструктура кај туристичките дестинации и почитување и заштита на животната средина и културното наследство во рамките на урбаните планови на локално ниво. Ќе го надминеме конфликтот на интерес кај физичките планови и ќе ја зголемиме свеста за одржлив туризам меѓу учесниците, **пред се насочени кон заштита на природното и културно наследство во Македонија. Ја гледаме Македонија како просперитетна еко-туристичка дестинација каде се произведува здрава храна**, позната по своите квалитети во процесот на глобализација.

Стратешки мерки

Клучен предизвик - Заштита и управување со природните ресурси

- Значително да се зголеми имплементирањето на донесените закони, да се поддржи капацитетот на централно и локално ниво (општините) за имплементирање на законите и да се зголеми ефикасноста на администарцијата;
- Да се обезбеди заштита на природата во Македонија базирана на принципите на „Натура 2000“ мрежата преку засилена имплементација на Стратегијата за биодиверзитет и Акциониот План;
- Да се промовира нова мрежа за мониторинг на животната средина
- Да се обезбеди контрола на квалитетот на воздухот и да се намалат законите по човековото здравје и функционирањето на екосистемите;
- Да се воведи управување со водните ресурси и да се намали загубата на вода и влијанието од загадувањето како основа за развој на Планови за Управување со Речни корита;
- Силно да се поддржат, промовираат и имплементираат алтернативни системи, како еко – подобрување, поради зачувување и подобрување на животната средина.
- Да се воведи Управување со отпад кое ќе опфати намалување на отпадните количини, рециклирање и контрола на загадувањето;
- Да се поддржи шумски, земјоделски и рурален развој како основни економски активности во синергија со Планот за зачувување и управување на природните ресурси;
- Да се поддржи развојот на еко – туризмот и производството на здрава храна како познати атрибути на Македонија во процесот на глобализацијата;
- Забрзано и интензивно да се поддржи зголемувањето на јавната свест за СД воопшто, улогата на животната средина во идните економски и социјални бенефити во РМ и одговорноста на секој граѓанин за штетите предизвикани на животната средина во РМ

5.2.10 Јавно здравство

Клучен предизвик - Јавното здравство и неговата соодветна клучна цел е адресирана и поддржана преку целите и резултатите оформени во разни секторски и меѓусекторски прашања.

Идејата за одржлив развој е неизбежно поврзана со јавното здравство. Одржливиот развој претпоставува модел на развој кој ги задоволува потребите на сегашните генерации, притоа без да ја компромитира можноста на идните генерации да ги задоволат своите сопствени потреби. Како такво, можеме да

кажеме дека здравството е воедно и извор и резултат на одржливиот развој. Здраво население значи поголема, попродуктивна и повеќе работоспособна сила која ќе го зголеми економскиот раст. Истовремено, здравјето на населението, зависи и од силата на економијата и способноста да се соочи со потребите на населението.

Ја разбираме важноста на здравственото прашање и одржливиот развој. Додека ова е првата Стратегија за одржлив развој на Владата на Македонија и концептот допрва ќе биде воведен во креирањето на политиката, ја споделуваме европската визија за одржлив развој и се обврзуваме на унапредувањето на „динамична економија со целосно вработување и високо ниво на образование, здравствена заштита, социјално и територијално обединување и заштита на животната средина во мирен и сигурен свет, почитувајќи ја културната разновидност“.

На одржлив развој се обврзуваме и со потпишувањето на Милениумската Декларација во 2000 година и присвојувањето на Милениумските Цели за Развој и здравството го додадовме како приоритетна стратегија во нашата Влада.

Нашата визија за здравствениот систем се состои во нашата Стратегија за здравството. Стратегијата е изградена врз основа на Член 39 од Уставот, кој гарантира право на здравствена заштита за секој граѓанин на земјата и им дава на граѓаните право и обврска да го одржуваат и чуваат сопственото здравје и здравјето на другите. Основните начела на стратегијата се:

- Еднаквост, значи дека сите граѓани се корисници на основните здравствени услуги
- Сите граѓани, Владата, сите здравствени установи кои даваат здравствени услуги, јавни или приватни, како и невладини организации, се одговорни за здравјето.
- Здравствено осигурување обезбедено врз основа на солидарност.

Стратегијата помага да се подобри здравјето на населението преку подобрување на здравствена заштита. Истото бара поголеми мерки на заштита, подобрување на ефикасноста и ефективноста на здравствениот систем, најмногу преку зајакнување на основната здравствена нега, креирање на човеков капитал во здравствениот сектор или обезбедување на поквалитетни услуги и оджливо финансирање на здравствениот сектор врз основа на принципот на солидарност (здравствено осигурување). Имплементацијата на стратегијата, исто така би требало да обезбеди дека евентуално националниот здравствен систем ќе биде компатибилен со европскиот систем. Одредени здравствени аспекти се одредуваат преку индивидуални стратешки документи (ХИВ заштита, заштита од забни болести кај децата, промовирање на работа и живеење во здрава средина, развој на интегриран здравствено информативен систем итн.).

Клучниот предизвик во остварувањето на одржлив развој ќе биде создавањето на **интегриран координиран јавен здравствен систем**. Тоа ќе бара основање на систем со јасна поделна на должностите и обврските меѓу различни, соодветно опремени институции. Таквиот систем ќе обезбеди сите

граѓани да имаат пристап до соодветна медицинска нега по пристапни цени а заканите за јавното здравје лесно се идентификуваат и отстрануваат.

Таквиот систем може соодветно да функционира само ако **е соодветна институционалната рамка која управува со јавниот здравствен систем**. И додека правиме значителен напредок во подобрувањето на нашето легислатива и го прилагодуваме кон стандардите на ЕУ, постои сеуште голем број на недостатоци, посебно во областа на заштита на пациентите. Интензивно ќе работиме во следниот период на **завршување на законската рамка** во областа на јавното и здравството на потрошувачите...Како и да е, законската рамка нема да ги даде очекуваните резултати доколку истата не е имплементирана соодветно. За несреќа, сегашната институционална поставеност не е целосно адекватна – капацитетот да дизајнира, имплементира и надгледува е релативно скромно и некои институции сеуште ја немаат утврдено. Како резултат на ова, значително ќе инвестираме напори со цел да се **основаат неопходните институции и реформи и да се зголеми капацитетот на постоечките установи** за да се овозможи истите ефикасно да го унапредат јавното здравство и да обезбедат услуги за населението.

Придонесот на здравствениот сектор за одржлив развој ќе зависи од услугите кои ги обезбедува. Треба го реформираме **овозможувањето на здравствени услуги** со цел да бидеме во состојба да подобро одговориме на главните цели на оваа стратегија. Повеќе внимание треба да биде дадено на реформирање и зголемена превентивна здравствена грижа и промовирање на здрави животни стилови со цел да се подигне свесноста на луѓето за важноста на јавното здравство, подобрување на здравствените исходи и намалување на трошоците за општеството. Треба да работиме на унапредување на квалитетот и квантитетот на услуги обезбедени во примарната здравствена заштита, така што населението ќе биде во состојба да ги задоволи повеќето од своите здравствени потреби на македонските граѓани. На крај, ќе треба да значително го реформираме снабдувањето со услуги во секундарната и терцијерната здравствена заштита со цел да обезбедиме да сите граѓани имаат пристап до потребните медицински третмани.

Јавните ресурси се ретки и треба да бидат заштитени од ненаменско трошење и да се инвестираат рамноправно во високо приоритетни зони. Поради ова ќе работиме на „порамнување“ на здравствениот сектор и осигурување дека побарувачката за услугите е адекватно компензирана со снабдувањето со услуги. Моментално, влогот на здравствениот сектор (човекови ресурси, потрошувачка, здравствени установи итн) не ја рефлектираат во целост побарувачката за здравствени услуги, што резултира во сиромашна испорака на услуги и незадоволни пациенти како и здравствените специјалисти. Ќе ги ревидираме нашите политики за здравство и образование, за да се обезбеди систем кој добива човекови ресурси кои му се потребни и во број кој му е потребен. Со иста важност, ќе работиме кон имплементирање на здравствената реформаторска политика во здравствениот сектор која ќе осигура дека здравствените специјалисти се мотивирани и добро платени. Нашиот здравствен систем беше ограден од поголеми инвестиции во подолг период што резултираше во целосно искористување на капиталната залиха, сиромашни здравствени установи и амортизирана и застарена опрема. Со цел да се надмине оваа ситуација, имаме за цел да ја зголемиме потрошувачката на капитални трошоци и опрема во здравствениот сектор. Уверени сме дека подбори здравствени установи и повеќе модерна опрема значајно ќе го унапреди јавното здравство на Македонското население.

Финансиската одржливост на здравствениот сектор е суштествен за можноста на здравствениот сектор да ги исполни своите функции адекватно. Такви грижи добиваат на важност со оглед на стареечката структура на македонското население, продолжената животна очекуваност и зголемените трошоци на услугите на здравствената грижа. Посветени сме да ги имплементираме реформите потребни за да се заштите одржливоста на системот кој ќе резултира во зголемена продуктивност и ефикасност во здравствениот сектор. Стара опрема значи чести откажувања, високо трошоци за работење и низок волумен на услуги овозможен на македонските граѓани. Зголемените капитални инвестиции планираме да ги донесеме во нова опрема и подобри установи кои ќе ја зголемат продуктивноста и ефикасноста во секторот. Исто така направивме значаен напредок во реформирањето на финансирањето на здравствените услуги преку воведување на рамен данок по жител за примарната здравствена грижа, воведувајќи буџети во секундарното и терцијарното здравство како и реформи во снабдувањето со лекови на пазарот. Сеуште многу останува да се направи да се осигура дека финансирањето е поврзано со овозможените услуги. Со цел целосна да се имплементира ова начело, ќе ги засилиме механизмите на одговорност во здравствениот сектор. Конечно, планираме да користиме индикатори на мониторинг и изведба за да го оцениме нашиот напредок во ова поле како и нашиот успех во исполнување на нашата цел за промовирање јавно и потрошувачко здравство.

Како што е спомнато горе, здравствениот сектор неможе да биде гледан во изолација од другите сектори во Македонското општество. Постигнување на целите во здравствениот сектор, ќе зависи од успехот во промовирање на целите во другите сектори. Врските со образованието, животната средина, економскиот раст и вработувањето, инфраструктурата и земјоделството, шумарството и руралниот развојен сектор се критични. Квалитетот и квантитетот на човековиот капитал ќе се зголеми само ако здравствените резултати се подобрат. Од друга страна, напредокот во подобра инфраструктура и почиста животна средина ќе го промовираат јавното здравство. Посилно земјоделство и рурален развој ќе ги подобри здравствените резултати на руралното население и исто така ќе обезбеди поадекватна јавна и потрошувачка здравствена заштита.

Стратешки Мерки

Главен Предизвик - Поттикнување на здравството:

- Заокружување на правната рамка потребна за интегрирани и координирани јавни и потрошувачки здравствени системи;
- Воспоставување на сите потребни институции и реформи за зголемување на капацитетот на постојните институции;
- Реформа и поттикнување на превентивната здравствена заштита;
- Подобрување на квалитетот и квантитетот на услугите во примарната здравствена заштита;
- Реформа во делот на услугите во секундарната и терцијарната здравствена грижа;
- Имплементирање и политика на човечки ресурси која резултира во мотивирани и добро платени здравствени специјалисти;
- Инвестирање во подобри здравствени установи и помодерна опрема;
- Осигурување дека ресурсите не се трошат бесполезно и дека финансирањето е поврзано со овозможените услуги

5.2.10 Социјално вклучување, демографија и миграција

Главниот предизвик на Социјалното вклучување, демографијата и миграцијата и адекватните клучни цели се опфатени и поддржани во Целите и Резултатите формулирани во разни секторски и меѓусекторски прашања:

Цврсто основано на нивните историски искуства и формулирано како една од приоритетите на политиката (НССД ТБР Поглавје 4.2), земјите на Европската Унија промовираат демократско, вклученост во општеството, кохезивно, здраво, безбедно и правично општество со почит кон фундаменталните човекови права и културен диверзитет кој пак создава еднакви можности и се бори со било каква форма на дискриминација. До сега, Европската социјална политика главно беше предмет на слаба регулатива. Од оценувањето на моменталниот модел на “социјална Европа”, произлезе дека тој е доста различен. Иако, има барања да се зајакнат социјалните компоненти покрај развојот на пазарните слободи, со значења од социјалните политички провизии, хетерогеноста на предноста на државите и режимот на производство е разгледан како основна препрека за посилна Европска социјална политика.

Социјалната политика која вклучува во Република Македонија нема долга традиција, иако постојат многу социјални проблеми, како голема сиромаштија, истакната нееднаквост, и низок животен стандард на народот. Сегашната програма за справување со проблемите на социјално исклучените луѓе се фокусира само на неколку таргет групи и би требало да ги прошири другите осетливи категории. Како и да е, во земја со висока стапка на невработеност, ниските примања и нивните нередовни исплати, многу е тешко да се процени пропорцијата на социјално исклученитата популација.

Заради постоечките неповолни услови во економскиот и социјален развој, како и демографската ситуација, Владата би требало да ги фокусира на нејзините напори на неколку политички полиња кои се најважни, во поглед на социјалното вклучување и развој на самата популација. Промоцијата на подброто социјално вклучување во општество чија популација старее и идентификација на есенцијалните приоритети во соодветните области, би требало да служат како насоки за градење на социјално општество кое ги вклучува сите граѓани во Република Македонија. Понатаму, еден од клучните предизвици е да се создаде социјално вклучено општество со пресметување на солидарноста меѓу генерациите и да се зголеми квалитетот на живот на граѓаните како предуслов долготрајана благосостојба на сите човечки суштества, особено они кои не можат да си помогнат себе си.

Земајќи ја во предвид моменталната социјална и демографска состојба, главните предизвици за одржлив развој на Република Македонија со почит на социјалното вклучување и популациониот процес, на стареење, се следниве:

- Да се зголеми вработувањето во формалниот сектор и вработливост;
- Да се намали сиромаштијата на популацијата;
- Да се обезбеди еднаков пристап за образование и еднакви можности за едукација со одредени стандарди за квалитет;
- Да се обезбеди систем за здравство на принципите за солидарност, еднаквост и соодветна ефикасност;
- Да се подобри моменталниот функционирање и достава на социјалните сервиси и бенефиции;

- Да се формулира и примени добра долгорочна политика за зголемување на популацијата.
- Да се формулира и примени постојана долгорочна миграциона политика.

Прва и најважна област за социјалната инклузија во Република Македонија е поврзана со зголемувањето на работниот капацитет на пазарот да овозможи нови работни места, т.е. **да ја зголеми вработеноста во формалниот сектор**, кој што треба да го дефинира потеклото на социјалното исклучување. Во земја со висока стапка на невработеност, и тоа во подолг временски период, истата има круцијална улога во подготовката на корисна бизнис клима, за создавање на нови работни места. Понатаму, земјата би можела да го подобри порастот на вработувања со утврдување на шеми за јавна интезивна работна сила и поддржувајќи неконвенционални типови на вработување. Освен тоа, ефективната стратегија кон формализација на неформалниот работен пазар може да допринесе да се зголеми стапката на невработеност. Задоволувањето со формални работни места би можело да се зголеми со подобрувањето на вработувачката флексибилност, редуцирањето на таксите, запознавањето на различни социјални шеми за безбедност, итн.

Земјаки ги во обзир неповолните карактеристики од работната сила (возраст, образовна и професионална структура) во Република Македонија **вработувањето** е екстремно важна тема. Јавната политика може да го олесни формалното и коректно платеното вработување со осигурување на добро образование, со поставување на училишни наставни програми кој ќе ги задоволи барањата на пазарот на работна сила, одредување на соодветни шеми за професионална едукација, како и доживотно учење, итн.

Заедно со високата стапка на невработеност, постои екстремно висока сиромаштија во Република Македонија (околу 30% од популацијата е под прагот на сиромаштија) која е раширена помеѓу невработените, како и меѓу вработените делови од популацијата. Има неколку инструменти, кои државата би можела да ги употреби **за да ја намали сиромаштијата, т.е. недоволната заработувачка на популацијата**: законска одредба за минимум заработка; загарантиран минимален доход за невработените луѓе и други категории на луѓе кои се загрозиени; субвенцирани домови и храна за најзагрозените граѓани и помош во кеш за популацијата на која живее во екстремно тешки услови.

Популацијата и работната сила во Република Македонија се карактеризира со ниско ниво на образование коешто преставува главна закана за одржлив развој и национален просперитет на земјата. Затоа, они луѓе кои ја креираат политиката, би требало да ги оспособат сите деца, млади луѓе и возрасни, без разлика на нивниот социјален и економски статус, место на живеење или способност, пол, етничка и религиозна припадност, да имаат **еднаков пристап и еднакви можности за образование со одредени стандарди за квалитет**.

Со почит на моменталната ситуација, образовната политика која ги вклучува сите, би требало да биде изградена на следниве приоритети: подобрување на физичкиот пристап до училиштата, овозможувајќи образовна диплома се до средно школо; осигурувајќи високо квалитетни севиси за учење и образовни севиси; осигурувајќи задолжително посетување на образование; зголемено запишување на децата во градинки; универзитетски пристап за сите квалификувани луѓе без разлика на нивниот финансиски статус, осигурувајќи високи стандарди на универзитетите како во државните, така и во приватните.

Сегашниот **здравствен систем** во Република Македонија, е конструиран како јавно финансиран систем кој официјално овозможува пристап до сите

здравствени сервиси, но праксата рефлектира голем број слабости во достапноста, квалитетот, тајмингот и ефикасноста од доставувањето на услугите. Во тој поглед, заедно со очекуваните трендови на процесот на стареење на популацијата, ранливите групи во однос на нивниот пристап и добивките од системите за здравствена нега би требало да се идентификуваат (пациенти за нега на долгорочни стази; постари пациенти; популација од руралните средини, Ромска популација; не-осигурани работници и работници-технолошки вишок). Што се однесува до проблемот од социјалното исклучување во Република Македонија, **здравствениот систем би требало да е базиран на принципите на солидарност, еднаквост и соодветна ефикасност.** Овој модел би требало да вклучува : обезбедување на соодветен здравствен систем за сите; контролирани со регулации приватни здравствени услуги во примарната здравствена нега, со исклучок на некои превентивни и итни сервиси; рационализирани и добро менаџирани јавни болници достапни за сите граѓани; реформи во здравствената осигурителна полиса, итн.

Подобрувањето на доставата на социјални услуги и бенефиции е особено важна детерминанта од Оддржливиот Развој на Република Македонија, што се однесува до социјалното вклучување. До сега, социјалните сервиси и бенефиции беа достапни до тесните категории на луѓе во тешка ситуација но не обезбедуваа помош за сите ранливи групи од популацијата. Во тој поглед, заедно со сегашната неефикасна координација помеѓу агенциите и организациите кои работат во полето на социјалниот напредок, подобрувањето на понудата на социјални услуги и бенефиции во земјата би требало да бидат базирани на: ставање голем акцент на проценка базирана според потребите; подобрување на капацитетите за доставување на социјални услуги; децентрализација на социјалните услуги; систематска проценка пред воведување на по ригиден критериум, кое се однесува на пристапот на социјалните услуги.

Популацијата и стареењето на работната сила во Република Македонија станува сериозна пречка за процесот на оддржливиот развој. Импликациите од демографското стареење се манифестираат во промените на демографскиот развој, дотокот на работна сила и главната човечка формација, економски развој, систем на трансфери (особено пензијата и здравствениот систем) итн. Сегашните и очекуваните промени во развојот на човештвото и процесот на демографско стареење во Република Македонија, несомнено ја истакнуваат потребата од **добра долгорочна политика во однос на популацијата.** Тоа би требало да биде **имплицитна популациона политика**, со низа на индиректни мерки во други поврзани политики (политика на вработување, фискална политика, кредитна политика, политика на домување, политика на цени за добра и сервиси за деца, итн.). Мерките би требало да ги насочат посебните компоненти на вкупното популационо движење (наталитет/плодност и миграции) во социјално оддржлива насока.

Недостатокот на миграциона политика во Република Македонија резултираше во негативни ефекти на интерната и интернационалната миграција. Земјаки ја во предвид биодинамиката и стареењето на популација , понатамошните неочекувани миграции можат да имаат енормни негативни импликации на популационите процеси. Затоа е потребно **да се усвои конзистентна долгорочна миграциона политика**, како дел од вкупната популациона политика на земјата. Нејзините мерки би требало да бидат насочени кон намалување на емиграцијата од помалите општини и рурални средини и посебно имиграцијата во Скопје. Во тој поглед, формулацијата на политиката на соодветен развој насочена кон побалансиран регионален развој е потребна, особено со желба за развој на руралните средини и помалите општини. Освен

тоа, миграционата политика, би требало да помогне на намалувањето на големите долготрајни емиграции во странство, особено интелектуалната емиграција. Мерките би требало првенствено да се насочени кон стимулирање на привремено вработување во странство, т.е. промоција на мобилност на високо едуцирани луѓе со цел за нивно професионално усовршување кое би можело да биде по бенефицијално за оддржливиот развој во Република Македонија.

Стратешки мерки – Социјална вклученост, демографија и миграции

- Подобрување на бизнис климата за создавање на нови работни места.
- Одредени интензивни работни јавни шеми и поддршка на неконвенционални типови на вработување.
- Развивање и позајмување на ефективна стратегија за формализација на неофицијален работен пазар.
- Подобрување на вработеноста на работната сила.
- Воведување на инструменти кои ќе ја намалат сиромаштијата за делот од популацијата кој не заработува доволно.
- Изградба на политика за едукативно вклучување, која ќе развие еднаков пристап до образование и еднакви можности за образование со одредени стандарди за квалитет.
- Развивање на модел за здравје, базиран на принципите за солидарност, еднаквост и соодветна ефикасност, заедно со очекуваните трендови на популацијата која старее.
- Подобрување на набавката на социјални услуги и бенефиции особено во поглед на потребите базирани на оценување, капацитетите за нивна набавка и децентрализација на социјалните сервиси..
- Формулирање и спроведување на добра долгорочна политика која ќе инкорпорира правец на индиректни мерки за посебни компоненти на вкупното популационо движење.
- Прифаќање на постојана долготрајна миграциона политика која ќе инкорпорира правец за внатрешна и интернационална миграција.

6. Македонски цели за оддржлив развој и мерки за нивна имплементација

Следниве предлог цели обезбедуваат целосен опис на цели на македонскиот одржлив развој и стратешките мерки изведени од целно ориентираните планирања на проекти во различните секторски и меѓусекторски работни групи. Во однос на хиерархијата на целите, ќе бидат претставени овие шаблони ревидирани заедно со релевантните Дрва на цели од Анекс бр. 2.

Политики и правни прашања

Меѓусекторско прашање : Национална политика и правни прашања

--

Специфични клучни предизвици за РМ / Клучни цели

РМ 1. Добро владеење и подобро креирање на политики

Клучна цел : Да се создаде пристап за добро владеење и подобро правење на политика, базирано на подобра регулатива и на принципот дека одржливиот развој мора да биде интегриран во правење на политика на сите нивоа. Ова бара, сите нивоа на владата да ги поддржува и да соработува со нив заедно сметајќи ги различните институционални опции, култури и специфични околности во различните региони на Република Македонија.

РМ 2. Диверзификација на приходите во руралните региони и предизвиците на одржливиот развој

Клучна цел : Активно да се поттикнува одржлив развој за да се промени структурата на приходите во руралните средини во Република Македонија (РМ), да се создадат регионални услуги со додадени вредности, да се олесни регионалното и градско просторно планирање на одржливиот развој и да се осигура дека внатрешната и надворешната политика на Владата на Република Македонија се конзистентни со глобалниот одржлив развој и неговите меѓународни обврски.

РМ 3. Економски просперитет и креирање нови работни места

Клучна цел : Да се придонесе за зголемување на конкурентноста, економски просперитет и отворање поголем број нови работни места со изведување на неопходни структурални промени кои ќе ја оспособат економијата на различни нивоа за да се избори со предизвиците на глобализацијата со создавање на поле на дејствие во кое динамиката, иновацијата и креативното претприемчивство можат да цветаат додека се осигура социјална еднаквост и здрава околина.

РМ 4. Одржливи човечки населби

Клучна цел : Да се подобри социјалниот, економскиот и квалитет на животната средина на човечките населби и работни средини на сите луѓе.

РМ 5. Меѓу-секторска политика која придонесува за општество на знаење

Клучна цел : Да се стимулира развој базиран на општество на знаење во Република Македонија кое на граѓаните ќе им даде клучни компетенции и функционална писменост која ја одредува глобалната конкурентност и ќе го развие однесувањето на граѓаните кон одржлив развој.

Клучни Предизвици / Клучни Цели како во Обновената Стратегија за одржлив развој на ЕУ (Јуни 2006 година)

ЕУ 1. Климатски промени и чиста енергија

Клучна цел : Да се ограничат климатските промена и нејзините трошоци и негативните ефекти за општеството и средината.

ЕУ 2. Одржлив транспорт

Клучна цел : Да се осигура дека нашиот транспотрен систем ги задоволува општествените економски, социјални и еколошки потреби додека се минимизираат нивните несакани влијанија во економијата, општеството и средината.

ЕУ 3. Одржлива потрошувачка и производство

Клучна цел : Да се развие одржлива потрошувачка и производствени обрасци

ЕУ 4. Заштита и управување со природни ресурси

Клучна цел : Да се подобри менаџментот и да се избегне преку умерената експлоатација на природните ресурси, препознавајќи ја вредноста на сервисите на екосистемите.

ЕУ 5. Јавно здравство

Клучна цел : Да промовира добро јавно здравство со еднакви услови и да ја подобри заштитата против закани за здравјето.

ЕУ 6. Социјална вклученост, демографија и миграција

Клучна цел : Да се создаде социјално вклучено општество, со земање во обзир солидарноста помеѓу и во рамките на генерациите и да обезбеди и зголеми квалитет на живот на граѓаните како предуслов за долготрајната благосостојба на популацијата.

Главна цел

Да се развие добар институционален и правен систем за одржлив развој, поддржан од интегриран политички пристап кон одржлив развој и хармонизирана легислатива со ЕУ легислатива.

Цел

Развиена политика и институционален систем за ОР

Резултат 1

1. Добра ОР политика, во поглед на трите столбови на ОР (економски, животна средина, социјално)

Резултати 1x :

	<p>1.1 Стратешки документи за елаборирање на ОР</p> <p>1.1.1 Завршени меѓу-секторски стратегии на секторите (и политиките)</p> <p>1.1.2 Формулирани принципи за ОР</p> <p>1.1.3 Развиен посебен пристап во правењето политика за ОР</p> <p>1.1.4 Зајакната меѓу министерска соработка помеѓу оние што ја прават политиката</p> <p>1.1.5 Идентификувани спојување помеѓу секторите за ОР</p> <p>1.2 Поставување на институционална структура за креирање политика на ОР и имплементација</p> <p>1.2.1. Нови или прилагодени постоечки институции за креирање на политика на ОР</p> <p>1.2.2 Јасно поставени одговорности помеѓу оние кои ја прават политиката на ОР</p> <p>1.2.3 Идентификувани институции за правење на политика на ОР и имплементација</p> <p>1.2.4 Идентификување на димензија на ОР од перспектива на секторите</p>
Резултат 2	
2. Формулирани/прегледани добри секторски политики со димензија на ОР	
	Резултати 2x :
	2.1 Формулирани/прегледани добри секторски политики со димензија на ОР
	2.1.1 Концепирани секторски политики со ОР димензија поврзана со ОР столбови
	2.1.2 Комплетирани меѓусекторски политики, од перспектива на ОР
	2.1.3 Зајакнати меѓу-министерски соработки во формулирање на секторите
	2.1.4 Идентификувана потреба за запознавање/преглед на димензијата на секторите на политиките на ОР
	2.2 Детално разработени стратешки документи, по поглед на димензија на ОР
	2.2.1 Концепирани секторни стратешки документи, во поглед на димензија на ОР
	2.2.2 Комплетиран преглед на постоечките документи за стратешки сектори, од перспектива на ОР
	2.2.3 Зајакнати интер-министерски соработки во документите за концепирани секторски стратегии
	2.2.4 Идентификувана потреба за детална разработка на документи за стратешки сектори
Резултат 3	
3. Секторска легислатива хармонизирана со ЕУ легислатива во однос на ОР	
	Резултати 3x :

	<p>Усвоена/дополнета секторска легислатива во однос на ОР</p> <p>3.1.1 Концепирани/прегледани секторски легислативи</p> <p>3.1.2 Зајакната интер-министерска соработка во аспектите на меѓу-секторска легислатива на ОР</p> <p>3.1.3 Распоредена хармонизација на секторската легислатива, во поглед на ОР</p> <p>3.1.4 Објаснети одговорности на институциите во концепипраните меѓу-секторски аспекти на легислатурата на ОР</p> <p>3.1.5 Идентификувано ниво на хармонизација потребно во законските сектори на ОР</p> <p>3.2 Зајакнат институционален капацитет за хармонизирање на секторската легислатива во однос на ОР</p> <p>3.2.1 Развиена помош за концепирање на аспектите од секторската легислатива (од ЕУ и други донации) за ОР</p> <p>3.2.2 Идентификувани значења за институционално градење на капацитет (техничка помош, итн.)</p> <p>3.2.3 Идентификувани потреби за институционален капацитет</p>
Резултат 4	
4. Создадени механизми за имплементација на политиката и легислативата за ОР	
	Резултат 4х :
	<p>4.1 Создадени механизми за имплементација на политиката на ОР</p> <p>4.1.1 Комплетирани меѓу-секторски инструменти за секторите за имплементација на политиката на ОР</p> <p>4.1.2 Идентификувани секторски инструменти за имплементација на политиката на ОР</p> <p>4.1.3 Зајакнување на интер-министерската соработка за креирање на инструменти за имплементација на политиката на ОР</p> <p>4.1.4 Кларификација на одговорностите на оние кои ја прават политиката за имплементација на политиката на ОР</p> <p>4.1.5 Идентификувани институционални кои треба да се создадат за имплементација на политиката на ОР</p> <p>4.2. Креирани механизми за имплементација на легислативата која се однесува на ОР</p> <p>4.2.1 Комплетирани меѓу-секторски инструменти за имплементација на аспектите на правењето на легислатурата на ОР и имплементација</p> <p>4.2.2 Идентификувани секторски инструменти за имплементација на легислативата на ОР</p> <p>4.2.3 Зајакната интер-министерска соработка за создавање на инструменти за ОР</p> <p>4.2.4 Јасна поделба на одговорностите на секторските институции во имплементацијата на ОР</p> <p>4.2.5 Идентификувани институции кои треба да се создадат за имплементација на легислативата на ОР</p>

Животна средина
Меѓу-секторска-Тема : Животна средина
Специфични Клучни Предизвици за РМ / Клучни цели
<p>РМ 1. Добро владеење и подобро креирање на политики <u>Клучна цел</u> : Да се основа пристап за добро владеење и подобро правење на политика базиран на подобра контрола и на принцип во кој одржливиот развој мора да биде интергриран во правење на политика на сите нивоа. Ова бара поддршка од Владата на сите нивоа и да соработува со секој од нив, земајќи ја во обзир различната институционална поставеност, култура и специфични околности во различни региони на Република Македонија.</p> <p>РМ 2. Диверзификација на приходите во руралните региони и предизвиците на одржливиот развој <u>Клучна цел</u> : Активно да се поттикнува одржлив развој за да се промени структурата на приходите во руралните средини во Република Македонија (РМ), да се создадат регионални услуги со додадени вредности, да се олесни регионалното и градско просторно планирање на одржливиот развој и да се осигура дека внатрешната и надворешната политика на Владата на Република Македонија се конзистентни со глобалниот одржлив развој и неговите меѓународни обврски.</p> <p>РМ 3. Економски просперитет и креирање нови работни места <u>Клучна цел</u> : Да се придонесе до зголемена конкурентност, економски просперитет и зголемување на нови работни места, со изведување на неопходни структурни промени кои ја оспособуваат економијата на различни нивоа за да излезат на крај со предизвиците од глобализацијата со креирање на поле на дејствување во кое може да цвета динамичноста, иновативноста и креативноста додека истовремено се обезбедува социјална еднаквост и здрава средина.</p> <p>РМ 4. Одржливи човечки населби <u>Клучна цел</u> : Да се подобри социјалниот, економскиот и квалитетот на животната средина во човечките населби како и работните средини на сите луѓе.</p> <p>РМ 5. Меѓу - секторски политики кои придонесуваат за општество на знаење. <u>Клучна цел</u> : Да се стимулира развој на општество-базирано на знаење во Република Македонија, кое ќе ги обезбеди граѓаните со клучните способности и функционална писменост која ја одредува светската писменост и ќе го развие граѓанското однесување кон одржлив развој.</p>
Клучни предизвици / Клучни цели како во Обновените ЕУСОП (Јуни, 2006 година)

ЕУ 1. Климатски промени и чиста енергија

Клучна цел : Да се ограничат климатските промена и нејзините трошоци и негативни ефекти за општеството и средината.

ЕУ 2. Одржлив транспорт

Клучна цел : Да се осигура дека нашите транспортни системи ги задоволуваат економските, социјалните и еколошките потреби, додека се минимизираат нивните несакани влијанија на економијата, општеството и околината.

ЕУ 3. Одржлива потрошувачка и производство

Клучна цел : Да се поттикнува одржлива потрошувачка и производствени модели.

ЕУ 4. Заштита и управување со природните извори

Клучна цел : Да се подобри управувањето и избегне прекуумерената експлоатација на природните извори, препознавајќи ја вредноста на сервисите на еко системите.

ЕУ 5. Јавно здравство

Клучна цел : Да се поттикнува добро јавно здравство со еднакви услови и да се подобри заштитата против здравствените закани.

Главна цел 1

1. Да се основаат здрави еко-системи со богат потенцијал на биолошка разновидност и сочувани природни извори за идните генерации.

Главна ел 2

2. Да се овозможи економски прогрес преку можности за нови работни места посветени на заштита на животната средина и подобрување.

Главна цел 3

3. Да се поддржи социјален просперитет на руралните општини преку препознавање и употребување на потенцијалите од вредностите на здрави еко-системи.

Цел

Сочувана животна средина и одржливо управување со природните богатства во Македонија

Резултат 1

1. Воспоставен **ЕУ стандардизиран мониторинг систем** на животната средина и национална програма за следење на животната средина.

Резултати 1x :

1.1 Комплетирани Национални Системи :
- Информативен систем за животната средина
- Информативен систем за просторно планирање

1.2 Добиени доверливи податоци од мониторинг на животната средина во РМ

1.3 Редовен мониторинг на сите медиуми во животната средина

	подготвен и имплементиран 1.4 Подготвени национални индикатори за животна средина 1.5 Реконструкција на еколошкиот мониторинг систем со вклучување на релевантни истражувачки институции и основање и надгледување од страна на ЕУ ЕПА.
Резултат 2	
2. Животната средина како официјално препознаен приоритет на Владата на РМ	
	Резултати 2х :
	2.1 Засилен развој на еко-туризмот 2.2 Зголемена граѓанска одговорност за штетите на животната средина 2.3 Засилено производство на здрава храна 2.4 Високо поддржана имплементација на системот на еко-ремедијација 2.5 Зголемена јавна свест за заштита на животната средина и концептот на одржлив развој 2.6 Оспособени алтернативни финансиски извори за средината 2.7 Зголемени буџетски средства за еколошки проекти и нивна апликација 2.8 Адекватни поделби на надлежности помеѓу владините сектори во однос на животната средина 2.8.1 Зголемена соработка со МЖЗиПП 2.8.2 Зголемена меѓу-секторска координација и соработка во Владата во однос на прашања од животна средина
Резултат 3	
3. Постигнато високо ниво на имплементација на закони за животна средина	
	Резултати 3х :
	3.1 Значително зголемување на казни за штетите направени во животната средина 3.2 Постигната голема административна ефикасност во однос на прашања од областа на животната средина и функционалната еко-полиција 3.3 Зголемени централни и локални капацитети за имплементација на усвоени закони 3.3.1 Зголемен административен капацитет на општинско ниво за работи во однос на животната средина 3.3.1.1 Заокружена институционалната рамка на Министерството за животна средина и просторно планирање 3.4 Завршено инкорпорирање на ЕУ легислативата во националната легислатива

	<p>3.4.1 Завршена подготовка и усвојување на потребни статuti, планови и програми</p> <p>3.4.1.1 Усвојување на сеуште непоминати закони во врска со животната средина</p>
--	---

Резултат 4	
4. Постигната целосна ефикасност на министерството за животна средина и просторно планирање	
	Резултати 4х:
	<p>4.1. Зголемено јавното учество во процесот на одлучување во заштитата на животната средина</p> <p>4.2 Зголемен текот на информации за животната средина</p> <p>4.3 Ефикасно имплементиран Законот за животната средина</p> <p>4.4. Извршени потребни промени за постигнување на организациска поставеност на адекватниот човечки и финансиски ресурс во МЖСПП</p> <p>4.4.1 Превземени превентивни мерки за спречување на корупција во МЖСПП преку лоцирање на коруптивни точки</p> <p>4.4.1.1 Спречена партизација во МЖСПП</p> <p>4.4.1.2 Превземена одговорност за неефикасност на Министерството и грешките за превземање акции во превенција на нарушувањето на животната средина во РМ</p> <p>4.4.2 Постигната независност од странски инвестиции</p> <p>4.4.2.1 Развиени алтернативни извори на финансирање</p> <p>4.4.2.2 Воспоставена адекватна алокација на буџетот</p> <p>4.4.3 Продуциран правилно образован кадар</p> <p>4.4.3.1 Вклучени наставни предмети за животната средина во универзитетите</p> <p>4.4.3.2 Зголемена јавна свесност за ОР</p> <p>4.5 Препознаени приоритетите за заштитата на животната средина од страна на Владата на РМ</p>

Енергија

Сектор: Енергија
Специфични Клучни предизвици за РМ/ Клучни цели
РМ 2. Добро владеење и подобро креирање на политики Клучна цел: Поставување пристап за добро владеење и подобро креирање на политика врз основа на на подобра регулатива и на принципот дека одржливиот развој мора да биде интегриран во донесувањето одлуки на сите нивоа. Ова бара сите нивоа на власт да се подржат и да соработуваат едни со други, земајќи ги во предвид различните институционални поставености, култури и специфични услови во различните региони во Република Македонија
РМ 2. Диверзификација на приходот во руралните региони и предизвиците на одржливиот развој Клучна цел: Активно да се поттикнува одржливиот развој со цел да се изврши диверзификација на приходите во руралните региони во Република Македонија (РМ), да се генерираат регионални услуги со додадена вредност, да се потпомгне регионалното и урбаното ОР просторно планирање, и да се осигура дека внатрешната и надворешната политика на Владата на РМ се конзистентни со глобалниот одржлив развој и нејзините меѓународни обврски.
РМ 3. Економскиот просперитет и креирање нови работни места Клучна цел: Да се придонесе за зголемување на конкурентноста, економскиот раст и креирањето нови работни места преку извршување потребни структурни промени кои и овозможуваат на економијата на разни нивоа да се справува со предизвиците на глобализацијата преку создавање на поле за играње во кој динамизмот, иновацијата и креативното претприемништво може да цвета преку осигурување на социјална еднаквост и здрава животна средина
Клучни Предизвици / Клучни Цели како во обновената ЕУ СДС (Јуни 2006)
ЕУ 1. Климатски промени и чиста енергија Клучна цел: Да се ограничат климатските промена и трошоците кои произлегуваат како и негативните ефекти кон општеството и животната средина.
ЕУ 2. Одржлив транспорт Клучна цел: Да се осигура дека нашите транспортни системи ги задоволуваат општествените економски, социјални и потреби од животната средина додека се намалува нивното непосакувано влијание на економијата, општеството и животната средина.
ЕУ 3. Одржлива потрошувачка и производство Клучна цел: Да се поттикнува одржлива потрошувачка и модели на производството.
Главна цел 1
1. Да се намали зависноста од увоз на енергија
Главна цел 2
2. Да се осигура доверлив извор за енергетско снабдување за сите граѓани
Главна цел 3
3. Да се намали загадувањето на животната средина поврзано со енергијата (глобално и локално)
Цел 1

1. Подобрена ефикасност во енергетско производство	
Резултат 1.1	
1.1 Мешавината на горива подобрена	
	Резултати 1.1.x
	1.1.1. Зголемено учество на други горива (гас и обновливи) во мешавината на горива
Резултат 1.2	
1.2 Примена на напредни технологии за производство на енергија	
	Резултати 1.2.x
	1.2.1 Обезбедени инвестиции за рехабилитација и одржување ¹⁰
	1.2.2 Користење на комбинирана топлинска и енергија од чист јаглен
Резултат 1.3	
1.3 Проширен енергетскиот систем	
	Резултати 1.3x
	1.3.1 Обезбедени инвестиции во нови производствени простории
	1.3.2. Спроведена мудра и транспарентна приватизација на енергетските производствени центри
	1.3.3 Подобрени капацитетите за стратешко планирање
	1.3.4 Обезбедени инвестиции за помошна инфраструктура
	1.3.4.1 Подобрени ново изградените интерконекции
	1.3.4.2 Подобрена искористеноста на гасоводот
Цел 2	
2. Подобрена ефикасноста во користењето на енергијата	
Цел 2.1	
2.1. Подобрена енергетска ефикасност во индустријата	
Резултат 2.1.1	
2.1.1 Планирање и одлучување е подобро	
	Резултати 2.1.1.x
	2.1.1.1 Инволвирани се лица кои донесуваат одлуки /планери со знаење и визија
	2.1.1.2 Намалено/отстрането е политичко влијание на одлучување
	2.1.1.3 Зголемена е грижата за животната средина
	2.1.1.4 Аспектите на животната средина се земени во предвид во понатамошни приватизации на индустриските капацитети
Резултат 2.1.2	
2.1.2 Применети се најдобри расположиви технологии/практики	
	Резултати 2.1.2.x
	2.1.2.1 Намалена е конверзијата електрична енергија - топлина
	2.1.2.1.1 Рационализирана е цената на електричната енергија
	2.1.2.1.2 Изградена е мрежа за дистрибуција на гас
	2.1.2.2 Превземена е интервенција во енергетската ефикасност
	2.1.2.2.1 Социјалниот и интересот за животната средина се

	почитувани 2.1.2.3 Обезбедени се инвестиции во нови технологии 2.1.2.3.1. Подобрена е имплементација на законодавството 2.1.2.3.1.1. Подобрена е ефикасноста на правосудството 2.1.2.3.1.2 Воспоставени се адекватни казни 2.1.2.3.1.3 Целосно е воспоставен мониторинг систем 2.1.2.3.1.4 Интернализирани се надворешните трошоци (воведен данок за загадувачите)
Цел 2.2.	
2.2.	Подобрена е енергетска ефикасност во домаќинствата и јавниот сектор
Резултат 2.2.1	
2.2.1 Намалена е електрична енергија за греење	
	Резултати 2.2.1.x
	2.2.1.1 Рационализирана е цената на електрична енергија
	2.2.1.2 Изградени се мрежи за дистрибуција на гас
Резултат 2.2.2	
2.2.2 Заокружено секундарно законодавство	
	Резултати 2.2.2x
	2.2.2.1 Усвоено е законодавство/регулатива за градење на кодови
	2.2.2.2 Усвоено е законодавство/регулатива за означување
Резултати 2.2.3	
2.2.3 Подигната свест	
	Резултати 2.2.3x
	2.2.3.1 Ввоспоставени се навики за штедење енергија 2.2.3.1.1 Рационализирана е цената на електрична енергија 2.2.3.1.2 Организирани се кампањи 2.2.3.1.3 Изработени се основни образовни програми
	2.2.3.2 Подобрен е процесот на донесувањето одлуки 2.2.3.2.1 Почитувани се општествениот и интересот на животната средина
Цел 2.3	
2.3 Подобрена е енергетска ефикасност во транспортот	
Резултат 2.3.1	
2.3.1 Подобрен е квалитет на горивата	
	Резултати 2.3.1.x
	2.3.1.1 Усвоени се нови стандарди
Резултат 2.3.2	
2.3.2 Обновен е возниот парк	
Резултат 2.3.3	
2.3.3 Обезбедени се адекватни економски инструменти	
Резултат 2.3.4	
2.3.4 Подобрен е јавниот транспорт	
	Резултати 2.3.4.x
	Види ги релевантните резултати од секторот Транспорт и Инфраструктура

Цел 3	
3. Зголемена искористеност на ОИЕ	
Резултат 3.1	
3.1 Обезбедени се инвестиции	
	Резултати 3.1.x
	3.1.1 Обезбедено е национално финансирање
	3.1.1.1 Изграден е капацитет на институциите
	3.1.1.2 Изготвено и донесено законодавство/регулатива
	3.1.1.3 Намалена и ефикасна администрација
	3.1.2 Зголемен потенцијал за привлекување странски инвестиции
	3.1.2.1 Изграден е капацитет на институциите
	3.1.2.2 Изготвено и донесено законодавство/регулатива
	3.1.2.3 Намалена и ефикасна администрација
Резултати 3.2	
3.2 Подобен процесот на донесувањето одлуки	
	Резултати 3.2.x
	3.2.1 Зголемена е свеста за примена на РЕС
	3.2.2 Појитуван е општествениот и интересот на животната средина
	3.2.3 Обезбедена е раширеност на информацијата
	3.2.4. Превземени се пилот проекти

Земјоделство и рурален развој

Сектор: Земјоделство и рурален развој
Специфични Клучни предизвици за РМ / Клучни цели
РМ 1. Добро владеење и подобро креирање на политики <u>Клучна цел:</u> Да се постави пристап за добро владеење и подобро креирање на политики, засновано на подобра регулатива и на принципот дека одржливиот развој мора да биде интегриран во креирањето на политика на сите нивоа на власт. Ова бара сите нивоа на власт да се подржуваат и соработуваат едни со други, земајќи ги предвид различната институционална поставеност, култура и специфичните околности во различните региони на Република Македонија.
РМ 2. Диверзификација на приходите во руралните региони и предизвиците на одржливиот развој <u>Клучна цел:</u> Активно да се поттикнува одржливиот развој со цел диверзификација на приходите во руралните региони во Република Македонија (РМ), да се генерира регионални циклуси на додадена вредност, да се олесни регионалниот и урбаниот одржлив развој на просторно планирање, и да се осигура дека внатрешните и надворешните политики на Владата на РМ се конзистентни со глобалниот одржлив развој и нејзините меѓународни обврски.
РМ 3. Економски просперитет и креирање нови работни места

<p>Клучна цел: Да се придонесе за зголемување на конкурентноста, економскиот раст и унапредување на создавањето на работа преку извршување потребни структурни промени кои и овозможуваат на економијата на разни нивоа да се снајде со предизвиците на глобализацијата преку создавање на поле за играње во кој динамизмот, иновацијата и креативното претприемништво може да цвета преку осигурување на социјална еднаквост и здрава животна средина</p> <p>PM 4. Одржливи човечки населби</p> <p>Клучна цел: Да се подобри социјалниот, економскиот и квалитетот на животната средина на човековите населби и животната и работна средина на сите луѓе.</p> <p>PM 5. Меѓусекторски политики кои придонесуваат кон општество на знаењето</p> <p>Клучна цел: Да се стимулира развој на општество засновано на знаење во Република Македонија што ќе им ги обезбеди на граѓаните клучните компетенции и функционална писменост која ќе ја определи глобалната конкурентност, истовремено ќе го развие ставот на граѓаните кон одржлив развој.</p>
<p>Клучни Предизвици / Клучни цели како во обновената ЕУ СДС (Јуни 2006)</p>
<p>ЕУ 1. Климатски промени и чиста енергија</p> <p>Клучна цел: Да се ограничат климатските промена и нејзините трошоци и негативните ефекти врз општеството и животната средина.</p> <p>ЕУ 2. Одржлив транспорт</p> <p>Клучна цел: Да се осигура дека нашите транспортни системи ги задоволуваат општествените економски, социјални и потреби од животната средина додека се намалува нивното непосакувано влијание врз економијата, општеството и животната средина.</p> <p>ЕУ 3. Одржлива потрошувачка и производство</p> <p>Клучна цел: Да се промовира одржлива потрошувачка и модели на производството.</p> <p>ЕУ 4. Заштита и управување со природни ресурси</p> <p>Клучна цел: Да се унапреди управувањето и да се избегне прекумерното експлоатирање на природните ресурси, препознавање на вредностите на услугите на еко-системот.</p> <p>ЕУ 5. Јавно здравство</p> <p>Клучна цел: Да се поттикнува добро јавно здравство на еднакви услови и да се унапреди заштитата против здравствените закани.</p> <p>ЕУ 6. Социјална вклученост, Демографија и Миграција</p> <p>Клучна цел: Да се создаде социјално вклучено општество преку земање во предвид солидарност помеѓу и во генерациите и да се обезбеди и осигура квалитетот на животот на граѓаните како предуслов за трајна индивидуална благосостојба.</p>
<p>Главна цел 1</p> <p>1. Да се подобри земјоделството и руралната економија на Република Македонија.</p>
<p>Главна цел 2</p> <p>2. Да се подобри земјоделството и да се развијат руралните региони во Република Македонија општествено урамнотезени.</p>
<p>Главна цел 3</p>

3. Да се подобри земјоделството и да се развијат социјално урамнотежени рурални региони во Република Македонија.	
Цел	
Да се постигне одржливо земјоделство и да се интегрира регионален рурален развој на Република Македонија.	
Резултат 1.	
1. Воспоставена добра организација во секторот	
	Резултат 1.х:
	1.1. Подобрена е организацијата и планирањето на производството. 1.1.1. Подржана е постојната и силна Агенција за поттикнување на извозот ¹¹ 1.1.2. Обезбедена е осигурителна полиса за поддршка на земјоделските имоти. 1.1.3. Одржан е постојниот и силен Пазарен информациски систем (МИС). 1.1.4. Воведен оптимален број на приватно-јавни партнерства. 1.2. Заокружена е вертикалната интеграција на ланецот на понудата. 1.3. Силно е поддржано само-организирањето на македонските фармери. 1.3.1. Правилна оптимизација на земјоделскиот придонес 1.4. Започната е правилна и ефективна комуникација помеѓу учесниците и силна интерконекција во секторот 1.5. Заокружен е соодветен и ефективен систем за евиденција на фарми.
Резултат 2.	
2. Обезбедена е правилна земјоделска и рурално развојна политика	
	Резултат 2.х:
	2.1. Постои високо ниво на имплементација на стратегија 2.2. Поддржани се реформите во земјоделството и

¹¹ Краткорочни резултати (во следните 5 години) се наведени во италики.

	<p>секторот за храна согласно ЕУ регулативите</p> <p>2.2.1. Овозможено е добро формулирање и висока имплементација на национална политика за земјоделство</p> <p>2.2.2. Постои конзистентна политика на цени – регулативи за внатрешниот пазар согласно ЕУ</p> <p>2.3. Идентификувана и спроведена јасна поделба на надлежности помеѓу министерствата</p> <p>2.2.1 Постои заокружена правна рамка</p> <p>2.2.2 Обезбедена е конзистентност на јавната администрација (без промени со секоја нова Влада)</p> <p>2.2.3 Обезбеден е силен капацитет на Агенцијата за развој на земјоделството</p> <p>2.3. Обезбедени се прецизни стратегии и функционирање на постојните</p> <p>2.3.1. Донесена е стратегија за земјоделство и руралн развој</p> <p>2.3.2. Воведено е високо ниво на интегрирање на прашања за животната средина во земјоделството</p> <p>2.3.3. Воведено е високо ниво на свест во МЖСПП и кај други учесници за земјоделството и руралниот развој</p> <p>2.4. Започнато е правилно управување со податоци</p> <p>2.5. Обезбедени се достапни и точни статистички податоци</p>
Резултат 3.	
3. Воспоставен е силен институционален капацитет на секторот	
	Резултати 3.x
	<p>3.1. Воспоставен е силен институционален капацитет на секторот</p> <p>3.1.1. Воспоставена е институционална рамка за одржлив развој на општеството / секторот</p> <p>3.1.2. Воведени се соодветни финансиски инструменти за имплементација на одржливиот развој</p> <p>3.1.3. Подржани се генциите ППП, ЛАБС, ТЕСТ и вршење редовна контрола на истите</p> <p>3.1.4. Идентификувани се јасни надлежности помеѓу Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство и Министерството за економија, Министерство за животна средина, Министерство за здравство, Министерство за финансии и други министерства</p>

	<p>3.2. Завршено е зајакнувањето на институционалните капацитети на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство</p> <p>3.3. Спроведено е брзо и соодветно одлучување во Министерство за земјоделство</p> <p>3.3.1. Обезбедено е високо ниво на имплементација на Стратегијата</p> <p>3.3.2. Воспоставен е совет/одбор за земјоделството како интердисциплинарно тело</p> <p>3.3.3. Обезбедена е висока транспарентност на информација</p> <p>3.3.4. Поддржана е силна меѓу-институционална координација/соработка</p> <p>3.3.5. Обезбедено е оптимално институционално управување</p> <p>3.3.5.1 Обезбеден е силен капацитет на административниот персонал</p> <p>3.3.5.1.1. Обезбедена е правилна институционална поставеност</p> <p>3.3.5.1.2. Обезбедено е соодветно плаќање на административниот персонал</p> <p>3.3.5.1.3. Спречена е злоупотребата на административниот систем</p> <p>3.3.5.1.4. Обезбедено е вработување на стручни лица и обучени млади луѓе</p> <p>3.3.5.1.5. Обезбедено е оптимално користење на сегашните институционални капацитети</p> <p>3.3.5.2. Обезбедена е конзистентност во институционална меморија</p> <p>3.3.5.2.1 Обезбедено е спречување на ризикот дека долгорочните работи во администрацијата не се загрозени од политичките промени</p> <p>3.3.5.2.2 Избегнато е мешањето на политиката во институционалните активности</p> <p>3.3.6. Обезбедена е правилна комуникација и процедури во институциите</p> <p>3.3.7. Обезбедена е веб-ориентирана презентација на</p>
--	--

	јавните институции
Резултат 4.	
4. Подобрени се човечките ресурси во линија со одржливиот развој	
	Резултати 4.x
	4.1. Земјоделскиот сектор претставува инструмент да се задржат младите луѓе во земјоделството и руралните средини
	4.1.1. Обезбеден е оптимален број на производство во дворови и идентификувани фармери кои се занимаваат со земјоделство како дополнителна дејност
	4.1.2. Зголемена е атрактивноста на земјоделскиот сектор за можно вработување
	4.1.3. Обезбедена е пожелна старосна и полова структура во руралната средина и останатиот дел во секторот
	4.1.4. Обезбедено е оптимално користење на образована работна сила
	4.1.5. Идентифицирани се и подржани оптимален број на професионални комерцијални фармери
	4.2. Воведена е поголема мотивација за промени и подобрувања во секторот
	4.3. Понудено е високо образование на директни производители
	4.3.1. Обезбедени се силни вештини на управување на производителите и преработувачите и нивна поддршка
	4.3.2. Обезбедени се човечки ресурси на локално ниво за ЕУ интеграција
	4.3.3. Обезбедени се човечки ресурси на државно ниво за ЕУ интеграција
	4.4. Обезбедено е повисоко ниво на инвестиции во образованието и истражување поврзано со земјоделскиот сектор и нивна поддршка
	4.4.1. Обезбедени се високи капацитети на консултантски квалификации и знаења и нивна

	<p>поддршка</p> <p>4.4.2. Подобро е формалното образование (реформирано образование)</p> <p>4.4.3. Донесена и поддржана адекватна програма во формалното образование</p> <p>4.4.4. Обезбедена е стручна обука во секторот</p> <p>4.4.5. Обезбедени се методологии за доживотно учење и учење за возрасни</p> <p>4.4.6. Воведени се шеми за сертификации за вршење обука и консултации</p> <p>4.5. Дефинирани се таргет групи за образование и обука</p> <p>4.6. Постигната е добра репутација за земјоделскиот сектор</p> <p>4.7. Избегнато е историското занемарување на руралните и земјоделските средини</p>
Резултат 5.	
5. Охрабрена е деловната средина за одржлив развој на земјоделството	
	Резултат 5.х:
	<p>5.1. Извршена е адекватна промоција на брендови и продажби</p> <p>5.1.1. Подржан е силен тек на директни домашни и странски инвестиции</p> <p>5.1.2. Обезбедени се соодветни и постојни гаранциски фондови</p> <p>5.1.3. Охрабрени се банковни понуди– кредити за почеток на бизниси во земјоделството</p> <p>5.1.4. Охрабрени се инвестициите во земјоделството од страна на компаниите</p> <p>5.2. Обезбеден е висок тек на пазарни информации</p> <p>5.3. Обезбедена е силна поддршка и развој на секторот</p> <p>5.3.1. Обезбедена е добра бизнис средина (без административни бариери)</p>

	<p>5.3.2. Воспоставени се доволен број на приватно-јавни партнерства во секторот</p> <p>5.3.3. Спроведени се и координирани инспекциски служби на граничните терминали и внатрешниот пазар</p> <p>5.3.4. Обезбедена е правилна царинска документација потребна за увоз-извоз запознаена</p> <p>5.3.5. Обезбедени се кратки и едноставни административни процедури</p> <p>5.3.6. Намалена е сивата економија</p> <p>5.3.7. Понудени се добри услови на постојниот правен систем</p> <p>5.4. Понуден е висок капацитет за абсорбирање на грантови и инвестициски фондови</p> <p>5.5. Генериран е соодветен диверзитет на приходи во руралните средини</p> <p>5.5.1. Обезбеден е оптимален број на консултантски компании</p> <p>5.5.2. Воведена е добра координација помеѓу науката и праксата</p> <p>5.5.3. Воведено се и поддржани добри практики на корпоративно управување</p> <p>5.6. Адекватно се обучени менаџери во земјоделското претприемништво</p> <p>5.7. Воведен се различен асортиман на земјоделските производи и нивно промовирање</p> <p>5.8. Поддржан е процесот за подигнување на свеста за следните ЕУ барања на секторот</p>
Резултат 6.	
6. Обезбедена е имплементација на адекватни земјоделски практики ¹²	
	Резултати 6.х:

¹² Доле подвлечените резултати се сметаат да бидат пристигнати само во долго-рочниот хоризонт после 10 години. Ова зема во предвид специјална ситуација во земјоделската практика и се одделува од шемата често користена во овој НССД кога резултатите се дефинирани како кратко рочни и средно рочни.

<p>6.1. <u>Спроведен е оптимален број на агро-еколошки практики</u></p> <p>6.1.1. <u>Развиени се и спроведени оптимален број на еколошки практики</u></p> <p>6.1.2. <u>Развиени се и спроведени оптимален број на практики за одржливо производство</u></p> <p>6.1.3. <u>Развиени се и спроведени оптимален број на бренд-ориентирани производствени практики (регионални/локални) создадени и извршени</u></p> <p>6.1.3.1. <u>Развиени се и спроведени оптимален број на потекло-ориентирани производствени практики (регионални/локални)</u></p> <p>6.1.3.2. <i>Пддржана е адекватна имплементација на „код на однесување“ во ГАП</i></p> <p>6.1.4. <i>Испонети се минималните стандарди за здраво производство</i></p> <p>6.1.5. Обезбедено е правилно користење на ѓубрива и пестициди и наводнување</p> <p>6.1.5.1. Обезбедено е присуството на сеопфатно управување со отпадот во земјоделството и производството на добиток</p> <p>6.1.5.2. Обезбедени се и/или поддржани функционални машински кругови (за ГА, кооперации, организации на производители)</p> <p>6.1.6. <u>Развиени се и спроведени оптимален број добри земјоделски практики за заштита на вода, воздух, земја</u></p> <p>6.1.6.1. <u>Подобрено е управувањето со просторно земјиште</u></p> <p>6.1.6.2. Обезбедено е присуството на практики за отстранување на јагленород</p> <p>6.2. Обезбедени се и спроведени оптимален број на развојни технологии за користење на извори на алтернативна енергија од земјоделството</p> <p>6.2.1. Обезбедено е високо ниво на ЕУ стандардот „Енергетско фармерство“</p> <p>6.2.2. Зголемена е свеста на национално ниво за „Енергетско Фармерство“</p> <p>6.2.3. Зголемена е свеста на локално ниво за „Енергетско Фармерство“</p> <p>6.2.4. Воведени се и спроведени пилот проекти за „Енергетско Фармерство“ на национално ниво</p> <p>6.2.5. Воведени се и спроведени пилот проекти за „Енергетско Фармерство“ на локално ниво</p> <p>6.2.6. Силно се поддржани истражувањата и развојот на нови технологии за користење на алтернативна енергија и материјални извори од земјоделството</p> <p>6.3. <u>Спроведен е оптимален број на практики за безбедност на храната</u></p> <p>6.3.1. <u>Воспоставена е можност за следење на потеклото на животински и житни производи</u></p> <p>6.3.2. <u>Обезбедено е следење на нормалниот однос безбедност на храна – краен производ (квалитет)</u></p> <p>6.3.3. Обезбедена е висока имплементација на систем за производствени практики</p> <p>6.3.4. Обезбедено е следење на правила на ГАП</p> <p>6.3.4.1. Воспоставено е соодветно користење на вода,</p>
--

<p>ѓубрива и пестициди</p> <p>6.3.4.2. <u>Воспоставена е висока примена на стандарди за време на производството</u></p> <p>6.3.4.3. Воспоставена е соодветна експертиза и примена на после – жетвени технологии</p> <p>6.3.4.4. Воспоставено е правилно користење на ветеринарна медицина и додатоци</p> <p>6.3.5. Заокружено е национално законодавство во согласност со ЕУ (ГАП протоколи)</p> <p>6.3.5.1. Обезбедена е владина подршка во имплементација на советнички пакети</p> <p>6.3.5.2. Обезбеден е оптимален број советници (ХАССП, ЕУРЕПГАП)</p> <p>6.3.5.3. Воспоставен е системи за имплементација на сертификати (ХАССП, ЕУРЕПГАП)</p> <p>6.4. Обезбедена е достапност на информации за пазарна потреба (квалитетни потреби)</p> <p>6.5. Обезбедени се соодветни знаења/основни капацитети за советнички услуги (унапредени советнички услуги)</p> <p>6.6. Обезбедена е силна подршка за медиуми, НВО, асоцијации, консултантски компании во секторот</p> <p>6.7. Воведена е нова опрема и механизација (соодветна машинерија)</p> <p>6.8. Понудено е повисоко образование на директните производители</p>

Шумарство и рурален развој

Сектор: Шумарство и рурален развој
Специфични Клучни Предизвици за РМ/Клучни цели
РМ 1. Добро владеење и подобро креирање на политики <u>Клучна цел :</u> Да се создаде пристап на добро владеење и подобро креирање на политики, засновано на подобра регулатива и на принципот дека одржливиот развој мора да биде интегриран во креирањето на политика на сите нивоа. Ова бара сите нивоа на власта да се поддржуваат и соработуваат едни со други, земајќи ги предвид различната институционална поставеност, култура, и специфичните околности во различните региони на РМ.
РМ 2. Диверзификација на приходот во руралните региони и предизвиците на одржливиот развој <u>Клучна цел:</u> Да активно се промовира одржливиот развој со цел диверзификација на приходот во руралните региони во Република Македонија (РМ), да се генерираат регионални циклуси на додадена вредност, да се олесни регионалниот и урбаниот одржлив развој на просторно планирање, и да се осигура дека внатрешните и надворешните политики на Владата на РМ се конзистентни со глобалниот одржлив развој и нејзините меѓународни обврски.
РМ 3. Економскиот просперитет и создавање на работни места. <u>Клучна цел:</u> Да се придонесе за зголемување на конкурентноста,

<p>економскиот раст и унапредување на создавањето на работни места преку извршување потребни структурни промени кои и овозможуваат на економијата на разни нивоа да се снајде со предизвиците на глобализацијата преку создавање на поле за играње во кој динамизмот, иновацијата и креативното претприемништво може да цвета преку осигурување на социјална еднаквост и здрава животна средина</p> <p>РМ 4. Одржливи човекови населби</p> <p><u>Клучна цел:</u> Да се подобри социјалниот економскиот и квалитетот на животната средина на човековите населби и животната и работна средина на сите луѓе.</p>
<p>Клучни Предизвици / Клучни цели како во обновената ЕУ СОП (Јуни 2006)</p>
<p>ЕУ 1. Климатски промени и чиста енергија</p> <p><u>Клучна цел:</u> Да се ограничат климатските промени и нејзините трошоци и негативните ефекти кон општеството и животната средина.</p>
<p>ЕУ 2. Одржлив транспорт</p> <p><u>Клучна цел:</u> Да се осигура дека нашите транспортни системи ги задоволат општествените економски, социјални и потреби од животната средина додека се намалува нивното несакано влијание на економијата, општеството и животната средина.</p>
<p>ЕУ 3. Одржлива потрошувачка и производство</p> <p><u>Клучна цел:</u> Да се поттикнува одржлива потрошувачка и модели на производството.</p>
<p>ЕУ 4. Заштита и управување со природни ресурси</p> <p><u>Клучна цел:</u> Да се подобри управувањето и да се избегне прекумерното експлоатирање на природните ресурси, со препознавање на вредностите на услугите на еко-системот.</p>
<p>ЕУ 5. Јавно здравство</p> <p><u>Клучна цел:</u> Да се поттикнува добро јавно здравство на еднакви услови и да се подобри заштитата против здравствените закани.</p>
<p>ЕУ 6. Социјална вклученост, демографија и миграција</p> <p><u>Клучна цел:</u> Да се создаде социјално вклучено општество преку земање во предвид солидарност помеѓу и во генерациите и да се обезбеди и осигура квалитетот на животот на граѓаните како предуслов за трајна индивидуална благосостојба.</p>
<p>Главна цел 1</p> <p>4. Да се подобри шумарството и руралната економија на Република Македонија.</p>
<p>Главна цел 2</p> <p>5. Да се унапреди шумарството и да се развијат руралните региони во Република Македонија општествено урамнотежени.</p>
<p>Главна цел 3</p> <p>6. Да се подобри шумарството и да се развијат руралните региони во Република Македонија урамнотежени со животната средина.</p>
<p>Цел</p> <p>Постигнато е одржливо шумарство и интегриран регионален рурален развој на Република Македонија</p>

Резултат 1	
1. Постигната е правилна организација и управување во шумарството	
	Резултат 1.х:
	<ul style="list-style-type: none">1.1. Подобрена е организација на секторот1.2. Избегнат е конфликт на интереси (на индивидуално ниво) помеѓу одговорниот персонал во ЈП „Македонски Шуми“1.3. Поставени се адекватни тела за управување<ul style="list-style-type: none">1.3.1. Поставена е правилна организација на Јавното Претпријатие „Македонски Шуми“1.3.2. Подржана е финализацијата на катастарот1.4. Обезбедено е професионално работење на шумарството (без влијание на политиката)1.5. Владата е информирана за улогата на шумарството во економијата, руралниот развој и екологијата
Резултат 2	
2. Имплементирани се силни/ефикасни административни институционални капацитети во секторот	
	Резултат 2.х:
	<ul style="list-style-type: none">2.1. Поддржани се активности за зајакнување на институционалниот капацитет на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство2.2. Поддржани се активности за зацврстување на институционалниот капацитет на Јавното Претпријатие „Македонски Шуми“<ul style="list-style-type: none">2.2.1 Вработени се стручни и обучени млади луѓе2.2.2 Создадена е средина каде административниот персонал нема да биде злоупотребуван2.3. Избегнато е мешање на политиката во институционални активности2.4. Поддржана е правилна поставеност на институциите2.5. Воспоставен е систем за постојано професионално унапредување на персоналот

	<p>2.6. Постигнато е оптимално користење на институционалните капацитети</p> <p>2.7. Постигнато е оптимално плаќање на административниот персонал</p> <p>2.8. Обезбедена е транспарентност во процесот на вработување</p> <p>2.9. Обезбедена е правилна и ефикасна контрола (од страна на Владата) во работата на институциите за надминување на негативни фактори</p> <p>2.10. Подигната е јавната свест за шумарството</p> <p>2.11. Владата е информирана за улогата на шумарството во економијата, руралниот развој и екологијата</p>
Резултат 3	
3. Осигурена е примена на ефективни технологии и методологија	
	Резултат 3.х:
	<p>3.1. Обезбедена е примена на правилни методологии за планирање во шумарството</p> <p>3.2. Обезбедена е примена на модерни технолошки решенија во шумарството</p> <p>3.3. Обезбедена е примена на соодветни методологии за одредување на капацитети на не-дрвни шумарски производи</p> <p>3.3.1. Воведена е правилна методологија за водење и одржување на база на податоци за загрозени видови</p> <p>3.4. Подигната е јавна свест за шумарството</p> <p>3.4.1. Владата е информирана за улогата на шумарството во економијата, руралниот развој и екологијата</p>
Резултат 4	
4. Имплементирани се законски регулативи	
	Резултати 4.х:
	4.1. Избегнат е организираниот криминал

	<p>4.1.1. Избегната е незаконска сеча</p> <p>4.1.2. Обезбедено е подржување на ниските регулативи</p> <p>4.2. Подготвена е национална стратегија за заштита од шумски пожари</p> <p>4.2.1. Подготвен е општ план за управување</p> <p>4.2.2. Извршен е попис на шумите</p> <p>4.3. Избегнати се преклопувања на одговорности во однос на интегрирано просторно управување и природни ресурси</p> <p>4.4. Поддржано е воспоставување на пазарно управување</p> <p>4.4.1. Обезбедени се законските регулативи кои ќе дозволат редовни и доволни финансиски средства</p> <p>4.5. Владата е информирана за улогата на шумарството во економијата, руралниот развој и екологијата</p>
--	--

Туризам

Сектор: Туризам
Специфични Клучни Предизвици за РМ / Клучни цели
РМ 1. Добро владеење и подобро креирање на политики <u>Клучна цел</u> : Да се создаде пристап на добро владеење и подобро креирање на политики, засновано на подобра регулатива и на принципот дека одржливиот развој мора да биде интегриран во креирањето на политика на сите нивоа. Ова бара сите нивоа на власта да се поддржуваат и соработуваат едни со други, земајќи ги предвид различната институционална поставеност, култура, и специфичните околности во различните региони на РМ.
РМ 2. Диверзификација на приходите во руралните региони и предизвиците на одржливиот развој <u>Клучна цел</u> : Да се промовира активно одржливиот развој со цел диверзификација на приходот во руралните региони во Република Македонија (РМ), да се генерираат регионални циклуси на додадена вредност, да се олесни регионалниот и урбаниот одржлив развој на просторно планирање, и да се осигура дека внатрешните и надворешните политики на Владата на РМ се конзистентни со глобалниот одржлив развој и нејзините меѓународни обврски.
РМ 3. Економскиот просперитет и создавање на работни места

Клучна цел: Да се придонесе за зголемување на конкурентноста, економскиот раст и унапредување на создавањето на работа преку извршување потребни структурни промени кои и овозможуваат на економијата на разни нивоа да се справи со предизвиците на глобализацијата преку создавање на поле за натпревар во кој динамиката, иновацијата и креативното претприемништво може да цвета преку осигурување на социјална еднаквост и здрава животна средина

PM 4. Одржливи човечки населби

Клучна цел: Да се подобри социјалниот, економскиот и квалитетот на животната средина, на човековите населби и животната и работната средина на сите луѓе.

PM 5. Меѓусекторски политики за развој на “општеството засновано на знаење”

Клучна цел : Да се поттикне развој на “општество засновано на знаење” во Република Македонија што ќе им ги обезбеди на граѓаните клучните компетенции и функционалната писменост кои ја определуваат глобалната конкурентност, а истовремено ќе го развие односот на граѓаните кон одржливиот развој.

Клучни Предизвици / Клучни цели како во обновената ЕУ СОП (Јуни 2006)

ЕУ 1. Климатска промена и чиста енергија

Клучна цел: Да се ограничат климатските промена и нејзините трошоци и негативните ефекти кон општеството и животната средина.

ЕУ 2. Одржлив транспорт

Клучна цел: Да се осигура дека нашите транспортни системи ги задоволат општествените економски, социјални и потреби од животната средина додека се намалува нивното непосакувано влијание на економијата, општеството и животната средина.

ЕУ 3. Одржлива потрошувачка и производство

Клучна цел: Да се промовира одржлива потрошувачка и теркови на производството.

ЕУ 4. Заштита и управување со природни ресурси

Клучна цел: Да се унапреди управувањето и да се избегне прекумерното експлоатирање на природните ресурси, препознавање на вредностите на услугите на еко-системот.

ЕУ 5. Јавно здравство

Клучна цел: Да се промовира добро јавно здравство на еднакви услови и да се унапреди заштитата против здравствените закани.

ЕУ 6. Социјална вклученост, демографија и миграција

Клучна цел: Да се создаде социјално вклучено општество преку земање во предвид солидарност помеѓу и во генерациите и да се обезбеди и осигура квалитетот на животот на граѓаните како предуслов за трајна индивидуална благосостојба.

Главна цел 1

1. Да се планира и управува туризмот кон одржливост преку давање на приоритет на квалитетот на средината, нејзината заштита и рационално користење на природните ресурси.

Главна цел 2	
2. Да се придонесе кон економскиот просперитет и унапредување на креирање работни места од страна на туризмот.	
Главна цел 3	
3. Да се зголеми квалитетот на животот преку почитувањето на културата и традицијата на локалните заедници, нивната животна средина и економијата.	
Цел	
Република Македонија е признаена и користена дестинација за одржлив туризам	
Резултат 1	
1. Правилно е дефинирана конкурентна туристичка понуда	
	Резултат 1х:
	1.1. Создадени се конкурентни туристички производи
	1.1.1. Зголемене просекот на туристички престои
	1.1.1.1. Конкурентни цени на туристички производи ¹³
	1.1.2. Зголемена е иновативноста и разновидоста во туристичка понуда
	1.1.2.1. Зголемен/подобрен е менаџментот задолжен за забвни активности, капацитетите, програмите и стручните лица
	1.1.2.2. Обезбеден е повисок развој на културен, конгресен, рурален, бањски и други конкурентни видови туризам
	1.1.2.3. Подобрена е промоцијата на типичните рурални производи и традиционална кујна
	1.1.3. Зголемена е ориентацијата кон привлекување странски и домашни туристи
	1.1.4. Зголемен е бројот на специјализирани туристички агенции
	1.1.5. Создадени се и воспоставени туристички брендирано производи

¹³ Краткорочни резултати (во следните 5 години) се назначени во италик

	<p>1.1.6. Привлечени се хотелски бренд имиња</p> <p>1.2. Подобрена е промоцијата на постојните и потенцијални видови туризам</p> <p>1.3. Соодветно се предвидени потенцијалните туристички производи од компетентните власти</p> <p>1.3.1. Зголемена е свеста за потенцијалите на туризмот на локално и централно ниво</p> <p>1.3.2. Обезбедени се соодветни инвестиции во потенцијалите</p> <p>1.3.3. Зголемен е бројот на студии и истражување за потенцијалите и носивоста на капацитетите</p> <p>1.3.4. Надминати се конфликтите на интереси во просторното планирање</p>
Резултат 3	
3. Подобрени се човечките ресурси за туризам	
	Резултати 3х:
	<p>3.1. Соодветно се образовани и обучени туристички професионалци</p> <p>3.1.1. Воспоставени се програми (средно и високо образование) во согласност со ЕУ програмите</p> <p>3.1.2. Зголемен е број на студенти со пракса</p> <p>3.1.3. Зајакнета е интердисциплинарна соработка помеѓу факултетите</p> <p>3.1.4. Зајакнета соработка помеѓу образовниот и деловниот сектор</p> <p>3.1.5. Воспоставени/развиени се програми за доживотно учење</p> <p>3.1.6. Зголемен е бројот на професионални туристички водичи</p> <p>3.1.7. Воспоставени/развиени се стручни занатски програми (даборез, плетење, традиционално готвење)</p> <p>3.1.8. Воспоставени/развиени се стручни програми за забавни активности</p>

	<p>3.2. Зголемен е бројот на соодветно образовани менаџери</p> <p>3.2.1. Образовани и обучени се менаџери за потребите на нивните работни места</p>
Резултат 4	
4. Подобрени се инфраструктурата и капацитетите за туризам	
	Резултати 4х:
	<p>4.1. Подобрена е и развиена инфраструктурата</p> <p>4.1.1. Подобрен е квалитетот на патната и железничката мрежа</p> <p>4.1.1.1. Зголемен е бројот на добро опремени попатни места за одмор</p> <p>4.1.1.2. Развиени се нови железнички линии кон туристичките дестинации</p> <p>4.1.2. Подобрени се авио врските</p> <p>4.1.2.1 Обезбедени се конкурентни авио цени во регионот</p> <p>4.1.3. Подобрено е снабдувањето со вода, струја и справување со отпадот во туристичките дестинации</p> <p>4.2. Надминати се проблемите со пристап до туристички дестинации</p> <p>4.2.1. Зголемена е и подобрена сигнализација</p> <p>4.2.2. Воспоставени се инфо центри & туристички бироа</p> <p>4.2.2.1. Зголемен е бројот на инфо точки</p> <p>4.2.3. Подобрено е организиран јавниот транспорт</p> <p>4.3. Зголемен е бројот на современите капацитети за сместување</p> <p>4.3.1. Подобрен е квалитетот на капацитетите за сместување</p> <p>4.3.2. Зголемен е бројот на капацитети за сместување за одредени видови туризам (рурален, планински, манастирски, итн.)</p>

4.3.3. Дефинирана е носивоста на капацитетите

Вработување

Меѓусекторско прашање: Вработување
Специфични Клучни Предизвици за РМ / Клучни цели
РМ 1. Добро владеење и подобро креирање на политики <u>Клучна цел</u> : Да се создаде пристап на добро владеење и подобро креирање на политики, засновано на подобра регулатива и на принципот дека одржливиот развој мора да биде интегриран во креирањето на политика на сите нивоа. Ова бара сите нивоа на власта да се поддржуваат и соработуваат едни со други, земајќи ги предвид различната институционална поставеност, култура, и специфичните околности во различните региони на РМ.
РМ 2. Диверзификација на приходите во руралните региони и предизвиците на одржливиот развој <u>Клучна цел</u> : Да активно се промовира одржливиот развој со цел диверзификација на приходот во руралните региони во Република Македонија (РМ), да се генерира регионални циклуси на додадена вредност, да се олесни регионалниот и урбаниот одржлив развој на просторно планирање, и да се осигура дека внатрешните и надворешните политики на Владата на РМ се конзистентни со глобалниот одржлив развој и нејзините меѓународни обврски.
РМ 3. Економскиот просперитет и креирање на работни места <u>Клучна цел</u> : Да се придонесе за зголемување на конкурентноста, економскиот раст и унапредување на креирање на работни места преку извршување потребни структурни промени кои и овозможуваат на економијата на разни нивоа да се снајде со предизвиците на глобализацијата преку создавање на поле за играње во кој динамизмот, иновацијата и креативното претприемништво може да цвета преку осигурување на социјална еднаквост и здрава животна средина.
РМ 4. Одржливи човекови населби <u>Клучна цел</u> : Да се подобри социјалниот економскиот и квалитетот на животната средина на човековите населби и животната и работна средина на сите луѓе.
РМ 5. Меѓусекторски политики за развој на “општество засновано на знаење” <u>Клучна цел</u> : Да се поттикне развој на “општество засновано на знаење” во Република Македонија што ќе им ги обезбеди на граѓаните клучните компетенции и функционалната писменост кои ја определуваат глобалната конкурентност, а истовремено ќе го развие однос на граѓаните кон одржливиот развој.
Клучни Предизвици / Клучни цели како во обновената ЕУ СОП (Јуни 2006)
ЕУ 2. Одржлив Транспорт <u>Клучна цел</u> : Да се осигура дека нашите транспортни системи ги задоволат општествените економски, социјални и потреби од животната средина

<p>додека се намалува нивното непосакувано влијание на економијата, општеството и животната средина.</p> <p>ЕУ 5. Јавно здравство <u>Клучна цел:</u> Да се промовира добро јавно здравство на еднакви услови и да се унапреди заштитата против здравствените закани.</p> <p>ЕУ 6. Социјална вклученост, демографија и миграција <u>Клучна цел:</u> Да се создаде социјално вклучено општество преку земање во предвид солидарност помеѓу и во генерациите и да се обезбеди и осигура квалитетот на животот на граѓаните како предуслов за трајна индивидуална благосостојба.</p>	
Главна цел 1	
1. Да се зголеми вработување и стандардот на живеење, и намали зависноста	
Главна цел 2	
2. Да се засили економскиот раст и ефективно користење на човекови ресурси	
Главна цел 3	
3. Да се унапреди социјалната безбедност и работните услови	
Цел	
Функционален пазар на труд	
Резултат 1	
1. Социјалниот дијалог е ефективен	
	Резултати 1х:
	1.1. Најдобрите студенти се привлечени во јавниот сектор
	1.2. Вработените во јавниот сектор се соодветно мотивирани и најдобрите се задржани во јавната администрација
	1.3. Капацитетот на пазарот на работна сила за дизајнирањето и воспоставувањето на политиката за вработување е подобрен
	1.4. Социјалните партнери се добро воспоставени и опремени со знаење за функционирање и политики на пазарот на труд
Резултат 2	
2. Изработени се и воспоставени ефективни и ефикасни политики на вработување	
	Резултати 2х:
	2.1. Постигната е координација помеѓу вработувањето

	<p>и севкупните економски и образовни политики</p> <p>2.2. Се почитува комплементарноста на политиките и синергиите</p> <p>2.3. Одредени се целите и политиките за вработување се редовно оценуваат да одговорат на прашањето „што функционира во Македонија“</p>
Резултат 3	
3. Зголемен е квалитетот и квантитетот на човечкиот капитал	
	Резултати 3х:
	<p>3.1. Воведен е иновативен распоред и методи за предавање</p> <p>3.2. Зголемена е ефикасноста на јавните трошоци за образование</p> <p>3.3. Одредена моќ за донесувања на одлуки е делегирана на школите</p> <p>3.4. Училишните резултати се објавувани и студентскиот избор е проширен</p> <p>3.5. Учество на пазарот на труд и вработување се зголемени</p>
Резултат 4	
4. Зголемени се новите работни места	
	Резултати 4х:
	<p>4.1. Растот на БНП е поголем, како и нивото на инвестиции, вклучително и СДИ</p> <p>4.2. Даночната стега е понатамошно намалена и воведена е бизнис-кратијата</p> <p>4.3. Квалитетот на сигнализирање помеѓу високо образовните институции и фирмите е подобро</p> <p>4.4. Двигателниот сектор на МСП е создаден и поддржан</p> <p>4.5. Повратокот во образовниот систем во смисла на вработување (и плата) е поголем</p>

Социјални прашања / примарно и секундарно образование

Меѓусекторски прашања: Социјални прашања / примарно и секундарно образование
Специфични Клучни Предизвици за РМ / Клучни цели
РМ 1. Добро владеење и подобро креирање на политики <u>Клучна цел:</u> Да се создаде пристап на добро владеење и подобро креирање на политики, засновано на подобра регулатива и на принципот дека одржливиот развој мора да биде интегриран во креирањето на политика на сите нивоа. Ова бара сите нивоа на власта да се поддржуваат и соработуваат едни со други, земајќи ги предвид различната институционална поставеност, култура, и специфичните околности во различните региони на РМ.
РМ 2. Диверзификација на приходите во руралните региони и предизвици на одржливиот развој <u>Клучна цел:</u> Да активно се промовира одржливиот развој со цел диверзификација на приходот во руралните региони во Република Македонија (РМ), да се генерираат регионални циклуси на додадена вредност, да се олесни регионалниот и урбаниот одржлив развој на просторно планирање, и да се осигура дека внатрешните и надворешните политики на Владата на РМ се конзистентни со глобалниот одржлив развој и нејзините меѓународни обврски.
РМ 3. Економскиот просперитет и креирање на работни места <u>Клучна цел:</u> Да се придонесе за зголемување на конкурентноста, економскиот раст и унапредување на создавањето на работа преку извршување потребни структурни промени кои и овозможуваат на економијата на разни нивоа да се снајде со предизвиците на глобализацијата преку создавање на поле за играње во кој динамизмот, иновацијата и креативното претприемништво може да цвета преку осигурување на социјална еднаквост и здрава животна средина
РМ 4. Одржливи човечки населби <u>Клучна цел:</u> Да се подобри социјалниот економскиот и квалитетот на животната
РМ 5. Меѓусекторски политики за развој на “општество засновано на знаење” <u>Клучна цел:</u> Да се поттикне развој на “општество засновано на знаење” во Република Македонија што ќе им ги обезбеди на граѓаните клучните компетенции и функционалната писменост кои ја определуваат глобалната конкурентност, а истовремено ќе го развие односот на граѓаните кон одржливиот развој.
Клучни Предизвици / Клучни цели како во обновената ЕУ СОП (Јуни 2006)
ЕУ 1. Климатски промени и чиста енергија <u>Клучна цел:</u> Да се ограничи климатската промена и нејзините трошоци и негативните ефекти кон општеството и животната средина.
ЕУ 2. Одржлив транспорт

Клучна цел: Да се осигура дека нашите транспортни системи ги задоволуваат општествените економски, социјални и потреби од животната средина додека се намалува нивното непосакувано влијание на економијата, општеството и животната средина.

ЕУ 3. Одржлива потрошувачка и производство

Клучна цел: Да се промовира одржлива потрошувачка и модели на производството.

ЕУ 4. Заштита и управување со природни ресурси

Клучна цел: Да се унапреди управувањето и да се избегне прекумерното експлоатирање на природните ресурси, препознавање на вредностите на услугите на еко-системот.

ЕУ 5. Јавно здравство

Клучна цел: Да се промовира добро јавно здравство на еднакви услови и да се унапреди заштитата против здравствените закани.

ЕУ 6. Социјална вклученост, демографија и миграции

Клучна цел: Да се создаде социјално вклучено општество преку земање во предвид солидарност помеѓу и во генерациите и да се обезбеди и осигура квалитетот на животот на граѓаните како предуслов за трајна индивидуална благосостојба.

Главна цел 1

1. Да се постигне повисок и одржлив економски раст

Главна цел 2

2. Да се забрза промената кон општеството базирано на знаење

Главна цел 3

3. Да се зголеми процентот на учество помеѓу сите групи на општеството

Главна цел 4

4. Да се подобри спојувањето на вештината со пазарната понуда и побарувачка

Цел

Обезбедено е доволно поседувани вештини и компетенции како и практично знаење на учесниците на пазарот на труд

Резултат 1

1. Спроведена е во пракса поголема автономија и моќ за одлучување на школите

Резултат 1x

- 1.1. Зголемено е финансирањето и зголемен е административниот капацитет на општините
- 1.2. Алоцирани се повеќе ресурси за одржување и капитални проекти
- 1.3. Искористени се ИПА фондовите за проекти во примарно и секундарно образование

	1.4. Зголемени се инвестициите во образование
Резултат 2	
2. Зголемена е конкуренција и од тука и ефикасноста на школите зголемена	
	Резултат 2х
	2.1 Објавени се школските резултати 2.2 Осовремени се наставната програма како и методите на предавања кои развиваат функционална писменост 2.3 Развиени се механизми за професионално напредување на наставниците
Резултат 3	
3. Целосно е имплементиран законот за ВЕТ ¹⁴	
	Резултати 3х
	3.1 Развиена е национална рамка за квалификации 3.2 Значително е подобрен капацитетот на Центарот за стручно образование и обука СОО

Социјални прашања / терцијарно образование

Меѓусекторски прашања: Социјални прашања / терцијарно образование
Специфични Клучни Предизвици за РМ / Клучни цели
РМ 1. Добро владеење и подобро креирање на политика <u>Клучна цел</u> : Да се создаде пристап на добро владеење и подобро креирање на политики, засновано на подобра регулатива и на принципот дека одржливиот развој мора да биде интегриран во креирањето на политика на сите нивоа. Ова бара сите нивоа на власта да се поддржуваат и соработуваат едни со други, земајќи ги предвид различната институционална поставеност, култура, и специфичните околности во различните региони на РМ.
РМ 2. Диверзификација на приходите во руралните региони и предизвици на одржливиот развој <u>Клучна цел</u> : Да се промовира активно одржливиот развој со цел диверзификација на приходите во руралните региони во Република Македонија (РМ), да се генерираат регионални циклуси на додадена вредност, да се олесни регионалниот и урбаниот одржлив развој на просторно планирање, и да се осигура дека внатрешните и надворешните политики на Владата на РМ се конзистентни со глобалниот одржлив развој и

<p>нејзините меѓународни обврски.</p> <p>PM 3. Економскиот просперитет и креирање на работни места <u>Клучна цел:</u> Да се придонесе за зголемување на конкурентноста, економскиот раст и унапредување на креирање на работни места преку извршување потребни структурни промени кои и овозможуваат на економијата на разни нивоа да се снајде со предизвиците на глобализацијата преку создавање на поле за играње во кој динамизмот, иновацијата и креативното претприемништво може да цвета преку осигурување на социјална еднаквост и здрава животна средина</p> <p>PM 4. Одржливи човекови населби <u>Клучна цел:</u> Да се подобри социјалниот економскиот и квалитетот на животната средина на човековите населби и животната и работна средина на сите луѓе.</p> <p>PM 5. Меѓусекторски политики кои придонесуваат кон општеството на знаење</p> <p><u>Клучна цел :</u> Да се поттикне развој на “општество засновано на знаење“ во Република Македонија што ќе им ги обезбеди на граѓаните клучните компетенции и функционалната писменост кои ја определуваат глобалната конкурентност, а истовремено ќе го развие однос на граѓаните кон одржливиот развој.</p>
<p>Клучни Предизвици / Клучни цели како во обновената ЕУ СОП (Јуни 2006)</p>
<p>ЕУ 1. Климатска промена и чиста енергија <u>Клучна цел:</u> Да се ограничи климатската промена и нејзините трошоци и негативните ефекти кон општеството и животната средина.</p> <p>ЕУ 2. Одржлив транспорт <u>Клучна цел:</u> Да се осигура дека нашите транспортни системи ги задоволат општествените економски, социјални и потреби од животната средина додека се намалува нивното непосакувано влијание на економијата, општеството и животната средина.</p> <p>ЕУ 3. Одржлива потрошувачка и производство <u>Клучна цел:</u> Да се промовира одржлива потрошувачка и теркови на производството.</p> <p>ЕУ 4. Заштита и управување со природни ресурси <u>Клучна цел:</u> Да се унапреди управувањето и да се избегне прекумерното експлоатирање на природните ресурси, препознавање на вредностите на услугите на еко-системот.</p> <p>ЕУ 5. Јавно здравство <u>Клучна цел:</u> Да се промовира добро јавно здравство на еднакви услови и да се унапреди заштитата против здравствените закани.</p> <p>ЕУ 6. Социјална вклученост, демографија и миграција <u>Клучна цел:</u> Да се создаде социјално вклучено општество преку земање во предвид солидарност помеѓу и во генерациите и да се обезбеди и осигура квалитетот на животот на граѓаните како предуслов за трајна индивидуална благосостојба.</p>
<p>Главна цел 1</p> <p>5. Да се постигне повисок и одржлив економски раст</p>
<p>Главна цел 2</p> <p>6. Да се забрза промената кон општеството базирано на знаење</p>
<p>Главна цел 3</p>

7. Да се зголеми процентот на учество помеѓу сите групи на општеството	
Главна цел 4	
8. Да се унапреди спојувањето на вештината со пазарната понуда и побарувачка	
Цел	
Доволно поседувани вештини и компетенции како и практично знаење на учесниците на пазарот на труд и поттикнување повисоко знаење, истражување и развој	
Резултат 1	
1. Врската помеѓу универзитетските истражувачки институти и деловните субјекти е зацврстена	
	Резултат 1х
	1.1 Обезбедени се повеќе ресурси за јавно истражување и развој
	1.2 Зголемени се буџетските средства за одржување и капитални проекти
	1.3 Зголемени се инвестициите во терцијарното образование
Резултат 2	
2. Дипломираните студенти имаат стекнато подобро знаење	
	Резултат 2х
	2.1. Наставните програми и методит на предавања се осовремени
	2.2 Зголемен е фокусот на практичното и применетото знаење
Резултат 3	
3. Подобро се спроведуваат законите	
	Резултат 3х
	3.1 Развиена е национална рамка на квалификации
	3.2 Подобен е капацитетот на производствениот систем, универзитети и други релевантни тела
	3.3 Се бележи добар напредок во воспоставување на реформите за процесот Болоња

Социјални прашања / Здравство

Меѓусекторски прашања: Социјални прашања / Здравство
Специфични Клучни Предизвици за РМ / Клучни цели
РМ 1. Добро владеење и подобро креирање на политики <u>Клучна цел</u> : Да се создаде пристап на добро владеење и подобро креирање на политики, засновано на подобра регулатива и на принципот дека одржливиот развој мора да биде интегриран во креирањето на политика на сите нивоа. Ова бара сите нивоа на власта да се поддржуваат и соработуваат едни со други, земајќи ги предвид различната институционална поставеност, култура, и специфичните околности во различните региони на РМ.
РМ 2. Диверзификација на приходите во руралните региони и предизвици на одржливиот развој <u>Клучна цел</u> : Да активно се промовира одржливиот развој со цел диверзификација на приходот во руралните региони во Република Македонија (РМ), да се генерираат регионални циклуси на додадена вредност, да се олесни регионалниот и урбаниот одржлив развој на просторно планирање, и да се осигура дека внатрешната и надворешната политика на Владата на РМ се конзистентни со глобалниот одржлив развој и нејзините меѓународни обврски.
РМ 3. Економскиот просперитет и креирање на работни места <u>Клучна цел</u> : Да се придонесе за зголемување на конкурентноста, економскиот раст и унапредување на креирање на работни места преку извршување потребни структурни промени кои и овозможуваат на економијата на разни нивоа да се снајде со предизвиците на глобализацијата преку создавање на поле за играње во кој динамизмот, иновацијата и креативното претприемништво може да цвета преку осигурување на социјална еднаквост и здрава животна средина
РМ 5. Меѓусекторски политики за развој на “општество засновано на знаење“ <u>Клучна цел</u> : Да се поттикне развој на “општество засновано на знаење“ во Република Македонија што ќе им ги обезбеди на граѓаните клучните компетенции и функционалната писменост кои ја определуваат глобалната конкурентност, а истовремено ќе го развие односот на граѓаните кон одржливиот развој.
Клучни Предизвици / Клучни посебни цели како во обновената ЕУ СДС (Јуни 2006)
ЕУ 3. Одржлива потрошувачка и производство <u>Клучна цел</u> : Да се промовира одржлива потрошувачка и теркови на производството.
ЕУ 5. Јавно здравство <u>Клучна цел</u> : Да се промовира добро јавно здравство на еднакви услови и да се унапреди заштитата против здравствените закани.
ЕУ 6. Социјална вклученост, демографија и миграција <u>Клучна цел</u> : Да се создаде социјално вклучено општество преку земање во предвид солидарност помеѓу и во генерациите и да се обезбеди и осигура квалитетот на животот на граѓаните како предуслов за трајна индивидуална

благосостојба.	
Главна цел 1	
1. Да се подобрат јавните и потрошувачките здравствени исходи	
Главна цел 2	
2. Да се повторно добие доверба во институциите на системот за здравствена заштита	
Цел	
Здравствениот систем овозможува високо-квалитетни услуги	
Резултат 1	
1. Здравствениот систем е интегриран и координиран	
	Резултати 1х:
	1.1. Капацитетот во здравствените институции е адекватен
	1.1.1 Институциите се реформирани
	1.1.2 Правната рамка е завршена
	1.2. Овозможувањето на здравствената нега е адекватна
	1.2.1 Квалитет на примарната здравствена нега е добар
	1.2.2 Секундарната / терцијарната нега е добро организирана
	1.2.3 Превентивната нега е насочена
Резултат 2	
2. Побарувањето за и снабдувањето со услуги е соодветно	
	Резултати 2х:
	2.1. Здравствениот сектор е соодветно екипиран
	2.1.1 Кадровската политика е имплементирана
	2.2 Инвестиции во приоритетните средини се воспоставени
Резултат 3	
3. Продуктивноста и ефикасноста е добра	
	Резултати 3х:
	3.1. Превземени се значителни инвестиции во инфраструктурата на здравствениот сектор
	3.2. Финансирањето е поврзано со услуги

	<p>3.2.1. Воспоставени се механизмите за одговорност</p> <p>3.2.2. Развиени се индикатори за мониторинг и за следење на перформансите</p> <p>3.3. Персоналот во здравствениот сектор е соодветно платен</p>
Резултат 4	
4. Финансирање на здравствениот сектор е одржливо ¹⁵	
	<i>Резултати 4х:</i>
	<p>4.1. Здравственото осигурување е реформирано со цел да не охрабри неформалност</p> <p>4.1.1. Намалена е даночната стега од придонесите за здравственото осигурување</p> <p>4.1.2. Бесплатно здравствено осигурување е овозможено само на оние на кои им е најпотребно</p> <p>4.2. Постигнато е универзално покривање за здравствено осигурување</p> <p>4.3. Пакетот на бенефиции е одржлив</p>

Транспорт и инфраструктура

Сектор: Транспорт и транспортна инфраструктура
Специфични Клучни предизвици за РМ / Клучни цели
РМ 4. Одржливи човекови населби <u>Клучна цел:</u> Да се подобри социјалниот економскиот и квалитетот на животната средина на човековите населби и животната и работната средина на сите луѓе.
Клучни Предизвици / Клучни цели како во обновената ЕУ СОП (Јуни 2006)
ЕУ 1. Климатска промена и чиста енергија <u>Клучна цел:</u> Да се ограничи климатската промена и нејзините трошоци и негативните ефекти кон општеството и животната средина. ЕУ 2. Одржлив транспорт <u>Клучна цел:</u> Да се осигура дека нашите транспортни системи ги задоволат општествените економски, социјални и потреби од животната средина додека се намалува нивното непосакувано влијание на економијата, општеството и животната средина.

¹⁵ Краткорочни резултати (во следните 5 години) се назначени во италики

ЕУ 3. Одржлива потрошувачка и производство <u>Клучна цел:</u> Да се поттикнува одржлива потрошувачка и модели на производството.	
ЕУ 4. Заштита и управување со природни ресурси <u>Клучна цел:</u> Да се подобри управувањето и да се избегне прекумерното експлоатирање на природните ресурси, препознавање на вредностите на услугите на еко-системот.	
ЕУ 5. Јавно здравство <u>Клучна цел:</u> Да се поттикнува добро јавно здравство со еднакви услови и да се подобри заштитата против здравствените закани.	
Главна цел	
Да се обезбеди поефикасен, помалку загадувачки и побезбеден транспортен систем	
Цел	
<u>Унапреден транспортен систем во Македонија (урбан, патен, железнички и воздушен транспорт)</u> ¹⁶	
Резултат 1	
1. <u>Условите во транспортната инфраструктура се подобри</u> ¹⁷	
	Резултати 1х:
	1.1. Подобрено е одржување на транспортната инфраструктура
	1.1.1 Обезбедена е инфраструктура за управување со безбедност
	1.1.2 Пазарот за одржување е ослободен. ¹⁸
	1.1.3 Стратегија за одржување на транспортната инфраструктура е подготвена и имплементирана
	1.2 Развиена е локална и регионална патна транспортна инфраструктура
	1.2.1. Постојните патишта се реконструирани и/или надградени
	1.3. Коридорите 8 и 10 се изградени
	1.3.1 Постојечката железничка инфраструктура и опрема се рехабилитирани

¹⁶ Подвлечената цел се смета да биде постигната само во долго-рочниот период после 10 години. Ова ја зема во предвид посебната состојба во транспортот и транспортната инфраструктура и се одделува од шемата често користена во оваа НСОП кога посебните цели се дефинирани како краткорочни и среднорочни.

¹⁷ Подвлечените резултати се смета да бидат постигнати само во долгорочниот период после 10 години. Ова ја зема во предвид посебната состојба во транспортот и транспортната инфраструктура и се одделува од шемата често користена во оваа НСОП кога резултатите се дефинирани како краткорочни и среднорочни.

Резултат 2	
2. Сообраќајните услови се подобрени	
	Резултати 2х:
	2.1. Сигнализацијата во сообраќајот и опремата се согласно ЕУ стандардите
	2.1.1. Ново законодавство е подготвено и воспоставено
	2.2. Квалитетот на постојниот јавен транспорт е подобрен
	2.2.1 Поттикнати се различни видови на јавен транспорт
	2.2.2 Зголемена ефикасноста на субјектите на јавниот транспорт
	2.2.3 Возилата за јавен транспорт не ја загадуваат животната средина
	2.3. <u>Урбаниот транспорт е подобрен</u>
	2.3.1. Точките на „тесни грла“ се намалени
	2.3.2. Сообраќајните метежи се намалени
	2.3.3. Инсталирана е опрема за сообраќаен тек и контрола
	2.3.4. Воспоставено е правилно и ефикасно управување на сообраќајниот тек
Резултат 3	
3. Подобрено е однесувањето на сите учесници во транспортот	
	Резултати 3х:
	3.1. Зголемена е свеста на учесниците за одржлив транспорт
	3.2. Се бележи поголемо почитување на сообраќајните правила
	3.2.1 Извршено е интензивно образование на учесниците во сообраќајот

¹⁸ Краткорочните резултати (во следните 5 години) се наведени во италик

	3.2.2 Зголемена е контролата во сообраќајот
	3.2.3 Реализацијата на сообраќајните казни е подобрена
	3.2.3.1 Зголемена е ефикасноста на судството
Претпоставки:	
	1. Адекватна политика за инвестиции во транспортниот сектор
	2. Подготвени стратегиски документи на локално ниво

Сектор: Инфраструктура
Специфични Клучни Предизвици за РМ / Клучни цели
РМ 4. Одржливи човечки населби <u>Клучна цел:</u> Да се подобри социјалниот, економскиот и квалитетот на животната средина на човековите населби и животната и работна средина на сите луѓе.
Клучни Предизвици / Клучни цели како во обновената ЕУ СОП (Јуни 2006)
ЕУ 1. Климатска промени и чиста енергија <u>Клучна цел:</u> Да се ограничи климатската промена и нејзините трошоци и негативните ефекти кон општеството и животната средина.
ЕУ 2. Одржлив транспорт <u>Клучна цел:</u> Да се осигура дека нашите транспортни системи ги задоволат општествените економски, социјални и потреби од животната средина додека се намалува нивното непосакувано влијание на економијата, општеството и животната средина.
ЕУ 3. Одржлива потрошувачка и производство <u>Клучна цел:</u> Да се промовира одржлива потрошувачка и теркови на производството.
ЕУ 4. Заштита и управување со природни ресурси <u>Клучна цел:</u> Да се унапреди управувањето и да се избегне прекумерното експлоатирање на природните ресурси, препознавање на вредностите на услугите на еко-системот.
ЕУ 5. Јавно здравство <u>Клучна цел:</u> Да се промовира добро јавно здравство на еднакви услови и да се унапреди заштитата против здравствените закани.
Главна цел
Да се осигура овозможувањето на адекватна инфраструктурни капацитети (водоснабдување, одведување, третман на отпадни води, одлагање на отпад и наводнување)

Цел	
Подобрена комунална инфраструктура¹⁹	
Резултат 4	
4. Инфраструктура за собирање и третман на отпадните води е подобрена ²⁰	
	Резултати 4х:
	4.1 <u>Третманот на отпадни води е подобрен</u> 4.1.1. <u>Еколошките стандарди за третманот на отпадни води во постоечките капацитетит се исполнети²¹</u> 4.1.2. <u>Централите за третман на отпадни води за сите агломерации над 2000 п.е. се изградени</u> 4.2. <u>Колектори се изградени и канализациските системи се завршени</u> 4.2.1. Зголемен е бројот на канализациски системи во рурални средини и во неурбанизираните и нелегалните делови од градовите 4.2.2. Зголемен е бројот на домаќинствата поврзани со канализациски системи
Резултат 5	
5. Инфраструктура за водоснабдување е подобрена	
	Резултат 5х:
	5.1. Зголемен е бројот на системи за водоснабдување во руралните средини 5.1.1. <i>Зголемени се капиталните инвестиции</i> 5.1.2. <i>Економски услови на локалните јавни субјекти е подобрена</i> 5.2. Минимизирани се губитоците на вода (протекувања) 5.2.1. <i>Рехабилитирани се старите системи за водоснабдување</i> 5.2.2. <i>Овозможено е добро инвестициско одржување</i> 5.2.3. Намалени се неовластените поврзувања кон мрежата
Резултат 6	
6. Инфраструктурата за наводнување и одводнување е подобрена	
	Резултати 6х:
	6.1. Зголемено е покривањето на земјоделското земјиште со системи за наводнување 6.1.1. <i>Зголемени се капиталните инвестиции</i> 6.1.2. <i>Економската состојба на регионалните</i>

¹⁹ Подвлечената цел се смета да биде постигната само во **долго-рочниот период после 10 години**. Ова ја зема во предвид посебната состојба во инфраструктурниот сектор и се одделува од шемата често користена во оваа НСОП кога целите се дефинирани како кратко рочни и средно рочни.

²⁰ Подвлечените резултати се смета да бидат постигнати само во **долго-рочниот период после 10 години**. Ова ја зема во предвид специјалната ситуација во инфраструктурниот сектор и се одделува од шемата често користена во оваа НСОП кога резултатите се дефинирани како кратко рочни и средно рочни.

²¹ Краткорочните резултати (во следните 5 години) се наведени во италики

	<p><i>компани за водоснабдување е подобрена</i></p> <p>6.2. Загубите на вода се намалени</p> <p>6.2.1. <i>Одржувањето е зголемено</i></p> <p>6.2.2. <i>Обезбедено одговорно раководење со инфраструктура и опремата</i></p> <p>6.2.3. <i>Подобрена е контролата на системите за наводнување</i></p>
Резултат 7	
7. Воспоставено интегрирано управување со водата	
	Резултати 7х:
	<p>7.1. <i>Донесен е нов закон за вода</i></p> <p>7.2. <i>Политичко влијание е отстрането</i></p> <p>7.3. <i>Подготвена е и воспоставена нова регулатива за испуштање на отпадни води</i></p>
Резултат 8	
8. Подобрена е инфраструктура за отстранување на отпадните материјали	
	Резултати 8х:
	<p>8.1. <u>Воспоставено е интегрирано управување со цврст отпад</u></p> <p>8.2. Подобра се спроведуваат законите</p> <p>8.3. <i>Зголемени се инвестиции во инфраструктура на цврст отпад</i></p>
Претпоставки	
1. Адекватна политика за инвестиции во секторот на комунална инфраструктура	
2. Подготвени стратешки документи на централно и локално ниво	

МСПИИ (Мали и средни претпријатија и индустријата)

Сектор: МСПИИ (МСП и Индустријата)

Специфични Клучни Предизвици за РМ / Клучни цели

PM 1. Добро владеење и подобро креирање на политики

Клучна цел: Да се создаде пристап на добро владеење и подобро креирање на политики, засновано на подобра регулатива и на принципот дека одржливиот развој мора да биде интегриран во креирањето на политики на сите нивоа. Ова бара сите нивоа на власта да се поддржуваат и соработуваат едни со други, земајќи ги предвид различната институционална поставеност, култура, и специфичните околности во различните региони на РМ.

PM 2. Диверзификација на приходите во руралните региони и предизвици на одржливиот развој

Клучна цел: Да се активно промовира одржливиот развој со цел диверзификација на приходот во руралните региони во Република Македонија (РМ), да се генерираат регионални циклуси на додадена вредност, да се олесни регионалниот и урбаниот одржлив развој на просторно планирање, и да се осигура дека внатрешната и надворешната политика на Владата на РМ се конзистентни со глобалниот одржлив развој и нејзините меѓународни обврски.

PM 3. Економскиот просперитет и креирање на нови работни места

Клучна цел: Да се придонесе за зголемување на конкурентноста, економскиот раст и унапредување на создавањето на работа преку извршување потребни структурни промени кои и овозможуваат на економијата на разни нивоа да се снајде со предизвиците на глобализацијата преку создавање на поле за играње во кој динамизмот, иновацијата и креативното претприемништво може да цвета преку осигурување на социјална еднаквост и здрава животна средина

PM 4. Одржливи човечки населби

Клучна цел: Да се подобри социјалниот, економскиот и квалитетот на животната средина на човековите населби и животната и работна средина на сите луѓе.

PM 5. Меѓусекторска политика која придонесува за создавање на општество на знаење

Клучна цел: Да се стимулира развојот на општество базирано на знаење во Република Македонија кое ќе ги опфати граѓаните со клучни надлежности и функционална писменост кое ќе ја определи глобалната конкурентност, и ќе го развие ставот на граѓаните кон одржлив развој.

Клучни Предизвици / Клучни цели како во обновената ЕУ СОП (Јуни 2006)

ЕУ 1. Климатски промени и чиста енергија

Клучна цел: Да се ограничат климатските промени и настанатите трошоци и негативните ефекти кон општеството и животната средина.

ЕУ 2. Одржлив транспорт

Клучна цел: Да се осигура дека нашите транспортни системи ги задоволуваат општествените економски, социјални и потреби од животната средина додека се намалува нивното непосакувано влијание на економијата, општеството и животната средина.

ЕУ 3. Одржлива потрошувачка и производство

Клучна цел: Да се промовира одржлива потрошувачка и текови на производството.

ЕУ 4. Заштита и управување со природните ресурси

Клучна цел: Да се унапреди управувањето и да се избегне прекумерното експлоатирање на природните ресурси, препознавање на вредностите на

<p>услугите на еко-системот.</p> <p>ЕУ 5. Јавно здравство</p> <p><u>Клучна цел:</u> Да се промовира добро јавно здравство на еднакви услови и да се унапреди заштитата против здравствените закани.</p> <p>ЕУ 6. Социјална вклученост, демографија и миграции</p> <p><u>Клучна цел:</u> Да се создаде социјално вклучено општество преку земање предвид солидарност помеѓу и во генерациите и да се обезбеди и осигура квалитетот на животот на граѓаните како предуслов за трајна индивидуална благосостојба.</p>	
Главна цел 1	
1. Да се овозможи и спроведе создавање на МСПИИ кои се еколошки 'настроени' (ефективно користење и трошење на енергијата, користење на обновливи извори на енергија, еколошки системи на менаџирање ЕМС, намалување на загадувањето)	
Главна цел 2	
2. Да се поттикнат економски просперитетните МСПИИ (конкурентни, продуктивни, иновативни, нова додадена вредност, воспоставување на нови и раст на постоечките МСПИИ, вертикално/хоризонтално вмрежување)	
Главна цел 3	
3. Да се негуваат социјално кохезивни МСПИИ (добри услови за работа, социјална грижа за вработените, образование и развој на кариерата, социјална благосостојба на локална/национална заедница, развој на човечки ресурси)	
Цел	
Реструктурирани МСПИИ за одржлив развој	
Резултат 1	
1. Создадена поволна средина за МСПИИ	
	Резултати 1х:
	1.1. Постигнат е силен институционален капацитет ²²
	1.1.1 Постигнат е доволен капацитет и организација на јавната администрација за овозможување на МСПИИ
	1.1.1.1 Развиена е институционализацијата на МСПИИ форум/дијалог помеѓу економијата и владата
	1.1.1.1.1 Постигната е доверливост помеѓу МСПИИ и Владата

²² Краткорочните резултати (во следните 5 години) се наведени во *италик*

	<p>1.1.1.2 Ефикасен е три-страниот социјален дијалог (влада, претприемници, работници)</p> <p>1.1.1.3 Воспоставени се ефикасни услуги на инспекцијата (труд, пазар, животна средина, санитарна, градежна, МСПиИ)</p> <p>1.1.1.4 Воспоставени се задоволителен број ревизорски институции и практики во државната администрација</p> <p>1.1.1.5 Воспоставен е задоволителен број сертифицирани тела за имплементирање на стандарди</p> <p>1.1.1.6 Воспоставена е добра координација на државната администрација</p> <p>1.1.1.7 Овозможена е висока транспарентност на институциите</p> <p>1.1.1.8 Овозможена е стабилност на менаџментот со човечки ресурси на административниот персонал на централно и локално ниво по секои избори</p> <p>1.1.1.9 Воспоставен силен капацитет (знаење) на администрацијата на централно и локално ниво во имплементацијата на реформите за ОР</p> <p>1.1.1.10 Задоволителен е обемот на човечки ресурси во јавната администрација за овозможувањето услуги кон МСПиИ</p> <p>1.1.1.11 Воспоставени се соодветни мерки за борба против корупцијата</p> <p>1.1.2 Создаден е ефикасен правен и судски систем</p> <p>1.1.2.1 Постојат институции за регулирање на сопственичките односи</p> <p>1.1.2.1.1 Воспоставен е ефикасен судски систем</p> <p>1.1.2.1.1.1 Планирани се стабилни промени во градежништвото/изградбата</p> <p>1.1.2.1.1.2 Планирани се стабилни промени во просторното планирање</p> <p>1.1.2.1.1.3 Катастарот располага со добра евиденција</p> <p>1.1.2.1.1.4 Планирани се стабилни промени во правната регулатива</p> <p>1.1.2.1.1.5 Овозможена е согласност со правните регулативи</p> <p>1.1.2.1.1.6 Изготвената легислатива е ставена во сила</p>
--	---

	<p>1.1.2.1.2 Создадени се и воспоставени соодветни мерки за борба против корупцијата</p> <p>1.2.1 Дефинирани се одредби за статистички бази на податоци на МСП</p> <p>1.2.2. Донесен е закон за МСПиИ</p> <p>1.2.2.1 Донесен е закон за обновливи енергии</p> <p>1.2.2.2 Подготвена е правна регулатива за помош при основање на нови МСПиИ</p> <p>1.2.2.3 Донесен е закон за вршење активности од мал обем</p> <p>1.2.3. Скратени се административните процедури во имплементирање на правната регулатива</p> <p>1.2.4. Усогласена е класификацијата на МСПиИ со регулативите на ЕУ</p> <p>1.3. Обезбедена е ефикасна бизнис структура и проток на информации</p> <p>1.3.1 Развиена е транспортната инфраструктура</p> <p>1.3.2 Воспоставена е поврзаност по сектори на МСПиИ</p> <p>1.3.2.1 Создадена е соодветна бизнис структура</p> <p>1.3.2.1.1. Воспоставен е силен капацитет на информациски/консултантски центри</p> <p>1.3.2.1.2 Поставен е целосен оперативен систем на реинвестирање</p> <p>1.3.3. Информациски систем на МСПиИ на државно административно ниво е воспоставен</p> <p>1.3.4. Кампања на државно ниво за претприемништво и ОР на МСПиИ (особено меѓу младите луѓе и жени) е ставено во сила</p> <p>1.3.5. Воспоставен е ток на информации и подигнување на свеста за МСПиИ и ОР</p>
Резултат 2	
2.	Развиени се силни производствени фактори
	Резултати 2х:
	<p>2.1. Поставено високо ниво на технологија и опрема</p> <p>2.1.1. Техничка и технолошка подготвеност</p> <p>2.1.1.1. Воспоставено стандардизирано пакување</p> <p>2.1.1.2. Македонските продукти ги исполнуваат стандардите на ЕУ</p> <p>2.1.1.3. Современата опрема е анализирана и воспоставена</p> <p>2.1.1.4. Современата технологија е анализирана и воспоставена</p> <p>2.2. Произведени се соодветни сировини</p> <p>2.2.1. Зависноста од увоз е намелена</p>

	2.2.2. Ефективно се користат евтини и квалитетни сировини
	2.2.3. Обезбедено е доволно основно производство
Резултат 3	
3. Обезбедена е доволна финансиска поддршка	
	Резултати 3х:
	3.1. Пазарот на капитал е заокружен
	3.1.1. Развиени се системи за микро финансирање
	3.1.1.x Постои доволно знаење за тргување со акции и капитални инвестиции (x – за 3.1.1. до 3.1.4)
	3.1.2. Обезбедени се гаранциски фондови за ОР инвестиции во МСПии
	3.1.3. Воспоставени се институции за работа со акции
	3.1.4. Постои доволно знаење за тргување со акции и капитални инвестиции
	3.1.5. Обезбедени се достапни финансиски инструменти
	3.1.5.y Постои доволна банкарска конкуренција (y – за 3.1.5 до 3.1.8)
	3.1.6. Развиени се банкарски програми за иновативни и нови бизниси
	3.1.7. Достапни се банкарски кредити
	3.1.8. Развиени се разни видови финансиски производи
	3.1.9. Постои неограничен пристап до финансиските пазари
	3.1.10. Поттикнат е висок интерес на странски инвеститори
	3.1.10.1. Обезбеден е пристап до доволен број на успешни деловни субјекти
	3.1.10.2. Обезбедени се доволни странски директни инвестиции (СДИ)
	3.2. Обезбеден е доволен работен капитал
	3.2.1. Развиена е висока финансиска можност на МСПии
	3.2.2. Обезбеден е буџет за ОР
	3.2.3. Воспоставени се финансиски фондови
Резултат 4	
4. Подобрени се човечките ресурси во МСПии	
	Резултати 4х:
	4.1 Постои развој на високи технологии
	4.1.1. Се препознава потребата од менаџмент со квалитет
	4.1.1.x Постои долгорочна визија за развој (x за 4.1.1. до 4.1.3)
	4.1.1.x.1 Развиена е соработка помеѓу МСПии и науката
	4.1.1.x.1.y. Создадена е средина за претприемници водени од визија, (y за 4.1.1.x до 4.1.1.x.4)
	4.1.1.x.1z Овозможено е квалитетно образование за менаџерите на МСП, (z за 4.1.1.x до 4.1.1.x.4)
	4.1.1.x.1.v Развиени се современи менаџери на МСПии (v за 4.1.1.x.1 до 4.1.1.x.4)
	4.1.1.x.2 Развиени се претприемничкото и менаџерското знаење и

	<p>вештините</p> <p>4.1.1.x.3 Развиена е свеста за реструктурирање на компаниите</p> <p>4.1.1.x.4 Воспоставена е обемна меѓународна соработка за ТТ</p> <p>4.1.2. Идентификуван се чист концепт и стратегија за поддршка</p> <p>4.1.3. Развиена е прифатливоста за спремност за промени</p> <p>4.1.4. Обезбедени се информации за тендери</p> <p>4.2 Обезбедена е високо продуктивна и мотивирана работна сила</p> <p>4.2.1. Развиен е пазарот на труд</p> <p>4.2.1.1. Обезбедена е мобилност на работната сила</p> <p>4.2.1.1.1 Овозможена е активна поддршка на промени</p> <p>4.2.1.1.1.1. Оспособени менаџери опседнати со идниот развој на ОР</p> <p>4.2.1.1.1.1.у. Постои пожелна старосна структура на работната сила (у за 4.2.1.1.1.1 до 4.2.1.1.1.3)</p> <p>4.2.1.1.1.2. Европски менталитет е ставен во сила</p> <p>4.2.1.1.1.3. Развиена е спремност за прифаќање на промени</p> <p>4.2.1.1.2 Обезбедено е доволно современо знаење и квалификација на работната сила</p> <p>4.2.1.1.2.1. Обновен е образовниот систем (поврзен со пазарот на труд)</p> <p>4.2.1.1.2.2. Развиен е систем на мотивација за поддршка на работната сила и на нејзино дообучување</p> <p>4.2.1.1.2.3 Воспоставен е формален систем за потврдување на знаењето (LLL)</p>
Резултат 5	
5. Подобрен е маркетингот	
	Резултати 5х:
	<p>5.1. Спроведено е промовирање на македонските производи во земјата и странство</p> <p>5.1.1. Спроведено е истражување на нови пазари во поголем обем</p> <p>5.1.2. Развиена е промотивна стратегија за македонски МСПИИ производи/услуги</p> <p>5.2. Спроведено е поттикнување на македонските потенцијали за одржливи производи (здрави, еколошки соодветни, обновливи енергетски извори итн)</p> <p>5.2.1. Развиена е промотивна стратегија за македонските производи и услуги од МСПИИ (исто како 5.1.2)</p>
Резултат 6	
6. Загадувањето е намалено	
	Резултати 6х:
	<p>6.1. Овозможено е правилно управување со отпадните материјали</p>

	<p>6.2. <i>Искористени се природните и обновливите извори на енергија</i></p> <p>6.3. <i>Обезбедена е современа опрема за намалување на загадувањето</i></p>
--	--

7. Заклучни одредби

Нема сомнение дека обезбедувањето на одржлив развој во Република Македонија како што е наведено во претходните поглавја е процес на промени во целата земја. Истото може да биде кажано за имплементирањето на Националната Стратегија за Одржлив Развој како што е дадено во Дел 1. Станува збор за нов начин на размислување и работење. Во таа конотација, напредокот на имплементацијата е овозможен од средината и од капацитетот на имплементација (за детали види Рамковен извештај за Одржлив Развој, Поголвја 3 и 4).

Поволната средина во суштина го опфаќа она што е реално и возможно да се направи во дадениот контекст. Покрива широко различни прашања, како што е политичка свест, волја и капацитет, институционална волја и капацитет, домашна и странска инвестициска волја и капацитет. Во кратко, поволната средина ја одредува и тековната проверка со реалноста на условите за овозможување и воведување на одржлив развој.

Имплементациониот капацитет ги опфаќа тековните практични капацитети за актуелна имплементација и консеквентно претставува практична примена на поволна средина.

Следните поглавја ја разгледуваат поволната средина и капацитетот за имплементација на неговите различни аспекти.

Како што може да се види од Дел 1, Целосната стратезиска рамка се однесува на идентификуваните слабости на поволната средина, како и на капацитетот на имплементација, бидејќи тие се едни од најважните камен темелници за воведување на партиципативен и стратезиски ориентиран одржлив развој за Република Македонија.

7.1. Поволна средина

7.1.1. Важност на политичка свест и капацитет

Основниот фактор кој овозможува постигнување на голема промена во било кој стратезиски контекст е *довербата*.

Визијата и целосната нова развојна насока на Република Македонија е поставена во линија со севкупната ЕУ политика за одржлив развој. Бидејќи одржливиот развој поттикнува подобар квалитет на живот, ова само треба да стимулира почетна доверба во иднината. Покрај НСОП Проектот, Националниот Совет за Одржлив Развој (НСОП) треба да биде политички одговорен за имплементацијата на НСОП, вклучувајќи ја подршката на процесот за зголемување на довербата во иднина, како интегрален дел на понатамошна јавна свест и активности за јавно учество. Со поттикнување јавно учество граѓаните на Република Македонија се здобиваат со моќно орудие за промени кои почнуваат од базата кон врвот и иницијативите на Локалната Агенда 21.

Вториот основен фактор на овозможување е политичка свест за потребата да се направат големи промени и многу поважно, политичка волја да се мотивираат и имплементираат овие промени. Овој процес сигурно ќе најде на многу голем отпор од делови на македонското општество. Како и да е, ако политичката волја и политичкиот капацитет за одржлив развој не се развиени до соодветно ниво, воведувањето на одржливиот развој може да заврши само како академски потфат со ограничено дејствување.

Како прв чекор, проценка на посветеноста на концептите и принципите на одржливост на Република Македонија беше подготвена од страна на Национални експерти врз основа на споредба со ЕУ Обновената стратегија за ОР. Оваа проценка ги опфаќа сите точки во стратегијата и е презентирана во Анекс бр. 3. Како што може да се види од оваа проценка, процесот на усогласување со ЕУ ОР, е веќе почнат во Македонија, но треба да се помине долг пат пред да се постигне целосно усогласување. Проценка како оваа која постојано ќе се извршува при овој процес, би можела да биде користена како силна мониторинг алатка за политичка свест.

7.1.2. Значењето на правните и регулаторните инструменти

Третиот основен фактор се однесува на правната и регулаторната рамка. Како што може да се заклучи од 11-те Извештаи за проценка и анализа, најголем дел од оваа рамка постои како резултат од процесот на пристапување кон ЕУ. Последователно, ова не би требало да е најпроблематичното прашање во однос на ОР затоа што процесот на пристапување кон ЕУ е во тек со цел Република Македонија да ги отпочне преговорите. Покрај тоа, поголем број од новите закони и подзаконски акти директно го поддржуваат ОР. Сепак, клучното прашање најверојатно ќе биде волјата и капацитетот за донесување на правната и регулаторната рамка и општиот административен и организационен капацитет за имплементација на законите и регулативите. Понатаму, состојбата во поглед на правната и регулаторната рамка е значајна во однос на инвестициите, кои се четвртиот и последен основен фактор и се објаснети во последниот дел од оваа глава. За поразбирливо и подетално објаснување, како референца е користен Рамковниот извештај за одржлив развој (РИОР), точка 2.1. Политика и правна рамка во делот кој се однесува на Платформата на знаење и индивидуалните секторски делови во споменатата точка.

Според (РИОР), легислативата поврзана со **економскиот сектор** во Република Македонија сèуште треба да се надоградува. Во Извештајот на Европската Комисија за напредокот на Република Македонија од ноември 2006 година се истакнува дека генерално Република Македонија ќе треба да направи значителни и континуирани напори за усогласување на својата легислатива со ЕУ легислативата во областа на животната средина и посебно за нејзино имплементирање и ставање во сила на среден рок, а ефективното усогласување со законодавството на ЕУ може да биде постигнато само на долг рок. Тоа бара значајни инвестиции (пр. во однос на управувањето со отпадот и третманот на водите) и значајно залагање на администрацијата. Извесен напредок може да биде направен во поглед на зајакнувањето на правната рамка, меѓутоа напредокот во поглед на имплементацијата е ограничен, посебно во областите каде се потребни големи инвестиции. Сепак, избрани активности, со релативно мали трошоци, кои веднаш би се примениле би можеле значително да ја подобрат ситуацијата.

Во основа, нема регулативи кои пропишуваат проценка на влијанието на новите закони врз деловните субјекти. Во однос на **МСП**, слабости има кај легислативата за стандардизација на производите и услугите, оданочувањето и финансирањето на МСП. Што се однесува до **земјоделството**, постигнатиот напредок во подобрувањето на регулативата е ограничен на пооделни области, заради комплексноста и обемот на ЕУ легислативата. Во поглед на заштитата на животната средина, основните слабости се однесуваат на нискиот капацитет за имплементација во земјата, што посебно е изразено преку неимплементацијата на регулативите за проценка на влијанието на деловните активности на животната средина. Што се однесува до заштитата на животната средина, напредокот е детерминиран од високото ниво на потребни инвестиции, кои тешко дека ќе ги обезбеди државата. Исто така, постои недостаток на синергија помеѓу заштитата на животната средина и другите политики. Во поглед на секторот енергија, тој покажува извесен напредок во однос на примарното законодавство, меѓутоа постои недостаток на подзаконски акти и капацитет за имплементација на стратешките документи.

Конечно, сето ова повлекува дека е потребно интензивно користење на расположивите ресурси за градење на капацитетите за имплементирање на легислативата, посебно во регионите и руралните места. За ова ќе биде потребно државата да издвои значителен буџет за инвестиции зашто е потребен професионален ангажман на најдобрите македонски адвокати и правни советници. Исто така, може да обезбеди поддршка од донаторите за бројни проекти.

7.1.2. Потреба од спроведување и инвестициска клима за поддршка на одржлив развој

Четвртиот и последниот основен фактор на овозможување се однесува на инвестициската клима и потенцијал за инвестиции, кој природно е основен предуслов за сите проекти и активности во одржливиот развој.

Потребата за стимулирање на инвестиции воопшто, беше формално признаена во 2003та година, кога Министерството за економија на Република Македонија ја издаде првата програма за стимулирање на инвестиции со помош од УНДП и УСАИД. За време на следните четири години напори беа направени да се подобри инвестициската клима и значителен напредок беше постигнат. Како и да е, резултатите, во смисла на инвестиции, се покажаа разочарувачки. УНДП го продолжи нивниот напор и во август 2007 втората програма за стимулирање на инвестиции беше донесена.

Новата програма за стимулирање на инвестиции ќе биде воспоставена користејќи фондови од државниот буџет. Ова е сигнал за владината посветеност да го подржи овој признаен приоритет. За време на периодот на имплементација на програмата (2007-2010), годишни акциони планови ќе бидат подготвувани во кои ќе бидат определени целите, приоритетните мерки, проектите, институционалните одговорности и временските рокови за имплементација. Засновано на ова, финансиски планови ќе бидат направени и ресурси алоцирани. Агенцијата за поттикнување инвестиции (Инвест Македонија), Министерството за економија, Канцеларијата на заменик премиерот, министрите без ресори, други Министерства – како и консултативни

партнери како што е Советот на Инвеститори и Бизнис здруженијата исто така ќе земат учество.

Заклучок

Еден фактор на овозможување во некоја мерка постои и тоа е правната и регулаторната рамка. Инвестициската клима на одржливиот развој треба да биде опфатена, структурирана и подобрена. Како и да е, постои голема потреба од опфаќање на двата најсуштински фактори – довербата во иднината и политичката волја и капацитет, кои треба да го имаат највисокиот приоритет.

7.2. Капацитет за имплементација

Следните анализи и проценки како цел го имаат капацитетот за имплементирање на битни и реалистични проекти и активности на ОР. Тој се заснова на 11те Извештаи за анализа и проценка, шесте главни блок прашања²³, елаборациите претставени во платформата на знаење на Рамковниот извештај за одржлив развој, и елаборациите во претходните поглавја за поволна животна средина.

7.2.1. Расположивост на потребниот технички и професионален капацитет

Основниот фактор во однос на капацитетот за имплементација во Македонија. Овој фактор ги вклучува техничкиот и професионален капацитет за идентификација, формулирање, дизајнирање, планирање, програмирање и имплементирање на потребните проекти и активности. Сепак, изгледа дека има проблеми кога овој капацитет се применува за меѓусекторски и стратешки прашања. Исто така, слабости се појавуваат во однос на концептите и принципите за ОР и нивната примена од страна на техничкиот и професионалниот капацитет.

7.2.2. Слаб институциски организациски капацитет

Што се однесува до **вториот основен фактор**, имено институцискиот и организацискиот капацитет за донесување, примена и ставање во сила на закони, подзаконски акти, и регулативи, се забележуваат големи слабости. Јавниот сектор се чини дека го нема потребниот капацитет во смисла на човечка сила, знаење и системи, и процедури за процесирање и одобрување на проекти и активности во врска со ОР на квалификуван и навремен начин. Ова е постојната ситуација, иако во некои од јавните институции има тековни активности за решавање на овој проблем.

²³ 1. Политика и правна рамка (меѓусекторска)

2. Животна средина (меѓусекторска)

3. Енергија (меѓусекторска)

4. Рурален развој (вклучува земјоделие, шумарство и туризам)

5. Социјални прашања (вклучува вработување, социјална грижа, здравство и образование)

6. МСП (вклучува индустрија, МСП, инфраструктура и сообраќај)

Под прашање е и дали приватниот сектор го има потребниот број на компании во потребните технички полиња и други полиња да дизајнираат и изградат/имплементираат проекти и активности за ОР.

На овој недостаток не му се суди толку критички колку недостатокот на капацитет на јавниот сектор. Причината е дека капацитетот на приватниот сектор се очекува да се развие брзо што се должи на пазарните притисоци. Како и да е, ова се ослонува на добро функционален јавен сектор кој ќе може да ги процесира проектите и активностите.

Гореспоменатите заклучоци во врска со капацитетот на јавниот сектор се потврдени од три прелиминарни РОППК (Пристап ориентиран кон резултати за промена на капацитетите, види РИОР Поглавје 4.2) Анализи и преку сумирање на резултати на Дрвата на Проблеми/Цели во различни сектори и меѓусекторски работни групи. Овие понатамошни анализи потврдуваат дека:

- Клучен предмет во врска со институционалните и организациските прашања е слабиот организациски и институциски капацитет на јавниот сектор.
- Недостатокот на капацитет за стратешко планирања, стратешко работење и меѓусекторска координација, е идентифицирано како клучно прашање.
- Политичкото мешање, инволвираноста и влијанието, се идентификувани како клучни прашања.
- Министерствата, ЗЕЛС и Академските институции се идентификуваат како потенцијално важни агенти за промени.

7.2.3. Потребно е понатамошно зајакнување на капацитетот за инвестиции и финансирање

Третиот и последен основен фактор е економскиот, финансискиот и капацитетот за финансирање. Во тој однос, капацитетот на банкарскиот сектор и неговата способност да процесира апликации за финансирање за ОР проекти и активности е од интерес. Како што е нагласено горе постои недостаток на волја меѓу домашните и странските инвеститори да инвестираат во Република Македонија. Ова исто така ќе биде одразено и во можното финансирање на проекти и активности на ОР.

Овој процес понатаму е влошен и заради ограничениот домашен капацитет за учество во активности на повраток на трошок, кој ќе биде предуслов за бројни надворешно финансирани проекти на ОР, особено во секторот на вода, отпадни води, и цврст отпад.

Покрај сето ова, имаме и банкарски сектор кој не изгледа дека е во ранг во поглед на модерното управување на инвестиции во портфолиото на проекти. Ова имплицира силен ограничувачки фактор за воспоставување на ОР проекти и активности. Како и да е, како што е споменато погоре, ова не се смета за премногу критично.

Како заклучок, само еден од трите основни фактори на овозможување е доволно достапен во Македонија, имено техничкиот и професионален капацитет. Сепак, се појавуваат слабости во однос на примена на концептите и принципите за ОР од страна на расположивиот капацитет. Организацискиот и

институциски капацитет на јавниот сектор треба да се зајакнати. Во согласност со подобрената инвестициска клима за одржлив развој, економскиот, финансискиот и капацитетот за финансирање треба да биде развиен и зацврстен на национално и меѓународно ниво. Ова е третиот и последниот основен фактор во однос на капацитетот на имплементација.

Долга листа на релевантни проектни идеи е дадена во Анекс број 6. Тие треба да бидат оценети преку сеопфатен процес на селекција во согласност со стратегиската рамка дадена во Дел II.

8. Имплементација на стратегијата, следење на напредокот и инкрементални трошоци

Имплементацијата на Националната Стратегија за одржлив развој во Република Македонија повикува на активно учество и дијалог помеѓу широк спектар на заинтересирани страни. Не само државата и нејзините владини институции одговорни за одржливиот развој, туку одговорноста е на општеството во целина. Почнувајќи од локално ниво сите граѓани можат и треба да придонесат и да учествуваат во активности.

Како и да е, одговорност е на Државата да го овозможи потребниот институциски капацитет со цел да осигура професионална имплементација на стратегијата и да се обезбеди преминот од секторско планирање кон интегрирано планирање и со социјални, економски и цели на животната средина како комплементарни и меѓузависни низ целиот процес на развој, што го претставува срцето на концептот за одржлив развој.

Како што може да се види од Дел I, ова е посебно нагласено во Трите Водечки Принципи како и Седумте стратешки определби. Во согласност со ова, оперативните одговорности лежат во општините и приватниот сектор, додека отпочнувањето, водењето и засилувањето на одговорности лежи во Државата со пилот и демонстрациски проекти како едни од најмоќните алатки.

Систем на индикатори ќе вршат мониторинг на напредокот во постигнувањето на целите на НСОП и ќе овозможат процес на учење и подобрување. Главните инвестиции се потребни да се пренасочи општеството кон одржлив развој. Ова е исто за да се мотивира нов начин на размислување и работа како и технолошки пронајдоци и иновации. Конкретно, обраќајќи се на претприемничкиот дух на младата генерација, на кои треба да им служи како светилник со високо влијание, демонстративна и репликативна вредност.

8.1. Институционална рамка за подршка на имплементацијата на Националната Стратегија за Одржлив Развој

Потреба за формирање на Национален совет за одржлив развој:

Одржливиот развој е исклучително значаен за иднината на современите општества, имајќи ја предвид потребата да се најде оптимален баланс помеѓу економските, социјалните и аспектите на животната средина во насока на паралелно обезбедување на економски раст и подобар квалитет на животот на граѓаните. Секое од ресорните Министерствова во чија надлежност се економските, социјалните и прашањата поврзани со заштитата на животната

средина водат свои политики кои и досега допираа определени аспекти на одржливиот развој, меѓутоа вкрстувањето на овие три димензии не претставува редовна пракса. Оттаму, поставувањето на стратешка основа и институционална рамка за планирање и имплементација на одржливиот развој е потребно, имајќи ја предвид определбата на Владата за економска ревитализација на земјата и подигнување на квалитетот на живот на граѓаните.

Преку изработка на нацрт Стратегија за одржлив развој на Република Македонија се обезбеди платформа за мултисекторско дејствување насочено кон одржливиот развој, меѓутоа се наметна потреба од создавање на соодветна институционална поддршка за имплементација на Стратегијата. Имајќи го предвид мултисекторскиот карактер на одржливиот развој, неопходно е формирање на национално тело што ќе обезбеди координација на секторските политики и програми преку респектирање на аспектите на одржливиот развој. Во таа насока, **се предлага формирање на Национален совет за одржлив развој чија основна функција ќе биде водење на политиката за одржлив развој и следење на имплементацијата на Стратегијата за одржлив развој на Република Македонија.**

Предлог-структура на националниот совет за одржлив развој:

Се предлага Националниот совет за одржлив развој (НСоОР) да се состои од 19 члена, од кои 10 министри, 4 експерти од областа на одржливиот развој, 1 претставник од Македонската академија на науките и уметностите, 1 претставник од стопанската комора (бизнис заедницата), 2 претставници од Собранието на Република Македонија и еден претставник од НВО. Од редот на министрите, се предлага во НСоОР да членуваат:

- Заменик претседателот на владата на РМ задолжен за економски прашања,
- Заменик претседателот на РМ задолжен за европски прашања,
- Министерот за животна средина и просторно планирање,
- Министерот за економија,
- Министерот за локална самоуправа,
- Министерот за труд и социјална политика и
- Министерот за земјоделство, шумарство и водостопанство
- Министерот за финансии
- Министерот за информатичко општество и
- Министерот за транспорт и врски.

Од редот на експертите, се предлага во НСоОР да членуваат четворица експерти за одржлив развој, двајца со потесна специјалност од областа на економијата и по еден претставник со потесна специјалност од областа на социјалниот развој и заштитата на животна средина. По потреба, на седниците на НСоОР може да присуствуваат и други поканети лица кои може да учествуваат во дискусијата по определени прашања, но без право на глас.

Со НСоОР претседава Заменик претседателот на владата на Република Македонија задолжен за економски прашања. Седниците на НСоОР се свикуваат по потреба.

Надлежности на НСоОР:

Основните надлежности на НСоОР се следните:

- Креирање на политиката за одржлив развој на Република Македонија;
- Утврдување на нацрт- документи од областа на одржливиот развој пред нивно поднесување на разгледување и усвојување во Влада/Парламент;
- Следење на имплементацијата на Стратегијата за одржлив развој и другите стратешки документи од областа на одржливиот развој;
- Обезбедување кохерентност на политиките и легислативата од областа на економијата, социјалниот развој, заштитата на животната средина, земјоделството и другите релевантни политики преку разгледување и давање мислења по секторски документи и секторска легислатива кои се поврзани со одржливиот развој;
- Унапредување на одржливиот развој преку развивање на соработката со релевантни институции во земјата и странство и
- Разгледување на конкретни прашања и проблеми поврзани со одржливиот развој.

Потребната експертска, техничка и логистичка поддршка на НСоОР ја обезбедува Канцеларијата за поддршка на работата на НСоОР.

Канцеларија за поддршка на работата на националниот совет за одржлив развој:

Канцеларијата за поддршка на работата на националниот совет за одржлив развој има основна функција да обезбеди непречено функционирање на НСоОР.

Се предлага канцеларијата за поддршка на НСоОР да функционира во рамките на Македонската Академија на науките и уметностите, а финансирањето на Канцеларијата да биде на проектна основа.

При воспоставување на Канцеларијата за поддршка на НСоОР се предлага да се искористи искуството и ресурсите од канцеларијата на проектот: „Изработка на Стратегија за одржлив развој на Република Македонија“, која функционираше во периодот февруари 2006-јуни 2009. Имајќи предвид дека изработката на Стратегијата за одржлив развој претставуваше прв голем, мултисекторски проект поврзан со одржливиот развој, ваквото решение би овозможило рационално, целисходно и ефикасно искористување на постојните ресурси од областа на одржливиот развој во Република Македонија. Во текот на изработката на Стратегијата за одржлив развој, во проектната канцеларија постојано беа ангажирани 15 експерти од различни области поврзани со одржливиот развој кои при реализација на своите работни задачи соработуваа со голем број претставници од ресорните министерства, бизнис заедницата и невладиниот сектор. На тој начин, проектната канцеларија успеа да воспостави широка мрежа на експерти што покриваат општи и специфични прашања поврзани со одржливиот развој. Оттаму, искуството и експертската мрежа на

проектната канцеларија би биле исклучително корисни при воспоставување и операционализација на Канцеларијата за поддршка на НСоОР.

Структура на Канцеларија за поддршка на работата на НСоОР:

Канцеларијата се состои од осум одделенија: одделение за политика и легислатива за одржлив развој; одделение за економски прашања, одделение за социјални прашања, одделение за заштита на животната средина, одделение за одржливо земјоделство и шумарство, одделение за транспорт и инфраструктура; одделение за туризам и одделение за административно-правни и општи работи. Стручните одделенија обезбедуваат експертска поддршка на НСоОР, а одделението за административно-правни и општи работи обезбедува логистичка и техничка поддршка на НСоОР.

Надлежности на Канцеларијата за поддршка на работата на НСоОР:

- Обезбедува техничка и логистичка поддршка за работата на НСоОР (организација на седниците и подготовка на материјали за седници, комуникација со членовите на НСоОР, итн.)
- Изготвува стратешки и други документи од областа на одржливиот развој, според потребите и барањата на НСоОР;
- Изготвува стручни мислења, информации и други материјали според потребите и барањата на НСоОР;
- Следи и систематизира стручни информации од областите релевантни за одржливиот развој;
- Го следи развојот на секторските политики и легислативата релевантни за одржливиот развој;
- Изготвува проценки за кохерентноста на определени предлози/решенија од секторските политики и легислативата со политиката на одржливиот развој;
- Врши истражувања од областа на одржливиот развој;
- Предлага прашања за разгледување на НСоОР, согласно сознанијата од анализите и истражувањата;
- Обезбедува логистичка поддршка на НСоОР за унапредување на соработката со други институции.

Покрај наведените надлежности, а имајќи го предвид финансирањето на проектна основа, Канцеларијата за поддршка на работата на НСоОР ќе реализира и истражувачко-проектни активности од областа на одржливиот развој и ќе врши мониторинг над имплементацијата на Стратегијата.

Националниот Совет треба да има силен секретеријат. Овој Секретеријат со време може да се развие во соодветна **Агенција за Одржлив Развој**. Агенцијата за одржлив развој може да биде формирана со спојување и

понатамошниот развој на веќе постоечки агенции, како што е Агенцијата за просторно планирање, Агенцијата за унапредување на претприемништвото, Агенцијата за енергетска ефикасност, Агенцијата за спорт и млади и други агенции кои го опфаќаат и работат со одржлив развој.

На краток рок, функцијата на секретеријатот на НСоОР може да ја извршува Канцеларијата за поддршка на работата на НСоОР.

Првата задача на НСоОР треба да биде многу внимателно прегледување на НСОП и базирано на тоа, да даде упатства за негова ревизија, деталзирање, финализација и имплементирање. Во врска со ова важно е да се подвлече динамичниот концепт на НСОП, кој вклучува постојана потреба за континуирано оценување и приспособување кон промените, низ подготовка на годишни национални стратешки работни планови, одобрени од страна на Националниот Совет, а почетна точка би била НСОП.

8.2. Следење на напредокот и индикатори за ОР

Националниот Совет (НСоОР) би известувал за имплементацијата на НСОП (секоја година) и би ја дополнувал НСОП (секои 2 години). Извештаите за напредокот како и биеналните дополнувања на НСОП ќе бидат дискутирани во НСоОР и предадени на институциите на ЕУ и Организацијата на Обединетите Нации како и претставени на јавноста.

Со цел ефективен мониторинг на имплементацијата на Националната Стратегија за Одржлив Развој во Република Македонија квантитативни **Индикатори за одржлив развој** (ИОР) овозможуваат клучна алатка за редовна проценка и постигнат напредок. Ова има за цел да им помогне на одлучувачите и да се информира пошироката јавност за постигнувањата и неуспесите во постигнување на одржлив развој.

Идентификацијата на соодветни индикатори е повторувачки процес. Листата на национални ИОР, како што е претставено во Анекс бр. 7 земаат предвид индикатори кои се предложени во ЕУ документите и националните специфичности. Критериумот за избор на ИОР следен од препораките дадени во документот на Комисијата на Европската Заедница за Индикатори за Одржлив Развој за следење на имплементацијата на Стратегијата за одржлив развој на ЕУ, Брисел, 9.2.2005, СЕЦ (2005). Листата во Анекс 7 се фокусира на најдобрите достапни ИОР кои го мерат напредокот во обезбедување на одржлив развој низ целата стратешка рамка дадена во Дел I.

Препорачливо е Државниот Завод за Статистика на Република Македонија да ги издаде главните индикатори за одржлив развој во Статистички Годишник и во други релевантни изданија. Во зависност од најдобрите достапни и најдобрите потребни индикатори, овие категории повикуваат за различни видови на развојни напори поврзани со концепти, методологии и процедури за собирање на податоци. Препорачливо е кога ќе биде воспоставена Националната Агенција за Одржлив Развој во соработка со Државниот завод за Статистика да ги истражи и годишно да го известува Националниот Совет за Одржлив Развој (НСоОР) за физибилноста на најдобрите потребни индикатори и да ја осигура достапност на тие индикатори. Со цел да се обезбедат Регионални Индикатори за Одржлив Развој (РИОР) базирани на ГИС (географски информативен систем) во иднина се препорачува Агенцијата за

Просторно Планирање на Република Македонија да соработува тесно со двете, Националната Агенција за одржлив развој, кога ќе биде воспоставена, и Државниот Завод за статистика. Овие РИОР ја отсликуваат состојбата во помалите територијални административни единици.

8.3. Финансирање и инкрементални трошици

Од 1995 година, базата на податоци за инвестиционите проекти во јавната инфраструктура на Република Македонија беше поставена во Министерството за финансии и ресорните Министерства и истата континуирано се ревидира.. Програмата за јавни инвестиции во Република Македонија за 2007-2009 година беше подготвена во согласност со Оперативната програма на Владата на Република Македонија. Додека се подготвуваше Програмата за јавни инвестиции во Република Македонија, секторските развојни политики и приоритетните инфраструктурни проекти исто така беа земени предвид. Тие се вклучени во Оперативната програмата на Владата за 2006-2010 година. Дополнително, финансиската рамка е поставена за имплементација во оваа Национална Стратегија за Одржлив развој на краток рок поддржана од Предпристапната економска програма на Република Македонија за 2007-2009 .

Првиот дел од оваа НСОП предвидува прелиминарен преглед на финансиските средства и ресурсите потребни за имплементација на НСОП, вклучувајќи го и финансирањето на пилот и демонстрациски проекти.

Владината решителност да ги охрабри странските инвестиции првенствено преку концесии, донации, директни и заеднички вложувања е важна. И покрај ова, понатамошени насочени зголемувања на странските грантови се потребни за поддршка кај водите, управувањето со отпадните води, управувањето со цврстиот отпад, наводнувањето, животната средина, образованието и здравството. Предпристапните фондови на ЕУ се очекува да бидат достапни за земјата следните години.

Имплементацијата на овој НСОП е процес кој мудро треба да се изоди во формулирањето на различните цели и резултати. Секој резултат може само по себе да одреди некој проект – почнувајќи од Првичните цели/ Резултати и континуирано нагорно да работи кон Дрвото на цели; или да се насочи кон резултати во одредена компонента, која природно одредува некој проект.

Освен гореспоменатите класични инструменти за финансирање, Програмата за јавни инвестиции, домашни и странски инвестиции и странски грантови – новите модели како што се Јавно - Приватно партнерство, внимателно ќе бидат испитани. Јавното – приватното партнерство ги опишува владините услуги или приватните стопански здружувања кои се основани и работат преку партнерство на Владата и еден или повеќе приватни субјекти. ЈПП обезбедува можности за двете страни, странски и домашни инвестиции, кои го поддржуваат одржливиот развој.

Со усвојувањето и имплементацијата на Европската стратегија истакната во VI Акциона програма за животната средина на Европската Заедница за 2002 – 2012 година, Владата на Република Македонија преку формирање на

стратешки инструменти и акции, двете доброволни и обврзувачки, ќе помогне при насочувањето на јавните и приватни инвестиции преку еко – компатибилни технологии.

Банкарскиот систем во Република Македонија игра важна улога во придвижувањето на домашните инвестиции. Банките во другите европски земји прифатија дека фирми кои се обврзуваат на одржлив развој и практична секојдневна имплементација на одредени мерки, на долгорочен период, се добра инвестиција. Затоа, се препорачува Владата на Република Македонија да се поврзе со меѓународните донатори и да отпочне дијалог со земјите за нивниот банкарски систем за да ги унапреди така наречените „ зелени “ инвестиции и да ги одреди постапките на концесии и на поволни кредити фокусирајќи се на иновативните и технологиите за одржлив развој.

Последно но не помалку важно за Република Македонија, која може многу да научи од искуството на европските земји, постепено воведувајќи соодветни инструменти за олеснување и оданочување за унапредување на пазарот преку транспарентност и цени кои ќе се рефлектираат во вистинската економија, социјалните и животни трошоци на производите и услугите и истовремено ќе создава свесност во изборот кои го прават потрошувачите. На среден и долгорочен период, препорачливо е новиот систем за оданочување да биде воведен за поддршка на Одржливиот развој во Република Македонија. Ова треба да се заснова на потрошените ресурси (концептот за *наплата на корисник на природен ресурс*) како што е предвидено во Агенда 21 поглавје 8 од Конференцијата на ОН за животна средина и развој во Рио де Жанеиро во 1992, и технички поддржана од географскиот информатички систем (ГИС).

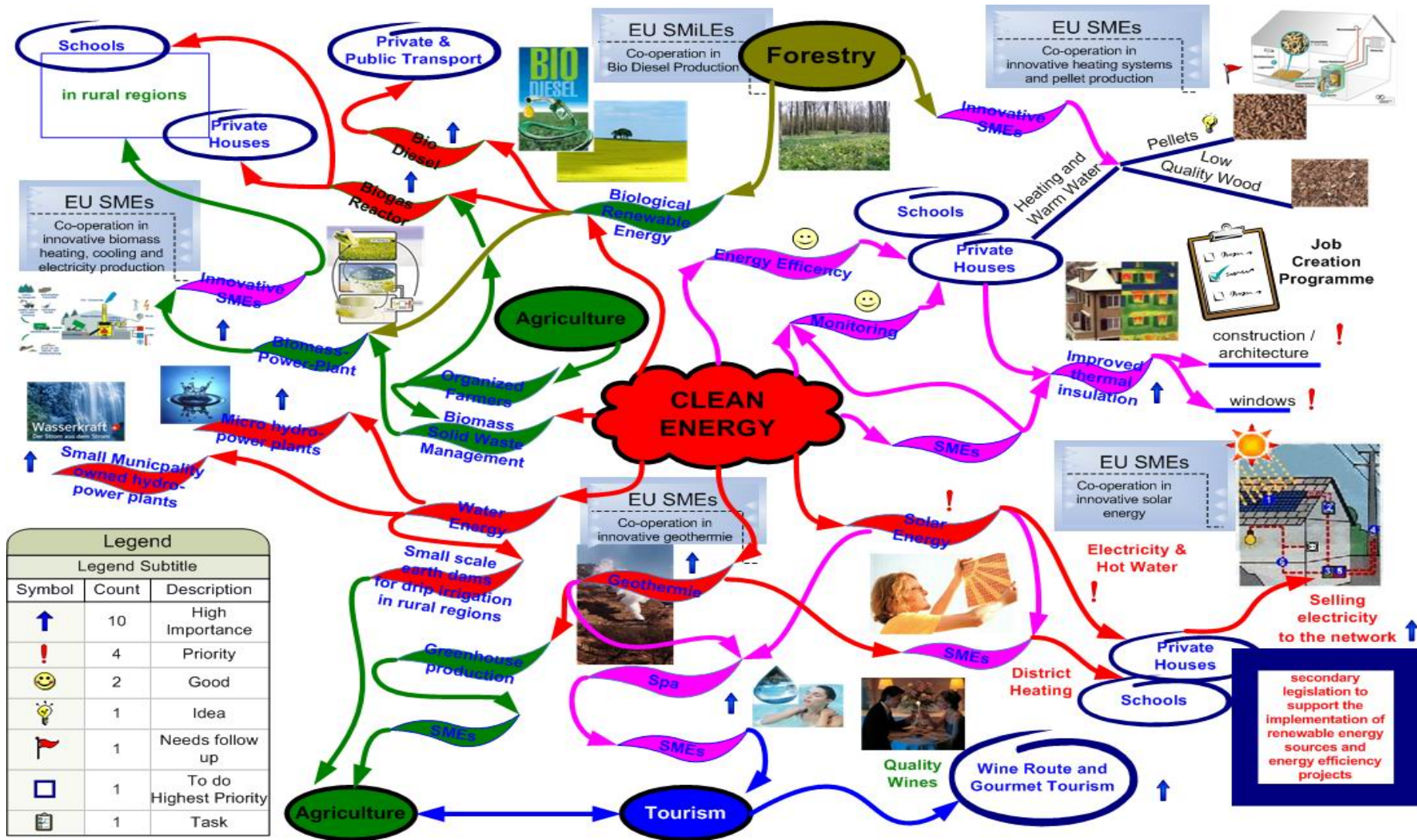

*Поддршка за подготовка на Национална стратегија
за одржлив развој во Република Македонија*

*Предлог – Национална стратегија за
одржлив развој на РМ
Дел II : Стратешка основа и анализа*

Анекс бр. 1:

**Карти на знаење за визуелизација на
синергиите меѓу различни сектори и
подготвување насоки за стратегијата за
развој на Република Македонија**

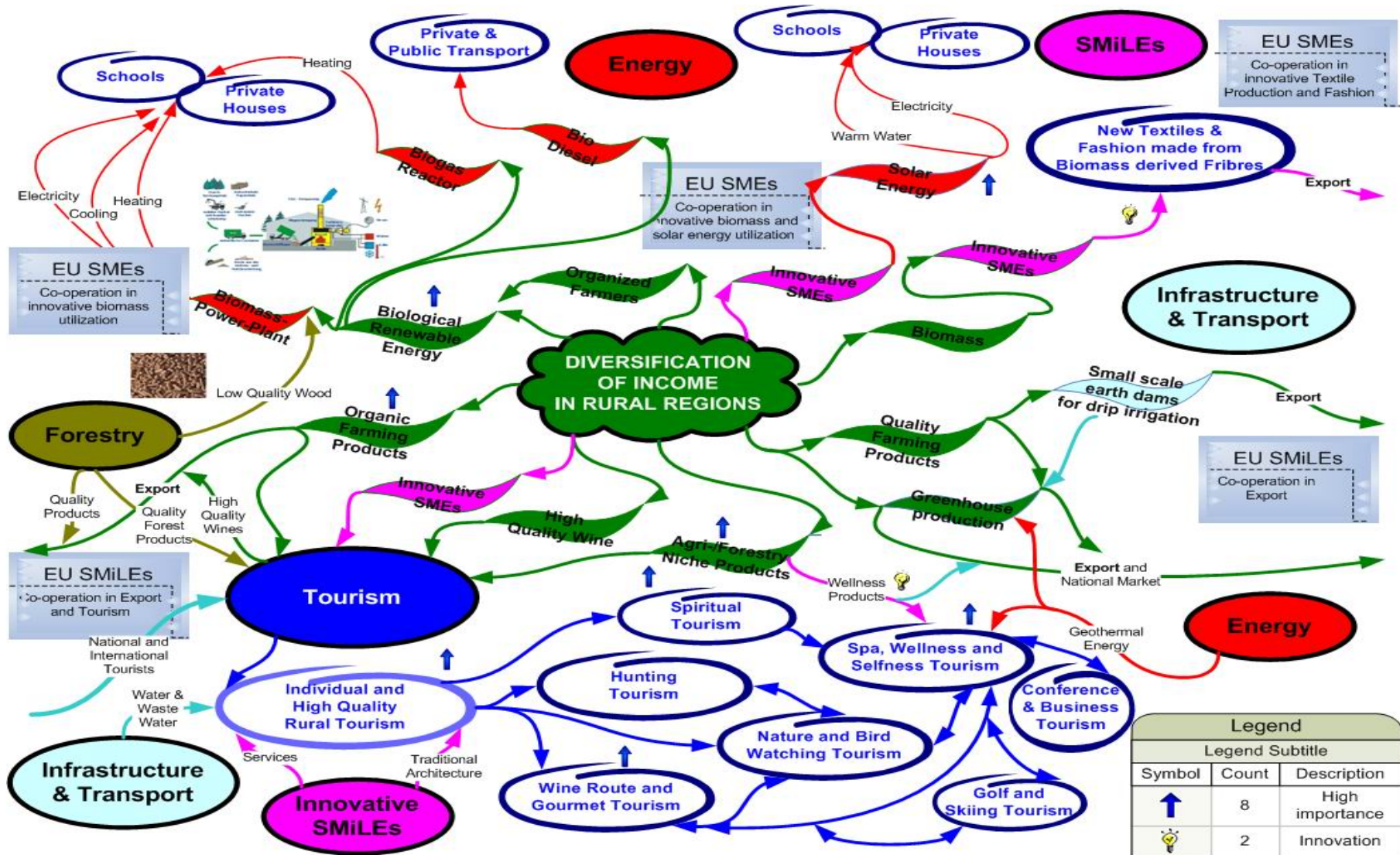

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Предлог- Национална стратегија за одржлив развој во РМ

Дел II: Стратешка основа и анализа

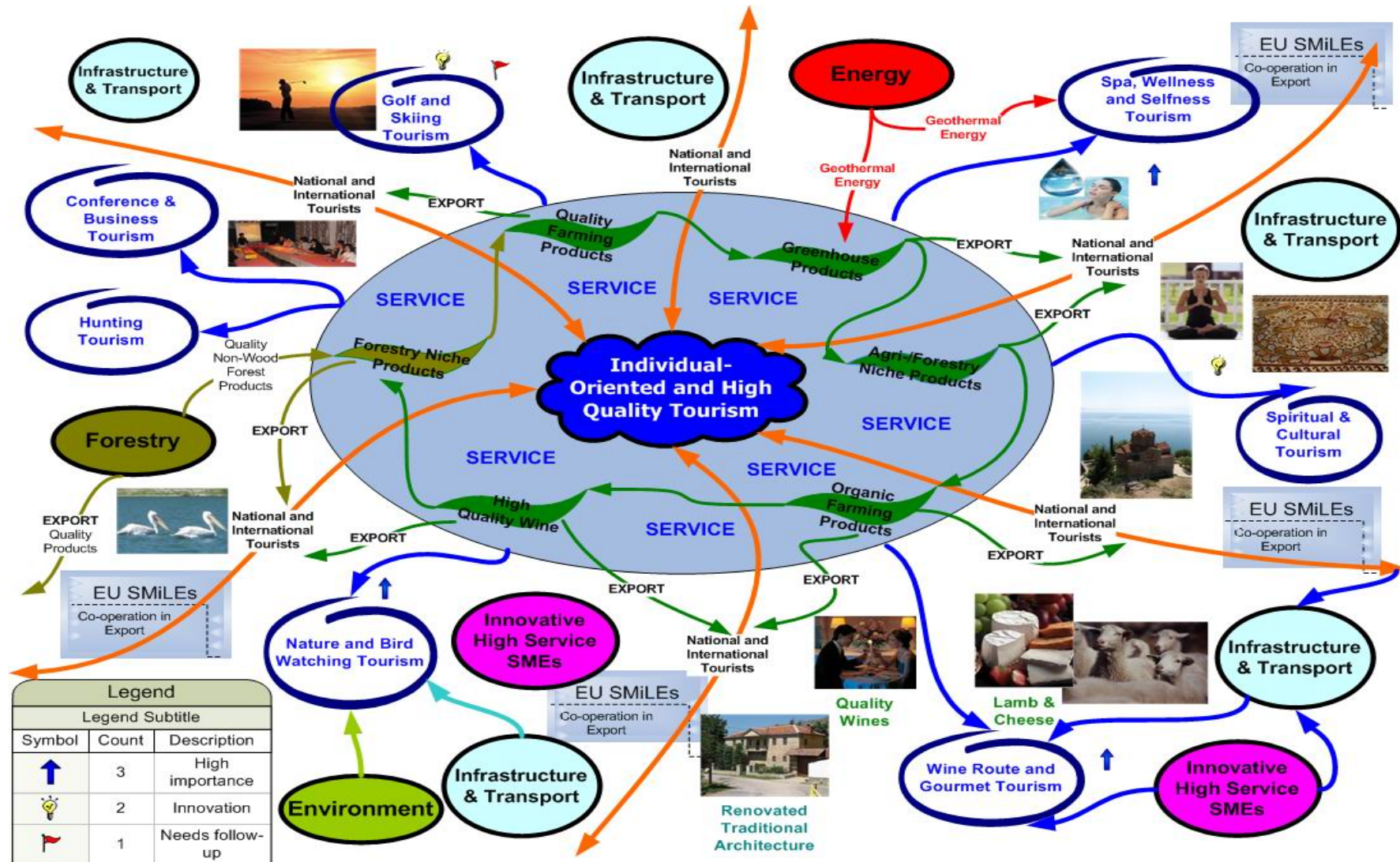

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Предлог- Национална стратегија за одржлив развој во РМ

Дел II: Стратешка основа и анализа

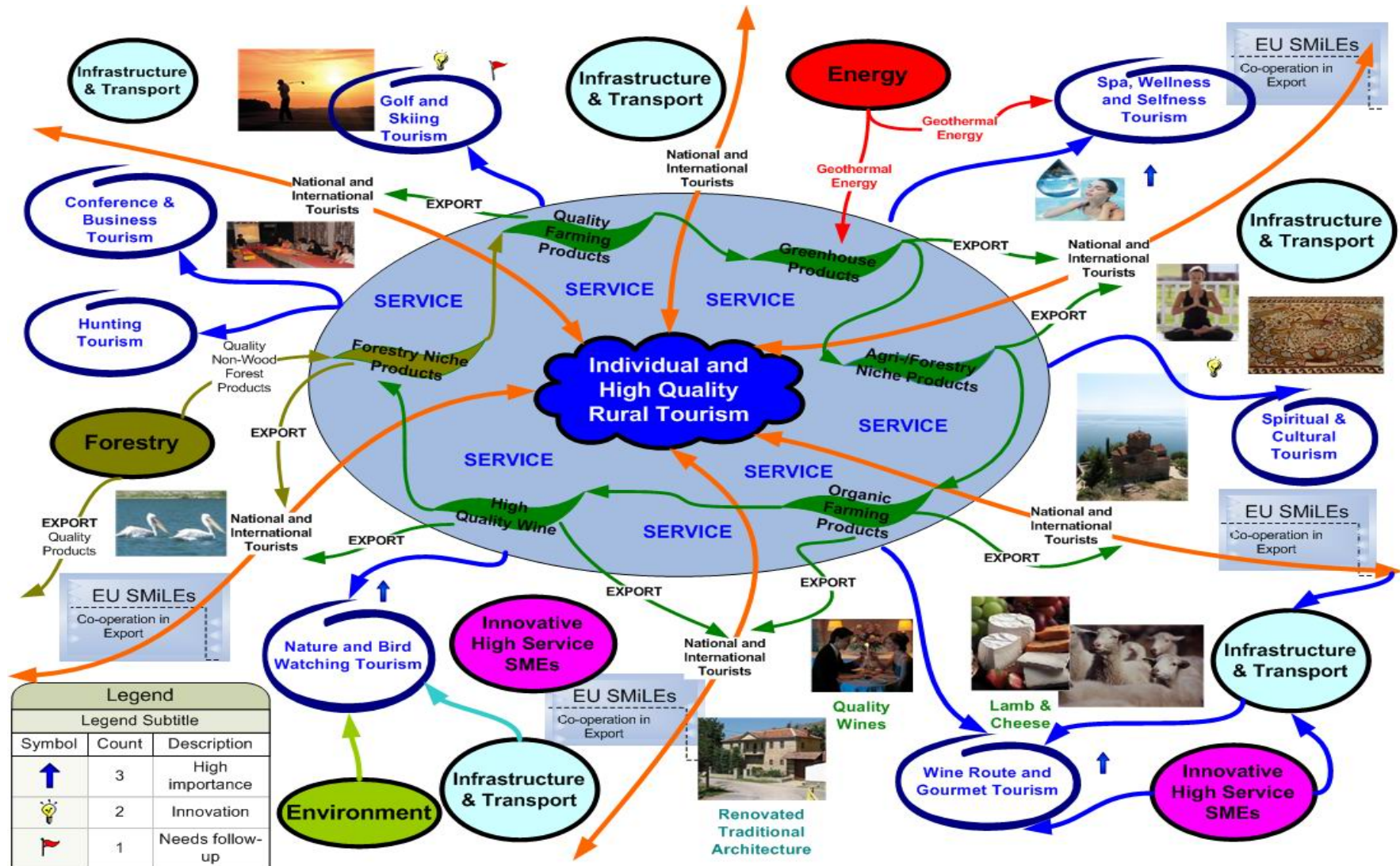

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Предлог- Национална стратегија за одржлив развој во РМ

Дел II: Стратешка основа и анализа

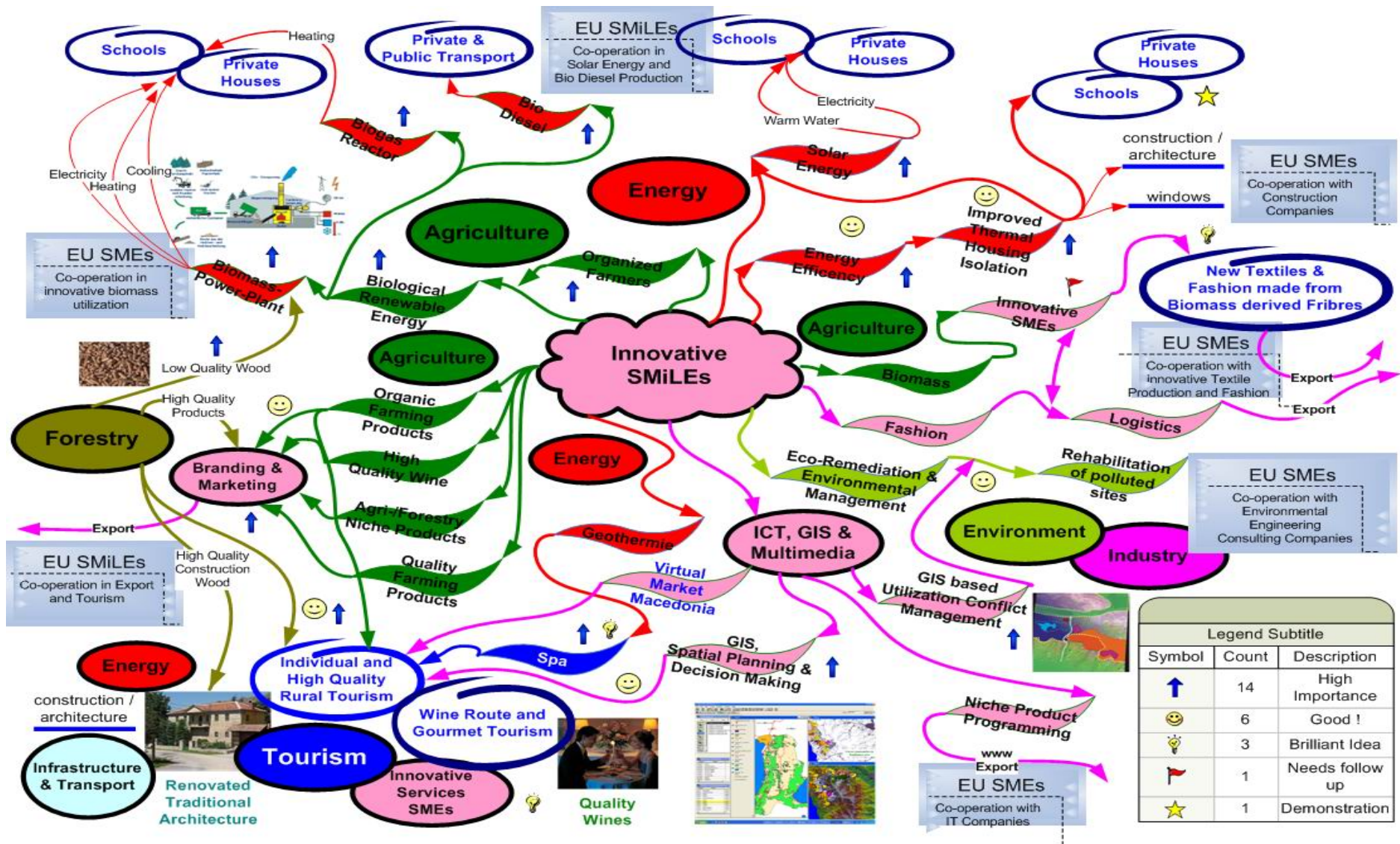

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Предлог- Национална стратегија за одржлив развој во РМ

Дел II: Стратешка основа и анализа

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Предлог -Национална стратегија за одржлив развој во РМ

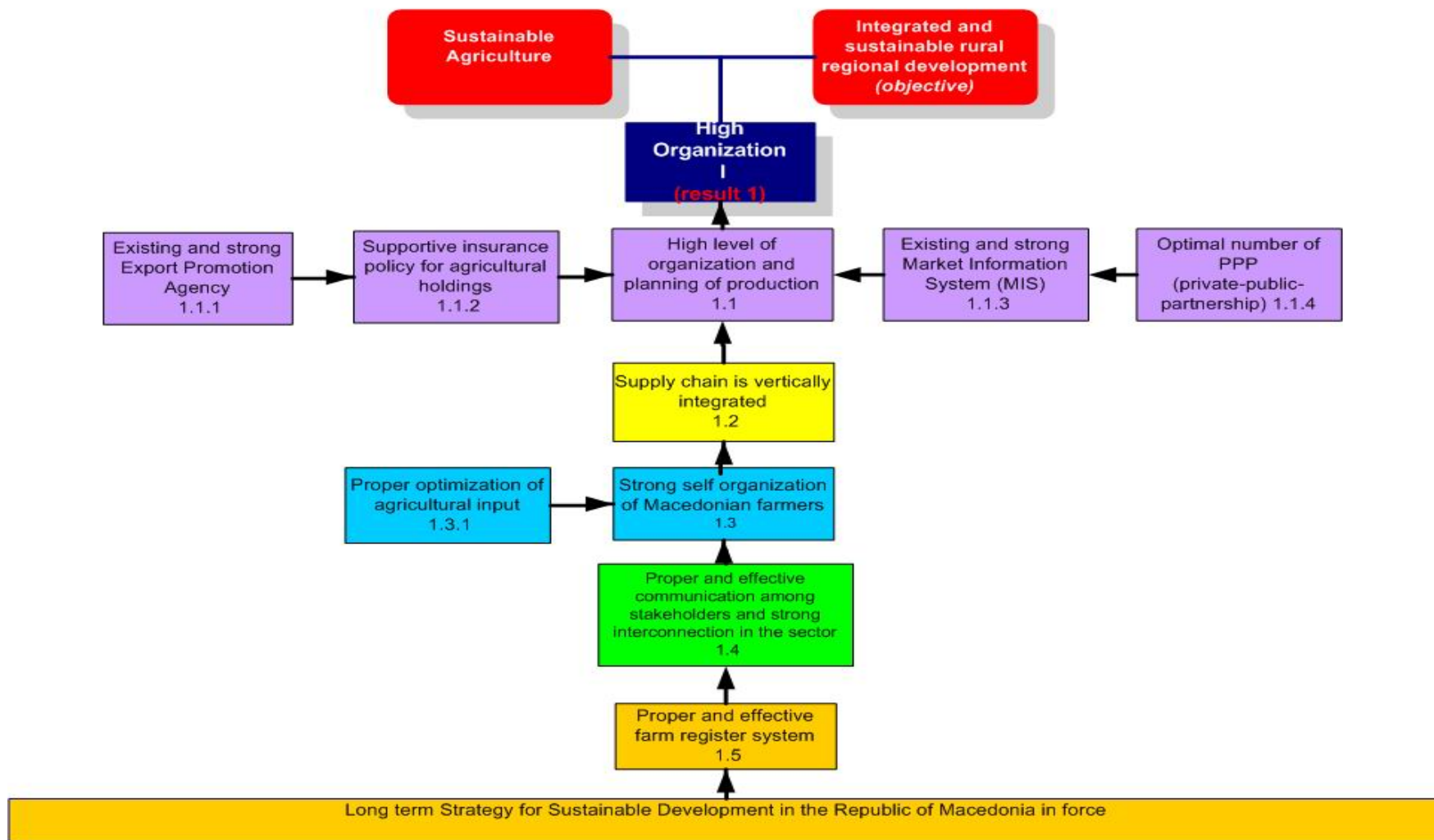
Дел II: Стратешка основа и анализа

Анекс бр. 2:

Дијаграми на цели подготвени од работните групи на НСОР

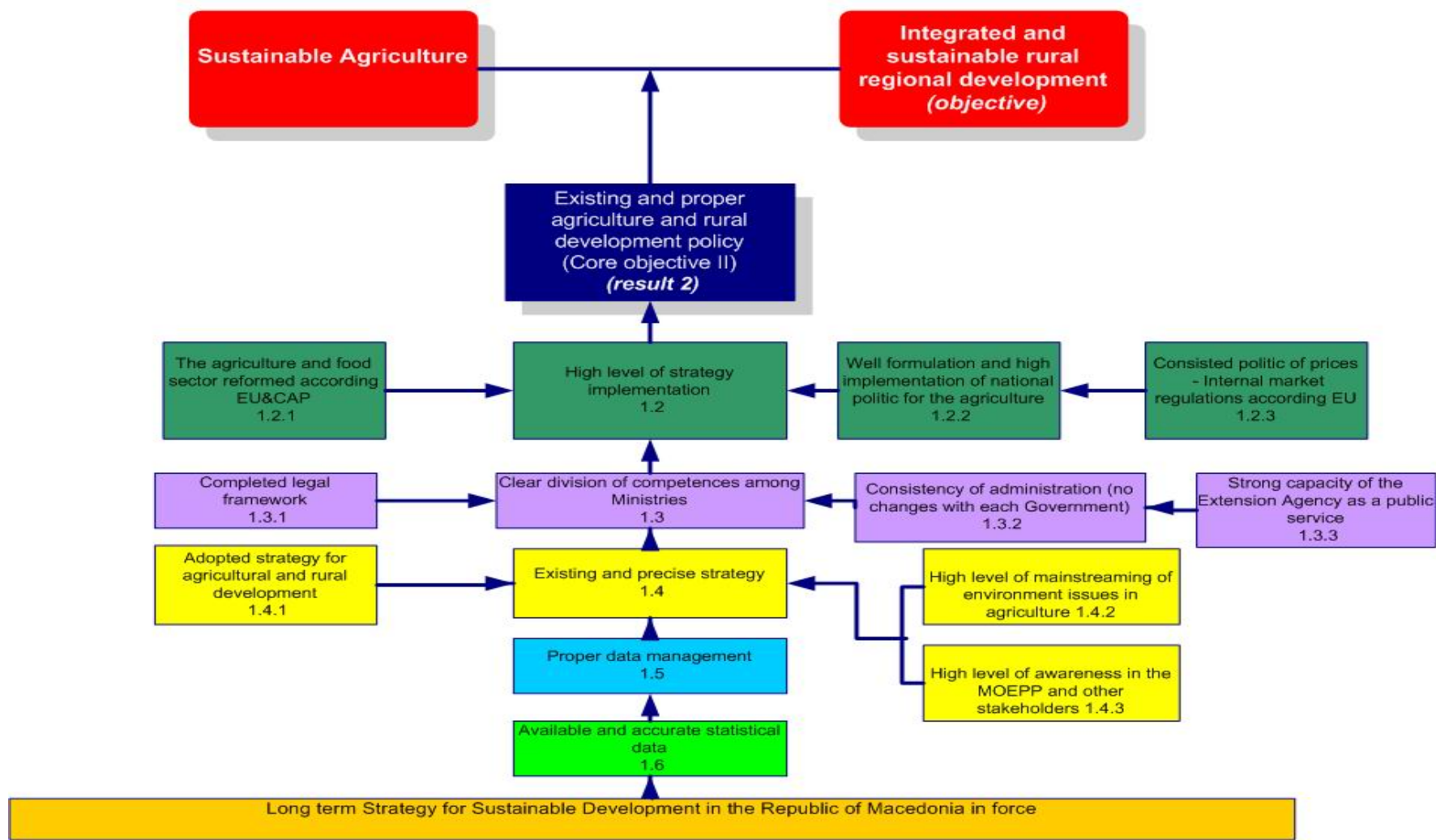

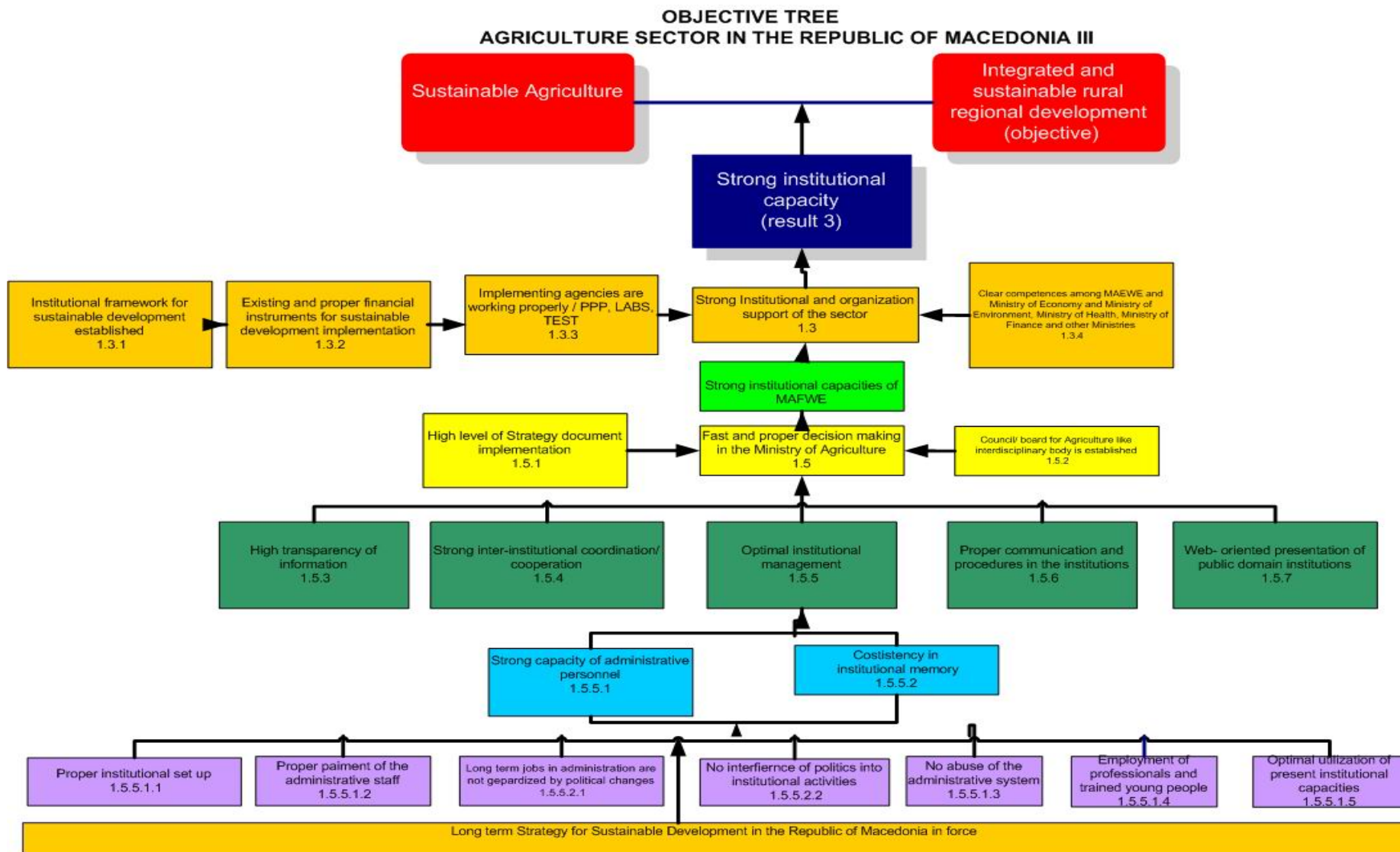
OBJECTIVE TREE AGRICULTURE SECTOR IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA I

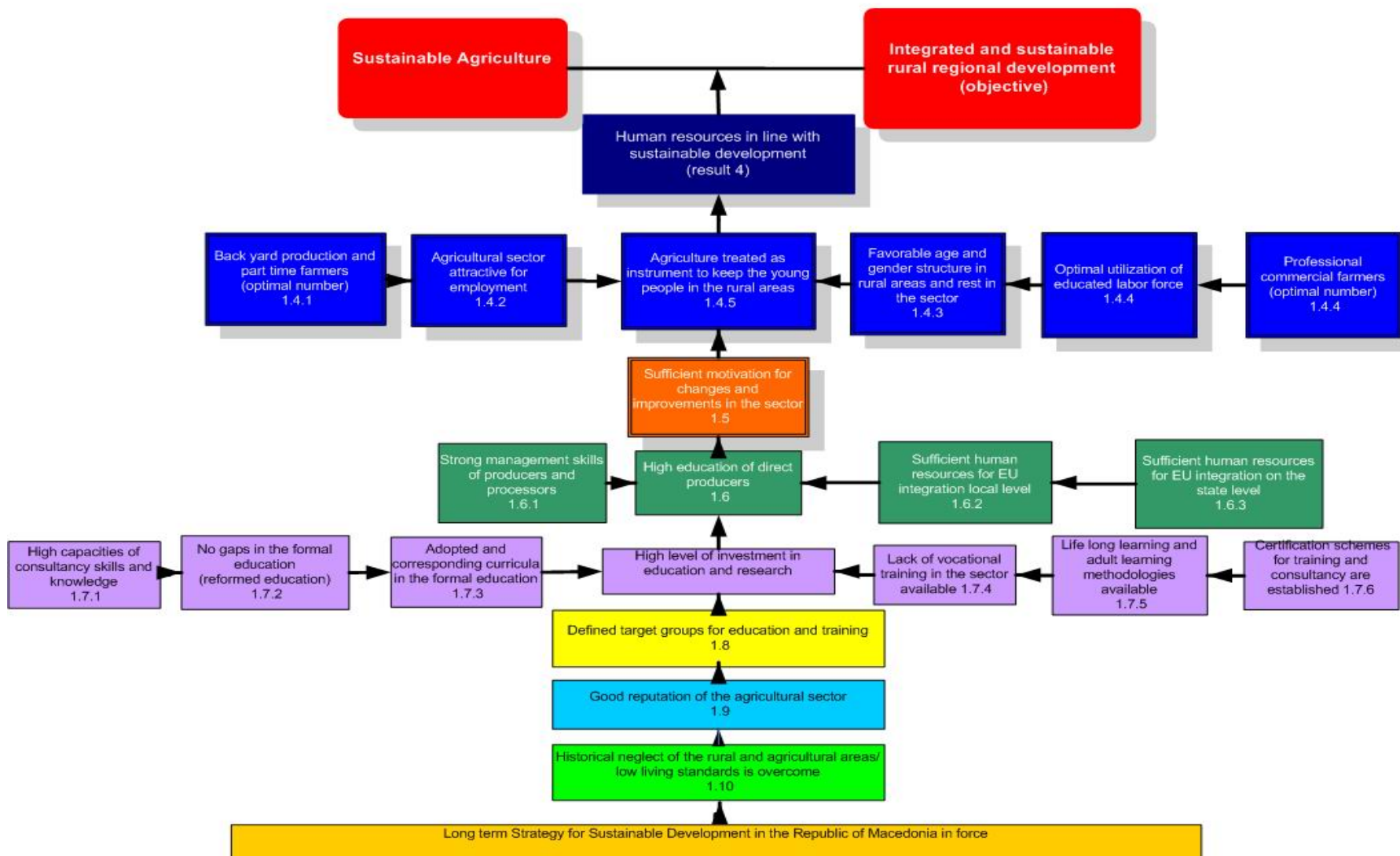
OBJECTIVE TREE
AGRICULTURE SECTOR IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA II

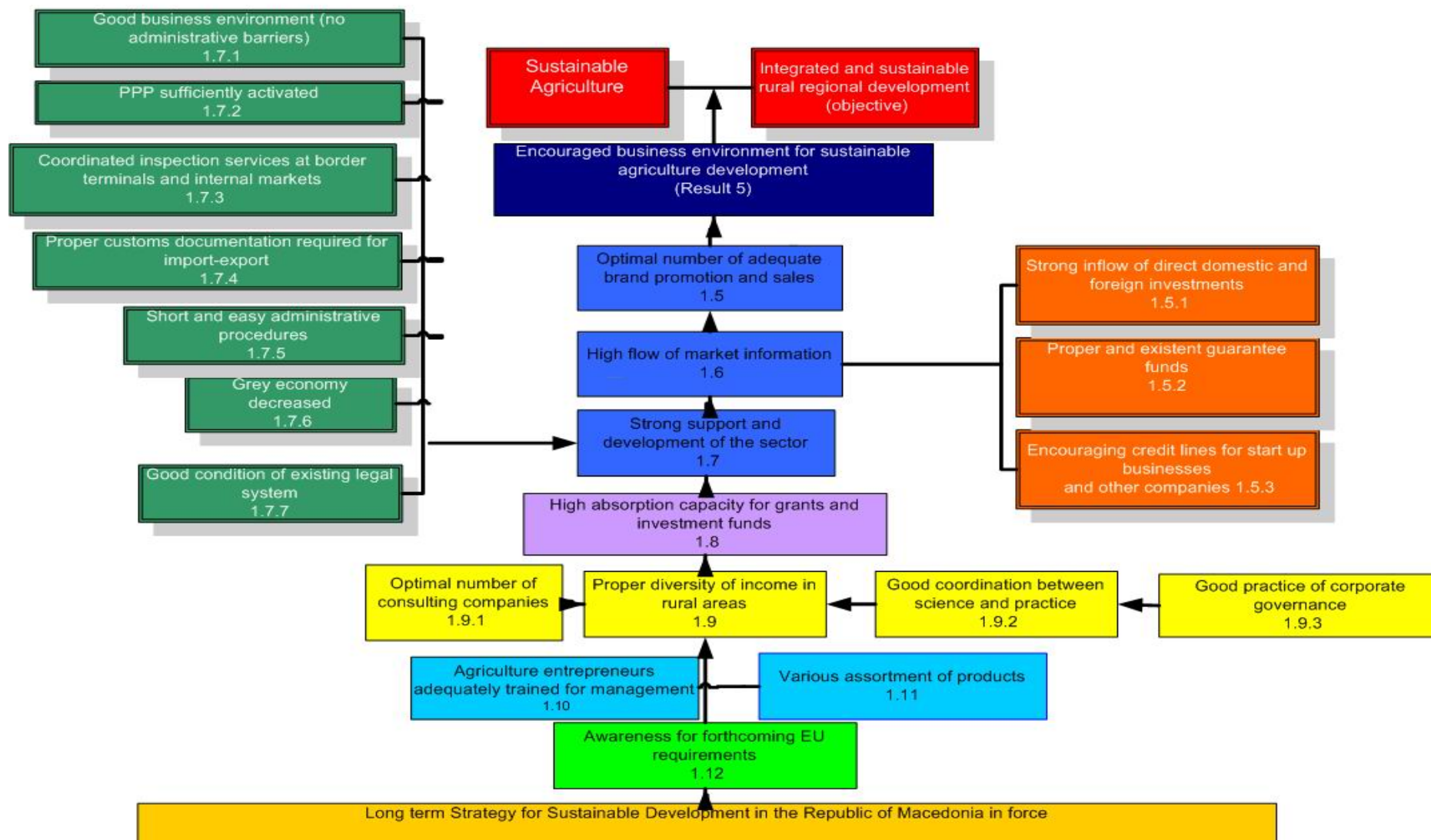

OBJECTIVE TREE AGRICULTURE SECTOR IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA IV

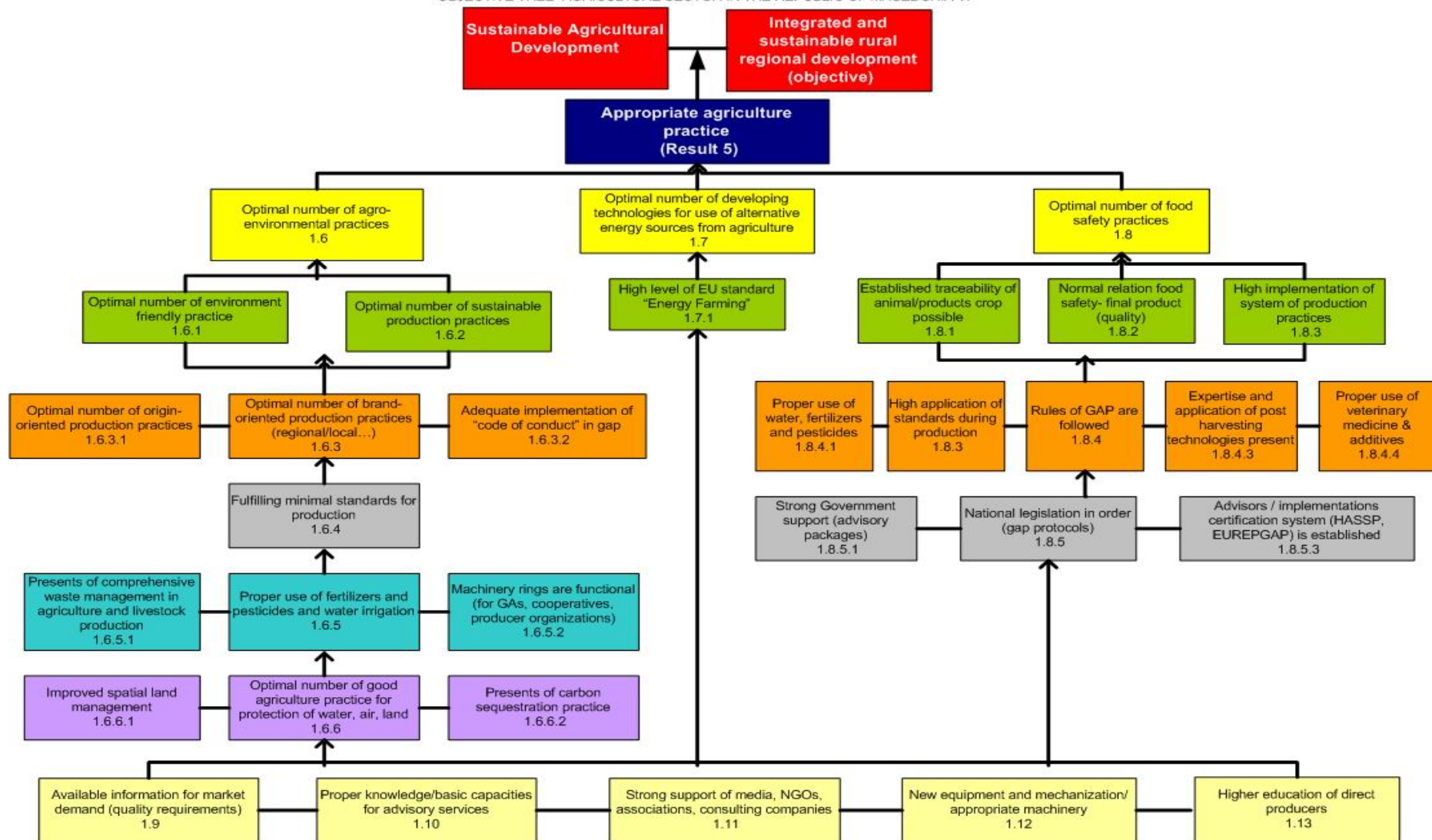

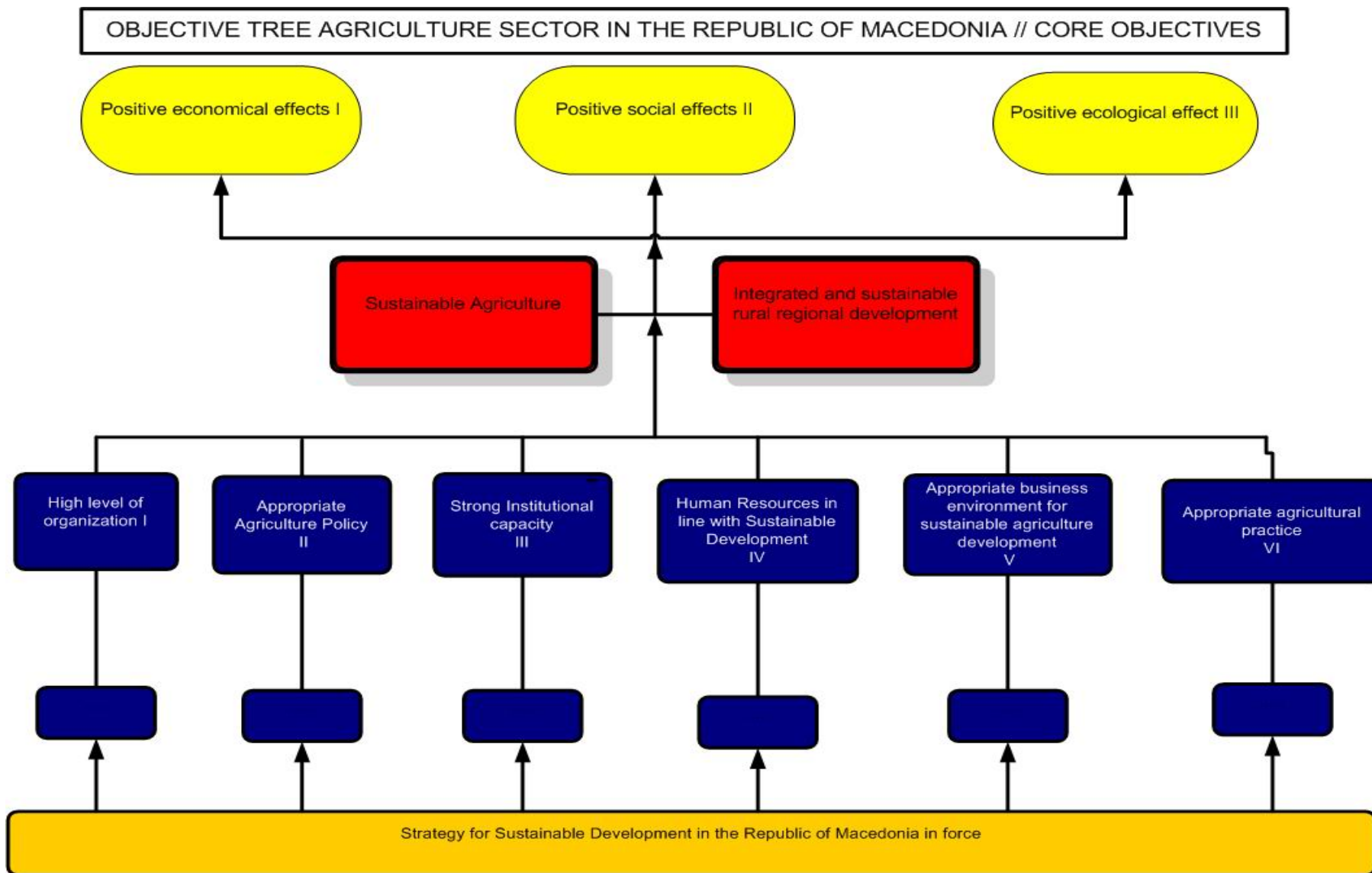
OBJECTIVE TREE AGRICULTURE SECTOR IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA V

OBJECTIVE TREE AGRICULTURE SECTOR IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA VI

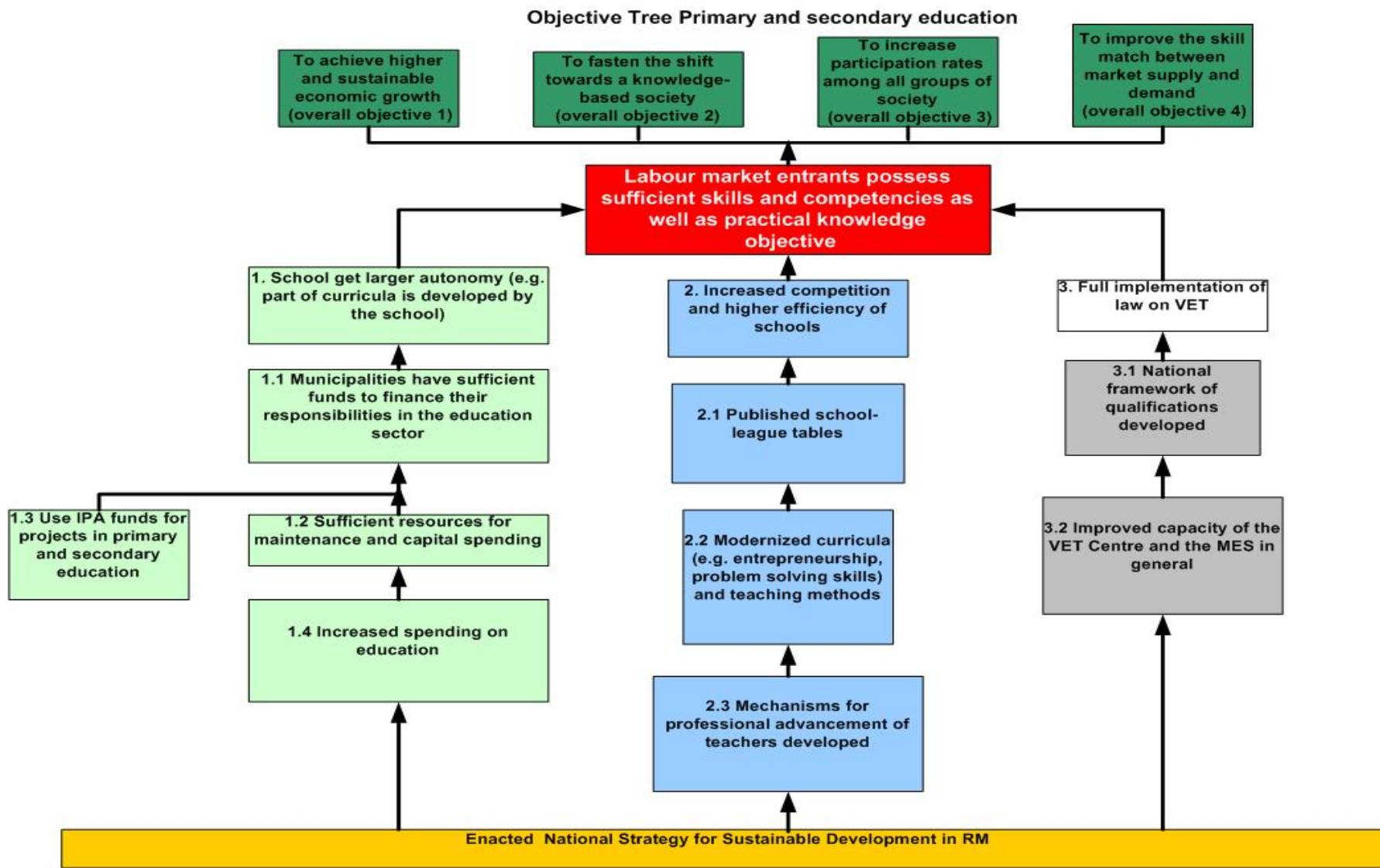
Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој
во Република Македонија

Предлог - Национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратешка основа и анализа

Анекс бр. 2:

Дијаграм на цели Образование

Секторски/вкрстени прашања:

Клучни предизвици/клучни цели како што се претставени во новата COP на ЕУ (јуни 2006)

ЕУ 3. Одржлива потрошувачка и производство

Клучна цел: Да се промовираат одржливи насоки на потрошувачка и производство.

ЕУ 4. Зачувување и управување со природните ресурси

Клучна цел: Да се подобри управувањето и да се избегне прекумерната експлоатација на природните ресурси, со признавање на вредноста на услугите на екосистемот.

ЕУ 5. Јавно здравство

Клучна цел: Да се промовира добар систем на јавно здравство под еднакви услови и подобрување на заштитата од болести.

ЕУ 6. Социјална вклученост, демографија и миграција

Клучна цел: Да се создаде општество кое обезбедува социјална вклученост така што ќе се земе предвид солидарноста меѓу генерациите и во рамките на генерациите и да се обезбеди и зголеми квалитетот на животот на граѓаните како предуслов за трајна поединечна благосостојба.

ЕУ 7. Вкрстени политики кои придонесуваат во општеството на знаење

Клучна цел: Да се придонесе кон развојот на општество на знаење во Република Македонија, врз основа на образование, што претставува предуслов за промовирање на промени во однесувањето и обезбедување клучни надлежности за граѓаните потребни за остварување одржлив развој.

Посебни клучни предизвици/клучни цели за РМ

РМ 1. Добро управување и креирање подобри политики

Клучна цел: Да се воспостави пристап за добро управување и креирање подобри политики врз основа на подобра регулатива и на принципите според кои одржливиот развој треба да се интегрира во креирање политики на сите нивоа. За ова е потребно сите ниво на власта меѓусебно да се поддржуваат и да соработуваат, земајќи ја предвид различната институционална поставеност, култура и посебните околности во различни региони во Република Македонија.

РМ 2. Диверсификација на доход во руралните региони и предизвици за одржлив развој

Клучна цел: Активно да се промовира одржлив развој со цел диверсификација на доходот во руралните региони во Република Македонија (РМ),

да се генерираат регионални циклуси на додадена вредност, да се олесни регионалното и урбаното просторно планирање за одржлив развој и да се обезбеди дека внатрешните и надворешните политики на Владата на РМ се во согласност со глобалниот одржлив развој и нејзините меѓународни заложби.

РМ 3. Економски просперитет и поттикнување на вработеноста

Клучна цел: Да се придонесе за зголемување на конкурентноста, економскиот просперитет и за поттикнување на вработеноста преку спроведување потребни структурни промени, со што се овозможува економијата, на различни нивоа, да се соочи со предизвиците на глобализација преку создавање услови за развој на динамичност, иновации и креативно претприемништвото, притоа обезбедувајќи социјална правичност и здрава животната средина.

Глобална цел(и)

1. Да се постигне повисок и поодржлив економски растеж

Глобална цел(и)

2. Да се зајакне преминот кон општество засновано на знаење

Глобална цел(и)

3. Да се зголемат стапките на учество кај сите групи од општеството

Глобална цел(и)

4. Да се подобрат соодветните квалификации помеѓу понудата и побарувачката на пазарот

Цел

1. Учесниците на пазарот на работна сила да поседуваат доволно квалификации и способности, како и практично знаење

Резултат

1. Училиштата да добијат поголема автономија и овластувања за донесување одлуки

1.1. Зголемени финансиски средства и административен капацитет на општините

1.2. Распределени се повеќе средства за одржување и за капитални проекти

1.3. Употреба на ИПА средствата за проекти во основно и во средно образование

1.4. Зголемени расходи за образование

Резултат

2. Зголемена е конкуренцијата и оттука и ефикасноста на училиштата

Објавени се табели на училишта и школски активности

Модернизирана наставна програма и методи на предавање со кои се развива функционална писменост

2.3. Развиени механизми за професионално напредување на наставници

Резултат

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој
во Република Македонија

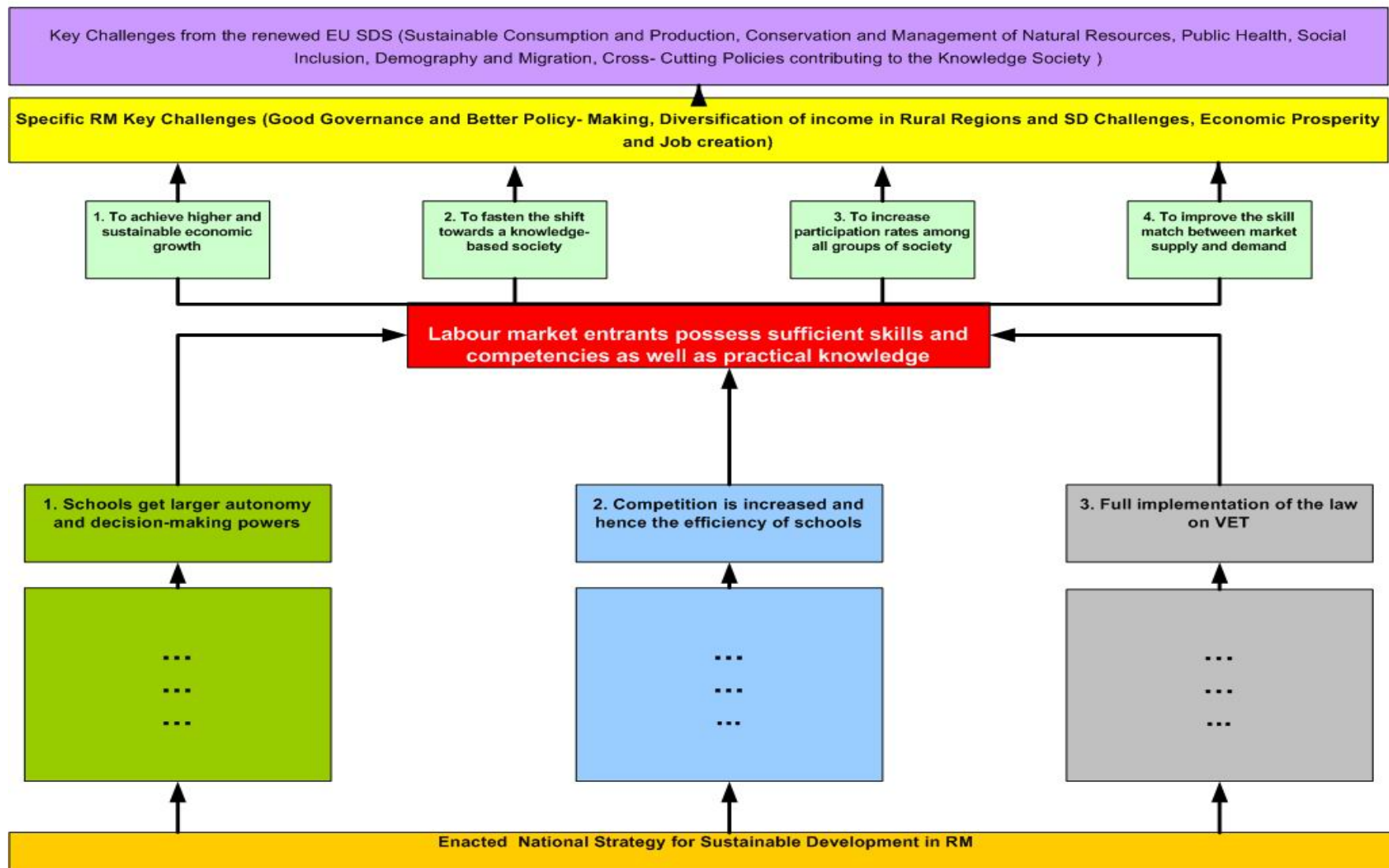
Предлог - Национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратешка основа и анализа

3. Целосно спроведување на Законот за стручно образование и обука

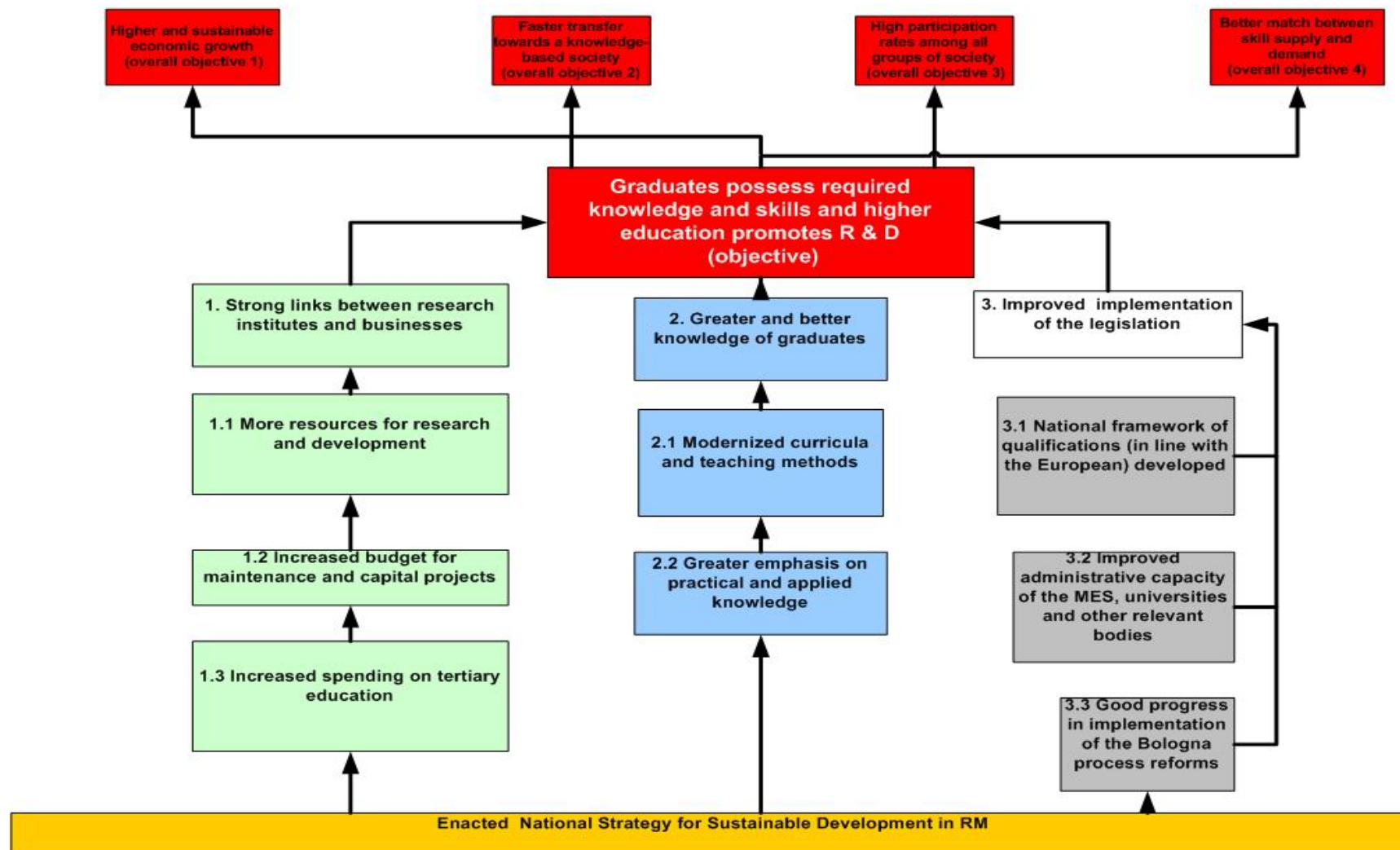
3.1. Развиена национална рамка за квалификации

3.2. Подобен капацитет на Центарот за стручно образование и обука и генерално на МОН

Objective Tree tertiary education

Секторски/вкрстени прашања:

Клучни предизвици/клучни цели како што се претставени во новата COP на ЕУ (јуни 2006)

ЕУ 3. Одржлива потрошувачка и производство

Клучна цел: Да се промовираат одржливи насоки на потрошувачка и производство.

ЕУ 4. Зачувување и управување со природните ресурси

Клучна цел: Да се подобри управувањето и да се избегне прекумерната експлоатација на природните ресурси, со признавање на вредноста на услугите на екосистемот.

ЕУ 5. Јавно здравство

Клучна цел: Да се промовира добар систем на јавно здравство под еднакви услови и подобрување на заштитата од болести.

ЕУ 6. Социјална вклученост, демографија и миграција

Клучна цел: Да се создаде општество кое обезбедува социјална вклученост така што ќе се земе предвид солидарноста меѓу генерациите и во рамките на генерациите и да се обезбеди и зголеми квалитетот на животот на граѓаните како предуслов за трајна поединечна благосостојба.

ЕУ 7. Вкрстени политики кои придонесуваат во општеството на знаење

Клучна цел: Да се придонесе кон развојот на општество на знаење во Република Македонија, врз основа на образование, што претставува предуслов за промовирање на промени во однесувањето и обезбедување клучни надлежности за граѓаните потребни за остварување одржлив развој.

Посебни клучни предизвици/клучни цели за РМ

РМ 1. Добро управување и креирање подобри политики

Клучна цел: Да се воспостави пристап за добро управување и креирање подобри политики врз основа на подобра регулатива и на принципите според кои одржливиот развој треба да се интегрира во креирање политики на сите нивоа. За ова е потребно сите ниво на власта меѓусебно да се поддржуваат и да соработуваат, земајќи ја предвид различната институционална поставеност, култура и посебните околности во различни региони во Република Македонија.

РМ 2. Диверсификација на доход во руралните региони и предизвици за одржлив развој

Клучна цел: Активно да се промовира одржлив развој со цел диверсификација на доходот во руралните региони во Република Македонија (РМ), да се генерираат регионални циклуси на додадена вредност, да се олесни регионалното и урбаното просторно планирање за одржлив развој и да се обезбеди дека внатрешните и надворешните политики на Владата на РМ се во согласност со глобалниот одржлив развој и нејзините меѓународни заложби.

РМ 3. Економски просперитет и поттикнување на вработеноста

Клучна цел: Да се придонесе за зголемување на конкурентноста, економскиот просперитет и за поттикнување на вработеноста преку спроведување потребни структурни промени, со што се овозможува економијата, на различни нивоа, да се соочи со предизвиците на глобализација преку создавање услови за развој на динамичност, иновации и креативно претприемништвото, притоа обезбедувајќи социјална правичност и здрава животната средина.

Глобална цел(и)

1. Да се постигне повисок и поодржлив економски растеж

Глобална цел(и)

2. Да се зајакне преминот кон општество засновано на знаење

Глобална цел(и)

3. Да се зголемат стапките на учество кај сите групи од општеството

Глобална цел(и)

4. Да се подобрат соодветните квалификации помеѓу понудата и побарувачката на пазарот

Цел

1. Учесниците на пазарот на работна сила да поседуваат доволно квалификации и способности, како и практично знаење

Резултат

3. Училиштата да добијат поголема автономија и овластувања за донесување одлуки

- 1.1. Зголемени финансиски средства и административен капацитет на општините
- 1.2. Распределени се повеќе средства за одржување и за капитални проекти
- 1.3. Употреба на ИПА средствата за проекти во основно и во средно образование
- 1.4. Зголемени расходи за образование

Резултат

4. Зголемена е конкуренцијата и оттука и ефикасноста на училиштата

Објавени се табели на училишта и школски активности

Модернизирана наставна програма и методи на предавање со кои се развива функционална писменост

2.3. Развиени механизми за професионално напредување на наставници

Резултат

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој
во Република Македонија

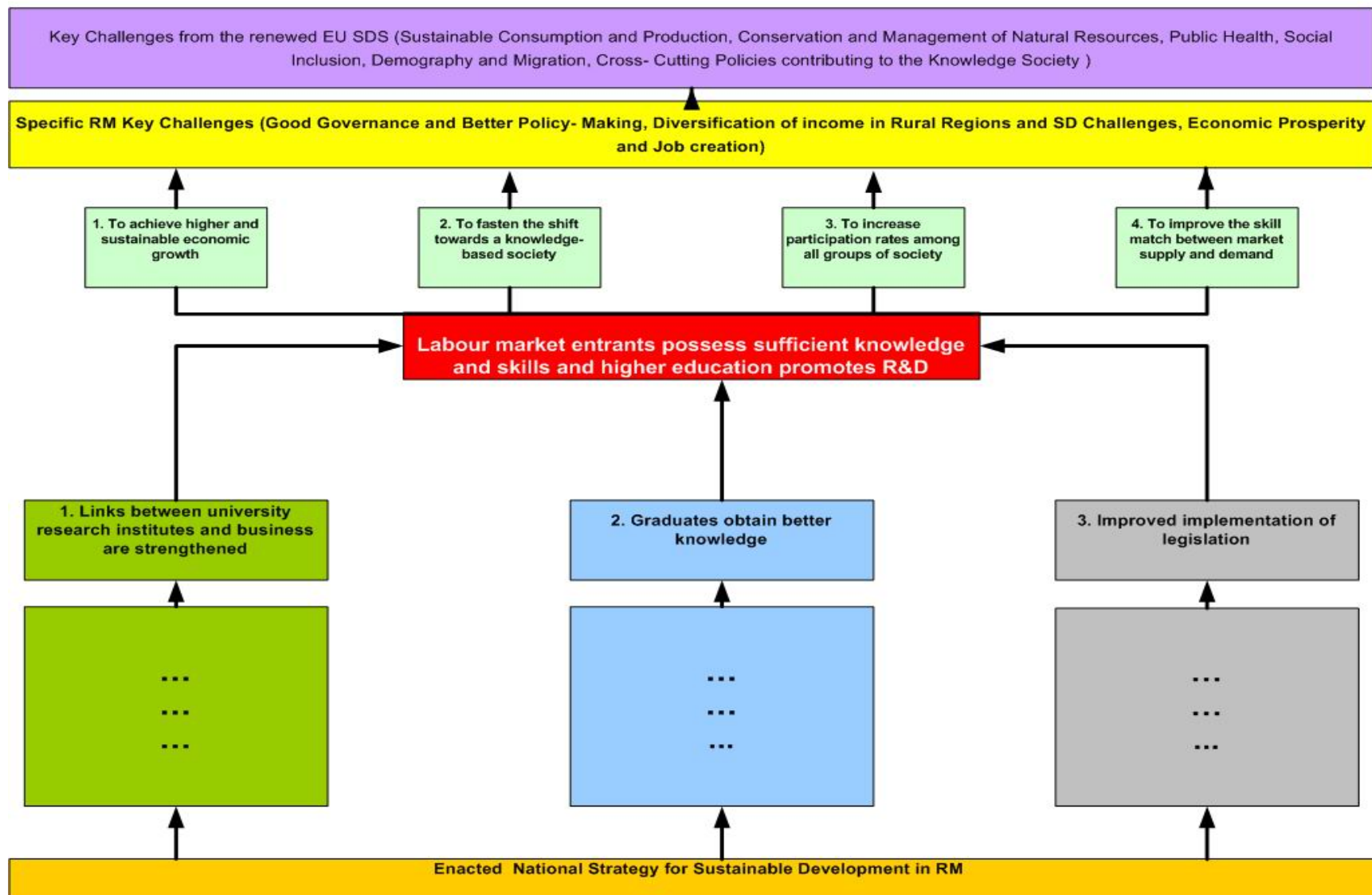
Предлог - Национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратешка основа и анализа

3. Целосно спроведување на Законот за стручно образование и обука

3.1. Развиена национална рамка за квалификации

3.2. Подобен капацитет на Центарот за стручно образование и обука и генерално на МОН

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој
во Република Македонија

Предлог - Национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

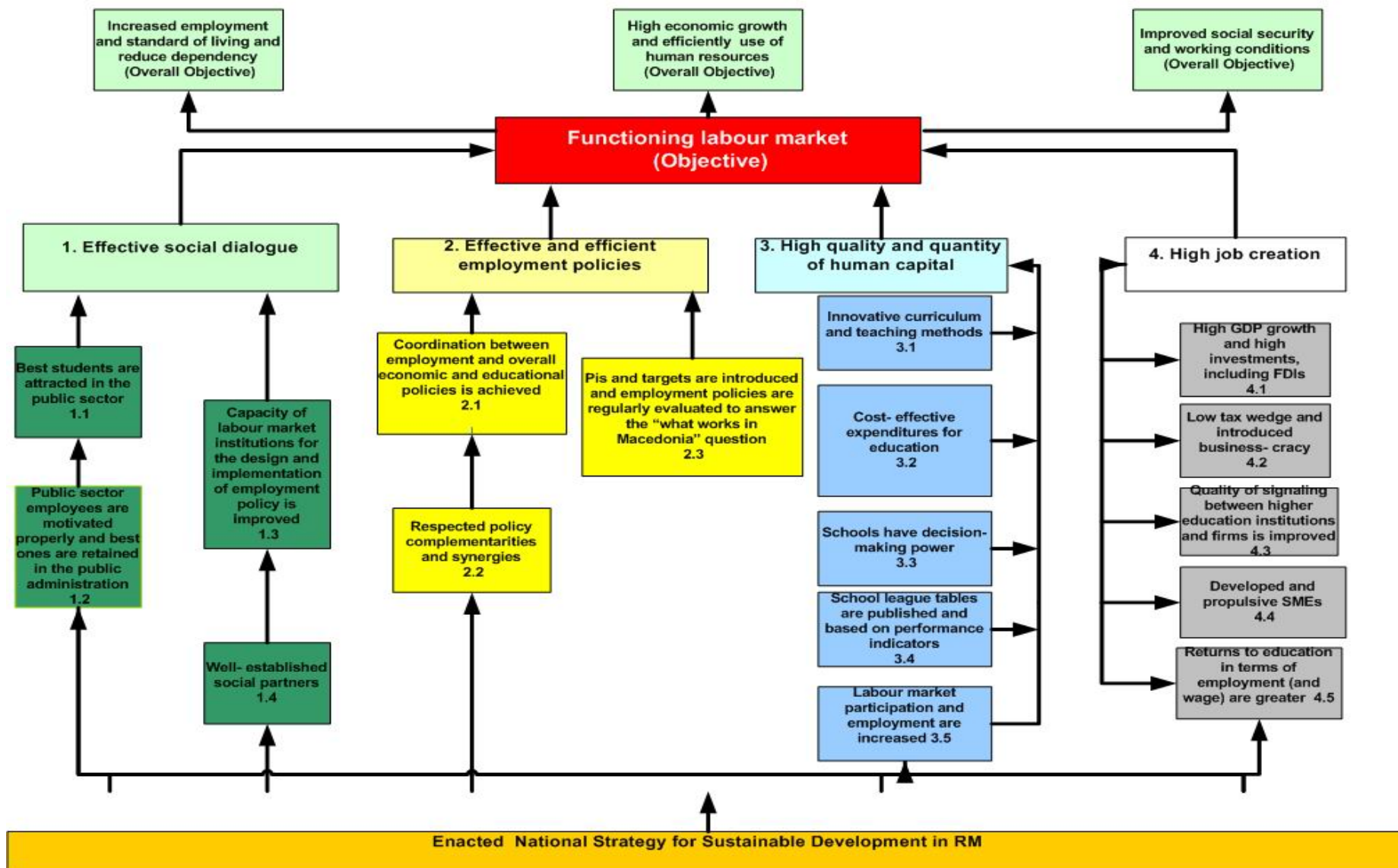
Дел II: Стратешка основа и анализа

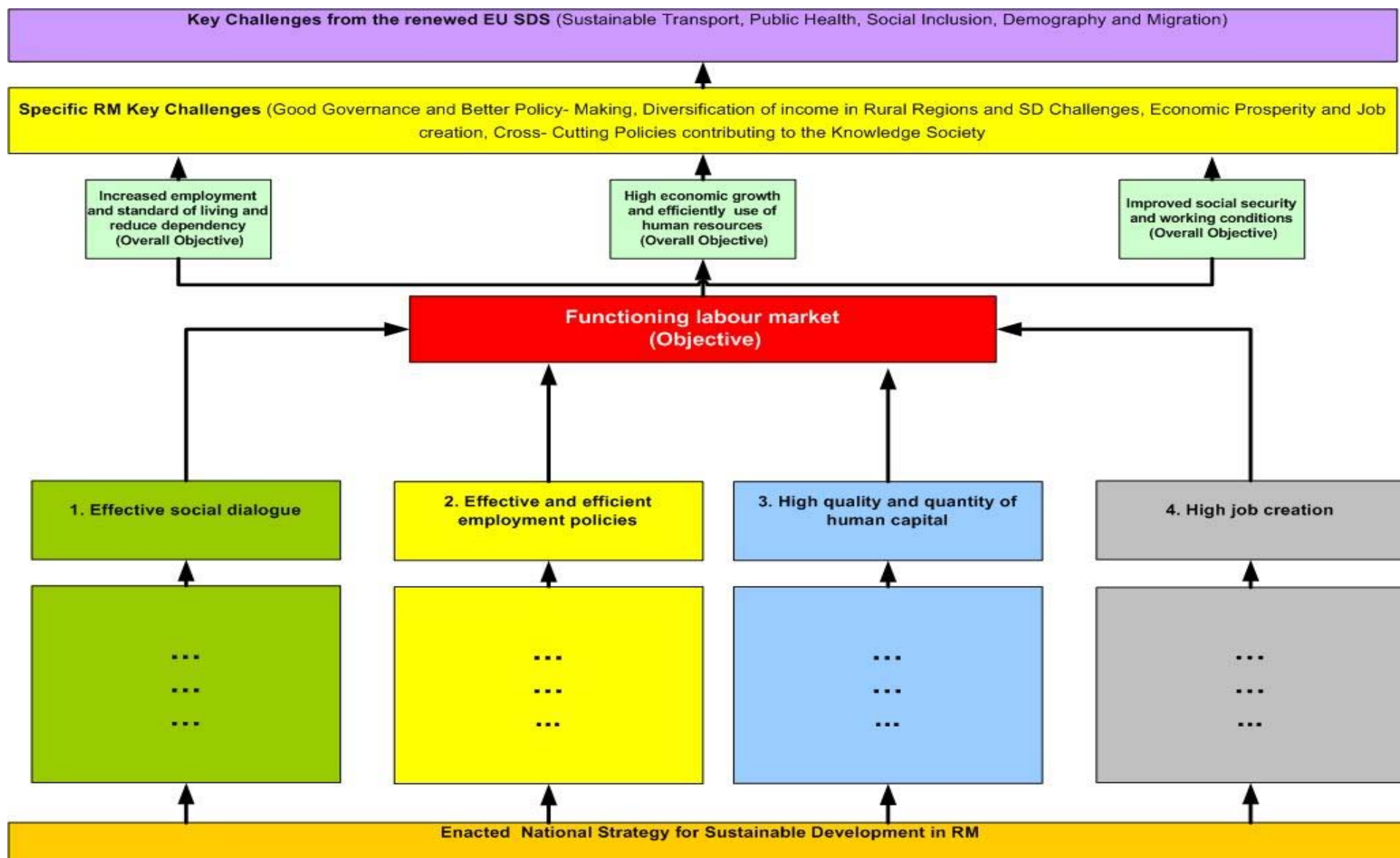
Анекс бр. 2:

Дијаграм на цели Вработеност

Objective Tree Employment

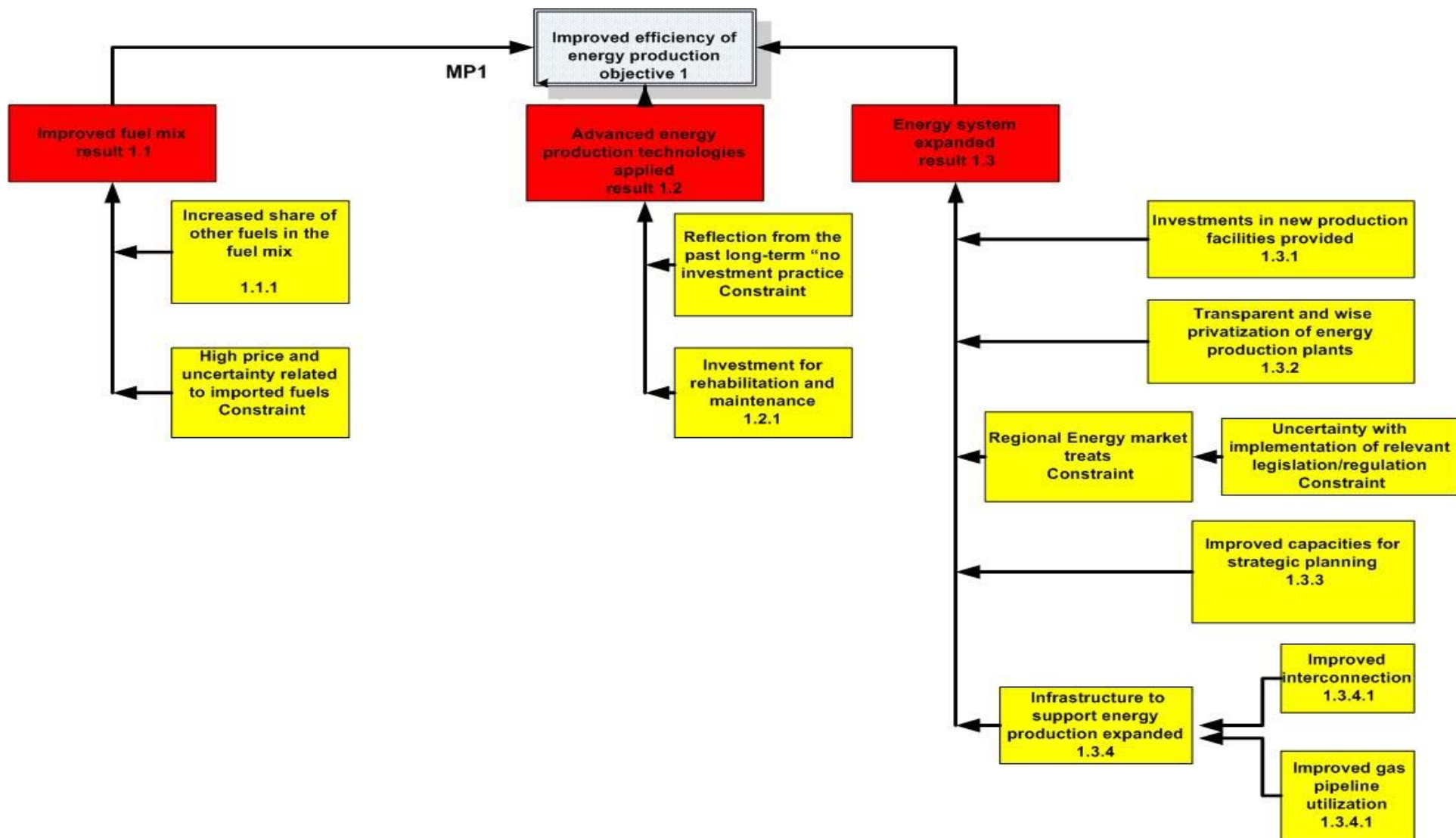
Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој
во Република Македонија

Предлог - Национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратешка основа и анализа

Анекс бр. 2:

Дијаграм на цели Енергија

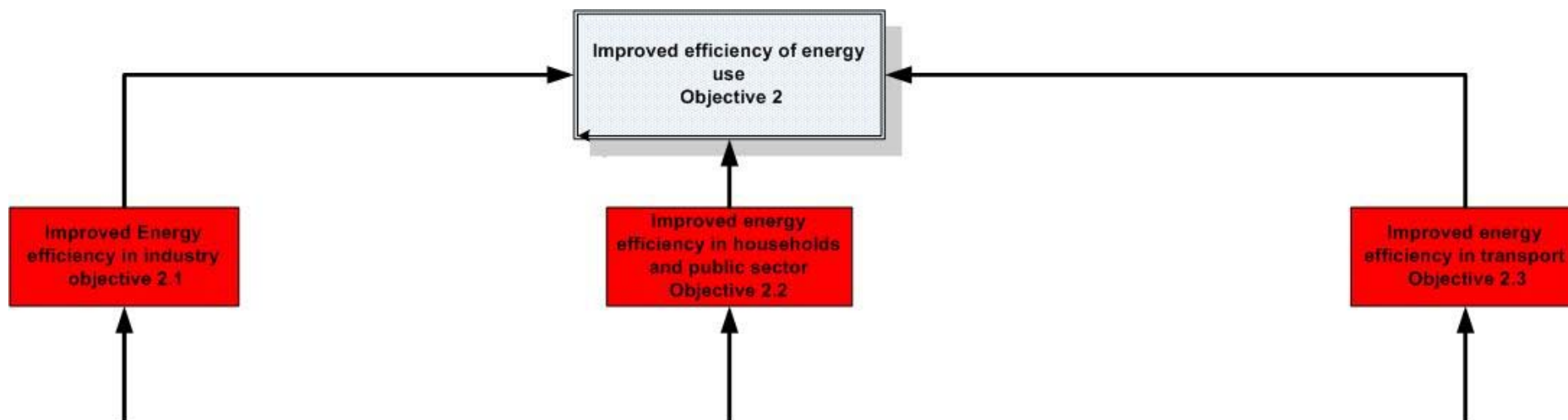

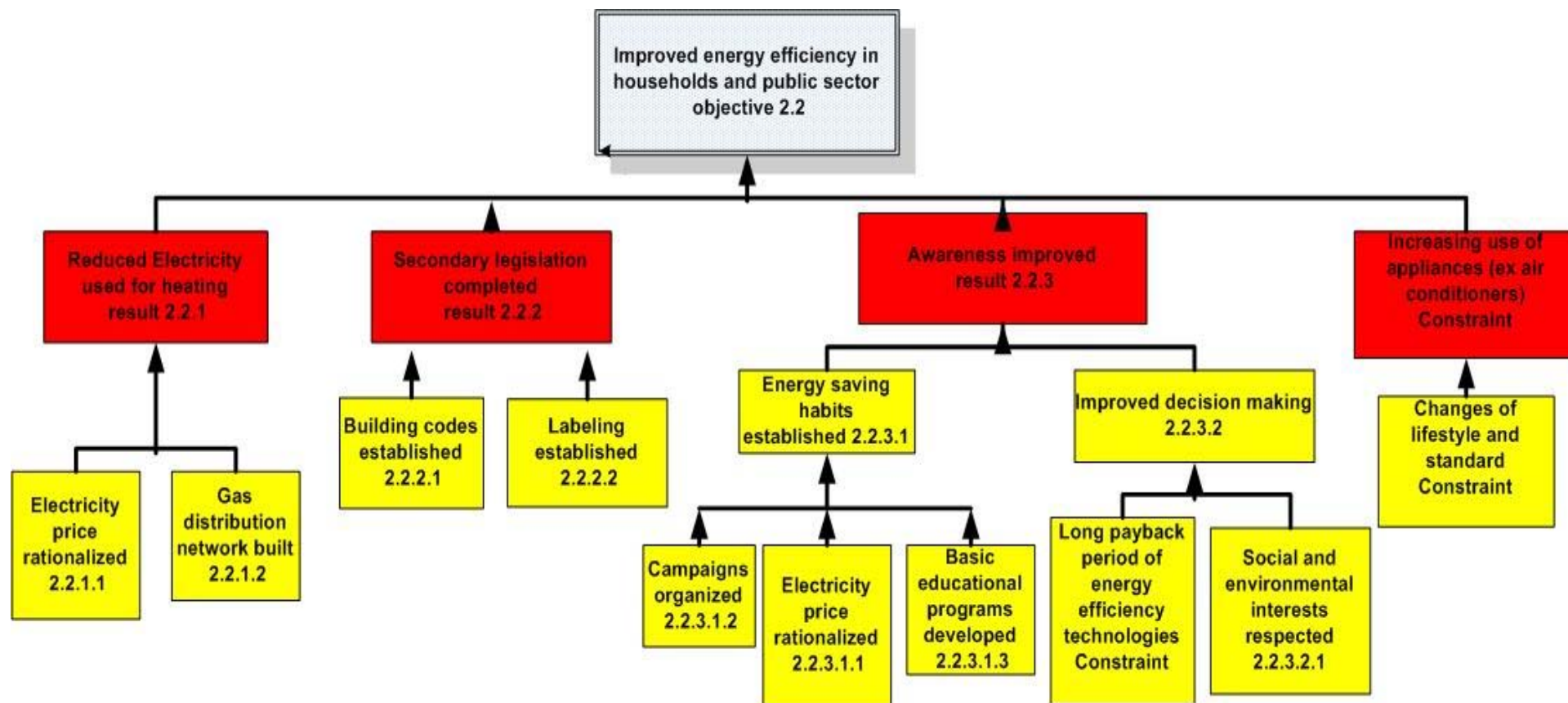

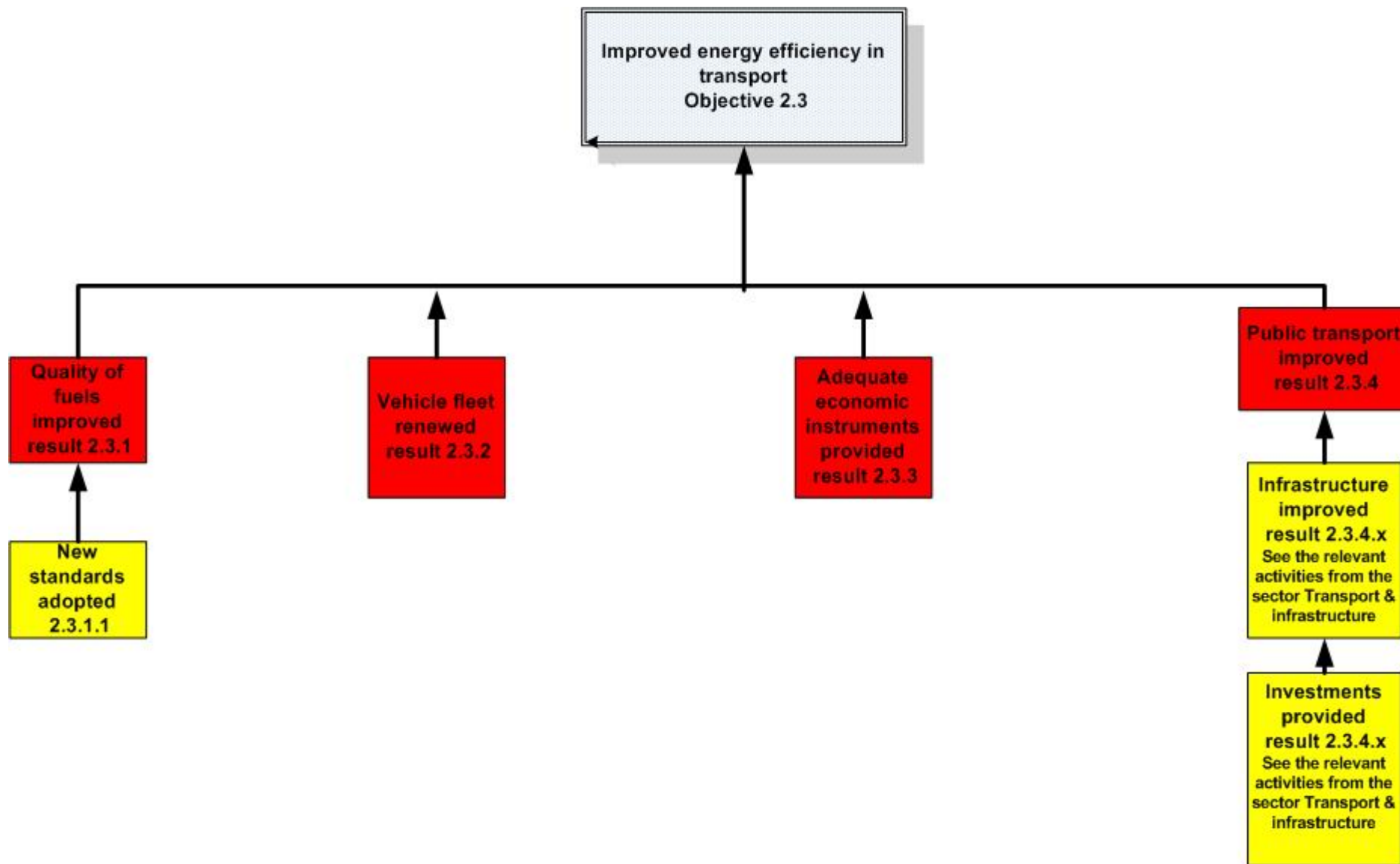
Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој
во Република Македонија

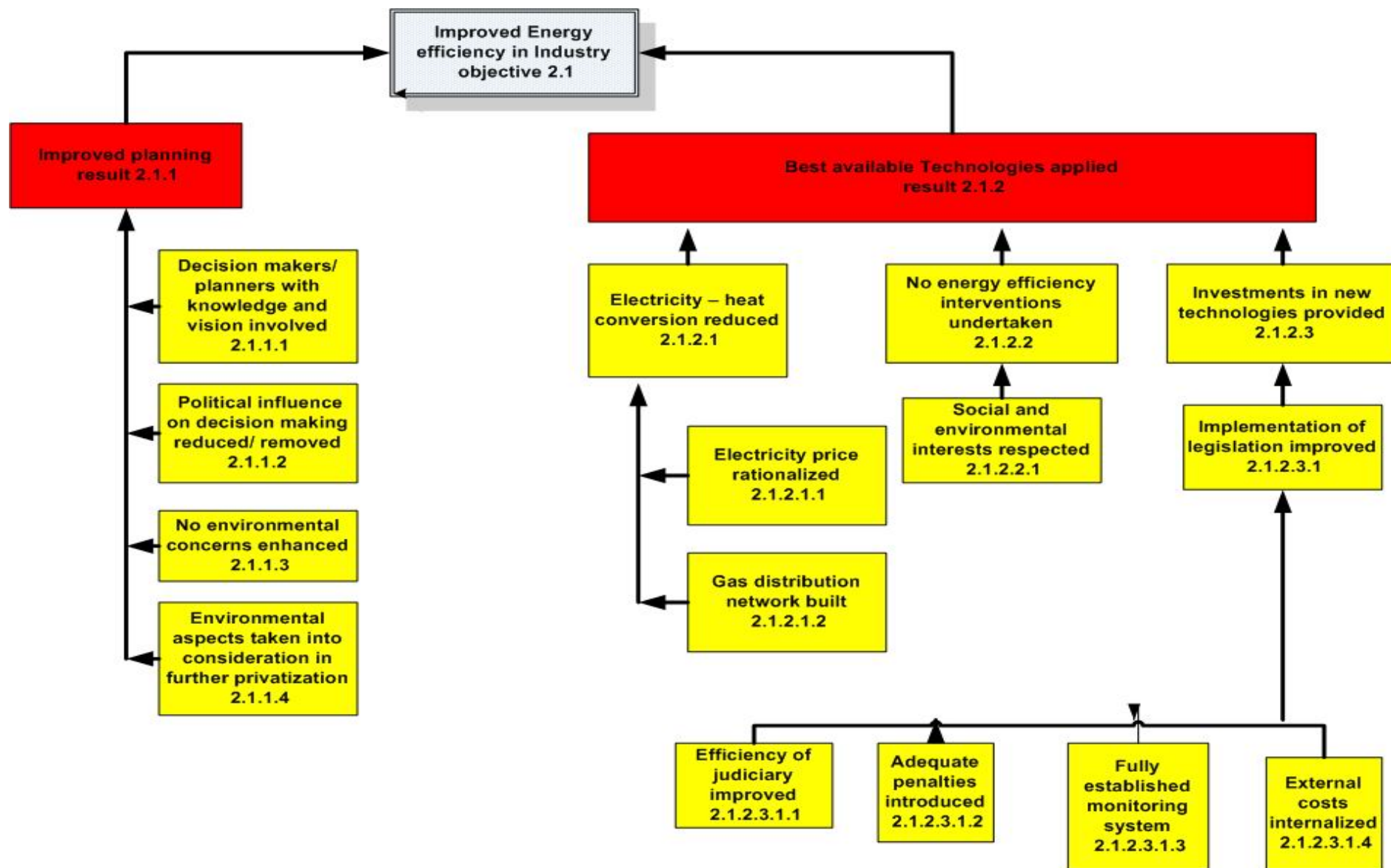
Предлог - Национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

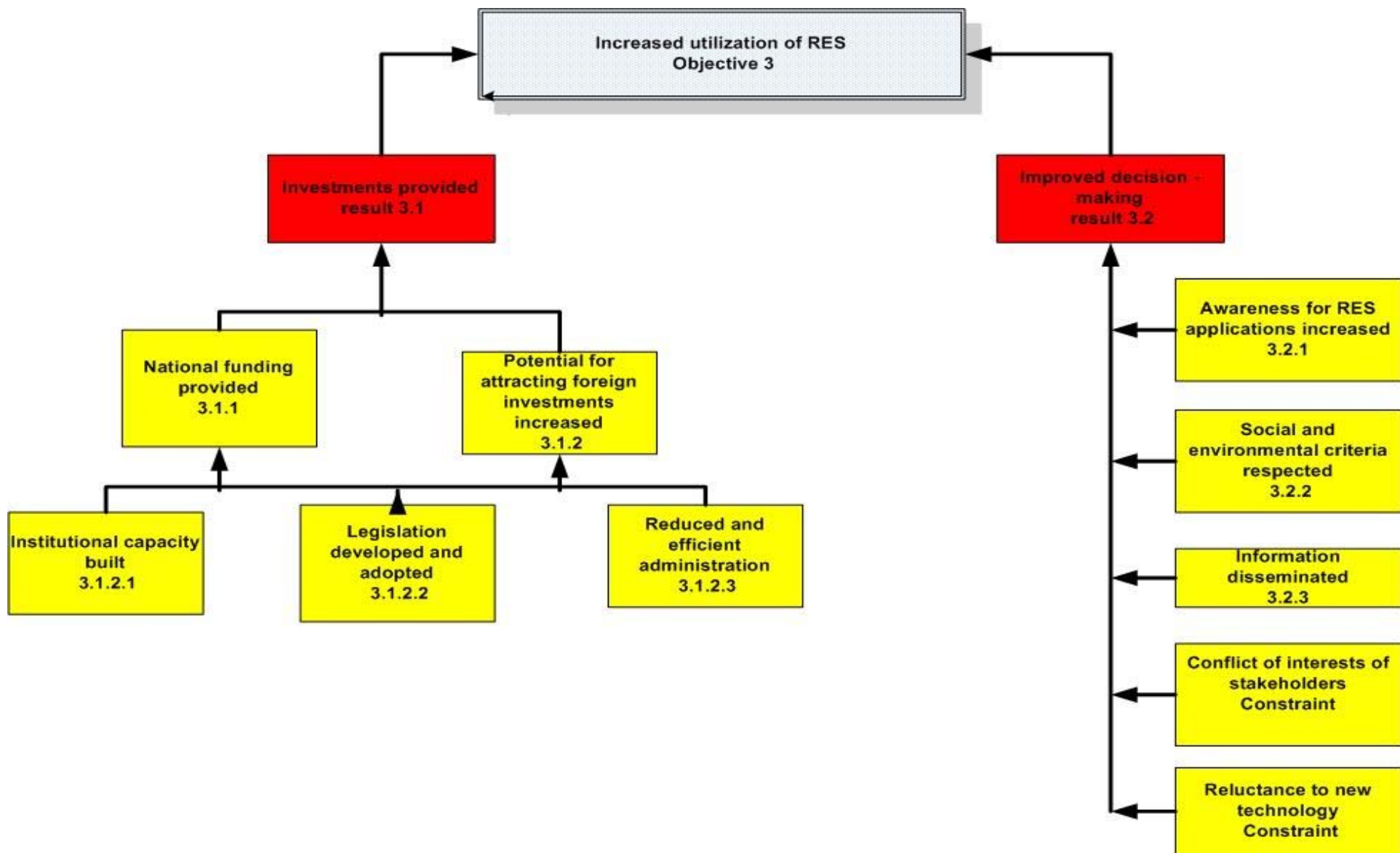
Дел II: Стратешка основа и анализа

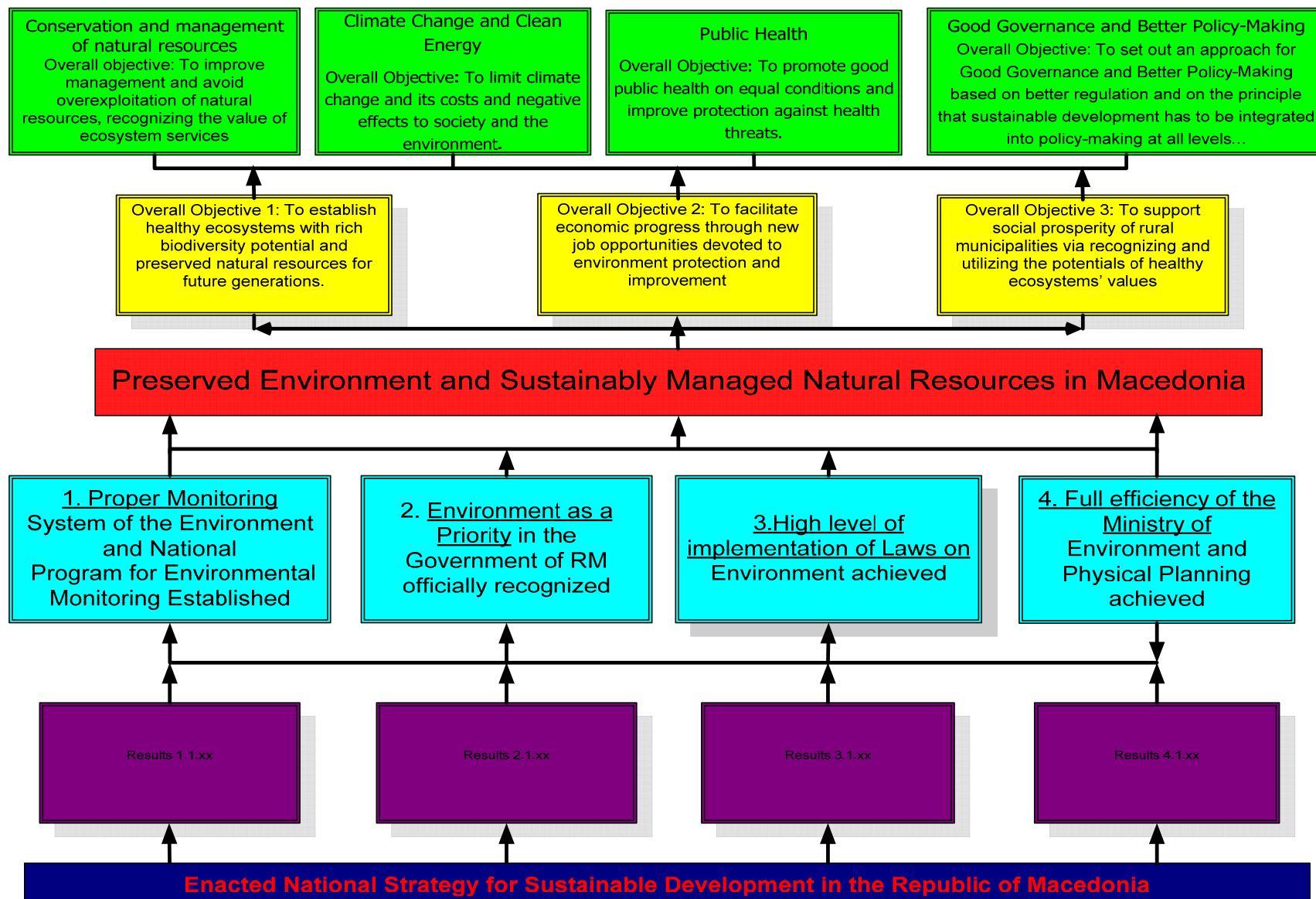
Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој
во Република Македонија

Предлог - Национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратешка основа и анализа

Анекс бр. 2:

Дијаграм на цели Животна средина

**1. Proper Monitoring System of the Environment and
National Program for Environmental Monitoring established**

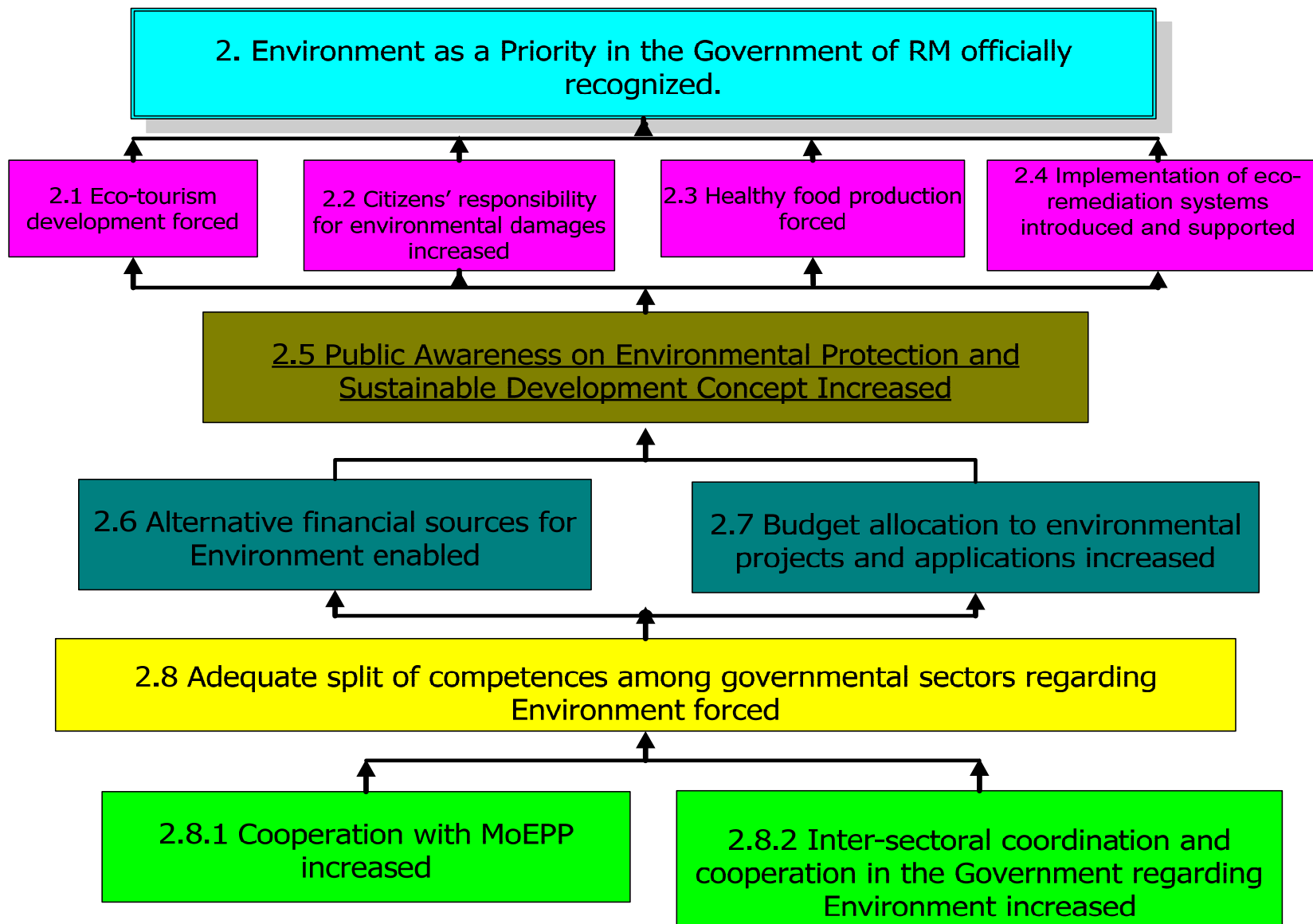
1.1 National Systems Completed:
- Environmental Info System
- Spatial Plan Info System

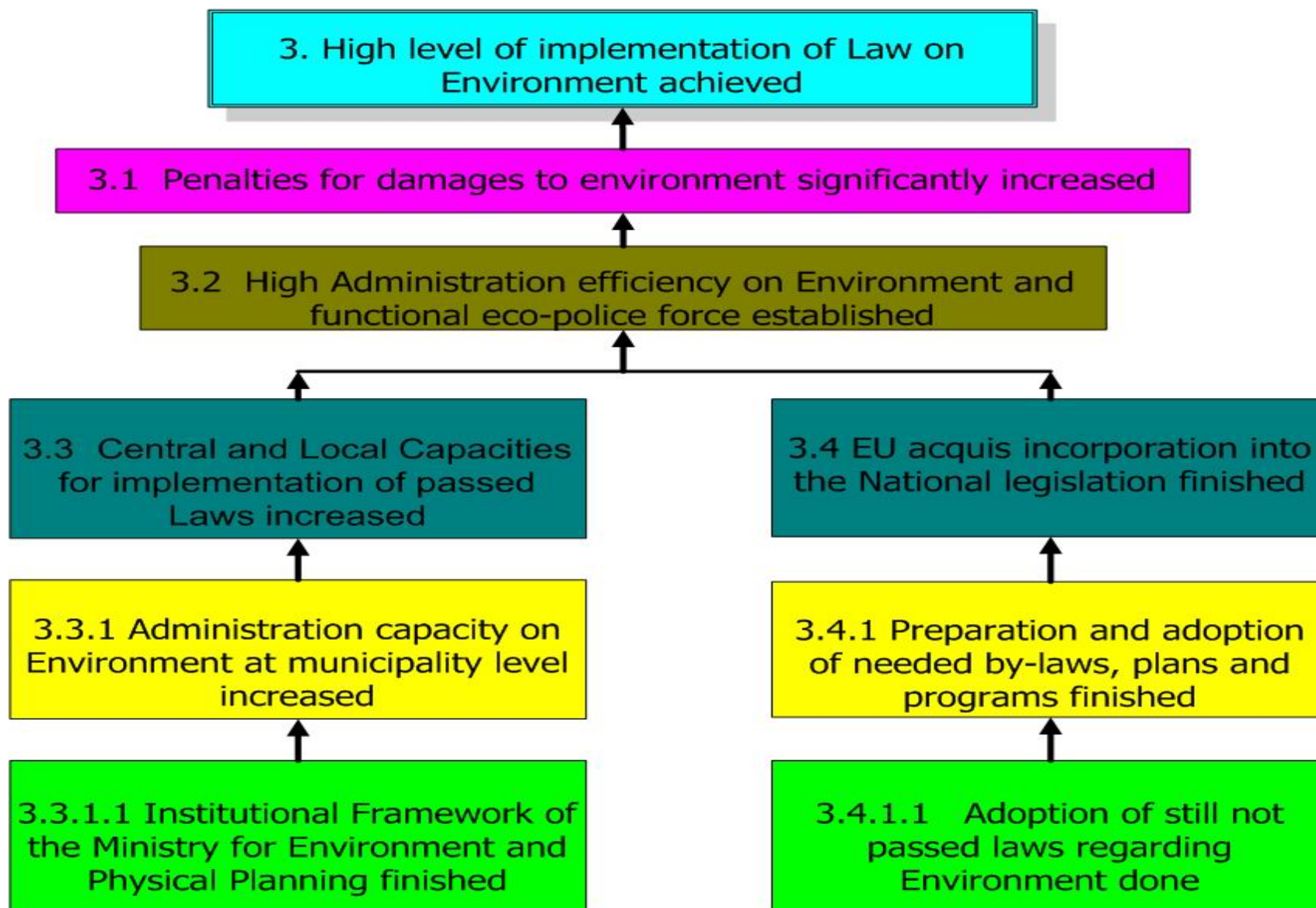
**1.2 Obtained Reliable Monitoring Data for Environment in
RM made available**

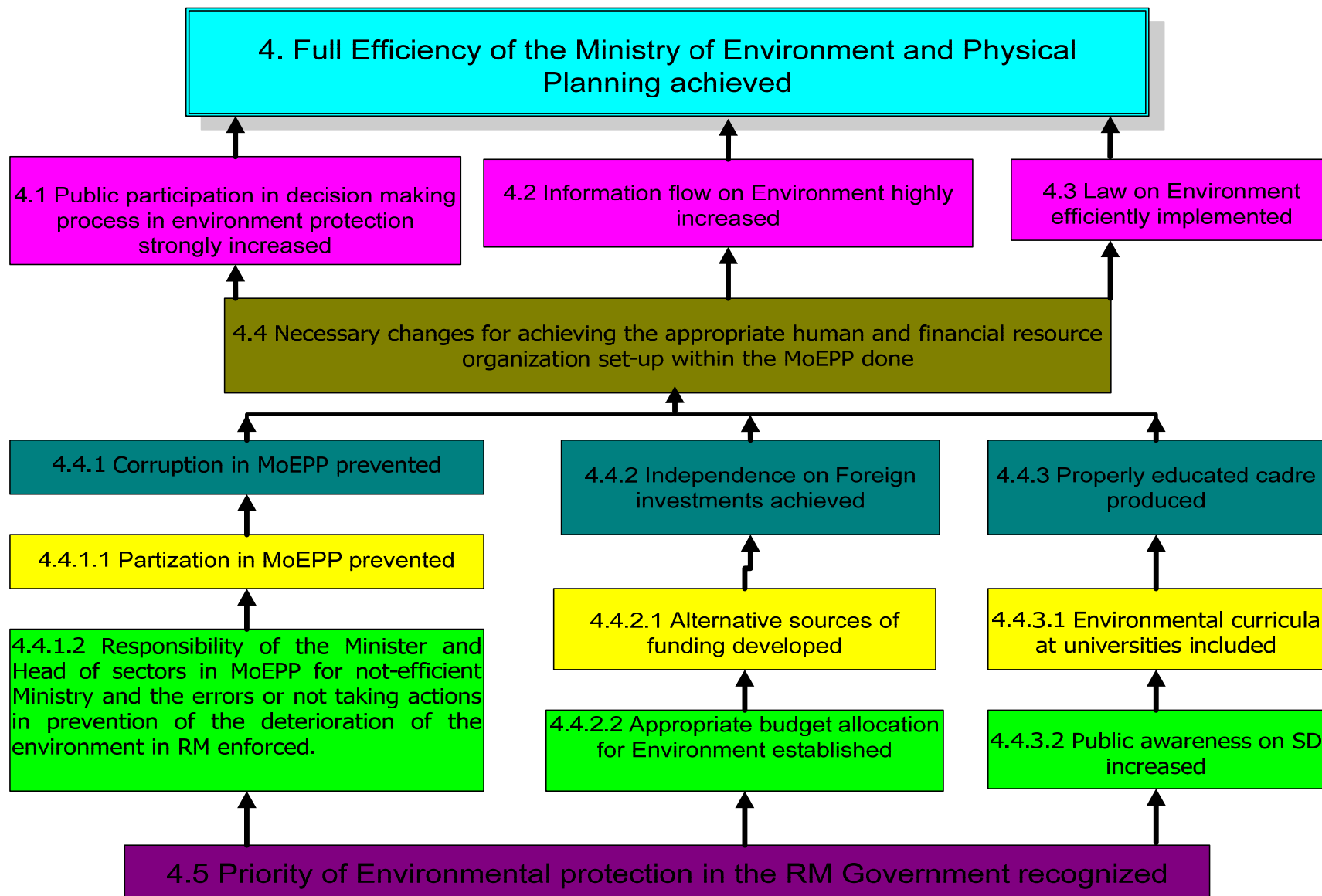
**1.3 Regular Monitoring in all Environmental Media prepared
and implemented**

1.4 National set of indicators for Environment prepared

**1.5 Reconstruction the Environmental monitoring system by including relevant research
institutions and establishing the supervision by EU EPA and other agencies fulfilled**

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој
во Република Македонија

Предлог - Национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратешка основа и анализа

Анекс бр. 2:

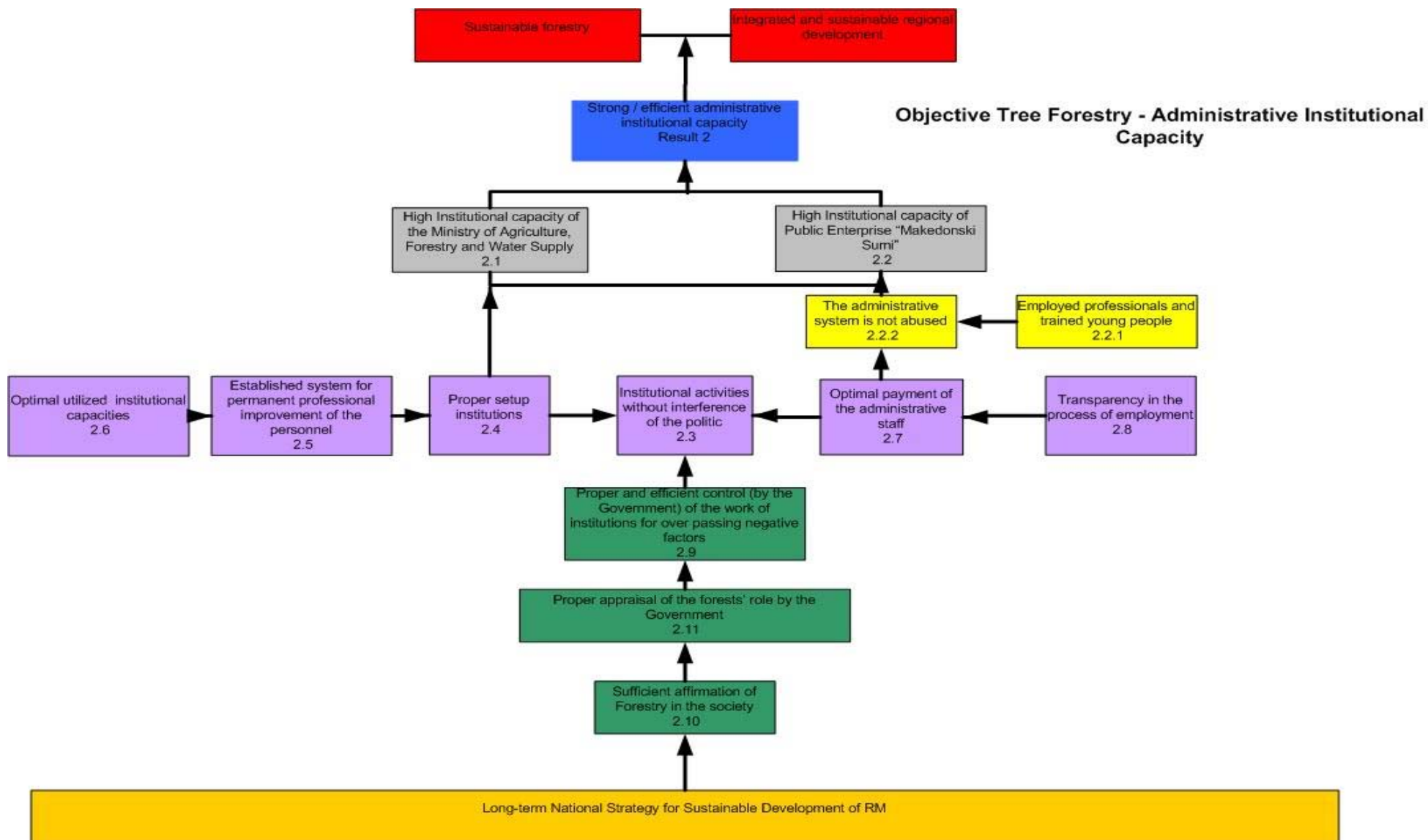
Дијаграм на цели Шумарство и рурален развој

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Предлог - Национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратешка основа и анализа

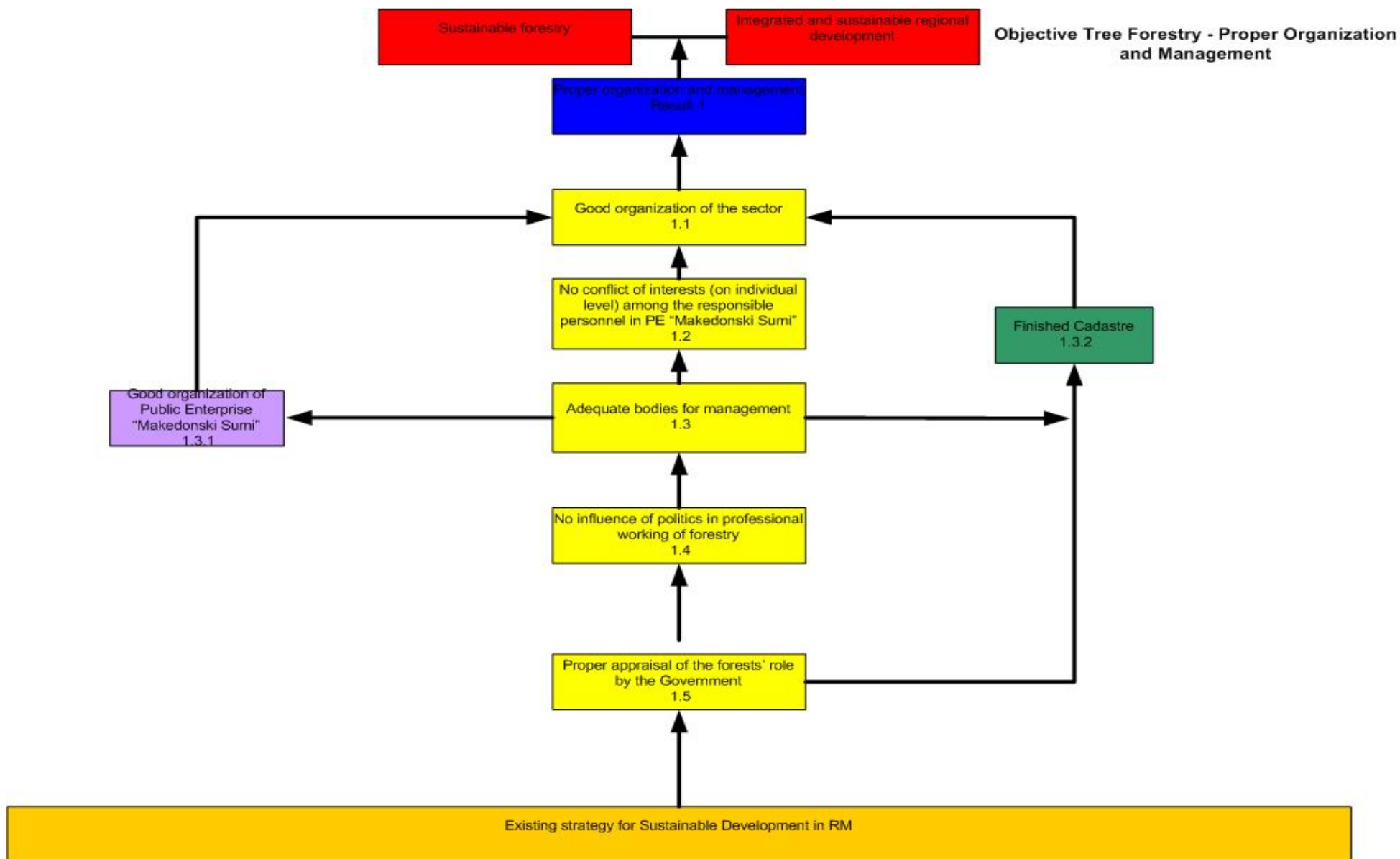

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој
во Република Македонија

Предлог - Национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратешка основа и анализа

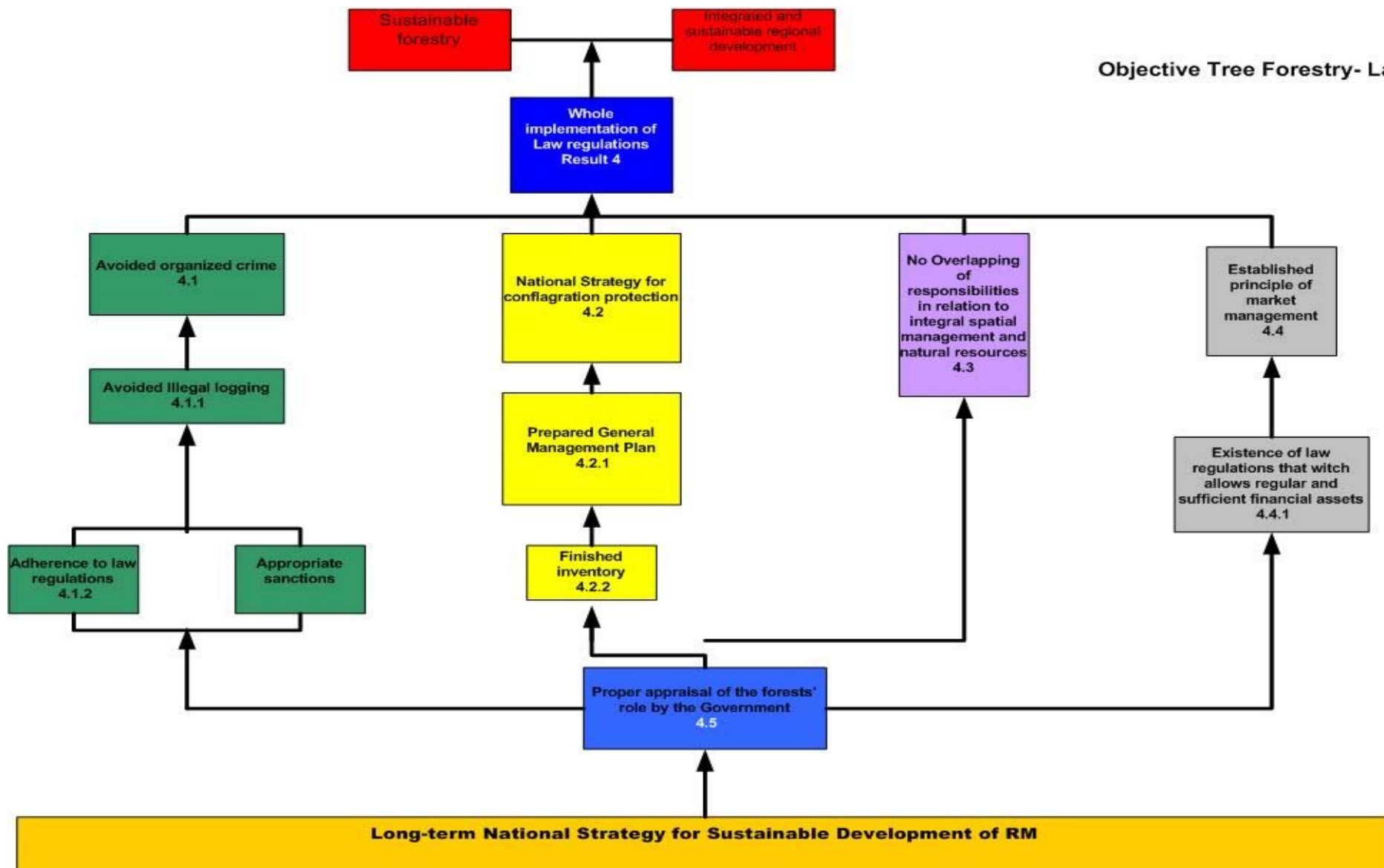

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Предлог - Национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

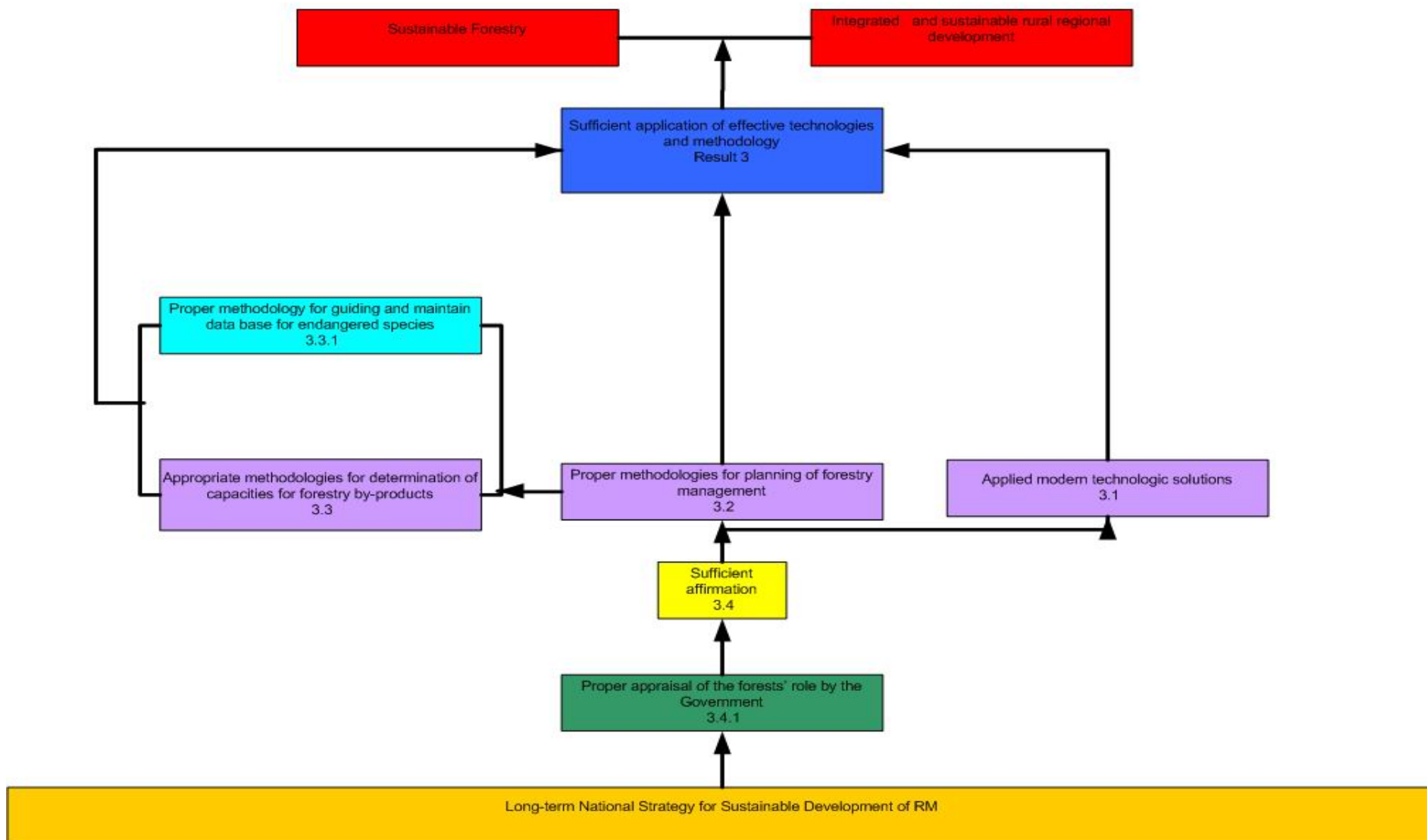
Дел II: Стратешка основа и анализа

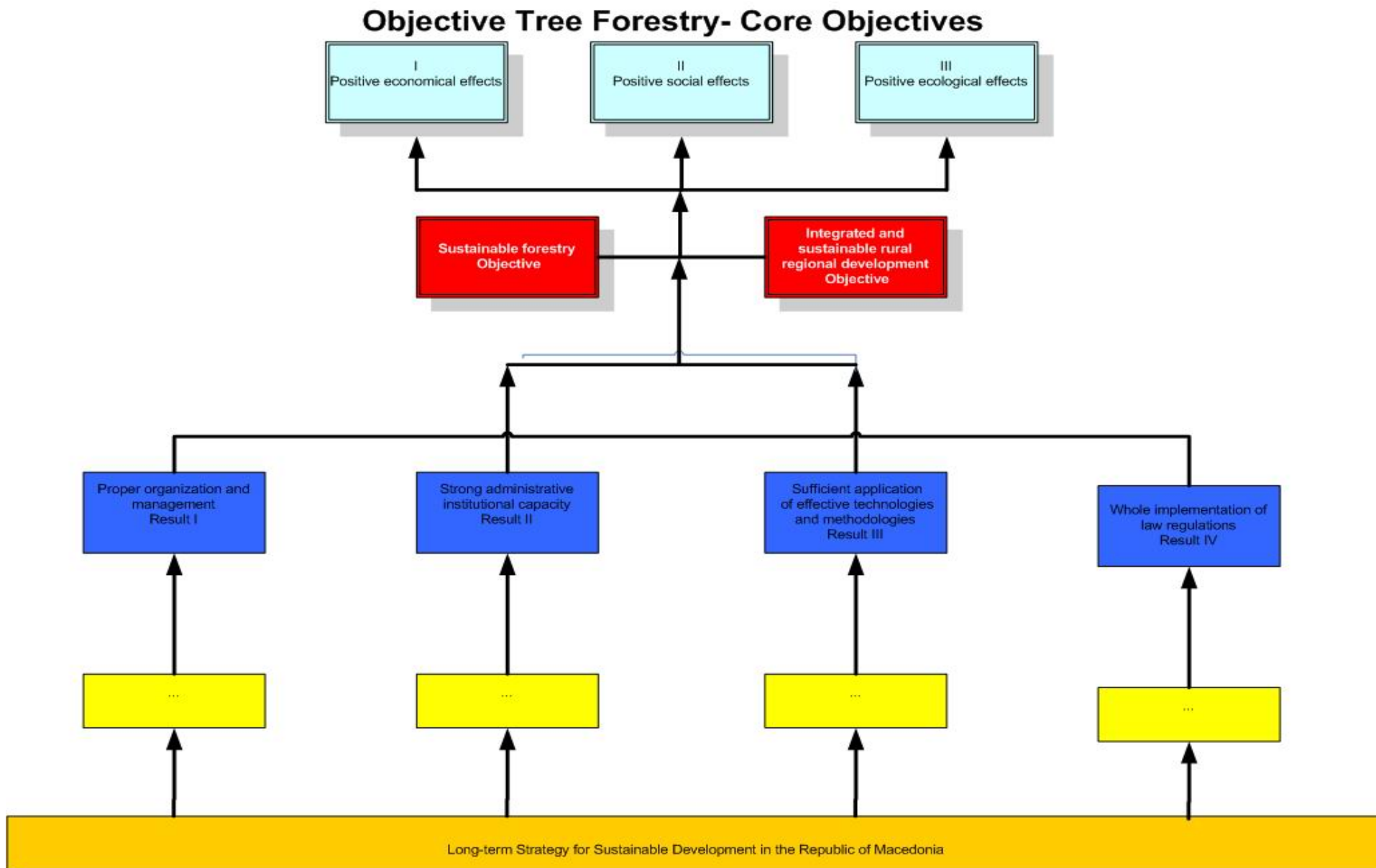
Objective Tree Forestry- Law

Objective Tree Forestry Technologies and methodology

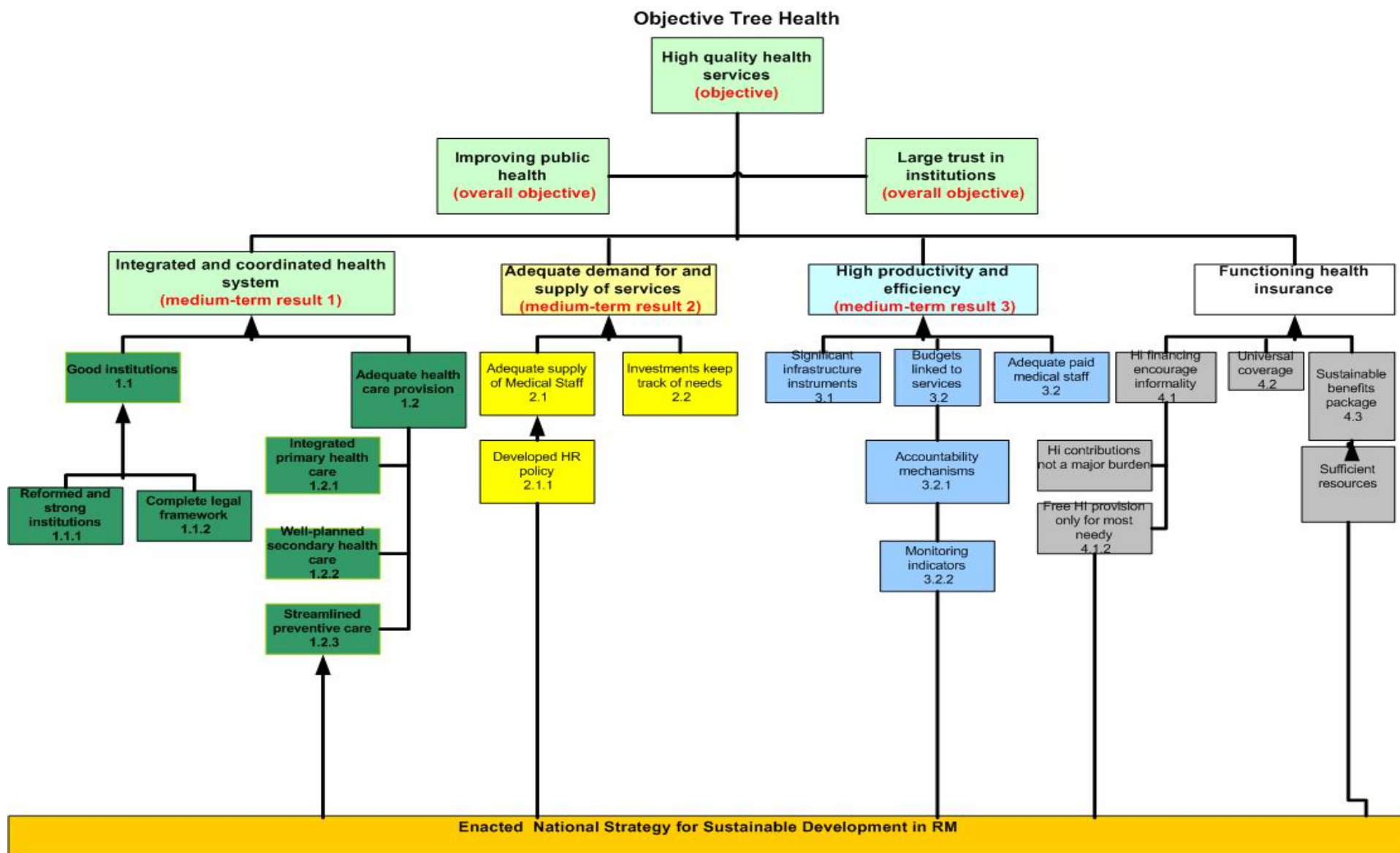
Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој
во Република Македонија

Предлог - Национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратешка основа и анализа

Анекс бр. 2:

Дијаграм на цели Социјални прашања/здравство

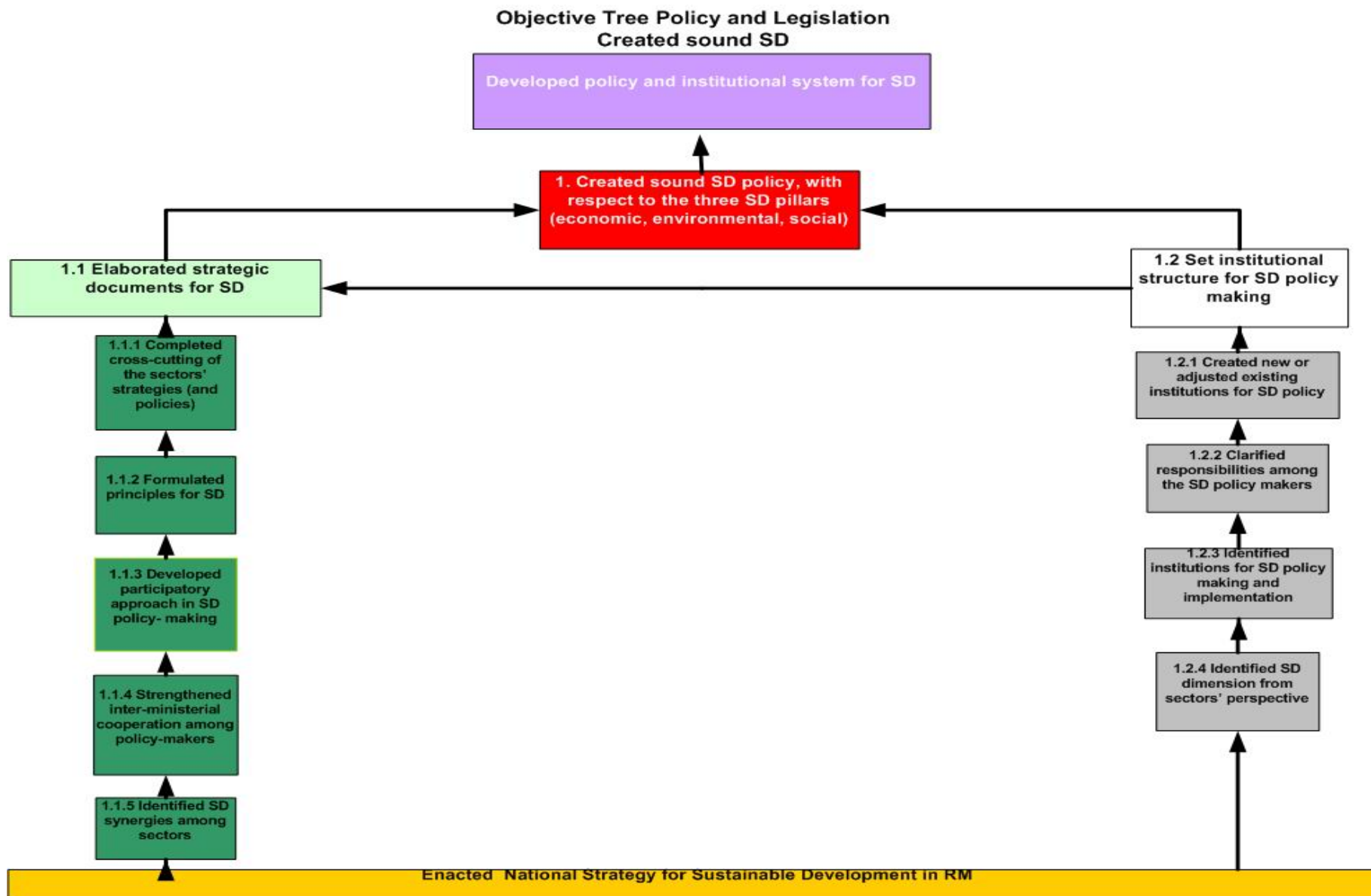
Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој
во Република Македонија

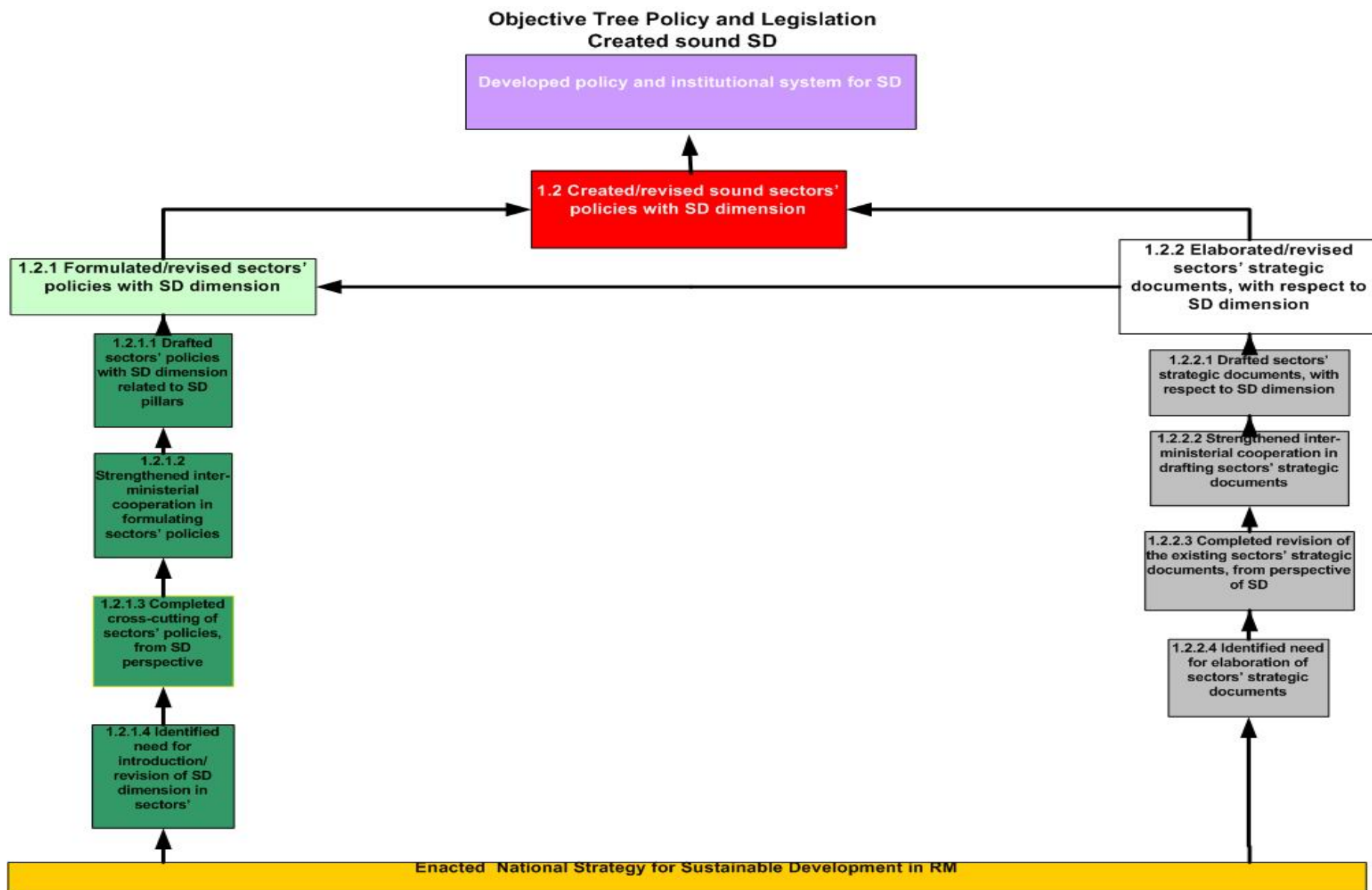
Предлог - Национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

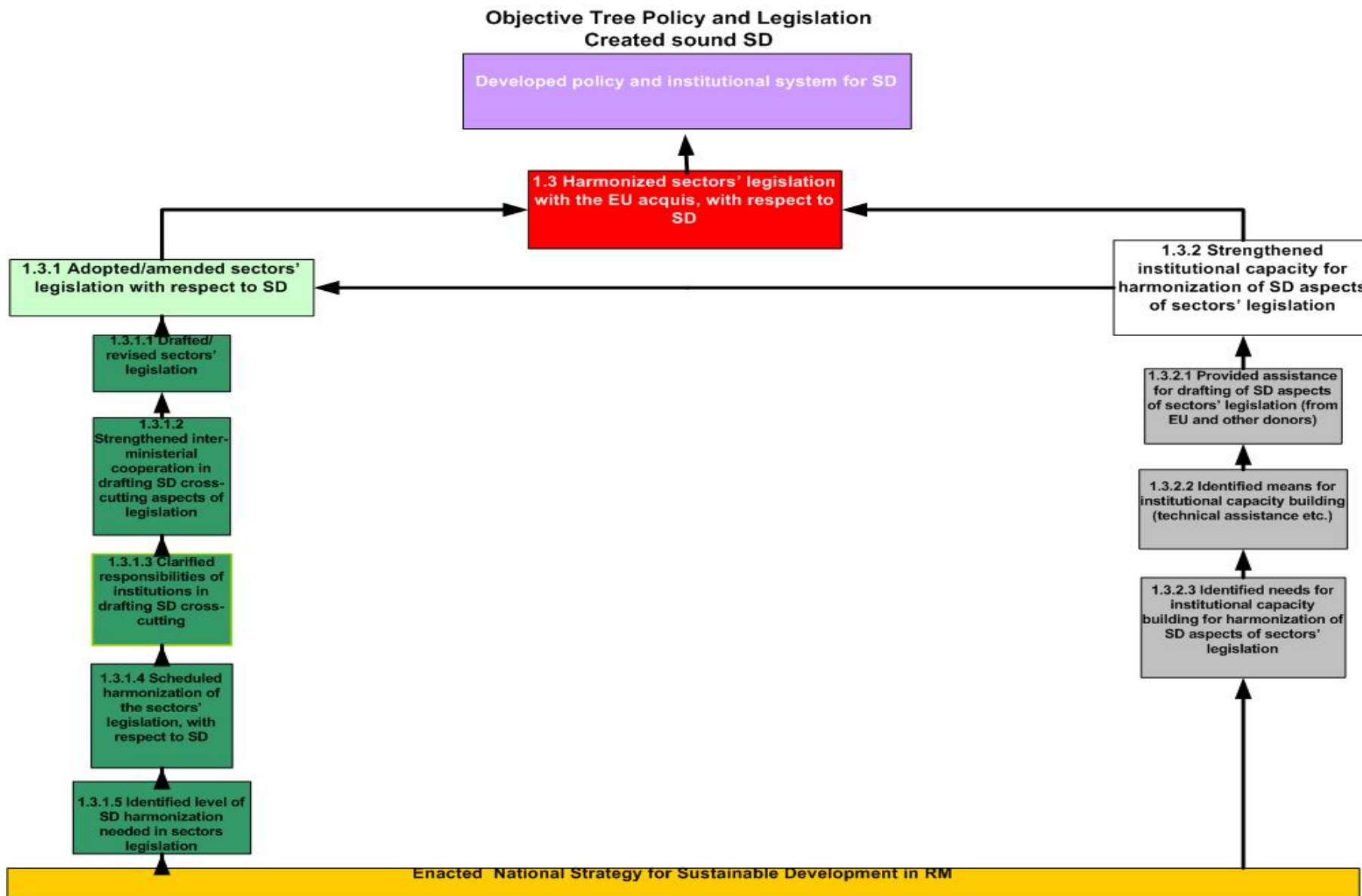
Дел II: Стратешка основа и анализа

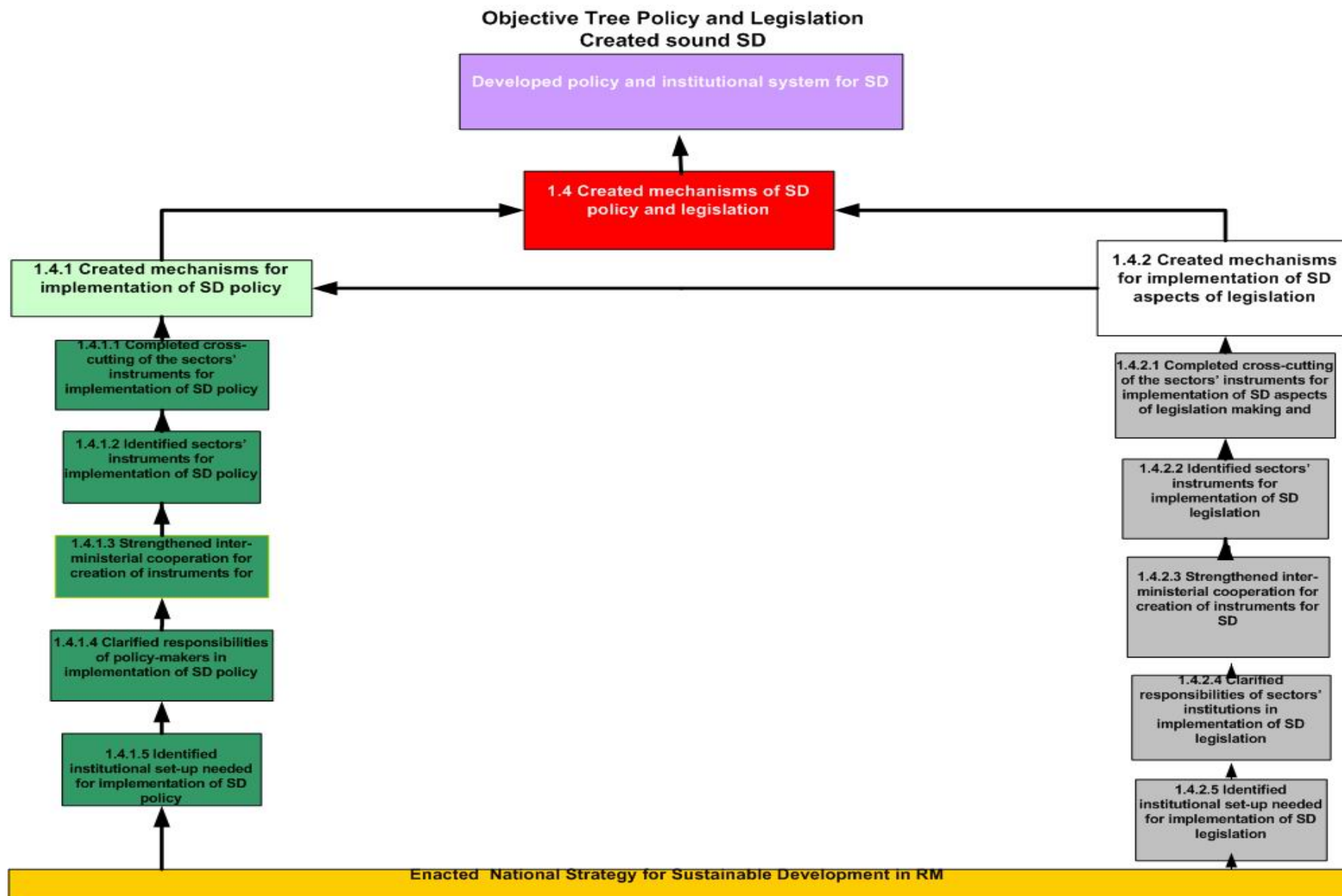
Анекс бр. 2:

Дијаграм на цели Политики и правни прашања

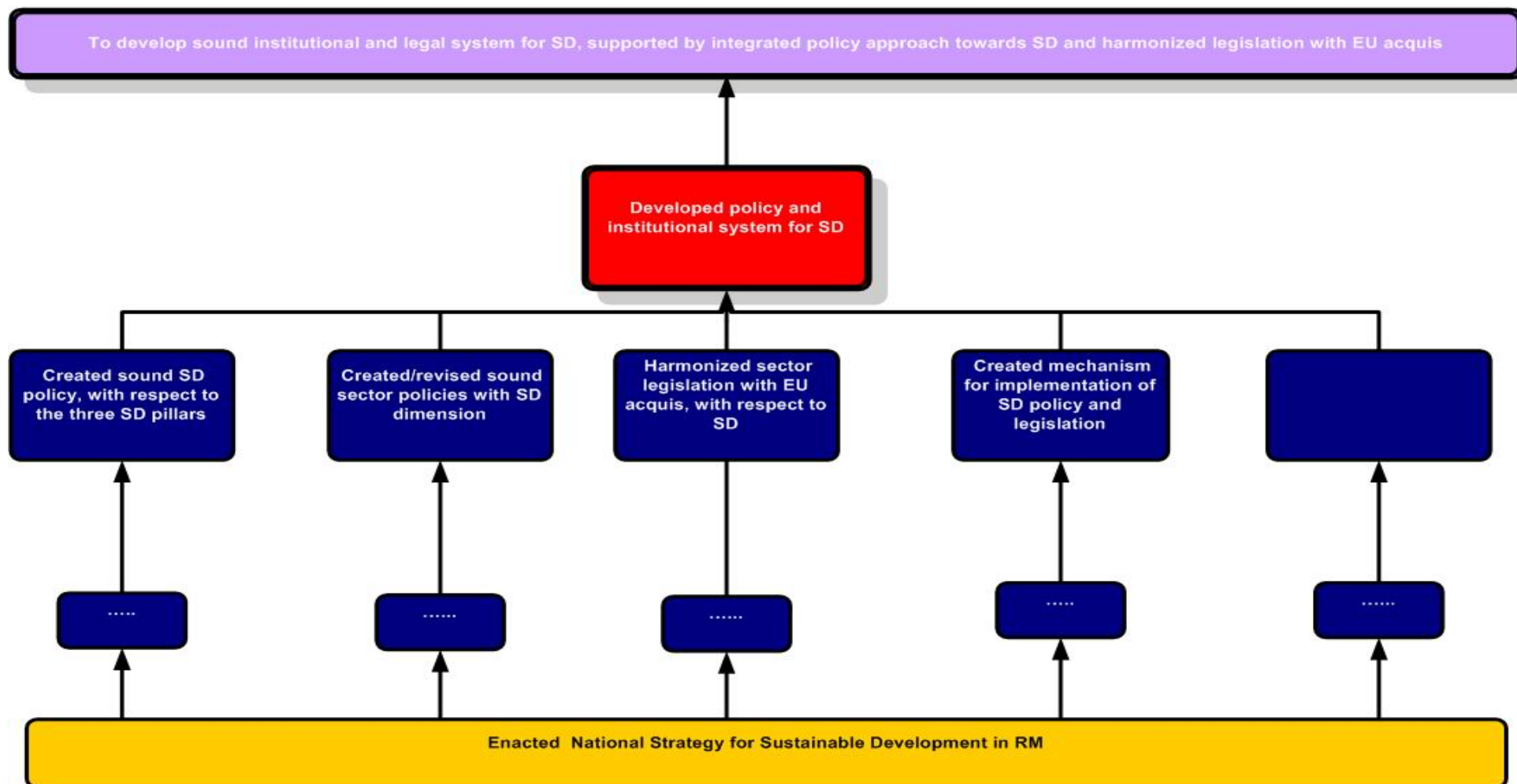

OBJECTIVE TREE POLICY AND LEGISLATION SECTOR IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA // CORE OBJECTIVES

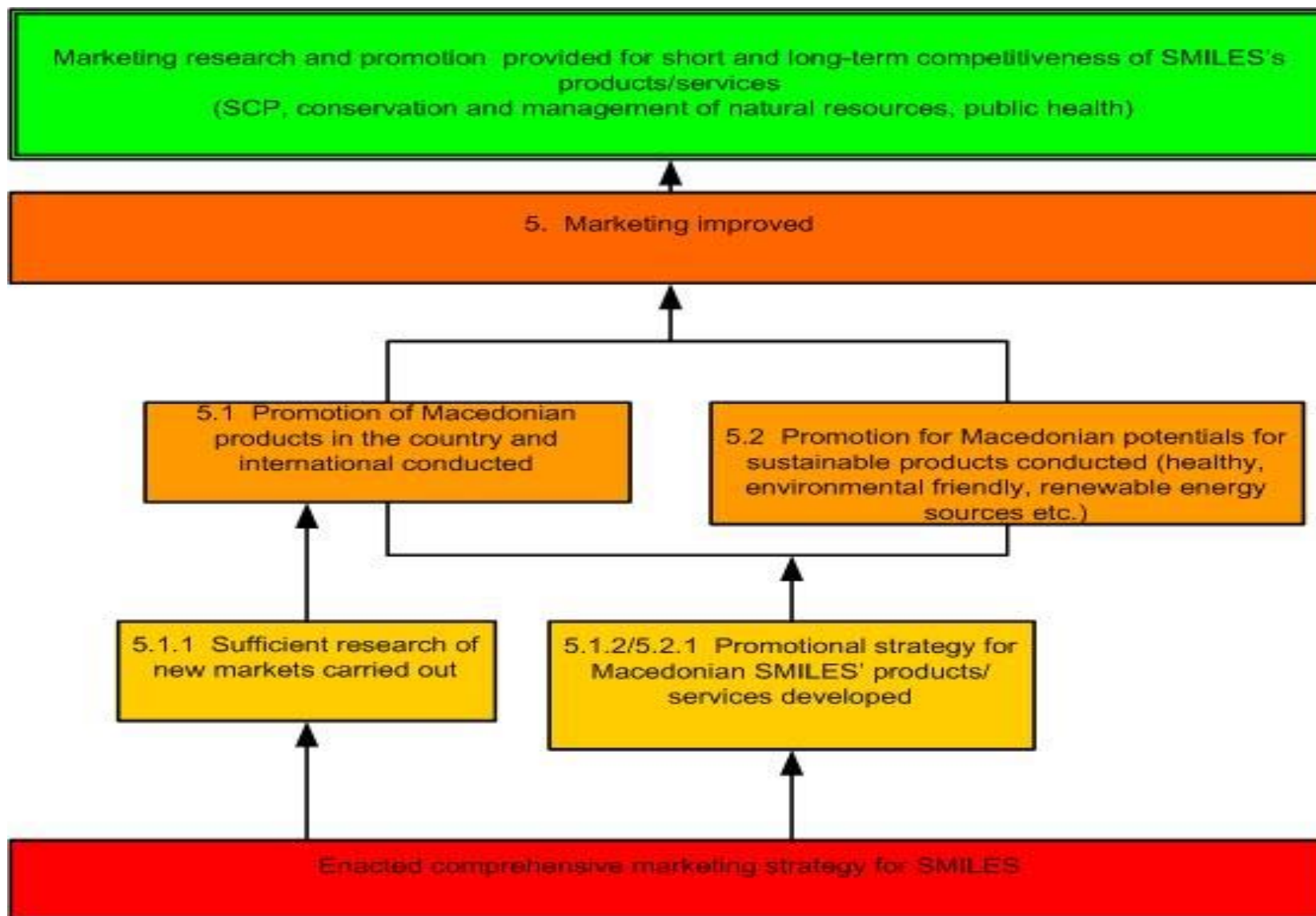
Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој
во Република Македонија

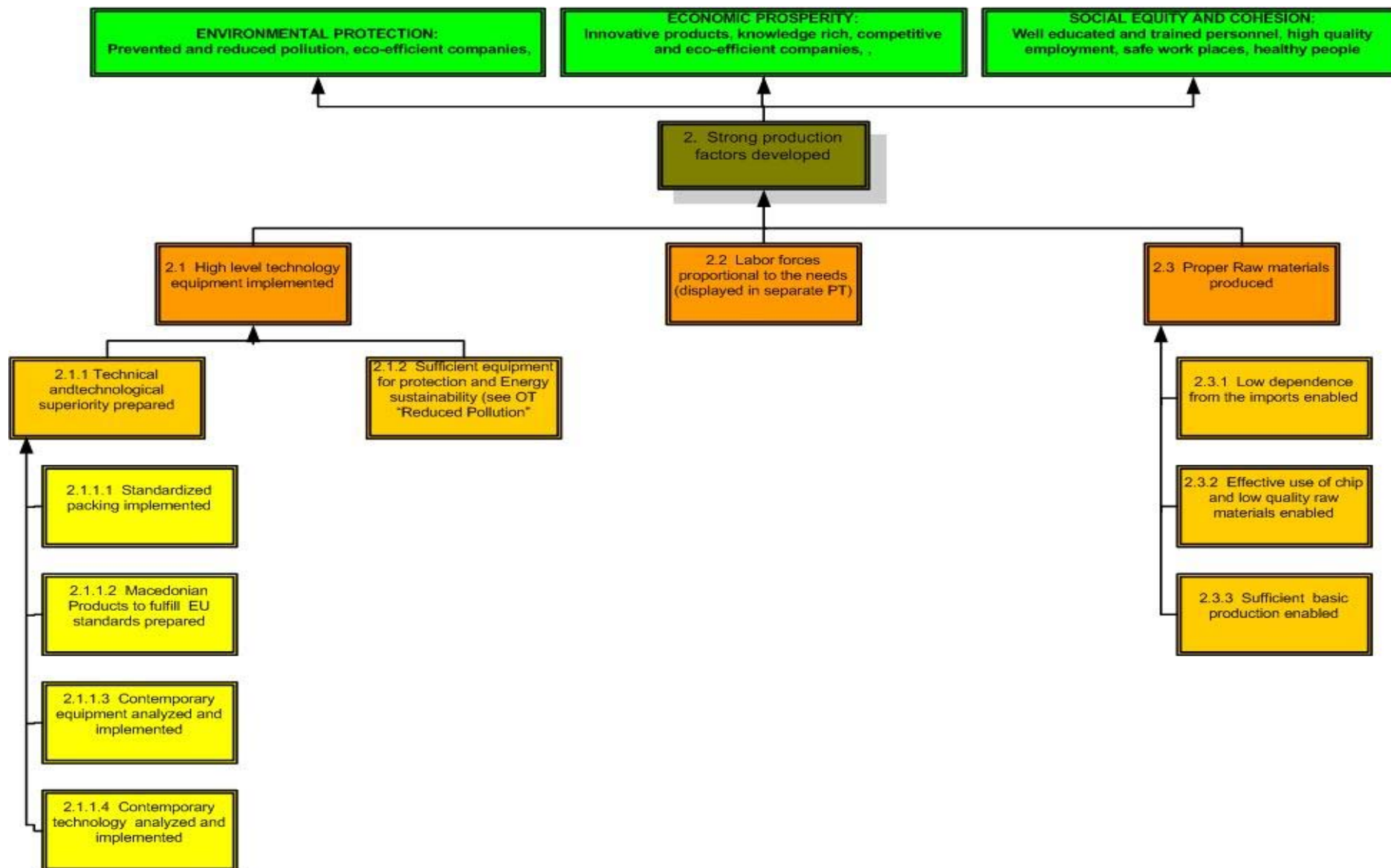
Предлог - Национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

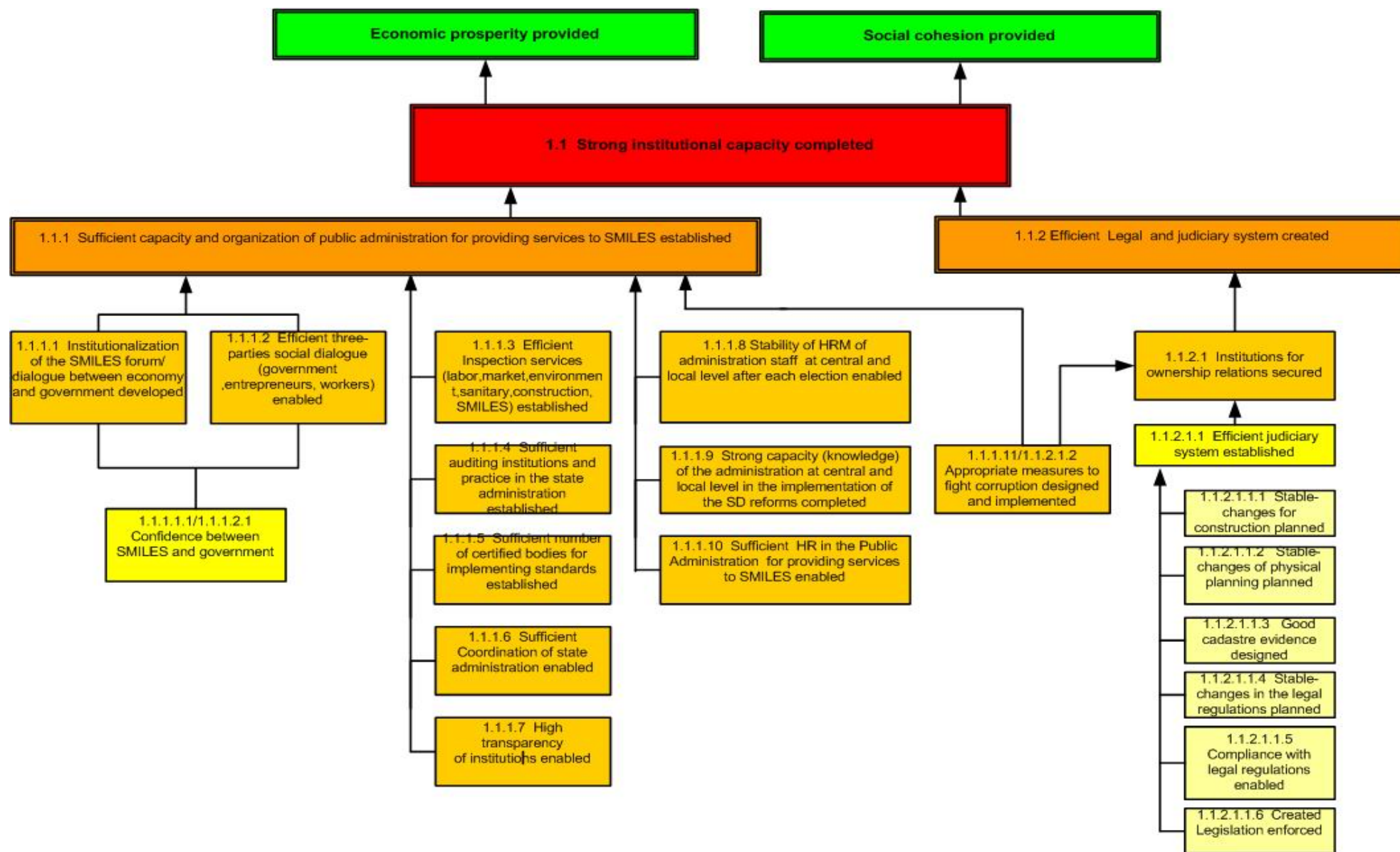
Дел II: Стратешка основа и анализа

Анекс бр. 2:

Дијаграм на цели Мали, средни и големи претпријатија

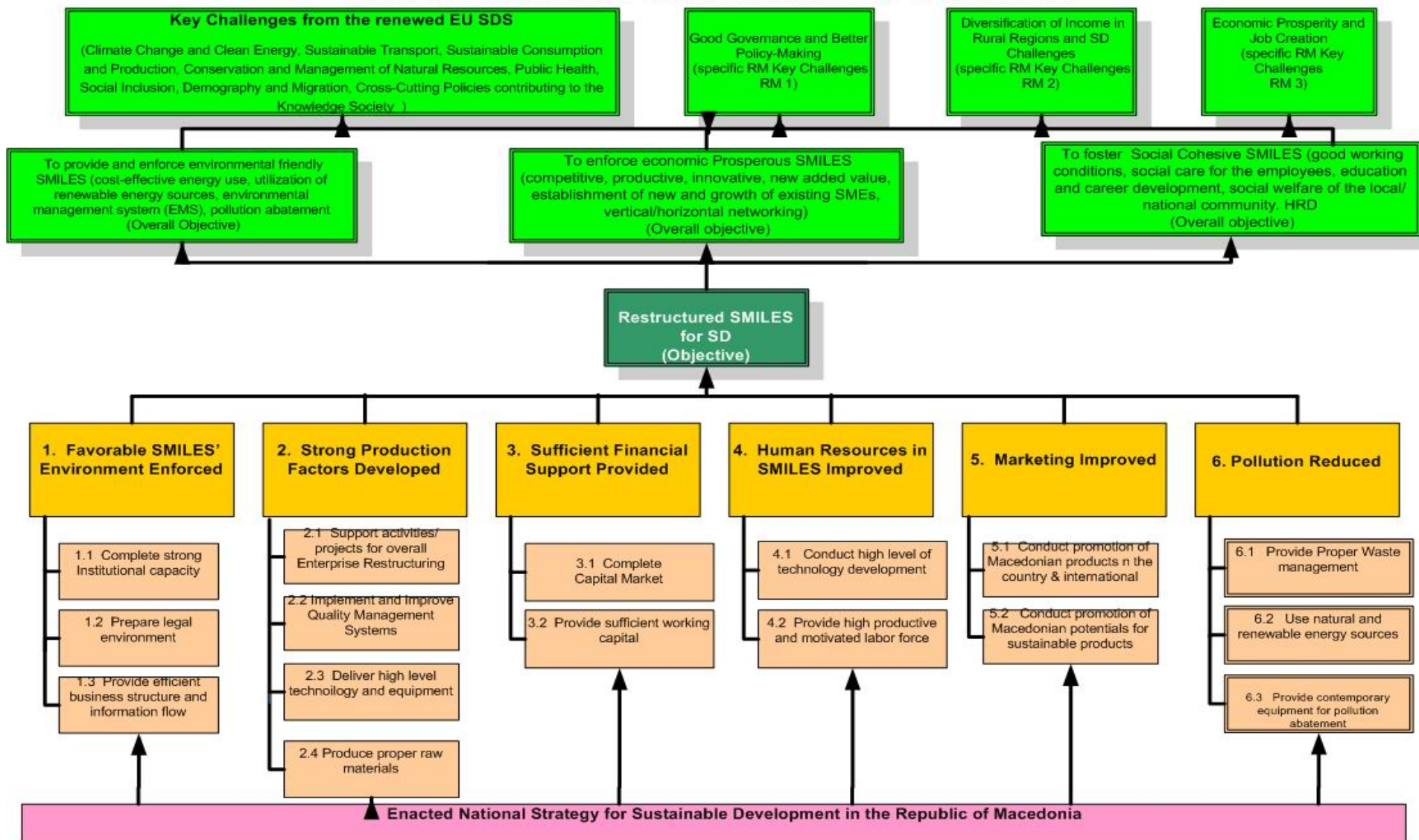

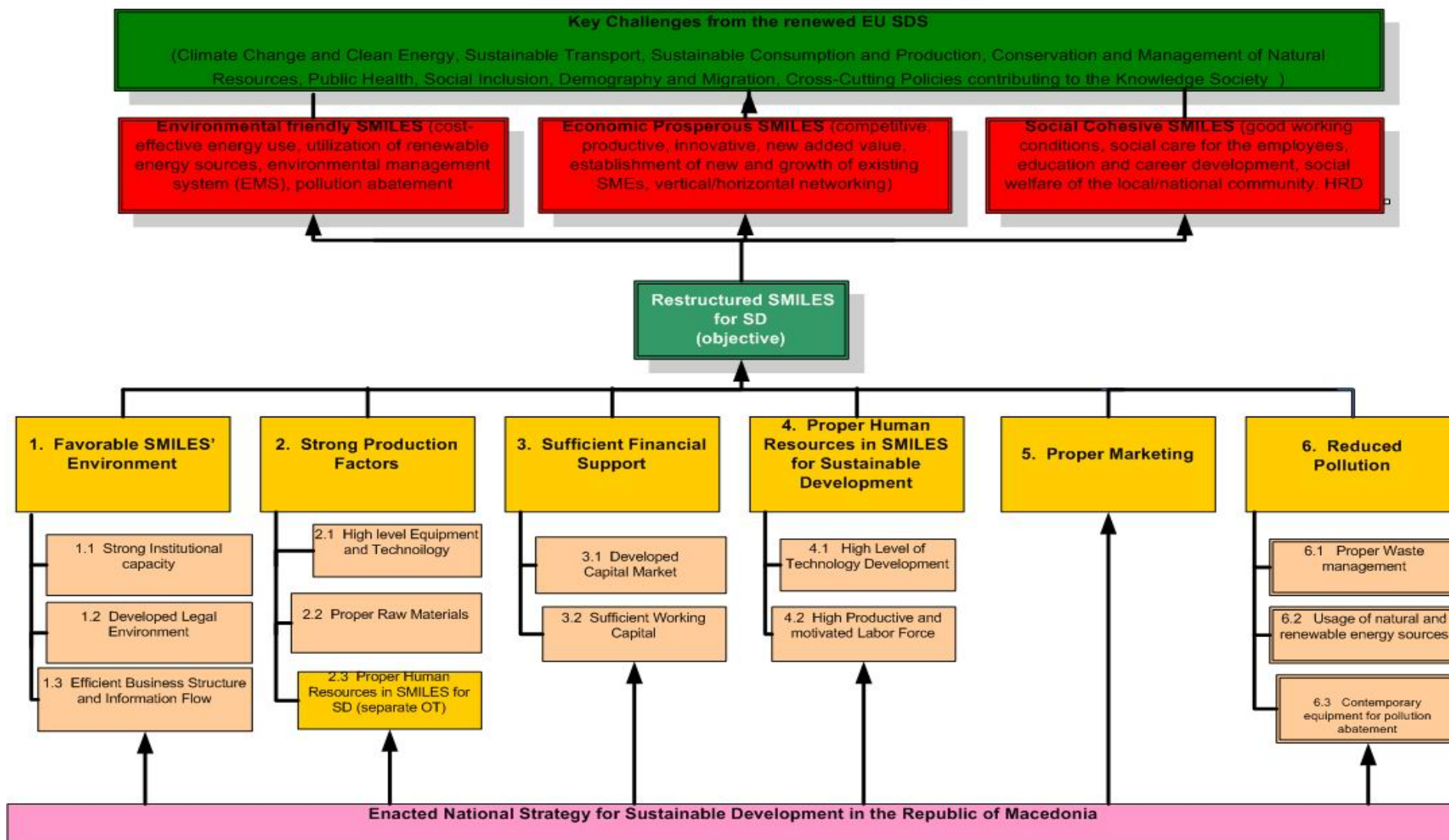

OVERALL OBJECTIVE TREE: SMILES IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

OVERALL OBJECTIVE TREE: SMILES IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

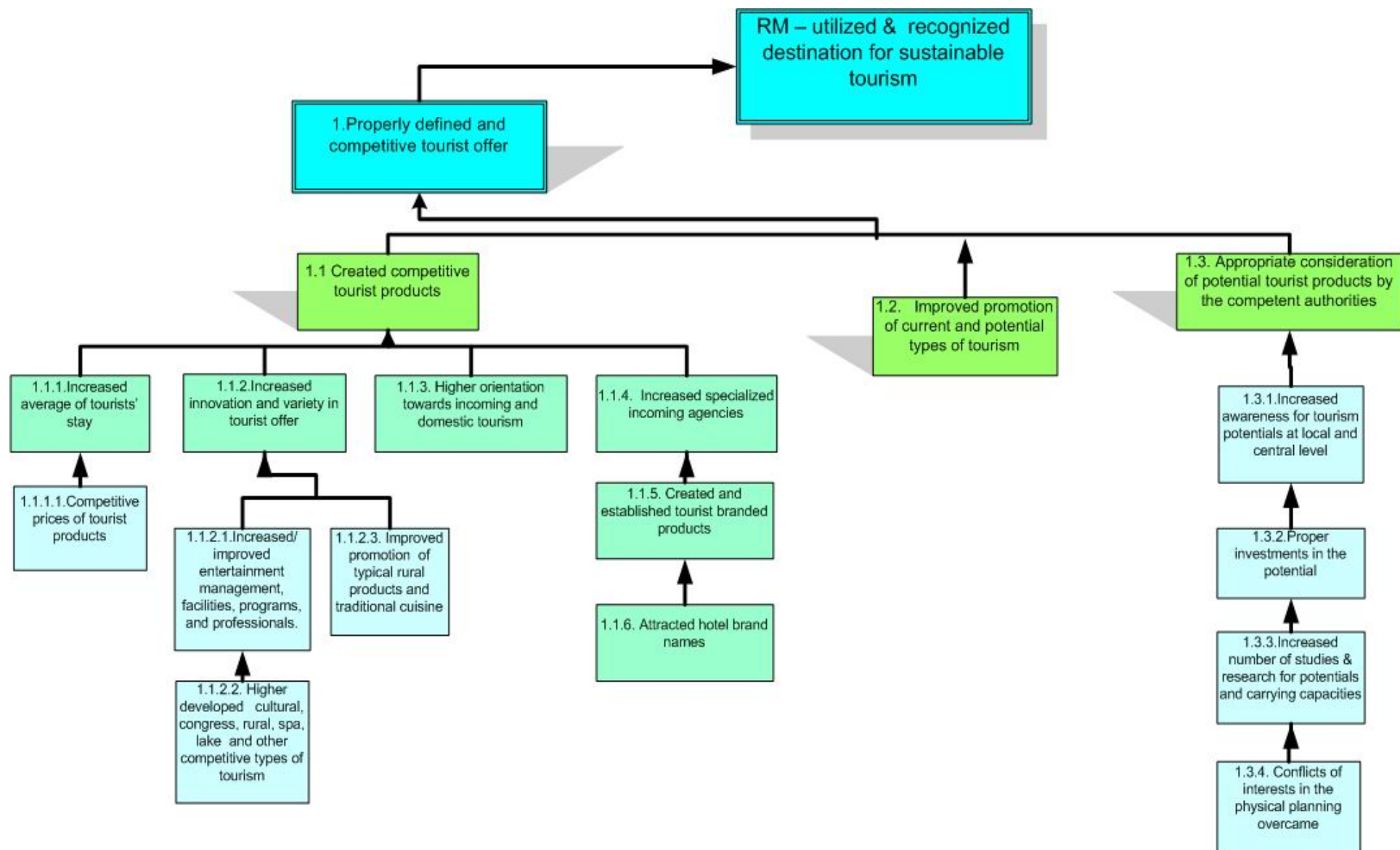
Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој
во Република Македонија

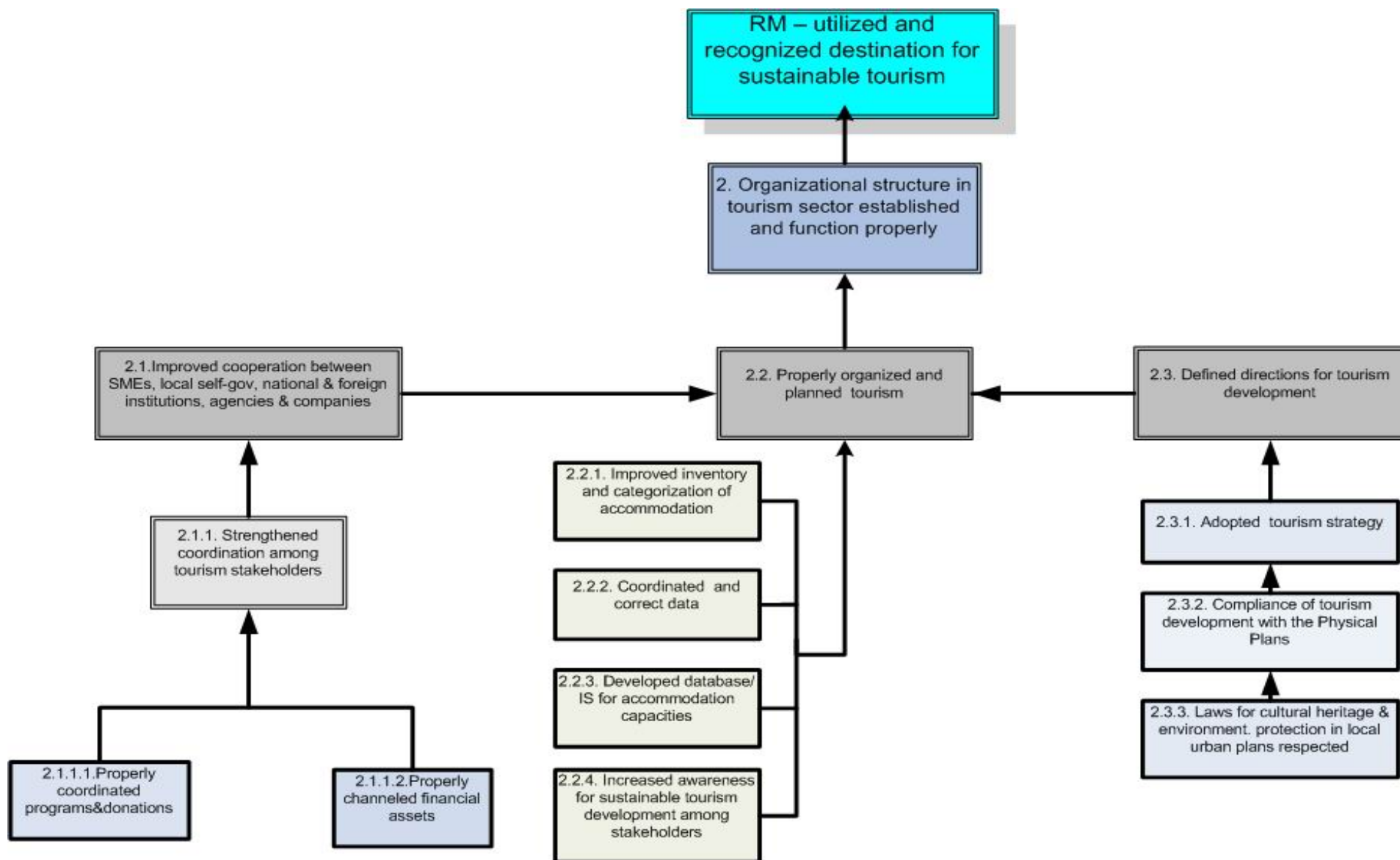
Предлог - Национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

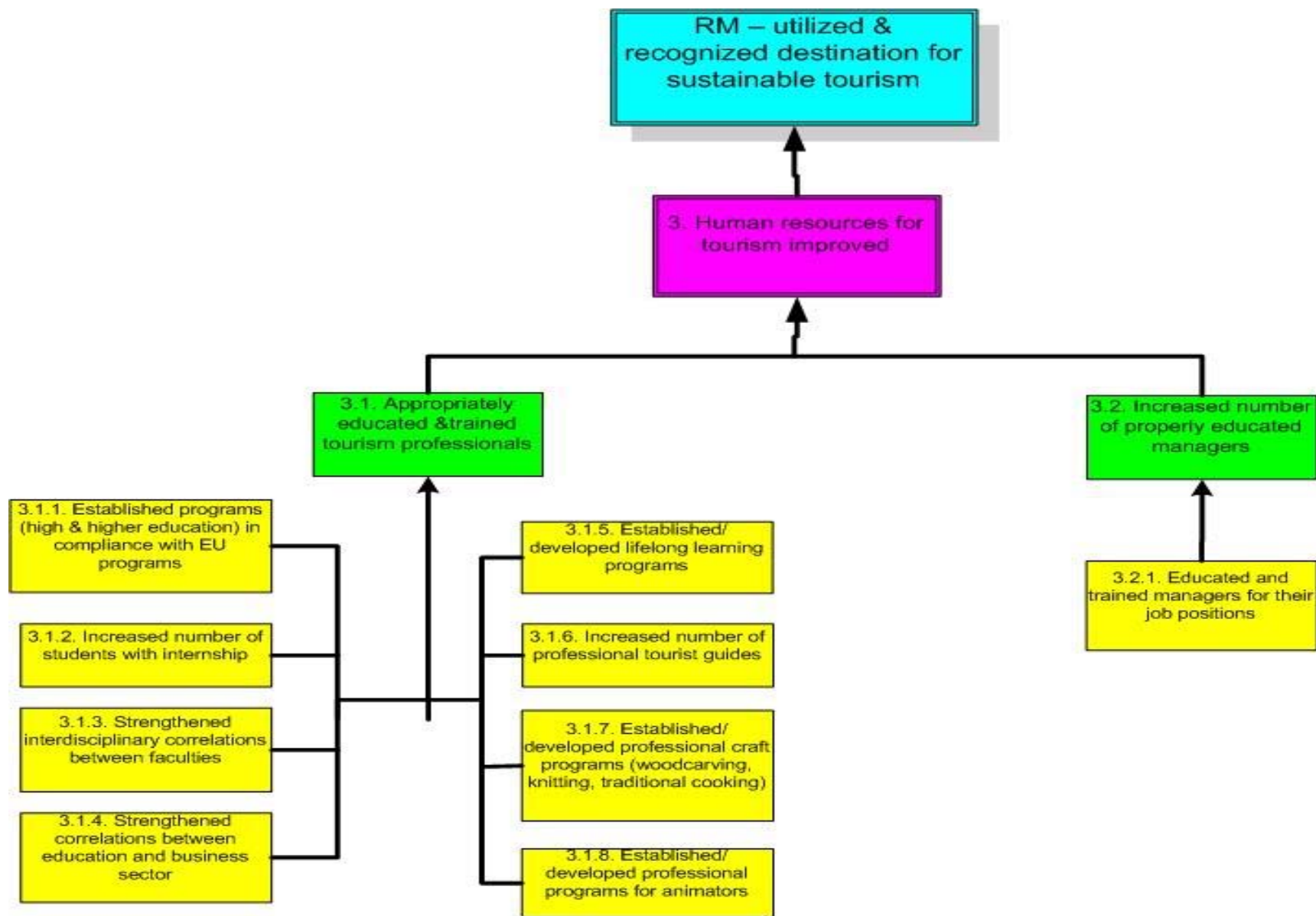
Дел II: Стратешка основа и анализа

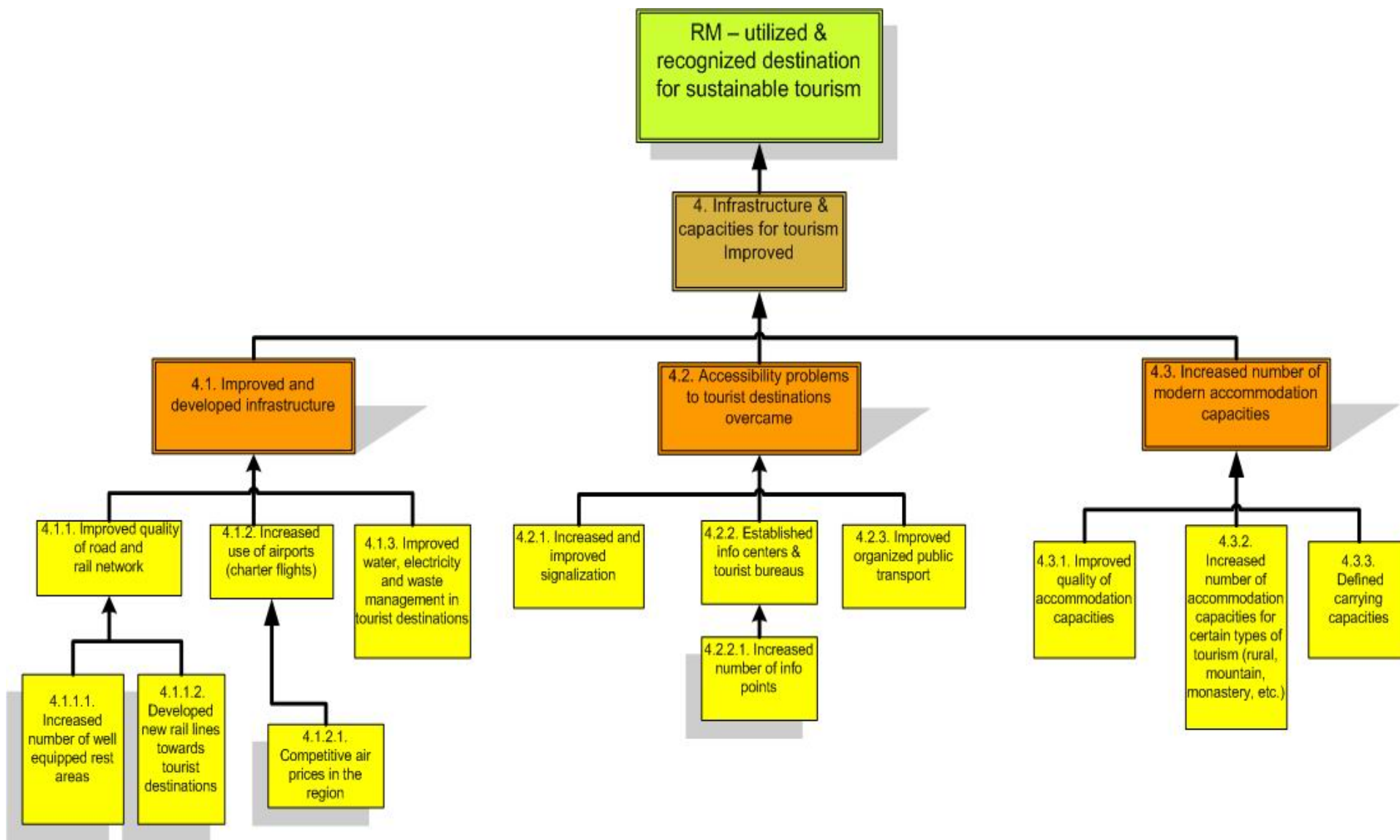
Анекс бр. 2:

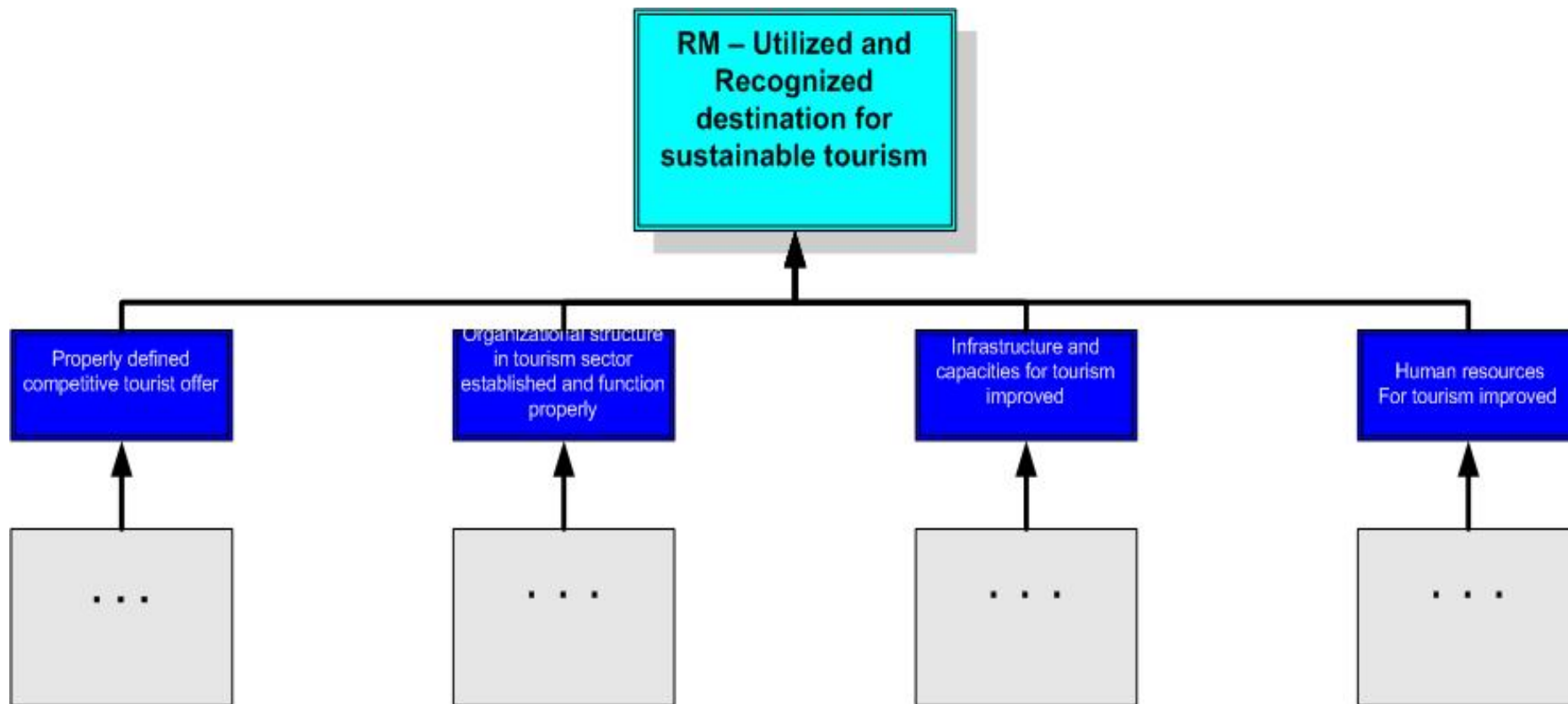
Дијаграм на цели Туризам

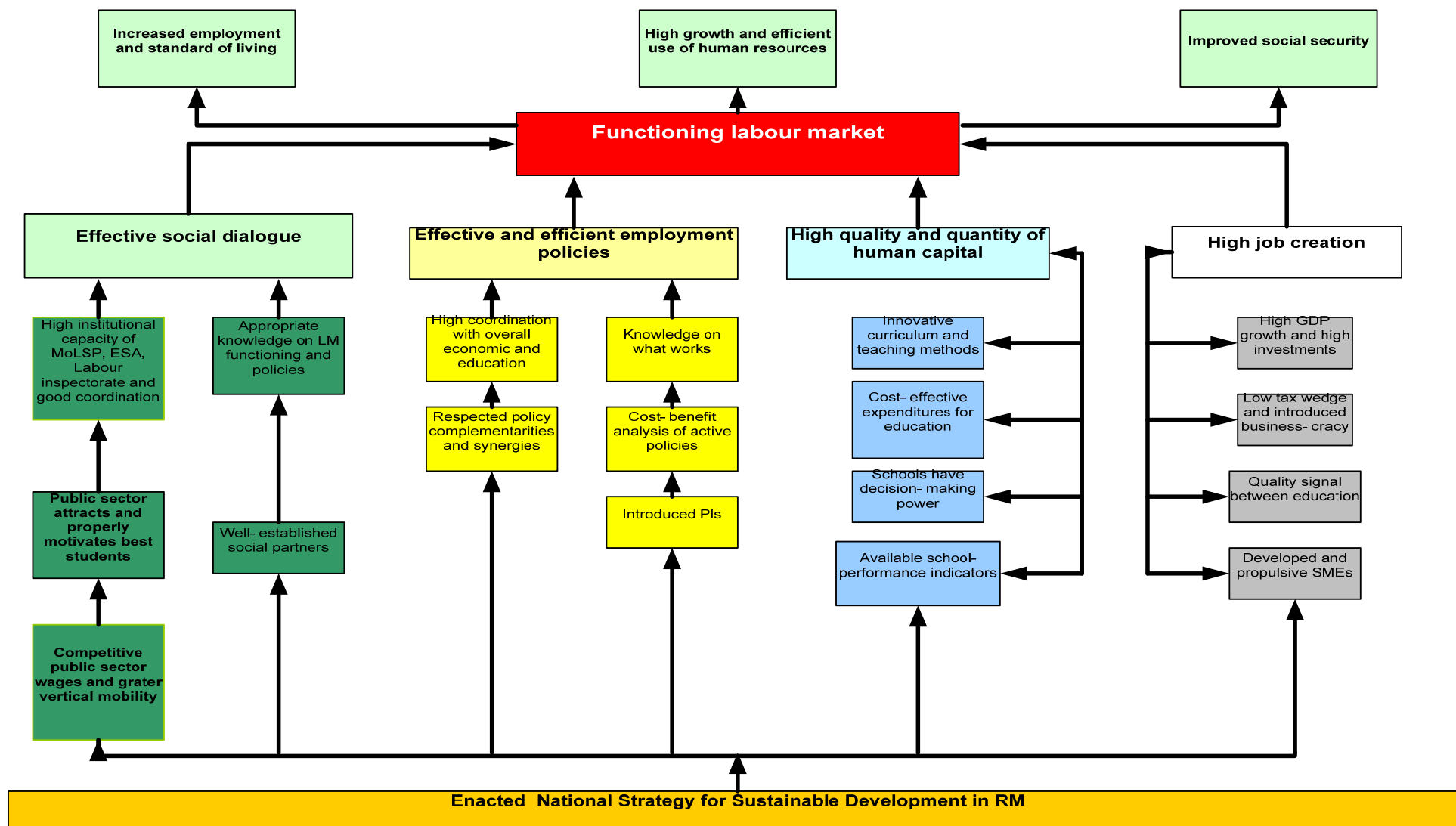

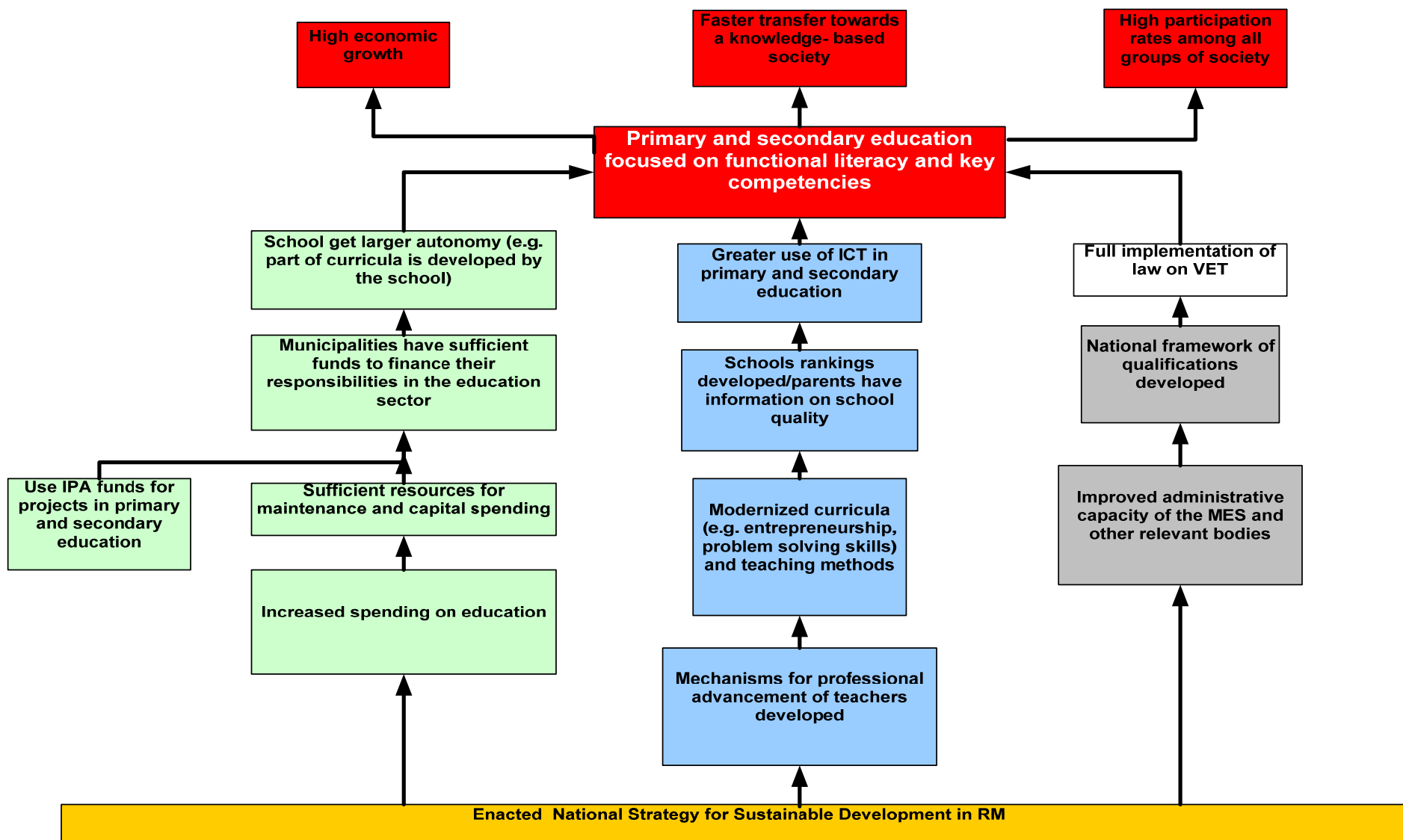

Objective Tree Employment

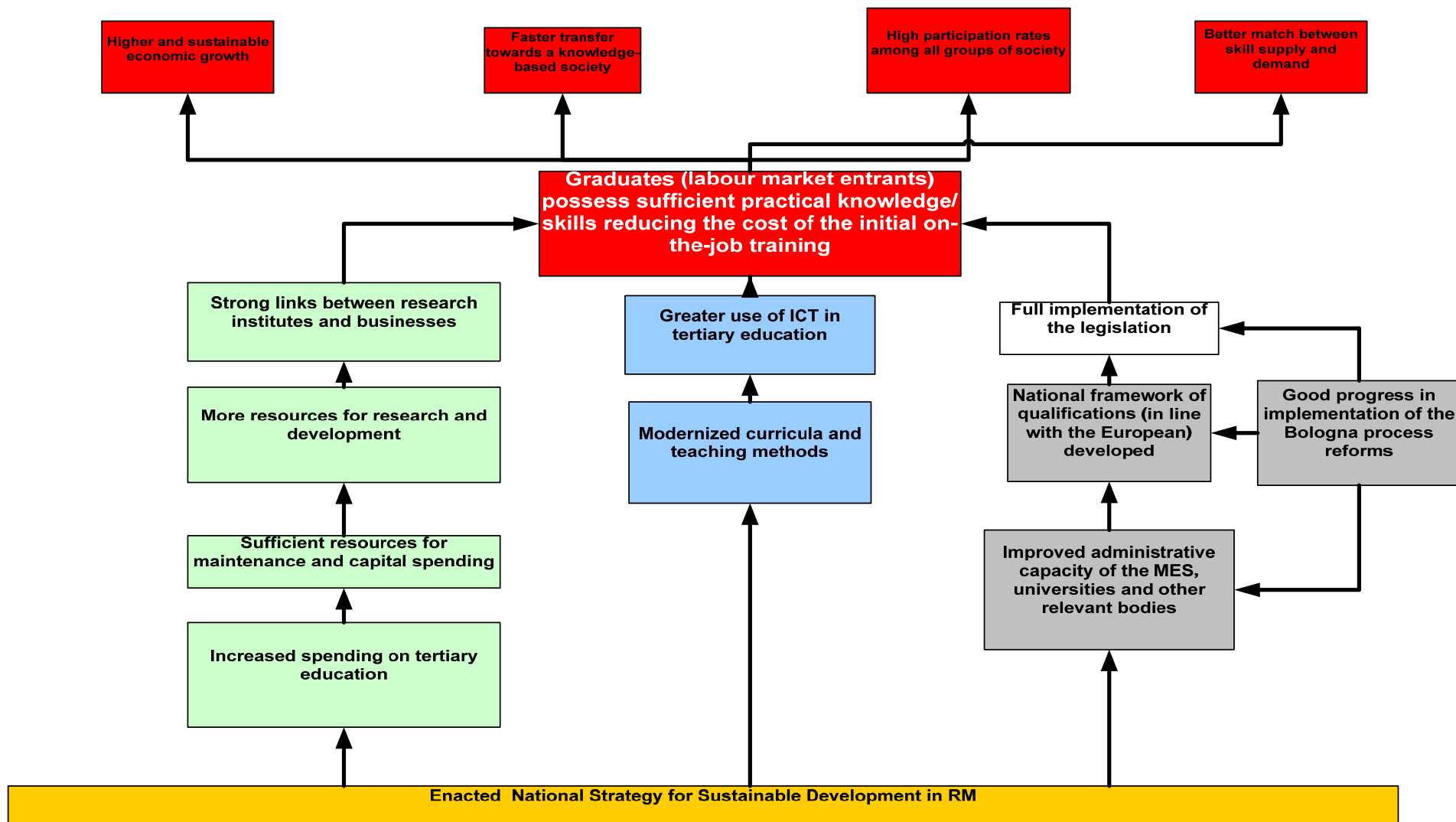

Objective Tree Primary and secondary education

Objective Tree tertiary education

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во
Република Македонија

Предлог-Национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година
Дел II: Стратешка основа и анализа

Анекс бр. 3:

Заложбата на Република Македонија кон одржлив развој

Заложба на Република Македонија кон одржлив развој

Споредба на сегашниот статус со Стратегијата на ЕУ за одржлив развој (Преглед на Стратегијата за одржлив развој на ЕУ (ЕУ СДС) – Нова стратегија. 26 јуни 2006 година)

Во понатамошниот текст: „РМ“ значи дека Република Македонија се согласува со наведеното прашање во спомнатиот блок на процена. „НП“ значи „неприменливо“ бидејќи ова прашање е одговорност само на ЕУ.

Заложба кон одржлив развој	Целосна заложба	Делумна заложба	Преземени почетни чекори	Нема заложба
1. Концепт		РМ		
2. Барселона		РМ		
3. Нова Стратегија за одржлив развој				РМ
4. Глобална солидарност	НП	НП		НП
5. Заедници за одржлив развој		РМ		
6. Декларација		РМ		
Вкупен резултат	0	4	0	1

Табела 1: Наша заложба кон одржлив развој

Клучни цели	Целосно постигната	Делумно постигната	Преземени почетни чекори	Непостигната
Заштита на животната средина			РМ	
Социјална правичност и кохезија				РМ
Економски просперитет				РМ
Исполнување на нашата меѓународна одговорност	НП	НП		НП
Вкупен резултат	0	0	1	2

Табела 2: Клучни цели

Принципи на водење политики	Целосно применет	Делумно применет	Преземени почетни чекори	Неприменет
Промоција и заштита на основните права		РМ		
Солидарност со генерациите и меѓу нив			РМ	
Отворено и демократско општество		РМ		

Вклученост на граѓаните				PM
Вклученост на деловните и социјалните партнери	PM			
Кохерентност на политиките и управувањето				PM
Интеграција на политиките				PM
Употреба на најдоброто достапно знаење				PM
Принцип на претпазливост				PM
Примена на принципот „загадувачот плаќа“			PM	
Вкупен резултат	0	3	2	5

Табела 3: Принципи на водење политики

Искористување на синергиите меѓу Стратегијата за одржлив развој на ЕУ и Лисабонската стратегија за пораст и работни места	Целосно искористена	Делумно искористена	Преземени почетни чекори	Неискористена
7. Конкурентност, економскиот растеж, работни места			PM	
8. Иновација и претприемаштво				PM
9. Инвестиции			PM	
Вкупен резултат	0	0	2	1

Табела 4: Искористување на синергиите меѓу Стратегијата за одржлив развој на ЕУ и Лисабонската стратегија за пораст и работни места

Креирање подобри политики	Целосно спроведено	Делумно спроведено	Преземени почетни чекори	Не е спроведено
10. Вкрстена координација				PM
11. Процена на влијанието				PM
12. Процена на изводливоста		PM		
Вкупен резултат	0	1	0	2

Табела 5: Креирање подобри политики

13.1. Седум клучни предизвици <i>Решавање на глобалните цели</i>	Целосно решено	Делумно решено	Преземен и почетни чекори	Нерешено
1. Климатски промени и чиста енергија: <i>Да се ограничат климатските промени и трошоците од нив и негативните ефекти за општеството и за животната средина</i>			PM	
2. Одржлив транспорт: <i>Да се обезбеди дека нашите транспортни системи ги исполнуваат економските, социјалните и еколошките потреби на нашето општество со минимизирање на</i>				PM

<i>нивните непожелни ефекти врз економијата, општеството и животната средина</i>			
3. Одржлива потрошувачка и производство:			PM
<i>Да се промовираат одржливи насоки на потрошувачка и производство</i>			
4. Зачувување и управување со природните ресурси:		PM	
<i>Да се подобри управувањето и да се избегне прекумерната експлоатација на природните ресурси, со признавање на вредноста на услугите на екосистемот</i>			
5. Јавно здравство:		PM	
<i>Да се промовира добар систем на јавно здравство под еднакви услови и подобрување на заштитата од болести</i>			
6. Социјална вклученост, демографија и миграција:		PM	
<i>Да се создаде општество кое обезбедува социјална вклученост така што ќе се земе предвид солидарноста меѓу генерациите и во рамките на генерациите и да се обезбеди и зголеми еднаквоста на животот на граѓаните како предуслов за трајна поединечна благосостојба</i>			
7. Глобални предизвици во врска со сиромаштијата и одржливиот развој:	НП	НП	НП
<i>Активно да се промовира одржлив развој во целиот свет и да се обезбеди дека внатрешните и надворешните политиките на Европската унија се конзистентни со глобалниот развој и со нејзините меѓународни заложби</i>			
Вкупен резултат	0	3	1
2			

Табела 6: Седум клучни предизвици: Решавање на глобалните цели

13.2. Седум клучни предизвици: <i>Остварување на оперативните цели и таргети</i>	Целосно постигната	Делумно постигната	Преземени почетни чекори	Непостигната
1. Климатски промени и чиста енергија: <i>Протокол од Кјото; Енергетска политика за Европа за 2006 година, интеграција на политики, таргети за 2010 и 2015 година за енергија и за потрошувачка на електрична енергија; таргети за биогоривата за 2010 и 2015 година; таргет за глобална заштеда на енергија за 2017 година</i>				PM
2. Одржлив транспорт: <i>Раздвојување; одржлив транспорт; намалување на загадувачите; еколошки транспорт; бучава поврзана со транспортот, рамка на ЕУ за јавен транспорт на патници; нов возен парк автомобили; преполовување на бројот на загинати во патнички транспорт до 2010 година</i>				PM
3. Одржлива потрошувачка и производство: <i>Носечки капацитет на екосистемите и раздвојувањето; еколошка и социјална реализација за</i>				PM

производите и процесите; „Зелени“ јавни набавки до 2010 година; глобално пазарно учество во еколошките технологии и еко-иновациите

4. Зачувување и управување со природните ресурси:

PM

Ефикасност на ресурсите; конкурентска предност, подобрување на управувањето; запирање на загубата на биоразновидност; глобални цели на ОН за шумите за 2015 година; избегнување на создавањето отпад

5. Јавно здравство:

PM

Развивање капацитет за реакција; закони за храна и за сточна храна; високо ниво на здравје на животните; заболувања поврзани со животниот стил и хронични заболувања; намалување на нееднаквоста во здравјето; REACH 2020; подобри информации; подобрување на менталното здравје

6. Социјална вклученост, демографија и миграција:

PM

Цели за 2010 година во врска со сиромаштијата и социјалното вклучување; социјална и територијална кохезија; модернизирање на социјалната заштита; жени и постари работници; миграциска политика на ЕУ; негативни ефекти од глобализацијата

7. Глобални предизвици во врска со сиромаштијата и одржливиот развој:

PM

Меѓународно договорени цели и таргети; ИЕГ (интеррегионално управување со животната средина); помош до 2010 и 2015 година; преговори со СТО; кохерентност и квалитет на политиките за помош; надворешни политики на ЕУ

Вкупен резултат

1 0 2 4

Табела 7: Седум клучни предизвици: Остварување на оперативните цели и таргети

13.3. Седум клучни предизвици: <i>Спроведени активности</i>	Целосно спроведена	Делумно спроведена	Преземени почетни чекори	Не е спроведена
<p>1. Климатски промени и чиста енергија: <i>Следни активности во 2012 година за Акцискиот план за климата од Монреал; насоки за намалување; економично намалување на емисиите на автомобилите и авионите; План на ЕУ за трговија со емисиите; Акциски план за енергетска ефикасност; таргети за 2010 за обновливи извори на енергија; употреба на биомаса; ефикасност на електроцентралите</i></p>			PM	
<p>2. Одржлив транспорт: <i>Економски и еколошки резултати на сите начини на транспорт; економични инструменти; алтернативи на патниот транспорт; наплата на инфраструктурата; поморски и воздушен сообраќај; безбедност на патиштата; урбанистички транспортни планови</i></p>				PM
<p>3. Одржлива потрошувачка и производство: <i>План на Еу за одржлива потрошувачка и производство до 2007 година; дијалог со фирмите, најдобри практики; Акциски план за еколошки технологии; обележување на резултатите; кампањи со малопродавачите</i></p>			PM	
<p>4. Зачувување и управување со природните ресурси: <i>Заедничка политика на риболов; таргети за одржлива употреба на природните ресурси; одржливо управување со шумите; Мрежа Natura 2000; Стратегија за биоразновидност на ЕУ; интегрирано управување со водените ресурси и интегрирано управување со крајбрежните зони; Зелена книга на Комисијата за поморските прашања</i></p>		PM		
<p>5. Јавно здравство: <i>Акциски планови за решавање на опасностите по здравјето; здравје и спречување болести; позитивна емоционална состојба; генетски модифицирана храна; ХИВ/СИДА, туберкулоза и маларија; свесност и разбирање; квалитет на воздухот во затворени простории; загрозени групи, вклучувајќи ги децата; здравје при транспорт и Паневропска програма за животна средина</i></p>			PM	
<p>6. Социјална вклученост, демографија и миграција: <i>Сиромаштија меѓу децата; социјално вклучување и кохезија, Европски акт за младината; Европски договор за еднаквост на половите; пензии; демографски предизвици, вклучувајќи возраст и промена на земјиштето; миграциска политика на ЕУ</i></p>			PM	

7. Глобални предизвици во врска со сиромаштијата и одржливиот развој:

PM

Иницијатива „Вода за живот“; Заедничка програмска рамка на ЕУ; стратегии на Еу за Африка; меѓународна трговија; Европска инвестициска банка и Партнерство за инфраструктура ЕУ-Африка; УНЕП за зајакнување на УНЕО

Вкупен резултат	0	1	4	2
-----------------	---	---	---	---

Табела 8: Седум клучни предизвици: *Спроведени активности*

Вкрстени политики кои придонесуваат во општеството на знаење:	Целосно применета	Делумно применета	Преземени почетни чекори	Неприменета
Образование и обука				
14. Генерално образование како предуслов за одржлив развој		PM		
15. Образованието како инструмент за социјална кохезија, благосостојба и квалитетно вработување			PM	
16. Еднакви можности, ИКТ–квалификации и регионални поделби и почеток со „2010 – Европско информатичко општество за пораст и за вработување“			PM	
17. Национални акциски планови во контекст на Деценијата за образование за одржлив развој на ОН (2005 – 2014) особено работната програма „Образование и обука 2010“			PM	
Вкупен резултат	0	1	3	0

Табела 9: Вкрстени политики кои придонесуваат во општеството на знаење: *Образование и обука*

Вкрстени политики кои придонесуваат во општеството на знаење:	Целосно применета	Делумно применета	Преземени почетни чекори	Неприменета
Образование и обука				
18. Краткорочна поддршка со одлука за проектите и долгорочни		PM		

визионерски концепти засновани на вкрстени активности и интердисциплинарна работа. Важност на заедничката активност меѓу социјалните, економските, еколошките системи и анализата на ризикот, системи за известување и системи за проекции и спречување					
19. Инструменти за обезбедување ефективна имплементација на 7-та Рамковна програма			PM		
20. Значење на сметководството на националниот доход, вклучувајќи ги расходите поврзани со животната средина					PM
21. Важна улога на универзитетите и другите институции за високо образование Создавање партнерство со универзитети од трети земји		PM			
Вкупен резултат	0	2	1	1	

Табела 10: Вкрстени политики кои придонесуваат во општеството на знаење: *Истражување и развој*

Финансирање и економски инструменти	Целосно применето	Делумно применето	Преземени почетни чекори	Неприменето
22. Употреба на цела низа инструменти на политики, вклучувајќи ги оние со кои се промовира пазарна транспарентност и цени со кои се рефлектираат реалните економски и социјални трошоци и трошоци за животна средина на производите и услугите		PM		
23. Разгледување на можност за пренасочување на оданочувањето од работната сила кон трошењето ресурси и енергија и/или загадување				PM
24. Насока за 2008 година за реформа на секторите со негативно влијание врз одржливиот развој				PM
25. Координација на одржливиот развој меѓу различни извори за	НП	НП		НП

финансирање на ЕУ

Вкупен резултат	0	1	2
-----------------	---	---	---

Табела 11: Финансирање и економски инструменти

Комуникација, мобилизирање на учесниците и зголемување на успехот	Целосно применето	Делумно применето	Преземени почетни чекори	Неприменето
26. Зголемување на јавната свест за одржливиот развој			PM	
27. Подготовка за учество на 50-годишна реалистична визија за одржлив развој				PM
28. Таргетирање на комуникациите на најсоодветно ниво			PM	
29. Одржливи заедници, вклучувајќи понатамошно зајакнување на Агенда 21				PM
Потпишување на Заложбата од Алборг				
30. Промоција на „Кампања за европски одржливи градови“				PM
31. Предлог во 2007 година, во согласност со Европската алијанса за корпоративна социјална одговорност, за зајакнување на дијалогот меѓу политичарите, деловните лидери и меѓу работничките и невладините организации				PM
32. Поздравување на иницијативите на граѓанското општество со кои се создава сопственост врз одржливиот развој				PM
Промовирање целосна имплементација на Архуската конвенција				
Вкупен резултат	0	0	2	5

Табела 12: Комуникација, мобилизирање на учесниците и зголемување на успехот

Спроведување, следење и следни активности	Целосно постигнато	Делумно постигнато	Преземени почетни чекори	Непостигнато
33. Известување за напредокот со почеток од септември 2007 година врз основа на одржливи показатели базирани на Извештајот од следењето	НП	НП		НП

на одржливиот развој на ЕУРОСТАТ што ќе се ажурира секои две години			
34. Развој на соодветни показатели за одржлив развој	НП	НП	НП
35. Прегледување и понатамошен развој на показателите за одржлив развој во смисла на квалитет, споредливост и релевантност во врска со новата Стратегија за одржлив развој на ЕУ	НП	НП	НП
36. Разгледување на напредокот од страна на Советот во развојот на показатели за одржлив развој најдоцна во 2007 година и потоа на редовни интервали	НП	НП	НП
37. Назначување национални фокални точки за Стратегијата за одржлив развој кои, најдоцна до јуни 2007 година (а потоа на секои две години) ќе ги обезбедуваат потребните податоци за напредокот во согласност со НСОП			РМ
38. Во декември Европскиот совет (со почеток во 2007 година) треба да го ревидира напредокот во одржливиот развој секои две години вклучувајќи ја поврзаноста со Лисабонската стратегија за пораст и работни места	НП	НП	НП
39. Соработка меѓу Европскиот парламент, Советот и Комисијата за да се обезбеди најширока можна поддршка Исто така, поврзување со националните парламенти	НП	НП	НП
40. Завршување на првите НСОП до јуни 2007 година			РМ
41. Доброволните проверки на НСОП од експерти во соодветната област треба да почнат во 2006 година со првата група земји-членки Подоцнежните проверки од експерти во соодветната област треба да почнат во 2007 година со следната група земји-членки	НП	НП	НП
42. Искористување на постојната Европска мрежа за одржлив развој			РМ
43. Зајакнување или воспоставување национални советодавни совети со			РМ

повеќе учесници за одржлив развој, за да се поттикнува дебата базирана на информации

44. Подобрување на координацијата на внатрешните политики на ЕУ	НП	НП	НП
45. Најдоцна до 2011 година, Европскиот совет ќе одлучи кога треба да се започне со сеопфатен преглед на Стратегијата за одржлив развој на ЕУ	НП	НП	НП
Вкупен резултат	0	0	4

Табела 13: Спроведување, следење и следни активности

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во
Република Македонија

Предлог - Национална стратегија за одржлив развој во RM

Дел II: Стратешка основа и анализа

Анекс бр. 4:

Предлог за улогата и мандатот на Националниот совет за одржлив развој (НСОР) на Република Македонија

**Предлог за улогата и мандатот на
Националниот совет за одржлив развој (НСОР) на
Република Македонија
врз основа на анализа на најдобрата практика во новите земји-членки на
ЕУ
Примерот за Литванија**

Националниот совет за одржлив развој (НСОР) на Република Македонија

- а) обезбедува спроведување на основните принципи за одржлив развој утврдени во Декларацијата и Агендата 21 на Конференцијата на ОН за животна средина и развој од 1992 година, Стратегијата на ЕУ за одржлив развој за 2001 година и во Националната стратегија за одржлив развој на Република Македонија;
- б) ги координира краткорочните и долгорочните програми и стратегии за економски развој, заштита на животната средина, културен и социјален развој со цел обезбедување одржлив развој, соодветно управување и економски растеж, разумна експлоатација на национални и човечки ресурси;
- в) ги зема предвид еколошките, економските, социјалните и културните потреби на Република Македонија, обезбедува насочување на приоритетите во економскиот развој, со цел да се остварат горенаведените цели, предлага мерки за разумно користење на ресурсите;
- г) ги утврдува основните движења на националната економија и одржлива употреба на националните ресурси, со цел подготвување долгорочни проекции за движењата;
- д) бара и обезбедува соработка кај јавните органи и научните институции за истражување, невладините организации, индустриските, деловните и јавните групи во решавање на основните прашања за човековото здравје, заштитата на животната средина, социјалните и економските прашања;
- ф) ја координира подготовката на правните акти, следејќи ги принципите за одржлив развој, барањата од меѓународните конвенции и акционите планови на меѓународни организации;
- е) ги поттикнува сите извршни органи и индустриски и деловни претставници да подготват стратегии со активности засновани на принципот на оптимална експлоатација на природни ресурси, земајќи ги предвид социјалните и економските потреби на граѓаните;
- ж) по координација со сите засегнати институции, доставува предлози до Владата за спроведување на стратегијата за одржлив развој и го координира својот план на активности;
- з) ги спроведува приоритетите за одржлив развој, земајќи ги предвид показателите за заштита на животната средина, како и социјалните, економските и културните показатели во Македонија;
- с) ги анализира и проценува економските и социјалните процеси, состојбата во животната средина, економијата и во општеството во Македонија, движењата кон промена во светските процеси во врска со одржлив развој, во најголем дел фокусирајќи се на нивното влијание во Република Македонија и во југоситочна Европа;

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Предлог - Национална стратегија за одржлив развој во RM

Дел II: Стратешка основа и анализа

и) во согласност со воспоставените постапки, доставува предлози до Владата на Република Македонија за нацрт закони и други правни акти, национални и стратески програми.

Анекс бр. 5:

Предлог за институционална поставеност за поддршка за спроведувањето на одржлив развој во Република Македонија, јули 2007 година,

**Поддршка за подготовка на
Национална стратегија за одржлив развој
во Република Македонија**

Проект финансиран од СИДА, во соработка со
Министерство за животна средина и просторно планирање,
Република Македонија

Завршен на 20 јули 2007 година

**Предлог за институционална поставеност
за поддршка за
спроведувањето на одржлив развој
во Република Македонија**

јули 2007 година

Број заведен во СИДА бр. 2005-001592

Овој извештај го подготви тимот на НСОП
(кој се состои од раководството на проектот, национални стручни лица, локален персонал и
меѓународни стручни лица)

I Список на кратенки

КЗ	Консолидирани заклучоци
КН	Консолидирани наоди
КП	Консолидирани препораки
ПФЕУ	Предпристапни фондови од Европска унија
МЖСПП	Министерство за животна средина и просторно планирање
НАОР	Национална агенција за одржлив развој
НСоОР	Национален совет за одржлив развој
НБИОР	Национална банка за инвестиции за одржлив развој
НСОР	Национална стратегија за одржлив развој
ЈПП	Јавно-приватно партнерство
ПТ	Проектен тим
РМ	Република Македонија
ОР	Одржлив развој
УКОР	Универзитетски кампус за одржлив развој
РОР	Рамка за одржлив развој
РИОР	Рамковен Извештај за одржлив развој
СИДА	Шведска агенција за меѓународен развој и соработка
ПЗ	Проектни задачи
ЗЕЛС	Заедница на единици на локална самоуправа на Република Македонија

II Извршно резиме

Единствено врз основа на сеопфатно детално разгледување на 11 извештаи за процена и анализа и на Рамката за одржлив развој, при што вториот документ особено се однесува на клучниот елемент за

капацитетот за спроведување, поглавје 4.2 Институционални и организациски капацитети,

проектниот тим за Национална стратегија за одржлив развој предлага нова институционална поставеност за поддршка на спроведувањето на одржлив развој во Република Македонија со

1. Национален совет за одржлив развој (НСоОР),
2. Национална агенција за одржлив развој (НАОР),
3. Национална банка за инвестиции за одржлив развој (НБИОР) и
4. Универзитетски кампус за одржлив развој (УКОР).

Покрај Националниот совет за одржлив развој (НСоОР) и Универзитетскиот кампус за одржлив развој (УКОР), другите институции треба да се воспостават со реорганизирање и пренасочување на постојните структури кон поддршка за одржлив развој во Република Македонија. Така, нема да бидат потребни дополнителни средства за основање на Националната агенција за одржлив развој (НАОР) и на Националната банка за инвестиции за одржлив развој (НБИОР).

на принципите на одржлив развој, како и да го промовира и подржува одржливиот развој во Република Македонија.

Во согласност со проектната задача на проектот за поддршка во подготовката на Национална стратегија за одржлив развој, Владата на Република Македонија, по иницијатива на Министерството за животна средина и просторно планирање, го основа Националниот совет за одржлив развој (НСОП).

Со усвојувањето на Национална стратегија за одржлив развој од страна на Владата на Република Македонија, Националниот совет за одржлив развој ќе превземе и политичка одговорност за спроведувањето на НСОП.

Со НСОП ќе претседава Претседателот на Владата на Република Македонија, а ќе ги вклучува министрите од клучните министерства во Владата. НСОП ќе служи како отворен форум за сите учесници во Македонија да ги претстават своите гледишта. На НСОП ќе се дискутираат прашања поврзани со главните политики за процесот на спроведување на Националната стратегија за одржлив развој каде НСОП ќе претставува движечка сила за подигање на свеста, како и за обезбедување транспарентност и заложба. Во НСОП треба да постои балансирана застапеност на компетентни и истакнати претставници од приватниот и од јавниот сектор, како и од граѓанското општество.

Во таа насока, важно е и да се истакне динамичниот концепт кој е основата на НСОП, кој што значи постојана проценка и прилагодување кон промените, преку подготовка на **годишни национални стратешки работни планови** од страна на Националниот совет за одржлив развој, а како појдовна точка да се земе оваа Национална стратегија за одржлив развој.

Со цел овозможување на имплементацијата и врз основа на искуството ширум Европа при спроведување на Национална стратегија за одржлив развој, спроведувањето на Националната стратегија за одржлив развој во Република Македонија треба да биде обезбедено со дополнителна институционална поставеност како што е прикажано подолу:

1. Национална агенција за одржлив развој (НАОП) доо,
2. Национална банка за инвестиции за одржлив развој (НБИОР) и
3. Универзитетски кампус за одржлив развој (УКОП).

Првите две наведени институции, НАОП и НБИОР, се основаат врз основа на најдоброто достапно знаење, искуство и наменски човечки ресурси од веќе постојни владини агенции и институции за поддршка на одржлив развој во земјата на ефикасен, рационализиран и поедноставен начин.

Националната агенција за одржлив развој (НАОП) се основа како друштво со ограничена одговорност (доо) со акции кои ги поседува Владата на Република Македонија и проактивните општини¹. НАОП доо е оперативно одговорна за

¹ Постојат различни чекори што може да се преземат кои конечно придонесуваат за основање на друштво со ограничена одговорност. Првиот чекор може да биде мрежа на

спроведувањето на ОР врз основа на Национална стратегија за одржлив развој, како што е усвоена од Владата на Република Македонија. НСоОР врши супервизија врз НАОР, кој всушност дејствува како супервизорски одбор.

НАОР доо редовно го известува НСоОР за напредокот при спроведувањето на Националната стратегија за одржлив развој (секоја година), и ја ажурира Националната стратегија за одржлив развој (секои 2 години). Нејзината главна задача е дизајнирање и спроведување проекти за одржлив развој во согласност со целите во Националната стратегија за одржлив развој, цврсто следејќи ги севкупните цели на Стратегија за одржлив развој на ЕУ и нејзината обновена верзија. НАОР доо обезбедува дека достапните средства од меѓународни институции (на пример, предпристапните фондови на ЕУ) се од максимална корист за Република Македонија.

НАОР доо, која работи на национално ниво, тесно соработува со Канцелариите за одржлив развој на општинско ниво. Како и за НАОР доо на национално ниво, главната задача на општинските канцеларии за одржлив развој е дизајнирање и спроведување проекти за одржлив развој. Општинските канцеларии за одржлив развој се поткрепени со комуникациска мрежа и поддршка обезбедена од Заедницата на единици на локалната самоуправа на Република Македонија (ЗЕЛС).

И НАОР доо и општинските канцеларии за одржлив развој се поврзани со Националната банка за инвестиции за одржлив развој (НБИОР), преку која се канализираат сите активности од значење за проектите за одржлив развој и инвестиции. Националната банка за инвестиции за одржлив развој (НБИОР) е финансиски одговорна за спроведувањето на ОР врз основа на Националната стратегија за одржлив развој, како што е усвоена од Владата на Република Македонија. НБИОР конкретно е одговорна за сите финансиски трансакции поврзани со меѓународни институции и донатори. НБИОР се основа со реорганизирање и пренасочување на постојните структури кон поддршка за одржлив развој во Република Македонија. Според тоа, не се потребни дополнителни средства за основање на НБИОР.

Предложената институционална поставеност за поддршка на спроведувањето на одржлив развој во Република Македонија цврсто се заснова и на **Универзитетскиот кампус за одржлив развој (УКОР)**, кој е одговорен за спроведување на ОР во смисла на проучување, истражување и демонстрирање врз основа на Националната стратегија за одржлив развој, како што е усвоена од Владата на Република Македонија. УКОР се основа и гради како нов универзитетски кампус надвор од Скопје, на тој начин дејствувајќи како движечка сила за регионален развој и иновации, како и „место за нови начини на размислување, иновации и живеење“. Предвидено е УКОР да се основа, изгради и да функционира како јавно-приватно партнерство (ЈПП). Имајќи ја предвид привлечноста на инвестициите во високото образование ширум светот, Универзитетски кампус за одржлив развој во Република Македонија ќе има придобивки од заложбата за одржлив развој од страна на приватните инвеститори.

Директната целна група на УКОР се, пред сè, сите мотивирани, проактивни и иновативни студенти од Македонија, кои се посветени на генералната визија за одржлив развој. Овие студенти ќе бидат персоналот и помладите стручни лица за НАОР доо, општинските канцеларии за одржлив развој и НБИОР и ќе обезбедат

експерти. Моделот на НАОР доо е близок на германскиот модел Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit GmbH.

среднорочно и долгорочно спроведување и на визијата за одржлив развој и на практичното спроведување на проектот.

При вториот чекор, УКОР ќе биде привлечен, исто така, и за меѓународни студенти да студираат и да дејствуваат за одржлив развој. Целокупната придобивка од ваков вид визионерски УКОР, кој сè уште не е реализиран ниту во Европа ниту ширум светот, не се однесува само на Република Македонија. **Оттука, УКОР претставува максимална заложба и извонреден бренд на модерна и напредна Македонија за одржлив развој во Европа и ширум светот.**

Новата институционална поставеност за поддршка на спроведувањето на одржлив развој во Република Македонија би можела да се финансира како еден од пилот проектите за одржлив развој (види Анекс бр. 3 Рамковен Извештај за одржлив развој, РИОР).

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во
Република Македонија

Предлог - Национална стратегија за одржлив развој во RM

Дел II: Стратешка основа и анализас

Анекс бр. 6:

Одржлив развој Каталог на пилот-проекти од февруари 2008 година

Со поддршка од амбасадата на Шведска, овој *Каталог на пилот-проекти за одржлив развој* ќе биде презентираан пред меѓународните донатори во периодот февруари – мај 2008 година за да се создаде дополнителна свесност дека Република Македонија е обврзана кон одржлив развој и дека презема активности, како што изрази претседателот на Управниот комитет на проектот за НСОР, Н.Е. Зоран Ставрски, заменик-претседател на владата на Република Македонија на 10 јули 2007 година. Покрај тоа, со *пилот-проектите за одржлив развој* ќе се премости природниот јаз меѓу подготовката на документ за национална стратегија за одржлив развој и неговата целосна имплементација. Предвидено е финансиската поддршка што ја обезбедуваат меѓународните донатори да испрати силен сигнал до банкарскиот сектор и до приватните инвеститори, и домашните и странските, да инвестираат во проекти за одржлив развој.

- Дел I: Законски и регулаторни проекти за одржлив.
- Дел II: Институционални проекти за одржлив развој и проекти за градење капацитет.
- Дел III: Проекти за одржлив развој и за информациски системи.
- Дел IV: Проект за одржлив развој и јавно учество.
- Дел V: Проекти за управување со екосистемите и за еколошко обновување.
- Дел VI: Проекти за обновлива енергија и инфраструктурни проекти.
- Дел VII: Проекти за обновлива енергија и за рурален развој.
- Дел VIII: Проекти за одржлив развој за рурална инфраструктура и за туризам.
- Дел IX: Проекти за одржлив развој за органско одгледување на фарми и за рурален одржлив развој.
- Дел X: Развој на деловни модели за SMiLE за одржлив развој.
- Дел XI: Развој на образовни наставни планови/модули за одржлив развој на сите нивоа од Меѓународната стандардна класификација на образованието (ISCED).

Дел I: Законски и регулаторни проекти за одржлив.

I 1:	Чиста Македонија: Регулаторна рамка за урбан цврст отпад и општински просперитет
I 2:	Нов даночен систем, базиран главно на потрошени ресурси (концепт „корисникот плаќа за природните ресурси“) за поддршка на одржливиот развој во Република Македонија

Дел II: Институционални проекти за одржлив развој и проекти за градење капацитет

II 1:	Институционална поставеност за поддршка на спроведувањето на Националната стратегија за одржлив развој во Република Македонија
II 2:	Поддршка на процесот за членство во ЕУ и на спроведувањето на Националната стратегија за одржлив развој во Република Македонија

II 3:	Учење од Струмица: Иновативно, учесничко управување и управување со одржливиот развој на индустриска зона во Македонија
II 4:	Македонски награди за претприемаштво за одржлив развој
II 5:	Поволни банкарски кредити за инвестиции за одржлив развој
II 6:	Подготовка на образовен пакет за одржлив развој за сертификација на јавните службеници

Дел III: Проекти за одржлив развој и за информациски системи

III 1:	Урбанистички план базиран на географски информациски систем (ГИС) за развој за поддршка на професионалното одлучување за одржлив развој на урбаните заедници
III 2:	Едукативна библиотека за одржлив развој и електронски ИНФО центар за одржлив развој
III 3:	Елаборирање на Методологијата „Клучни индикатори за реализација на одржливиот развој“ за проценување на претпријатијата и инвеститорите во Република Македонија

Дел IV: Проекти за одржлив развој и јавно учество

IV 1:	Eurodesk-партнер во соработка за младите Македонци - Sustains®
IV 2:	Учеснички рурален одржлив развој во Стење, Преспанско Езеро
IV 3:	Универзитетски кампус за одржлив развој: место за нови начини на размислување, иновација и живеење
IV 4:	Концепт на регионален одржлив развој за поддршка на одржливиот рурален развој во винскиот регион Тиквеш
IV 5:	Декада на ОН на едукација за одржлив развој I: Летна школа за македонски студенти за одржлив развој и Агенда 21
IV 6:	Конкурс за награди за одржлив развој за млади Македонци - Sustains®
IV 7:	Програма EURODYSSÉE на Собранието на европски региони: Професионално искуство и размена на најдобри практики со Европа за млади Македонци - Sustains®

Дел V: Проекти за управување со екосистемите и за еколошко обновување

V 1:	Изградени економични објекти за прочистување вода базирани на мочуришта за селата кои се занимаваат со селски туризам во Преспанскиот регион
V 2:	Изградени економични објекти за прочистување вода базирани на мочуришта за обнова на загадената индустриска зона Велес
V 3:	Развој на план за управување со речното корито на водениот слив на Црна Река
V 4:	Управување и рециклирање на цврстиот отпад во Скопје, организирано од ромските заедници
V 5:	Следење на загадувањето на воздухот во најдинамичната туристичка летна сезона во регионот на Охридското Езеро
V 6:	Процена на капацитетите на недрвните производи во Македонија

V 7:	Подготовка на план за управување со одржливиот развој на шумите за кавадаречкиот регион
V 8:	Противпожарни камиони за гаснење шумски пожари и за обука на пожарникарите
V 9:	Подготвување на систем за рано предупредување за откривање шумски пожари во Македонија
V 10:	Подобрување на шумската патна мрежа во кичевскиот регион
V 11:	Подготовка на десетгодишен план за развој на ловечки туризам во Македонија
V 12:	Пошумување на 1000 хектари голо земјиште во Македонија

Дел VI: Проекти за обновлива енергија и инфраструктурни проекти

VI 1:	Заштеда на енергија и додадена вредност за македонските недвижности: обновување, топлинска изолација на куќите и користење на сончевата енергија во општина Аеродром
VI 2:	Иновативни македонски куќи: Програма за топлинска изолација на куќите и ниска потрошувачка на енергија
VI 3:	100.000 македонски сончеви кровови: кампања за користење на сончевата енергија за промовирање иновативни МСП за иновативни граѓани
VI 4:	Процена на македонскиот геотермален и бањски потенцијал: геотермална енергија и рурален одржлив развој
VI 5:	Производство на фотонапонска електрична енергија за Независната северна индустриска зона Струмица
VI 6:	Еколошка ефикасност со користење на производството фотонапонска електрична енергија за конзервација на Дојранското Езеро

Дел VII: Проекти за обновлива енергија и за рурален развој

VII 1:	Македонски енергетски фармери I: централа на биомаса во струмичкиот регион
VII 2:	Македонски енергетски фармери II: Производство на биодизел во рурални делови на Македонија
VII 3:	Шумарството во поддршка на одржливиот развој: Производство на брикети за греење на домовите во Македонија
VII 4:	Поддршка на организацијата на фармери за да се организираат за производство на биогориво во Гевгелија, Богданци и дојранскиот регион

Дел VIII: Проекти за одржлив развој за рурална инфраструктура и за туризам

VIII 1:	Обновување на историските македонски камени куќи за индивидуален и висококвалитетен рурален туризам
VIII 2:	Декада на ОН на едукација за одржлив развој II: Летна школа за македонските студенти за индивидуален и висококвалитетен рурален туризам

VIII 3:	Обновување на традиционалните занаети како поддршка на македонските туристички атракции
VIII 4:	Туристичка сигнализациона мрежа во Македонија (со објавен водич или прирачник)
VIII 5:	Регионални, интеррегионални и прекугранични туристички патеки во Македонија
VIII 6:	Информациски и еколошки едукативни центри во македонските национални паркови
VIII 7:	Мрежа од велосипедски патеки во македонските национални паркови

Дел IX: Проекти за одржлив развој за органско одгледување на фарми и за рурален одржлив развој

IX 1:	Органски фарми Македонија I: промовирање производство на здрава храна во рурални делови на Македонија
IX 2:	Органски фарми Македонија II: промовирање производство на здрава храна за бебиња во рурални делови на Македонија

Дел X: Развој на деловни модели за SMiLE за одржлив развој

X 1:	Управувачка економија за одржлив развој на микробизнисите
X 2:	Управувачка економија за одржлив развој на малите бизниси
X 3:	Интегрирано управување (корпоративна социјална одговорност и одржлив развој) на големи компании

Дел XI: Развој на образовни наставни планови/модули за одржлив развој на сите нивоа од Меѓународната стандардна класификација на образованието (ISCED)

XI 1:	Програма за одржлив развој во основното образование
XI 2:	Програма за одржлив развој на средното образование
XI 3:	Програма за одржлив развој на високото образование

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој
во Република Македонија

**Нацрт конечна национална стратегија за одржлив развој,
февруари 2008 година**

Дел II: Стратегиски претходни резултати и анализа

Анекс бр. 7:

Показатели на одржлив развој

Листа на показатели на одржлив развој и дефиниции

Бр.	Упатување	Показател	Потекло
Политики и правна рамка (вкрстено)			
П и ПР			
1	П и ПР 1	Транспозиција на законодавството на Заедницата, по област на политики	СОР на ЕУ: 9. Добро управување III
2	П и ПР 2	Административни трошоци наметнати со законодавството	СОР на ЕУ: 9. Добро управување II
3	П и ПР 3	Е-влада, достапност преку Интернет	СОР на ЕУ: 9. Добро управување III
4	П и ПР 4	Е-влада, употреба од страна на поединци	СОР на ЕУ: 9. Добро управување III
5	П и ПР 5	Спроведување на Националната стратегија за одржлив развој (НСОР).	Дополнително предложени
6	П и ПР 6	Број на основани институции за креирање политики за одржлив развој и спроведување	Дополнително предложени
7	П и ПР 7	Број на подготвени стратегиски документи со димензија на одржлив развој (во различни сектори – економски, еколошки, социјален)	Дополнително предложени
8	П и ПР 8	Број на лица во релевантните институции обучени за одржлив развој	Дополнително предложени
9	П и ПР 9	Број на случаи на прекршок поднесени на суд, по област на политики	Дополнително предложени (врз основа на СОР на ЕУ 9.II.2)
10	П и ПР 10	Ниво на доверба на граѓаните во институциите на РМ	Дополнително предложени (врз основа на СОР на ЕУ 9. Добро управување I)

Име	(1) Транспозиција на законодавството на Заедницата, по област на политики
Дефиниција	Со овој показател се прикажува ситуацијата поврзана со известувањето на земјите-членки и земјите-кандидатки (како што е Република Македонија) до Европската комисија за националните мерки за спроведување директиви во сите сектори (по

Нацрт конечна национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратегиски претходни резултати и анализа

	област на политики). Применливи директиви се сите важечки директиви (не укинати) за кои истекла преодната фаза и кои треба да се спроведуваат во внатрешниот правен поредок на земјите-членки и во земјите-кандидатки (во рамки на рокот или пред референтниот датум) без оглед на фактот што една или повеќе земји-членки ги спроведуваат истите.
Единици	Процентот на директиви за кои е известно дека постојат мерки за спроведување во однос на вкупниот број директиви применливи на референтниот датум.
Од значење за	Овој показател може да се смета како мерка за кохерентност на политиките меѓу Европската унија и нејзините земји-членки (како и земји-кандидатки). Со него се индицира ефикасноста на спроведување на законодавството на Заедницата, што е многу важно за да се осигура функционална Заедница. Како што е наведено во Белата книга за европско владеење (COM 2001, 428) – „Ненавремената транспозиција, лошата транспозиција и неефикасното спроведување придонесуваат да се создаде јавен впечаток на Унија која што не дава резултати“. Покрај ова, транспозицијата на законодавството на Заедницата е обврска на земјите-кандидатки на ЕУ која што е утврдена во критериумите за членство во ЕУ.
Достапност и извор на информации	Национална програма за усвојување на правото на ЕУ (НПАА), ресорни министерства

Име	(2) Административни трошоци наметнати со законодавството
Дефиниција	Административните трошоци се дефинирани како трошоци, наметнати со законодавството, за јавните органи, деловниот сектор, невладините организации и за граѓаните. Трошоците, или товар, треба да се разберат во широка смисла, и вклучуваат кој било финансиски или административен товар.
Единици	Цената на административната активност помножена со редовноста, и помножена со бројот на вклучените субјекти.
Од значење за	Транспозицијата на законодавството на Заедницата, како и воведувањето концепт, политика и стратегија за одржлив развој содржат голем административен товар што може да влијае на напредокот на одржливиот развој во РМ.
Достапност и извор на информации	Министерство за финансии, ресорни министерства и други јавни органи, деловни субјекти, граѓани.

Име	(3) Е-влада, достапност преку Интернет
Дефиниција	Со овој показател се мери достапноста на јавните услуги преку Интернет, вклучувајќи пристап до информации на веб-страниците на јавните органи и можност за електронско решавање случаи во целост (од апликација до обезбедување услуга).
Единици	Процент на јавни услуги достапни на Интернет
Од значење за	Целта на е-влада е да развие модерни јавни услуги и динамична средина за граѓаните и стопанските дејности. Ова е предуслов за обезбедување ефикасни јавни услуги, како и за градење конкурентна и динамична економија базирана на знаење, способна за одржлив економски раст со повеќе и подобри работни места и поголема социјална кохезија.
Достапност и извор на информации	Веб-страниците на Владата, ресорните министерства и другите релевантни институции

Име	(4) Е-влада, употреба од страна на поединци
Дефиниција	Со овој показател се мери интеракцијата на граѓаните со јавните органи преку Интернет за една или повеќе од следниве активности: добивање информации од веб-страниците на јавните органи, симнување официјални формулари, испраќање пополнети формулари
Единици	Процент на поединци на возраст од 16 до 74 години кои користеле Интернет во последните три месеци за интеракција со јавните органи
Од значење за	Овој показател е наменет за мерење на пристапноста на јавни услуги преку

	Интернет за граѓаните и стопанските дејности. Веројатно е дека е тесно поврзана со вкупниот степен на пристап до Интернет на населението. Зголемената употреба на е-влада треба да сигнализира де-факто поголема отвореност на јавната администрација, што придонесува кон поголемо учество на општата јавност, како и подобар пристап на населението до Интернет.
Достапност и извор на информации	Веб-страниците на Владата, ресорните министерства и другите релевантни институции

Име	(5) Спроведување на Националната стратегија за одржлив развој (НСОР)
Дефиниција	Со овој показател се мери ефикасноста на спроведувањето на НСОР преку исполнување на целите и резултатите утврдени во акциониот план за НСОР. За оцена на статусот и напредокот на спроведувањето на НСОР, може да се користат показателите на одржлив развој.
Единици	Процент на исполнети цели и резултати утврдени во акциониот план за НСОР (на годишно ниво).
Од значење за	НСОР е главен документ за политиката на одржлив развој, и претставува основа за интеграција на одржливиот развој на сите нивоа на политика и администрација. Се очекува дека владините сектори, регионалните развојни агенции, локалните власти, владините агенции и други институции ќе придонесат кон постигнување одржлив развој во земјата, преку спроведување на НСОР.
Достапност и извор на информации	Акционен план за НСОР, Министерство за животна средина и просторно планирање и други релевантни ресорни министерства

Име	(6) Број на основани институции за креирање политики за одржлив развој и спроведување
Дефиниција	Со овој показател се мери воспоставувањето институционална рамка за одржлив развој, која што се содржи од релевантни институции чија заложба е да водат политика на одржлив развој, да структурираат интеракција во полето на одржливиот развој, да обезбедат основни правила и да ги координираат активностите на сите учесници, вклучувајќи ги и граѓаните.
Единици	Вкупниот број на утврдени/адаптирани/приспособени институции релевантни за креирање политики на одржлив развој и нивно спроведување
Од значење за	Проблеми со одржливиот развој се појавуваат на ниво поединци, домаќинства, на локално, регионално, национално и глобално ниво, као и меѓу овие нивоа, на краток и на долг рок, и затоа реакциите на политиката на одржлив развој и управувањето со одржлив развој мора да бидат во тек и да ги координираат сите овие работи. За управување со динамичната интеракција на времето и просторот и на надлежностите и процесите на политики, потребни се институции релевантни за креирање политики на одржлив развој и нивно спроведување. Ако институциите не се соодветни, земјата тешко ќе напредува кон иднина која е економски, социолошки и еколошки одржлива.
Достапност и извор на информации	Министерство за животна средина и просторно планирање и други релевантни ресорни министерства, НВО

Име	(7) Број на подготвени стратегиски документи со димензија на одржлив развој (во различни сектори - економски, еколошки, социјален)
Дефиниција	Со овој индикатор се прикажува вклучувањето на димензијата на одржлив развој во секторските стратегиски документи. Интердисциплинарноста на одржливиот развој ја имплицира потребата од воведување димензија на одржлив развој во секторските стратегиски документи, како предуслов за спроведување на политиката на одржлив развој и за реализација на целите и резултатите на НСОР.
Единици	Вкупен број на секторски стратегиски документи кои ја вклучуваат димензијата на одржлив развој (на годишно ниво).
Од значење за	Одржливиот развој е насочен кон подобар квалитет на живот за сите, денес и за идните генерации. Оваа цел треба да се следи на интегриран начин преку одржлива,

	иновативна и продуктивна економија со висок степен на вработеност, општество кое поттикнува социјална вклученост, одржливи заедници и лична благосостојба, на начини со кои што се заштитува животната средина и се оптимизира употребата на ресурси и на енергија. За тоа е потребна интегрална перцепција на проблемите при креирањето политики и интеграција на димензијата на одржлив развој во секторските политики.
Достапност и извор на информации	Министерство за животна средина и просторно планирање, ресорните министерства и другите релевантни институции за одржлив развој

Име	(8) Број на лица во релевантните институции обучени за одржлив развој
Дефиниција	Со овој индикатор се прикажува градењето капацитет за одржлив развој во јавната администрација, преку едукација и обуки за одржлив развој за вработените во институциите. Градењето капацитет за одржлив развој треба да опфати економска, социо-културолошка и еколошка перспектива, и да формира персонал и институции способни за ефикасно спроведување на НСОР и за ширење на концептот одржлив развој на основно ниво.
Единици	Вкупниот број лица обучени за одржлив развој во институциите на јавната администрација, по конкретна перспектива (економска, социо-културолошка и еколошка) на годишно ниво.
Од значење за	Основниот предуслов за одржлив развој е дека само обучени, добро информирани лица може да имаат значајна позитивна улога во процесот на одржлив развој. Ова главно се однесува на персоналот на јавната администрација директно вклучен во процесот на креирање политики за одржлив развој и спроведување на НСОР, но ги опфаќа и сите друго сектори на општеството, од деловни лица до граѓани во најоддалечените области.
Достапност и извор на информации	Министерство за животна средина и просторно планирање и релевантни институции за одржлив развој

Име	(9) Број на случаи на прекршок поднесени на суд, по област на политика
Дефиниција	Бројот на случаи на прекршок ја отсликува неуспешноста на државните институции да ги спроведат договорените мерки за политики. Според тоа, со расчленување по област на политика може да се добие индикација за напредокот во конкретни области релевантни за одржлив развој. Со зголемување на транспозицијата на законодавството на Заедницата веројатно ќе се намали бројот на прекршоци.
Единици	Вкупен број нови активности (по област на политика) за неуспешноста на државата да ги исполни своите обврски поднесени на суд.
Од значење за	Со овој индикатор се мери спроведувањето на националните закони во однос на одржлив развој и се дава увид во области кои претставуваат тешкотија, како и во проблематичните области при транспозиција на законодавството на Заедницата.
Достапност и извор на информации	Ограничена достапност на податоци Архивите на судот

Име	(10) Ниво на доверба на граѓаните во институциите на РМ
Дефиниција	Нивото на доверба на граѓаните во институциите на РМ (парламент, претседател на државата и премиер) се изразува преку позитивни мислења (луѓе кои изјавуваат дека 'имаат доверба') за конкретна институција. Овој индикатор се заснова на анкета што се врши еднаш или двапати годишно. Потенцијални одговори на прашањето за нивото на доверба вклучуваат 'имам доверба', 'немам доверба', 'не знам' или 'немам одговор'. Довербата не е прецизно дефинирана и може да остави простор за толкување од страна на лицата кои ја спроведуваат анкетата.
Единици	Процент на анкетирани лица кои имаат доверба во институциите (парламент, претседател на државата и премиер)
Од значење за	Со овој показател се мери довербата во институциите на РМ. Довербата во

	институциите треба да биде клучна за мерење на примената на некои принципи што се основни за добро управување: одговорност, ефективност и кохерентност. Како и да е, при толкување на овој показател, треба да се земе предвид ниското ниво на јавна свест за различните институции на ЕУ.
Достапност и извор на информации	Моментно, достапни се анкетите на Брига Галуп (секои шест месеци) Државниот завод за статистика треба да воведат редовни анкети.

Животна средина (вкрстено) ЖС

11	ЖС 1	Вкупна емисија на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина	COP на ЕУ 5.1.1
12	ЖС 2	Индекс на биоразновидност	COP на ЕУ 7.1.1
13	ЖС 3	Риба уловена надвор од безбедни биолошки граници	COP на ЕУ 7.1.2
14	ЖС 4	Спроведување на националната програма за еколошки мониторинг	Дополнително предложени
15	ЖС 5	Ефективност на механизмот за известување за животната средина	Дополнително предложени
16	ЖС 6	Алокација во државниот буџет за животна средина	Дополнително предложени
17	ЖС 7	Расходи за државни инвестиции во животната средина	Дополнително предложени
18	ЖС 8	Вкупна територија опфатена со системи за еколошко обновување	Дополнително предложени
19	ЖС 9	Спроведување на принципот „загадувачот плаќа“.	Дополнително предложени

Име (11) Вкупна емисија на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина

Дефиниција Со овој показател се прикажуваат движењата на вкупната антропогена емисија на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина регулирана со Протоколот од Кјото („Кјото кошница“): јаглероддиоксид (CO₂), метан (CH₄), азотен оксид (N₂O) и таканаречените Ф-гасови (хидрофлуоројаглероди, перфлуоројаглероди и сулфур хексафлуорид (SF₆)). Секој гас се мери според својот глобален топлински потенцијал, и се собираат за да се добие вкупната емисија на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина во еквивалент на јаглероддиоксид. Поради несигурноста на методите на

	<p>пресметка, се исклучуваат емисијата и апсорбентите предизвикани од промени на намената на земјиште и на шумите.</p>
Единици	<p>Процент (со показателот се прикажува вкупната годишна емисија како процент од емисијата во годината земена како основа)</p>
Од значење за	<p>Различни видови енергија, земјоделски практики, управување со отпад</p>
Достапност и извор на информации	<p>Податоци за гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина, Национална комуникација според Рамковната конвенција на ОН за климатски промени</p>
Име	<p>(12) Индекс на биоразновидност</p>
Дефиниција	<p>Ќе се дефинира под лидерство на ЕВРОСТАТ</p>
Единици	<p>Ќе се дефинира</p>
Од значење за	<p>Во извештајот на ЕВРОСТАТ за мониторинг за 2007 година, страница 305, релевантноста се опишува како што следи:</p> <ul style="list-style-type: none">◦ Се разгледува насловен показател што е првично наречен „Индекс на биоразновидност“. Меѓу опциите што се разгледуваат е показателот за „Изобилство и дистрибуција на одредени видови“, во кој Заедничкиот индекс на птици може да биде еден од компонентите.◦ Показател за „Промена во статусот на видовите од европски интерес“ треба да потекнува од извештаите во согласност со директивата за живеалишта
Достапност и извор на информации	<p>Сè уште не се достапни</p>
Име	<p>(13) Риба уловена надвор од безбедни биолошки граници</p>
Дефиниција	<p>Со овој показател се прикажува процентот на риби уловени во државни води кои се земени од јата за кои се смета дека се надвор од безбедните биолошки граници. Во општа смисла, се смета дека јато е во безбедни биолошки граници ако неговата постојна биомаса е над претпазливото ниво пропишано од Меѓународниот совет за истражување на морето, што во суштина гарантира висока веројатност дека јатото ќе биде способно само да се пополни.</p>
Единици	<p>Процент (дел на риби уловени од јата надвор од безбедните биолошки граници).</p>

Од значење за	Одржливи рибници се еден од клучните цели на стратегијата за одржлив развој. Советот во Гетеборг истакна дека, врз основа на широка политичка дебата, со прегледот на заедничката политика за рибарство во 2002 година треба да се разгледа вкупниот притисок во рибарството, преку приспособување на напорите на ЕУ во рибарството на нивото на расположивите ресурси, имајќи го предвид социјалното влијание и потребата за избегнување прекумерно ловење риба. Со прегледот на заедничката политика за рибарство во декември 2002 година се стави посебен акцент на овие потреби и последователните законодавни активности се приспособени главно за постигнување на овие цели.
Достапност и извор на информации	Податоците ќе бидат достапни по воспоставување на соодветен систем за следење и еколошки информативен систем. Извори се: МЖСПП, Државен завод за статистика.
Име	(14) Спроведување на националната програма за еколошки мониторинг
Дефиниција	Со овој показател се прикажува нивото на развој и спроведувањето на национална програма за еколошки мониторинг во РМ.
Единици	Број на национални и меѓународни научни и истражувачки институции вклучени, со договор, во редовната програма за еколошки мониторинг.
Од значење за	Правилен систем за еколошки мониторинг е предуслов за кој било чекор во процесот на носење одлуки за заштита и подобрување на животната средина. Еколошките информации се почетна точка за сите еколошки активности. Тоа може да се информации за степенот на загаденост, за неговото влијание врз човековото здравје или врз природата, за субјектите одговорни за загаденоста, за извори за финансирање еколошки цели, или за активности на еколошки организации.
Достапност и извор на информации	МЖСПП.
Име	(16) Ефективност на механизмот за известување за животната средина
Дефиниција	Со овој показател се мери нивото на комуникација меѓу општата јавност и јавните органи за екологија.
Единици	Процент (дел на поединци на возраст од 16 до 74 години кои користеле Интернет во последните три месеци за интеракција со јавните органи (односно, користеле Интернет за една или

Од значење за	повеќе од следниве активности: добивање информации од веб-страниците на јавните органи, симнување официјални формулари, испраќање пополнети формулари). Правилната стандардизација и дигитализација на информативните системи за екологија и просторно планирање во Македонија се многу значајни за корисниците како што се општините, субјектите одговорни за урбано планирање, управувачите со природни ресурси, лицата кои подготвуваат процена на влијанието врз животната средина, НВО, научниците и други лица, за да можат лесно да добијат и користат информации од базите на податоци за просторното планирање.
Достапност и извор на информации	МЖСПП, Државен завод за статистика, Агенција за просторно планирање.
Име	(17) Алокација во државниот буџет за животна средина
Дефиниција	Алокација на буџетска финансиска поддршка за реални проекти и мерки на заштита во областа на екологијата.
Единици	Процент од вкупниот годишен буџет.
Од значење за	Во следната деценија, потребни се значителни инвестиции за да се исполнат стандардите на ЕУ. Со овие инвестиции ќе се создадат поголеми придобивки во смисла на подобро здравје, зачувување на природните ресурси и поголема конкурентност на земјата. Според тоа, македонската Влада треба да ги зголеми јавните средства наменети за финансирање на заштитата на животната средина.
Достапност и извор на информации	МЖСПП, Државен завод за статистика
Име	(18) Расходи за државни инвестиции во животната средина
Дефиниција	Вкупни државни расходи за еколошки проекти, апликации и заштитни мерки
Единици	Процент од вкупните државни расходи
Од значење за	Со овој показател се изразува вкупното препознавање и разгледување на екологијата како еден од столбовите за одржлив развој на национално ниво. Сите имаат одговорност во напорите за заштита на животната средина: загадувачите – да го намалат загадувањето; Владата - да ги мобилизира финансиските ресурси потребни за инвестиции во екологијата. Најпрво треба да се финансираат инвестициите во јавната инфраструктура и подоцна средствата се враќаат

Достапност и извор на информации	преку давачки за услуги. Државен завод за статистика
Име	(19) Вкупна територија опфатена со системи за еколошко обновување
Дефиниција	Системот за еколошко обновување е збир од еколошки конструкции со кои се формираат полувештачки мочуришта главно наменети за контрола на загадување на отпадни води и обновување, но исто така и за чистење депонии, заштита од поплави, чистење почва од тешки метали, заштита од бучава и заштита од атмосферско загадување, итн.
Единици	Процент од вкупната територија
Од значење за	Во РМ нема инсталирани и функционирачки системи за еколошко обновување. Со нивна промоција и функционално воспоставување не само што ќе се придонесе кон обновување и подобрување на животната средина, туку и ќе се создадат нови работни места, значително поефтини но ефективни инвестиции во екологијата и развој на чиста технологија. Тие се особено релевантни за одржливи земјоделски практики, еко-туризам и рурален развој.
Достапност и извор на информации	Државен завод за статистика; Агенција за просторно планирање.

Енергија (вкрстено) Енергија

20	ЕН 1	Бруто домашна потрошувачка на енергија, по гориво	COP на ЕУ: 5. I
21	ЕН 2	Енергетски интензитет на економијата	COP на ЕУ: 5. Енергија. II
22	ЕН 3	Крајна потрошувачка на енергија, по сектор	COP на ЕУ: 5. Енергија. II
23	ЕН 4	Бруто производство на електрична енергија, по гориво што се користи во електричните центри	COP на ЕУ: 5. Енергија. II
24	ЕН 5	Дел на електрична енергија што се произведува од обновливи извори на енергија во бруто потрошувачката на електрична енергија	COP на ЕУ: 5. Енергија. III
25	ЕН 6	Дел на главни извори на енергија во вкупното производство на електрична	COP на ЕУ: 5. Енергија. III

26	ЕН 7	енергија од обновливи извори на енергија Комбинирано производство на топлина и енергија	COP на ЕУ: 5. Енергија. III
27	ЕН 8	Енергетски интензитет на индустријата	COP на ЕУ: 5. Енергија. III
28	ЕН 9	Дел на биогорива во вкупната потрошувачка на горива во транспортот	COP на ЕУ: 5. Енергија. III
29	ЕН 10	Интензитет на јаглероддиоксид во потрошувачката на енергија	COP на ЕУ: 5. Климатски промени. III
30	ЕН 11	Потрошувачка на енергија во транспортот, по вид на транспорт	COP на ЕУ: 8. Растеж на транспортот. III
31	ЕН 12	Дел на енергија што се произведува од обновливи извори на енергија во бруто домашната потрошувачка на енергија	Дополнително предложени
32	ЕН 13	Инвестиции во проекти за обновливи извори на енергија	Дополнително предложени

Име (20) Бруто домашна потрошувачка на енергија, по гориво
Дефиниција Бруто домашна потрошувачка на енергија е количината на енергија што се троши во рамки на границите на една земја. Таа се пресметува како збир од вкупното домашно производство на енергија и увозот на енергија, минус извозот на енергија. Овој показател е расчленет по главните класи на извори на енергија.

Единици Еквивалент на тон нафта
Од значење за Овој показател е основен за разбирање на безбедноста на залихите, емисијата на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина, емисија на загадувачи на воздухот

Достапност и извор на информации Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси

Име (21) Енергетски интензитет на економијата
Дефиниција Енергетски интензитет на економијата е коефициентот меѓу бруто домашната потрошувачка на енергија и бруто домашниот производ (БДП) пресметан за календарска година.

Единици Еквивалент на тон нафта по единица од БДП (бројките за БДП се земаат по константни цели за да се избегне влијанието на инфлацијата)

Од значење за Со енергетскиот интензитет се мери колку енергија се користи за да се произведе една единица економски учинок и се идентификува до кој степен постои одделување меѓу

Достапност и извор на информации	потрошувачката на енергија и економскиот растеж. Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси
Име	(22) Крајна потрошувачка на енергија, по сектор
Дефиниција	Крајна потрошувачка на енергија е енергијата што се обезбедува за крајниот потрошувач за сите корисници на енергија. Главни сектори што се разгледуваат се следниве: индустрија, транспорт, домаќинства и услуги, земјоделство.
Единици	Еквивалент на тон нафта
Од значење за	Треба да се набљудуваат трендовите во крајната потрошувачка на енергија за да се идентификуваат области на растеж и да се овозможи развој на соодветни мерки, така што би се задоволиле националните потреби за енергија, истовремено намалувајќи го негативното влијание врз животната средина.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси
Име	(23) Бруто производство на електрична енергија, по гориво
Дефиниција	Бруто производство на електрична енергија е бруто електричната енергија произведена во сите видови електрични централи. Разгледани се следниве горива: јаглен и лигнит, нафта, гас, обновливи извори на енергија.
Единици	kWh (киловат часови)
Од значење за	Смесата на горива употребени за производство на електрична енергија директно влијае на емисијата на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина. Производството на електрична енергија е под влијание на плановите за производство и потрошувачка, а особено на потрошувачката на електрична енергија од страна на домаќинствата.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси
Име	(24) Дел на електрична енергија што се произведува од обновливи извори на енергија во бруто потрошувачката на електрична енергија
Дефиниција	Делот на електрична енергија од обновливи извори на енергија се изразува како процент од бруто националната потрошувачка на електрична енергија. Бруто националната

потрошувачка на електрична енергија е збир од вкупното домашно производство на електрична енергија и увозот на електрична енергија, минус извозот.

Електричната енергија произведена од обновливи извори на енергија се состои од производство на енергија од хидроцентрали (невклучувајќи акумулациони хидроцентрали), од ветар, соларна, геотермална и електрична енергија од биомаса/отпад.

Единици	Процент
Од значење за	Обновливите горива се значајни алатки во борбата за намалување емисија на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина, за диверзификација на извори на енергија и за намалување на увозот на енергија.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси
Име	(25) Дел на главни извори на енергија во вкупното производство на електрична енергија од обновливи извори на енергија
Дефиниција	Електричната енергија произведена од обновливи извори на енергија се состои од производство на енергија од хидроцентрали (не вклучувајќи акумулациони хидроцентрали), од ветар, соларна, геотермална и електрична енергија од биомаса/отпад.
Единици	Процент
Од значење за	Обновливите горива се значајни алатки во борбата за намалување емисија на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина, за диверзификација на извори на енергија и за намалување на увозот на енергија.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси
Име	(26) Комбинирано производство на топлина и енергија
Дефиниција	Комбинирано производство на топлина и енергија е енергијата (електрична енергија и топлинска енергија) произведена во комбинирани термоелектрични централи.
Единици	J (џули)
Од значење за	Со овој показател се прикажува нивото на користење на напредни технологии за производство на енергија.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси

Име	(27) Енергетски интензитет на индустријата
Дефиниција	Користење на енергијата по единица додадена вредност во индустрискиот сектор
Единици	Еквивалент на тон нафта за американски долар
Од значење за	Со овој показател се следи процесот на реструктурирање на индустријата (преод кон послабо енергетско интензивни индустрии)
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси
Име	(28) Дел на биогорива во вкупната потрошувачка на горива во транспортот
Дефиниција	Дел на биогорива во вкупната потрошувачка на горива во транспортот
Единици	Процент
Од значење за	Со поширока употреба на биогорива ќе се намали еколошкиот ефект на транспортот, а особено емисијата на загадувачи на воздух и на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина. Исто така, ќе има влијание и на економијата, на пример преку диверзификација на производство и работни места во земјоделството, и преку намалување на зависноста од нафтени производи.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси
Име	(29) Интензитет на јаглероддиоксид во потрошувачката на енергија
Дефиниција	Со интензитетот на јаглероддиоксид во потрошувачката на енергија се споредува емисијата на јаглероддиоксид од потрошувачката на енергија со бруто домашната потрошувачка на енергија.
Единици	Тони јаглероддиоксид по еквивалент на тон нафта
Од значење за	Со овој показател се прикажува квалитетот на националната мешавина на горива.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси, како и од Националниот инвентар на емисија на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина. Во отсуство на национални фактори на емисија за горивата, тие може да се најдат во Методологијата за национален инвентар на емисија на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина на

Меѓувладиниот панел за климатски промени.

Име (30) Потрошувачка на енергија во транспортот, по вид на транспорт

Дефиниција Потрошувачката на енергија во транспортот, по вид на транспорт, се однесува на енергијата што се троши во сите видови транспорт (патен, железнички и воздушен).

Единици Еквивалент на тон нафта

Од значење за Потрошувачката на енергија во транспортот е една од главните компоненти на бруто домашната потрошувачка на енергија и крајната потрошувачка на енергија, и има влијание на енергетскиот интензитет на економијата. Исто така, потрошувачка на енергија во транспортот придонесува кон емисија на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина. Бидејќи транспортот особено е зависен од нафтените производи, кои имаат високи коефициенти на јаглероддиоксид, тој има силно влијание врз интензитетот на јаглероддиоксид на потрошувачката на енергија.

Достапност и извор на информации Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси. Исто така, Министерството за транспорт и врски и Министерството за внатрешни работи може да бидат извори на податоци.

Име (31) Дел на енергија што се произведува од обновливи извори на енергија во бруто домашната потрошувачка на енергија

Дефиниција Енергијата произведена од обновливи извори на енергија се состои од енергија произведена од хидроцентрали (не вклучувајќи акумулациони хидроцентрали), од ветар, соларна, геотермална и енергија од биомаса/отпад.

Единици Процент

Од значење за Обновливите горива се значајни алатки во борбата за намалување емисија на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина, за диверзификација на извори на енергија и за намалување на увозот на енергија.

Достапност и извор на информации Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси.

Име (32) Инвестиции во проекти за обновливи извори на енергија

Дефиниција Годишни капитални вложувања во проекти за обновливи

	извори на енергија, вклучувајќи приватни и јавни, како и домашни и странски вложувања
Единици	Евро
Од значење за	Овој показател е релевантен за квалитетот и нивото на развој на „окружување кое овозможува обновливи извори на енергија“ – институционално, легислативно/регулаторно, јавна свест
Достапност и извор на информации	Потребните податоци може да се добијат од Агенцијата за енергетика, Министерството за економија, Македонската банка за поддршка на развојот, Агенцијата за странски инвестиции, Стопанската комора.

**Рурален развој (вклучува земјоделство, шумарство, туризам)
PP-3, PP-Ш, PP-Тур**

33	PP-3 1	Инвестиции како % од БДП, по институционален сектор	COP на ЕУ:1.II.1
34	PP-3 2	Нето внатрешна миграција по главни старосни групи	COP на ЕУ:3.III.3
35	PP-3 3	Домашна потрошувачка на материјали и БДП по постојани цени	COP на ЕУ: 6.I.1a.
35	PP-3 4	Учество на површина што е под агроеколошка поддршка на ЕУ во вкупната искористена земјоделска површина	COP на ЕУ: 6.II.5.
36	PP-3 5	Индекс на густина на добиток	COP на ЕУ: 6.II.6.
38	PP-Ш 1	Придонес на секторот шумарство во БДП	Подобрени паневропски показатели за одржливо управување со шуми ¹ : С 6: одржување на други социоекономски функции и услови. 6.2
39	PP-Ш 2	Пошумена површина и квалитет на шуми	Дополнително предложени
40	PP-Ш 3	Работна сила во секторот шумарство	Подобрени паневропски

¹ Подобрени паневропски показатели за одржливо управување со шуми, усвоени од Министерската конференција за заштита на шумите во Европа, Состанок на експертско ниво, 7-8 октомври 2002 година, Виена, Австрија.

			показатели за одржливо управување со шуми: С 6: Одржување на други социоекономски функции и услови. 6.5
41	РР-Ш 4	Недрвни добра	Подобрен паневропски показатели за одржливо управување со шуми: С 3: Одржување и поттикнување продуктивни функции на шумите дрвни и недрвни добра). 3.3
42	РР-Тур 1	Придонес на туризмот во БДП	Дополнително предложени
43	РР-Тур 2	Координирани активности меѓу засегнатите страни во туризмот	Дополнително предложени
44	РР-Тур 3	Пристигнување на меѓународни туристи по вид транспорт	Дополнително предложени
45	РР-Тур 4	Претпријатија со системи за управување со животната средина	СОР на ЕУ: 6.II.7a.
46	РР-Тур 5	Ниво на инвестиции во туризмот по региони	Дополнително предложени

Име (33) Инвестиции како % од БДП, по институционален сектор

Дефиниција Овој показател е дефиниран како **формирање бруто основен капитал изразен како процент од БДП**, за јавниот и деловниот сектор. Формирање бруто основен капитал се состои од стекнувања на резидентни производители, минус продажба на основни средства, плус одредени додатоци на вредноста на непроизведените (вообичаено природни) средства реализирани со производна активност. Формирање бруто основен капитал вклучува стекнување минус продажба на згради, градби, машинерија и опрема, истражување минерали, компјутерски софтвер, литературни или уметнички оригинали. Исто така, вклучува и одредени додатоци на вредноста на непроизведените средства реализирани со производна активност, главно опфаќајќи подобрувања на

Единици	земјиште, како на пример сушење мочуришта.
Од значење за Македонија во согласност со нашата стратегија	Процент од БДП Нивото на инвестиции по сектор е релевантно за Република Македонија, во согласност со гледиштето на ЕУ за релевантност, особено за сектори како што се земјоделство и рурален развој и SMILE. Покрај тоа, силна синергија на овие два масивни сектори ќе доведе до силно влијание на речиси сите други сектори во земјата, од гледиште на одржлив развој. Сигналите добиени со овој показател за одржлив развој ќе бидат цврсти напатствија за процесот на одржлив развој во Република Македонија.
Релевантност во согласност со стратегијата на ЕУ	Со коефициентот се прикажува делот од БДП што се употребува за бруто инвестиции (наместо да се употреби, на пример, за потрошувачка или извоз). Со стекнувањето капитални добра како што се згради, машинерија и превозна опрема во приватниот и јавниот сектор до голем степен се утврдуваат идните економски резултати на општеството преку продлабочување и проширување на основниот капитал, или како физички капитал или како знаење. Според тоа, заедно со сè поголемата понуда на работна сила, тоа влијае директно на потенцијалните стапки на растеж. Од перспектива на одржлив развој, клучен е придонесот кон подобри работни места и подобрување на еко-ефикасноста.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци треба да се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика
Име	(34) Нето внатрешна миграција по главни старосни групи
Дефиниција	Внатрешна миграција и нето билансот меѓу имиграција во одредена област и емиграција од истата, изразена како број на лица.
Единици	Број на лица кои мигрираат годишно
Од значење за Македонија во согласност со нашата стратегија	Внатрешната миграција од рурални кон урбани региони е еден од големите проблеми во Република Македонија. Ако регионалниот и руралниот развој е оптимален и соодветен, нето билансот меѓу имиграцијата, особено кон Скопје или кон други големи градови и емиграцијата од рурални области од различни македонски региони и општини, изразени како број на лица, може да биде многу силен показател за одржлив развој за Македонија. Други аспекти од други сектори може да ја поддржат сегашната релевантност на овој показател на ЕУ, особено од димензијата на проблемите со еднаков

регионален развој и „одлив на мозоци“. Овој показател може да се користи за следење на миграцијата во Македонија од рурални во урбани области, меѓу региони и надвор од Македонија. На крај, трите столба на одржлив развој може да бидат под силно негативно влијание на овој мултикомплексен процес во оваа фаза на македонскиот развој, што е многу значајна причина за избор на овој показател за одржлив развој на ЕУ.

Релевантност во согласност со стратегијата на ЕУ

ЕУ, како „територија на слобода, безбедност и правда“ има длабока традиција како засолниште за барателите на азил и бегалците. Ако мора да се преземат мерки против незаконска миграција, бидејќи предизвикува проблеми поврзани со интеграција на новодојдените и може да го зголеми шверцот со луѓе, незаконско вработување и дури и тероризам, законската миграција може да има значајна улога во зајакнување на економијата базирана на знаење во Европа, во унапредување на економскиот развој, а со тоа придонесувајќи кон спроведување на стратегијата од Лисабон. Таа може да има и улога во партнерствата со трети земји. Покрај тоа, имиграцијата се смета дека е шанса да се урамнотежат ефектите од стареење на населението, кое резултира од зголемениот век на живот и намалената плодност.

Достапност и извор на информации

Не се достапни. Можни извори се: Државен завод за статистика и локални власти (регионални или општински)

Име

(35) Домашна потрошувачка на материјали и БДП по постојани цени

Дефиниција

Со домашната потрошувачка на материјали се мери вкупниот износ на материјал што директно се користи во економијата. Таа се дефинира како сите материјали кои директно влегуваат во националната економија (користење на домашна екстракција плус увоз), минус материјалите што се извезуваат. Во економска смисла, со домашната потрошувачка на материјали се изразува потрошувачката на резидентите на националната економија. Извозот се одзема за да се направи разлика меѓу потрошувачката поттикната од домашна побарувачка и потрошувачката на извозните пазари. Таа се дефинира на ист начин како и другите клучни физички показатели како што е бруто домашна потрошувачка

	<p>на енергија, и е показател на потрошувачката најсличен до БДП, во смисла на еднаквост со агрегатите на националните сметки. Во еколошка смисла, домашната потрошувачка на материјали е застапник за сите притисоци поврзани со употребата на материјали во економијата на една земја во текот на нивниот животен век, независно од тоа дали притисоците настанале во самата земја или во земјата од каде материјалот е увезен.</p>
Единици	<p>Тони (две главни категории се суровини добиени со домашна екстракција и увоз во тони)</p>
Од значење за Македонија во согласност со нашата стратегија	<p>Домашната потрошувачка на материјали е релевантна за Република Македонија, во согласност со гледиштето на ЕУ за релевантност, особено за сектори како што се земјоделство и рурален развој и SMILE. Покрај тоа, силна синергија на овие два масивни сектори ќе доведе до силно влијание на речиси сите други сектори во земјата, од гледиште на одржлив развој. Во оваа развојна фаза, секторите земјоделство и рурален развој и SMILE треба да започнат урамнотежен развој преку градењето конкурентност на домашното производство за квалитетна самоснабдување на слободниот пазар. Со појак капацитет, овие сектори треба да преземат активности за замена на масивните нискоквалитетни производи од увоз во согласност со правилата на СТО, но со цврста заложба за шестата акциона програма за животна средина (6ЕАП). Исто така, за ова потребно е „да се постигне одделување на употребата на ресурси од економскиот растеж, преку значително подобрена ефикасност на ресурсите, дематеријализација на економијата и намалување на отпадот“, особено во земјите во развој како што е Република Македонија.</p>
Релевантност во согласност со стратегијата на ЕУ	<p>Во стратегијата на ЕУ за одржлив развој се истакнува стратегиската цел за прекинување на врската меѓу економскиот растеж, употребата на ресурси и создавањето отпад. Исто така, во шестата акциона програма за животна средина (6ЕАП) се бара „да се постигне одделување на употребата на ресурси од економскиот растеж, преку значително подобрена ефикасност на ресурсите, дематеријализација на економијата и намалување на отпадот“. Како дел од спроведувањето на 6ЕАП, Европската комисија развива тематска стратегија за одржливо користење на природните ресурси, со која ќе се идентификуваат приоритетни области за интервенција со политики. Со домашната потрошувачка на материјали се</p>

	<p>обезбедува процена на апсолутното ниво на употребата на ретките ресурси, и во комбинација со БДП, се обезбедува и увид дали се врши одделување на употребата на природни ресурси од економскиот растеж.</p>
Достапност и извор на информации	<p>Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика</p>
Име	<p>(36) Учество на површина што е под агроеколошка поддршка на ЕУ во вкупната искористена земјоделска површина</p>
Дефиниција	<p>Со овој показател се следат трендовите во земјоделското земјиште вклучено во агроеколошките мерки, изразено како дел од вкупната искористена земјоделска површина. Податоците вклучуваат агроеколошки договори во согласност со Регулатива (ЕЕЗ) 2078/1992 и договори потпишани во 2000-2002 година според постојната Регулатива (ЕЗ) 1257/1999.</p>
Единици	<p>Процент (дел на искористена земјоделска површина вклучена во агроеколошки мерки)</p>
Од значење за Македонија во согласност со нашата стратегија	<p>Република Македонија има компаративни предности со релативно незагадена почва, која служи како основа за промоција на еколошко земјоделство. Сепак, иако е донесен Законот за органско земјоделско производство, нема други значајни активности за поттикнување на екологијата во земјоделството. Република Македонија, како другите земји во транзиција од централна и источна Европа, го започна процесот на реформи кон пазарна економија. Како дел од програмата за економски развој, Република Македонија ги креира своите еколошки политики и идентификува приоритетни активности за заштита на човековото здравје и на животната средина и за употреба на природните ресурси на одржлив начин. Овие политики и активности се конзистентни со „Акционата програма за заштита на животната средина за централна и источна Европа“ (ЕАП), документ усвоен на Министерската конференција во Луцерн во 1993 година. Во постигнување на целите за заштита на животната средина, Владата на Република Македонија подготви Национален еколошки акционен план (НЕАП I и II). Треба да се забележи дека претходно еколошките проблеми не беа разгледувани ниту во законодавството за земјоделство, ниту во земјоделските политики. Наш приоритет во следниов период ќе биде идентификација на проблемите и приоритетни активности што треба да се преземат во интеграцијата на еколошките прашања во земјоделството. Македонија се заложува да ја подобри екологијата во</p>

	<p>земјоделството како што е во ЕУ.</p> <p>Со развојот на агроеколошки показатели ќе се обезбеди начин за процена на сè поголемата интеракцијата меѓу земјоделството и екологијата. Во овој однос, веќе е започната подготовката на главните цели и нивните показатели.²</p>
Релевантност во согласност со стратегијата на ЕУ	<p>Агроеколошките мерки се креирани за да ги охрабрат земјоделците да ја заштитат и збогатат животната средина на своите фарми. Земјоделците се обврзуваат, на минимум пет години, да усвојат еколошки земјоделски практики што ја надминуваат добрата земјоделска практика. Правилата на добрата земјоделска практика се дефинирани од земјите-членки во програмите за рурален развој за да се минимизираат некои од можните негативни еколошки ефекти на земјоделската активност преку утврдување минимална еколошка основа, и за да се обезбеди дека агроеколошките мерки даваат повеќе еколошки придобивки. Како возврат за залојбата, земјоделците добиваат финансиска помош со што се компензира за дополнителните трошоци, и за загубата на приходи што се јавува како резултат на еколошки земјоделски управувачки практики.</p>
Достапност и извор на информации	<p>Потребните податоци треба да се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, агенциите за јавно-приватни партнерства и научните институции.</p>
Име Дефиниција	<p>(37) Индекс на густина на добиток</p> <p>Со индексот на густина на добиток се прикажува бројот на единици добиток по хектар искористена земјоделска површина. Единица добиток е референтна единица со која се олеснува збирот на добиток од различни видови и возрасти преку употреба на коефициенти на единица добиток, кои се утврдуваат со конвенција. За целите на овој показател следниве видови добиток се содржат во единица добиток: коњи, говеда, овци, кози, свињи, живина и зајаци.</p>
Единици	<p>Број (бројот на единица добиток по хектар искористена земјоделска површина)</p>
Од значење за Македонија во	<p>Добитокот е главен учесник одговорен за 18% од емисијата на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина мерена во еквивалент на CO₂, и тоа е повеќе и од транспортот³. Национален експерт детално ги анализира</p>

² Џабирски, В: „Извештај за еколошка интеграција во идните заеднички земјоделски политики, усогласување, агроеколошки мерки и агроеколошки показатели“, Кратка студија за целите на НСОР, Скопје, јануари 2008 година.

³ Долгата сенка на добитокот, ФАО, Рим, 2006 година.

согласност со нашата стратегија	другите можни негативни улоги покрај глобалното затоплување и загадување на воздухот, трошење и загадување на водените ресурси, влијанието на стоката врз биоразновидноста во Република Македонија, и поднесува извештаи. ⁴ Овој проблем треба многу точно да се разгледа во соодветниот развој на земјоделството и руралниот развој од гледиште на одржлив развој. Покрај ова, овој показател ќе доведе до соодветно набљудување на македонската територија од аспект на рурален развој и ќе се спречи уништување на основните силни страни на секторот поврзани со идејата на диверзификација на приходите во руралните региони преку предизвиците на одржливиот развој, единствено поради „чисто економски“ причини.
Релевантност во согласност со стратегијата на ЕУ	Интензивното одгледување добиток, особено свињи и живина, е главен извор на фармско гудре, што е клучна компонента на потенцијални хранливи додатоци, и има еколошко влијание на водените системи. Екстензивното управување со пасишта е значајна цел на агроколошките програми на ЕУ. Меѓу главните видови намена на земјиште, постојаното пасиште општо се смета како едно од најзначајните од перспектива на пејзаж и зачувување на природата. Исто така, бројот на говеда и друг добиток има значително влијание врз емисијата на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина и други емисии од земјоделството, на тој начин влијаејќи на потенцијалот на ЕУ да постигне значајни цели на политиката на животна средина, како оние од Протоколот од Кјото или од Директивата за национални горни граници за емисија на гасови (2001/81/ЕЗ).
Достапност и извор на информации	Потребните податоци треба да се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, агенциите за јавно-приватни партнерства и научните институции.

Име	(38) Придонес на секторот шумарство во БДП
Дефиниција	Придонес на шумарството и производство на дрвени и хартиени производи во бруто домашниот производ.

⁴ Чукалиев О.: „Извештај за земјоделството и климатските промени, земјоделството и заштита на почвата, земјоделството и пестициди, земјоделството и нитрати и земјоделството и вида“, Кратка студија за целите на НСОП, Скопје, јануари 2008 година.

Андонов С.: „Извештај за земјоделството и биоразновидноста и генетички ресурси кај животните“, Кратка студија за целите на НСОП, Скопје, јануари 2008 година.

Ивановска С.: „Извештај за земјоделството и биоразновидноста и генетички ресурси кај растенијата“, Кратка студија за целите на НСОП, Скопје, јануари 2008 година.

Единици	Процент
Од значење за	Овој показател претставува основа за набљудување на социоекономските функции на секторот шумарство, особено учеството на шумарството во процесот на диверзификација на приходите во руралните региони и во вкупниот економски развој на земјата. Покрај тоа, индиректно укажува на соодветниот капацитет и степен на организација на секторот.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и во годишниот извештај на ЈП Македонски шуми.

Име	(39) Пошумена површина и квалитет на шуми
Дефиниција	Шуми и друго пошумено земјиште, класифицирано по вид шума и по расположивост со дрво, и дел од шума и друго пошумено земјиште во вкупното земјиште.
Единици	% хектари, сантиметри/дијаметар на стеблото, потекло на шумата (вегетативна или генеративна)
Од значење за	Во стратегијата за одржлив развој се истакнува потребата за „заштита и обнова на хабитатот и природните системи“. Таргетите во БЕАП вклучуваат „заштита и одржлив развој на шуми“. Покрај тоа, во планот за спроведување од Јоханесбург се вели дека „одржливото управување со природни и посадени шуми и со дрвени и недрвени производи е основно за да се постигне одржлив развој, и е критичен начин за искоренување на сиромаштијата, значително намалување на сечењето шуми, стопирање на загубата на биоразновидност во шумите и стопирање на деградацијата на земјиштето и ресурсите, подобрување на безбедноста на храната и на пристапот до безбедна вода за пиење и достапна енергија; понатаму, се истакнуваат многуте придобивки за природните и посадените шуми и дрвја и придонесите за благосостојбата на планетата и човештвото. Работните активности на шумарството, приватните сопственици на шуми и локалната заедница во шумите имаат влијание на зголемување или намалување на шумската површина и на квалитетот на шумите.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство.

Име	(40) Работна сила во секторот шумарство
Дефиниција	Број на лица вработени во секторот шумарство и инпут на работна сила, класифицирани по пол и старосна група, образование и карактеристики на работното место.
Единици	Број
Од значење за	Според новите принципи на одржлив развој, улогата на секторот шумарство е многу значајна за соодветен рурален развој. Секторот шумарство е важен за капацитетот на вработеноста на работната сила на државно ниво. Конкретната улога на овој показател е следење на бројот на лица вработени во секторот шумарство и инпут на работна сила, и класифицирани по пол и старосна група, образование и карактеристики на работното место. Резултатите од ваквото следење се соодветна индикација за влијанието на структурата на годишно апсорбираната работна сила и инпутот на работна сила (по возраст и по пол) врз урамнотежениот рурален развој.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство.

Име	(41) Недрвени добра
Дефиниција	Вредност и количина на пласирани недрвени добра од шуми и друго пошумено земјиште.
Единици	Денар, евро
Од значење за	Секторот шумарство е многу значаен за дополнителен извор на приход во руралните заедници од алтернативни недрвени добра на шумата. Резултатите од ова следење ќе укажат на соодветно одржување и поттикнување продуктивни функции на шумите. Дополнително, со овој показател ќе се поддржи следењето

	на соодветен рурален развој за кој, според новите принципи на одржлив развој, улогата на секторот шумарство е основна.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство и од Министерството за животна средина и просторно планирање.

Име	(42) Придонес на туризмот во БДП
Дефиниција	Со овој показател се прикажува вредноста на услугите во секторот туризам и угостителство во текот на една година.
Единици	Денари, американски долари, %, индекси
Од значење за	Учеството на секторот туризам и неговото значење како дел од националната економија.
Достапност и извор на информации	Државен завод за статистика, Централен регистар, Министерство за финансии
Име	(43) Координирани активности меѓу засегнатите страни во туризмот
Дефиниција	Овој показател се дефинира како број на воспоставени форми на соработка меѓу засегнатите страни во туризмот (Министерство за економија, МЖСПП, Министерство за култура, деловни здруженија, општини, образовни институции, МСП, туристички здруженија, НВО) во РМ за целите на подобрување, координирање и дефинирање на нивните активности.
Единици	Број и вид на воспоставени форми, број на реализирани активности.
Од значење за	Овој показател е значаен за следење на напредокот на усогласување и координирање на активностите за развој на туризмот што ги преземаат засегнатите страни.
Достапност и извор на информации	Министерство за економија, Стопанска комора, општини, Министерство за култура, Министерство за транспорт, деловни здруженија, образовни институции.
Име	(44) Претпријатија со системи за управување со животната средина
Дефиниција	Овој показател е дефиниран како број на организации што доброволно имаат имплементирано систем за управување со животната средина, што може да биде шема за еколошко управување и ревизија или сертификат ИСО 14001.
Единици	Број на претпријатија со системи за управување со животната средина, општо и по сектор.
Од значење за	Овој показател е значаен за следење бизниси кои придонесуваат кон одржлив развој и се еколошко одговорни со своите резултати.

Достапност и извор на информации	Институт за стандардизација на Република Македонија
Име	(45) Пристигнување на меѓународни туристи по вид транспорт
Дефиниција	Структурен преглед на видови транспорт на пристигнување на странски туристи, трендови во туристичката побарувачка за употреба на различни видови транспорт и по земја на потекло.
Единици	Пристигнувања по вид транспорт, дел и индекси
Од значење за	Податоците ќе бидат релевантни за идентификација на структурата и најпотребуваните видови транспорт за прилив на туристи во РМ и во рамки на регионот, и за преземање чекори за подобрување на некои транспортни врски.
Достапност и извор на информации	МВР, Државен завод за статистика
Име	(46) Ниво на инвестиции во туризмот по региони
Дефиниција	Годишни капитални вложувања во туризмот, вклучувајќи приватни и јавни, како и домашни и странски вложувања, поделени по региони дефинирани според просторниот план на РМ.
Единици	Денар, евро
Од значење за	Овој показател е релевантен за квалитетот и нивото на развој на туризмот, на регионално и на национално ниво.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци може да се добијат од Министерството за економија, Македонската банка за поддршка на развојот, Агенцијата за странски инвестиции, Стопанската комора.

Социјални прашања (вклучува вработеност, образование, истражување и развој, јавно здравство, демографија)

СП-Враб, СП-Обр, СП-И и Р, СП-ЈЗ, СП-Дем

47	СП-Враб 1	Број на обучени лица во врска со политики на вработување и со социјален дијалог.	Дополнително предложени
48	СП-Враб 2	Стапка на вкупна вработеност	СОР на ЕУ 1.III.14
49	СП-Враб 3	Стапка на вкупна долгорочна (и многу долгорочна) невработеност	СОР на ЕУ 2.II.2 и 2.III.6
50	СП-Враб 4	Регионална анализа на стапката на вработеност	Дополнително предложени
51	СП-Враб 5	Стапка на невработеност	СОР на ЕУ 1.IV.13
52	СП-Обр 1	Лица со завршено ниско образование	СОР на ЕУ 2.III.2
53	СП-Обр 2	Учество на општински расходи за	Дополнително

		образование во вкупните расходи за образование	предложени
54	СП-Обр 3	Јавни расходи за образование како % од БДП	COP на ЕУ 1.III.12
55	СП-Обр 4	Заеднички проекти меѓу универзитетите и приватниот сектор што се во подготовка или се спроведуваат	Дополнително предложени
56	СП-И и Р 1	Вкупни расходи за истражување и развој како % од БДП	COP на ЕУ 1.I.3
57	СП-ЈЗ 1	Стапка на инциденца на рак	COP на ЕУ 4.II.3
58	СП-ЈЗ 2	Години на здрав живот	COP на ЕУ 4.I.1
59	СП-ЈЗ 3	Процент на пушачи	COP на ЕУ 4.II.3
60	СП-ЈЗ 4	Стапка на ризик од сиромаштија, по пол, возраст, степен на завршено образование, и по вид на домаќинство	COP на ЕУ 2.III.1
61	СП-ЈЗ 5	Сериозни незгоди на работно место	COP на ЕУ 4.II.6
62	СП-Дем 1	Вкупна стапка на плодност	COP на ЕУ: 3.
63	СП-Дем 2	Животен век на возраст од 65 години	COP на ЕУ: 3
64	СП-Дем 3	Внатрешна миграција	COP на ЕУ: 3
65	СП-Дем 4	Коефициент на старосна зависност на старите	COP на ЕУ: 3
66	СП-Дем 5	Густина на население	Дополнително предложени

Име (47) Број на обучени лица во врска со политики на вработување и со социјален дијалог.

Дефиниција Со овој показател се прикажува бројот на лица кои посетувале и успешно завршиле некоја од програмите за активна обука што ги нуди Владата.

Единици Процент

Од значење за Владата на Република Македонија спроведува различни мерки за активните политики за вработување. Обуката што се нуди е екстремно значајна, особено за економиите во транзиција каде што понудата на работна сила и побарувачката не се усогласени. Ефективноста на активните политики на пазарот на работна сила што ги нуди Владата може да се мерат со овој показател.

Достапност и извор на информации Податоци од анкетата за работна сила (дефиниција на Меѓународната организација на трудот) објавени од Државниот завод за статистика.

Име (48) Вкупна стапка на вработеност

Дефиниција Вкупната стапка на вработеност се пресметува со делење на бројот на вработени лица на возраст од 15 до 64 години со

	<p>вкупното население од истата старосна група. Се изразува по пол и по највисок степен на завршено образование.</p>
Единици	Процент
Од значење за	Вработеноста е клучно економско и социјално прашање бидејќи придонесува за квалитетот на живот и за социјална вклученост. Според тоа, вработеноста е во центарот на македонските политики, како што е македонската стратегија за вработување.
Достапност и извор на информации	Податоци од анкетата за работна сила (дефиниција на Меѓународната организација на трудот) објавени од Државниот завод за статистика.
Име	(49) Стапка на вкупна долгорочна (и многу долгорочна) невработеност
Дефиниција	Стапката на долгорочна невработеност е делот на лица кои што се невработено 12 месеци или повеќе во вкупниот број активни лица на пазарот на работна сила. Активни лица се оние кои се вработени или невработени.
Единици	Процент
Од значење за	Невработеноста ги зголемува ризиците од сиромаштија и, следствено на тоа, од социјална исклученост. Политиките и целите на ЕУ се насочени кон поттикнување целосна вработеност и зголемување на стапките на вработеност меѓу чувствителните групи. Конкретно, некои цели се насочени кон подобрување на приспособливоста на работниците и претпријатијата, рамнотежата меѓу флексибилноста и безбедноста, функционирањето на политиките на пазарот на работна сила и ефикасноста и ефективноста на услугите за вработување. Системите за даночни бенефиции треба особено да се дизајнирани на начин со кој што им се овозможува на луѓето да бараат и прифаќаат работа.
Достапност и извор на информации	Податоци од анкетата за работна сила (дефиниција на Меѓународната организација на трудот) објавени од Државниот завод за статистика.
Име	(50) Регионална анализа на стапката на вработеност
Дефиниција	Вкупната стапка на вработеност по региони се пресметува со делење на бројот на вработени лица на возраст од 15 до 64 години со вкупното население од истата старосна група, по регион.
Единици	Процент
Од значење за	Зголемувањето на вработеноста по региони е клучно економско и социјално прашање бидејќи придонесува за

квалитетот на живот и за социјална вклученост. Според тоа, вработеноста е во центарот на политиките на ЕУ, како што е Европската стратегија за вработеност, а целосната вработеност е една од главните цели на Лисабонската стратегија.

Достапност и извор на информации

Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика.

**Име
Дефиниција**

(51) Стапка на невработеност
Со вкупната стапка на невработеност се следи бројот на невработени лица на возраст од 15 години и повеќе како процент од работната сила. Се расчленува по (1) пол; (2) старосна група; (3) степен на образование (види 'Од значење за'). Последното расчленување се однесува на бројот на невработени лица на возраст од 25 до 64 години, кои имаат стекнато конкретен степен на образование, како процент од работната сила од иста старосна група.

**Единици
Од значење за**

Процент
Невработеноста ги зголемува ризиците од сиромаштија и, следствено на тоа, од социјална исклученост. Политиките и целите на Македонија се насочени кон зголемување на стапките на вработеност меѓу чувствителните групи. Конкретно, некои цели се насочени кон подобрување на приспособливоста на работниците и претпријатијата, рамнотежата меѓу флексибилноста и безбедноста, функционирањето на политиките на пазарот на работна сила и ефикасноста и ефективноста на услугите за вработување. Системите за даночни бенефиции треба особено да се дизајнирани на начин со кој што им се овозможува на луѓето да бараат и прифаќаат работа.

Достапност и извор на информации

Податоци од анкетата за работна сила (дефиниција на Меѓународната организација на трудот) објавени од Државниот завод за статистика.

**Име
Дефиниција**

(52) Лица со завршено ниско образование
Показателот 'лица со завршено ниско образование' се дефинира како процент на население на возраст од 25 и 64 години кои имаат стекнато втор степен според Меѓународна стандардна класификација на образованието или помалку (предосновно и основно).

**Единици
Од значење за**

Процент
Ниското образование се смета како пречка за личен и професионален развој и исто така е пречка за амбицијата

	<p>на општеството да ги намали разликите и нееднаквоста меѓу поединци или групи. Нискоквалификуваните имаат помали шанси да најдат добро платена и стабилна работа, што ќе резултира во несоодветна пензија откако ќе се пензионираат. Исто така, тие се понеспособни да ги обезбедуваат основните потреби за нив лично и за своите деца, на пример во областа на здравството поради недостатокот на основно образование.</p>
Достапност и извор на информации	<p>Податоците се достапни. Објавени од Државен завод за статистика</p>
Име	<p>(53) Учество на општински расходи за образование во вкупните расходи за образование</p>
Дефиниција	<p>Со овој показател се прикажува коефициентот на општински расходи за образование во вкупните расходи за образование</p>
Единици	<p>Процент</p>
Од значење за	<p>Со процесот на децентрализација, дел од расходите за образование доаѓаат од општините, кои треба да го подберат управувањето со средствата за образование.</p>
Достапност и извор на информации	<p>Податоците се достапни. Објавени од Министерство за финансии.</p>
Име	<p>(54) Јавни расходи за образование како % од БДП</p>
Дефиниција	<p>Овој показател се дефинира како бруто домашни расходи за образование како % од БДП. Вклучува и расходи на државата.</p>
Единици	<p>Процент</p>
Од значење за	<p>Со истражувањето и развојот се зголемува знаењето кај луѓето, културата и општеството и примената на ова знаење за измислување нови апликации 25. Нови технологии и организациски техники се неопходни додатоци за да се промени однесувањето, со цел да се постигне преод кон одржливо општество. Исто така, потребно е истражување за да се идентификуваат неодржливи трендови, да се измерат, и да се испита како може да се решат што е можно поефективно. Експерименталниот развој е клучен за трансформација на знаењето во активности, за да настанат промени.</p>
Достапност и извор на информации	<p>Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика</p>

информации

Име	(55) Заеднички проекти меѓу универзитетите и приватниот сектор што се во подготовка или се спроведуваат
Дефиниција	Овој показател е дефиниран како бројот на заеднички проекти меѓу универзитетите и приватниот сектор што се во подготовка или се спроведуваат
Единици	Број
Од значење за	Да се подобрат соодветните квалификации помеѓу понудата и побарувачката на пазарот
Достапност и извор на информации	Податоците се достапни. Објавени од Државен завод за статистика
Име	(56) Вкупни расходи за истражување и развој како % од БДП
Дефиниција	Овој показател се дефинира како бруто домашни расходи за истражување и експериментален развој како процент од БДП. Бруто домашните расходи за истражување и експериментален развој вклучуваат расходи од деловни претпријатија, високото образование, државата и приватни непрофитни расходи за истражување и развој.
Единици	Процент
Од значење за	Со истражувањето и развојот се зголемува знаењето кај луѓето, културата и општеството и примената на ова знаење за измислување нови апликации 25. Нови технологии и организациски техники се неопходни додатоци за да се промени однесувањето, со цел да се постигне преод кон одржливо општество. Исто така, потребно е истражување за да се идентификуваат неодржливи трендови, да се измерат, и да се испита како може да се решат што е можно поефективно. Експерименталниот развој е клучен за трансформација на знаењето во операции, за да настанат промени.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и Министерството за образование и наука .
Име	(57) Стапка на инциденца на рак
Дефиниција	Овој показател се дефинира како стапка на инциденца на рак, стандардизирана по возраст, по пол на: (1) сите места освен кожата; (2) дебелото црево, ректосигмоиден спој, ректум и анус; (3) трахеа, душник и бели дробови.

Единици Од значење за	Процент Ракот, колоквијален израз за малигни неоплазми, се карактеризира со неконтролиран растеж на абнормални клетки во телото. Со стапка на инциденца станува што станува сè повисока во ЕУ, ракот стана голем проблем во јавното здравје, и стекна своја програма ('Европа против ракот') во рамки на активностите во областа на јавното здравје.
Достапност и извор на информации	Податоците се достапни. Објавени од Министерство за здравство.
Име Дефиниција	(58) Години на здрав живот Овој показател се дефинира како бројот на години во кои што едно лице се очекува да живее во здрава состојба. Се изработува одделно за мажи и жени, при раѓање и на 65 години. Се заснова на преовладување конкретно за одредена возраст (пропорции) на населението во здрава и нездрава состојба и информации за морталитет конкретни за одредена возраст. Здрава состојба се дефинира како отсуство на организувања во функционирањето/инвалидност. Овој показател често се нарекува животен век без инвалидност.
Единици Од значење за	Број Со овој показател се комбинираат информациите за квалитетот и должината на животот, за новородени и постаро население. Според тоа, акцентот е на примената од мерење на здравјето едноставно во смисла на долг живот кон мерење каде што, исто така, се зема предвид и добросостојбата. Подобрувањето на годините на здрав живот треба да биде еден од главните здравствени цели на ЕУ.
Достапност и извор на информации	Моментно нема достапни податоци.
Име Дефиниција	(59) Процент на пушачи Овој показател се дефинира како процентуално учество на тековни пушачи на тутун во вкупното население. Едно лице е тековен пушач ако изјави дека пуши тутун дневно или повремено.
Единици Од значење за	Процент Употребата на тутун е голем фактор на ризик за болести на срцето и крвните садови, хроничен бронхитис, емфизема и рак на белите дробови и сè уште е најголема причина за смрт и болести во нашето општество. Одговорна е за 650.000

	<p>смртни случаи годишно во ЕУ-25, од кои речиси половина се во старосната група 35-69. Секундарното пушење исто така има влијание по здравјето на непушачите, особено кај чувствителните групи. Борбата против тутунот е значајна ставка на агендата на ЕУ за јавно здравје.</p>
Достапност и извор на информации	<p>Податоците се достапни. Објавени од Државен завод за статистика</p>
Име	<p>(60) Стапка на ризик од сиромаштија, по пол, возраст, степен на завршено образование, и по вид на домаќинство</p>
Дефиниција	<p>Показателот 'стапка на ризик од сиромаштија вклучувајќи социјални трансфери' се дефинира како учество на лица со 'изедначен' вкупен нето доход вклучувајќи социјални трансфери (вкупен доход) под 60% од националниот просечен доход. Нето доход е вкупниот доход од сите извори, минус данок на доход. Просекот е вредност со која дистрибуцијата на доход се цели на два еднакви дела, точно 50% од луѓето спаѓаат под таа вредност и 50% се над неа. Доходот на домаќинствата се 'изедначува' со примена на методологија воспоставена од ОЕЦД, со која се земаат предвид разликите во големината и составот на домаќинствата, со што споредбите се пореални.</p>
Единици	<p>Процент</p>
Од значење за	<p>Показателот 'стапка на ризик од сиромаштија по социјални трансфери' е главен показател во контекст на показателите Лаекен, листа 29, која е насочена кон мерење на напредокот во борбата против сиромаштијата и социјалната исклученост. Нивото на доход вообичаено се смета како еден од главните фактори за утврдување на стандардот на живеење на поединците. Повисок доход ја зголемува потрошувачката, преку нудење 'повеќе опции и пристап до добра и услуги' 30 во едно општество и, според тоа, го зголемува квалитетот на живот. За да се надополни показателот 'стапка на ризик од сиромаштија', може да се пресмета јаз на ризик од сиромаштија за да се идентификува колку е сериозен ризикот од сиромаштија. Социјалните трансфери се значајни фактори за олеснување на сиромаштијата и се одразени во податоците.</p>
Достапност и извор на информации	<p>Најголем дел од податоците се достапни. Објавени од Државен завод за статистика</p>

Име	(61) Сериозни незгоди на работно место
Дефиниција	Овој показател се дефинира како стапка на инциденца на сериозни незгоди на работно место, индексирана на стапката во 1998 година (1998 = 100). Стапката на инциденца на сериозни незгоди на работно место е бројот на незгоди на работно место што резултираат во најмалку три дена отсуство на 100.000 вработени лица.
Единици	Број
Од значење за	Долгорочната политика на Заедницата за здравје и безбедност на работното место е од особено значење за јавното здравје и за да се обезбеди висок степен на заштита на здравјето. Таа се заснова на превентивен пристап кон заштита од ризици на работното место, незгоди при работа и професионална болест.
Достапност и извор на информации	Податоците се достапни. Објавени од Министерство за труд и социјална политика.

Име	(62) Вкупна стапка на плодност
Дефиниција	Среден број на живи деца што би ги родила жена во текот на својот живот ако во своите репродуктивни години ги следи стапките на плодност по возраст на дадена година. Според тоа, стапката е целосната плодност на хипотетичка генерација, пресметана со додавање на стапките на плодност по возраст за жени во дадена година (се претпоставува дека бројот на жени на секоја возраст е ист).
Единици	Број на родени деца
Од значење за	Овој показател е значаен за идентификација на степенот на замена на населението, рамнотежата меѓу генерации и потребата за планирање на идните потреби на пензиските фондови, социјалната заштита и средствата за образование и грижа за стари лица.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика

Име	(63) Животен век на возраст од 65 години
Дефиниција	Овој показател се дефинира како животен век на возраст од 65 години, по пол. Се однесува на средниот број на години што треба да ги живее маж или жена кои имаат 65 години, доколку во остатокот од живото се подложени на тековните услови на морталитет (веројатност од смрт, специфично за возраста).
Единици	Број на години
Од значење за	Со овој показател се изразуваат подобрувањата во условите за живот, особено во смисла на богатство, домување, исхрана и здравствена заштита.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика

Име	(64) Внатрешна миграција
Дефиниција	Нето билансот меѓу имиграција во одредена област и емиграција од истата, изразена како број на лица.

Единици	Број на лица
Од значење за	Овој показател е значаен за динамиката на населението и за процесот на демографско стареење, како и за промените во образовната структура на населението и нивото на човечки капитал.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика.

Име	(65) Коефициент на старосна зависност на старите
Дефиниција	Бројот на лица на возраст од 65 години и повеќе изразен како процент од бројот на лица меѓу 15 и 64 години.
Единици	Процент
Од значење за	Показател со кој се дава увид во потенцијалниот иден финансиски товар за грижа за стари лица, особено за пензии.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика.

Име	(66) Густина на население
Дефиниција	Бројот на лица постојано населени на квадратен километар во рамки на површина на земја/регион/општина.
Единици	Број на лица на квадратен километар
Од значење за	Овој показател е значаен за идентификација на расположивите човечки ресурси и товарот на природните потенцијали и другите развојни потенцијали во одредена област.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика.

SMiLEs (вклучувајќи транспорт и инфраструктура, и МСП и индустрија) SMiLEs-T и И, SMiLEs

67	SMiLEs-T и И 1	Инвестиции во транспортна инфраструктура	Дополнително предложени
68	SMiLEs-T и И 2	Километри изградени делови од коридорите и дел од транспортната мрежа	Дополнително предложени
69	SMiLEs-T и И 3	Поделба на товарниот транспорт по видови	СОП на ЕУ: 8, S. транспорт III
70	SMiLEs-T и И 4	Поделба на патничкиот транспорт по видови	СОП на ЕУ: 8, S. транспорт III
71	SMiLEs-T и И 5	Лица загинати при патни незгоди	СОП на ЕУ: 8, S. транспорт III.
72	SMiLEs-T и И 6	Население поврзано со системи за третман на отпадни води	СОП на ЕУ: 7, Природни ресурси II
73	SMiLEs-T и И 7	Апстракција на подземни води како % од расположивите ресурси на подземни води	СОП на ЕУ: 7, Природни ресурси II
74	SMiLEs-T и И 8	Население поврзано со јавна мрежа за водоснабдување	Дополнително предложени

75	SMiLEs-T и И 9	Загуби на вода при транспортот до крајните потрошувачи	Дополнително предложени
76	SMiLEs-T и И 10	Процент на наводнувана површина	Дополнително предложени
77	SMiLEs-T и И 11	Вкупна површина опфатена со стандардизирано управување со цврст отпад	Дополнително предложени
78	SMiLEs 1	ЕДВ (економска додадена вредност) во SMILES по сектор	Дополнително предложени
79	SMiLEs 2	Учество на SMILES во БДП на национални и на регионално ниво	Дополнително предложени
80	SMiLEs 3	Официјална развојна помош (ОДА) како % од бруто националниот доход	COP на ЕУ 10.I.1
81	SMiLEs 4	Доживотно учење	COP на ЕУ 1.III.9
82	SMiLEs 5	Вкупен раст на вработеноста во SMILES, по пол, стекнато образование, возраст	Дополнително предложени
83	SMiLEs 6	Учество на потрошувачка на производи со еко-етикета на ЕУ или национална еко-етикета	COP на ЕУ 6.III.7
84	SMiLEs 7	Инвестиции на SMILES во истражување и развој	Дополнително предложени
85	SMiLEs 8	Продуктивност на работната сила по сработен час	COP на ЕУ 1.II.2

Име (67) **Инвестиции во транспортна инфраструктура**
Дефиниција Годишни капитални вложувања во проекти за транспортна инфраструктура, вклучувајќи приватни и јавни, како и домашни и странски вложувања

Единици Евро
Од значење за Овој показател е значаен за подобрување на квалитетот и нивото на развој на транспортната инфраструктура.
Достапност и извор на информации Потребните податоци се достапни во Министерството за транспорт и комуникации и Државниот завод за статистика.

Име (68) **Километри на изградени делови од коридорите и дел од транспортната мрежа**
Дефиниција Должина на нови изградени делови од трансевропските коридори (патишта и железници) и транспортна мрежа (регионални и локални патишта)
Единици километри
Од значење Овој показател е значаен за развој на транспортната

за	инфраструктура.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни во Министерството за транспорт и комуникации и Државниот завод за статистика.
Име	(69) Поделба на товарниот транспорт по видови
Дефиниција	Овој показател се дефинира како процентуално учество на секој вид на транспорт во вкупниот домашен транспорт. Вклучува патен транспорт, железнички транспорт и транспорт по внатрешни водени патишта. Патниот транспорт се заснова на сите движења на возила регистрирани во земјата што поднесува извештај. Железничкиот транспорт и транспортот по домашни водени патишта главно се засноваат на движења на национална територија, независно од националноста на возилата или пловните објекти, но во различни земји постојат некои разлики во дефиницијата.
Единици	Тонски километри
Од значење за	Со овој показател се следи целта на стратегијата за одржлив развој за постигнување урамнотежен преод кон еколошки видови транспорт, за да се постигне систем на одржлив транспорт и мобилност.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци може да се добијат од Државниот завод за статистика
Име	(70) Поделба на патничкиот транспорт по видови
Дефиниција	Овој показател се дефинира како процентуално учество на секој вид на транспорт во вкупниот домашен транспорт, изразен во патнички километри (пкм). Се заснова на транспорт со патнички коли, автобуси и минибуси, и возови. Сите податоци треба да се засновани на движења на национална територија, независно од националноста на возилата.
Единици	Патнички километри
Од значење за	Со овој показател се следи целта на стратегијата за одржлив развој за постигнување урамнотежен преод кон еколошки видови транспорт, за да се постигне систем на одржлив транспорт и мобилност.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци може да се добијат од Државниот завод за статистика
Име	(71) Лица загинали при патни незгоди

Дефиниција	Жртвите од патни незгоди вклучуваат возачи и патници на моторни возила и велосипеди, и пешаци, загинаци во рок од 30 дена по незгодата.
Единици	Број на жртви
Од значење за	Со овој показател се следи целта на стратегијата за одржлив развој за подобрување на однесувањето на сите учесници во транспортот.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци може да се добијат од Државниот завод за статистика
Име	(72) Население поврзано со системи за третман на отпадни води
Дефиниција	Овој показател се дефинира како процент на населението што е поврзано со систем за третман на отпадни води што има барем секундарен третман.
Единици	Процент од вкупното население
Од значење за	Со овој показател се следи нивото на третман на отпадни води.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци може да се добијат од МЖСПП.
Име	(73) Апстракција на подземни води како % од расположивите ресурси на подземни води
Дефиниција	Со овој показател се прикажува вкупната апстракција на вода како дел од расположивите ресурси, поделена на подземна и површинска вода.
Единици	Процент
Од значење за	Со овој показател се дава процена на притисокот на долгорочните водени ресурси, чисто во однос на количината.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци може да се добијат од Државниот завод за статистика
Име	(74) Население поврзано со јавна мрежа за водоснабдување
Дефиниција	Овој показател се дефинира како процент на населението што е поврзано со систем за третман на отпадни води што има барем секундарен третман.
Единици	Процент од населението
Од значење за	Со овој показател се следи идниот развој и проширување на постојните јавни мрежи за водоснабдување во урбаните, а

	особено во руралните области.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци може да се добијат од МЖСПП, локалните јавни комунални претпријатија и општините.
Име	(75) Загуби на вода при транспортот до крајните потрошувачи
Дефиниција	Овој показател се дефинира како процент на вода што се губи при транспортот преку мрежата за водоснабдување.
Единици	Процент
Од значење за	Со овој показател се следи целта на стратегијата за одржлив развој за намалување на загубите на вода преку системите за водоснабдување.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци може да се добијат од локалните јавни комунални претпријатија и националните документи.
Име	(76) Процент на наводнуваната површина
Дефиниција	Овој показател се дефинира како процент на наводнувана површина од можните земјоделски површини.
Единици	Процент
Од значење за	Со овој показател се следи целта на стратегијата за одржлив развој за проширување на постојните системи за наводнување и изградба на нови системи.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци може да се добијат од Државниот завод за статистика.
Име	(77) Вкупна површина опфатена со стандардизирано управување со цврст отпад
Дефиниција	Овој показател се дефинира како површина опфатена со стандардизирано управување со цврст отпад и вклучува број на изградени нови депонии што ги исполнуваат критериумите од директивите на ЕУ.
Единици	Број
Од значење за	Со овој показател се следи целта на стратегијата за одржлив развој за безбедно и соодветно отстранување цврст отпад.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци може да се добијат од локалните јавни комунални претпријатија и МЖСПП.
Име	(78) ЕДВ (економска додадена вредност) во SMILES по сектор
Дефиниција	ЕДВ е оперативната добивка на компанијата (после оданочување) минус капиталните трошоци. ЕДВ = (нето оперативна добивка после оданочување) –

	(капиталните трошоци)
Единици	Евро
Од значење за	Овој показател е значаен за квалитетот на економијата на SMILES, односно длабочината на операциите за производите и услугите и квалитетот/сложеноста на самите производи/услуги.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика врз основа на податоците собрани од Централниот регистар
Име	(79) Учество на SMILES во БДП на национално и на регионално ниво
Дефиниција	Годишен БДП на SMILES во однос на БДП на национално и регионално ниво
Единици	Процент
Од значење за	Овој показател е значаен за сите сектори и региони во РМ. Се изразува придонесот на SMILES во БДП на национално и на регионално ниво, и со тоа се овозможува споредба во придонесот/развојот по региони.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика.
Име	(80) Официјална развојна помош (ОДА) како % од бруто националниот доход (како земји-кориснички)
Дефиниција	Овој показател се дефинира како нето повлекувања за официјална развојна помош на земји и територии во развој (земји според Комитетот за развојна помош) како процент од бруто националниот доход (БНД) по пазарни цени. Официјалната развојна помош се состои од грантови и заеми – билатерални и мултилатерални – кои ги зема официјалниот сектор, а главна цел е поттикнување економски развој и благосостојба во земјите-кориснички. Земји според Комитетот за развојна помош се 'земји и територии во развој' во Дел I од листата на ОЕЦД за корисници на помош. БНД по пазарни цени е еднаков на БДП минус примарниот доход што го плаќаат резиденти на нерезиденти, плус примарниот доход што го примаат резидентни единици од други делови од светот.
Единици	Процент
Од значење за	Овој показател е значаен за прикажување на глобалното партнерство и позитивните промени во многу области на политики – специфични за РМ.
Достапност	Потребните податоци се достапни на годишна основа од

и извор на информации	Државниот завод за статистика, Министерството за економија, и Министерството за образование и наука и сите други министерства што вообичаено се корисници на странска официјална развојна помош.
Име	(81) Доживотно учење
Дефиниција	Овој показател се дефинира како процент на возрастна население меѓу 25 и 64 години кои се вклучени во процесите на образование и обука.
Единици	Процент
Од значење за	Доживотното учење е основно за одржлив развој. Како што општеството преоѓа кон одржливо производство и потрошувачка, ќе бидат потребни работници и граѓани кои се со волја да развиваат и усвојуваат нови технологии и организациски техники како работници, како и нови ставови и однесување како граѓани и потрошувачи. Доживотното учење може да придонесе кон поголема флексибилност кај луѓето, отвореност кон нови идеи и заинтересираност за нови развои. Доживотното учење ќе им помогне на поединците да го ажурираат и надополнат своето знаење, способности и вештини, и на тој начин позитивно ќе придонесат кон зајакнување на својата позиција на пазарот на труд.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и Министерството за образование и наука.
Име	(82) Вкупен раст на вработеноста во SMILES, по пол, стекнато образование, возраст
Дефиниција	Вкупниот раст на вработеноста во SMILES се пресметува со делење на стапката на вработеност од една година со стапката од друга година во овој сектор.
Единици	Процент
Од значење за	Вработеноста е клучно економско и социјално прашање бидејќи придонесува за квалитетот на живот и за социјална вклученост. Според тоа, вработеноста е во центарот на македонските политики.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика.
Име	(83) Учество на потрошувачка на производи со еко-етикета на ЕУ или национална еко-етикета

Дефиниција	Овој показател се дефинира како број на еко-етикети на ЕУ или национални еко-етикети, или награди со ЕУ-ознака за еколошки квалитет (EU Flower) во земјата, по група на производи
Единици	Број по група на производи
Од значење за	Еколошките проблеми, растечкиот јавен притисок и регулаторните мерки го менуваа начинот на деловно работење низ целиот свет. Потрошувачите и акционерите сè повеќе бараат еколошки производи и услуги кои ги нудат социјално одговорни компании. Според тоа, за организациите станува важно да покажат дека нивните стратегии за развој на производи се одржливи.
Достапност и извор на информации	Министерството за економија и МЖСПП.
Име	(84) Инвестиции на SMILES во истражување и развој
Дефиниција	Овој показател се дефинира како вкупни расходи за истражување и развој како процент од годишниот БДП постигнат од SMILES.
Единици	Процент
Од значење за	Со истражувањето и развојот се зголемува знаењето кај луѓето, културата и општеството и примената на ова знаење. Нови технологии и организациски техники се неопходни додатоци за да се промени однесувањето, со цел да се постигне преод кон одржлива компанија. Исто така, потребно е истражување за да се идентификуваат неодржливи трендови, да се измерат, и да се испита како може да се решат што е можно поефективно. Експерименталниот развој е клучен за трансформација на знаењето во активности, за да настанат промени.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика.
Име	(85) Продуктивност на работната сила по сработен час
Дефиниција	Продуктивноста на работната сила се изразува како БДП по сработен час по постојани цени од 1995 година.
Единици	Број
Од значење за	Во ЕУ има опаѓачки тренд на продуктивноста, што влијае на конкурентноста и на целата економија, особено на вработеноста. Сè додека БДП расте и бројот на вработени лица е релативно стабилен, овој индекс неизбежно ќе расте, укажувајќи дека еден час труд произведува повеќе

богатство отколку во претходните години. Кога станува збор за меѓународна конкурентност, од најголем интерес е стапката на растеж.

Достапност и извор на информации

Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика.

Резимирана листа на показатели на одржлив развој

Бр.	Упатување	Показател	Потекло
Политики и правна рамка (вкрстено)			
П и ПР			
1	П и ПР 1	Транспозиција на законодавството на Заедницата, по област на политики	СОР на ЕУ: 9. Добро управување III
2	П и ПР 2	Административни трошоци наметнати со законодавството	СОР на ЕУ: 9. Добро управување II
3	П и ПР 3	Е-влада, достапност преку Интернет	СОР на ЕУ: 9. Добро управување III
4	П и ПР 4	Е-влада, употреба од страна на поединци	СОР на ЕУ: 9. Добро управување III
5	П и ПР 5	Спроведување на Националната стратегија за одржлив развој (НСОР).	Дополнително предложени
6	П и ПР 6	Број на основани институции за креирање политики за одржлив развој и спроведување	Дополнително предложени
7	П и ПР 7	Број на подготвени стратегиски документи со димензија на одржлив развој (во различни сектори - економски, еколошки, социјален)	Дополнително предложени
8	П и ПР 8	Број на лица во релевантните институции обучени за одржлив развој	Дополнително предложени
9	П и ПР 9	Број на случаи на прекршок поднесени на суд, по област на политики	Дополнително предложени (врз основа на СОР на ЕУ 9.II.2)
10	П и ПР 10	Ниво на доверба на граѓаните во институциите на РМ	Дополнително предложени (врз основа на СОР на ЕУ 9. Добро управување I)
Животна средина (вкрстено)			

ЖС			
11	ЖС 1	Вкупна емисија на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина	COP на ЕУ 5.1.1
12	ЖС 2	Индекс на биоразновидност	COP на ЕУ 7.1.1
13	ЖС 3	Риба уловена надвор од безбедни биолошки граници	COP на ЕУ 7.1.2
14	ЖС 4	Спроведување на националната програма за еколошки мониторинг	Дополнително предложени
15	ЖС 5	Ефективност на механизмот за известување за животната средина	Дополнително предложени
16	ЖС 6	Алокација во државниот буџет за животна средина	Дополнително предложени
17	ЖС 7	Расходи за државни инвестиции во животната средина	Дополнително предложени
18	ЖС 8	Вкупна територија опфатена со системи за еколошко обновување	Дополнително предложени
19	ЖС 9	Спроведување на принципот „загадувачот плаќа“.	Дополнително предложени
Енергија (вкрстено)			
ЕН			
20	ЕН 1	Бруто домашна потрошувачка на енергија, по гориво	COP на ЕУ: 5. I
21	ЕН 2	Енергетски интензитет на економијата	COP на ЕУ: 5. Енергија. II
22	ЕН 3	Крајна потрошувачка на енергија, по сектор	COP на ЕУ: 5. Енергија. II
23	ЕН 4	Бруто производство на електрична енергија, по гориво што се користи во електричните централи	COP на ЕУ: 5. Енергија. II
24	ЕН 5	Учество на електрична енергија што се произведува од обновливи извори на енергија во бруто потрошувачката на електрична енергија	COP на ЕУ: 5. Енергија. III
25	ЕН 6	Учество на главни извори на енергија во вкупното производство на електрична енергија од обновливи извори на енергија	COP на ЕУ: 5. Енергија. III
26	ЕН 7	Комбинирано производство на топлина	COP на ЕУ: 5.

27	ЕН 8	и енергија Енергетски интензитет на индустријата	Енергија. III COP на ЕУ: 5. Енергија. III
28	ЕН 9	Учество на биогорива во вкупната потрошувачка на горива во транспортот	COP на ЕУ: 5. Енергија. III
29	ЕН 10	Интензитет на јаглероддиоксид во потрошувачката на енергија	COP на ЕУ: 5. Климатски промени. III
30	ЕН 11	Потрошувачка на енергија во транспортот, по вид на транспорт	COP на ЕУ: 8. Растеж на транспортот. III
31	ЕН 12	Учество на енергија што се произведува од обновливи извори на енергија во бруто домашната потрошувачка на енергија	Дополнително предложени
32	ЕН 13	Инвестиции во проекти за обновливи извори на енергија	Дополнително предложени

**Рурален развој (вклучува земјоделство, шумарство, туризам)
PP-3, PP-Ш, PP-T**

33	PP-3 1	Инвестиции како % од БДП, по институционален сектор	COP на ЕУ:1.II.1
34	PP-3 2	Нето внатрешна миграција по главни старосни групи	COP на ЕУ:3.III.3
35	PP-3 3	Домашна потрошувачка на материјали и БДП по постојани цени	COP на ЕУ: 6.I.1a.
35	PP-3 4	Дел на површина што е под агро-еколошка поддршка на ЕУ во вкупната искористена земјоделска површина	COP на ЕУ: 6.II.5.
36	PP-3 5	Индекс на густина на добиток	COP на ЕУ: 6.II.6.
38	PP-Ш 1	Придонес на секторот шумарство во БДП	Подобрени паневропски показатели за одржливо управување со шуми ⁵ : С 6: Управување со други социоекономски функции и услови. 6.2
39	PP-Ш 2	Пошумена површина и квалитет на шуми	Дополнително предложени
40	PP-Ш 3	Работна сила во секторот шумарство	Подобрени паневропски

⁵ Подобрени паневропски показатели за одржливо управување со шуми, усвоени од Министерската конференција за заштита на шумите во Европа, Состанок на експертско ниво, 7-8 октомври 2002 година, Виена, Австрија

			показатели за одржливо управување со шуми: С 6: Управување со други социоекономски функции и услови. 6.5
41	PP-Ш 4	Недрвни добра	Подобрени паневропски показатели за одржливо управување со шуми: С 3: Одржување и поттикнување продуктивни функции на шумите (дрвни и не дрвни добра). 3.3
42	PP-T 1	Придонес на туризмот во БДП	Дополнително предложени
43	PP-T 2	Координирани активности меѓу засегнатите страни во туризмот	Дополнително предложени
44	PP-T 3	Пристигнување на меѓународни туристи по вид транспорт	Дополнително предложени
45	PP-T 4	Претпријатија со системи за управување со животната средина	COP на ЕУ: 6.II.7a.
46	PP-T 5	Ниво на инвестиции во туризмот по региони	Дополнително предложени

Социјални прашања (вклучува вработеност, образование, истражување и развој, јавно здравство, демографија)

СП-Враб, СП-Обр, СП-И и Р, СП-ЈЗ, СП-Дем

47	СП-Враб 1	Број на обучени лица во врска со политики на вработување и со социјален дијалог.	Дополнително предложени
48	СП-Враб 2	Вкупна стапка на вработеност	COP на ЕУ 1.III.14
49	СП-Враб 3	Стапка на вкупна долгорочна (и многу долгорочна) невработеност	COP на ЕУ 2.II.2 и 2.III.6
50	СП-Враб 4	Регионална анализа на стапката на вработеност	Дополнително предложени
51	СП-Враб 5	Стапка на невработеност	COP на ЕУ 1.IV.13
52	СП-Обр 1	Лица со завршено ниско образование	COP на ЕУ 2.III.2
53	СП-Обр 2	Учество на општински расходи за образование во вкупните расходи за образование	Дополнително предложени
54	СП-Обр 3	Јавни расходи за образование како %	COP на ЕУ 1.III.12

55	СП-Обр 4	од БДП Број на заеднички проекти меѓу универзитетите и приватниот сектор што се во подготовка или се спроведуваат	Дополнително предложени
56	СП-И и Р 1	Вкупни расходи за истражување и развој како % од БДП, СОП на ЕУ 1.III.11	СОП на ЕУ 1.1.3
57	СП-ЈЗ 1	Стапка на инциденца на рак	СОП на ЕУ 4.II.3
	СП-ЈЗ 2	Години на здрав живот	СОП на ЕУ 4.1.1
58	СП-ЈЗ 3	Процент на пушачи	СОП на ЕУ 4.II.3
59	СП-ЈЗ 4	Стапка на ризик од сиромаштија, по пол, возраст, степен на завршено образование, и по вид на домаќинство	СОП на ЕУ 2.III.1
60	СП-ЈЗ 5	Сериозни незгоди на работно место	СОП на ЕУ 4.II.6
61	СП-Дем 1	Вкупна стапка на плодност	СОП на ЕУ: 3
62	СП-Дем 2	Животен век на возраст од 65 години	СОП на ЕУ: 3
63	СП-Дем 3	Внатрешна миграција	СОП на ЕУ: 3
64	СП-Дем 4	Коефициент на старосна зависност на стари	СОП на ЕУ: 3
65	СП-Дем 5	Густина на население	Дополнително предложени

**SMiLEs (вклучувајќи транспорт и инфраструктура, и МСП и индустрија)
SMiLEs-T и И, SMiLEs**

66	SMiLEs-T и И 1	Инвестиции во транспортна инфраструктура	Дополнително предложени
67	SMiLEs-T и И 2	Километри на изградени делови од коридорите и дел од транспортната мрежа	Дополнително предложени
68	SMiLEs-T и И 3	Поделба на товарниот транспорт по видови	СОП на ЕУ: 8, S. транспорт III
69	SMiLEs-T и И 4	Поделба на патничкиот транспорт по видови	СОП на ЕУ: 8.S.
70	SMiLEs-T и И 5	Лица загинати при патни незгоди	СОП на ЕУ: 8, S. транспорт III
71	SMiLEs-T и И 6	Население поврзано со системи за третман на отпадни води	СОП на ЕУ: 7, Природни ресурси II
72	SMiLEs-T и И 7	Апстракција на подземни води како % од расположивите ресурси на подземни води	СОП на ЕУ: 7, Природни ресурси II
73	SMiLEs-T и И 8	Население поврзано со јавна мрежа за водоснабдување	Дополнително предложени
74	SMiLEs-T и	Загуби на вода при транспортот до	Дополнително

75	И 9 SMiLEs-T и И 10	крајните потрошувачи Процент на наводнувана територија	предложени Дополнително предложени
76	SMiLEs-T и И 11	Вкупна површина опфатена со стандардизирано управување со цврст отпад	Дополнително предложени
77	SMiLEs 1	ЕДВ (економска додадена вредност) во SMILES по сектор	Дополнително предложени
78	SMiLEs 2	Учество на SMILES во БДП на национално и на регионално ниво	Дополнително предложени
79	SMiLEs 3	Официјална развојна помош (ОДА) како % од бруто националниот доход	COP на ЕУ 10.I.1
80	SMiLEs 4	Доживотно учење	COP на ЕУ 1.III.9
81	SMiLEs 5	Вкупен раст на вработеноста во SMILES, по пол, стекнато образование, возраст	Дополнително предложени
82	SMiLEs 6	Учество на потрошувачка на производи со еко-етикета на ЕУ или национална еко-етикета	COP на ЕУ 6.III.7
83	SMiLEs 7	Инвестиции на SMILES во истражување и развој	Дополнително предложени
84	SMiLEs 8	Продуктивност на работната сила по сработен час	COP на ЕУ 1.II.2

Дефиниција на показателите на одржлив развој

Бр.	Упатување	Показател	Потекло
Политики и правна рамка (вкрстено)			
П и ПР			
1	П и ПР 1	Транспозиција на законодавството на Заедницата, по област на политики	COP на ЕУ: 9. Добро управување III
2	П и ПР 2	Административни трошоци наметнати со законодавството	COP на ЕУ: 9. Добро управување II
3	П и ПР 3	Е-влада, достапност преку Интернет	COP на ЕУ: 9. Добро управување III
4	П и ПР 4	Е-влада, употреба од страна на	COP на ЕУ: 9. Добро

5	П и ПР 5	поединци Спроведување на Националната стратегија за одржлив развој (НСОР).	управување III Дополнително предложени
6	П и ПР 6	Број на основи институции за креирање политики за одржлив развој и спроведување	Дополнително предложени
7	П и ПР 7	Број на подготвени стратегиски документи со димензија на одржлив развој (во различни сектори - економски, еколошки, социјален)	Дополнително предложени
8	П и ПР 8	Број на лица во релевантните институции обучени за одржлив развој	Дополнително предложени
9	П и ПР 9	Број на случаи на прекршок поднесени на суд, по област на политики	Дополнително предложени (врз основа на СОР на ЕУ 9.II.2)
10	П и ПР 10	Ниво на доверба на граѓаните во институциите на РМ	Дополнително предложени (врз основа на СОР на ЕУ 9. Добро управување I)

Име	Транспозиција на законодавството на Заедницата, по област на политики
Дефиниција	Со овој показател се прикажува ситуацијата поврзана со известувањето на земјите-членки и земјите-кандидатки (како што е Република Македонија) до Европската комисија за националните мерки за спроведување директиви во сите сектори (по област на политики). Применливи директиви се сите важечки директиви (не укинати) за кои истекла преодната фаза и кои треба да се спроведуваат во внатрешниот правен поредок на земјите-членки и во земјите-кандидатки (во рамки на рокот или пред референтниот датум) без оглед на фактот што една или повеќе земји-членки ги спроведуваат истите.
Единици	Процентот на директиви за кои е известно дека постојат мерки за спроведување во однос на вкупниот број директиви применливи на референтниот датум.
Од значење за	Овој показател може да се смета како мерка за кохерентност на политиките меѓу Европската унија и нејзините земји-членки (како и земји-кандидатки). Со него се индицира ефикасноста на спроведување на законодавството на Заедницата, што е многу важно за да се осигура функционална Заедница. Како што е наведено во Белата книга за европско владеење (СОМ 2001, 428) - „Ненавремената транспозиција, лошата транспозиција и неефикасното спроведување придонесуваат да се создаде јавен впечаток на Унија која што не дава резултати“. Покрај ова, транспозицијата на законодавството на Заедницата е обврска на земјите-кандидатки на ЕУ која што е утврдена во критериумите за членство во ЕУ.
Достапност и извор на информации	Национална програма за усвојување на правото на ЕУ (НПАА), ресорни министерства

Име	Административни трошоци наметнати со законодавството
Дефиниција	Административните трошоци се дефинирани како трошоци, наметнати со законодавството, за јавните органи, деловниот сектор, невладините организации и за граѓаните. Трошоците, или товар, треба да се разберат во широка смисла, и вклучуваат кој било финансиски или административен товар.
Единици	Цената на административната активност помножена со редовноста, и помножена со бројот на вклучените субјекти.
Од значење за	Транспозицијата на законодавството на Заедницата, како и воведувањето концепт, политика и стратегија за одржлив развој содржат голем административен товар што може да влијае на напредокот на одржливиот развој во РМ.
Достапност и извор на информации	Министерство за финансии, ресорни министерства и други јавни органи, деловни субјекти, граѓани.

Име	Е-влада, достапност преку Интернет
Дефиниција	Со овој показател се мери достапноста на јавните услуги преку Интернет, вклучувајќи пристап до информации на веб-страниците на јавните органи и можност за електронско решавање случаи во целост (од апликација до обезбедување услуга).
Единици	Процент на јавни услуги достапни на Интернет
Од значење за	Целта на е-влада е да развие модерни јавни услуги и динамична средина за граѓаните и стопанските дејности. Ова е предуслов за обезбедување ефикасни јавни услуги, како и за градење конкурентна и динамична економија базирана на знаење, способна за одржлив економски раст со повеќе и подобри работни места и поголема социјална кохезија.
Достапност и извор на информации	Веб-страниците на Владата, ресорните министерства и другите релевантни институции

Име	Е-влада, употреба од страна на поединци
Дефиниција	Со овој показател се мери интеракцијата на граѓаните со јавните органи преку Интернет за една или повеќе од следниве активности: добивање информации од веб-страниците на јавните органи, симнување официјални формулари, испраќање пополнети формулари
Единици	Процент на поединци на возраст од 16 до 74 години кои користеле Интернет во последните три месеци за интеракција со јавните органи
Од значење за	Овој показател е наменет за мерење на пристапноста на јавни услуги преку Интернет за граѓаните и стопанските дејности. Веројатно е дека е тесно поврзана со вкупниот степен на пристап до Интернет на населението. Зголемената употреба на е-влада треба да сигнализира де-факто поголема отвореност на јавната администрација, што придонесува кон поголемо учество на општата јавност, како и подобар пристап на населението до Интернет.
Достапност и извор на информации	Веб-страниците на Владата, ресорните министерства и другите релевантни институции

Име	Спроведување на Националната стратегија за одржлив развој (НСОР)
Дефиниција	Со овој показател се мери ефикасноста на спроведувањето на НСОР преку исполнување на целите и резултатите утврдени во акциониот план за НСОР. За оцена на статусот и напредокот на спроведувањето на НСОР, може да се користат показателите на одржлив развој.
Единици	Процент на исполнети цели и резултати утврдени во акциониот план за НСОР (на годишно ниво).
Од значење за	НСОР е главен документ за политиката на одржлив развој, и претставува основа за интеграција на одржливиот развој на сите нивоа на политика и администрација. Се очекува дека владините сектори, регионалните развојни агенции, локалните власти, владините агенции и други институции ќе придонесат кон постигнување одржлив развој во земјата, преку спроведување на НСОР.
Достапност и извор на информации	Акционен план за НСОР, Министерство за животна средина и просторно планирање и други релевантни ресорни министерства

Име	Број на основани институции за креирање политики за одржлив развој и спроведување
Дефиниција	Со овој показател се мери воспоставувањето институционална рамка за одржлив развој, која што се содржи од релевантни институции чија заложба е да водат политика на одржлив развој, да структурираат интеракција во полето на одржливиот развој, да обезбедат основни правила и да ги координираат активностите на сите учесници, вклучувајќи ги и граѓаните.
Единици	Вкупниот број на утврдени/адаптирани/приспособени институции релевантни за креирање политики на одржлив развој и нивно спроведување
Од значење за	Проблеми со одржливиот развој се појавуваат на ниво поединци, домаќинства, на локално, регионално, национално и глобално ниво, као и меѓу овие нивоа, на краток и на долг рок, и затоа реакциите на политиката на одржлив развој и управувањето со држлив развој мора да бидат во тек и да ги координираат сите овие работи. За управување со динамичната интеракција на времето и просторот и на надлежностите и процесите на политики потребни се институции релевантни за креирање политики на одржлив развој и нивно спроведување. Ако институциите не се соодветни, земјата тешко ќе напредува кон иднина која е економски, социолошки и еколошки одржлива.
Достапност и извор на информации	Министерство за животна средина и просторно планирање и други релевантни ресорни министерства, НВО

Име	Број на подготвени стратегиски документи со димензија на одржлив развој (во различни сектори - економски, еколошки, социјален)
Дефиниција	Со овој индикатор се прикажува вклучувањето на димензијата на одржлив развој во секторските стратегиски документи. Интердисциплинарноста на одржливиот развој ја имплицира потребата од воведување димензија на одржлив развој во секторските стратегиски документи, како предуслов за спроведување на политиката на одржлив

	развој и за реализација на целите и резултатите на НСОР.
Единици	Вкупен број на секторски стратегиски документи кои ја вклучуваат димензијата на одржлив развој (на годишно ниво).
Од значење за	Одржливиот развој е насочен кон подобар квалитет на живот за сите, денес и за идните генерации. Оваа цел треба да се следи на интегриран начин преку одржлива, иновативна и продуктивна економија со висок степен на вработеност, општество кое поттикнува социјална вклученост, одржливи заедници и лична благосостојба, на начини со кои што се заштитува животната средина и се оптимизира употребата на ресурси и на енергија. За тоа е потребна интегрална перцепција на проблемите при креирањето политики и интеграција на димензијата на одржлив развој во секторските политики.
Достапност и извор на информации	Министерство за животна средина и просторно планирање, ресорните министерства и другите релевантни институции за одржлив развој

Име	Број на лица во релевантните институции обучени за одржлив развој
Дефиниција	Со овој индикатор се прикажува градењето капацитет за одржлив развој во јавната администрација, преку едукација и обуки за одржлив развој за вработените во институциите. Градењето капацитет за одржлив развој треба да опфати економска, социо-културолошка и еколошка перспектива, и да формира персонал и институции способни за ефикасно спроведување на НСОР и за ширење на концептот одржлив развој на основно ниво.
Единици	Вкупниот број лица обучени за одржлив развој во институциите на јавната администрација, по конкретна перспектива (економска, социо-културолошка и еколошка) на годишно ниво.
Од значење за	Основниот предуслов за одржлив развој е дека само обучени, добро информирани лица може да имаат значајна позитивна улога во процесот на одржлив развој. Ова главно се однесува на персоналот на јавната администрација директно вклучен во процесот на креирање политики за одржлив развој и спроведување на НСОР, но ги опфаќа и сите друго сектори на општеството, од деловни лица до граѓани во најоддалечените области.
Достапност и извор на информации	Министерство за животна средина и просторно планирање и релевантни институции за одржлив развој

Име	Број на случаи на прекршок поднесени на суд, по област на политики
Дефиниција	Бројот на случаи на прекршок ја отсликува неуспешноста на државните институции да ги спроведат договорените мерки за политики. Според тоа, со расчленување по област на политика може да се добие индикација за напредокот во конкретни области релевантни за одржлив развој. Со зголемување на транспозицијата на законодавството на Заедницата веројатно ќе се намали бројот на прекршоци.
Единици	Вкупен број нови активности (по област на политика) за неуспешноста на државата да ги исполни своите обврски поднесени на суд.
Од значење за	Со овој индикатор се мери спроведувањето на националните закони во однос на одржлив развој и се дава увид во области кои претставуваат тешкотија, како и во проблематичните области при транспозиција на

	законодавството на Заедницата.
Достапност и извор на информации	Ограничена достапност на податоци Архивите на судот

Име	Ниво на доверба на граѓаните во институциите на РМ
Дефиниција	Нивото на доверба на граѓаните во институциите на РМ (парламент, претседател на државата и премиер) се изразува преку позитивни мислења (луѓе кои изјавуваат дека 'имаат доверба') за конкретна институција. Овој индикатор се заснова на анкета што се врши еднаш или двапати годишно. Потенцијални одговори на прашањето за нивото на доверба вклучуваат 'имам доверба', 'немам доверба', 'не знам' или 'немам одговор'. Довербата не е прецизно дефинирана и може да остави простор за толкување од страна на лицата кои ја спроведуваат анкетата.
Единици	Процент на анкетирани лица кои имаат доверба во институциите (парламент, претседател на државата и премиер)
Од значење за	Со овој показател се мери довербата во институциите на РМ. Довербата во институциите треба да биде клучна за мерење на примената на некои принципи што се основни за добро управување: одговорност, ефективност и кохерентност. Како и да е, при толкување на овој показател, треба да се земе предвид ниското ниво на јавна свест за различните институции на ЕУ.
Достапност и извор на информации	Моментно, достапни се анкетите на Брига Галуп (секои шест месеци) Државниот завод за статистика треба да воведо редовни анкети.

Животна средина (вкрстено) ЖС

11	ЖС 1	Вкупна емисија на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина	COP на ЕУ 5.1.1
12	ЖС 2	Индекс на биоразновидност	COP на ЕУ 7.1.1
13	ЖС 3	Риба уловена надвор од безбедни биолошки граници	COP на ЕУ 7.1.2
14	ЖС 4	Спроведување на националната програма за еколошки мониторинг	Дополнително предложени
15	ЖС 5	Ефективност на механизмот за известување за животната средина	Дополнително предложени
16	ЖС 6	Алокација во државниот буџет за животна средина	Дополнително предложени
17	ЖС 7	Расходи за државни инвестиции во животната средина	Дополнително предложени
18	ЖС 8	Вкупна територија опфатена со системи за еколошко обновување	Дополнително предложени
19	ЖС 9	Спроведување на принципот „загадувачот плаќа“.	Дополнително предложени

Име	Вкупна емисија на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина
Дефиниција	Со овој показател се прикажуваат движењата на вкупната антропогена емисија на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина регулирана со Протоколот од Кјото („Кјото кошница“): јаглероддиоксид (CO ₂), метан (CH ₄), азотен оксид (N ₂ O) и таканаречените Ф-гасови (хидрофлуоројаглероди, перфлуоројаглероди и сулфур хексафлуорид (SF ₆)). Секој гас се мери преку својот потенцијал за глобално затоплување и се собираат за да се добие вкупната емисија на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина, во еквивалент на CO ₂ . Поради несигурноста на методите на пресметка, се исклучуваат емисијата и апсорбентите предизвикани од промени на намената на земјиште и на шумите.
Единици	Процент (со показателот се прикажува вкупната годишна емисија како процент од емисијата во годината земена како основа)
Од значење за	Различни видови енергија, земјоделски практики, управување со отпад
Достапност и извор на информации	Податоци за гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина, Национална комуникација според Рамковната конвенција на ОН за климатски промени
Име	Риба уловена надвор од безбедни биолошки граници
Дефиниција	Со овој показател се прикажува процентот на риби уловени во државни води кои се земени од јата за кои се смета дека се надвор од безбедните биолошки граници. Во општа смисла, се смета дека јато е во безбедни биолошки граници ако неговата постојна биомаса е над претпазливото ниво пропишано од Меѓународниот совет за истражување на морето, што во суштина гарантира висока веројатност дека јатото ќе биде способно само да се пополни.
Единици	Процент (дел на риби уловени од јата надвор од безбедните биолошки граници).
Од значење за	Одржливи рибници се еден од клучните цели на стратегијата за одржлив развој. Советот во Гетеборг истакна дека, врз основа на широка политичка дебата, со прегледот на заедничката политика за рибарство во 2002 година треба да се разгледа вкупниот притисок во рибарството, преку приспособување на напорите на

	<p>ЕУ во рибарството на нивото на расположивите ресурси, имајќи го предвид социјалното влијание и потребата за избегнување прекумерно ловење риба. Со прегледот на заедничката политика за рибарство во декември 2002 година се стави посебен акцент на овие потреби и последователните законодавни активности се приспособени главно за постигнување на овие цели.</p>
Достапност и извор на информации	<p>Податоците ќе бидат достапни по воспоставување на соодветен систем за следење и еколошки информативен систем. Извори се: МЖСПП, Државен завод за статистика.</p>
Име	Спроведување на националната програма за еколошки мониторинг
Дефиниција	<p>Со овој показател се прикажува нивото на развој и спроведувањето на национална програма за еколошки мониторинг во РМ.</p>
Единици	<p>Број на национални и меѓународни научни и истражувачки институции вклучени, со договор, во редовната програма за еколошки мониторинг.</p>
Од значење за	<p>Правилен систем за еколошки мониторинг е предуслов за кој било чекор во процесот на носење одлуки за заштита и подобрување на животната средина. Еколошките информации се почетна точка за сите еколошки активности. Тоа може да се информации за степенот на загаденост, за неговото влијание врз човековото здравје или врз природата, за субјектите одговорни за загаденоста, за извори за финансирање еколошки цели, или за активности на еколошки организации.</p>
Достапност и извор на информации	<p>МЖСПП.</p>
Име	Ефективност на механизмот за известување за животната средина
Дефиниција	<p>Со овој показател се мери нивото на комуникација меѓу општата јавност и јавните органи за екологија.</p>
Единици	<p>Процент (дел на поединци на возраст од 16 до 74 години кои користеле Интернет во последните три месеци за интеракција со јавните органи (односно,</p>

Од значење за	користеле Интернет за една или повеќе од следниве активности: добивање информации од веб-страниците на јавните органи, симнување официјални формулари, испраќање пополнети формулари).
Достапност и извор на информации	Правилната стандардизација и дигитализација на информативните системи за екологија и просторно планирање во Македонија се многу значајни за корисниците како што се општините, субјектите одговорни за урбано планирање, управувачите со природни ресурси, лицата кои подготвуваат процена на влијанието врз животната средина, НВО, научниците и други лица, за да можат лесно да добијат и користат информации од базите на податоци за просторното планирање. МЖСПП. Државен завод за статистика; Агенција за просторно планирање.
Име	Алокација во државниот буџет за животна средина
Дефиниција	Алокација на буџетска финансиска поддршка за реални проекти и мерки на заштита во областа на екологијата.
Единици	Процент од вкупниот годишен буџет.
Од значење за	Во следната деценија, потребни се значителни инвестиции за да се исполнат стандардите на ЕУ. Со овие инвестиции ќе се создадат поголеми придобивки во смисла на подобро здравје, зачувување на природните ресурси и поголема конкурентност на земјата. Според тоа, македонската Влада треба да ги зголеми јавните средства наменети за финансирање на заштитата на животната средина.
Достапност и извор на информации	МЖСПП. Државен завод за статистика
Име	Расходи за државни инвестиции во животната средина
Дефиниција	Вкупни државни расходи за еколошки проекти, апликации и заштитни мерки
Единици	Процент од вкупните државни расходи

Од значење за	Со овој показател се изразува вкупното препознавање и разгледување на екологијата како еден од столбовите за одржлив развој на национално ниво. Сите имаат одговорност во напорите за заштита на животната средина: загадувачите - да го намалат загадувањето; Владата - да ги мобилизира финансиските ресурси потребни за инвестиции во екологијата. Најпрво треба да се финансираат инвестициите во јавната инфраструктура и подоцна средствата се враќаат преку давачки за услуги.
Достапност и извор на информации	Државен завод за статистика
Име	Вкупна територија опфатена со системи за еколошко обновување
Дефиниција	Системот за еколошко обновување е збир од еколошки конструкции со кои се формираат полувештачки мочуришта главно наменети за контрола на загадување на отпадни води и обновување, но исто така и за чистење депонии, заштита од поплави, чистење почва од тешки метали, заштита од бучава и заштита од атмосферско загадување, итн.
Единици	Процент од вкупната територија
Од значење за	Во РМ нема инсталирани и функционирачки системи за еколошко обновување. Со нивна промоција и функционално воспоставување не само што ќе се придонесе кон обновување и подобрување на животната средина, туку и ќе се создадат нови работни места, значително поевтини но ефективни инвестиции во екологијата и развој на чиста технологија. Тие се особено релевантни за одржливи земјоделски практики, еко-туризам и рурален развој.
Достапност и извор на информации	Државен завод за статистика; Агенција за просторно планирање.

Енергија (вкрстено)
ЕН

20	ЕН 1	Бруто домашна потрошувачка на енергија, по гориво	COP на ЕУ: 5. I
21	ЕН 2	Енергетски интензитет на економијата	COP на ЕУ: 5. Енергија. II
22	ЕН 3	Крајна потрошувачка на енергија, по сектор	COP на ЕУ: 5. Енергија. II
23	ЕН 4	Бруто производство на електрична енергија, по гориво што се користи во електричните центри	COP на ЕУ: 5. Енергија. II
24	ЕН 5	Учество на електрична енергија што се произведува од обновливи извори на енергија во бруто потрошувачката на електрична енергија	COP на ЕУ: 5. Енергија. III
25	ЕН 6	Учество на главни извори на енергија во вкупното производство на електрична енергија од обновливи извори на енергија	COP на ЕУ: 5. Енергија. III
26	ЕН 7	Комбинирано производство на топлина и енергија	COP на ЕУ: 5. Енергија. III
27	ЕН 8	Енергетски интензитет на индустријата	COP на ЕУ: 5. Енергија. III
28	ЕН 9	Учество на биогорива во вкупната потрошувачка на горива во транспортот	COP на ЕУ: 5. Енергија. III
29	ЕН 10	Интензитет на јаглероддиоксид во потрошувачката на енергија	COP на ЕУ: 5. Климатски промени. III
30	ЕН 11	Потрошувачка на енергија во транспортот, по вид на транспорт	COP на ЕУ: 8. Растеж на транспортот. III
31	ЕН 12	Учество на енергија што се произведува од обновливи извори на енергија во бруто домашната потрошувачка на енергија	Дополнително предложени
32	ЕН 13	Инвестиции во проекти за обновливи извори на енергија	Дополнително предложени

Име	Бруто домашна потрошувачка на енергија, по гориво
Дефиниција	Бруто домашна потрошувачка на енергија е количината на енергија што се троши во рамки на границите на една земја. Таа се пресметува како збир од вкупното домашно производство на енергија и увозот на енергија, минус извозот на енергија. Овој показател се дели на главните класи на извори на енергија.
Единици	Еквивалент на тон нафта

Од значење за	Овој показател е основен за разбирање на безбедноста на залихите, емисијата на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина, емисија на загадувачи на воздухот
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси
Име Дефиниција	Енергетски интензитет на економијата Енергетски интензитет на економијата е коефициентот меѓу бруто домашната потрошувачка на енергија и бруто домашниот производ (БДП) пресметан за календарска година.
Единици	Еквивалент на тон нафта по единица од БДП (бројките за БДП се земаат по константни цели за да се избегне влијанието на инфлацијата)
Од значење за	Со енергетскиот интензитет се мери колку енергија се користи за да се произведе една единица економски учинок и се идентификува до кој степен постои одделување меѓу потрошувачката на енергија и економскиот растеж.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси
Име Дефиниција	Крајна потрошувачка на енергија, по сектор Крајна потрошувачка на енергија е енергијата што се обезбедува за крајниот потрошувач за сите корисници на енергија. Главни сектори што се разгледуваат се следниве: индустрија, транспорт, домаќинства и услуги, земјоделство.
Единици	Еквивалент на тон нафта
Од значење за	Треба да се набљудуваат трендовите во крајната потрошувачка на енергија за да се идентификуваат области на растеж и да се овозможи развој на соодветни мерки, така што би се задоволиле националните потреби за енергија, истовремено намалувајќи го негативното влијание врз животната средина.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси
Име	Бруто производство на електрична енергија, по

Дефиниција	гориво Бруто производство на електрична енергија е бруто електричната енергија произведена во сите видови електрични централи. Разгледани се следниве горива: јаглен и лигнит, нафта, гас, обновливи извори на енергија.
Единици Од значење за	kWh (киловат часови) Смесата на горива употребени за производство на електрична енергија директно влијае на емисијата на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина. Производството на електрична енергија е под влијание на плановите за производство и потрошувачка, а особено на потрошувачката на електрична енергија од страна на домаќинствата.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси
Име	Учество на електрична енергија што се произведува од обновливи извори на енергија во бруто потрошувачката на електрична енергија
Дефиниција	Делот на електрична енергија од обновливи извори на енергија се изразува како процент од бруто националната потрошувачка на електрична енергија. Бруто националната потрошувачка на електрична енергија е збир од вкупното домашно производство на електрична енергија и увозот на електрична енергија, минус извозот. Електричната енергија произведена од обновливи извори на енергија се состои од производство на енергија од хидроцентрали (не вклучувајќи акумулациони хидроцентрали), од ветар, соларна, геотермална и електрична енергија од биомаса/отпад.
Единици Од значење за	Процент Обновливите горива се значајни алатки во борбата за намалување емисија на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина, за диверзификација на извори на енергија и за намалување на увозот на енергија.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси
Име	Учество на главни извори на енергија во вкупното

Дефиниција	производство на електрична енергија од обновливи извори на енергија Електричната енергија произведена од обновливи извори на енергија се состои од производство на енергија од хидроцентрали (не вклучувајќи акумулациони хидроцентрали), од ветар, соларна, геотермална и електрична енергија од биомаса/отпад.
Единици	Процент
Од значење за	Обновливите горива се значајни алатки во борбата за намалување емисија на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина, за диверзификација на извори на енергија и за намалување на увозот на енергија.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси
Име	Комбинирано производство на топлина и енергија
Дефиниција	Комбинирано производство на топлина и енергија е енергијата (електрична енергија и топлинска енергија) произведена во комбинирани термоелектрични централи.
Единици	J (џули)
Од значење за	Со овој показател се прикажува нивото на користење на напредни технологии за производство на енергија.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси
Име	Енергетски интензитет на индустријата
Дефиниција	Користење на енергијата по единица додадена вредност во индустрискиот сектор
Единици	Еквивалент на тон нафта за американски долар
Од значење за	Со овој показател се следи процесот на реструктуирање на индустријата (преод кон послабо енергетско интензивни индустрии)
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси
Име	Учество на биогорива во вкупната потрошувачка на горива во транспортот
Дефиниција	Учество на биогорива во вкупната потрошувачка на горива во транспортот

Единици Од значење за	Процент Со поширока употреба на биогорива ќе се намали еколошкиот ефект на транспортот, а особено емисијата на загадувачи на воздух и на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина. Исто така, ќе има влијание и на економијата, на пример преку диверзификација на производство и работни места во земјоделството, и преку намалување на зависноста од нафтени производи.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси
Име	Интензитет на јаглероддиоксид во потрошувачката на енергија
Дефиниција	Со интензитетот на јаглероддиоксид во потрошувачката на енергија се споредува емисијата на јаглероддиоксид од потрошувачката на енергија со бруто домашната потрошувачка на енергија.
Единици Од значење за	Тони јаглероддиоксид по еквивалент на тон нафта Со овој показател се прикажува квалитетот на националната мешавина на горива.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси, како и од Националниот инвентар на емисија на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина. Во отсуство на национални фактори на емисија за горивата, тие може да се најдат во Методологијата за национален инвентар на емисија на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина на Меѓувладиниот панел за климатски промени.
Име	Потрошувачка на енергија во транспортот, по вид на транспорт
Дефиниција	Потрошувачката на енергија во транспортот, по вид на транспорт, се однесува на енергијата што се троши во сите видови транспорт (патен, железнички и воздушен).
Единици Од значење за	Еквивалент на тон нафта Потрошувачката на енергија во транспортот е една од главните компоненти на бруто домашната потрошувачка на енергија и крајната потрошувачка на енергија, и има влијание на енергетскиот интензитет на економијата. Исто така, потрошувачка на енергија

	<p>во транспортот придонесува кон емисија на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина. Бидејќи транспортот особено е зависен од нафтените производи, кои имаат високи коефициенти на јаглероддиоксид, тој има силно влијание врз интензитетот на јаглероддиоксид на потрошувачката на енергија.</p>
Достапност и извор на информации	<p>Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси. Исто така, Министерството за транспорт и врски и Министерството за внатрешни работи може да бидат извори на податоци.</p>
Име	Учество на енергија што се произведува од обновливи извори на енергија во бруто домашната потрошувачка на енергија
Дефиниција	<p>Енергијата произведена од обновливи извори на енергија се состои од енергија произведена од хидроцентрали (не вклучувајќи акумулациони хидроцентрали), од ветар, соларна, геотермална и енергија од биомаса/отпад.</p>
Единици	Процент
Од значење за	<p>Обновливите горива се значајни алатки во борбата за намалување емисија на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина, за диверзификација на извори на енергија и за намалување на увозот на енергија.</p>
Достапност и извор на информации	<p>Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од енергетските биланси</p>
Име	Инвестиции во проекти за обновливи извори на енергија
Дефиниција	<p>Годишни капитални вложувања во проекти за обновливи извори на енергија, вклучувајќи приватни и јавни, како и домашни и странски вложувања</p>
Единици	Евро
Од значење за	<p>Овој показател е релевантен за квалитетот и нивото на развој на „окружување кое овозможува обновливи извори на енергија“ – институционално, легислативно/регулаторно, јавна свест</p>
Достапност и извор на информации	<p>Потребните податоци може да се добијат од Агенцијата за енергетика, Министерството за економија, Македонската банка за поддршка на</p>

развојот, Агенцијата за странски инвестиции,
Стопанската комора.

**Рурален развој (вклучува земјоделство, шумарство, туризам)
PP-3, PP-Ш, PP-Т**

33	PP-3 1	Инвестиции како % од БДП, по институционален сектор	COP на ЕУ:1.II.1
34	PP-3 2	Нето внатрешна миграција по главни старосни групи	COP на ЕУ:3.III.3
35	PP-3 3	Домашна потрошувачка на материјали и БДП по постојани цени	COP на ЕУ: 6.I.1a.
35	PP-3 4	Дел на површина што е под агро-еколошка поддршка на ЕУ во вкупната искористена земјоделска површина	COP на ЕУ: 6.II.5.
36	PP-3 5	Индекс на густина на добиток	COP на ЕУ: 6.II.6.
38	PP-Ш 1	Придонес на секторот шумарство во БДП	Подобрени паневропски показатели за одржливо управување со шуми: С 6: Одржување други социоекономски функции и услови. 6.2
39	PP-Ш 2	Пошумена површина и квалитет на шуми	Дополнително предложени
40	PP-Ш 3	Работна сила во секторот шумарство	Подобрени паневропски показатели за одржливо управување со шуми: С 6: Одржување други социоекономски функции и услови. 6.5
41	PP-Ш 4	Недрвни добра	Подобрени паневропски показатели за одржливо управување со шуми: С 3: Одржување и поттикнување

⁶ Подобрени паневропски показатели за одржливо управување со шуми, усвоени од Министерската конференција за заштита на шумите во Европа, Состанок на експертско ниво, 7-8 октомври 2002 година, Виена, Австрија.

42	PP-T 1	Придонес на туризмот во БДП	продуктивни функции на шумите (дрвни и недрвни добра). 3.3
43	PP-T 2	Координирани активности меѓу засегнатите страни во туризмот	Дополнително предложени
44	PP-T 3	Пристигнување на меѓународни туристи по вид транспорт	Дополнително предложени
45	PP-T 4	Претпријатија со системи за управување со животната средина	Дополнително предложени
46	PP-T 5	Ниво на инвестиции во туризмот по региони	СОП на ЕУ: 6.II.7a.

Име

Инвестиции како % од БДП, по институционален сектор

Дефиниција

Овој показател е дефиниран како формирање бруто основен капитал изразен како процент од БДП, за јавниот и деловниот сектор. Формирање бруто основен капитал се состои од стекнувања на резидентни производители, минус продажба на основни средства, плус одредени додатоци на вредноста на непроизведените (вообичаено природни) средства реализирани со производна активност. Формирање бруто основен капитал вклучува стекнување минус продажба на згради, градби, машинерија и опрема, истражување минерали, компјутерски софтвер, литературни или уметнички оригинали. Исто така, вклучува и одредени додатоци на вредноста на непроизведените средства реализирани со производна активност, главно опфаќајќи подобрувања на земјиште, како на пример сушење мочуришта.

Единици

Процент од БДП

Од значење за Македонија во согласност со нашата стратегија

Нивото на инвестиции по сектор е релевантно за Република Македонија, во согласност со гледиштето на ЕУ за релевантност, особено за сектори како што се земјоделство и рурален развој и SMILE. Покрај тоа, силна синергија на овие два масивни сектори ќе доведе до силно влијание на речиси сите други сектори во земјата, од гледиште на одржлив развој.

Релевантност во согласност со стратегијата на ЕУ	<p>Сигналите добиени со овој показател за одржлив развој ќе бидат цврсти напатствија за процесот на одржлив развој во Република Македонија.</p> <p>Со коефициентот се прикажува делот од БДП што се употребува за бруто инвестиции (наместо да се употреби, на пример, за потрошувачка или извоз). Со стекнувањето капитални добра како што се згради, машинерија и превозна опрема во приватниот и јавниот сектор до голем степен се утврдуваат идните економски резултати на општеството преку продлабочување и проширување на основниот капитал, или како физички капитал или како знаење. Според тоа, заедно со сè поголемата понуда на работна сила, тоа влијае директно на потенцијалните стапки на растеж. Од перспектива на одржлив развој, клучен е придонесот кон подобри работни места и подобрување на еко-ефикасноста.</p>
Достапност и извор на информации	<p>Потребните податоци треба да се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика</p>
Име	Нето внатрешна миграција по главни старосни групи
Дефиниција	Внатрешна миграција и нето билансот меѓу имиграција во одредена област и емиграција од истата, изразена како број на лица.
Единици	Број на лица кои мигрираат годишно
Од значење за Македонија во согласност со нашата стратегија	<p>Внатрешната миграција од рурални кон ургани региони е еден од големите проблеми во Република Македонија. Ако регионалниот и руралниот развој е оптимален и соодветен, нето билансот меѓу имиграцијата, особено кон Скопје или кон други големи градови и емиграцијата од рурални области од различни македонски региони и општини, изразени како број на лица, може да биде многу силен показател за одржлив развој за Македонија. Други аспекти од други сектори може да ја поддржат сегашната релевантност на овој показател на ЕУ, особено од димензијата на проблемите со еднаков регионален развој и „одлив на мозоци“. Овој показател може да се користи за следење на миграцијата во Македонија од рурални во урбани области, меѓу</p>

региони и надвор од Македонија. На крај, трите столба на одржлив развој може да бидат под силно негативно влијание на овој мултикомплексен процес во оваа фаза на македонскиот развој, што е многу значајна причина за избор на овој показател за одржлив развој на ЕУ.

Релевантност во согласност со стратегијата на ЕУ

ЕУ, како „територија на слобода, безбедност и правда“ има длабока традиција како засолниште за барателите на азил и бегалците. Ако мора да се преземат мерки против незаконска миграција, бидејќи предизвикува проблеми поврзани со интеграција на новодојдените и може да го зголеми шверцот со луѓе, незаконско вработување и дури и тероризам, законската миграција може да има значајна улога во зајакнување на економијата базирана на знаење во Европа, во унапредување на економскиот развој, а со тоа придонесувајќи кон спроведување на стратегијата од Лисабон. Таа може да има и улога во партнерствата со трети земји. Покрај тоа, имиграцијата се смета дека е шанса да се урамнотежат ефектите од стареење на населението, кое резултира од зголемениот век на живот и намалената плодност.

Достапност и извор на информации

Не се достапни
Можни извори се: Државен завод за статистика и локални власти (регионални или општински)

Име

Домашна потрошувачка на материјали и БДП по постојани цени

Дефиниција

Со домашната потрошувачка на материјали се мери вкупниот износ на материјал што директно се користи во економијата. Таа се дефинира како сите материјали кои директно влегуваат во националната економија (користење на домашна екстракција плус увоз), минус материјалите што се извезуваат. Во економска смисла, со домашната потрошувачка на материјали се изразува потрошувачката на резидентите на националната економија. Извозот се одзема за да се направи разлика меѓу потрошувачката поттикната од домашна побарувачка и потрошувачката на извозните пазари. Таа се дефинира на ист начин како и другите клучни физички показатели како што е бруто домашна потрошувачка на енергија, и е показател на потрошувачките најсличен до БДП, во

смисла на еднаквост со агрегатите на националните сметки. Во еколошка смисла, домашната потрошувачка на материјали е застапник за сите притисоци поврзани со употребата на материјали во економијата на една земја во текот на нивниот животен век, независно од тоа дали притисоците настанале во самата земја или во земјата од каде материјалот е увезен.

Единици

Тони (две главни категории се сировини добиени со домашна екстракција и увоз во тони)

Од значење за Македонија во согласност со нашата стратегија

Домашната потрошувачка на материјали е релевантна за Република Македонија, во согласност со гледиштето на ЕУ за релевантност, особено за сектори како што се земјоделство и рурален развој и SMILE. Покрај тоа, силна синергија на овие два масивни сектори ќе доведе до силно влијание на речиси сите други сектори во земјата, од гледиште на одржлив развој. Во оваа развојна фаза, секторите земјоделство и рурален развој и СМИЛЕ треба да започнат урамнотежен развој преку градењето конкурентност на домашното производство за квалитетна самоснабдување на слободниот пазар. Со појак капацитет, овие сектори треба да преземат активности за замена на масивните нискоквалитетни производи од увоз во согласност со правилата на СТО, но со цврста заложба за шестата акциона програма за животна средина (БЕАП). Исто така, за ова потребно е „да се постигне одделување на употребата на ресурси од економскиот растеж, преку значително подобрена ефикасност на ресурсите, дематеријализација на економијата и намалување на отпадот“, особено во земјите во развој како што е Република Македонија.

Релевантност во согласност со стратегијата на ЕУ

Во стратегијата на ЕУ за одржлив развој се истакнува стратегиската цел за прекинување на врската меѓу економскиот растеж, употребата на ресурси и создавањето отпад. Исто така, во шестата акциона програма за животна средина (БЕАП) се бара „да се постигне одделување на употребата на ресурси од економскиот растеж, преку значително подобрена ефикасност на ресурсите, дематеријализација на економијата и намалување на отпадот“. Како дел од спроведувањето на БЕАП, Европската комисија

	<p>развија тематска стратегија за одржливо користење на природните ресурси, со која ќе се идентификуваат приоритетни области за интервенција со политики. Со домашната потрошувачка на материјали се обезбедува процена на апсолутното ниво на употребата на ретките ресурси, и во комбинација со БДП, се обезбедува и увид дали се врши одделување на употребата на природни ресурси од економскиот растеж.</p>
Достапност и извор на информации	<p>Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика</p>
Име	<p>Дел на површина што е под агро-еколошка поддршка на ЕУ во вкупната искористена земјоделска површина</p>
Дефиниција	<p>Со овој показател се следат трендовите во земјоделското земјиште вклучено во агроеколошките мерки, изразено како дел од вкупната искористена земјоделска површина. Податоците вклучуваат агроеколошки договори во согласност со Регулатива (ЕЕЗ) 2078/1992 и договори потпишани во 2000-2002 година според постојната Регулатива (ЕЗ) 1257/1999.</p>
Единици	<p>Процент (дел на искористена земјоделска површина вклучена во агроеколошки мерки)</p>
Од значење за Македонија во согласност со нашата стратегија	<p>Република Македонија има компаративни предности со релативно незагадена почва, која служи како основа за промоција на еколошко земјоделство. Сепак, иако е донесен Законот за органско земјоделско производство, нема други значајни активности за поттикнување на екологијата во земјоделството. Република Македонија, како другите земји во транзиција од централна и источна Европа, го започна процесот на реформи кон пазарна економија. Како дел од програмата за економски развој, Република Македонија ги креира своите еколошки политики и идентификува приоритетни активности за заштита на човековото здравје и на животната средина и за употреба на природните ресурси на одржлив начин. Овие политики и активности се конзистентни со „Акционата програма за заштита на животната средина за централна и источна Европа“ (ЕАП), документ усвоен на Министерската конференција во Луцерн во 1993 година. Во постигнување на целите за заштита на животната средина, Владата на Република Македонија подготви</p>

Национален еколошки акционен план (НЕАП I и II). Треба да се забележи дека претходно еколошките проблеми не беа разгледувани ниту во законодавството за земјоделство, ниту во земјоделските политики. Наш приоритет во следниов период ќе биде идентификација на проблемите и приоритетни активности што треба да се преземат во интеграцијата на еколошките прашања во земјоделството. Македонија се заложува да ја подобри екологијата во земјоделството како што е во ЕУ. Со развојот на агроеколошки показатели ќе се обезбеди начин за процена на сè поголемата интеракцијата меѓу земјоделството и екологијата. Во овој однос, веќе е започната подготовката на главните цели и нивните показатели.⁷

Релевантност во согласност со стратегијата на ЕУ

Агроеколошките мерки се креирани за да ги охрабрат земјоделците да ја заштитат и збогатат животната средина на своите фарми. Земјоделците се обврзуваат, на минимум пет години, да усвојат еколошки земјоделски практики што ја надминуваат добрата земјоделска практика. Правилата на добрата земјоделска практика се дефинирани од земјите-членки во програмите за рурален развој за да се минимизираат некои од можните негативни еколошки ефекти на земјоделската активност преку утврдување минимална еколошка основа, и за да се обезбеди дека агроеколошките мерки даваат повеќе еколошки придобивки. Како возврат за залошката, земјоделците добиваат финансиска помош со што се компензира за дополнителните трошоци, и за загубата на приходи што се јавува како резултат на еколошки земјоделски управувачки практики.

Достапност и извор на информации

Потребните податоци треба да се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, агенциите за јавно-приватни партнерства и научните институции.

Име Дефиниција

Индекс на густина на добиток

Со индексот на густина на добиток се прикажува бројот на единици добиток по хектар искористена земјоделска површина. Единица добиток е

⁷ Џабирски, В: „Извештај за еколошка интеграција во идните заеднички земјоделски политики, усогласување, агроеколошки мерки и агроеколошки показатели“, Кратка студија за целите на НСОР, Скопје, јануари 2008 година

референтна единица со која се олеснува збирот на добиток од различни видови и возрасти преку употреба на коефициенти на единица добиток, кои се утврдуваат со конвенција. За целите на овој показател следниве видови добиток се содржат во единица добиток: коњи, говеда, овци, кози, свињи, живина и зајаци.

Единици

Број (бројот на единица добиток по хектар искористена земјоделска површина)

Од значење за Македонија во согласност со нашата стратегија

Добитокот е главен учесник одговорен за 18% од емисијата на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина мерена во еквивалент на CO₂, и тоа е повеќе и од транспортот. Национален експерт детално ги анализира другите можни негативни улоги покрај глобалното затоплување и загадување на воздухот, трошење и загадување на водените ресурси, влијанието на добитокот врз биоразновидноста во Република Македонија, и поднесува извештаи.⁹ Овој проблем треба многу точно да се разгледа во соодветниот развој на земјоделството и руралниот развој од гледиште на одржлив развој. Покрај ова, овој показател ќе доведе до соодветно набљудување на македонската територија од аспект на рурален развој и ќе се спречи уништување на основните силни страни на секторот поврзани со идејата на диверзификација на приходите во руралните региони преку предизвиците на одржливиот развој, единствено поради „чисто економски“ причини.

Релевантност во согласност со стратегијата на ЕУ

Интензивното одгледување добиток, особено свињи и живина, е главен извор на фармско гудре, што е клучна компонента на потенцијални хранливи додатоци, и има еколошко влијание на водените системи. Екстензивното управување со пасишта е значајна цел на агроеколошките програми на ЕУ. Меѓу главните видови намена на земјиште, постојаното

⁸ Долгата сенка на добитокот. ФАО, Рим, 2006 година.

⁹ Чукалиев О.: „Извештај за земјоделството и климатските промени, земјоделството и заштита на почвата, земјоделството и пестициди, земјоделството и нитрати и земјоделството и вида“, Кратка студија за целите на НСОР, Скопје, јануари 2008 година.

Андонов С.: „Извештај за земјоделството и биоразновидноста и генетички ресурси кај животните“, Кратка студија за целите на НСОР, Скопје, јануари 2008 година.

Ивановска С.: „Извештај за земјоделството и биоразновидноста и генетички ресурси кај растенијата“, Кратка студија за целите на НСОР, Скопје, јануари 2008 година.

пасиште општо се смета како едно од најзначајните од перспектива на пејзаж и зачувување на природата. Исто така, бројот на говеда и друг добиток има значително влијание врз емисијата на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина и други емисии од земјоделството, на тој начин влијаејќи на потенцијалот на ЕУ да постигне значајни цели на политиката на животна средина, како оние од Протоколот од Кјото или од Директивата за национални горни граници за емисија на гасови (2001/81/ЕЗ).

Достапност и извор на информации

Потребните податоци треба да се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, агенциите за јавно-приватни партнерства и научните институции.

Име	Придонес на секторот шумарство во БДП
Дефиниција	Придонес на шумарството и производство на дрвни и хартиени производи во бруто домашниот производ.
Единици	Процент
Од значење за	Овој показател претставува основа за набљудување на социоекономските функции на секторот шумарство, особено учеството на шумарството во процесот на диверзификација на приходите во руралните региони и во вкупниот економски развој на земјата. Покрај тоа, индиректно укажува на соодветниот капацитет и степен на организација на секторот.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и во годишниот извештај на ЈП Македонски шуми.

Име	Пошумена површина и квалитет на шуми
Дефиниција	Шуми и друго пошумено земјиште, класифицирано по вид шума и по расположивост со дрво, и дел од шума и друго пошумено земјиште во вкупното земјиште.
Единици	% хектари, сантиметри/дијаметар на стеблото, потекло на шумата (вегетативна или генеративна)
Од значење за	Во стратегијата за одржлив развој се истакнува потребата за „заштита и обнова на хабитатот и природните системи“.Таргетите во 6ЕАП вклучуваат „заштита и одржлив развој на шуми“.Покрај тоа, во планот за спроведување од Јоханесбург се вели дека „одржливото управување со природни и посадени шуми и со дрвни и недрвни производи е основно за да се постигне одржлив развој, и е критичен начин за искоренување на сиромаштијата, значително намалување на сечењето шуми, стопирање на загубата на биоразновидност во шумите и стопирање на деградацијата на земјиштето и ресурсите, подобрување на безбедноста на храната и на пристапот до безбедна вода за пиење и достапна енергија; понатаму, се истакнуваат многуте придобивки за природните и посадените шуми и дрвја и придонесите за благосостојбата на планетата и човештвото. Работните активности на шумарството, приватните сопственици на шуми и локалната заедница во шумите

	имаат влијание на зголемување или намалување на шумската површина и на квалитетот на шумите.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство.

Име	Работна сила во секторот шумарство
Дефиниција	Број на лица вработени во секторот шумарство и инпут на работна сила, класифицирани по пол и старосна група, образование и карактеристики на работното место.
Единици	Број
Од значење за	Според новите принципи на одржлив развој, улогата на секторот шумарство е многу значајна за соодветен рурален развој. Секторот шумарство е важен за капацитетот на вработеноста на работната сила на државно ниво. Конкретната улога на овој показател е следење на бројот на лица вработени во секторот шумарство и инпут на работна сила, и класифицирани по пол и старосна група, образование и карактеристики на работното место. Резултатите од ваквото следење се соодветна индикација за влијанието на структурата на годишно апсорбираната работна сила и инпутот на работна сила (по возраст и по пол) врз урамнотежениот рурален развој.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и од Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство.

Име	Недрвни добра
Дефиниција	Вредност и количина на пласирани недрвни добра од шуми и друго пошумено земјиште.
Единици	Денар, евро
Од значење за	Секторот шумарство е многу значаен за дополнителен извор на приход во руралните заедници од алтернативни недрвни добра на шумата. Резултатите од ова следење ќе укажат на соодветно одржување и поттикнување продуктивни функции на шумите. Дополнително, со овој показател ќе се поддржи следењето на соодветен рурален развој за кој, според новите принципи на одржлив развој, улогата на секторот шумарство е основна.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство и од Министерството за животна средина и просторно планирање.

Име	Придонес на туризмот во БДП
Дефиниција	Со овој показател се прикажува вредноста на услугите во секторот туризам и угостителство во текот на една година.
Единици	Денари, американски долари, %, индекси
Од значење за	Учеството на секторот туризам и неговото значење како дел од националната економија.
Достапност и извор на информации	Државен завод за статистика, Централен регистар, Министерство за финансии

Име	Координирани активности меѓу засегнатите
------------	---

Дефиниција	страни во туризмот Овој показател се дефинира како број на воспоставени форми на соработка меѓу засегнатите страни во туризмот (Министерство за економија, МЖСПП, Министерство за култура, деловни здруженија, општини, образовни институции, МСП, туристички здруженија, НВО) во РМ за целите на подобрување, координирање и дефинирање на нивните активности.
Единици	Број и вид на воспоставени форми, број на реализирани активности.
Од значење за	Овој показател е значаен за следење на напредокот на усогласување и координирање на активностите за развој на туризмот што ги преземаат засегнатите страни.
Достапност и извор на информации	Министерство за економија, Стопанска комора, општини, Министерство за култура, Министерство за транспорт, деловни здруженија, образовни институции.
Име	Претпријатија со системи за управување со животната средина
Дефиниција	Овој показател е дефиниран како број на организации што доброволно имаат имплементирано систем за управување со животната средина, што може да биде шема за еколошко управување и ревизија или сертификат ИСО 14001.
Единици	Број на претпријатија со системи за управување со животната средина, општо и по сектор.
Од значење за	Овој показател е значаен за следење бизниси кои придонесуваат кон одржлив развој и се еколошко одговорни со своите резултати.
Достапност и извор на информации	Институт за стандардизација на Република Македонија
Име	Пристигнување на меѓународни туристи по вид транспорт
Дефиниција	Структурен преглед на видови транспорт на

Единици
Од значење за

пристигнување на странски туристи, трендови во туристичката побарувачка за употреба на различни видови транспорт и по земја на потекло. Пристигнувања по вид транспорт, дел и индекси

Достапност и извор на информации

Податоците ќе бидат релевантни за идентификација на структурата и најупотребуваните видови транспорт за прилив на туристи во РМ и во рамки на регионот, и за преземање чекори за подобрување на некои транспортни врски.

МВР, Државен завод за статистика

Име
Дефиниција

Ниво на инвестиции во туризмот по региони
Годишни капитални вложувања во туризмот, вклучувајќи приватни и јавни, како и домашни и странски вложувања, поделени по региони дефинирани според просторниот план на РМ.

Единици
Од значење за

Денар, евро
Овој показател е релевантен за квалитетот и нивото на развој на туризмот, на регионално и на национално ниво.

Достапност и извор на информации

Потребните податоци може да се добијат од Министерството за економија, Македонската банка за поддршка на развојот, Агенцијата за странски инвестиции, Стопанската комора.

Социјални прашања (вклучува вработеност, образование, истражување и развој, јавно здравство, демографија)
СП-Враб, СП-Обр, СП-И&Р, СП-ЈЗ, СП-Дем

47	СП-Враб 1	Број на обучени лица во врска со политики на вработување и со социјален дијалог.	Дополнително предложени
48	СП-Враб 2	Вкупна стапка на вработеност	СОР на ЕУ 1.III.14
49	СП-Враб 3	Стапка на вкупна долгорочна (и многу долгорочна) невработеност	СОР на ЕУ 2.II.2 & 2.III.6
50	СП-Враб 4	Регионална анализа на стапката на вработеност	Дополнително предложени
51	СП-Враб 5	Стапка на невработеност	СОР на ЕУ 1.IV.13
52	СП-Обр 1	Лица со завршено ниско образование	СОР на ЕУ 2.III.2
53	СП-Обр 2	Учество на општински расходи за образование во вкупните расходи за	Дополнително предложени

		образование	
54	СП-Обр 3	Јавни расходи за образование како % од БДП	СОР на ЕУ 1.III.12
55	СП-Обр 4	Заеднички проекти меѓу универзитетите и приватниот сектор што се во подготовка или се спроведуваат	Дополнително предложени
56	СП-И&Р 1	Вкупни расходи за истражување и развој како % од БДП	СОР на ЕУ 1.I.3
57	СП-ЈЗ 1	Стапка на инциденца на рак	СОР на ЕУ 4.II.3
	СП-ЈЗ 2	Години на здрав живот	СОР на ЕУ 4.I.1
58	СП-ЈЗ 3	Процент на пушачи	СОР на ЕУ 4.II.3
59	СП-ЈЗ 4	Стапка на ризик од сиромаштија, по пол, возраст, степен на завршено образование, и по вид на домаќинство	СОР на ЕУ 2.III.1
60	СП-ЈЗ 5	Сериозни незгоди на работно место	СОР на ЕУ 4.II.6
61	СП-Дем 1	Вкупна стапка на плодност	СОР на ЕУ: 3
62	СП-Дем 2	Животен век на возраст од 65 години	СОР на ЕУ: 3
63	СП-Дем 3	Внатрешна миграција	СОР на ЕУ: 3
64	СП-Дем 4	Коефициент на старосна зависност на старите	СОР на ЕУ: 3
65	СП-Дем 5	Густина на население	Дополнително предложени

Име	Број на обучени лица во врска со политики на вработување и со социјален дијалог.
Дефиниција	Со овој показател се прикажува бројот на лица кои посетувале и успешно завршиле некоја од програмите за активна обука што ги нуди Владата.
Единици	Процент
Од значење за	Владата на Република Македонија спроведува различни мерки за активните политики за вработување. Обуката што се нуди е екстремно значајна, особено за економиите во транзиција каде што понудата на работна сила и побарувачката не се усогласени. Ефективноста на активните политики на пазарот на работна сила што ги нуди Владата може да се мерат со овој показател.
Достапност и извор на информации	Податоци од анкетата за работна сила (дефиниција на Меѓународната организација на трудот) објавени од Државниот завод за статистика.
Име	Вкупна стапка на вработеност
Дефиниција	Вкупната стапка на вработеност се пресметува со делење на бројот на вработени лица на возраст од 15

	<p>до 64 години со вкупното население од истата старосна група. Се изразува по пол и по највисок степен на завршено образование.</p>
Единици	Процент
Од значење за	Вработеноста е клучено економско и социјално прашање бидејќи придонесува за квалитетот на живот и за социјална вклученост. Според тоа, вработеноста е во центарот на македонските политики, како што е македонската стратегија за вработување.
Достапност и извор на информации	Податоци од анкетата за работна сила (дефиниција на Меѓународната организација на трудот) објавени од Државниот завод за статистика.
Име	Стапка на вкупна долгорочна (и многу долгорочна) невработеност
Дефиниција	Стапката на долгорочна невработеност е делот на лица кои што се невработено 12 месеци или повеќе во вкупниот број активни лица на пазарот на работна сила. Активни лица се оние кои се вработени или невработени.
Единици	Процент
Од значење за	Невработеноста ги зголемува ризиците од сиромаштија и, следствено на тоа, од социјална исклученост. Политиките и целите на ЕУ се насочени кон поттикнување целосна вработеност и зголемување на стапките на вработеност меѓу чувствителните групи. Конкретно, некои цели се насочени кон подобрување на приспособливоста на работниците и претпријатијата, рамнотежата меѓу флексибилноста и безбедноста, функционирањето на политиките на пазарот на работна сила и ефикасноста и ефективноста на услугите за вработување. Системите за даночни бенефиции треба особено да се дизајнирани на начин со кој што им се овозможува на луѓето да бараат и прифаќаат работа.
Достапност и извор на информации	Податоци од анкетата за работна сила (дефиниција на Меѓународната организација на трудот) објавени од Државниот завод за статистика.
Име	Регионална анализа на стапката на вработеност
Дефиниција	Вкупната стапка на вработеност по региони се

Единици Од значење за	Пресметува со делење на бројот на вработени лица на возраст од 15 до 64 години со вкупното население од истата старосна група, по регион. Процент
Достапност и извор на информации	Зголемувањето на вработеноста по региони е клучно економско и социјално прашање бидејќи придонесува за квалитетот на живот и за социјална вклученост. Според тоа, вработеноста е во центарот на политиките на ЕУ, како што е Европската стратегија за вработеност, а целосната вработеност е една од главните цели на Лисабонската стратегија. Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика.
Име Дефиниција	Стапка на невработеност Со вкупната стапка на невработеност се следи бројот на невработени лица на возраст од 15 години и повеќе како процент од работната сила. Се расчленува по (1) пол, (2) старосна група, (3) степен на образование (види 'методолошки забелешки'). Последното расчленување се однесува на бројот на невработени лица на возраст од 25 до 64 години, кои имаат стекнато конкретен степен на образование, како опроцент од работната сила од иста старосна група
Единици Од значење за	Процент Невработеноста ги зголемува ризиците од сиромаштија и, следствено на тоа, од социјална исклученост. Политиките и целите на Македонија се насочени кон зголемување на стапките на вработеност меѓу чувствителните групи. Конкретно, некои цели се насочени кон подобрување на приспособливоста на работниците и претпријатијата, рамнотежата меѓу флексибилноста и безбедноста, функционирањето на политиките на пазарот на работна сила и ефикасноста и ефективноста на услугите за вработување. Системите за даночни бенефиции треба особено да се дизајнирани на начин со кој што им се овозможува на луѓето да бараат и прифаќаат работа.
Достапност и извор на информации	Податоци од анкетата за работна сила (дефиниција на Меѓународната организација на трудот) објавени од Државниот завод за статистика.

Име	Лица со завршено ниско образование
Дефиниција	Показателот 'лица со завршено ниско образование' се дефинира како процент на население на возраст од 25 и 64 години кои имаат стекнато втор степен според Меѓународна стандардна класификација на образованието или помалку (предосновно и основно).
Единици	Процент
Од значење за	Ниското образование се смета како пречка за личен и професионален развој и исто така е пречка за амбицијата на општеството да ги намали разликите и нееднаквоста меѓу поединци или групи. Нискоквалификуваните имаат помали шанси да најдат добро платена и стабилна работа, што ќе резултира во несоодветна пензија откако ќе се пензионираат. Исто така, тие се понеспособни да ги обезбедуваат основните потреби за нив лично и за своите деца, на пример во областа на здравството поради недостатокот на основно образование.
Достапност и извор на информации	Податоците се достапни. Објавени од Државен завод за статистика
Име	Учество на општински расходи за образование во вкупните расходи за образование
Дефиниција	Со овој показател се прикажува коефициентот на на општински расходи за образование во вкупните расходи за образование
Единици	Процент
Од значење за	Со процесот на децентрализација, дел од расходите за образование доаѓаат од општините, кои треба да го подберат управувањето со средствата за образование.
Достапност и извор на информации	Податоците се достапни. Објавени од Министерство за финансии.
Име	Јавни расходи за образование како % од БДП
Дефиниција	Овој показател се дефинира како бруто домашни расходи за образование како % од БДП. Вклучува и расходи на државата.
Единици	Процент
Од значење за	Со истражувањето и развојот се зголемува знаењето кај луѓето, културата и општеството и примената на

	<p>ова знаење за измислување нови апликации 25. Нови технологии и организациски техники се неопходни додатоци за да се промени однесувањето, со цел да се постигне преод кон одржливо општество. Исто така, потребно е истражување за да се идентификуваат неодржливи трендови, да се измерат, и да се испита како може да се решат што е можно поефективно. Експерименталниот развој е клучен за трансформација на знаењето во активности, за да настанат промени.</p>
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика
Име	Заеднички проекти меѓу универзитетите и приватниот сектор што се во подготовка или се спроведуваат
Дефиниција	Овој показател е дефиниран како бројот на заеднички проекти меѓу универзитетите и приватниот сектор што се во подготовка или се спроведуваат
Единици	Број
Од значење за	Да се подобрат соодветните квалификации помеѓу понудата и побарувачката на пазарот
Достапност и извор на информации	Податоците се достапни. Објавени од Државен завод за статистика
Име	Вкупни расходи за истражување и развој како % од БДП
Дефиниција	Овој показател се дефинира како бруто домашни расходи за истражување и експериментален развој како процент од БДП. Бруто домашните расходи за истражување и експериментален развој вклучуваат расходи од деловни претпријатија, високото образование, државата и приватни непрофитни расходи за истражување и развој.
Единици	Процент
Од значење за	Со истражувањето и развојот се зголемува знаењето кај луѓето, културата и општеството и примената на ова знаење за измислување нови апликации 25 . Нови технологии и организациски техники се неопходни додатоци за да се промени однесувањето, со цел да се постигне преод кон одржливо општество. Исто така, потребно е истражување за да се идентификуваат

Достапност и извор на информации	неодржливи трендови, да се измерат, и да се испита како може да се решат што е можно поефективно. Експерименталниот развој е клучен за трансформација на знаењето во активности, за да настанат промени. Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и Министерството за образование и наука .
Име Дефиниција	Стапка на инциденца на рак Овој показател се дефинира како стапка на инциденца на рак, стандардизирана по возраст, по пол на: (1) сите места освен кожата; (2) дебелото црево, ректосигмоиден спој, ректум и анус; (3) трахеа, душник и бели дробови.
Единици Од значење за	Процент Ракот, колоквијален израз за малигни неоплазми, се карактеризира со неконтролиран растеж на абнормални клетки во телото. Со стапка на инциденца станува што станува сè повисока во ЕУ, ракот стана голем проблем во јавното здравје, и стекна своја програма ('Европа против ракот') во рамки на активностите во областа на јавното здравје. Податоците се достапни. Објавени од Министерство за здравство.
Достапност и извор на информации	
Име Дефиниција	Години на здрав живот Овој показател се дефинира како бројот на години во кои што едно лице се очекува да живее во здрава состојба. Се подготвува одделно за мажи и жени, при раѓање и на 65 години. Се заснова на преовладување конкретно за одредена возраст (пропорции) на населението во здрава и нездрава состојба и информации за морталитет конкретни за одредена возраст. Здрава состојба се дефинира како отсуство на органичувања во функционирањето/инвалидност. Овој показател често се нарекува животен век без инвалидност.
Единици Од значење за	Број Со овој показател се комбинираат информациите за квалитетот и должината на животот, за новородени и постаро население. Според тоа, акцентот е на примената од мерење на здравјето едноставно во смисла на долг живот кон мерење каде што исто така

се зема предвид и добросостојбата. Подобрувањето на годините на здрав живот треба да биде еден од главните здравствени цели на ЕУ.

Моментно нема достапни податоци.

Достапност и извор на информации

**Име
Дефиниција**

Процент на пушачи

Овој показател се дефинира како процентуално учество на тековни пушачи на тутун во вкупното население. Едно лице е тековен пушач ако изјави дека пуши тутун дневно или повремено.

**Единици
Од значење за**

Процент

Употребата на тутун е голем фактор на ризик за болести на срцето и крвните садови, хроничен бронхитис, емфизема и рак на белите дробови и сè уште е најголема причина за смрт и болести во нашето општество. Одговорна е за 650.000 смртни случаи годишно во ЕУ-25, од кои речиси половина се во старосната група 35-69. Секундарното пушење исто така има влијание по здравјето на непушачите, особено кај чувствителните групи. Борбата против тутунот е значајна ставка на агендата на ЕУ за јавно здравје.

Достапност и извор на информации

Податоците се достапни. Објавени од Државен завод за статистика

Име

Стапка на ризик од сиромаштија, по пол, возраст, степен на завршено образование, и по вид на домаќинство

Дефиниција

Показателот 'стапка на ризик од сиромаштија вклучувајќи социјални трансфери' се дефинира како учество на лица со 'изедначен' вкупен нето доход вклучувајќи социјални трансфери (вкупен доход) под 60% од националниот просечен доход. Нето доход е вкупниот доход од сите извори, минус данок на доход. Просекот е вредност со која дистрибуцијата на доход се цели на два еднакви дела, точно 50% од луѓето спаѓаат под таа вредност и 50% се над неа. Доходот на домаќинствата се 'изедначува' со примена на методологија воспоставена од ОЕЦД, со која се земаат предвид разликите во големината и составот на домаќинствата, со што споредбите се пореални.

Единици
Од значење за

Процент
Показателот 'стапка на ризик од сиромаштија по социјални трансфери' е главен показател во контекст на показателите Лаекен, листа 29, која е насочена кон мерење на напредокот во борбата против сиромаштијата и социјалната исклученост. Нивото на доход вообичаено се смета како еден од главните фактори за утврдување на стандардот на живеење на поединците. Повисокиот доход ја зголемува потрошувачката, преку нудење 'повеќе опции и пристап до добра и услуги' 30 во едно општество и, според тоа, го зголемува квалитетот на живот. За да се надополни показателот 'стапка на ризик од сиромаштија', може да се пресмета јаз на ризик од сиромаштија за да се идентификува колку е сериозен ризикот од сиромаштија. Социјалните трансфери се значајни фактори за олеснување на сиромаштијата и се одразени во податоците.

Достапност и извор на информации

Најголем дел од податоците се достапни. Објавени од Државен завод за статистика

Име
Дефиниција

Сериозни незгоди на работно место
Показателот се дефинира како стапка на инциденца на сериозни незгода на работното место, индексирана на стапката во 1998 година (1998 = 100). Стапката на инциденца на сериозни незгоди на работно место е бројот на незгоди на работно место што резултираат во најмалку три дена отсуство на 100.000 вработени лица.

Единици
Од значење за

Број
Долгорочната политика на Заедницата за здравје и безбедност на работното место е од особено значење за јавното здравје и за да се обезбеди висок степен на заштита на здравјето. Таа се заснова на превентивен пристап кон заштита од ризици на работното место, незгоди при работа и професионална болест.

Достапност и извор на информации

Податоците се достапни. Објавени од Министерство за труд и социјална политика.

Име	Вкупна стапка на плодност
Дефиниција	Среден број на живи деца што би ги родила жена во текот на својот живот

	ако во своите репродуктивни години ги следи стапките на плодност по возраст на дадена година. Според тоа, стапката е целосната плодност на хипотетичка генерација, пресметана со додавање на стапките на плодност по возраст за жени во дадена година (се претпоставува дека бројот на жени на секоја возраст е ист).
Единици	Број на родени деца
Од значење за	Овој показател е значаен за идентификација на степенот на замена на населението, рамнотежата меѓу генерации и потребата за планирање на идните потреби на пензиските фондови, социјалната заштита и средствата за образование и грижа за стари лица.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика

Име	Животен век на возраст од 65 години
Дефиниција	Овој показател се дефинира како животен век на возраст од 65 години, по пол. Се однесува на средниот број на години што треба да ги живее маж или жена кои имаат 65 години, доколку во остатокот од животот се подложени на тековните услови на моралитет (веројатност од смрт, специфично за возраста).
Единици	Број на години
Од значење за	Со овој показател се изразуваат подобрувањата во условите за живот, особено во смисла на богатство, домување, исхрана и здравствена заштита.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика

Име	Внатрешна миграција
Дефиниција	Нето билансот меѓу имиграција во одредена област и емиграција од истата, изразена како број на лица.
Единици	Број на лица
Од значење за	Овој показател е значаен за динамиката на населението и за процесот на демографско стареење, како и за промените во образовната структура на населението и нивото на човечки капитал.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика

Име	Коефициент на старосна зависност на старите
Дефиниција	Бројот на лица на возраст од 65 години и повеќе изразен како процент од бројот на лица меѓу 15 и 64 години.
Единици	Процент
Од значење за	Показател со кој се дава увид во потенцијалниот иден финансиски товар за грижа за стари лица, особено за пензии.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика

Име	Густина на население
Дефиниција	Бројот на лица постојано населени на квадратен километар во рамки на површина на земја/регион/општина.
Единици	Број на лица на квадратен километар
Од значење за	Овој показател е значаен за идентификација на расположивите

	човечки ресурси и товарот на природните потенцијали и другите развојни потенцијали во одредена област.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика

SMiLEs (вклучувајќи транспорт и инфраструктура, и МСП и индустрија) SMiLEs-T и И, SMiLEs

66	SMiLEs-T и И 1	Инвестиции во транспортна инфраструктура	Дополнително предложени
67	SMiLEs-T и И 2	Километри на изградени делови од коридорите и дел од транспортната мрежа	Дополнително предложени
68	SMiLEs-T и И 3	Поделба на товарниот транспорт по видови	COP на ЕУ: 8.S. III
69	SMiLEs-T и И 4	Поделба на патничкиот транспорт по видови	COP на ЕУ: 8.S. III
70	SMiLEs-T и И 5	Лица загинали при патни незгоди	COP на ЕУ: 8.S. III
71	SMiLEs-T и И 6	Население поврзано со системи за третман на отпадни води	COP на ЕУ: 7, Природни ресурси II
72	SMiLEs-T и И 7	Апстракција на подземни води како % од расположивите ресурси на подземни води	COP на ЕУ: 7, Природни ресурси II
73	SMiLEs-T и И 8	Население поврзано со јавна мрежа за водоснабдување	Дополнително предложени
74	SMiLEs-T и И 9	Загуби на вода при транспортот до крајните потрошувачи	Дополнително предложени
75	SMiLEs-T и И 10	Процент на наводнувана територија	Дополнително предложени
76	SMiLEs-T и И 11	Вкупна површина опфатена со стандардизирано управување со цврст отпад	Дополнително предложени
77	SMiLEs 1	ЕДВ (економска додадена вредност) во SMILES по сектор	Дополнително предложени
78	SMiLEs 2	Учество на SMILES во БДП на национално и на регионално ниво	Дополнително предложени
79	SMiLEs 3	Официјална развојна помош (ОДА) како % од бруто националниот доход	COP на ЕУ 10.I.1
80	SMiLEs 4	Долгорочно учење	COP на ЕУ 1.III.9
81	SMiLEs 5	Вкупен раст на вработеноста во SMILES, по пол, стекнато образование, возраст	Дополнително предложени

82	SMiLEs 6	Учество на потрошувачка на производи со еко-етикета на ЕУ или национална еко-етикета	COP на ЕУ 6.III.7
83	SMiLEs 7	Инвестиции на SMILES во истражување и развој	Дополнително предложени
84	SMiLEs 8	Продуктивност на работната сила по сработен час	COP на ЕУ 1.II.2

Име	Инвестиции во транспортна инфраструктура
Дефиниција	Годишни капитални вложувања во проекти за транспортна инфраструктура, вклучувајќи приватни и јавни, како и домашни и странски вложувања
Единици	Евро
Од значење за	Овој показател е значаен за подобрување на квалитетот и нивото на развој на транспортната инфраструктура.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни во Министерството за транспорт и комуникации и Државниот завод за статистика.
Име	Километри на изградени делови од коридорите и дел од транспортната мрежа
Дефиниција	Должина на нови изградени делови од трансевропските коридори (патишта и железници) и транспортна мрежа (регионални и локални патишта)
Единици	километри
Од значење за	Овој показател е значаен за развој на транспортната инфраструктура.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни во Министерството за транспорт и комуникации и Државниот завод за статистика.
Име	Поделба на товарниот транспорт по видови
Дефиниција	Овој показател се дефинира како процентуално учество на секој вид на транспорт во вкупниот домашен транспорт. Вклучува патен транспорт, железнички транспорт и транспорт по внатрешни водени патишта. Патниот транспорт се заснова на сите движења на возила регистрирани во земјата што поднесува извештај. Железничкиот транспорт и транспортот по домашни водени патишта главно се засноваат на движења на национална територија, независно од националноста на возилата или пловните објекти, но во различни земји постојат некои

Единици Од значење за	разлики во дефиницијата. Тонски километри Со овој показател се следи целта на стратегијата за одржлив развој за постигнување урамнотежен преод кон еколошки видови транспорт, за да се постигне систем на одржлив транспорт и мобилност.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци може да се добијат од Државниот завод за статистика
Име Дефиниција	Поделба на патничкиот транспорт по видови Овој показател се дефинира како процентуално учество на секој вид на транспорт во вкупниот домашен транспорт, изразен во патнички километри (пкм). Се заснова на транспорт со патнички коли, автобуси и минибуси, и возови. Сите податоци треба да се засновани на движења на национална територија, независно од националноста на возилата.
Единици Од значење за	Со овој показател се следи целта на стратегијата за одржлив развој за постигнување урамнотежен преод кон еколошки видови транспорт, за да се постигне систем на одржлив транспорт и мобилност.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци може да се добијат од Државниот завод за статистика
Име Дефиниција	Лица загинати при патни незгоди Жртвите од патни незгоди вклучуваат возачи и патници на моторни возила и велосипеди и пешаци, загинати во рок од 30 дена по незгодата.
Единици Од значење за	Број на жртви Со овој показател се следи целта на стратегијата за одржлив развој за подобрување на однесувањето на сите учесници во транспортот.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци може да се добијат од Државниот завод за статистика
Име	Население поврзано со системи за третман на отпадни води

Дефиниција	Овој показател се дефинира како процент на населението што е поврзано со систем за третман на отпадни води што има барем секундарен третман.
Единици	Процент од населението
Од значење за	Со овој показател се следи нивото на третман на отпадни води.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци може да се добијат од МЖСПП.
Име	Апстракција на подземни води како % од расположивите ресурси на подземни води
Дефиниција	Со овој показател се прикажува вкупната апстракција на вода како дел од расположивите ресурси, поделена на подземна и површинска вода.
Единици	Процент
Од значење за	Со овој показател се дава процена на притисокот на долгорочните водени ресурси, чисто во однос на количината.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци може да се добијат од Државниот завод за статистика
Име	Население поврзано со јавна мрежа за водоснабдување
Дефиниција	Овој показател се дефинира како процент на населението што е поврзано со систем за третман на отпадни води што има барем секундарен третман.
Единици	Процент од населението
Од значење за	Со овој показател се следи идниот развој и проширување на постојните јавни мрежи за водоснабдување во урбаните, а особено во руралните области.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци може да се добијат од МЖСПП, локалните јавни комунални претпријатија и општините.
Име	Загуби на вода при транспортот до крајните потрошувачи
Дефиниција	Овој показател се дефинира како процент на вода што се губи при транспортот преку мрежата за

Единици Од значење за	водоснабдување. Процент Со овој показател се следи целта на стратегијата за одржлив развој за намалување на загубите на вода преку системите за водоснабдување.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци може да се добијат од локалните јавни комунални претпријатија и националните документи.
Име Дефиниција	Процент на наводнувана површина Овој показател се дефинира како процент на наводнувана површина од можните земјоделски површини.
Единици Од значење за	Процент Со овој показател се следи целта на стратегијата за одржлив развој за проширување на постојните системи за наводнување и изградба на нови системи.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци може да се добијат од Државниот завод за статистика.
Име Дефиниција	Вкупна површина опфатена со стандардизирано управување со цврст отпад Овој показател се дефинира како површина опфатена со стандардизирано управување со цврст отпад и го вклучува бројот на изградени нови депонии што ги исполнуваат барањата од директивите на ЕУ.
Единици Од значење за	Број Со овој показател се следи целта на стратегијата за одржлив развој за безбедно и соодветно отстранување цврст отпад.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци може да се добијат од локалните јавни комунални претпријатија и МЖСПП.
Име Дефиниција	ЕДВ (економска додадена вредност) во SMILES по сектор ЕДВ е оперативната добивка на компанијата (после оданочување) минус капиталните трошоци. ЕДВ = (нето оперативна добивка после оданочување) – (капитални трошоци)

Единици Од значење за	Евро Овој показател е значаен за квалитетот на економијата на SMILES, односно длабочината на операциите за производите и услугите и квалитетот/сложеноста на самите производи/услуги.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика врз основа на податоците собрани од Централниот регистар
Име	Учество на SMILES во БДП на национално и на регионално ниво
Дефиниција	Годишен БДП на SMILES во однос на БДП на национално и на регионално ниво
Единици Од значење за	Процент Овој показател е значаен за сите сектори и региони во Република Македонија. Го изразува придонесот на SMILES во БДП на национално и на регионално ниво, и со тоа се овозможува споредба во придонесот/развојот по региони.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика.
Име	Официјална развојна помош (ОДА) како % од бруто националниот доход (како земји-кориснички)
Дефиниција	Овој показател се дефинира како нето повлекувања за официјална развојна помош на земји и територии во развој (земји според Комитетот за развојна помош) како процент од бруто националниот доход (БНД) по пазарни цени. Официјалната развојна помош се состои од грантови или заеми — билатерални и мултилатерални – кои ги зема официјалниот сектор, а главна цел е поттикнување економски развој и благосостојба во земјите-приматели. Земји според Комитетот за развојна помош се 'земји и територии во развој' во Дел I од листата на ОЕЦД за корисници на помош. БНД по пазарни цени е еднаков на БДП минус примарниот доход што го плаќаат резиденти на нерезиденти, плус примарниот доход што го примаат резидентни единици од други делови од светот.
Единици Од значење за	Процент Овој показател е значаен за прикажување на

Достапност и извор на информации	глобалното партнерство и позитивните промени во многу области на политики – специфични за Република Македонија. Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика, Министерството за економија, Министерството за образование и наука и сите други министерства што вообичаено се корисници на странска официјална развојна помош.
Име	Доживотно учење
Дефиниција	Овој показател се дефинира како процент на возрастна население меѓу 25 и 64 години кои се вклучени во процесите на образование и обука.
Единици	Процент
Од значење за	Доживотното учење е основно за одржлив развој. Како што општеството преоѓа кон одржливо производство и потрошувачка, ќе бидат потребни работници и граѓани кои се подготвени да развиваат и усвојуваат нови технологии и организациски техники како работници, како и нови ставови и однесување како граѓани и потрошувачи. Доживотното учење може да придонесе кон поголема флексибилност кај луѓето, отвореност кон нови идеи и заинтересираност за нови развои. Доживотното учење ќе им помогне на поединците да го ажурираат и надополнат своето знаење, способности и вештини, и на тој начин позитивно ќе придонесат кон зајакнување на својата позиција на пазарот на труд.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика и Министерството за образование и наука.
Име	Пораст на вкупна вработеноста во SMILES: по пол, стекнато образование, возраст
Дефиниција	Порастот на вкупната вработеноста во SMILES се пресметува со делење на стапката на вработеност од една година со стапката од друга година во овој сектор.
Единици	Процент
Од значење за	Вработеноста е клучно економско и социјално прашање бидејќи придонесува за квалитетот на живот и за социјална вклученост. Според тоа, вработеноста е во центарот на македонските политики.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика.

информации

Име

Учество на потрошувачка на производи со еко-етикета на ЕУ или национална еко-етикета

Дефиниција

Овој показател се дефинира како број на еко-етикети на ЕУ или национални еко-етикети, или награди со ЕУ ознака за еколошки квалитет (EU Flower) во земјата, по група на производи.

Единици

Број по група на производи

Од значење за

Еколошките проблеми, растечкиот јавен притисок и регулаторните мерки го менуваат начинот на деловно работење низ целиот свет. Потрошувачите и учесниците сè повеќе бараат еколошки производи и услуги кои ги нудат социјално одговорни компании. Според тоа, важно е организациите да покажат дека нивните стратегии за развој на производи се одржливи.

Достапност и извор на информации

Министерството за економија и МЖСПП.

Име

Инвестиции на SMILES во истражување и развој

Дефиниција

Овој показател се дефинира како вкупни расходи за истражување и развој како процент од годишниот БДП остварен од SMILES.

Единици

Процент

Од значење за

Со истражувањето и развојот се зголемува знаењето кај луѓето, културата и општеството и примената на ова знаење. Нови технологии и организациски техники се неопходни додатоци за да се промени однесувањето, за да се реализира преодот кон одржлива компанија. Исто така, потребно е истражување за да се идентификуваат неодржливите трендови и да се измерат, и да се испита како може да се решат што е можно поефективно.

Експерименталниот развој е клучен за трансформација на знаењето во активности, за да настанат промени.

Достапност и извор на информации

Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика.

Име	Продуктивност на работната сила по сработен час
Дефиниција	Продуктивноста на работната сила се изразува како БДП по сработен час по постојани цени од 1995 година.
Единици	Број
Од значење за	Во ЕУ има опаѓачки тренд на продуктивноста, што влијае на конкурентноста и на целата економија, особено на вработеноста. Сè додека БДП расте и бројот на вработени лица е релативно стабилен, овој индекс неизбежно ќе расте, укажувајќи дека еден час труд произведува повеќе богатство отколку во претходните години. Кога станува збор за меѓународна конкурентност, од најголем интерес е стапката на растеж.
Достапност и извор на информации	Потребните податоци се достапни на годишна основа од Државниот завод за статистика.

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во
Република Македонија

Нацрт конечна национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008
година

Дел II: Стратегиски претходни резултати и анализа

Анекс бр. 8:

Примери на подготовка на проекти за одржлив развој

Проектот за НСОП ја постигна целта

Да се постигне процес на учество во подготвувањето Национална стратегија за одржлив развој, со исполнување на условите за прием во ЕУ за Република Македонија.

Со оглед на тоа што ја подготвивме оваа Национална стратегија за одржлив развој (НСОП) во Република Македонија, цврсто базирана на оваа проектна цел, свесни сме за фактот дека е направен само првиот чекор во изградбата на *одржлив развој во Македонија до 2030 година*. Сега треба да го **пренасочиме нашето внимание кон спроведување на НСОП и со тоа да го заштитиме процесот за добивање членство во ЕУ.**

Голем број стратегии кои беа подготвени претходно немаа пристап со учество, а уште повеќе стратегии беа подготвени само површно. Имајќи го ова на ум и имајќи ги предвид извлечените поуки од другите процеси на стратегиско планирање, уверени сме дека треба да продолжиме понатаму! Токму затоа проектниот тим на НСОП **намерно не** ја комбинира својата хиерархија на цели (глава 4.2) со *План на активности*. Ние повеќе би сакале да предложиме *стратегиски мерки*, кои се подразбираат како итни активности од владата и од другите учесници за остварување на наведените цели во дијаграмот на цели (анекс 2) и во глава 6. Ние сметаме дека другите стратегии доживеале неуспех во спроведувањето бидејќи луѓето кои донесуваат одлуки сметале дека „сè е завршено“.

Спроведувањето на оваа стратегија е процес во чекори за решавање на различни цели и резултати. Секој резултат може да дефинира свој проект – почнувајќи од основните цели/резултати и постепено работејќи нагоре по дијаграмот на цели; или претставува збир од резултати во одредена компонента која природно го дефинира проектот. Меѓутоа, со оглед на тоа што засега нема достапно финансирање, прерано е да се подготви план на активности кој треба да ги рефлектира достапните финансиски и човечки ресурси за да биде реалистичен.

Сепак, проектниот тим за НСОП во оваа стратегија нуди **две патеки паралелно за мотивирање на навременото спроведување. Прво, постојат „пилот-проекти за одржлив развој“** (анекс 6) со кои се премостува природниот јаз меѓу подготовката на стратегијата и нејзиното спроведување и се предвидува најголем број од овие проекти да бидат „опипливи“ показатели за создавање свесност за тоа што се предвидува со НСОП во целина. Второ, предлагаме **спроведување на НСОП преку три основни чекори**, што е опишано подолу во детали:

1. Почетна точка: консолидирана дефиниција на резултатите и времето;
2. Целосна листа на проекти;
3. Проектни предлози за постигнување краткорочни резултати (и нивните финансиски извори).

Во чекор 2 и во чекор 3 треба да се формулираат активности ориентирани кон цели, а на крајот и план на активности.

Со овој пристап ќе обезбедиме дека процесот на спроведување ќе го следи импулсот на процесот на планирање со учество создаден во текот на изминативе две години од

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Нацрт конечна национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратегиски претходни резултати и анализа

проектот и дека во исто време ќе обезбедиме тој да биде одржлив, реалистичен, соодветен и спроведлив.

Пример: Енергија

1. Почетна точка: Консолидирана дефиниција на резултатите и времето

(исто така, види дијаграм на цели во анекс 2 и во глава 6)

Глобални цели (ГЦ)		
ЕН ГЦ 1	Да се намали зависноста од увоз на енергија	долгорочна
ЕН ГЦ 2	Да се обезбеди стабилно снабдување со енергија за сите граѓани	долгорочна
ЕН ГЦ 3	Да се намали загадувањето на животната средина поврзано со енергијата (глобално и локално)	долгорочна
Цели/резултати		
ЕН 1	Зголемена ефикасност во производството на енергија	среднорочна
ЕН 1.1	Подобра смеса на горива	среднорочна
ЕН 1.1.1	Зголемено учество на други горива (гас и обновливи извори) во смесата на горива	среднорочна
ЕН 1.2	Применети напредни технологии за производство на енергија	среднорочна
ЕН 1.2.1	Обезбедени инвестиции за обнова и одржување	краткорочна
ЕН 1.2.2	Употребени технологии за комбинирано производство на енергија и чист јаглен	среднорочна
ЕН 1.3	Проширен енергетски систем	среднорочна
ЕН 1.3.1	Обезбедени инвестиции во нови производствени објекти	краткорочна
ЕН 1.3.2	Спроведена добра и транспарентна приватизација на енергетските објекти	краткорочна
ЕН 1.3.3	Подобрени капацитети за стратегиско планирање	краткорочна
ЕН 1.3.4	Обезбедени инвестиции за придружна инфраструктура	краткорочна
ЕН 1.3.4.1	Новоизградени/подобрени интерконекции	краткорочна
ЕН 1.3.4.2	Подобро искористување на гасоводот	краткорочна
ЕН 2	Поголема ефикасност во употребата на енергија	среднорочна
ЕН 2.1	Подобра енергетска ефикасност во индустријата	среднорочна
ЕН 2.1.1	Подобро планирање и одлучување	краткорочна
ЕН 2.1.1.1	Вклучени лица кои одлучуваат/планираат и кои имаат знаење и визија	краткорочна
ЕН 2.1.1.2	Намалено/отстрането политичко влијание врз одлучувањето	краткорочна
ЕН 2.1.1.3	Зголемено значење на еколошките прашања	краткорочна
ЕН 2.1.1.4	Земени предвид еколошките аспекти при понатамошната приватизација на индустриските објекти	краткорочна
ЕН 2.1.2	Применети најдобрите достапни технологии/практики	краткорочна
ЕН 2.1.2.1	Намалена конверзијата на електричната енергија во топлина	краткорочна
ЕН 2.1.2.1.1	Рационализирана цената на електричната енергија	краткорочна
ЕН 2.1.2.1.2	Изградена мрежа за дистрибуција на гас	краткорочна
ЕН 2.1.2.2	Преземени интервенции за енергетска ефикасност	краткорочна
ЕН 2.1.2.2.1	Почитувани социјалните и еколошките интереси	краткорочна
ЕН 2.1.2.3	Обезбедени инвестиции во нови технологии	краткорочна

ЕН 2.1.2.3.1	Подобро спроведување на законите	краткорочна
ЕН 2.1.2.3.1.1	Подобрена ефикасност на судството	краткорочна
ЕН 2.1.2.3.1.2	Воведени соодветни казни	краткорочна
ЕН 2.1.2.3.1.3	Целосно воспоставен систем на следење	краткорочна
ЕН 2.1.2.3.1.4	Интернализирани надворешните трошоци (воведен данок за загадувачите)	краткорочна
ЕН 2.2	Подобрена енергетска ефикасност во домаќинствата и во јавниот сектор	краткорочна
ЕН 2.2.1	Намалено користење на електричната енергија за греење	краткорочна
ЕН 2.2.1.1	Рационализирана цената на електричната енергија	краткорочна
ЕН 2.2.1.2	Изградени мрежи за дистрибуција на гас	краткорочна
ЕН 2.2.2	Завршени подзаконски акти	краткорочна
ЕН 2.2.2.1	Донесени закони/регулативи за градежните кодекси	краткорочна
ЕН 2.2.2.2	Донесени закони/регулативи за обележување	краткорочна
ЕН 2.2.3	Зголемена свест	краткорочна
ЕН 2.2.3.1	Воспоставени навики за штедење енергија	краткорочна
ЕН 2.2.3.1.1	Рационализирана цената на електричната енергија	краткорочна
ЕН 2.2.3.1.2	Организирани кампањи	краткорочна
ЕН 2.2.3.1.3	Подготвени основни едукативни програми	краткорочна
ЕН 2.2.3.2	Подобрено одлучување	краткорочна
ЕН 2.2.3.2.1	Почитувани социјалните и еколошките интереси	краткорочна
ЕН 2.3	Подобра енергетска ефикасност во транспортот	среднорочна
ЕН 2.3.1	Подобрен квалитет на горивата	краткорочна
ЕН 2.3.1.1	Усвоени нови стандарди	краткорочна
ЕН 2.3.2	Обновен возниот парк	краткорочна
ЕН 2.3.3	Обезбедени соодветни економски инструменти	краткорочна
ЕН 2.3.4	Подобрен јавен транспорт	среднорочна
ЕН 3	Зголемена употреба на обновливи извори на енергија	среднорочна
ЕН 3.1	Обезбедени инвестиции	среднорочна
ЕН 3.1.1	Обезбедени национални финансиски средства	краткорочна
ЕН 3.1.1.1	Изграден институционален капацитет	краткорочна
ЕН 3.1.1.2	Подготвени и донесени закони/регулативи	краткорочна
ЕН 3.1.1.3	Намалена и ефикасна администрација	краткорочна
ЕН 3.1.2	Зголемен потенцијал за привлекување странски инвестиции	краткорочна
ЕН 3.1.2.1	Изграден институционален капацитет	краткорочна
ЕН 3.1.2.2	Подготвени и донесени закони/регулативи	краткорочна
ЕН 3.1.2.3	Намалена и ефикасна администрација	краткорочна
ЕН 3.2	Подобрено одлучување	краткорочна
ЕН 3.2.1	Зголемена свест за примена на обновливи извори на енергија	краткорочна
ЕН 3.2.2	Почитувани социјалните и еколошките критериуми	краткорочна

ЕН 3.2.3	Распределени информации	краткорочна
ЕН 3.2.4	Преземени пилот-проекти	краткорочна

2. Целосна листа на проекти

Бр.	Проект	Резултат(и)
Општи		
1	Развој и донесување сеопфатна стратегија за енергија	долгорочна ЕН ГЦ 1; ЕН ГЦ 2; ЕН ГЦ 3; ЕН 1; ЕН 1.1; ЕН 1.2; ЕН 1.3; ЕН 2; ЕН 2.1; ЕН 2.2; ЕН 2.3; ЕН 3; ЕН 3.1; ЕН 3.2
Политики, законодавство		
2	Дефинирање акциски планови со јасни рокови и квантитативни цели за приоритетните области (на полето на енергетската ефикасност и обновливите извори на енергија)	ЕН 1; ЕН 1.1; ЕН 1.2; ЕН 1.3; ЕН 2; ЕН 2.1; ЕН 2.2; ЕН 2.3; ЕН 3
3	Донесување релевантни подзаконски акти и технички регулативи	ЕН 2.1.2.3.1.2; ЕН 2.1.2.3.1.4; ЕН 2.2.2; ЕН 2.2.2.1; ЕН 2.2.2.2; ЕН 2.3.1.1; ЕН 3.1.1.2
4	Воведување економични цени на енергија; ценовни структури за отстранување на вкрстените субвенции и за интегрирање на формули со кои се промовира енергетската ефикасност и обновливите извори на енергија и се опфаќаат загрозените клиенти	ЕН 2.1.2.1.1; ЕН 2.1.2.3.1.4; ЕН 2.2.1.1; ЕН 2.2.3.1.1; ЕН 2.2.3.2.1; ЕН 3.2.2
5	Вградување на размислувањата за енергетска ефикасност и на обновливите извори на енергија во националните и во локалните политики и планови во областа на транспортот, земјоделството, шумарството	ЕН 2.3; ЕН 2.3.1; ЕН 2.3.1.1 ЕН 2.3.2; ЕН 2.3.3; ЕН 2.3.4; ЕН 3.2.4
Институционална рамка		
6	Зајакнување на мандатот и капацитетот на Министерството за економија	ЕН 1.3.2; ЕН 1.3.3; ЕН 2.1.1; ЕН 2.1.1.1; ЕН 2.1.1.2; ЕН 2.1.1.3; ЕН 2.1.1.4;

Бр.	Проект	Резултат(и)
		ЕН 2.2.3.2; ЕН 3.1.1
		ЕН 3.1.1.1; ЕН 3.1.1.3
		ЕН 3.1.2; ЕН 3.1.2.1
7	Алокација на соодветни и доволни ресурси на Агенцијата за енергија	ЕН 1.3.2; ЕН 1.3.3; ЕН 2.1.1; ЕН 2.1.1.1; ЕН 2.1.1.2; ЕН 2.1.1.3; ЕН 2.1.1.4; ЕН 2.2.3.2; ЕН 3.1.1 ЕН 3.1.1.1; ЕН 3.1.1.3 ЕН 3.1.2; ЕН 3.1.2.1
Финансирање		
8	Инвестирање во големи објекти за производство на енергија	ЕН 1.1; ЕН 1.1.1; ЕН 1.2; ЕН 1.2.1; ЕН 1.2.2; ЕН 1.3; ЕН 1.3.1; ЕН 1.3.2
9	Инвестирање во енергетска инфраструктура	ЕН 1.3.4; ЕН 1.3.4.1; ЕН 1.3.4.2; ЕН 2.1.2.1.2
10	Зајакнување и понатамошна широка промоција на СЕФФ (заем/гаранција)	ЕН 2.1.2; ЕН 2.1.2.2; ЕН 2.1.2.3; ЕН 2.3.3; ЕН 3.1; ЕН 3.1.1; ЕН 3.1.2; ЕН 3.2.4
11	Зајакнување и понатамошна широка промоција на ЕСКО бизнисот	ЕН 2.1.2; ЕН 2.1.2.2; ЕН 2.1.2.3; ЕН 2.3.3; ЕН 3.1; ЕН 3.1.1; ЕН 3.1.2; ЕН 3.2.4
12	Финансирање проекти за енергетска ефикасност и обновливи извори на енергија преку механизмот за чист развој (МЧР) во согласност со Протоколот од Кјото	ЕН 2.1.2; ЕН 2.1.2.2; ЕН 2.1.2.3; ЕН 2.3.3; ЕН 3.1; ЕН 3.1.1; ЕН 3.1.2; ЕН 3.2.4
13	Промоција и насочување на програмските проекти на механизмите за чист развој	ЕН 2.1.2; ЕН 2.1.2.2; ЕН 2.1.2.3; ЕН 2.3.3;

Бр.	Проект	Резултат(и)
Специфични области		
а) Промовирање на природниот гас		
14	Гасни комбинирани термоелектрани	ЕН 1.1; ЕН 1.1.1; ЕН 1.2; ЕН 1.2.2
15	Гасоводен прстен околу Скопје	ЕН 1.3.4.2
16	Проширување на природниот гасовод	ЕН 1.3.4.2
17	Гасификација на избрани општини (дистрибутивни мрежи)	ЕН 2.2.1.2
б) Регионално греење		
18	Проширување на регионалните системи за греење	ЕН 1.2.1;
19	Диверзификација на горива и технологии на производство и подобрување на ефикасноста на страната на понудата на системот за ДХ на Скопје	ЕН 1.1; ЕН 1.2; ЕН 1.3.4;
в) Енергетска ефикасност на зградите		
20	Воспоставување/подобрување на координацијата меѓу различните државни органи (централни и локални), одговорни за различни аспекти и нивоа на градежни регулативи и управување со објекти	ЕН 2.2
21	Прегледување, ревидирање и зајакнување на градежните прописи и на процедурите за одобрување и инспекција	ЕН 2.2; ЕН 2.2.2.1
22	Градење и модернизирање според високи стандарди на државните згради како пример	ЕН 2.2
г) Употреба на електрична енергија за греење		
23	Започнување јавен акциски план, вклучувајќи термално модернизирање на зградите, при што јавниот сектор има водечка улога; процена на алтернативите за греење; развивање стимули за преминување кон алтернативни извори на греење.	ЕН 2.2; ЕН 2.2.1.2; ЕН 2.1.2 ЕН 2.1.2.1
24	Поддршка на загрозените групи и групите со ниски приходи да преминат од електричната енергија на други видови греење и да спроведат мерки за модернизирање.	ЕН 2.2; ЕН 2.2.1.2;
д) Обновливи извори на енергија		

Бр.	Проект	Резултат(и)
25	Поттикнување на дополнителни обновливи извори на енергија (биомаса, согорлив обновлив отпад и собирање метан)	ЕН 3.2.4
26	Промовирање на земјоделски практики базирани на обновливи извори на енергија во руралните региони	ЕН 3.2.4

г) Локални власти

27	Изградба на капацитет кај општините со што ќе им се овозможи да ги преземат енергетските одговорности, особено оние поврзани со енергетска ефикасност и обновливи извори на енергија	ЕН 2; ЕН 3; ЕН 3.2.4
28	Обучување на локални менаџери за енергија (да се вклучи како компонента во националните и донаторските програми за поддршка на процесот на децентрализација и на локалните власти)	ЕН 2; ЕН 3; ЕН 3.2.4

е) Информации и свест

29	Започнување на таргетирано програми за зголемување на јавната свест кои може да имаат важна улога во спроведувањето на активностите за енергетска ефикасност и за обновливи извори на енергија	ЕН 2.2.3; ЕН 2.2.3.1; ЕН 2.2.3.1.2; ЕН 3.2.1; ЕН 3.2.2; ЕН 3.2.3
30	Соодветно акредитирана обука за енергетска ефикасност и за обновливи извори на енергија (што ќе обезбеди дека обучените експерти за енергија може да практикуваат во државни програми)	ЕН 2; ЕН 3; ЕН 3.2.4
31	Подготвување релевантни едукативни програми	ЕН 2.2.3.1.3; ЕН 3.2.2; ЕН 3.2.3

3. Проектни предлози за постигнување некои краткорочни резултати

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни извори финансиски
--------	----------	--------------------	--------------------------------------	-------------------------

Стратегиски документи

Национална стратегија за енергија	– Јасно дефинирани национални приоритети во енергетскиот сектор	Македонија треба активно да ги промовира своите интереси во идните енергетски проекти	0.2	– Централен буџет – Помош од меѓународни финансиски институции (Светска банка)
-----------------------------------	---	---	-----	---

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни извори финансиски
	секторските линии	рамките на јужноевропскиот енергетски пазар и поширокиот европски енергетски пазар. Постои итна потреба Македонија да ги дефинира националните приоритетни енергетски проекти и да ги вклучи во новата Стратегија за енергија. Приоритизацијата мора секогаш да фаворизира проекти базирани на ниски јаглеродно-интензивни горива, технологии, практики		
		<i>Тендер во тек</i>		
Национална стратегија за обновливи извори енергија	– Интензивирање спроведување на обновливите извори на енергија – Транспонирање на европските директиви за обновливи извори на енергија во националното законодавство	Дефинирање национални таргети за обновливи извори на енергија; динамичен план за спроведување и за поврзаните институционални, регулаторни и економски аспекти (услови на концесија, прописи за поврзување на мрежа, стандарди, даноци, и други прописи и регулативи); релевантни програми (акциски планови) вклучувајќи конкретни мерки со конкретни улоги за институциите, планот и	0.1	– Централен буџет – Швајцарски компензационен фонд

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни извори	финансиски
		финансирањето; <i>Тендер во тек</i>			
Производство на енергија					
Голема хидроцентрала Чебрен	– Нов објект за производство на енергија – Спроведување обновливи извори на енергија	<i>Тендер во тек</i>	338.381	– Приватна инвестиција	
Голема хидроцентрала Галиште	– Нов објект за производство на енергија – Спроведување обновливи извори на енергија	<i>Тендер во тек</i>	200.241	– Приватна инвестиција	
Голема хидроцентрала Бошков мост	– Нов објект за производство на енергија – Спроведување обновливи извори на енергија	<i>Тендер во тек</i>	70.000	– Приватна инвестиција	
Комбинирана гасна и електрична централа ТЕТО	– Нов објект за производство на енергија – Воведување гас – Користење напредна технологија	Финализирани подготвителните активности. <i>Национална стратегија за механизми за чист развој</i>	131.875	– Приватна инвестиција – Можно финансирање на механизмите за чист развој	
Санација на електраната во Битола	– Зголемена ефикасност на производството на енергија – Дополнителен домашен производствен капацитет	Проектната активност вклучува надградување на турбините од електроцентралите во Битола кои работат на јаглен и кои имаат вкупен инсталиран капацитет од 675 MW (3 единици x	23.030	– ЕЛЕМ буџет)	(централен

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни извори	финансиски
		225 MW). Како резултат на надградувањето, секоја единица ќе има зголемен капацитет од 7,2 MW			
		<i>ПЈИ 2007-2009, Проект 04 023</i>			
Нови слоеви од постојните рудници за лигнит	– Домашни извори на енергија	<i>ПЈИ 2007-2009, Проект 04 015</i>	25.200		– Централен буџет
Енергетска инфраструктура					
Далновод Србија	-	<i>ПЈИ 2007-2009, Проект 04 010</i>	8.880		– МЕПСО (централен буџет)
Далновод Албанија	-	<i>ПЈИ 2007-2009, Проект 04 022</i>	12.000		– МЕПСО (централен буџет)
Гасоводен прстен околу Скопје		<i>ПЈИ 2007-2009, Проект 04 121</i>	6.000		– Централен буџет – Буџети на општините
Продолжување на гасоводот Клевовце-Велес-Неготино-Кавадарци		<i>ПЈИ 2007-2009, Проект 04 018</i>	20.000		– Централен буџет – Буџети на општините
Продолжување на гасоводот Скопје-Тетово-Гостивар-Кичево + страничната линија Дебар-Струга-Охрид		<i>ПЈИ 2007-2009, Проект 04 118</i>	21.000		– Централен буџет – Буџети на општините
Гасификација на Куманово, Крива Паланка, Кратово		<i>ПЈИ 2007-2009, Проект 04 013</i>	18.200		– Буџети на општините

Проекти за обновливи извори на енергија и енергетска ефикасност

Гасоводи од проектите што се прифатливи или за механизми за чист развој или за финансирање на одржлива енергија:

- Италијанско портфолио потенцијални проекти за механизми за чист развој, собрани во меѓународна соработка меѓу италијанското Министерство за животна средина, територија и море и Министерството за животна средина и просторно планирање (достапни на <http://www.moepp.gov.mk/default-MK.asp>)
- Листа проекти за механизми за чист развој (вклучувајќи процена на потенцијалот на земјата за механизми за чист развој) собрани од УНДП (достапни на <http://www.moepp.gov.mk/WBStorage/Files/CDM%20Potential%20of%20Macedonia.%200UNDP.ppt>)
- Листа проекти за механизми за чист развој собрани од Светска банка (достапни на <http://www.moepp.gov.mk/WBStorage/Files/World%20Bank,%20CDM%20potential.pdf>)
- База на податоци за проекти подготвени во согласност со компонентата за помош за развој на проекти (ПДАФ) од Проектот за одржлива енергија на ГЕФ (база на податоци за ПДАФ) (достапна од Министерството за економија и од Агенцијата за енергетика)

Пример: Земјоделство и рурален развој

1. Почетна точка: Консолидирана дефиниција на резултатите и времето

(исто така, види дијаграм на цели во анекс 2 и во глава 6)

Глобални цели (ГЦ)		
3 и PP 001.	Да се подобри земјоделството и руралната економија на Република Македонија	долгорочна
3 и PP 002.	Да се подобри земјоделството и руралните региони во Република Македонија да станат социјално избалансирани	долгорочна
3 и PP 003.	Да се подобри земјоделството и руралните региони во Република Македонија да станат еколошки избалансирани	долгорочна
Цели/резултати		
3 и PP 1.	Спроведена добра организација во секторот ²	среднорочна
3 и PP 1.1.	Подобрено ниво на организација и планирање на производството ²	среднорочна
3 и PP 1.1.1.	Постојна и силна поддршка за Агенцијата за промоција на извозот ¹	краткорочна
3 и PP 1.1.2.	Обезбедена осигурителна политика што ќе ги поддржува земјоделските одгледувалишта ²	среднорочна
3 и PP 1.1.3.	Постојна и силна поддршка за маркетинг информацискиот систем (МИС) ¹	краткорочна
3 и PP 1.1.4.	Воведен оптимален број на ПЈП (приватно-јавни партнерства) ²	среднорочна
3 и PP 1.2.	Завршена вертикална интеграција на синџирот на понудата ²	среднорочна
3 и PP 1.3.	Поддршка за силната самоорганизација на македонските фармери ¹	Short term
3 и PP 1.3.1.	Спроведена соодветна оптимизација на земјоделскиот инпут ¹	краткорочна
3 и PP 1.4.	Иницирана соодветна и ефективна комуникација меѓу акционерите и силна интерконекција во секторот ²	среднорочна
3 и PP 1.5.	Завршен соодветен и ефективен регистар на фарми ¹	краткорочна
3 и PP 2.	Обезбедена соодветна политика на земјоделски и рурален развој ²	среднорочна
3 и PP 2.1.	Обезбедено високо ниво на спроведување на стратегиите ²	среднорочна
3 и PP 2.1.1.	Поддржани реформите во земјоделскиот и руралниот сектор	краткорочна

	според ЕУ и Заедничката земјоделска политика (ЗЗП) ¹	
3 и РР 2.1.2.	Обезбедена добра формулација и спроведување на националните политики за земјоделството ¹	краткорочна
3 и РР 2.1.3.	Воведена конзистентна политика на цени – регулативи за внатрешен пазар според ЕУ ²	среднорочна
3 и РР 2.2.	Идентификувана и завршена јасната поделба на надлежности меѓу министерствата ²	среднорочна
3 и РР 2.2.1.	Завршена законската рамка ¹	краткорочна
3 и РР 2.2.2.	Гарантирана конзистентноста на администрацијата (без промени со секоја влада) ²	среднорочна
3 и РР 2.2.3.	Обезбеден силен капацитет на Агенцијата за доделување како јавна служба ¹ .	краткорочна
3 и РР 2.3.	Обезбедени прецизни стратегии и спроведена постојната стратегија ²	среднорочна
3 и РР 2.3.1.	Донесена стратегија за земјоделски и рурален развој ¹	краткорочна
3 и РР 2.3.2.	Воведено високо ниво на насоченост на еколошките прашања во земјоделството ¹	краткорочна
3 и РР 2.3.3.	Воведено високо ниво на свест во Министерството за животна средина и кај другите учесници за земјоделството и руралниот развој ¹	краткорочна
3 и РР 2.4.	Започнато соодветно управување со податоците ¹	краткорочна
3 и РР 2.5.	Обезбедени достапни и точни статистички податоци ¹	краткорочна
3 и РР 3.	Спроведен силен институционален капацитет во секторот²	среднорочна
3 и РР 3.1.	Обезбедена силна институционална и организациска поддршка за секторот ²	среднорочна
3 и РР 3.1.1.	Воспоставена институционална рамка за одржлив развој на општеството / секторот ¹	краткорочна
3 и РР 3.1.2.	Воведени соодветни финансиски инструменти за спроведување одржлив развој ¹	краткорочна
3 и РР 3.1.3.	Поддржани и редовно контролирани агенции за спроведување / ЈПП, ЛАБС, ТЕСТ ¹	краткорочна
3 и РР 3.1.4.	Идентификувани јасни надлежности меѓу МЗШВ и Министерството за економија и Министерството за животна средина, Министерството за здравство, Министерството за финансии и другите министерства ¹	краткорочна
3 и РР 3.2.	Завршени силните институционални капацитети на МЗШВ ¹	краткорочна
3 и РР 3.3.	Брзо и соодветно одлучување во Министерството за земјоделство ¹	краткорочна
3 и РР 3.3.1.	Обезбедено високо ниво на спроведување на стратегијата ²	среднорочна
3 и РР 3.3.2.	Основан совет/одбор за земјоделство како интердисциплинарно тело ¹	краткорочна
3 и РР 3.3.3.	Обезбедена висока транспарентност на информациите ²	среднорочна
3 и РР 3.3.4.	Поддржана силна меѓуинституционална координација/соработка ²	среднорочна
3 и РР 3.3.5.	Спроведено оптимално институционално управување ²	среднорочна
3 и РР 3.3.5.1.	Воведен силен капацитет на административниот персонал ²	среднорочна
3 и РР 3.3.5.1.1.	Воведена соодветна институционална структура ²	среднорочна
3 и РР 3.3.5.1.2.	Воведено соодветно плаќање на административниот персонал ²	среднорочна
3 и РР	Спречена злоупотребата на административниот систем ²	среднорочна

3.3.5.1.3.		а
3 и PP 3.3.5.1.4.	Вработување професионалци и обучени млади луѓе ¹	краткорочна
3 и PP 3.3.5.1.5.	Воведено оптимално користење на сегашните институционални капацитети ²	среднорочна
3 и PP 3.3.5.2.	Обезбедена конзистентност во институционалната меморија ²	среднорочна
3 и PP 3.3.5.2.1.	Спречен ризик дека долгорочните работни места во администрацијата се загрозувани од политичките промени ²	среднорочна
3 и PP 3.3.5.2.2.	Избегнато мешање на политиката во институционалните активности ²	среднорочна
3 и PP 3.3.6.	Обезбедена соодветна комуникација и процедури во институциите ¹	краткорочна
3 и PP 3.3.7.	Обезбедена Интернет-презентација на јавните институции ¹	краткорочна
3 и PP 4.	Подобрени човечките ресурси во согласност со одржливиот развој²	среднорочна
3 и PP 4.1.	Земјоделскиот сектор третиран како инструмент за задржување на младите во земјоделството и во руралните области ²	среднорочна
3 и PP 4.1.1.	Идентификуван и поддржан оптимален број домашни производители и привремени фармери ¹	краткорочна
3 и PP 4.1.2.	Зголемена привлечност на земјоделскиот сектор за можно вработување ²	среднорочна
3 и PP 4.1.3.	Обезбедена возрасна и полова структура во руралните области и во останатиот дел од секторот ²	среднорочна
3 и PP 4.1.4.	Понудено оптимално искористување на образованата работна сила ²	среднорочна
3 и PP 4.1.5.	Идентификуван и поддржан оптимален број професионални комерцијални фармери ²	среднорочна
3 и PP 4.2.	Воведена и поддржана доволна мотивација за промени и подобрувања во секторот ²	среднорочна
3 и PP 4.3.	Понудено високо образование на директните производители ¹	краткорочна
3 и PP 4.3.1.	Обезбедени и поддржани силни менаџерски вештини на производителите и обработувачите ¹	краткорочна
3 и PP 4.3.2.	Обезбедени и поддржани доволно човечки ресурси за интеграција во ЕУ на локално ниво ¹	краткорочна
3 и PP 4.3.3.	Обезбедени и поддржани доволно човечки ресурси за интеграција во ЕУ на државно ниво ¹	краткорочна
3 и PP 4.4.	Обезбедено и поддржано повисоко ниво на инвестиции во образование и истражување поврзано со земјоделскиот сектор ¹	краткорочна
3 и PP 4.4.1.	Обезбеден висок капацитет на консултантски вештини и знаење ¹	краткорочна
3 и PP 4.4.2.	Подобрено формалното образование (реформирано образование) ¹	краткорочна
3 и PP 4.4.3.	Донесени и поддржани соодветни наставни планови во формалното образование ¹	краткорочна
3 и PP 4.4.4.	Обезбедено професионално усовршување во секторот ¹	краткорочна
3 и PP 4.4.5.	Обезбедени методологии за доживотно учење и учење за возрасни ¹	краткорочна
3 и PP 4.4.6.	Воведени планови за сертификација за обука и консалтинг ¹	краткорочна
3 и PP 4.5.	Дефинирани целни групи за образование и обука ¹	краткорочна
3 и PP 4.6.	Обезбедена и поддржана добра репутација на земјоделскиот сектор ²	среднорочна
3 и PP 4.7.	Намалено/избегнато историското занемарување на руралните и земјоделските области ²	среднорочна
3 и PP 5.	Поттикнато деловно окружување за одржлив земјоделски развој²	среднорочна
3 и PP 5.1.	Завршен оптимален број на соодветна промоција и продажба на	среднорочна

	трговски марки ²	а
3 и РР 5.1.1.	Поддржан силниот прилив на директни домашни и странски инвестиции ²	среднорочна а
3 и РР 5.1.2.	Организираны соодветни гарантни фондови ¹	краткорочна
3 и РР 5.1.3.	Поттикнати банкарски понуди – кредитни линии за отворање фирми во земјоделството ¹	краткорочна
3 и РР 5.1.4.	Поттик за компаниите да почнат да инвестираат во земјоделството ¹	краткорочна
3 и РР 5.2.	Обезбеден голем проток на пазарни информации ¹	краткорочна
3 и РР 5.3.	Обезбедена силна поддршка и развој на секторот ¹	краткорочна
3 и РР 5.3.1.	Обезбедено добро деловно окружување (без административни бариери) ¹	краткорочна
3 и РР 5.3.2.	Започнати доволен број ЈПП ²	среднорочна а
3 и РР 5.3.3.	Спроведени координирани инспекциски услуги на граничните терминали и на внатрешните пазари ¹	краткорочна
3 и РР 5.3.4.	Воведена и обезбедена соодветна царинска документација потребна за увоз-извоз ¹	краткорочна
3 и РР 5.3.5.	Воведени и обезбедени кратки и лесни административни процедури ¹	краткорочна
3 и РР 5.3.6.	Намалена сивата економија ²	среднорочна а
3 и РР 5.3.7.	Добра состојба на постојниот правен систем ²	среднорочна а
3 и РР 5.4.	Висок апсорпциски капацитет за грантови и инвестициски фондови ¹	краткорочна
3 и РР 5.5.	Генериран соодветен различен доход во руралните области ²	среднорочна а
3 и РР 5.5.1.	Обезбеден оптимален број консалтинг-компаниии ¹	краткорочна
3 и РР 5.5.2.	Воведена и поддржана добра координација меѓу науката и практиката ¹	краткорочна
3 и РР 5.5.3.	Воведена и поддржана добра практика на корпоративно управување ²	среднорочна а
3 и РР 5.6.	Поддршка за соодветно обучени менаџери кај претприемачите во земјоделството ¹	краткорочна
3 и РР 5.7.	Воведен и промовиран различен асортиман земјоделски производи ²	среднорочна а
3 и РР 5.8.	Поддржан процесот на свесност за претстојните услови на ЕУ на секторот ¹	краткорочна
3 и РР 6.	Обезбедено спроведување на соодветни земјоделски практики³	долгорочна
3 и РР 6.1.	Спроведен оптимален број агроеколошки практики ³	долгорочна
3 и РР 6.1.1.	Создаден и извршен оптимален број еколошки практики ³	долгорочна
3 и РР 6.1.2.	Создаден и извршен оптимален број практики за одржливо производство ³	долгорочна
3 и РР 6.1.3.	Создаден и извршен оптимален број производствени практики ориентирани кон трговска марка (регионални/локални...) ³	долгорочна
3 и РР 6.1.3.1.	Создаден и извршен оптимален број производствени практики ориентирани кон потекло ³	долгорочна
3 и РР 6.1.3.2.	Поддржано соодветното спроведување на „кодексот на однесување“ во добри земјоделски практики ¹	краткорочна
3 и РР 6.1.4.	Исполнети минималните стандарди за здраво производство ¹	краткорочна
3 и РР 6.1.5.	Гарантирана соодветна употреба на вештачки ѓубрива и пестициди и наводнување ²	среднорочна а
3 и РР 6.1.5.1.	Понудено сеопфатно управување со отпадот во земјоделското и сточарското производство ²	среднорочна а

З и РР 6.1.5.2.	Обезбедени и поддржани функционалните субјекти (за ГА, кооперации, организации на производители) ²	среднорочна
З и РР 6.1.6.	Создаден и спроведен оптимален број добри земјоделски практики за заштита на водата, воздухот и земјиштето ³	долгорочна
З и РР 6.1.6.1.	Подобрено управувањето со земјиштето ³	долгорочна
З и РР 6.1.6.2.	Обезбедена практика на секвестрација на јаглеродот ²	среднорочна
З и РР 6.2.	Обезбеден и промовиран оптимален број техники за развој за примена на алтернативни извори на енергија од земјоделството ¹	краткорочна
З и РР 6.2.1.	Обезбедено високо ниво на стандард на ЕУ „енергетски фарми“ ²	среднорочна
З и РР 6.2.2.	Зголемена свесност за “енергетските фарми“ на национално ниво ¹	краткорочна
З и РР 6.2.3.	Зголемена свесност за “енергетските фарми“ на локално ниво ¹	краткорочна
З и РР 6.2.4.	Воведени и поддржани пилот-проекти за „енергетски фарми“ на национално ниво ¹	краткорочна
З и РР 6.2.5.	Воведени и поддржани пилот-проекти за „енергетски фарми“ на локално ниво ¹	краткорочна
З и РР 6.2.6.	Силно поддржани истрагите и развојот на нови технологии за употреба на алтернативни извори на енергија и на материјали од земјоделството ¹	краткорочна
З и РР 6.3.	Спроведен оптимален број безбедносни практики за храна ³	долгорочна
З и РР 6.3.1.	Воспоставена можност за следење на животинските и житните производи ³	долгорочна
З и РР 6.3.2.	Поддржана и контролирана нормална релација безбедност – финален производ (квалитет) ³	долгорочна
З и РР 6.3.3.	Обезбедена висока имплементација на системот на производствени практики ²	среднорочна
З и РР 6.3.4.	Почитувани прописи на добра земјоделска практика ²	среднорочна
З и РР 6.3.4.1.	Воспоставена соодветна употреба на водата, вештачките ѓубрива и пестициди ²	среднорочна
З и РР 6.3.4.2.	Воспоставена примена на стандардите во текот на производството ³	долгорочна
З и РР 6.3.4.3.	Воспоставена експертиза и примена на технологии по жетва ²	среднорочна
З и РР 6.3.4.4.	Воспоставена соодветна употреба на ветеринарна медицина и адитиви ²	среднорочна
З и РР 6.3.5.	Завршено националното законодавство во согласност со ЕУ (протоколи за добри сметководствени практики) ¹	краткорочна
З и РР 6.3.5.1.	Обезбедена државна поддршка во спроведувањето советодавни пакети ¹	краткорочна
З и РР 6.3.5.2.	Обезбеден оптимален број советници (HASSP, EUREPGAP) ¹	краткорочна
З и РР 6.3.5.3.	Воспоставен систем за сертификација (HASSP, EUREPGAP) ¹	краткорочна
З и РР 6.4.	Обезбедени достапни информации за пазарна побарувачка (услови за квалитет) ¹	краткорочна
З и РР 6.5.	Обезбедено соодветно знаење/основни капацитети за советодавни услуги (подобри советодавни услуги) ²	среднорочна
З и РР 6.6.	Обезбедена силна поддршка на медиумите, НВО, асоцијациите, консалтинг-компаниите во секторот ¹	краткорочна
З и РР 6.7.	Воведена и поддржана нова опрема и механизација (соодветна машинерија) ²	среднорочна
З и РР 6.8.	Понудено и поддржано високо образование на директните	краткорочна

	производители ¹	
--	----------------------------	--

2. Целосна листа на проекти

Бр.	Проект	Резултат(и)
Општо		
1	Зајакнување на македонскиот земјоделски сектор за подобра организација и ефективна интеграција	3 И РР 1.; 3 И РР 1.3.; 3 И РР 3.3.7.; 3 И РР 1.1.; 3 И РР 1.2. 3 И РР 1.4.; 3 И РР 2.1.
2	Зајакнување на институционалниот капацитет на земјоделскиот сектор	3 И РР 3.; 3 И РР 3.1.; 3 И РР 3.3.1.; 3 И РР 3.3.3.
3	Реформирање на македонското формално образование и универзитетските наставни програми според основните принципи на одржлив развој	3 И РР 4.4.2.; 3 И РР 4.4.3.
4	Поттикнување на деловното окружување за одржлив земјоделски развој	3 И РР 5.; 3 И РР 5.2.; 3 И РР 5.3.; 3 И РР 5.3.1.; 3 И РР 5.3.3. 3 И РР 5.3.4.; 3 И РР 5.3.5. 3 И РР 5.1.1.; 3 И РР 5.3.6.
Политики, законодавство		
5	Поддршка за извршувањето соодветна и ефективна земјоделска политика и рурален развој во Република Македонија	3 И РР 2.; 3 И РР 2.3.1.; 3 И РР 2.1.1.; 3 И РР 2.1.2.; 3 И РР 2.2.1.; 3 И РР 2.3.2.; 3 И РР 4.1.1.; 3 И РР 6.3.5; 3 И РР 1.1.2.; 3 И РР 2.1.3.; 3 И РР 2.3. 3 И РР 3.3.5.2.2.; 3 И РР 4.1.; 3 И РР 4.1.2.; 3 И РР 4.1.3.; 3 И РР 4.1.4.; 3 И РР 5.3.7.
Институционална рамка		
6	Поддршка на воспоставувањето соодветна и ефективна институционална рамка на македонскиот земјоделски сектор	3 И РР 1.1.1.; 3 И РР 1.1.3.; 3 И РР 1.5.; 3 И РР 2.2.3.; 3 И РР 2.3.3.; 3 И РР 3.1.1.; 3 И РР 3.1.3.; 3 И РР 3.1.4.; 3 И РР 3.2. 3 И РР 3.3.; 3 И РР 3.3.2.; 3 И РР 3.3.6.; 3 И РР 1.1.4.; 3 И РР 2.2. 3 И РР 2.2.2.; 3 И РР 3.3.4.; 3 И РР 3.3.5.; 3 И РР 3.3.5.1.; 3 И РР 3.3.5.1.1.; 3 И РР 3.3.5.1.3.; 3 И РР 3.3.5.1.5. 3 И РР 3.3.5.2.; 3 И РР 3.3.5.2.1. 3 И РР 5.5.1.; 3 И РР 5.3.2.; 3 И РР 5.5.3.

Бр.	Проект	Резултат(и)
7	Зајакнување на македонските организации кои се директно вклучени во следењето, контролата и сертификацијата на земјоделскиот сектор за соодветно спроведување на неопходните стандарди и принципи на одржлив развој	З И РР 6.1.3.2.; З И РР 6.1.4.; З И РР 6.3.5.2.; З И РР 6.3.5.3.; З И РР 6.1.5.; З И РР 6.1.5.1.; З И РР 6.3.4.1.; З И РР 6.3.4.4
Финансирање		
8	Поддршка на воспоставувањето соодветно и ефективно управување со податоци на македонскиот земјоделски сектор	З И РР 2.4.; З И РР 2.5.
9	Воведување соодветни финансиски инструменти за спроведување одржлив развој	З И РР 3.1.2.; З И РР 3.3.5.1.4.; З И РР 4.4.; З И РР 3.3.5.1.2.
10	Воспоставување механизми за соодветна и ефективна поддршка на македонскиот земјоделски сектор	З И РР 5.1.2.; З И РР 5.1.3.; З И РР 5.1.4.
11	Поддршка и промовирање техники за примена на алтернативни извори на енергија од земјоделството – „енергетски фарми“	З И РР 6.2.; З И РР 6.2.4.; З И РР 6.2.5.; З И РР 6.2.6.
12	Поддршка за воведување нова опрема/механизација и спроведување нови советодавни пакети за поконкурентно македонско земјоделство	З И РР 6.7.; З И РР 6.3.5.1
Специфични области		
13	Подобрување на македонските човечки ресурси во процесот на национален одржлив развој на македонскиот земјоделски сектор	З И РР 4.; З И РР 4.3.; З И РР 4.3.1.; З И РР 4.3.2.; З И РР 4.3.3.; З И РР 4.4.1.; З И РР 4.4.4.; З И РР 4.4.5.; З И РР 4.4.6.; З И РР 4.5.; З И РР 5.4.; З И РР 5.5.2.; З И РР 6.8.; З И РР 5.6.; З И РР 5.8.; З И РР 4.1.5.; З И РР 4.2.; З И РР 4.6.; З И РР 4.7.
14	Диверзификација на доход во руралните региони преку предизвици за одржлив развој	З И РР 6.2.2.; З И РР 6.2.3.; З И РР 6.4.; З И РР 6.6.; З И РР 5.1.; З И РР 5.5.; З И РР 5.7.; З И РР 6.2.1.; З И РР 6.1.5.2.; З И РР 6.1.2.; З И РР 6.1.3.; З И РР 6.1.3.1.; З И РР 6.1.6.1.
15	Спроведување соодветни земјоделски практики во Република Македонија	З И РР 6.; З И РР 1.3.1.; З И РР 6.1.6.2.; З И РР 6.3.3.; З И РР 6.3.4.; З И РР 6.3.4.3.; З И РР 6.5.; З И РР 6.1.; З И РР 6.1.1. З И РР 6.1.6.; З И РР 6.3.; З И РР 6.3.1.; З И РР 6.3.2.; З И РР 6.3.4.2.

Бр.	Проект	Резултат(и)
16	Зајакнување на македонскиот земјоделски сектор и рурален развој преку македонските медиуми	З И РР 6.2.2.; З И РР 6.2.3.; З И РР 6.4.; З И РР 4.2.; З И РР 4.6.; З И РР 4.7.; З И РР 5.5.2. З И РР 6.3.5.1; З И РР 5.1.4.; З И РР 2.3.3.; З И РР 1.1.3.; З И РР 1.1.1.; З И РР 2.3.2.; З И РР 2.1.1.; З И РР 5.1.1.; З И РР 5.2.; З И РР 3.3.3.; З И РР 1.2.; З И РР 1.4.; З И РР 3.3.7.; З И РР 1.1.

3. Проектни предлози за постигнување некои краткорочни резултати

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
Проект бр. 1				
Зајакнување на македонскиот земјоделски сектор за подобра организација и ефективна интеграција (прва фаза)	З и РР 1.3.	Поддршка за силната самоорганизација на македонските фармери ¹		Донатори и владини програми
	З и РР 3.3.7.	Обезбедена Интернет-презентација на јавните институции ¹		Донатори и владини програми
Проект бр. 3				
Реформирање на македонското формално образование и универзитетските наставни програми според основните принципи на одржлив развој (целосен проект)	З и РР 4.4.2.	Подобрено формалното образование (реформирано образование) ¹		Донатори и владини програми
	З и РР 4.4.3.	Донесени и поддржани соодветни наставни планови во формалното образование ¹		Донатори и владини програми
Проект бр. 4				
Поттикнување на деловното окружување за одржлив земјоделски развој (прва фаза)	З и РР 5.2.	Обезбеден голем проток на пазарни информации ¹		Владини програми
	З и РР 5.3.	Обезбедена силна поддршка и развој на секторот ¹		Донатори и владини програми
	З и РР 5.3.1.	Обезбедено добро деловно		Владини програми

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
		окожување (без административни бариери) ¹		
	3 и РР 5.3.3.	Спроведени координирани инспекциски услуги на граничните терминали и на внатрешните пазари ¹		Владини програми
	3 и РР 5.3.4.	Воведена и обезбедена соодветна царинска документација потребна за увоз-извоз ¹		Владини програми
	3 и РР 5.3.5.	Воведени и обезбедени кратки и лесни административни процедури ¹		Владини програми
Проект бр. 5				
Поддршка за извршувањето соодветна и ефективна земјоделска политика и рурален развој во Република Македонија (прва фаза)	3 и РР 2.3.1.	Донесена стратегија за земјоделски и рурален развој ¹		Владини програми
	3 и РР 2.1.1.	Поддржани реформите во земјоделскиот и руралниот сектор според ЕУ и Заедничката земјоделска политика (ЗЗП) ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 2.1.2.	Обезбедена добра формулација и спроведување на националните политики за земјоделството ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 2.2.1.	Завршена правната рамка ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 2.3.2.	Воведено високо ниво на насоченост на еколошките прашања во земјоделството ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 4.1.1.	Идентификуван и поддржан оптимален број домашни производители и привремени фармери ¹		Владини програми

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
	3 и РР 6.3.5.	Завршено националното законодавство во согласност со ЕУ (протоколи за добри сметководствени практики) ¹		Донатори и владини програми
Проект бр. 6				
Поддршка на воспоставувањето соодветна и ефективна институционална рамка на македонскиот земјоделски сектор (прва фаза)	3 и РР 1.1.1.	Постојна и силна поддршка за Агенцијата за промоција на извозот ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 1.1.3.	Постојна и силна поддршка за маркетинг информацискиот систем (МИС) ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 1.5.	Завршен соодветен и ефективен регистар на фарми ¹		Владини програми
	3 и РР 2.2.3.	Обезбеден силен капацитет на Агенцијата за доделување како јавна служба ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 2.3.3.	Воведено високо ниво на свест во Министерството за животна средина и кај другите учесници за земјоделството и руралниот развој ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 3.1.1.	Воспоставена институционална рамка за одржлив развој на општеството / секторот ¹		Владини програми
	3 и РР 3.1.3.	Поддржани и редовно контролирани агенции за спроведување / ЈПП, ЛАБС, ТЕСТ ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 3.1.4.	Идентификувани јасни надлежности меѓу МЗШВ и Министерството за економија и Министерството за животна средина, Министерството за		Владини програми

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
		здравство, Министерството за финансии и другите министерства ¹		
	3 и РР 3.2.	Завршени силните институционални капацитети на МЗШВ ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 3.3.	Брзо и соодветно одлучување во Министерството за земјоделство ¹		Владини програми
	3 и РР 3.3.2.	Основен совет/одбор за земјоделство како интердисциплинарно тело ¹		Владини програми
	3 и РР 3.3.6.	Обезбедена соодветна комуникација и процедури во институциите ¹		Владини програми
	3 и РР 5.5.1.	Обезбеден оптимален број консалтинг-компани ¹		Донатори и владини програми
Проект бр. 7				
Зајакнување на македонските организации кои се директно вклучени во следењето, контролата и сертификацијата на земјоделскиот сектор за соодветно спроведување на неопходните стандарди и принципи на одржлив развој (прва фаза)	3 и РР 6.1.3.2.	Поддржано соодветното спроведување на „кодексот на однесување“ во добри земјоделски практики ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 6.1.4.	Исполнети минималните стандарди за здраво производство ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 6.3.5.2.	Обезбеден оптимален број советници (HASSP, EUREPGAP) ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 6.3.5.3.	Воспоставен систем за сертификација (HASSP, EUREPGAP) ¹		Донатори и владини програми
Проект бр. 8				
Поддршка на воспоставувањето соодветно и ефективно управување со податоци на	3 и РР 2.4.	Започнато соодветно управување со податоците ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 2.5.	Обезбедени достапни и точни		Донатори и владини програми

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
македонскиот земјоделски сектор (целосен проект)		статистички податоци ¹		
Проект бр. 9				
Воведување соодветни финансиски инструменти за спроведување одржлив развој (прва фаза)	З и РР 3.1.2.	Воведени соодветни финансиски инструменти за спроведување одржлив развој ¹		Донатори и владини програми
	З и РР 3.3.5.1.4.	Вработување професионалци и обучени млади луѓе ¹		Донатори и владини програми
	З и РР 4.4.	Обезбедено и поддржано повисоко ниво на инвестиции во образование и истражување поврзано со земјоделскиот сектор ¹		Донатори и владини програми
Проект бр. 10				
Воспоставување механизми за соодветна и ефективна поддршка на македонскиот земјоделски сектор (целосен проект)	З и РР 5.1.2.	Организиран соодветен гарантни фондови ¹		Донатори и владини програми
	З и РР 5.1.3.	Поттикнати банкарски понуди - кредитни линии за отворање фирми во земјоделството ¹		Донатори и владини програми
	З и РР 5.1.4.	Поттик за компаниите да почнат да инвестираат во земјоделството ¹		Донатори и владини програми
Проект бр. 11				
Поддршка и промовирање техники за примена на алтернативни извори на енергија од земјоделството - „енергетски фарми“ (целосен проект)	З и РР 6.2.	Обезбеден и промовиран оптимален број техники за развој за примена на алтернативни извори на енергија од земјоделството ¹		Донатори и владини програми
	З и РР 6.2.4.	Воведени и поддржани пилот-проекти за „енергетски фарми“ на национално ниво ¹		Донатори и владини програми
	З и РР 6.2.5.	Воведени и поддржани пилот-		Донатори и владини програми

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
		проекти за „енергетски фарми“ на локално ниво ниво ¹		
	3 и РР 6.2.6.	Силно поддржани истрагите и развојот на нови технологии за употреба на алтернативни извори на енергија и на материјали од земјоделството ¹		Донатори и владини програми
Проект бр. 12				
Поддршка за воведување нова опрема/механизација и спроведување нови советодавни пакети за поконкурентно македонско земјоделство (прва фаза)	3 и РР 6.3.5.1.	Обезбедена државна поддршка во спроведувањето советодавни пакети ¹		Владини програми
Проект бр. 13				
Подобрување на македонските човечки ресурси во процесот на национален одржлив развој на македонскиот земјоделски сектор (прва фаза)	3 и РР 4.3.	Понудено високо образование на директните производители ¹		Владини програми
	3 и РР 4.3.1.	Обезбедени и поддржани силни менаџерски вештини на производителите и обработувачите ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 4.3.2.	Обезбедени и поддржани доволно човечки ресурси за интеграција во ЕУ на локално ниво ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 4.3.3.	Обезбедени и поддржани доволно човечки ресурси за интеграција во ЕУ на државно ниво ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 4.4.1.	Обезбеден висок капацитет на консултантски вештини и знаење ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 4.4.4.	Обезбедено професионално усовршување во		Донатори и владини програми

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
		секторот ¹		
	3 и РР 4.4.5.	Обезбедени методологии за доживотно учење и учење за возрасни ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 4.4.6.	Воведени планови за сертификација за обука и консалтинг ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 4.5.	Дефинирани целни групи за образование и обука ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 5.4.	Висок апсорпциски капацитет за грантови и инвестициски фондови ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 5.5.2.	Воведена и поддржана добра координација меѓу науката и практиката ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 6.8.	Понудено и поддржано високо образование на директните производители ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 5.6.	Поддршка за соодветно обучени менаџери кај претприемачите во земјоделството ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 5.8.	Поддржан процесот на свесност за претстојните услови на ЕУ на секторот ¹		Донатори и владини програми
Проект бр. 14				
Диверзификација на доход во руралните региони преку предизвици за одржлив развој (прва фаза)	3 и РР 6.2.2.	Зголемена свесност за “енергетските фарми“ на национално ниво ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 6.2.3.	Зголемена свесност за “енергетските фарми“ на локално ниво ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 6.4.	Обезбедени достапни информации за пазарна побарувачка (услови за		Донатори и владини програми

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
	3 и РР 6.6.	квалитет) ¹ Обезбедена силна поддршка на медиумите, НВО, асоцијациите, консалтинг-компаниите во секторот ¹		Донатори и владини програми
Проект бр. 15				
Спроведување соодветни земјоделски практики во Република Македонија (прва фаза)	3 и РР 1.3.1.	Спроведена соодветна оптимизација на земјоделскиот инпут ¹		Донатори и владини програми
Проект бр. 16				
Зајакнување на македонскиот земјоделски сектор и рурален развој преку македонските медиуми (прва фаза)	3 и РР 6.2.2.	Зголемена свесност за “енергетските фарми“ на национално ниво ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 6.2.3.	Зголемена свесност за “енергетските фарми“ на локално ниво ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 6.4.	Обезбедени достапни информации за пазарна побарувачка (услови за квалитет) ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 5.5.2.	Воведена и поддржана добра координација меѓу науката и практиката ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 6.3.5.1.	Обезбедена државна поддршка во спроведувањето советодавни пакети ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 5.1.4.	Поттик за компаниите да почнат да инвестираат во земјоделството ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 2.3.3.	Воведено високо ниво на свест во Министерството за животна средина и		Донатори и владини програми

кај другите учесници за земјоделството и

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
		руралниот развој ¹		
	3 и РР 1.1.3.	Постојна и силна поддршка за маркетинг информацискиот систем (МИС) ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 1.1.1.	Постојна и силна поддршка за Агенцијата за промоција на извозот ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 2.3.2.	Воведено високо ниво на насоченост на еколошките прашања во земјоделството ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 2.1.1.	Поддржани реформите во земјоделскиот и руралниот сектор според ЕУ и Заедничката земјоделска политика (ЗЗП) ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 5.2.	Обезбеден голем проток на пазарни информации ¹		Донатори и владини програми
	3 и РР 3.3.7.	Обезбедена Интернет-презентација на јавните институции ¹		Донатори и владини програми

Пример: Шумарство и рурален развој

1. Почетна точка: Консолидирана дефиниција на резултатите и времето (исто така, види дијаграм на цели во анекс 2 и во глава 6)

Глобални цели (ГЦ)		
Ш и РР ГЦ 1	Да се подобри шумарството и руралната економија на Република Македонија	долгорочна
Ш и РР ГЦ 2	Да се подобри шумарството и руралните региони во Република Македонија да станат социјално избалансирани	долгорочна
Ш и РР ГЦ 3	Да се подобри шумарството и руралните региони во Република Македонија да станат еколошки избалансирани	долгорочна
Цели/резултати		
Ш и РР 1	Соодветно организирано и управувано шумарство	среднорочна
Ш и РР 1.1	Подобрена организацијата на секторот	краткорочна

Ш и РР 1.2	Избегнат конфликт на интереси (на поединечно ниво) меѓу одговорниот персонал во ЈП „Македонски шуми“	краткорочна
Ш и РР 1.3	Формирани соодветни органи на управување	краткорочна
Ш и РР 1.3.1	Воспоставена соодветна организација на јавното претпријатие „Македонски шуми“	краткорочна
Ш и РР 1.3.2	Поддржано завршувањето на Катастарот	среднорочна
Ш и РР 1.4	Обезбедено професионално работење на шумарството (без влијание на политиката)	краткорочна
Ш и РР 1.5	Владата информирана за улогата на шумарството во економијата, руралниот развој и екологијата	краткорочна
Ш и РР 2	Спроведен силен/ефикасен административен институционален капацитет во секторот	среднорочна
Ш и РР 2.1	Поддржани активностите за зајакнување на институционалниот капацитет на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство	краткорочна
Ш и РР 2.2	Поддржани активностите за зајакнување на институционалниот капацитет на јавното претпријатие „Македонски шуми“	краткорочна
Ш и РР 2.2.1	Вработување професионалци и обучени млади луѓе	среднорочна
Ш и РР 2.2.2	Обезбедено окружување во кое административниот персонал нема да се злоупотребува	краткорочна
Ш и РР 2.3	Избегнато мешање на политиката во институционалните активности	краткорочна
Ш и РР 2.4	Поддржано соодветно формирање институции	краткорочна
Ш и РР 2.5	Воспоставен систем за перманентно професионално усовршување на персоналот	краткорочна
Ш и РР 2.6	Воведено оптимално користење на институционалните капацитети	среднорочна
Ш и РР 2.7	Обезбедено оптимално плаќање на административниот персонал	среднорочна
Ш и РР 2.8	Обезбедена транспарентност во процесот на вработување	краткорочна
Ш и РР 2.9	Обезбедена соодветна и ефикасна контрола (од владата) на работата на институциите за надминување на негативните фактори	краткорочна
Ш и РР 2.10	Зголемена јавна свест за шумарството	краткорочна
Ш и РР 2.11	Владата информирана за улогата на шумарството во економијата, руралниот развој и екологијата	краткорочна
Ш и РР 3	Обезбедена примена на ефективни технологии и методологија	среднорочна
Ш и РР 3.1	Обезбедена примена на соодветни методологии за планирање на шумарството	среднорочна
Ш и РР 3.2	Поддржана примената на модерни технолошки решенија во шумарството	среднорочна
Ш и РР 3.3	Обезбедена примена на соодветни методологии за утврдување на капацитетите за недрвните шумарски производи	краткорочна
Ш и РР 3.3.1	Воведена соодветна методологија за водење и одржување база на податоци за загрозените видови	краткорочна
Ш и РР 3.4	Зголемена јавна свест за шумарството	краткорочна
Ш и РР 3.4.1	Владата информирана за улогата на шумарството во економијата, руралниот развој и екологијата	краткорочна
Ш и РР 4	Спроведени законските регулативи	среднорочна
Ш и РР 4.1	Избегнат организираниот криминал	краткорочна

Ш и РР 4.1.1	Избегнато незаконското сечење дрва	краткорочна
Ш и РР 4.1.2	Поддржано почитувањето на законските регулативи	краткорочна
Ш и РР 4.2	Подготвена национална стратегија за заштита од шумски пожари	краткорочна
Ш и РР 4.2.1	Подготвен генерален план за управување	краткорочна
Ш и РР 4.2.2	Спроведен шумски попис	среднорочна
Ш и РР 4.3	Избегнато совпаѓањето на одговорности во врска со интегралното просторно управување и со природните ресурси	краткорочна
Ш и РР 4.4	Поддржано воспоставувањето на пазарно управување	краткорочна
Ш и РР 4.4.1	Обезбедени законски регулативи кои овозможуваат редовни и доволни финансиски средства	краткорочна
Ш и РР 4.5	Владата информирана за улогата на шумарството во економијата, руралниот развој и екологијата	краткорочна

2. Целосна листа на проекти

Бр.	Проект	Резултат(и)
Општи		
1	Подготовка на генерален план за управување	Ш и РР 1.1; Ш и РР 1.3; Ш и РР 1.3.1; Ш и РР 1.3.2; Ш и РР 1.4; Ш и РР 1.5; Ш и РР 2.1; Ш и РР 2.2; Ш и РР 3.1; Ш и РР 4.2.1; Ш и РР 4.2.2; Ш и РР 4.3
2	Извршување шумски попис	Ш и РР 1.1; Ш и РР 1.3; Ш и РР 1.3.1; Ш и РР 4.2.2
Политики, законодавство		
3	Ревидирање на тековните закони и регулативи, нивно подобрување и донесување нови закони и регулативи, кои ќе овозможат одржливо шумарство	Ш и РР 1.1; Ш и РР 1.2; Ш и РР 1.3; Ш и РР 1.3.1; Ш и РР 1.4; Ш и РР 1.5; Ш и РР 2.2.2; Ш и РР 2.3; Ш и РР 2.4; Ш и РР 2.5; Ш и РР 2.6; Ш и РР 2.7; Ш и РР 2.8; Ш и РР 2.9; Ш и РР 4.1; Ш и РР 4.1.1; Ш и РР 4.1.2; Ш и РР 4.2.1; Ш и РР 4.3; Ш и РР 4.4; Ш и РР 4.4.1
Институционална рамка		
4	Зајакнување на институционалниот капацитет на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство	Ш и РР 1.1; Ш и РР 2.1; Ш и РР 2.2.1; Ш и РР 2.2.2; Ш и РР 2.3; Ш и РР 2.4; Ш и РР 2.5; Ш и РР 2.6; Ш и РР 2.7; Ш и РР 2.8; Ш и РР 2.9; Ш и РР 2.11;
5	Зајакнување на капацитетот на релевантните институции	Ш и РР 2.11;
Финансирање		

Бр.	Проект	Резултат(и)
6	Инвестирање во ефективни технологии и методологија	Ш И РР 1.5; Ш И РР 3.1; Ш И РР 3.2; Ш И РР 4.4.1
7	Финансирање проекти за шумување	Ш И РР 2.10; Ш И РР 2.11; Ш И РР 4.4.1
Специфични области		
а) Заштита на шумите		
8	Подготовка на национална стратегија за заштита од шумски пожари	Ш И РР 4.2
9	Зајакнување на капацитетот на службите за известување, дијагностицирање и прогнозирање	Ш И РР 1.1; Ш И РР 1.4; Ш И РР 2.1
б) Недрвни вредности на шумата		
10	Процена и промовирање на недрвните вредности на шумите	Ш И РР 1.1; Ш И РР 1.3; Ш И РР 1.3.1; Ш И РР 1.4; Ш И РР 1.5; Ш И РР 3.3; Ш И РР 3.3.1; Ш И РР 4.2.1; Ш И РР 4.3; Ш И РР 4.4; Ш И РР 4.4.1
в) Нелегално сечење дрва		
11	Зајакнување на капацитетот на шумската полиција	Ш И РР 2.1; Ш И РР 2.2.1; Ш И РР 2.3; Ш И РР 2.11; Ш И РР 4.1; Ш И РР 4.1.1
12	Подготвување и донесување соодветни законски регулативи во врска со незаконското сечење дрва	Ш И РР 4.1.2; Ш И РР 4.5
г) Туризам		
13	Промовирање туризам поврзан со лов на дивеч	Ш И РР 1.3.1; Ш И РР 2.1; Ш И РР 2.2; Ш И РР 3.4; Ш И РР 3.4.1
14	Промовирање екотуризам	Ш И РР 1.3.1; Ш И РР 2.1; Ш И РР 2.2; Ш И РР 3.4; Ш И РР 3.4.1
ѓ) Локални власти		
15	Изградба на капацитет кај општините што ќе им овозможи да земат соодветно учество во управувањето со шумите	Ш И РР 3.4; Ш И РР 3.4.1
е) Информации и свест		
16	Спроведување перманентни активности за зголемување на јавната свест за улогата и значењето на шумарството за економијата, руралниот развој и животната средина	Ш И РР 2.1; Ш И РР 2.2; Ш И РР 3.4; Ш И РР 3.4.1
17	Започнување таргетирани програми за зголемување на јавната свест за заштита од шумски пожари	Ш И РР 2.1; Ш И РР 2.2; Ш И РР 3.4; Ш И РР 3.4.1
18	Започнување таргетирани програми за зголемување на јавната свест за незаконското сечење дрва	Ш И РР 2.1; Ш И РР 2.2; Ш И РР 3.4; Ш И РР 3.4.1

3. Проектни предлози за постигнување некои краткорочни резултати

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
Стратегиски документи				
Студија за областите, ресурсите, капацитетите и формулирањето критериуми за еколошко собирање и користење на недрвните шумски производи	– Детаљна студија со опис на природните ресурси, капацитетите, количините и нормативите за одржливо управување	Сега речиси целата добивка во шумарството доаѓа од сечењето и продажбата на дрва. Концептот за модерно и одржливо шумарство значи да се искористат сите потенцијали на шумите, но на одржлив начин. Со оваа студија ќе се дефинираат областите и ресурсите на недрвните стоки. Исто така, ќе се дефинираат капацитетите и ќе се формулираат критериуми за еколошко собирање и користење на недрвните шумски производи и стоки.	0.3	– МЗШВ – РЕМФ – Донација
Национална стратегија за заштита од шумски пожари	– Подготвена национална стратегија за спречување и заштита од шумски пожари со анализа на состојбата и стапката на ризик од шумски пожари со нацрт-мерки за контрола и сузбивање	Еден од најважните фактори со значително негативно влијание на шумарството и шумите во Македонија се шумските пожари. Само минатата година изгорела околу 35.000 хектари шума и шумско земјиште, а износот на економските загуби во шумарството се проценети на 30.000.000 евра. Оваа стратегија ќе ја дефинира организацијата на релевантните	0.3	– ФАО – Централен буџет (МЗШВ)

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
		институции и главните краткорочни и долгорочни мерки за спречување и заштита од шумски пожари		
Генерален план за развој за управување со шумите	– Развиен е и одобрен генерален план за управување со шуми	Покрај националната стратегија за одржлив развој на шумарството, генералниот план за управување со шумите е вториот најважен документ. Тој содржи многу прецизни податоци за управување со шумите во конкретната земја.	0.4	– ФАО - Централен буџет (МЗШВ) – Други донатори
Институционален капацитет				
Развој на програма за перманентно професионално усовршување на персоналот во релевантните институции (МЗШВ, ЈПСШ...)	-Развиена програма за доживотно учење	Оваа програма ќе се обезбеди следење на новостите во светот и во европското шумарство кои се важни за нашата земја	0.3	– Централен буџет (МЗШВ) – Други донатори
Купување техничка и материјална опрема за шумската полиција	- Чувањето на шумите е подобро, а нелегалните активности во шумата се намалени. - Шумската полиција е опремена	Чувањето на шумите е предуслов за одржливо шумарство. Со избегнување на незаконското сечење дрва и другите незаконски активности во шумите, ќе обезбедиме окружување за воспоставување и функционирање на одржливо шумарство во Македонија. Исто така, тоа ќе биде значаен придонес во заштитата на шумите,	1	-ФАО -Централен буџет (МЗШВ) - Други донатори

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
		подобрувањето на нивниот квалитет и состојба.		
Ефективни технологии и методологија				
Примена на модерни технолошки решенија во шумарството	<ul style="list-style-type: none"> - Започната примена на модерни технолошки решенија во шумарството - Зголемена ефикасност на шумарството, неговиот инпут во БДП - Поголема заштита на животната средина 	Одржливото шумарство подразбира употреба на модерни технолошки решенија за постигнување поголема ефикасност, но во согласност со животната средина.	2	<ul style="list-style-type: none"> - РЕМФ - Приватни инвестиции - Донатори
Информации и свест				
Организирање кампања за зголемување на јавната свест за улогата и значењето на шумарството во општеството, особено во руралниот развој	<ul style="list-style-type: none"> - Зголемена јавна свест за улогата и значењето на шумарството во општеството, особено во руралниот развој 	Еден многу важен дел на одржливото шумарство е активното учество на заедницата во управувањето со шумите (заштита на шумите, користење недрвни производи и стоки итн.)	0.3	<ul style="list-style-type: none"> - Централен буџет (МЗШВ) - Донатори

Пример: Животна средина

1. Почетна точка: Консолидирана дефиниција на резултатите и времето (исто така, види дијаграм на цели во анекс 2 и во глава 6)

Глобални цели (ГЦ)		
ЖС ГЦ 1	Воспоставување здрави екосистеми со богат потенцијал на биоразновидност и зачувани природни ресурси за идните генерации.	долгорочна
ЖС ГЦ 2	Олеснување на економскиот напредок преку нови работни места поврзани со заштитата и подобрувањето на животната средина.	долгорочна
ЖС ГЦ 3	Поддршка на социјалниот просперитет на руралните општини преку признавање и користење на потенцијалите на вредностите на здравите екосистеми.	долгорочна
Цели/резултати		

ЖС 1	Воспоставен соодветен систем на следење на животната средина и национална програма за следење на животната средина.	среднорочна
ЖС 1.1	Завршени национални системи: - Еколошки инфо-систем - Инфо-систем за просторниот план	краткорочна
ЖС 1.2	Достапни сигурни податоци за следење на животната средина во РМ	краткорочна
ЖС 1.3	Подготвено и спроведено редовно следење во сите еколошки медиуми	краткорочна
ЖС 1.4	Подготвена национална група показатели за животната средина	краткорочна
ЖС 1.5	Спроведено обновување на системот за еколошко следење со вклучување на релевантните научно-истражувачки институции во Македонија и воспоставување надзор од релевантните научни институции во ЕУ	краткорочна
ЖС 2	Официјално признаена животната средина како приоритет на владата на РМ	краткорочна
ЖС 2.1	Поттикнат развојот на екотуризмот	краткорочна
ЖС 2.2	Зголемена одговорноста на граѓаните за еколошката штета	краткорочна
ЖС 2.3	Поттикнато производството на здрава храна	краткорочна
ЖС 2.4	Воведено и поддржано спроведувањето на системите за еколошко обновување	краткорочна
ЖС 2.5	Зголемена јавна свест за заштита на животната средина и одржлив развој	краткорочна
ЖС 2.6	Овозможени дополнителни финансиски механизми и извори за животната средина	краткорочна
ЖС 2.7	Зголемени буџетски алокации за инвестиции во животната средина	краткорочна
ЖС 2.8	Поттикната соодветна поделба на надлежностите меѓу државните сектори во врска со животната средина	краткорочна
ЖС 2.8.1	Зголемена соработката со МЖСПП	краткорочна
ЖС 2.8.2	Зголемена меѓусекторска координација и соработка во владата во врска со животната средина	краткорочна
ЖС 2.8.3	Зголемена буџетската алокација за животна средина	краткорочна
ЖС 3	Постигнато високо ниво на спроведување на законите за животна средина.	краткорочна
ЖС 3.1	Зголемени казните за нанесени штети на животната средина	краткорочна
ЖС 3.2	Воспоставена висока административна ефикасност за животната средина и функционална екополиција	краткорочна
ЖС 3.3	Зголемени капацитети на централно и на локално ниво за спроведување на донесените закони	краткорочна
ЖС 3.3.1	Зголемен институционалниот и административниот капацитет за животната средина на општинско ниво	краткорочна
ЖС 3.3.1.1	Завршена институционалната рамка на Министерството за животна средина и просторно планирање и на релевантните национални институции за животна средина	краткорочна
ЖС 3.4	Завршена транспозицијата на законодавството на ЕУ во националното законодавство	краткорочна
ЖС 3.4.1	Завршена подготовката и донесување на потребните	краткорочна

	подзаконски акти, планови и програми	а
ЖС 3.4.1.1	Донесени сите релевантни закони за животна средина	краткорочна
ЖС 4	Постигната целосна ефикасност на Министерството за животна средина и просторно планирање и на релевантните национални институции за животна средина	краткорочна
ЖС 4.1	Зголемено јавното учество во процесот на одлучување за заштита на животната средина	краткорочна
ЖС 4.2	Зголемен тек на информации за состојбата и трендовите за животната средина во РМ	краткорочна
ЖС 4.3	Ефективно спроведени закони за животна средина	краткорочна
ЖС 4.4	Направени неопходните промени за постигнување соодветна организација на човечки и финансиски ресурси во рамките на МЖСПП	краткорочна
ЖС 4.4.1	Спречена корупцијата во МЖСПП	краткорочна
ЖС 4.4.1.1	Спречена партизација во МЖСПП	краткорочна
ЖС 4.4.1.2	Спроведена одговорност на министерот и на раководителите на сектори во МЖСПП за неефикасноста на министерството и за грешките или за преземање активности за спречување на влошувањето на животната средина во РМ	краткорочна
ЖС 4.4.2	Постигната независност на странските инвестиции	среднорочна
ЖС 4.4.2.1	Развиени алтернативни извори на финансирање	краткорочна
ЖС 4.4.2.2	Воспоставена соодветна буџетска алокација за животна средина	краткорочна
ЖС 4.4.3	Формиран соодветно едуциран кадар	среднорочна
ЖС 4.4.3.1	Вклучени наставни планови за животна средина на универзитетите	краткорочна
ЖС 4.4.3.2	Зголемена јавна свест за одржлив развој	краткорочна
ЖС 4.5	Признаен приоритетот на заштита на животната средина од владата на РМ	краткорочна

2. Целосна листа на проекти

Бр.	Проект	Резултат(и)
Општи		
1	Развој на план за управување со речното корито на водениот слив на Црна Река	ENV 001; ENV 002; ENV 003
Политики, законодавство		
2	Подготовка и донесување на потребните подзаконски акти, планови и програми за животна средина во РМ	ENV 3; ENV 3.1.; ENV 3.4.1
Институционална рамка		

3	Зајакнување на капацитетот на Министерството за животна средина и просторно планирање	ENV 4; ENV 4.4; ENV 4.4.1; ENV 4.4.1.1; 4.4.1.2
4	Зајакнување на капацитетот на релевантните национални институции за животна средина	EH 3; ENV 3.3; ENV 3.3.1

Финансирање

5	Зголемување на буџетската алокација за животна средина	ENV 2; ENV 2.7; ENV 2.8; ENV 2.8.1; ENV 2.8.2; ENV 2.8.3
6	Промовирање и насочување на дополнителните финансиски механизми и извори за животната средина	ENV 2; ENV 2.6; ENV 3; ENV 3.1; ENV 4; ENV 4.4.2; ENV 4.4.2.1

Специфични области

а) Еколошко обновување

7	Промовирање и спроведување на системите за еколошко обновување во влошените еколошки медиумите	ENV 2; ENV 2.4

б) Екотуризам

8	Промовирање и спроведување на екотуризам во селото Стење, Преспанско Езеро	ENV 2; ENV 2.1; ENV 2.2; ENV 2.3; ENV 2.4; ENV 2.5

в) Систем за следење

8	Воспоставување на инфо-системи базирани на ГИС за еколошки и просторен план	ENV 1; ENV 1.1; ENV 1.2; ENV 1.3; ENV 1.4; ENV 1.5

г) Информации и свест

9	Започнување на таргетирани програми за зголемување на јавната свест за улогата на животната средина во одржливиот развој	ENV 2; ENV 2.2; ENV 4; ENV 4.1; ENV 4.2; ENV 4.4.3; ENV 4.4.3.2; ENV 4.5
10	Подготвување релевантни едукативни програми	ENV 2; ENV 2.2; ENV 2.5; ENV 4.1

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори	
ОХИС, Скопје		<p>студија;</p> <p>- Спроведувањето на проектот ќе има значително влијание на здравјето.</p>			
Пречистителна станица и канализација за Велес	Надградување на канализацијата и изградба на пречистителна станица за отпадни води	<p>на и на канализациската мрежа, главни колектори и пречистителна станица за отпадни води за 100.000 жители</p> <p>подготвена е физибилити студија во 2000 година – треба да биде ревидирана/ажурирана</p>	14,5	ИПА Упатување: (кофинансирање)	ПЈИ
Пречистителна станица за отпадни води за Прилеп	Надградување на канализацијата и изградба на пречистителна станица за отпадни води	<p>Проект во тек: „Општинско управување со отпадните води, Македонија“</p> <p>Опфат: глобалната цел е да се зголеми управувањето со животната средина со подобрување на националните капацитети за спроведување одржливи проекти за управување со отпадни води.</p> <p>Конкретни цели се:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Да се подготви пилот студија за општински проект за собирање и прочистување отпадни води во Прилеп, со сите 	13,00	ИПА Упатување: (кофинансирање)	ПЈИ

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
		дополнителни студии, извештаи и препораки кои ќе бидат во прилог на барањето за финансирање од ИПА донатори;		
		• Да се зголеми локалниот капацитет за подготовка на проект.		
		Физибилити студијата е во подготовка и ќе биде завршена во мај 2008 година.		
Пречистување на НСН-отпадот од поранешниот објект за производство на линдан во органско-хемиската индустрија АД ОХИС, Скопје	Прочистување на индустрискиот отпад	Согорување на отпадот.	6,5	Светска банка
		Постои претфизибилити студија. Население кое ќе има корист од спроведувањето на проектот – 50.000.		
Пречистителна станица за отпадни води за Битола	Надградување на канализацијата и изградба на пречистителна станица за отпадни води	Пречистителна станица за отпадни води, проширување и обновување на канализациската мрежа, изградба на посебен систем за собирање дождовница за 100.000 жители	≈ 13	ИПА
		подготвена е физибилити студија во 1997 година – треба да биде ревидирана/ажурирана		
Десулфуризација на воздухот во ТТП	Прочистување на индустриската емисија	Инсталирање уред за прочистување на воздухот за	≈ 9	

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
Осломеј/Кичево	загадување	централата РЕК „Осломеј“. Население кое има корист од проектот: 50.000 жители.		
Хидромелиорати вен систем „Конско“, Гевгелија	Подобрување системот наводнување	на за Дел од проектот: Заштита на Дојранското езеро. Проектот вклучува брана на Конска Река, систем за снабдување со вода за пиење, систем за наводнување и водовод за Дојранско Езеро.	≈ 91	
Изградба на хидросистемот Оризарска Река, источна Македонија		Спроведувањето на проектот започнува со фазата на водоснабдување – изградена е пречистителна станица за вода, која почна со работа во јуни 2005 година. Земајќи го предвид системот за наводнување, изградена е целата мрежа за наводнување – потребни се минимални активности за насочување на водата во постојната мрежа. Недостасуваат средства за: 1) Спроведување на проект за изградба на брана со вкупен акумулациски капацитет од 23.000.000 м3 вода и 2) изградба на хидроенергетски средства.	42,5	

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
--------	----------	--------------------	--------------------------------------	-------------------------

Обновување, зголемување и рекултивирање на депонијата за електростатски пепел – централа Осломеј	Еколошко обновување	Обновување и рекултивација на локациите за исфрлање пепел	0,775	
--	---------------------	---	-------	--

ПРОГРАМА ЗА ЈАВНИ ИНВЕСТИЦИИ 2007 – 2009 (ЖИВОТНА СРЕДИНА)

СОБИРАЊЕ И ПРОЧИСТУВАЊЕ ОТПАДНИ ВОДИ

Проект одржливо управување со одржливи ресурси	за	Управување со води	а. обновување и надградување на деградираната дистрибутивна мрежа за вода	и 6,034	ПЈИ
			б. проширување на водоснабдувањето до нови потрошувачи		
			в. надградување на резултатите и оперативната ефикасност на системот (SCADA)		
			г. Проширување на опфатот за собирање отпадни води		
			д. прочистување на отпадните води		
			18.000 жители.		
			Физибилити студија подготвена во 2006 година		
Изградба станица за прочистување отпадни води	на	Надградување на канализацијата и изградба на пречистителна станица за отпадни	и	на 6	ПЈИ
	за		на		
	во		прочистување отпадни води во Гевгелија (25.000		

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
Гевгелија	води	жители) Физибилити студијата и техничката документација се подготвени за тендерската постапка (2 милиони евра се веќе обезбедени од грчката влада)		
Водоснабдување за Тетово, проект за собирање на градскиот отпад	Управување со води	а. обновување и надградување на деградираната дистрибутивна мрежа за вода б. проширување на водоснабдувањето до нови потрошувачи в. надградување на резултатите и оперативната ефикасност на системот (SCADA) г. Проширување и обновување на канализационата мрежа д. изградба на пречистителна станица за отпадни води еквивалент на население од 145.000 жители. Физибилити студија подготвена во 2004 година	75	ПЈИ
Водоснабдување за Струмица, проект за собирање на градскиот отпад	Управување со води	Изградба на систем за снабдување со вода за пиење и за собирање и пречистување на	10	ПЈИ

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
--------	----------	--------------------	--------------------------------------	-------------------------

градската отпадна вода за 72.000 жители

подготвена е физибилити студија во 2000 година – треба да биде ревидирана/ажурирана

УПРАВУВАЊЕ СО ОТПАД

Надградување на инфраструктурата за собирање цврст отпад во Скопје, вклучувајќи и подобрување на инфраструктурата за посебно собирање, рециклирање и/или компостирање	Одржлив развој со управување отпад	- со	Надградување или изградба на инфраструктура за собирање цврст отпад во Скопје	10	ПЈИ
---	------------------------------------	------	---	----	-----

* ЈСА, физибилити студијата е во подготовка (2007/2008)

* Проектниот буџет ќе биде појаснет по подготовката на физибилити студијата

Управување со цврст отпад во југозападниот регион на Република Македонија	Одржлив развој со управување отпад	- со	Изградба на инфраструктура за собирање цврст отпад во југозападниот регион на Република Македонија (вклучувајќи објекти за собирање, рециклирање и/или компостирање)	20	ПЈИ
---	------------------------------------	------	--	----	-----

подготвена е физибилити студија во 2004 година – треба да биде ревидирана/ажурирана

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
		<p>* Ова е индикативен буџет од вкупниот износ за проектот според физибилити студијата</p> <p>* спроведувањето на проектот зависи од неговата подготвеност, од достапното кофинансирање и ИПА-алокација за животна средина во периодот 2010-2013 година</p>		
Управување со цврст отпад во Полошкиот регион на Република Македонија	Одржлив развој со управување со отпад	- Изградба на инфраструктура за собирање цврст отпад во Полошкиот регион на Република Македонија (вклучувајќи објекти за собирање, рециклирање и/или компостирање)	7,5	ПЈИ
		<p>* Физибилити студија во подготовка (2007-2008)</p> <p>* Ова е индикативен буџет од вкупниот износ за проектот според физибилити студијата</p>		
Инфраструктура за собирање цврст отпад во североисточниот регион на Република Македонија	Одржлив развој со управување со отпад	- Изградба на инфраструктура за собирање цврст отпад во североисточниот регион на Република Македонија (вклучувајќи	7,2	ПЈИ

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
		објекти за собирање, рециклирање и/или компостирање)		
		подготвена е физибилити студија во 2004 година – треба да биде ревидирана/ажурирана		
		* Ова е индикативен буџет од вкупниот износ за проектот според физибилити студијата		
		* спроведувањето на проектот зависи од неговата подготвеност, од достапното кофинансирање и ИПА-алокација за животна средина во периодот 2010-2013 година		
Инфраструктура за собирање цврст отпад во централноисточниот регион на Република Македонија	Одржлив развој - управување со отпад	Изградба на инфраструктура за собирање цврст отпад во централноисточниот регион на Република Македонија (вклучувајќи објекти за собирање, рециклирање и/или компостирање)	7,67	ПЈИ
		подготвена е физибилити студија во 2004 година – треба да биде ревидирана/ажурирана		

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
--------	----------	--------------------	--------------------------------------	-------------------------

* Ова е индикативен буџет од вкупниот износ за проектот според физибилити студијата

* спроведувањето на проектот зависи од неговата подготвеност, од достапното кофинансирање и ИПА-алокација за животна средина во периодот 2010-2013 година

БИОРАЗНОВИДНОСТ

Подобрување на управувањето со заштитените области	Подобрување на управувањето со заштитените области	на со	* Подготвување база на податоци за просторно планирање - просторно и урбанистичко планирање бидејќи се однесува на заштитените области * Подготвување планови за управување за заштитените области според прифатените меѓународни методологии	>1	Буџет на РМ; Светска банка; донатори (Стратегија и акционен план за биоразновидност на Република Македонија)
Воспоставување мрежа на заштитени области	Мрежа на заштитени области во согласност со директивите на ЕУ	во со	* Проценување на вредностите и вршење преглед на постојните категории заштитени области * Воспоставување кохерентна еко-мрежа од региони со специфични природни вредности во		Буџет на РМ; Светска банка; донатори (Стратегија и акционен план за биоразновидност на Република Македонија)

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
		согласност со европските критериуми		
Обновување на заштитените области	Обновување	* Обновување на природните езера * Обновување на мочуриштата * Обновување на реките * Обновување на шумите	>100	Буџет на РМ; Светска банка; донатори (Стратегија и акционен план за биоразновидност на Република Македонија)
Ревитализација и конзервација на самото место надвор од заштитените области	Студии и обновување на клучните екосистеми	* Спроведување на студија за оценување на тековното ниво на деградираност на клучните екосистеми * Обновување и конзервирање различни сегменти од клучните екосистеми	>100	Буџет на РМ; Светска банка; донатори (Стратегија и акционен план за биоразновидност на Република Македонија)
Зачувување на видовите	Статус на видовите	* Зачувување на најзагрозените видови * Подготвување црвени листи на податоци * Подготвување црвени книги со податоци * Подготвување акциони планови во врска со односните видови	>10	Буџет на РМ; Светска банка; донатори (Стратегија и акционен план за биоразновидност на Република Македонија)
Подобрување на механизмите за зачувување надвор од самото место	Зачувување на видовите генетскиот пул од надвор од заштитените области	* Подготвување на методологии за повторно воведување на исчезнатите видови	>100	Буџет на РМ; Светска банка; донатори (Стратегија и акционен план за биоразновидност на Република Македонија)

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
		* Воспоставување национални центри за зачувување на растителните и животинските видови		
Процена и утврдување на ограничувањата на употребата на биолошките ресурси	Одржлива заштита и искористување на ресурсите	* Квалитативна и квантитативна процена на биоресурсите во Република Македонија	>1	Буџет на РМ; Светска банка; донатори (Стратегија и акционен план за биоразновидност на Република Македонија)
		* Утврдување на економски вредните видови		
		* Утврдување на ограничувањата за употреба на биолошките ресурси		
Промовирање на традиционалната употреба на биоразновидноста и екотуризмот	Рурален развој и промовирање на екотуризмот	* Подготовка на студии во врска со традиционалните употреби на биоразновидноста	>2	Буџет на РМ; Светска банка; донатори (Стратегија и акционен план за биоразновидност на Република Македонија)
Истражувачки проекти	Научни проекти	* Подготовка на карта на вегетацијата * Подготовка на студија за ендемската и ретка флора и фауна * Подготовка на студија за загрозените видови и нивните природни живеалишта * Подготовка на студија за загрозените живеалишта	>100	Буџет на РМ; Светска банка; донатори (Стратегија и акционен план за биоразновидност на Република Македонија)

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
		* Студија за оценување на нивоата на загрозеност на мочуришните живеалишта		
		* Студија за оценување на нивото на загрозеност на сувото земјиште/тревните површини и планинските екосистеми		
		* Подготовка на студија во врска со развојот на национална стратегија за заштита од пожари во природните области		
Следење на активностите	Следење според директивите на ЕУ	* Идентификација на следење на приоритетните и загрозените видови, заедници и екосистеми	>100	Буџет на РМ; Светска банка; донатори (Стратегија и акционен план за биоразновидност на Република Македонија)
		* Следење на Охридското Езеро		
		* Следење на Дојранското Езеро		
		* Следење на Преспанското Езеро		
		* Следење на реката Вардар		
		* Следење на загрозените видови растенија присутни во националната и меѓународната трговија (вклучени		

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
		во Конвенцијата CITES)		
		* Следење на влијанието на климатските промени врз биоразновидноста		
Подготвување бази на податоци	Воспоставување на бази на податоци и еколошки инфо-систем	* Подготвување бази на податоци за биоразновидноста (невклучувајќи го агробиоразновидноста)	1	Буџет на РМ; Светска банка; донатори (Стратегија и акционен план за биоразновидност на Република Македонија)

Пример: Политички и правни прашања

1. Почетна точка: Консолидирана дефиниција на резултатите и времето (исто така, види дијаграм на цели во анекс 2 и во глава 6)

Глобални цели (ГЦ)		
П и ПП ГЦ 1	Развивање стабилен институционален и правен систем за одржлив развој, поддржан со интегриран пристап на политиките кон одржливиот развој и усогласени закони со законодавството на ЕУ	среднорочна
Цели/резултати		
П и ПП 1	Развиени политики и институционален систем за одржлив развој	среднорочна
П и ПП 1.1	Создадена стабилна политика за одржлив развој во врска со трите столбови на одржливиот развој (економски, еколошки, социјален)	среднорочна
П и ПП 1.1.1	Елаборирани стратегиски документи за одржлив развој	среднорочна
П и ПП 1.1.1.1	Завршено вкрстувањето на секторските стратегии (и политики)	среднорочна
П и ПП 1.1.1.2	Формулирани принципите на одржливиот развој	краткорочна
П и ПП 1.1.1.3	Развиен пристап со учество во креирањето политики за одржлив развој	краткорочна
П и ПП 1.1.1.4	Зајакната меѓуминистерската соработка меѓу креаторите на политики	краткорочна
П и ПП 1.1.1.5	Идентификувани синергиите за одржлив развој меѓу секторите	краткорочна

П и ПП 1.1.2	Поставена институционалната структура за креирање и спроведување политики за одржлив развој	среднорочна
П и ПП 1.1.2.1	Создадени нови или приспособени постојните институции за политики за одржлив развој	среднорочна
П и ПП 1.1.2.2	Разјаснети одговорностите меѓу креаторите на политики за одржлив развој	краткорочна
П и ПП 1.1.2.3	Идентификувани институции за креирање и спроведување политики за одржлив развој	краткорочна
П и ПП 1.1.2.4	Идентификувана димензијата на одржливиот развој од секторска перспектива	краткорочна
П и ПП 1.2	Создадени/ревидирани стабилни секторски политики со димензија на одржлив развој	среднорочна
П и ПП 1.2.1	Формулирани/ревидирани секторски политики со димензија на одржлив развој	среднорочна
П и ПП 1.2.1.1	Подготвена нацрт-верзија на секторските политики со димензија на одржлив развој поврзана со столбовите на одржливиот развој	среднорочна
П и ПП 1.2.1.2	Завршено вкрстувањето на секторските политики од перспектива на одржлив развој	среднорочна
П и ПП 1.2.1.3	Зајакната меѓуминистерската соработка во формулирањето на секторските политики	краткорочна
П и ПП 1.2.1.4	Идентификувана потреба за воведување/ревидирање на димензијата на одржлив развој во секторските политики	краткорочна
П и ПП 1.2.2	Елаборирани/ревидирани секторските стратегиски документи во врска со димензијата на одржлив развој	среднорочна
П и ПП 1.2.2.1	Подготвени секторските стратегиски документи во врска со димензијата на одржлив развој	среднорочна
П и ПП 1.2.2.2	Завршено ревидирањето на постојните секторски стратегиски документи од перспектива на одржлив развој	среднорочна
П и ПП 1.2.2.3	Зајакната меѓуминистерската соработка во подготвувањето секторски стратегиски документи	краткорочна
П и ПП 1.2.2.4	Идентификувана потреба за елаборирање на секторските стратегиски документи	краткорочна
П и ПП 1.3	Усогласени секторските закони со законодавството на ЕУ во врска со одржливиот развој	среднорочна
П и ПП 1.3.1	Донесени/изменети секторските закони во врска со одржливиот развој	среднорочна
П и ПП 1.3.1.1	Подготвени/ревидирани секторски закони	среднорочна
П и ПП 1.3.1.2	Зајакната меѓуминистерската соработка во подготвувањето на вкрстените аспекти на законите во врска со одржливиот развој	краткорочна
П и ПП 1.3.1.3	Испланирано усогласување на секторските закони во врска со одржливиот развој	краткорочна
П и ПП 1.3.1.4	Разјаснети одговорностите на институциите во подготвувањето на вкрстените аспекти на законите во врска со одржливиот развој	краткорочна
П и ПП 1.3.1.5	Идентификувано нивото на потребно усогласување во секторските закони	краткорочна
П и ПП 1.3.2	Зајакнат институционалниот капацитет за усогласување на аспектите на секторските закони поврзани со одржливиот развој	среднорочна
П и ПП 1.3.2.1	Обезбедена помош за подготовка на аспектите на секторските закони поврзани со одржливиот развој (од ЕУ и од други донатори)	краткорочна
П и ПП 1.3.2.2	Идентификувани средства за изградба на институционален капацитет	краткорочна
П и ПП	Идентификувани потребите за изградба на институционален	краткорочна

1.3.2.3	капацитет за усогласување на аспектите на секторските закони поврзани со одржливиот развој	а
П и ПП 1.4	Создадени механизми за спроведување политики и закони за одржлив развој	среднорочна
П и ПП 1.4.1	Создадени механизми за спроведување политики за одржлив развој	среднорочна
П и ПП 1.4.1.1	Завршено вкрстувањето на секторските инструменти за спроведување одржлив развој	среднорочна
П и ПП 1.4.1.2	Идентификувани секторски инструменти за спроведување политики за одржлив развој	краткорочна
П и ПП 1.4.1.3	Зајакната меѓуминистерската соработка за создавање инструменти за спроведување политики за одржлив развој	краткорочна
П и ПП 1.4.1.4	Разјаснети одговорностите на креаторите на политики во спроведувањето политики за одржлив развој	краткорочна
П и ПП 1.4.1.5	Идентификувана потребната институционална структура за спроведување политики за одржлив развој	краткорочна
П и ПП 1.4.2	Создадени механизми за спроведување на аспектите на одржливиот развој	среднорочна
П и ПП 1.4.2.1	Завршено вкрстувањето на секторските инструменти за спроведување на аспектите на одржливиот развој во подготвувањето и спроведувањето закони	среднорочна
П и ПП 1.4.2.2	Идентификувани секторски инструменти за спроведување на законите за одржлив развој	краткорочна
П и ПП 1.4.2.3	Зајакната меѓуминистерската соработка за создавање инструменти за одржлив развој	краткорочна
П и ПП 1.4.2.4	Разјаснети одговорностите на секторските институции во спроведувањето на законите за одржлив развој	краткорочна
П и ПП 1.4.2.5	Идентификувана потребната институционална структура за спроведување на законите за одржлив развој	краткорочна

2. Целосна листа на проекти

Бр.	Проект	Резултат(и)
Општи		
1.	Подигнување на свеста за одржлив развој	P&LI 1.1; P&LI 1.1.1.3; P&LI 1.2; P&LI 1.4
Политики, законодавство		
2	Техничка помош за поддршка на интегралниот пристап на политиките за одржлив развој и спроведувањето на одржливиот развој, по област на политики	P&LI 1; P&LI 1.1; P&LI 1.1.1; P&LI 1.1.1.1; P&LI 1.1.1.2; P&LI 1.1.1.3; P&LI 1.1.1.5; P&LI 1.2; P&LI 1.2.1; P&LI 1.2.1.1; P&LI 1.2.1.2; P&LI 1.2.1.4; P&LI 1.2.2; P&LI 1.2.2.1; P&LI 1.2.2.4; P&LI 1.4.1; P&LI 1.4.1.1; P&LI 1.4.1.2;
3	Техничка помош за усогласување и спроведување на секторските закони со законодавството на ЕУ, во врска со одржливиот развој	P&LI 1.3; P&LI 1.3.1; P&LI 1.3.1.1; P&LI 1.3.1.2; P&LI 1.3.1.3; P&LI 1.3.1.4; P&LI 1.3.1.5; P&LI 1.3.2.1; P&LI 1.4.2; P&LI 1.4.2.1; P&LI 1.4.2.2;

Институционална рамка		
3	Воспоставување институционална рамка за одржлив развој	P&LI 1.1.2; P&LI 1.1.2.1; P&LI 1.1.2.2; P&LI 1.1.2.3; P&LI 1.1.2.4; P&LI 1.3.2; P&LI 1.4.1.5; P&LI 1.4.2.5
4	Изградба на капацитет за одржлив развој во релевантните институции	P&LI 1.3.2; P&LI 1.3.2.1; P&LI 1.3.2.2; P&LI 1.3.2.3; P&LI 1.4;
5	Зајакнување на соработката меѓу релевантните институции за креирање и спроведување политики за одржлив развој	P&LI 1.1.1.4; P&LI 1.1.2.2; P&LI 1.1.2.4; P&LI 1.2.1.3; P&LI 1.2.2.3; P&LI 1.4.1.3; P&LI 1.4.1.4; P&LI 1.4.2.3; P&LI 1.4.2.4

3. Проектни предлози за постигнување некои краткорочни резултати

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
Подигнување на свеста за одржлив развој	Зголемена свест за концептот, политиките и механизмите на одржливиот развој	Кампања за одржлив развој насочена кон зголемување на разбирањето за концептот на одржлив развој, за политиките и механизмите на јавните органи, деловните субјекти, граѓаните и невладиниот сектор		Буџет Билатерална помош
Воспоставување институционална рамка за одржлив развој	Воспоставени функционални институции за креирање политики и закони за одржлив развој	Идентификување на потребата за формирање нови или за приспособување на постојните институции (во ресорните министерства) за одржлив развој; формирање на институциите и нивна функционалност (простории, кадровско екипирање, опрема, обука, итн.)		Буџет ИПА Билатерална помош
Изградба на капацитет за одржлив развој	Обучени луѓе за одржлив развој во јавната	Програма за обука на инструктори за одржлив развој, за		Буџет Програми на ЕК Билатерална помош

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
во релевантните институции	администрација, способни за ефикасно спроведување на НСОР и за ширење на концептот на одржлив развој меѓу луѓето.	персоналот во јавната администрација, по области на политики (кои ги опфаќаат економските, социо-културните и еколошките перспективи); приспособена обука за одржлив развој за персоналот во релевантните институции во врска со конкретни прашања		
Зајакнување на соработката меѓу релевантните институции за креирање и спроведување политики за одржлив развој	Силна соработка меѓу релевантните институции за поддршка на интегралниот пристап на политиките за одржлив развој	Разјаснување на одговорностите на секторските институции во врска со одржливиот развој; идентификација на синергиите на одржливиот развој меѓу секторите и механизмите за соработка; развој на систем за ефективна и ефикасна комуникација меѓу институциите, вклучувајќи заеднички проекти		Буџет Билатерална помош

Пример: SMiLEs

1. Почетна точка: Консолидирана дефиниција на резултатите и времето (исто така, види дијаграм на цели во анекс 2 и во глава 6)

Глобални цели (ГЦ)		
SMiLEs ГЦ 1	Да се обезбедат и спроведат еколошки SMILES (економична употреба на енергија, користење на обновливи извори на енергија, систем за управување со животната средина (EMS), намалување на загадувањето)	долгорочна
SMiLEs ГЦ 2	Да се спроведат економски просперитетни SMILES (конкурентна, продуктивна, иновативна мрежа SMILES и пораст на постојните SMILES, вертикално/хоризонтално поврзување)	долгорочна

SMiLES ГЦ 3	Да се поттикне социјална кохезија SMILES (добри работни услови, социјална заштита за вработените, едукација и кариера, социјална помош за локалната/националната заедница. развој на човечки ресурси)	долгорочна
Цели/резултати		
SMiLES 1	Спроведено поволно окружување за SMILES	краткорочна
SMILES 1.1	Завршен силниот институционален капацитет	краткорочна
SMILES 1.1.1	Доволен капацитет и организација на јавната администрација за обезбедување услуги на воспоставените SMILES	краткорочна
SMILES 1.1.1.1	Институционализација на форум/дијалог за SMILES меѓу економијата и владата	краткорочна
SMILES 1.1.1.1.1	Создадена доверба меѓу SMILES и владата	краткорочна
SMILES 1.1.1.2	Овозможен трипартитен социјален дијалог (влада, претприемачи, работници)	краткорочна
SMILES 1.1.1.3	Воспоставени ефикасни инспекциски служби (трудова, пазарна, еколошка, санитарна, градежна, SMILES)	краткорочна
SMILES 1.1.1.4	Воспоставени доволно институции и практика во државната администрација	краткорочна
SMILES 1.1.1.5	Воспоставен доволен број сертифицирани тела за спроведување на стандардите	краткорочна
SMILES 1.1.1.6	Овозможена доволна координација на државната администрација	краткорочна
SMILES 1.1.1.7	Овозможена голема транспарентност на институциите	краткорочна
SMILES 1.1.1.8	Овозможена стабилност на управувањето со човечките ресурси на административниот персонал на централно и на локално ниво по секои избори	краткорочна
SMILES 1.1.1.9	Завршен силниот капацитет (знаење) на администрацијата на централно и на локално ниво во спроведувањето на реформите за одржлив развој	краткорочна
SMILES 1.1.1.10	Овозможени доволно човечки ресурси во јавната администрација за обезбедување услуги на SMILES	краткорочна
SMILES 1.1.1.11	Подготвени и спроведени соодветни мерки за борба против корупцијата	краткорочна
SMILES 1.1.2	Создаден ефикасен правен и судски систем	краткорочна
SMILES 1.1.2.1	Обезбедени институции за сопственички односи	краткорочна
SMILES 1.1.2.1.1	Воспоставен ефикасен судски систем	краткорочна
SMILES 1.1.2.1.1.1	Планирани стабилни промени за градежништвото	краткорочна
SMILES 1.1.2.1.1.2	Планирани стабилни промени за просторното планирање	краткорочна
SMILES 1.1.2.1.1.3	Дизајниран добар катастарски доказ	краткорочна
SMILES 1.1.2.1.1.4	Планирани стабилни промени во законските регулативи	краткорочна
SMILES 1.1.2.1.1.5	Овозможена усогласеност со законските регулативи	краткорочна

SMILES 1.1.2.1.1.6	Спроведени донесените закони	краткорочна
SMILES 1.1.2.1.2	Подготвени и спроведени соодветни мерки за борба против корупцијата	краткорочна
SMILES 1.2	Подготвено правно окружување	краткорочна
SMILES 1.2.1	Дефинирани регулативите за статистички основи за SMILES	краткорочна
SMILES 1.2.2	Донесен закон за МСП	краткорочна
SMILES 1.2.2.1	Донесен закон за обновлива енергија	краткорочна
SMILES 1.2.2.2	Подготвени доволно законски регулативи за олеснување на основањето на нови МСП	краткорочна
SMILES 1.2.2.3	Донесен закон за извршување на активности од мал обем	краткорочна
SMILES 1.2.3	Намалени административните процедури во спроведувањето на законските регулативи	краткорочна
SMILES 1.2.4	Усогласена класификацијата на МСП со регулативите на ЕУ	краткорочна
SMILES 1.3	Обезбедена ефикасна деловна структура и тек на информации	краткорочна
SMILES 1.3.1	Развиена транспортна инфраструктура	краткорочна
SMILES 1.3.2	Воспоставена доволна поврзаност на секторот на SMILES	краткорочна
SMILES 1.3.2.1	Создадена соодветна деловна структура	краткорочна
SMILES 1.3.2.1.1	Воспоставен силен капацитет на информации/консалтинг центри	краткорочна
SMILES 1.3.2.1.2	Воспоставени целосно функционални даночно-стимулирани зони за реинвестирање (ТИПЗ)	краткорочна
SMILES 1.3.3	Спроведен информациски систем за SMILES на ниво на државната администрација	краткорочна
SMILES 1.3.4	Спроведена кампања на државно ниво за претприемаштво и за одржлив развој на SMILES (особено меѓу младите и меѓу жените)	краткорочна
SMILES 1.3.5	Воспоставени доволно текови на информации и зголемување на свеста за одржлив развој на SMILES	краткорочна
SMiLEs 2	Развиени силни фактори на производство	среднорочна
SMILES 2.1	Спроведено високо ниво на технологија и опрема	среднорочна
SMILES 2.1.1	Подготвена техничка и технолошка супериорност	краткорочна
SMILES 2.1.1.1	Спроведено стандардизирано пакување	краткорочна
SMILES 2.1.1.2	Македонски производи кои се подготвени да ги исполнат стандардите на ЕУ	краткорочна
SMILES 2.1.1.3	Анализирана и спроведена современа опрема	краткорочна
SMILES 2.1.1.4	Анализирана и спроведена современа технологија	краткорочна

SMILES 2.3	Обезбедени соодветни сировини	среднорочна
SMILES 2.3.1	Овозможена ниска зависност од увозот	краткорочна
SMILES 2.3.2	Овозможена ефективна употреба на евтини и нискоквалитетни сировини	краткорочна
SMILES 2.3.3	Овозможено основно производство	краткорочна
SMILES 2.3.2	Обновен возниот парк	краткорочна
SMILES 2.3.3	Обезбедени соодветни економски инструменти	краткорочна
SMiLEs 3	Обезбедена доволна финансиска поддршка	краткорочна
SMILES 3.1	Завршен пазарот на капитал	краткорочна
SMILES 3.1.1	Развиени системи за микрофинансирање	краткорочна
SMILES 3.1.1.X	Обезбедено доволно знаење за тргување со акции и за капитални инвестиции (x – од 3.1.1 до 3.1.4)	краткорочна
SMILES 3.1.2	Обезбедени гарантни средства за инвестиции во SMILES за одржлив развој	краткорочна
SMILES 3.1.3	Воспоставени институции за акции	краткорочна
SMILES 3.1.4	Обезбедено доволно знаење за тргување со акции и за капитални инвестиции	краткорочна
SMILES 3.1.5	Обезбедени достапни финансиски инструменти	краткорочна
SMILES 3.1.5.y	Завршена доволна банкарска конкурентност (y – од 3.1.5 до 3.1.8)	краткорочна
SMILES 3.1.6	Развиени банкарски програми за иновативни и нови бизниси	краткорочна
SMILES 3.1.7	Обезбедени достапни банкарски кредити	краткорочна
SMILES 3.1.8	Развиени различни видови финансиски производи	краткорочна
SMILES 3.1.9	Подготвен неограничен пристап до финансиските пазари	краткорочна
SMILES 3.1.10	Поттикнат висок интерес кај странските инвеститори	краткорочна
SMILES 3.1.10.1	Обезбеден пристап до доволен број „бизнис-ангели“	краткорочна
SMILES 3.1.10.2	Обезбедени доволно странски директни инвестиции (СДИ)	краткорочна
SMILES 3.2	Обезбеден доволен обртен капитал	краткорочна
SMILES 3.2.1	Развиена висока финансиска способност на SMILES	краткорочна
SMILES 3.2.2	Обезбеден доволен буџет за одржлив развој	краткорочна
SMILES 3.2.3	Формирани финансиски фондови	краткорочна
SMiLEs 4	Подобрени човечките ресурси во SMILES	среднорочна
SMILES 4.1	Спроведен високотехнолошки развој	среднорочна

SMILES 4.1.1	Признаена потребата за квалитетно управување	краткорочна
SMILES 4.1.1.x	Овозможена долгорочна визија за развој (x од 4.1.1 до 4.1.3)	краткорочна
SMILES 4.1.1.x.1	Развиена соработка меѓу SMILES и науката	краткорочна
SMILES 4.1.1.x.1.y	Обезбедено окружување за претприемачите со визија (y од 4.1.1.x.1 до 4.1.1.x.4)	краткорочна
SMILES 4.1.1.x.1.z	Обезбедена квалитетна едукација за менаџерите на SMILES (z од 4.1.1.x.1 до 4.1.1.x.4)	краткорочна
SMILES 4.1.1.x.1.w	Создадени модерни менаџери за SMILES (w од 4.1.1.x.1 до 4.1.1.x.4)	краткорочна
SMILES 4.1.1.x.2	Обезбедени претприемачки и управувачки знаења и вештини	краткорочна
SMILES 4.1.1.x.3	Развиена свест за потребите на компаниите за реструктурирање	краткорочна
SMILES 4.1.1.x.4	Обезбедена доволна меѓународна соработка за ПП	краткорочна
SMILES 4.1.2	Идентификуван јасен концепт и стратегија за поддршка	краткорочна
SMILES 4.1.3	Развиена подготвеност за прифаќање на промените	краткорочна
SMILES 4.1.4	Овозможени доволно информации за тендери	краткорочна
SMILES 4.2	Обезбедена високопродуктивна и мотивирана работна сила	среднорочна
SMILES 4.2.1	Развиен пазар на работна сила	краткорочна
SMILES 4.2.1.1	Овозможена мобилност на работната сила	краткорочна
SMILES 4.2.1.1.1	Обезбедена активна поддршка за промените	краткорочна
SMILES 4.2.1.1.1.1	Менаџери насочени кон идниот одржлив развој	краткорочна
SMILES 4.2.1.1.1.1.u	Обезбедена поволна старосна структура на работната сила (u од 4.2.1.1.1.1 до 4.2.1.1.1.3)	краткорочна
SMILES 4.2.1.1.1.2	Спроведен европски менталитет	краткорочна
SMILES 4.2.1.1.1.3	Развиена подготвеност за прифаќање на промените	краткорочна
SMILES 4.2.1.1.2	Обезбедено современо знаење и квалификација на работната сила	краткорочна
SMILES 4.2.1.1.2.1	Обезбеден ажуриран систем на едукација (поврзан со пазарот на работна сила)	краткорочна
SMILES 4.2.1.1.2.2	Подготвен мотивирачки систем за поддршка на учењето на работната сила	краткорочна
SMILES 4.2.1.1.2.3	Воспоставен формален систем за потврдување на знаењето (ППП)	краткорочна
SMiLEs 5	Подобрен маркетинг	среднорочна
SMILES 5.1	Спроведено промовирање на македонските производи во земјата и во странство	среднорочна
SMILES 5.1.1	Спроведено доволно истражување на нови пазари	краткорочна

SMILES 5.1.2	Развиена промотивна стратегија за производитите/услугите на македонските SMILES	краткорочна
SMILES 5.2	Спроведено промовирање на македонските потенцијали за одржливи производи (здрави, еколошки, обновливи извори на енергија, итн.)	среднорочна
SMiLEs 6	Намалено загадување	среднорочна
SMILES 6.1	Обезбедено соодветно управување со отпад	среднорочна
SMILES 6.2	Користени природни и обновливи извори на енергија	среднорочна
SMILES 6.3	Обезбедена современа опрема за намалување на загадувањето	среднорочна

2. Целосна листа на проекти

Бр.	Проект	Резултат(и)
Општи		
1	Развој и донесување сеопфатна долгорочна стратегија за SMILES (индустрија и МСП); нагласување на стратегиските насоки, поле на потребно знаење и придружни технологии	SMILES OO 1; SMILES OO 2; SMILES OO 3; SMILES 1; SMILES 2; SMILES 3; SMILES 4; SMILES 5; SMILES 6
Политики, законодавство		
2	Развој на програма/акциони планови од стратегијата со развиен систем на цели (содржина, мерки, временски хоризонт) одговорности и ресурси (особено кога се вклучени многу министерства и сектори и е неопходно усогласување на нивните различни активности)	SMILES OO 1; SMILES OO 2; SMILES OO 3; SMILES 1; SMILES 2; SMILES 3; SMILES 4; SMILES 5; SMILES 6
3	Донесување релевантни подзаконски акти и технички регулативи	SMILES 1.1.1.6; SMILES 1.1.1.7; SMILES 1.1.1.8; SMILES 1.1.1.11; SMILES 1.1.2; SMILES 1.1.2.1; SMILES 1.1.2.1.1; SMILES 1.1.2.1.1.1; SMILES 1.1.2.1.1.2; SMILES 1.1.2.1.1.3; SMILES 1.1.2.1.1.4; SMILES 1.1.2.1.1.5; SMILES 1.1.2.1.1.6; SMILES 1.2; SMILES 1.2.1; SMILES 1.2.2; SMILES 1.2.2.1; SMILES 1.2.2.2; SMILES 1.2.2.3;

SMILES 1.2.3;

SMILES 1.2.4

Институционална рамка

- 4 Зајакнување на капацитетот на Министерството за економија, Министерството за образование и наука, Министерството за локална самоуправа, Министерството за труд и социјални работи, Министерството за животна средина и просторно планирање, Министерството за земјоделство, Министерството за транспорт и врски, Министерството за здравство, Министерството за финансии
- SMILES 1;**
SMILES 1.1;
SMILES 1.1.1;
SMILES 1.1.1.1;
SMILES 1.1.1.1.1; SMILES 1.1.1.2; SMILES 1.1.1.9; SMILES 1.1.1.10; SMILES 1.3.3
- 5 Зајакнување на капацитетот на државните органи:
Агенција за директни инвестиции, Агенција за промоција на претприемаштвото на РМ, Агенција за инспекција на храна, Санитарна инспекција, Пазарна инспекција и формирање на Агенција за одржлив развој
- SMILES 1.1.1.3; SMILES 1.1.1.4; SMILES 1.1.1.5; SMILES 1.1.1.9; SMILES 1.1.1.10; SMILES 1.3.3
- 6 Формирање акредитирани тела за сертификација и сертификирани тела за спроведување на стандардите
- SMILES 1.1.1.5
- 7 Воспоставување мрежа на иновација – истражувачки центри за поддршка на SMILES
- SMILES 1.3.2.1.1

Финансирање

- 8 Воспоставување соодветен пазар на капитал
- SMILES 3;** SMILES 3.1; SMILES 3.1.1; SMILES 3.1.1.X; SMILES 3.1.2; SMILES 3.1.3; SMILES 3.1.4; SMILES 3.1.5; SMILES 3.1.5.y; SMILES 3.1.6
- 9 Воспоставување пристап до различни финансиски пазари
- SMILES 3.1.7; SMILES 3.1.8; SMILES 3.1.9; SMILES 3.1.10; SMILES 3.1.10.1; SMILES 3.1.10.2; SMILES 3.2; SMILES 3.2.1; SMILES 3.2.2; SMILES 3.2.3

Специфични области

а) Ефикасна деловна структура

- 10 Воспоставување и функционирање кластери на SMILES: опции за нивна организација, активности, учесници SMILES 1.3; SMILES 1.3.2; SMILES 1.3.2.1; SMILES 1.3.2.1.1; SMILES 1.3.2.1.2; SMILES 1.3.1
- 11 Спојување на македонските SMILES и успешните странски компании SMILES 1.3; SMILES 1.3.2

б) Фактори на производство

- 12 Промовирање на висока технологија и опрема (трансфер на технологија, иновации, истражување и развој) SMILES 2; SMILES 2.1; SMILES 2.1.1; SMILES 2.1.1.1; SMILES 2.1.1.2; SMILES 2.1.1.3; SMILES 2.1.1.4; SMILES 2.3; SMILES 2.3.1

в) Човечки ресурси

- 13 Обука за управување со квалитет и спроведување системи за управување со квалитет SMILES 1.1.1.5; SMILES 2.1.1.2; SMILES 4.1.1.x.1
- 14 Вардарска силиконска долина – создавање едукативна инфраструктура и системи за развој на општество на знаење SMILES 4
- 15 Подобрување на формалното образование – развој на претприемачки програми SMILES 4.1.1
- 16 Воспоставување центри за истражување и развој на продуктивноста, квалитетот, подобрувањата **SMILES 4**; SMILES 4.1; SMILES 4.1.1; SMILES 4.1.1.x; SMILES 4.1.1.x.1; SMILES 4.2
- 17 Соработка во теоријата и во практиката: воспоставување механизми за соработка меѓу едукативните институции и компаниите **SMILES 4**; SMILES 4.1; SMILES 4.1.1; SMILES 4.1.1.x; SMILES 4.1.1.x.1
- 18 Преструктурирање/подобрување на претпријатијата – програма и спроведување (за 100 претпријатија) **SMILES 4**; SMILES 4.1; SMILES 4.1.1; SMILES 4.1.1.x; SMILES 4.1.1.x.1
- 19 Воспоставување технолошки паркови **SMILES 4**; SMILES 4.1; SMILES 4.1.1; SMILES 4.1.1.x; SMILES 4.1.1.x.1

г) Маркетинг

- 20 Воспоставување маркетинг-центри за одржлив развој SMILES 5
- 21 Програма и обука за маркетинг SMILES 5

д) Загадување

- 22 Воспоставување центри за преработка на отпад SMILES 6.1
- 23 Воспоставување истражувачки центри за искористување природни ресурси и обновливи извори на енергија SMILES 6.2

ѓ) Локални власти

- 24 Изградба на капацитет во општините со што ќе им се овозможи да преземат одговорност за одржлив развој (економски, еколошки и социјален) SMILES 1; SMILES 2; SMILES 3; SMILES 4; SMILES 5; SMILES 6
- 25 Обука на локалните менаџери за продуктивност, квалитет, трошоци, подобрувања SMILES 1; SMILES 2; SMILES 3; SMILES 4; SMILES 5; SMILES 6

е) Информации и свест

- 26 Кампања на државно ниво за претприемаштво и за одржлив развој на SMILES (особено меѓу младите и меѓу жените) SMILES 1.3.4; SMILES 1.3.5

3. Проектни предлози за постигнување некои краткорочни резултати

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
1. Центар за индустриска обука	1.3.2	Ова треба да биде генерички проект што треба да ги опфаќа сите потреби на можните инвеститори (не само на земјштето, водата, електричната енергија, итн.) и да ги поттикнува. Може да бидат потребни и следни специфични	Овој износ зависи од бројот на кластери што сакаме да бидат формирани во земјата (може да се движи од 1 до n); меѓутоа, овој износ треба да биде покриен од	Постојат повеќе можни извори (за подготовка на проектот): - ЦИП (од ЕУ), - Агенции од некои развиени земји (како на пример ГТЗ, СИДА, АДА, ЈИЦА, ...) - ИПА фондови Како сто е спомнато во претходната колона, за физичкото извршување

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни извори финансиски
		проекти (за различни проектни гранки) Но, ако постојат признаени специфични потреби за одреден кластер – тоа може да биде специфичен, конкретен проект.	заинтересирани компании - инвеститори	на проектот, треба да има заинтересирани компании кои инвестираат во објекти и опрема
2.	Спојување 1.3.2	Воспоставување врски меѓу компаниите за можна соработка (главно домашни компании со успешни странски компании) и спроведување на соработката меѓу малите и средните претпријатија, меѓу компаниите кои може да имаат корист од таквата соработка.	Постојат трошоци по завршување то на проектот, но тие треба да бидат покриени од заинтересирани компании	(Изворите се наведени погоре)
3.	Кампања за подигнување на свеста за одржлив развој 1.3.4	Патувачки презентации (младински фестивали и фестивали за жените, мултимедиумски кампањи во локалните заедници за одржлив развој)	300.000	- Буџет - Донаторски/грант-програми
4.	Дефинирање и промовирање на висока технологија и опрема 2.	Развојот на висока технологија е еден од основните фактори за зголемување на конкурентноста на SMILES во сите сектори	500,000	Средства од ЕУ
5.	Воспоставување соодветен 3.	Воспоставување соодветен пазар на капитал со сите	1.000.000	Средства од ЕУ

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
пазар на капитал		можни учесници што треба да обезбеди широка низа различни и евтини финансиски инструменти/продукти		
6. Воспоставување на штедни кооперации на секторско/територијално ниво	3.1.1	Мобилизација и користење на достапните финансиски ресурси на територијална основа (персонални, деловни, локални, регионални, итн.)	500.000	- Финансиски институции - Буџетска поддршка - Деловна заедница
7. Спроведување на БСО за консалтинг/обука за капитален буџет	3.1.4	Развој на обука и консалтинг-услуги за капитален буџет во рамките на БСО	100.000	- АППРМ - Донаторски/грант-програми
8. Воспоставување на мрежа на „бизнис-ангели“	3.1.10.1	Обезбеден пристап до доволен број „бизнис-ангели“	50.000	- Деловна заедница - Деловни здруженија
9. Вардарска силиконска долина	PM 4. Современо информатичко образование	Создавање едукативна инфраструктура неопходна за развој на општество на знаење (ХЕ за информатика, одржлив развој)	136.000.000	- Донаторски/грант-програми - Буџет Деловна заедница
10. Центри за обука – едукација/истражување за управување со вкупниот квалитет	4.1 Спроведен високотехнолошки развој	Реализација на универзитетските истражувачки центри (во деловната заедница), дисперзија и поврзување	3.000.000	- Деловна заедница - ФП7, - Донаторски/грант-програми за развој ГТЗ, СИДА, АДА,

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
				ЈИЦА, МЕДФ итн. - Буџет
11. Подобрено формално образовани е развиени претприемачки програми за учење	4.1.1 Признаена потребата за квалитетно управување	Развиени наставни планови за сите нивоа на образование, воспоставена мрежа (деловни и образовни мрежи)	500.000	- ТЕМПУС, ВЕТ Донатори/грантови
12. Преструктурирање на претпријатија/ Подобрување	4.1.1.x (дел од него)	Постои голема потреба за таков проект во РМ (дури и во развиените земји!) каде што некои потсистеми или цели системи (компаниии) треба да се подобрат/преструктурираат Таквиот проект треба да биде независен, но би било подобро да е во рамките на двата горенаведени проекти (како потпроект)	1.100.000 (без мала финансиска поддршка за подобрените компании) 1.100.000	Средства од ЕУ
13. Опсерваторија за показатели за одржлив развој	(Следен проект: следење на стабилноста)	Формирање опсерваторија за следење и евалуација на СДИ (собирање, анализа, испраќање, мерки, показатели, итн.) како дел од мрежата за одржлив развој	500.000	Средства од ЕУ
14. Управување со квалитет во РМ		Тоа може да биде многу комплексен проект кој		

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни извори	финансиски
		вклучува:			
	4.1.1.x.1	- семинари за различни стандарди за квалитет (за обука и сертификација на менаџерите за квалитет како консултанти во компаниите),	150.000 500.000	- Средства од ЕУ - од развиените земји (како на пример, Германија, ...) - Министерство за економија	за
	2.1.1.2	- спроведување на системи за управување со квалитет во организациите,	100.000	- Средства од ЕУ	
	1.1.1.5	- воспоставување национално тело за сертификација (за оние системи за управување со квалитет кои сè уште не постојат)		- од развиените земји (како на пример, Германија, ...)	
15. Поврзување на теоријата и практиката	4.2.1.1.2.1	Воспоставување механизми за соработка меѓу едукативните институции и компаниите за: - заедничка анализа на пазарот на работна сила и потребите за едукација, - заедничка анализа на универзитетските наставни програми, - студентска практична работа во компаниите (менторство, практична	200.000	(горенаведените извори)	

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
		работа за диплома и семинарска работа, применети и истражувачки проекти, итн.)		
16. Центри за обука за истражување и развој самостојни, но и како дел од (ТЦ)	4.1.1.x.1	- Утврдување на содржината на активности - утврдување на организациската шема - Формирање центри во дефинираните региони	1.000.000 (по центар)	(горенаведените извори)
17. Технолошки паркови	4.1.1.x.1	Истражување и развој, консалтинг, производство, инкубатор, логистика, можна вклученост на познати компании)	5.000.000 (по технолошки парк)	горенаведените извори, - заинтересирани компании
18. Формирани маркетинг-центри за обука за одржлив развој	5.	Развиена маркетинг-стратегија и организирани маркетинг-кампањи за подигнување на свеста за одржливиот развој	500.000	- Буџет - Донатори/грантови
19. Маркетинг - обука	5.	Циклуси семинари за обука на маркетинг-менаџери	100.000	Министерство за економија
20. Воспоставување центри за преработка на отпад	6.1	Развиени перманентни програми за обука, изградена инфраструктура	30.000.000	- Централен буџет и буџети на општините - Деловна заедница - Донатори/грантови
21. Воспоставување истражувачки	6.2	Користени природни обновливи извори	3.000.000	- Буџет
		Воспоставена инфраструктура за истражување и		

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Процент и финансии (во милиони евра)	Можни извори	финансиски
и центри за искористување природни ресурси и обновливи извори на енергија	на енергија	развој за обновливи извори на енергија		- Донатори/грантови - Фирми	
22. Изградба на капацитет во општините со што ќе им се овозможи да преземат одговорност за одржлив развој на локално ниво (економски, еколошки и социјален)	1., 2., 3., 4., 5., 6.	Обука за ширење на знаењето и искуството за одржлив развој меѓу членовите на ЗЕЛС	200,000	Средства од ЕУ	

Пример: туризам

1. Почетна точка: Консолидирана дефиниција на резултатите и времето (исто така, види дијаграм на цели во анекс 2 и во глава 6)

Глобални цели (ГЦ)		
Т ГЦ 1	Да се планира и управува со туризмот со давање приоритет на квалитетот на животната средина, нејзината заштита и рационална употреба на природните ресурси.	долгорочна
Т ГЦ 2	Да се придонесе за економски просперитет и зголемување на вработеноста преку туризмот.	долгорочна
Т ГЦ 3	Да се зголеми квалитетот на живеење со почитување на културата и традицијата на локалните заедници, нивното окружување и економија.	долгорочна
Цели/резултати		
Т 1	Соодветно дефинирана конкурентна туристичка понуда	среднорочна
Т 1.1	Креирани конкурентни туристички производи	среднорочна
Т 1.1.1	Конкурентни цени на туристичките производи	краткорочна
Т 1.1.2	Зголемена иновацијата и разноличноста на туристичката понуда	краткорочна
Т 1.1.2.1	Зголемено/подобро управување со активностите, објектите и програмите за разонода и професионалните лица во овие активности	краткорочна
Т 1.1.2.2	Повисок развој на културниот, руралниот, бањскиот и другите видови туризам	среднорочна
Т 1.1.2.3	Подобра промоција на типичните рурални производи и традиционалната кујна	краткорочна
Т 1.1.3	Повисока ориентираност кон странските и домашните туристи	краткорочна
Т 1.1.4	Поголем број специјализирани туристички агенции	среднорочна
Т 1.1.5	Создадени туристички брендови на производи	краткорочна
Т 1.1.6	Привлечени познати регистрирани хотелски имиња	среднорочна
Т 1.2	Подобра промоција на сегашните и на потенцијалните видови туризам	краткорочна
Т 1.3	Соодветно разгледување на потенцијалните туристички производи од надлежните органи	краткорочна
Т 1.3.1.	Зголемена свест за туристичките потенцијали на локално и на централно ниво	краткорочна
Т 1.3.2.	Соодветни инвестиции во потенцијалот	краткорочна
Т 1.3.3.	Зголемен број студии и истражување за потенцијалите и за капацитетите за реализација	краткорочна
Т 1.3.4.	Надминати конфликтите на интереси во просторното планирање	краткорочна
Т 2	Воспоставена и функционална организациска структура во туристичкиот сектор	среднорочна
Т 2.1.	Подобра координација меѓу МСП, локалната самоуправа, националните и странските институции, агенции и компании	среднорочна
Т 2.1.1.	Соодветно координирани програми и донации	краткорочна

		а
T 2.1.2.	Соодветно насочени финансиски средства	краткорочна
T 2.2.	Соодветно организиран и планиран туризам	среднорочна
T 2.2.1.	Подобар попис и категоризација на сместувањата	краткорочна
T 2.2.2.	Координирани и точни податоци	краткорочна
T 2.2.3.	Развиена база на податоци/информациски систем за сместувачките капацитети	краткорочна
T 2.2.4.	Соодветни човечки ресурси	краткорочна
T 2.2.5	Зголемена свесност за развој на одржлив туризам меѓу учесниците	краткорочна
T 2.3	Дефинирани насоки за развој на туризмот	среднорочна
T 2.3.1	Донесена стратегија за туризмот	краткорочна
T 2.3.2	Усогласеност на развојот на туризмот со просторните планови	краткорочна
T 2.3.3	Почитувани закони за културно наследство и заштита на животната средина во локалните урбанистички планови	краткорочна
T 3	Подобрени човечките ресурси за туризмот	среднорочна
T 3.1	Соодветно едуцирани и обучени туристички професионалци	среднорочна
T 3.1.1	Воспоставени програми (вишо и високо образование) во согласност со програмите на ЕУ	краткорочна
T 3.1.2	Зголемен број студенти со стажирање	краткорочна
T 3.1.3	Зајакнати интердисциплинарните корелации меѓу факултетите	краткорочна
T 3.1.4	Зајакнати корелации меѓу образованието и деловниот сектор	краткорочна
T 3.1.5	Воспоставени/развиени програми за доживотно учење	краткорочна
T 3.1.6	Зголемен број професионални туристички водичи	краткорочна
T 3.1.7	Воспоставени/развиени професионални занаетчиски програми (резбарство, плетење, традиционално готвење)	краткорочна
T 3.1.8	Воспоставени/развиени професионални програми за забава	краткорочна
T 3.2	Зголемен број соодветно едуцирани менаџери	среднорочна
T 3.2.1	Едуцирани и обучени менаџери за нивните работни места	краткорочна
T 4	Подобрена инфраструктура и капацитети за туризам	среднорочна
T 4.1	Подобрена и развиена инфраструктура	среднорочна
T 4.1.1	Подобрен квалитет на патната и железничката мрежа	среднорочна
T 4.1.1.1	Зголемен број добро опремени зони за одмор	краткорочна
T 4.1.1.2	Развиени нови железнички линии кон туристичките дестинации	среднорочна

		на
T 4.1.2	Подобри авиоконекции	краткорочна
T 4.1.2.1	Конкурентни цени на авиобилетите во регионот	краткорочна
T 4.1.3	Подобро водостопанисување, управување со електричната енергија и со отпадот во туристичките места	среднорочна
T 4.2	Надминати проблеми со достапноста на туристичките места	краткорочна
T 4.2.1	Зголемена и подобрена сигнализација	краткорочна
T 4.2.2	Воспоставени инфо-центри и туристички бироа	краткорочна
T 4.2.2.1	Зголемен број инфо-пунктови	краткорочна
T 4.2.3	Подобро организиран јавен транспорт	краткорочна
T 4.3	Зголемен број модерни сместувачки капацитети	среднорочна
T 4.3.1	Подобрен квалитет на сместувачките капацитети	среднорочна
T 4.3.2	Зголемен број сместувачки капацитети за одредени видови туризам (селски, планински, манастирски, итн.)	краткорочна
T 4.3.3	Дефинирани сместувачки капацитети	краткорочна

2. Целосна листа на проекти според сите резултати

Бр.	Проект	Резултат(и)
Општи		
1	Подготовка и донесување сеопфатна долгорочна стратегија за одржлив развој на туризмот	T 001; T 002; T 003; T 1; T 2; T 3; T 4;
2.	Македонија – рај за посетители	T1.1; T1.1.1; T1.1.2; T1.1.2.1; T1.1.2.2; T1.1.2.3; T1.2; T4.2.1; T4.2.2; T4.3; T4.3.1; T4.3.2;
Политики, законодавство		
3.	Подготвување и донесување редовни планови за развој на туризмот во врска со природното и културното наследство, просторното планирање и дефинираните приоритети	T 1.3; T 1.3.1; T 1.3.4; T2.2; T 2.3; T 2.3.1; T 2.3.2; T 2.3.3;
Институционална рамка		
4.	Изградба на капацитет во Министерството за економија (туризам и угостителство)	T1.1.6; T1.3; T1.3.1; T1.3.2; T2.1.1; T2.1.2; T2.2; T2.2.1; T2.2.4; T2.2.5; T2.3; T2.3.1;

Бр.	Проект	Резултат(и)
		T3.1; T3.1.6; T3.1.7 ; T4.2 ;
5.	Повисок квалитет во едукацијата за туризмот	T3.1; T3.1.1; T3.1.2; T3.1.3; T3.1.4; T3.1.5; T3.1.6; T3.1.7; T3.1.8; T3.2; T3.2.1;
Финансирање		
6.	Поголема промоција на македонскиот туризам во странство	T1.1.; T1.1.2; T1.1.2.3; T1.1.3; T1.1.4; T1.1.5; T1.2; T1.3; T2.1; T2.2.
7.	Инвестирање во туристичката инфраструктура	T4.1; T4.1.1; T4.1.1.; T4.1.1.2; T4.1.2; T4.1.2.1; T4.1.3; T4.2; T4.2.1; T4.2.2; T4.2.2.1; T4.2.3; T4.3; T4.3.1; T4.3.2; T4.3.3;
Специфични области		
а) Туристичка промоција и конкурентност		
8.	Идентификување и воспоставување македонски конкурентни туристички производи	T1.1; T1.1.1; T1.1.2.2; T1.1.2.3;
9.	Креирање македонски туристички бренд	T1.1; T1.1.2; T1.1.2.2; T1.1.5; T1.1.6; T1.3.1;
б) Организација на туристичкиот сектор		
10.	Воспоставување продуктивна соработка меѓу туристичките работници и создавање мрежа на туристички работници	T2.1; T2.1.1; T2.1.2
11.	Воспоставување сектор за информации за туристички програми, проекти, инвестиции и потенцијали	T2.1; T2.1.1; T2.1.2; T2.2;
в) Човечки ресурси		
12.	Воспоставување и развивање програми за доживотно учење за туризмот и угостителството	T3.1.5; T3.2; T3.2.1; T3.1.7;
13.	Воспоставување и развивање на корелации меѓу образованието и бизнисот	T3.1.4;
14.	Подобрување на капацитетите на човечките ресурси во туризмот	T3.1.1; T3.1.2; T3.1.3; T3.1.4; T3.1.5; T3.1.6; T3.1.7; T3.1.8; T3.2.1;
г) Туристичка инфраструктура и капацитети		
15.	Создавање регионални мрежи за туристичка сигнализација	T4.2.1; T4.2.2; T4.2.2.1;

Бр.	Проект	Резултат(и)
16.	Создавање национална мрежа за туристичка сигнализација	T4.2.1; T4.2.2; T4.2.2.1;

3. Проектни предлози за постигнување на краткорочните резултати

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни извори на финансирање
Иновација на туристичката понуда – тренд или неопходност за македонскиот туризам?	Зголемена иновацијата и разноличноста на туристичката понуда	Модули за управување со разнодотата, развивање програми		Министерство за економија Буџети на општините Донатори
Одржливост на патот кон туризмот	Подобра промоција на сегашните и на потенцијалните видови туризам	Избор на одредени видови туризам (сегашни и потенцијални) и нивно „пакување“ за промоција		Министерство за економија Буџети на општините Приватна инвестиција Донатори
Рурален туризам за рурален развој	Поголем развој на руралниот туризам како конкурентен вид туризам	Поголем развој на руралните области со развој на руралниот туризам и подобра промоција на туристичките рурални производи, руралниот живот и традиционалната кујна		Донатори, ЈПП, Буџети на општините ИПА фондови
Потенцијалите на туризмот во Македонија	Соодветно разгледување на потенцијалните туристички производи од надлежните органи	Програми за подигнување на свеста (особено насочени на локалните власти)		Министерство за економија Буџети на општините Донатори

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни извори на финансирање
„Туристички канали“ за програми и донации	Соодветно координирани програми и донации	Како резултат на недостатокот и јазот во информациите за различни програми, донатори, итн.		Министерство за економија Буџети на општините Донатори
Подобрување на пописот и категоризацијата на сместувањата	Подобар попис и категоризација на сместувањата	Поради разликите во степенувањето и класифицирањето на сместувачките капацитети		Министерство за економија Буџети на општините Донатори
Современ информациски систем за модерни сместувачки капацитети	Развиена база на податоци/информациски систем за сместувачките капацитети	Како резултат на недостаток на координирани, фокусирани и прикажани податоци		Буџет на општината Министерство за економија Приватни инвестиции Донатори
Кампања за подигнување на свеста за одржлив развој на туризмот	Зголемена свесност за развој на одржлив туризам меѓу учесниците	Бидејќи нивото на свест за одржливиот развој на туризмот е на многу ниско ниво, може да се каже дека е на сам почеток		Министерство за економија, МЖСПП Светска банка, донатори, средства од ЕУ
Мобилизирање на студентите во едукацијата за туризмот	Зголемен број студенти со стажирање	Со цел да се подобри „подготвеноста“ на дипломираните студенти за нивните работни места и одговорности		Министерство за образование и наука ЕУ, Програми на Заедницата Донатори
Заедно за образование	Зајакнати интердисциплинарни корелации меѓу факултетите	За проширување на соработката меѓу факултетите и за воспоставување заеднички наставни програми, стажирање, проекти, итн.		Министерство за образование и наука ЕУ, Програми на Заедницата Донатори
Образование за туризам – деловно	Зајакнати корелации меѓу образованието и деловниот сектор	За зголемување и подобрување на соработката меѓу овие		Министерство за образование и наука, Трговска

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни извори на финансирање
партнерство		„две страни“		комора, донатори
Професионали зам и туризам	Зголемен број професионални туристички водичи	Подобрен квалитет на туристичките водичи и поголема контрола на нивната „соодветност“.		Министерство за образование и наука, Трговска комора, Министерство за економија
Ревитализација на традиционалните занаети и вештини за целите на туризмот	Воспоставени/развиени професионални занаетчиски програми (резбарство, плетење, традиционално готвење)	За зголемување на вработеноста и зголемување на квалитетот на туристичката понуда		ЈПП, донатори, програми на Заедницата
Соодветни професионалци и – соодветни работни места	Едуцирани и обучени менаџери за нивните работни места	За подобрување на образовната и професионалната структура на менаџерите		Министерство за образование и наука, Трговска комора, Министерство за економија, донатори, програми на Заедницата
Одмор во зони за одмор	Зголемен број добро опремени зони за одмор	Подобрен квалитет на услугите во зоните за одмор по должината на патната мрежа		Министерство за транспорт и врски, приватни инвестиции, ЈПП, донатори
Патишта, знаци и туристички дестинации	Надминати проблеми со достапноста на туристичките места	Идентификување и надминување на проблемите со пристапот до туристичките дестинации		Министерство за култура, Министерство за економија, Министерството за транспорт и врски, донатори
Посетители и информации	Воспоставени инфо-центри и туристички бироа	Потребна е идентификација и формирање инфо-центри и туристички бироа		Министерство за култура, Министерство за животна средина и просторно планирање, буџети на општините, ЈПП, донатори
Мрежа на инфо-пунктови	Зголемен број инфо-пунктови	Потребна е идентификација и формирање инфо-пунктови (проектот е започнат во Министерството за култура, заедно со		Министерство за култура, Министерство за животна средина и просторно планирање, буџети на општините, ЈПП,

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни извори на финансирање
		Министерството за економија и избрани 9 општини. Проектот треба да заврши во 2009 година)		донатори
Јавниот транспорт – јавно богатство за туристичките дестинации	Подобро организиран транспорт	јавен Воспоставување добро организиран и подбар јавен транспорт кон туристичките дестинации и во нив		Министерството за транспорт и врски, буџети на општините, донатори
Зголемување и приспособување на сместувачките капацитети за рурален и планински туризам.	Зголемен број сместувачки капацитети одредени за туризам (селски, планински, манастирски, итн.)	Евидентирање, идентификување на најсоодветните капацитети, приспособување и градење капацитети.		Приватни инвестиции, ЈПП, Министерство за култура, Министерство за животна средина и просторно планирање, донатори, буџети на општините
Какви капацитети за развој на туризам?	Дефинирани сместувачки капацитети	Дефинирање на носечките капацитети за развој на туризмот според ниво и вид на развој		Министерство за култура, Министерство за животна средина и просторно планирање, буџети на општините, ЈПП, донатори

Пример: Населби

1. Почетна точка: Консолидирана дефиниција на резултатите и времето (исто така, види дијаграм на цели во анекс 2 и во глава 6)

Глобални цели (ГЦ)		
Т и И 00 0	Подобрување на социјалниот, економскиот и еколошкиот квалитет на населбите и условите за живот и работа на сите луѓе, особено на сиромашните во градовите и во руралните делови	долгорочна
Т и И 00 4	Обезбедување соодветни инфраструктурни објекти (водоснабдување, одвод, прочистување отпадни води, отстранување отпад и наводнување)	долгорочна
Цели/резултати		
Т и И 2	Подобри сообраќајни услови	долгорочна
Т и И 2.1	Сообраќајната сигнализација и опрема се според стандардите на ЕУ	среднорочна
Т и И 2.1.1	Новите закони се подготвени и спроведени	краткорочна
Т и И 2.2	Подобрен е квалитетот на постојниот јавен транспорт	среднорочна
Т и И 2.2.1	Промовирани се различни начини на јавен транспорт	среднорочна
Т и И 2.2.2	Зголемена ефикасност на јавните транспортни субјекти	краткорочна
Т и И 2.2.3	Промовирани еколошки возила за јавен транспорт	краткорочна
Т и И 2.3	Подобрен урбан транспорт	долгорочна
Т и И 2.3.2	Намалени „тесните грла“	среднорочна
Т и И 2.3.2	Намалени сообраќајни „шпицови“	среднорочна
Т и И 2.3.3	Инсталирана опрема за тек на сообраќај и за контрола	краткорочна
Т и И 2.3.4	Соодветно и ефикасно управување со текот на сообраќај	краткорочна

Т и И 00 4.0	Подобрена комунална инфраструктура	долгорочна
Т и И 4	Подобрена инфраструктура за собирање и прочистување отпадни води	долгорочна
Т и И 4.1	Подобро прочистување на отпадните води	долгорочна
Т и И 4.1.1	Прочистувањето на отпадните води во постојните објекти ги исполнува еколошките стандарди	краткорочна
Т и И 4.1.2	Изградени пречистителни станици за целата агломерација над 2000 п.е	долгорочна
Т и И 4.2	Изградени колектори и завршени канализации	долгорочна
Т и И 4.2.1	Зголемен број канализациски системи во руралните области и во неурбанизираните и нелегално изградените делови од градот	среднорочна
Т и И 4.2.2	Поголем број домаќинства се поврзани со канализациските системи	среднорочна
Т и И 5	Подобра инфраструктура за водоснабдување	долгорочна
Т и И 5.1	Зголемен број системи за водоснабдување во руралните области	среднорочна
Т и И 5.1.1	Зголемени капитални инвестиции	краткорочна
Т и И 5.1.2	Подобра економска состојба на локалните јавни субјекти	краткорочна
Т и И 5.2	Минимизирање на непотребното трошење вода (истекување)	долгорочна
Т и И 5.2.1	Обновени старите системи за водоснабдување	долгорочна
Т и И 5.2.2	Обезбедено добро инвестициско одржување	краткорочна
Т и И 5.2.3	Намалено неовластеното приклучување на мрежата	краткорочна
Т и И 6	Подобра инфраструктура за наводнување и одвод	долгорочна
Т и И 6.1	Зголемување на покриеност на земјоделско земјиште со системи за наводнување	среднорочна
Т и И 6.1.1	Зголемени капитални инвестиции	краткорочна
Т и И 6.1.2	Подобра економска состојба на регионалните претпријатија за водоснабдување	краткорочна

Т и И 6.2	Намалена загубата на вода	среднорочна
Т и И 6.2.1	Подобро одржување	краткорочна
Т и И 6.2.2	Одговорно управување со инфраструктурата и опремата	краткорочна
Т и И 6.2.3	Подобра контрола на системите за наводнување	краткорочна
Т и И 7	Воспоставено интегрирано управување со водата	среднорочна
Т и И 7.1	Спроведен нов закон за води	краткорочна
Т и И 7.2	Елиминираниот политичкото влијание	краткорочна
Т и И 7.3	Подготвен и донесен нов закон за исфрлање отпадни води	краткорочна
Т и И 8	Подобра инфраструктура за отстранување отпад	долгорочна
Т и И 8.1	Спроведено интегрирано управување со цврстиот отпад	долгорочна
Т и И 8.2	Подобро спроведување на законите	среднорочна
Т и И 8.3	Поголеми инвестиции во инфраструктурата за цврст отпад	краткорочна

2. Целосна листа на проекти

Бр.	Проект	Резултат(и)
Политики, законодавство		
1	Развивање одржлива стратегија за урбан транспорт за најголемите градови во земјата.	T&I 2, T&I 2.2, T&I 2.2.1, T&I 2.2.2, T&I 2.2.3, T&I 2.3, T&I 2.3.1, T&I 2.3.2,
2	Национални стандарди за прочистување отпадни води.	T&I 4, T&I 4.1, T&I 4.1.1
3	Регулативи за управување со калта	
4	Стратегија за води за Република Македонија	T&I 7, T&I 7.2
Институционална рамка		
5	Зајакнување на капацитетот на јавните претпријатија во транспортниот сектор	T&I 1, T&I 1.1, T&I 1.2, T&I 1.3, T&I 1.2.1, T&I 1.3.1, T&I 2, T&I 2.1, T&I 2.1.1
6	Зајакнување на капацитетот на локалните јавни комунални претпријатија	T&I 5, T&I 5.1, T&I 5.1.1
7	Зајакнување на капацитетот за управување со води во Министерството за животна средина	T&I 7, T&I 7.1
8	Зајакнување на капацитетот на локално ниво за управување со води	
9	Зајакнување на инспекторатот за животна средина	T&I 7, T&I 7.3
Финансирање		
10	Инвестиции во урбаната транспортна инфраструктура	T&I 2, T&I 2.3, T&I 2.3.1, T&I 2.3.2
11	Програма за финансиско обновување за јавните транспортни претпријатија	T&I 2, T&I 2.2, T&I 2.2.1, T&I 2.2.2, T&I 2.2.3, T&I 2.3, T&I 2.3.1, T&I 2.3.2
12	План за замена на старите возила, особено во јавниот транспорт, со возен парк со подобра технологија и чисти мотори	T&I 2, T&I 2.2, T&I 2.2.1, T&I 2.2.2, T&I 2.2.3, T&I 2.3, T&I 2.3.1, T&I 2.3.2
13	Инвестирање во еколошки возила за јавен транспорт	T&I 2, T&I 2.2, T&I 2.2.3
14	Инвестирање во пречистителни станици и канализации	T&I 4, T&I 4.1, T&I 4.1.2, T&I 4.2, T&I 4.2.1, T&I 4.2.2
15	Програма за финансиска консолидација на локалните јавни комунални претпријатија	T&I 5, T&I 5.1, T&I 5.1.1, T&I 5.1.2
16	Инвестирање во системите за водоснабдување	T&I 5, T&I 5.1, T&I 5.1.1, T&I 5.1.2, T&I 5.2, T&I 5.2.1, T&I 5.2.2, T&I 5.2.3
17	Инвестирање во мрежите за наводнување	T&I 6, T&I 6.1, T&I 6.1.1, T&I 6.2,

Бр.	Проект	Резултат(и)
		T&I 6.2.1, T&I 6.2.2, T&I 6.2.3
18	Инвестирање во управувањето со цврстиот отпад	T&I 8, T&I 8.1, T&I 8.2, T&I 8.3
Специфични области		
а) Собирање и прочистување отпадни води		
19	Планови за управување со отпадните води за секој воден слив во Македонија	
20	Физибилити студии за пречистителни станици	T&I 4, T&I 4.1, T&I 4.1.2
21	Изградба на пречистителни станици за сите агломерации со повеќе од 2000 е.с	
22	Изградба на канализациски системи во руралните области и во неурбанизираните и нелегално изградените делови од градовите	T&I 4, T&I 4.2, T&I 4.2.1
23	Проширување на постојните и изградба на нови канализациски системи	T&I 4, T&I 4.2, T&I 4.2.2
24	Обновување на постојните канализациски системи	T&I 4, T&I 4.1, T&I 4.2
б) Водоснабдување		
25	Изградба на нови системи за водоснабдување во руралните области	T&I 5, T&I 5.1, T&I 5.1.1
26	Обновување на постојните системи за водоснабдување	T&I 5, T&I 5.2, T&I 5.2.1, T&I 5.2.2, T&I 5.2.3
в) Инфраструктура за наводнување и одвод		
27	Изградба на нови системи за наводнување и за одвод	T&I 6, T&I 6.1, T&I 6.1.1, T&I 6.1.2
28	Обновување на постојните системи за наводнување и за одвод	T&I 6, T&I 6.1, T&I 6.1.1, T&I 6.1.2, T&I 6.2, T&I 6.2.1, T&I 6.2.2, T&I 6.2.3
29	Јавна кампања за намалување на крадењето опрема од инфраструктурата	T&I 6, T&I 6.2, T&I 6.2.2
г) Подобра инфраструктура за отстранување отпад		
30	Изградба на нови објекти за отстранување цврст отпад	T&I 8, T&I 8.3
31	Обновување на старите депонии за цврст отпад	T&I 8, T&I 8.2
ѓ) Локални власти		
32	Зајакнување на капацитетот на локалните власти одговорни за урбана инфраструктура	T&I 2, T&I 2.2, T&I 2.2.1, T&I 2.2.2, T&I 2.2.3, T&I 2.3, T&I 2.3.1, T&I 2.3.2, T&I 4, T&I 5, T&I 7, T&I 8
33	Подготвување насоки за развој на урбаниот транспортен	T&I 2, T&I 2.2, T&I 2.2.1, T&I

Бр.	Проект	Резултат(и)
	систем	2.2.2, T&I 2.2.3, T&I 2.3, T&I 2.3.1, T&I 2.3.2
34	Развивање одржлива стратегија за урбан транспорт за најголемите градови во земјата – Локална агенда 21	T&I 2, T&I 4, T&I 5, T&I 7, T&I 8
35	Обука за менаџерите за локален јавен транспорт и/или за комунални претпријатија	T&I 2, T&I 4, T&I 5, T&I 7, T&I 8
е) Информации и свест		
36	Започнување фокусирани програми за подигнување на јавната свест за значењето на одржливиот урбан транспорт	T&I 2
37	Започнување фокусирани програми за подигнување на јавната свест кои може да имаат важна улога во подобрување на однесувањето на сите граѓани	T&I 2, T&I 4, T&I 5, T&I 7, T&I 8
38	Развивање релевантни едукативни програми за одржливи населби	T&I 2, T&I 4, T&I 5, T&I 7, T&I 8

3. Проектни предлози за постигнување некои краткорочни резултати

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
Проект за урбан железнички транспорт во центарот на Скопје	Нов начин на урбан транспорт	Старата железничка линија меѓу новата железничка станица и Ѓорче Петров е покриена со асфалт по изградбата на нови патишта. Оваа линија совршено го поврзува центарот на градот со северозападниот дел од Скопје, формирајќи железнички круг околу градот. Другите линии кои го формираат кругот се во многу добра состојба (брзина до 100 км/ч) и може да се користат за градски превоз наместо автобусите.	14	Централен буџет Приватна инвестиција Донатори Претпристапна помош од ЕУ (програми на Заедницата, ИПА и ЕУ) Помош од меѓународните финансиски институции (Светска банка, ОЕЦД, ЕБРД, итн.)

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
Проект за урбан железнички транспорт до скопскиот аеродром	Нов начин на урбан транспорт Намалување на транспортниот тек.	може да има уникатен и практичен градски превоз Изградбата на нова железничка линија до аеродромот ќе го реши проблемот со градскиот превоз до и од аеродромот. Ако се изгради оваа линија (потребни се 2,5-3 километри) ќе може да се стигне до центарот на градот за помалку од 15 минути.	3.0	
Јавен транспортен систем (автобуси) до и од аеродромите во главните градови кои ги опслужуваат.	Намалување на транспортниот тек.	Во моментот нема јавен транспорт до и од скопскиот аеродром, освен такси-службите. Со воспоставување јавен транспортен систем, ќе се намали употребата на автомобилите.		
План за замена на старите возила, особено јавниот транспорт, со возен парк со подобра технологија и чисти мотори	Намалување на загадувањето на воздухот. Зголемување на ефикасноста на транспортот.	Со овој план ќе се утврди пристапот за решавање на проблемите со постојниот стар возен парк и ќе се утврдат мерки за спроведување.		
Развивање одржлива стратегија за урбан транспорт за најголемите градови во земјата.	Стратегија за подобрување на градскиот превоз.	Секој град во Македонија се соочува со различна ситуација во областа на урбаниот транспорт. Спроведување на концептот на одржлив транспорт е можно само со подготовка и спроведување на Стратегијата за одржлив	0.2 – 0.6	Централен буџет Буџети на општините Приватни инвестиции, донатори Централен буџет Буџети на општините Донатори

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
Проекти за подобрување на постојните и изградба на нови велосипедски и пешачки патеки во поголемите градови низ земјата.	Подобрување на постојната и изградба на нова инфраструктура. Намалување на загадувањето на воздухот и сообраќајните текови.	градски превоз. Обезбедувањето соодветна инфраструктура за пешаците и велосипедистите е клучно за намалување на употребата на автомобилите. Промовирањето алтернативни начини на транспорт со акцент на возењето велосипед и пешачењето, е важна активност што ја предводи општината на полето на одржливата мобилност. Властите мора прво да се фокусираат на воспоставувањето соодветни услови со кои се поддржува употребата на велосипеди од сите категории корисници.		Претпристапна помош од ЕУ (програми на Заедницата, ИПА и ЕУ) / Помош од меѓународните финансиски институции (Светска банка, ОЕЦД, ЕБРД, итн.)
План за управување со отпадни води за: сливот на реката Дрим, сливот на реката Струма и сливот на реката Вардар	Планови за управување со отпадни води	Планот за управување со отпадните води за секој воден слив во Македонија е долгорочен план за управување со отпадните води и за развој на соодветен пристап во прочистувањето на отпадните води. Овие планови ќе ни дадат препорака за заштита на водените ресурси и за следење на испуштањето отпадни води; за воведување стандарди за индустријата и за домаќинствата кои испуштаат отпадни води и за тоа каква технологија и за бројот на објекти за прочистување отпадни води за општините и индустријата.		Централен буџет Донатори Претпристапна помош од ЕУ (програми на Заедницата, ИПА и ЕУ) 3 Помош од меѓународните финансиски институции (Светска банка, ОЕЦД, ЕБРД, итн.)

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
Физибилити студии за пречистителни станици за: Тетово, Битола, Велес и Струмица	Физибилити студии за план за прочистување отпадни води	Изградбата на пречистителна станица не е можна без физибилити студија. Со овие студии ќе се утврди технологијата за прочистување отпадни води.	1.6	
Изградба на пречистителни станици за: Скопје, Дебар, Велес, Тетово и Битола	Нова комунална инфраструктура Подобар квалитет на водата во реките	НПР 2007-2009	115	Централен буџет Буџети на општините Приватни инвестиции, донатори Централен буџет Буџети на општините Донатори
Студија за можните јавно-приватни партнерства во инфраструктурата за водоснабдување, за прочистување отпадни води и за цврст отпад.	Студии за зголемување на инвестициите во инфраструктурата за водоснабдување, за прочистување отпадни води и за цврст отпад.	Ниските инвестиции во инфраструктурата за водоснабдување, за прочистување отпадни води и за цврст отпад се една од главните пречки за обезбедување соодветни комунални услуги. Оваа студија ќе ги утврди сите можности за приватни инвестиции во комуналната инфраструктура. Со неа можеме да очекуваме зголемување на инвестициите во оваа област.	50.000	Претпристапна помош од ЕУ (програми на Заедницата, ИПА и ЕУ) Помош од меѓународните финансиски институции (Светска банка, ОЕЦД, ЕБРД, итн.)
Обновување на постојните мрежи за наводнување.	Подобрување на постојната инфраструктура.	Сега има големи загуби на вода во постојните мрежи за наводнување. Со овој проект ќе се намалат загубите на вода при транспортот.	/	
Стратегија за води за Република Македонија	Стратегија за интегрирано управување со водите.	Стратегијата за води е стратегија која ќе ни даде препорака за одржливо и рационално користење, заштита, зачувување и управување со водените	800.000	

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни финансиски извори
		ресурси базирана на потребите на заедницата и на приоритетите во рамките на националните политики за економски развој.		
Физибилити студии за регионални системи за управување со отпадот (8 региони).	Подготвени студии	НПР 2007-2009	2	Централен буџет Буџети на општините Приватни инвестиции, донатори
Спроведување на интегрирано управување со цврст отпад на регионално ниво во Македонија – југоисточен дел, југозападен дел – полошки и скопски регион.	Соодветно управување со цврст отпад во одредени региони на Република Македонија	НПР 2007-2009	130	Централен буџет Буџети на општините Донатори Претпристапна помош од ЕУ (програми на Заедницата, ИПА и ЕУ) Помош од меѓународните финансиски институции (Светска банка, ОЕЦД, ЕБРД, итн.)

Пример: транспорт и инфраструктура

1. Почетна точка: Консолидирана дефиниција на резултатите и времето

(исто така, види дијаграм на цели во анекс 2 и во глава 6)

Глобални цели (ГЦ)		
Т и И 00 1	Да се обезбеди ефикасен и побезбеден транспортен систем, кој помалку ќе загадува	долгорочна
Цели/резултати		
Т и И 1	Подобри услови во транспортната инфраструктура	долгорочна
Т и И 1.1	Подобро одржување на транспортната инфраструктура	среднорочна
Т и И 1.1.1	Обезбедено управување со безбедноста на инфраструктурата	среднорочна
Т и И 1.1.2	Ослободен пазарот за одржување	краткорочна
Т и И 1.1.3	Стратегијата за одржување на транспортната инфраструктура е подготвена и спроведена	краткорочна
Т и И 1.2	Развиена е локалната и регионалната патна транспортна инфраструктура	среднорочна
Т и И 1.2.1	Постојните патишта се обновени и/или подобрени	среднорочна
Т и И 1.3	Изградени се Коридорот 8 и Коридорот 10	долгорочна
Т и И 1.3.1	Обновена е постојната железничка инфраструктура и опрема	среднорочна
Т и И 1.4	Обезбедено управување со безбедноста на инфраструктурата	среднорочна
Т и И 2	Подобри сообраќајни услови	долгорочна
Т и И 2.1	Сообраќајната сигнализација и опрема се според стандардите на ЕУ	среднорочна
Т и И 2.1.1	Новите закони се подготвени и спроведени	краткорочна
Т и И 2.2	Подобрен е квалитетот на постојниот јавен транспорт	среднорочна
Т и И 2.2.1	Промовирани се различни начини на јавен транспорт	среднорочна
Т и И 2.2.2	Зголемена ефикасност на јавните транспортни субјекти	краткорочна
Т и И 2.2.3	Промовирани еколошки возила за јавен транспорт	краткорочна
Т и И 2.3	Подобрен урбан транспорт	долгорочна
Т и И 2.3.2	Намалени „тесните грла“	среднорочна
Т и И 2.3.2	Намалени сообраќајни „шпицови“	среднорочна
Т и И 2.3.3	Инсталирана опрема за тек на сообраќај и за контрола	краткорочна
Т и И 2.3.4	Соодветно и ефикасно управување со текот на сообраќај	краткорочна
Т и И 3	3. Подобро однесување на сите учесници во транспортот	среднорочна
Т и И 3.1	Зголемена свест за учесниците за одржлив развој на транспортот	краткорочна
Т и И 3.2	Поголемо почитување на сообраќајните правила	краткорочна
Т и И 3.2.1	ИНтензивна едукација на учесниците во сообраќајот	краткорочна
Т и И 3.2.2	Зголемена контрола на сообраќајот	среднорочна

Т и И 3.2.3	Подобра реализација на сообраќајните казни	среднорочна
Т и И 3.2.3.1	Поголема ефикасност на судството	краткорочна

2. Целосна листа на проекти

Бр.	Проект	Резултат(и)
Политики, законодавство		
1	Нови закони за сообраќајна сигнализација и опрема, вклучувајќи подзаконски акти	T&I 2, T&I 2.1, T&I 2.1.1
2	Дефинирање акциски планови со јасни рокови и квантитативни цели за приоритетните области (на полето на железничкиот, градскиот транспорт и локалните патишта)	T&I 1, T&I 1.1, T&I 1.2, T&I 1.3, T&I 1.2.1, T&I 1.3.1, T&I 2, T&I 2.3, T&I 2.3.1, T&I 2.3.2
3	Развивање одржлива стратегија за урбан транспорт за најголемите градови во земјата.	T&I 2, T&I 2.2, T&I 2.2.1, T&I 2.2.2, T&I 2.2.3, T&I 2.3, T&I 2.3.1, T&I 2.3.2, T&I 3, T&I 3.1, T&I 3.2, T&I 3.2.1
Институционална рамка		
4	Зајакнување на мандатот и капацитетот на Министерството за транспорт и врски	T&I 1, T&I 1.1, T&I 1.2, T&I 1.3, T&I 1.2.1, T&I 1.3.1, T&I 2, T&I 2.1, T&I 2.1.1
5	Зајакнување на капацитетот на јавните претпријатија во транспортниот сектор	T&I 1, T&I 1.1, T&I 1.2, T&I 1.3, T&I 1.2.1, T&I 1.3.1, T&I 2, T&I 2.1, T&I 2.1.1
6	Зајакнување на капацитетот на сообраќајната полиција.	T&I 3, T&I 3.2, T&I 3.2.2, T&I 3.2.3
Финансирање		
7	Инвестиции во транспортна инфраструктура	T&I 1, T&I 1.1, T&I 1.2, T&I 1.3, T&I 1.2.1, T&I 1.3, T&I 1.3.1, T&I 2, T&I 2.3, T&I 2.3.1, T&I 2.3.2
8	Програма за финансиско обновување за јавните транспортни претпријатија.	T&I 2, T&I 2.2, T&I 2.2.1, T&I 2.2.2, T&I 2.2.3, T&I 2.3, T&I 2.3.1, T&I 2.3.2

Бр.	Проект	Резултат(и)
9	План за замена на старите возила, особено во јавниот транспорт, со возен парк со подобра технологија и чисти мотори.	T&I 2, T&I 2.2, T&I 2.2.1, T&I 2.2.2, T&I 2.2.3, T&I 2.3, T&I 2.3.1, T&I 2.3.2, T&I 3, T&I 3.1, T&I 3.2, T&I 3.2.1
10	Инвестирање во еколошки возила за јавен транспорт	T&I 2, T&I 2.2, T&I 2.2.3

Специфични области

а) Подобрување на одржувањето на транспортната инфраструктура

11	Реформа на сегашното управување со одржувањето на транспортната инфраструктура	T&I 1, T&I 1.1, T&I 1.1.1, T&I 1.1.2, T&I 1.1.3
12	Реформа на пазарот за одржување.	T&I 1, T&I 1.1, T&I 1.1.1, T&I 1.1.2, T&I 1.1.3
13	Подготовка на стратегија за одржување на транспортната инфраструктура.	T&I 1, T&I 1.1, T&I 1.1.1, T&I 1.1.2, T&I 1.1.3

б) Инфраструктура на транспортната мрежа

14	Изградба на нови локални, регионални и магистрални патишта	T&I 1, T&I 1.2, T&I 1.2.1, T&I 1.3, T&I 1.3.1
15	Изградба на нови железнички линии	T&I 1, T&I 1.3, T&I 1.3.1
16	Развој на мултимодална транспортната инфраструктура (изградба на мултимодални јазли)	T&I 1, T&I 1.3, T&I 1.3.1
17	Обновување и подобрување на постојните локални, регионални и магистрални патишта	T&I 1, T&I 1.2, T&I 1.2.1, T&I 1.3, T&I 1.3.1
18	Обновување на подобрување на постојните железнички линии	T&I 1, T&I 1.3, T&I 1.3.1
19	Обнова и модернизација на постојните аеродроми	T&I 1, T&I 1.3, T&I 1.3.1

в) Сообраќајни услови

20	Студии за влијанието на безбедноста на патиштата и економскиот трошок од смртните случаи, повредите и инвалидитетот кои резултираат од сообраќајните незгоди.	T&I 2, T&I 2.1, T&I 2.1.1
----	---	---------------------------

Бр.	Проект	Резултат(и)
21	Јавен транспортен систем (автобуси) до и од аеродромите во главните градови кои ги опслужуваат.	T&I 2, T&I 2.2, T&I 2.2.1, T&I 2.2.2, T&I 2.2.3
22	Проект за електрични возила во јавниот возен парк	T&I 2, T&I 2.2, T&I 2.2.1, T&I 2.2.2, T&I 2.2.3
23	Проекти за отворање нови пешачки зони	T&I 2, T&I 2.3, T&I 2.3.1, T&I 2.3.2
24	Проекти за подобрување на постојните и изградба на нови велосипедски и пешачки патеки во поголемите градови низ земјата.	T&I 2, T&I 2.3, T&I 2.3.1, T&I 2.3.2, T&I 2.3.3
25	Обновување на постојната транспортна инфраструктура и опрема и изградба на нова.	T&I 2, T&I 2.3, T&I 2.3.1, T&I 2.3.2, T&I 2.3.3, T&I 2.3.4
26	Реформа на сегашното управување со транспортот.	T&I 2, T&I 2.3, T&I 2.3.1, T&I 2.3.2, T&I 2.3.3, T&I 2.3.4
г) Однесување на сите учесници во транспортот		
27	Програма за мерки за спречување.	T&I 3, T&I 3.1, T&I 3.2, T&I 3.2.1, T&I 3.2.2, T&I 3.2.3, T&I 3.2.3.1
28	Воспоставување градска сообраќајна полиција.	T&I 3, T&I 3.1, T&I 3.2, T&I 3.2.1, T&I 3.2.2, T&I 3.2.3, T&I 3.2.3.1
29	Проект за електронска евиденција на сообраќајните казни.	T&I 3, T&I 3.1, T&I 3.2, T&I 3.2.1, T&I 3.2.2, T&I 3.2.3, T&I 3.2.3.1
ѓ) Локални власти		
30	Зајакнување на капацитетот на локалните власти одговорни за транспорт	T&I 2, T&I 2.2, T&I 2.2.1, T&I 2.2.2, T&I 2.2.3, T&I 2.3, T&I 2.3.1, T&I 2.3.2, T&I 3, T&I 3.1, T&I 3.2, T&I 3.2.1

Бр.	Проект	Резултат(и)
31	Подготвување насоки за развој на урбаниот транспортен систем	T&I 2, T&I 2.2, T&I 2.2.1, T&I 2.2.2, T&I 2.2.3, T&I 2.3, T&I 2.3.1, T&I 2.3.2, T&I 3, T&I 3.1, T&I 3.2, T&I 3.2.1
32	Развивање одржлива стратегија за урбан транспорт за најголемите градови во земјата.	T&I 2, T&I 2.2, T&I 2.2.1, T&I 2.2.2, T&I 2.2.3, T&I 2.3, T&I 2.3.1, T&I 2.3.2, T&I 3, T&I 3.1, T&I 3.2, T&I 3.2.1
33	Обука за менаџерите за локален јавен транспорт	T&I 2, T&I 2.2, T&I 2.2.1, T&I 2.2.2, T&I 2.2.3, T&I 2.3, T&I 2.3.1, T&I 2.3.2, T&I 3, T&I 3.1, T&I 3.2, T&I 3.2.1
е) Информации и свест		
34	Започнување фокусирани програми за подигнување на јавната свест за значењето на одржливиот транспорт	T&I 3, T&I 3.1, T&I 3.2, T&I 3.2.1, T&I 3.2.2, T&I 3.2.3, T&I 3.2.3.1
35	Започнување фокусирани програми за подигнување на јавната свест кои може да имаат важна улога во подобрување на однесувањето на сите учесници во сообраќајот	T&I 3, T&I 3.1, T&I 3.2, T&I 3.2.1, T&I 3.2.2, T&I 3.2.3, T&I 3.2.3.1
36	Развивање релевантни едукативни програми за одржлив транспорт	T&I 1, T&I 2, T&I 3

3. Проектни предлози за постигнување некои краткорочни резултати

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни извори	финансиски
--------	----------	--------------------	--------------------------------------	--------------	------------

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни извори финансиски
Изградба на патот Охрид-Пештани во должина од 13 км	Нова транспортна инфраструктура во туристичките дестинации	Во текот на летото овој пат е полн. На некои делови од патот, техничките елементи не се во согласност со стандардите за ваков вид пат. Овој пат е врска со Република Албанија.	41.6	Централен буџет Приватна инвестиција Донатори Претпристапна помош од ЕУ (програми на Заедницата, ИПА и ЕУ) Помош од меѓународните финансиски институции (Светска банка, ОЕЦД, ЕБРД, итн.)
Изградба на патот Велес-Прилеп во должина од 72,6 км	Нова транспортна инфраструктура	Има дизајн за овој проект. ПЈИ 2007-2009	105	
Обнова на патот Скопје – Блаце	Подобрена транспортна инфраструктура	Трговијата и транспортот со УНМИК (Косово) се зголемуваат и покажаа пораст во последниве неколку години. Овој пат е посочен како тесно грло за ефикасен и соодветен транспорт меѓу Скопје и Приштина.	40	

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни извори	финансиски
Обнова на магистралниот пат Штип-Кочани, во должина од 28 км	Подобрена транспортна инфраструктура	Овој пат е главна врска со источниот регион на Македонија. Иако овој пат е значаен за економскиот развој на источниот дел на Македонија, целосно е запоставен и е во лоша состојба.	8		
Обнова на магистралниот пат Крива Круша – Кадрифаково – во должина од 17 км	Подобрена транспортна инфраструктура	Овој пат е дел од патот Велес – Штип кој е главна врска со источниот и југоисточниот дел на Македонија. Овој пат е во лоша состојба и мора да се обнови.	13.6		
Обнова на регионалниот пат Удово – Дојран – грчка граница, во должина од 42 км	Подобрена транспортна инфраструктура во туристичките дестинации	Дојран е еден од најголемите туристички центри во Македонија и е граничен премин со Грција. Постојната патна врска со другите делови на Македонија е во лоша состојба.	/	Централен буџет Приватна инвестиција Донатори Претпристапна помош од ЕУ (програми на Заедницата, ИПА и ЕУ) Помош од меѓународните финансиски институции (Светска банка, ОЕЦД, ЕБРД, итн.)	
Изградба на делницата Деве Баир-Крива Паланка	Нова транспортна инфраструктура	НПР 2007-2009	19		
Обнова на делницата Битола – Мецитлија	Подобрена транспортна инфраструктура	НПР 2007-2009	4		

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни извори	финансиски
Изградба на патот Бошков мост - Дебар	Нова транспортна инфраструктура	НПР 2007-2009	3.5		
Железница:					
Надградување на линиите и вложување капитал во следниве делници:					
Ногаевци - Демир Капија (38 км)	Подобрена транспортна инфраструктура	Овие проекти се неопходни за подобрување на постојната железничка инфраструктура. Овие проекти се евидентирани во ПЕП 2007-2009 и во НПР 2007-2009	15		
Миравци - Смоквица (12 км)					
Битола - Креница (16 км)					
Куманово Дељадровци (2 км нова линија)					
Завршување на изградбата на нови железнички линии:					
Бељаковце - бугарска граница	Нова транспортна инфраструктура	Проектот е евидентиран во ПЕП 2007-2009	240		
Обнова и модернизација на аеродромите во Скопје и Охрид	Соодветна инфраструктура за авиотранспорт	ПЕП 2007-2009 и НПР 2007-2009	45		

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни извори финансиски
Адаптирање на аеродромот за да се овозможи непречено примање на патниците со намалена мобилност;	Зголемена мобилност на сите луѓе	Транспортна стратегија	/	Централен буџет Буџет на ЈП Донатори Помош од меѓународните финансиски институции (Светска банка, ОЕЦД, ЕБРД, итн.)
Адаптирање на процедурите за ракување на терен и опремата за патниците со намалена мобилност	Зголемена мобилност на сите луѓе	Транспортна стратегија	/	

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни извори	финансиски
Проект за урбан железнички транспорт центарот на Скопје	Нов начин на урбан транспорт	<p>Старата железничка линија меѓу новата железничка станица и Ѓорче Петров е покриена со асфалт по изградбата на нови патишта. Оваа линија совршено го поврзува центарот на градот со северозападниот дел од Скопје, формирајќи железнички круг околу градот. Другите линии кои го формираат кругот се во многу добра состојба (брзина до 100 км/ч) и може да се користат за градски превоз наместо автобусите. Должината на оваа конкретна линија е околу 7 км. Со релативно мала инвестиција која самата би се отплатила набрзо по започнувањето на функционирањето, Скопје може да има уникатен и практичен градски превоз</p>	14	Централен буџет Буџети на општините Донатори Претпристапна помош од ЕУ (програми на Заедницата, ИПА и ЕУ) Помош од меѓународните финансиски институции (Светска банка, ОЕЦД, ЕБРД, итн.)	

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни извори	финансиски
Проект за урбан железнички транспорт до скопскиот аеродром	Нов начин на урбан транспорт Намалување на транспортниот тек.	Изградбата на нова железничка линија до аеродромот ќе го реши проблемот со градскиот превоз до и од аеродромот. Ако се изгради оваа линија (потребни се 2,5-3 километри) ќе може да се стигне до центарот на градот за помалку од 15 минути.	3.0		
Јавен транспортен систем (автобуси) до и од аеродромите во главните градови кои ги опслужуваат.	Намалување на транспортниот тек.	Во моментот нема јавен транспорт до и од скопскиот аеродром, освен такси-службите. Со воспоставување јавен транспортен систем, ќе се намали употребата на автомобилите.	/		Централен буџет Буџети на општините Приватни инвестиции, донатори
План за замена на старите возила, особено во јавниот транспорт, со возен парк со подобра технологија и чисти мотори	Намалување на загадувањето во воздухот. Зголемување на ефикасноста на транспортот.	Со овој план ќе се утврди пристапот за решавање на проблемите со постојниот стар возен парк и ќе се утврдат мерки за спроведување.	/		Централен буџет Буџети на општините Донатори Претпристапна помош од ЕУ (програми на Заедницата, ИПА и ЕУ) Помош од меѓународните финансиски институции (Светска банка, ОЕЦД, ФБРЛ итн.)

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни извори	финансиски
Развивање одржлива стратегија за урбан транспорт најголемите градови во земјата.	Стратегија за подобрување на градскиот превоз.	Секој град во Македонија соочува со различна ситуација во областа на урбаниот транспорт. Спроведување на концептот одржлив транспорт е можно само со подготовка и спроведување на Стратегијата за одржлив градски превоз.	0.2 – 0.6		

Проект	Резултат	Кратко објаснување	Проценети финансии (во милиони евра)	Можни извори	финансиски
Проекти за подобрување на постојните и изградба на нови велосипедски и пешачки патеки во поголемите градови низ земјата.	Подобрување на постојната изградба на инфраструктура. Намалување загадувањето воздухот сообраќајните текови.	на и нова инфраструктура.	на и	на	
		Обезбедувањето соодветна инфраструктура за пешаците и велосипедистите е клучно за намалување на употребата на автомобилите. Промовирањето алтернативни начини на транспорт со акцент на возењето велосипед и пешачењето, е важна активност што ја предводи општината на полето на одржливата мобилност. Властите мора прво да се фокусираа на воспоставувањето соодветни услови со кои се поддржува употребата на велосипеди од сите категории корисници.			

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во
Република Македонија

Предлог -Национална стратегија за одржлив развој во РМ

Дел II: Стратешка основа и анализа

Анекс бр. 9:

Список на прегледани документи

Список на прегледани меѓународни, национални и секторски документи за одржлив развој

<p>Извештај од анализа на секторот земјоделство д-р Владо Вуковиќ</p>	<ul style="list-style-type: none">▪ АГЕНДА 21;▪ Стратегија на ЕУ за одржлив развој;▪ Новата стратегија за одржлив развој на ЕУ, наша заложба за одржлив развој;▪ НЕАП – Национален(ни) акционен(ни) план(ови) за животната средина;▪ НЕХАП - Национален еколошки здравствен акционен план на Република Македонија, 1999 година;▪ Стратегији за развој на земјоделството во Република Македонија до 2005 година (2001 година);▪ Преглед по сектори во Македонија, октомври 2002 година, СБ;▪ Концептуален пристап во создавање и спроведување на НСОР на Република Македонија, 2000 година;▪ Национален извештај за процена на одржлив развој, 2002 година;▪ Национална стратегија за интеграција на Република Македонија во ЕУ, 2004 година;▪ Стратегија за приближување на македонскиот земјоделски сектор за храна кон ЗЗП, 2004 година;▪ Прашања/одговори за нашата апликација за ЕУ;▪ Влијание на добитокот врз животната средина, еколошки прашања и алтернативи, 2006 година;▪ Состојбата со животински генетски ресурси за храна и земјоделство во светот, 2006 година;▪ Студија за земјата за биолошка разновидност во Република Македонија (Прв национален извештај, 2003 година);▪ Други локални документи . . . сè уште не се официјално усвоени од Владата на Република Македонија;▪ Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година.
<p>Извештај од анализа на секторот животна средина д-р Светислав Крстиќ</p>	<ul style="list-style-type: none">▪ Концептуален пристап кон создавање и спроведување на Националната стратегија за одржлив развој на Република Македонија (2000 година);▪ Национален извештај за процена на одржлив развој (2001-2002 година);▪ Насоки за Локалната агенда 21 (2002 година);▪ Прегледи за достигнувањата во животната средина, серија бр. 17 ОБЕДИНЕТИ НАЦИИ Њујорк и Женева (2002 година);▪ Концепт на истражување како поддршка на создавањето и спроведувањето на НАЦИОНАЛНАТА СТРАТЕГИЈА ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (2003 година);▪ Визија 2008 година - План со динамика на Министерството за животна средина и просторно планирање (2003 година);▪ Зајакнување на капацитетите на Министерството за животна средина и просторно планирање. Проект финансиран од ЕУ, а управуван од Европската агенција за реконструкција. Технички извештај: Стратегија

за подигнување на јавната свест за животната средина – резултати од проект 14 (ноември 2003 година);

- Зајакнување на капацитетите на Министерството за животна средина и просторно планирање. Проект финансиран од ЕУ, а управуван од Европската агенција за реконструкција. Технички извештај: Стратегија за управување со податоци - резултати од проект 16 (јуни 2004 година);
- Зајакнување на капацитетите на Министерството за животна средина и просторно планирање. Проект финансиран од ЕУ, а управуван од Европската агенција за реконструкција. Технички извештај: Стратегија за комуникација со животната средина - резултати од проект 14 (ноември 2004 година);
- Зајакнување на капацитетите на Министерството за животна средина и просторно планирање, проект финансиран од ЕУ, а управуван од Европската агенција за реконструкција. Технички извештај: Функционална анализа и план за институционален развој – резултати од проект 8 (јули 2004 година);
- Зајакнување на капацитетите на Министерството за животна средина и просторно планирање. Проект финансиран од ЕУ, а управуван од Европската агенција за реконструкција. Технички извештај: Стратегија за следење на животната средина - резултати од проект 15 (јули 2004 година);
- Национална стратегија за европска интеграција на Република Македонија (септември 2004 година);
- АНАЛИТИЧКИ ИЗВЕШТАЈ за Мислењето за апликацијата на Република Македонија за членство во ЕУ (ноември 2005 година);
- Нацрт национална програма за усвојување на правото на ЕУ (март 2006 година);
- Одговори на Прашалникот на Европската комисија (ноември 2006 година) – поглавје 22 ЖИВОТНА СРЕДИНА
- Претпристапна економска програма за 2007-2009 година (ноември 2006 година) поглавје 4.7.5 ЖИВОТНА СРЕДИНА
- Национален план за управување со отпад (2006 година);
- Национална рамка за биосигурност (2005 година);
- Стратегија за подигнување на јавната свест за животната средина (2005 година);
- Стратегија за комуникација со животната средина (2005 година);
- Стратегија за управување со податоци за животната средина (2005 година);
- Стратегија со акционен план за спроведување на Архуската Конвенцијата (2005 година);
- Национален план за намалување и отстранување на постојани органски загадувачи во Република Македонија (2005 година);
- Самооцена на националните капацитети за глобално управување со животната средина (2005 година);
- Визија 2008 година (2004 година);
- Просторно планирање на Република Македонија (2004 година), (Службен весник на Република Македонија, бр. 39/04);
- Национална стратегија со акционен план за заштита на биолошката

	<p>разновидност (2004);</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Национална студија за биолошка разновидност (2003 година);▪ Прв национален извештај за климатски промени со акционен план (2003 година);▪ 14. Национален еколошки здравствен акционен план (НЕХАП), (1999 година);▪ Национален акционен план за животната средина (НЕАП) (1996 година), и втор Национален акционен план за животната средина (НЕАП 2) (2006 година);▪ Национална програма за отстранување на супстанции кои ја осиромашуваат озонската обвивка (1996 година), и▪ Главен план за води на Република Македонија (1978 година), а развојот и усвојувањето на нов план е во постапка;▪ Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година.
<p>Извештај од анализа на секторот транспорт и инфраструктура д-р Денис Жерновски</p>	<ul style="list-style-type: none">▪ Регионална балканска инфраструктура – студија за транспорт, ЕАР;▪ ТИРС Регионална студија за транспорт и инфраструктура на Балканот, Луис Бергер SA;▪ Транспортна и енергетска инфраструктура во југоисточна Европа;▪ Програма за јавни инвестиции за 2006-2008 година;▪ Проект за реформа на железници – проект на Светска банка;▪ Приоритетни проекти за развој на главната регионална транспортна мрежа во југоисточна Европа, 2006 - 2010 година (СЕЕТО);▪ Регионална студија за инфраструктура на воздушниот сообраќај;▪ Управување со транспортна мрежа;▪ Национална стратегија за економски развој на Македонија;▪ Национален план за управување со отпад;▪ НЕАП 2;▪ Просторен план на Република Македонија;▪ Комитет за информатичка програма за 2003-2007 година;▪ Национална стратегија за секторот информатика со акционен план;▪ Телекомуникации: Компаративен извештај и профил за земјата;▪ Студија за Главниот план за интегриран развој и управување со водени ресурси;▪ Главен план за води;▪ Статистички годишник за 2004 година;▪ Стратегија за Македонија - ЕБОР;▪ Закон за патен сообраќај;▪ Закон за јавни патишта;▪ Закон за превоз на опасни стоки;▪ Закон за безбедност во патен сообраќај;▪ Закон за задолжително осигурување во сообраќајот;▪ Закон за железници;▪ Закон за трансформација на јавното претпријатие „Македонски железници“ Ц.О. - Скопје▪ Закон за воздушна пловидба;▪ Закон за радиодифузна дејност;▪ Закон за електронски комуникации;▪ Закон за енергија;

	<ul style="list-style-type: none">▪ Нацрт закон за води;▪ Закон за животна средина;▪ Закон за управување со отпад;▪ Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година.
Извештај од анализа на секторот енергија д-р Наташа Марковска	<ul style="list-style-type: none">▪ Извештај на ЕК за напредок, 8 ноември 2006 година;▪ Редовен преглед за 2006 година, според Протоколот од Енергетската повелба за енергетска ефикасност и соодветните аспекти врз животната средина – ПЕЕРЕА;▪ Закон за основање на Агенција за енергетика (Службен весник 62/2005);▪ Национален акционен план за животна средина II;▪ Атински меморандум: Меморандум за разбирање за регионалниот пазар на електрична енергија во југоисточна Европа и негова интеграција во внатрешниот енергетски пазар на Европската заедница;▪ Одговор на МЖСПП на Атинскиот меморандум („Атински меморандум – 2002 година“, развој на регионален пазар на електрична енергија во југоисточна Европа (СЕЕРЕМ));▪ Договор за основање на енергетска заедница (25 октомври 2005 година);▪ Договор на ЕК за југоисточна Европа (3 мај 2006 година);▪ Закон за животна средина (Службен весник 53/2005) и соодветна секундарна легислатива;▪ Стратегија за енергетска ефикасност усвоена од Владата во октомври 2004 година;▪ Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година.
Извештај од вкрстена анализа Национални политики и законодавств о д-р Силвана Мојсовска	<ul style="list-style-type: none">▪ Национална стратегија за интеграција на Република Македонија во ЕУ, септември 2004 година, Влада на Република Македонија/Секретаријатот за европски прашања (www.sep.gov.mk);▪ Одлука на Советот за принципите, приоритетите и условите содржани во Европското партнерство со Република Македонија, декември 2005 година (www.sep.gov.mk);▪ Акционен план за Европско партнерство за 2005 година, Влада на Република Македонија/Секретаријатот за европски прашања (www.sep.gov.mk);▪ Комисија на ЕУ: Аналитички извештај за Мислењето за апликацијата на Република Македонија за членство во ЕУ, Брисел, 9 ноември 2005 година (www.sep.gov.mk);▪ Национална програма за усвојување на правото на ЕУ, Влада на Република Македонија, Секретаријатот за европски прашања (www.sep.gov.mk);▪ Концептуален пристап кон создавање и спроведување на Националната стратегија за одржлив развој на Република Македонија (2000 година);

	<ul style="list-style-type: none">▪ Национален извештај за процена на одржлив развој (2001-2002 година);▪ Концепт на истражување како поддршка на создавањето и спроведувањето на Националната стратегија за одржлив развој на Република Македонија (2003 година);▪ Агенда 21, Обединети Нации, 1992 година (www.un.org);▪ Извештај за милениумските развојни цели за 2006 година, Обединети Нации;▪ Акционен план на Светскиот самит за одржлив развој, Јоханесбург, 2002 година;▪ Тери Вилард, Маја Анџелковиќ (ed.), Развојно поврзување: Надминување на јазовите во политиките помеѓу информатичкото општество и одржливиот развој, Меѓународен институт за одржлив развој за 2005 година (www.iisd.org);▪ Национален план за развој на Република Македонија за 2007-2009 година, Влада на Република Македонија (www.finance.gov.mk);▪ Претпристапна економска програма за 2007-2009 година, Влада на Република Македонија (www.finance.gov.mk);▪ Програма на Владата на Република Македонија за 2006-2010 година;▪ Работен документ на службите на Европската комисија: Извештај за напредокот на Република Македонија за 2006 година (www.sep.gov.mk);▪ Национална програма за реструктурирање и конверзија во индустријата за челик во Република Македонија;▪ Проект за институционална реформа на деловното окружување (БЕРИС), Министерство за економија на Република Македонија;▪ Акционен план на Светскиот самит за одржлив развој, 2002 година;▪ Стратегија на ЕУ за одржлив развој;▪ Агенда 21;▪ Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година.
Извештај од анализа на секторот шумарство д-р Никола Николов	<ul style="list-style-type: none">▪ Нова стратегија за одржлив развој на ЕУ, 9 јуни 2006 година - 10117/06;▪ Стратегија за шумарство на Европската Унија (КОМ (1998) 649, 03/11/1998);▪ Мислењето на Економско-социјалниот комитет за „Стратегијата за шумарство на Европската унија“ (2000/С 51/23);▪ Национална стратегија со акционен план за заштита на биолошката разновидност, Скопје, 2004 година;▪ Национален извештај за процена на одржлив развој, Скопје, 2002 година;▪ Национална стратегија за интеграција на Република Македонија во ЕУ, Скопје, 2004 година;▪ Втора национална комуникација (ВНК) за Рамковната конвенција на ОН за климатски промени, Скопје, 2006 година;▪ Втор национален еколошки акционен план на Република Македонија, Скопје, 2006;▪ Просторен план на Република Македонија, Скопје, 2004 година;▪ Стратегија за одржлив развој на шумарството во Република

	<p>Македонија, Скопје, 2006 година;</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година.
<p>Извештај од анализа на под-секторот локална самоуправа д-р Илија Тодоровски</p> <p>Извештај од анализа на под-секторот здравствена заштита д-р Владимир Кендровски</p>	<p>Стратегии</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Стратегија за реформа на системот на локална самоуправа во Република Македонија во 1999 година;▪ Устав 1991 година;▪ Закон за локална самоуправа (1995);▪ Закон за финансирање на единици на локална самоуправа во 2004 година и нова територијална поделба во 2004 година;▪ Програма за спроведување на процесот на децентрализација за 2004 – 2007 година <p>Студии</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Споделување на власт – нов модел на одлучување во мултикултурни општини во Република Македонија, 2005 (АДИ);▪ Функционирање на системот на локална самоуправа во Република Македонија; 2004 (ИСППИ);▪ Децентрализација на човечкиот развој, Извештај за човечкиот развој за 2004 година, 2004 (УНДП);▪ Локална самоуправа и децентрализација, Фридрих Еберт, 2001-2005 година;▪ Социјална исклученост и граѓанска несигурност во Република Македонија, Извештај за човечкиот развој за 2001 година, 2002 (УНДП); <p>Закони</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Закон за локална самоуправа (2002);▪ Закон за финансирање на единиците на локална самоуправа (2004);▪ Закон за територијална организација на локалната самоуправа во Република Македонија (2004);▪ Закон за градот Скопје (2004);▪ Закон за измени на Законот за основно образование (2004);▪ Закон за измени на Законот за средно образование (2004);▪ Закон за измени на Законот за социјална заштита (2004);▪ Закон за измени на Законот за заштита на деца (2004);▪ Закон за измени на Законот за здравствена заштита (2004);▪ Закон за култура (2003);▪ Закон за библиотеки (2004);▪ Закон за музеи (2004); <p>Меѓународни документи</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Европска повелба за локална самоуправа (Совет на Европа);▪ Европска рамковна конвенција за прекугранична соработка меѓу територијалните заедници и власти (Совет на Европа);▪ Рамковна конвенција за заштита на националните малцинства (Совет на Европа); <p>Стратегии:</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Стратегија за унапредување на здравствената заштита за населението во Република Македонија до 2010 година, Македонска академија на науки и уметности и Министерство за здравство, Скопје, 2001 година;

- Стратегија за континуирано медицинско образование во примарната здравствена заштита во Република Македонија, 2000 година;
- Стратегија за акредитација на доктори во Република Македонија, септември 2001 година;
- Политика за лекови во Република Македонија, октомври 2001 година;
- Национална стратегија за ХИВ/СИДА за 2003-2006 година, јуни 2003 година;
- Национална стратегија за борба против пушењето за 2005-2010 година, 2004 година;
- Национална стратегија за зајакнување на професијата медицински сестри со акционен план во Република Македонија, 2004 година;
- Национална стратегија за здравје и безбедност на работа, април 2005 година;
- Стратегија за унапредување на менталното здравје за 2005-2012 година, јануари 2005 година;
- Стратегија за развој на интегриран здравствен информатички систем во Република Македонија, април 2006 година;
- Извештај за милениумските развојни цели за 2005 година.

Акциони планови

- Национален еколошки здравствен акционен план на Република Македонија, Влада на Република Македонија, јуни 1999 година;
- Акционен план за храна и исхрана на Република Македонија за 2004-2008 година, Светска здравствена организација;
- Национален план за примарна, секундарна и терцијарна здравствена заштита од непреносливи болести – рак на дојка, 2004 година;

Проекти

- Светска банка: Документ за процена на проект за предложен заем во износ од 10 милиони американски долари за Република Македонија за Проектот за управување со здравствениот сектор. Вашингтон, 26 април, 2004 година;
- Светска банка: Aide Memoire од супервизорската мисија на Светска банка, 17 март – 14 април 2005 година;
- Светска банка: Aide Memoire од супервизорската мисија на Светска банка, 30 јуни - 8 јули 2005 година;
- BIS Healthcare Group: Стратегија за финансирање и идна организација на примарната здравствена заштита – конечен извештај (извештај бр. 21335/3, верзија 4/7), 2001 година;
- Bossert T.: Извештај од работилница за здравствени системи и политики во Македонија: оценување, препораки и следни активности. Училиште за јавно здравство при Харвард, 1 декември 2003 година;
- Vurchfield K.: Компонента од реформата за управување со Фондот за здравствено осигурување – конечен извештај, март 2004 година (+ анекси);
- Sergone JA. компонента 3: подобрување на обезбедувањето

	<p>услуги – извршно резиме. Нема датум;</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Сercone JA. Проект за реформа во здравството – компонента за склучување договори за здравствени услуги и модернизација, конечен извештај. Министерство за здравство, 31 март 2004 година;▪ Ernst & Young. ФЗО Македонија – ревизија на внатрешните контроли. Конечен извештај, Луксембург: 2004;▪ Ernst & Young. Акционен план за Фондот за здравствено осигурување на Република Македонија. Конечен извештај, јануари 2005 година;▪ Ernst & Young. ФЗО – Преоден акционен план за секторот за здравствена заштита – краткорочен додаток на „конечниот извештај“ (нацрт за разгледување), април 2005 година;▪ Европска опсерваторија за системи за здравствена заштита, Република Македонија – профил за здравствени системи во транзиција, 2006 година;▪ Институт за социолошки и политичко-правни истражувања Социјална процена на секторот здравство во Република Македонија Конечен извештај, јуни 2004 година; <p>Закони</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Закон за здравствена заштита (Службен весник на РМ, бр. 38/91; Уставен суд 73- /92; 46/93 и 55/95 и ревидиран текст 17/97 и измени 2002, 2004, 2005);▪ Закон за здравствено осигурување (Службен весник на РМ, бр. 25/2000);▪ Закон за преносливи болести кои влијаат во земјата;▪ Закон за водење евиденција во секторот здравство;▪ Закон за промет со лекови;▪ Закон за безбедност на храна и на производи и материјали кои доаѓаат во контакт со храна (Службен весник на РМ, бр. 54/2002).
<p>Извештај од анализа на под-секторот средно образование Зоран Јовчевски</p>	<ul style="list-style-type: none">▪ Закон за средно образование;▪ Закон за стручно образование и обука;▪ Национална програма за развој на образованието во Република Македонија (2005-2015);▪ Програма за развој на средно и пост-средно образование;▪ Програма за професионален развој на наставниот кадар;▪ Програма за гаранција на квалитетот и контрола на квалитетот;▪ Програма за институционална поддршка на реформите во образованието;▪ Програма за развој на информатичка и комуникациска технологија во образованието;▪ Програма за образование за возрасни во Република Македонија во смисла на доживотно учење;▪ Кон Европската рамка за квалификации за доживотно учење – работен документ;▪ Концепт за континуирано стручно образование и обука.

	<p>Стратегии - програми</p> <ul style="list-style-type: none">2006 година, Национална програма за развој на образованието во Република Македонија (2005-2015);Посебни програми: Програма за развој на средно и пост-средно образование, Програма за професионален развој на наставниот кадар, Програма за гаранција на квалитетот и контрола на квалитетот, Програма за институционална поддршка на реформите во образованието, Програма за развој на информатичка и комуникациска технологија во образованието и Програма за образование за возрасни во Република Македонија во смисла на доживотно учење. <p>Закони</p> <ul style="list-style-type: none">Закон за средно образование;Закон за стручно образование и обука; <p>Други важни документи</p> <ul style="list-style-type: none">Концепт за континуирано стручно образование и Кон Европската рамка за квалификации за доживотно учење;Критички осврт на потребите за Национална стратегија за одржлив развој на Република Македонија;Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година.
<p>Извештај од анализа на под-секторот високо образование Зоран Јовчевски</p>	<p>Европски документи за одржлив развој</p> <ul style="list-style-type: none">Програмите на ЕУ (ТЕМПУС, шестата рамковна програма), Европската соработка за научни и технички истражувања, билатералната соработка, и други се од големо значење за Република Македонија.2005 година, Документ за вклучување во мрежата на ЦЕЕПУС;Мрежата на универзитети од југоисточна Европа;Спогодбата за стабилизација и асоцијација е основниот документ во овој процес, односно КАРДС програмата, со која се обезбедуваат ресурси за ТЕМПУС проектите во регионот;Болоњската декларација од 1999 година, која Република Македонија ја потпиша во 2003 година;Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година. <p>Важни национални документи</p> <ul style="list-style-type: none">Закон за високо образование;Закон за измени и дополнувања на Законот за високо образование;Национална програма за развој на образованието во Република

	<p>Македонија (2005-2015);</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Програма за развој на високото образование;▪ Програма за гаранција на квалитетот и контрола на квалитетот;▪ Програма за институционална поддршка на реформите во образованието;▪ Програма за развој на информатичка и комуникациска технологија во образованието;▪ Стратегија за развој на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ (2004-2010). <p>Стратегии - програми</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Во 2006 година се донесе Националната програма за развој на образованието во Република Македонија (2005-2015);▪ Програма за развој на средно и пост-средно образование, Програма за професионален развој на наставниот кадар, Програма за гаранција на квалитетот и контрола на квалитетот, Програма за институционална поддршка на реформите во образованието, Програма за развој на информатичка и комуникациска технологија во образованието и Програма за образование за возрасни во Република Македонија во смисла на доживотно учење;▪ Стратегија за развој на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“. <p>Закони</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Законот за високо образование (одобрен од Собранието на 25 јули 2000 година, (Службен весник на РМ, бр. 64/2000) и Законот за измени и дополнувања на Законот за високо образование (усвоен од Собранието на 16 јули 2003 година (Службен весник на РМ, бр. 49/2003) ја сочинуваат националната правна рамка за високо образование;▪ Програма за гаранција на квалитетот и контрола на квалитетот во образованието;▪ Програма за институционална поддршка на реформите во образованието;▪ Програма за развој на информатичка и комуникациска технологија во образованието;▪ Критички осврт на потребите за Национална стратегија за одржлив развој (НСОР) на Република Македонија.
<p>Извештај од анализа на секторот социјална заштита д-р Марија Донеvsка</p>	<p>Постојни стратегии</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Национална стратегија за намалување на сиромаштија – целосна анализа на сиромаштијата во РМ и предложени нацрт мерки;▪ Стратегија за Ромите во РМ – целосна анализа на состојбата на Ромите во РМ, идентификација на приоритети;▪ Документи од истражувања;▪ Социјална исклученост и граѓанска несигурност во Македонија, (2001), УНДП;▪ Фокусирање на сиромаштијата, Светска банка (1999);▪ Извештај за милениумските развојни цели на Република Македонија (2005), Скопје.

	<ul style="list-style-type: none">▪ Процена на политиките, состојбите и програмите за децата од улици, (2004) УНИЦЕФ, Институт за социјална работа и социјална политика▪ Amicic G., (2004) Систем за социјална помош во Република Македонија, Министерството за труд и социјална политика▪ Чонева Љубица (2003) Спроведување децентрализација во областа на социјална заштита, Конференција „Воведување на Законот за локална самоуправа“. <p>Закони и регулативи</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Закон за социјална заштита;▪ Закон за семејство;▪ Закон за детска заштита;▪ Закон за еднакви можности на мажите и жените. <p>Други важни документи</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Одговори на Прашалникот за добивање статус на земја-кандидатка за ЕУ;▪ Извештај на ЕУ за Македонија – 2006 година;▪ КАРДС приоритети;▪ РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА – ПРОЦЕНА НА СИРОМАШТИЈАТА ЗА 2002-2003, 18 октомври 2005 година, Државен завод за статистика (ДЗС), Македонија и Одделение на Светска банка за намалување на сиромаштијата и економско управување во Европа и централна Азија, Вашингтон;▪ Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година.
<p>Извештај од анализа на секторот туризам</p> <p>д-р Иванка Несторска</p>	<ul style="list-style-type: none">▪ Нова европска политика за туризам (нова политика за туризам на ЕУ: Кон засилено партнерство за европски туризам, КОМ (2006), 134 конечна); <p>Главните области на кои се фокусира политиката се:</p> <ul style="list-style-type: none">▪ поедноставување на мерките кои влијаат врз туризмот (подобра регулатива, координација на политиките, подобрена употреба на достапните финансиски инструменти од ЕУ)▪ унапредување на одржливоста на туризмот (Европска агенда 21 за туризам, конкретни придружни активности за одржливоста на европскиот туризам);▪ зајакнување на разбирањето и достапноста до туризмот (подобрување на разбирањето за европскиот туризам, поддршка на промовирањето на европските дестинации, подобрување на достапноста до туризам: заедничка цел);▪ Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година. <p>Важни национални документи</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Не постои национална стратегија или други важни национални документи за одржлив развој на туризмот. Но, во Македонија

	<p>има постојни документи, закони и регулативи; Закон за туризам; Закон за угостителска дејност; Закон за туристичка такса; регулативи за минимални хигиенски и технички работни услови за туристичка дејност; регулативи за минимални хигиенски и технички работни услови за угостителска дејност; регулативи за категоризација на капацитети за сместување, што придонесува за регулирање на главните прашања поврзани со туризам и угостителство во земјата. Усогласување на овие закони и регулативи со останатите закони од различни сектори придонесува и овозможува воспоставување на основа за воведување и усогласување на прашањата за одржлив развој. Louis Berger, S.A., подготви студија за главен план за туризам во Република Македонија во периодот 2002-2003 година, но тој не беше официјално усвоен од Владата. Иако не е официјален, овој документ се користи за многу активности и проекти во областа на туризмот.</p>
Вработување д-р Никица Мојсоска Блажевски	<ul style="list-style-type: none">▪ Национална стратегија за вработување за 2010 година (НСВ)▪ Национален акционен план за вработување - НАПВ за 2006-2008 година;▪ Владина програма за 2006-2010 година;▪ Европска комисија (2005): Аналитички извештај за Мислењето за апликацијата на Република Македонија за членство во ЕУ, стр. 95;▪ Европска фондација за обука (2005): Преглед на пазарот на работна сила во Република Македонија, стр. 35-40, 43-45;▪ Европска комисија (2005): Аналитички извештај за Мислењето за апликацијата на Република Македонија за членство во ЕУ, стр. 95;▪ Европска комисија (08.11.2006): Извештај за напредок на Република Македонија за 2006 година, стр. 25;▪ Европска фондација за обука (2005): Преглед на пазарот на работна сила во Република Македонија, стр. 35-40;▪ Стратегиска кохерентна рамка за 2007-2013, дел 2.2, стр. 22;▪ Мојсоска-Блажевски, Н. (2006) Вработување во јавниот сектор, образование и пазари на труд во Македонија, стр. 59;▪ Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година.
МСП д-р Весна Стојанова	<ul style="list-style-type: none">▪ собрани документи: Преглед на сите важни документи за одржлив развој на секторот на МСП (Агенда 21, Зелен документ за ЕУ за претприемаштво, различни извештаи за конкурентност (Извештај на НСПК од декември 2005 година), Извештај на ЕБОР за земјата (јуни 2006 година), процена на моменталната состојба (од Годишниот извештај на Опсерваторијата за МСП за 2005 година, годишен извештај на АППРМ за 2005 година);▪ Ревидирана Стратегија за секторот за МСП за 2002-2013 година, Програма на активности за секторот за МСП за 2006-2010 година;▪ Врз основа на компаративни анализи на националните и

	<p>меѓународните документи за одржлив развој на секторот на МСП, целокупниот впечаток е дека националните документи јасно ја одразуваат Лисабонската стратегија, и се настојува да се исполнат целите од неа. Тоа всушност се обезбедување економски растеж и вработување. Меѓутоа, бидејќи секторот за МСП заостанува зад стандардите на ЕУ за негов пораст, конкурентност, иновативност, истражување и развој, развој на човечки ресурси, итн., постојните документи, како што се ревидираната Стратегија за развој на МСП во 2006-2013 година, како и Програмата за конкурентност и иновации во секторот на МСП во Македонија (2007-2010), се состојат од јасни политики/мерки за остварување на овие цели (ревидирана Национална стратегија за развој на мали и средни претпријатија (МСП) (2002 - 2013), ноември 2006 година, стр. 2-4 и Програмата за конкурентност и иновации во секторот на МСП во Македонија (2007-2010), септември 2006 година, стр. 7), клучната социјално-економска цел на Владата е намалување на постојните високи нивоа на невработеност.</p> <p>Овој пристап се состои од имплицитни одлуки за одржлив развој за: економски и социјални прашања, како што се економскиот растеж и порастот на вработеноста, но не ги одразува еколошките прашања и оние за човечки развој.</p> <p>Појасна заложба за прашањата за одржливост е присутна во мерките од Програмата за МСП поврзани со даночни олеснувања за истражување и развој (на пример, воведување даночни ослободувања за истражувања и инвестиции во обновливи извори на енергија од страна на МСП, стр. 31), и во мерките за кампања за подигнување на свеста за претприемаштво на макро, средно и микро ниво (на пример, на макро ниво, кампања за истакнување на придонесот на претприемачите во вработувањето, социјалната помош, заштитата на животната средина и националниот пораст; на микро ниво: свест за заштита на животната средина, здравје и заштита при работа, борба против неформалната економија, стр. 43); вклучувајќи и награди за претприемаштво за одржлива компанија на годината (социјална и еколошка одржливост).</p> <ul style="list-style-type: none">▪ СОП на ЕУ;▪ Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година.
<p>Индустрија д-р Делчо Јованоски</p>	<p>Меѓународни документи</p> <ul style="list-style-type: none">▪ НОВА СТРАТЕГИЈА ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ НА ЕУ, 9 јуни 2006 година;▪ АНАЛИТИЧКИ ИЗВЕШТАЈ за Мислењето за апликацијата на Република Македонија за членство во ЕУ (ноември 2005 година);▪ РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА СЛУЖБИТЕ НА ЕВРОПСКАТА КОМИСИЈА;▪ Извештај за напредок на Република Македонија (КОМ (2006) 649 конечна);▪ Показатели за одржлив развој за следење на спроведувањето на Стратегијата за одржлив развој на ЕУ (9.2.2005);▪ АГЕНДА 21 на ОН;▪ Заклучоци од Претседателството на Европскиот совет во Брисел

	<p>(15/16 јуни 2006 година);</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Таргетирање на предизвиците за инвестиции во заштита на животната средина во југоисточна Европа (ноември 2005 година);▪ Стратегија за одржлив развој на Европска унија, 2002 година;▪ Накратко за финансирањето од ЕУ (јуни 2006 година);▪ Стратегија на ЕУ за одржлив развој: процес и можности (јануари 2004 година);▪ Пристап ориентиран кон резултати за градење капацитети (февруари 2005 година);▪ План за спроведување од Светскиот самит за одржлив развој (2002 година);▪ Договор за стабилизација и асоцијација помеѓу Република Македонија од една страна и Европските заедници и нивните земји-членки од друга страна▪ НСОР: Грција, Унгарија, Литванија, Белорусија, Германија, Ирска, Естонија, Шпанија;▪ Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година.
	<p>Национални документи</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Стратегија за економско приспособување и глобални мислења за економскиот развој, подготвена од МАНУ (Македонска академија за науки и уметности), 1992 година, на барање на Владата на Република Македонија;▪ Закон за трансформација на претпријатија со општествен капитал (Службен весник на Република Македонија, бр. 38/93, 48/93, 21/98, 25/99, 39/99, 49/00, 6/02, 31/03, 38/04);▪ Закон за приватизација на државен капитал (Службен весник на Република Македонија, бр. 37/96, 25/99, 81/99, 49/00, 06/02, 77/05);▪ Закон за институции (Службен весник на Република Македонија, бр. 32/05, 120/05);▪ Закон за трансформација на јавното претпријатие „Македонски железници“ (Службен весник на Република Македонија, бр. 29/05);▪ Закон за здравствена заштита (Службен весник на Република Македонија, бр. 85/05);▪ Закон за радиодифузна дејност (Службен весник на Република Македонија, бр. 100/05);▪ Закон за реструктурирање на претпријатија загубари (Службен весник на Република Македонија, бр. 2/95);▪ Закон за стечај (Службен весник на Република Македонија, бр. 55/97, 53/00, 37/02, 17/04) и нов Закон за стечај (Службен весник на Република Македонија, бр. 34/06), спроведување 2006-2007 година;▪ Аранжман со ММФ и со Светска банка, втор заем за приспособување на финансискиот сектор и на секторот претпријатија, ФЕСАЛ II, три транши, декември 2002-декември 2003;▪ Програма за стабилизација на Владата на Република Македонија (Службен весник на Република Македонија, бр. 4/94), подготвена од ММФ и Светска банка;▪ Национална стратегија за економски развој на Република Македонија подготвена во 1997 година од страна на МАНУ; ја

прикажува долгорочната визија до 2020 година;

- Стратегија за извоз на Република Македонија, подготвена од МАНУ во 1999 година;
- Рамковна програма за економски развој и реформи „Македонија 2003“ (Службен весник на Република Македонија, бр. 49/00);
- Национална стратегија за интеграција на Република Македонија во Европската унија, 2004 година;
- Национална програма за усвојување на правото на ЕУ, 2006 година;
- Национална стратегија за развој на мали и средни претпријатија, 2003 година, финансирана од УСАИД;
- Европска повелба за мали претпријатија – Солун 2003 година, РМ е членка со еднакви права;
- Програма за конкурентност и иновативност на МСП, 2007-2010 година (Министерство за економија);
- Индустриска политика во македонската економија, подготвена е за периодот 2006 – 2008 година, а е финансирана од Светска банка – БЕРИС; Спроведување 2008-2010 година;
- Национална стратегија за реконструкција и развој на челичната индустрија во РМ како обврска од Протокол 2 од Спогодбата за стабилизација и асоцијација со ЕУ, подготвена и финансирана од Европската комисија, 2005 година; спроведување 2006-2008 година;
- Стратегија за развој на текстилната индустрија во РМ, во подготовка, Економски институт Спроведување 2007-2009 година;
- Закон за државна помош (Службен весник на Република Македонија, бр. 24/2003);
- Студија за идентификување административни бариери и постапки за инвестирање и привлекување странски инвестиции во РМ во соработка со Светска банка – ФИАС, 2003 година;
- Програма за поттикнување инвестиции во РМ со помош на Светска банка, МИГА, УНДП, УСАИД, 2003-2006 година, основана е Агенција за странски инвестиции;
- Нова програма за подобрување на инвестициската клима во РМ за 2007-2010 година, ЕАР и ТДИ група од Ирска;
- Закон за поттикнување и помагање на технолошкиот развој (Службен весник на Република Македонија, бр. 98/2000);
- Закон за поттикнување и помагање на техничката култура (Службен весник на Република Македонија, бр. 53/2000);
- Концептуален пристап кон создавање и ревитализација на Националната стратегија за одржлив развој на Република Македонија, 2000 година;
- Национална процена за одржлив развој на РМ – 2002 година;
- Истражувачки концепт за обезбедување аналитички и предвидлив пристап во функција на подготовка на Националната стратегија за одржлив развој на РМ - 2003 година;
- Нов закон за трговски друштва (Службен весник на Република Македонија, бр. 24/04);
- Закон за индустриска сопственост (Службен весник на Република Македонија, бр. 09/2004);
- Закон за концесии (Службен весник на Република Македонија, бр. 25/2002 и 24/2003);
- Закон за едношалтерски систем и за водење трговски регистар

- (Службен весник на Република Македонија, бр. 84/2005);
- Закон за слободни економски зони (Службен весник на Република Македонија, бр. 2/2002), нов Закон за технолошки индустриски развојни зони – во подготовка, Закон за заштита на конкуренција (Службен весник на Република Македонија, бр. 4/2005);
- Закон за заштита на потрошувачи (Службен весник на Република Македонија, бр. 38/2004);
- Одговори на Прашалникот од Европската комисија;
- Зајакнување на капацитетите на Министерството за животна средина и просторно планирање (јуни 2004 година);
- Национални упатства за известување за КОР - 14/15 Тематски области В. Индустриски развој;
- Национална процена за одржлив развој на РМ – 2003 година (2002);
- Функционална анализа и план за институционален развој – (16 јули 2004 година);

Секторски документи

- Студија за приватизација во Македонија, подготвена од Правен факултет, на барање на Владата на Република Македонија, 1993 година;
- Проект – програми за реструктурирање на најголемите претпријатија-загубари во државна сопственост;
- Студија – главен план за ревитализација на прехранбената индустрија во Република Македонија, Јапонска агенција за меѓународна соработка, 1996 година;
- ГТЗ: Проект: Стратегија за развој на прехранбена индустрија со посебен осврт на производство на овошје и зеленчук, 2002 година;
- Проект на Ленд о'лејкс: „Гордо од Македонија“ и Знак за квалитет за месни и млечни производи, 1999 година;
- Секторски студии за вино, кожа и текстил, производство на овошје и зеленчук, 2001-2003 година од Македонски деловен центар;
- ГТЗ: Студии за условите во РМ за производство и безбедност на храна – ХАССП;
- Програма за мерки и активности за развој на основните сектори со посебни секторски политики, со преглед на мерки и активности за реализација на рамковната програма за економски развој и реформи, со задачи и динамика (Министерство за развој);
- Годишни програми за приспособување на судскиот систем во РМ со судскиот систем во ЕУ, започнувајќи од 2001 година;
- Институционална и финансиска рамка:
 - Закон за основање Агенција за поддршка на претпријатија;
 - Основање на Национален совет за претприемаштво и конкурентност;
 - Основање на осум регионални центри за поддршка на претпријатија;
 - Еуро-инфо кореспондентен центар во синџир со 300 европски центри;
 - Воведување Гарантен фонд во Македонската банка за поддршка на развојот, 2006 година;
 - Основање Фонд за човечки ресурси за зајакнување на управувачки способности во МСП;
 - Годишни програми за поддршка на МСП;

	<ul style="list-style-type: none">- Национален извештај за самооценување на мали претпријатија (РМ, 2006 година);- Посебен дел од проектот е создавање пет кластери: јагнешко месо, сирење, вино, туризам и информатичка технологија;▪ Студија за развој на показатели за конкуренција за македонската индустрија, 2006 година;▪ Годишни извештаи за реализирани активности во реструктурирање на челичната индустрија на Владата на Република Македонија;▪ Комисија за заштита на конкуренција според принципот на независност, избор и колективизам во процесот на донесување одлуки;▪ Програма за поттикнување инвестиции, 2003 година;▪ Македонски деловен центар: Инвестиции во РМ, 2003 година;▪ Извештај за административни постапки и бариери за инвестирање и привлекување СДИ во РМ, со акционен план;▪ Годишни програми за поттикнување и помагање на научни и иновативни активности;▪ Документ за основите и политиките за технолошки развој во РМ – 2004 година;▪ Годишни програми за технолошки развој и техничка култура;▪ Национален акционен план за вработување за 2004-2005 година;▪ Програма за јавни инвестиции за 2004-2006 година;▪ Национална програма за развој на образование за 2005-2015 година;▪ Стратегија за енергетска ефикасност и Национален еколошки акционен план
--	---

Список на меѓународни, национални и секторски документи (за одржлив развој)

Извештај од анализа на секторот земјоделство о д-р Владо Вуковиќ	<ul style="list-style-type: none">▪ АГЕНДА 21;▪ Стратегија на ЕУ за одржлив развој;▪ Обновена стратегија за одржлив развој на ЕУ, наша заложба за одржлив развој;▪ НЕАП – Национален(ни) акционен(ни) план(ови) за животната средина;▪ НЕХАП - Национален еколошки здравствен акционен план на Република Македонија, 1999 година;▪ Стратегији за развој на земјоделството во Република Македонија до 2005 година (2001 година);▪ Преглед по сектори во Македонија, октомври 2002 година, СБ;▪ Концептуален пристап во создавање и спроведување на НСОП на Република Македонија, 2000 година;▪ Национален извештај за процена на одржлив развој, 2002 година;
---	--

	<ul style="list-style-type: none">▪ Национална стратегија за интеграција на Република Македонија во ЕУ, 2004 година;▪ Стратегија за приближување на македонскиот земјоделски сектор за храна кон ЗЗП, 2004 година;▪ Прашања/одговори за нашата апликација за ЕУ;▪ Влијание на добитокот врз животната средина, еколошки прашања и алтернативи, 2006 година;▪ Состојбата со животински генетски ресурси за храна и земјоделство во светот, 2006 година;▪ Студија за земјата за биолошка разновидност во Република Македонија (Прв национален извештај, 2003 година);▪ Други локални документи . . . сè уште не се официјално усвоени од Владата на Република Македонија;▪ Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година.
Извештај од анализа на секторот животна средина д-р Светислав Крстиќ	<ul style="list-style-type: none">▪ Концептуален пристап кон создавање и спроведување на Националната стратегија за одржлив развој на Република Македонија (2000 година);▪ Национален извештај за процена на одржлив развој (2001-2002 година);▪ Насоки за Локалната агенда 21 (2002 година);▪ Прегледи за достигнувањата во животната средина, серија бр. 17 ОБЕДИНЕТИ НАЦИИ Њујорк и Женева (2002 година);▪ Концепт на истражување како поддршка на создавањето и спроведувањето на НАЦИОНАЛНАТА СТРАТЕГИЈА ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (2003 година);▪ Визија 2008 година - План со динамика на Министерството за животна средина и просторно планирање (2003 година);▪ Зајакнување на капацитетите на Министерството за животна средина и просторно планирање. Проект финансиран од ЕУ, а управуван од Европската агенција за реконструкција. Технички извештај: Стратегија за подигнување на јавната свест за животната средина - резултати од проект 14 (ноември 2003 година);▪ Зајакнување на капацитетите на Министерството за животна средина и просторно планирање. Проект финансиран од ЕУ, а управуван од Европската агенција за реконструкција. Технички извештај: Стратегија за управување со податоци - резултати од проект 16 (јуни 2004 година);▪ Зајакнување на капацитетите на Министерството за животна средина и просторно планирање. Проект финансиран од ЕУ, а управуван од Европската агенција за реконструкција. Технички извештај: Стратегија за комуникација со животната средина - резултати од проект 14 (јуни 2004 година);▪ Зајакнување на капацитетите на Министерството за животна средина и просторно планирање, проект финансиран од ЕУ, а управуван од Европската агенција за реконструкција. Технички извештај: Функционална анализа и план за институционален развој - резултати од проект 8 (јули 2004 година);▪ Зајакнување на капацитетите на Министерството за животна средина и просторно планирање. Проект финансиран од ЕУ, а управуван од Европската агенција за реконструкција. Технички извештај: Стратегија за следење на животната средина - резултати од проект 15 (јули 2004 година);

	<ul style="list-style-type: none">▪ Национална стратегија за европска интеграција на Република Македонија (септември 2004 година);▪ АНАЛИТИЧКИ ИЗВЕШТАЈ за Мислењето за апликацијата на Република Македонија за членство во ЕУ (ноември 2005 година);▪ Нацрт национална програма за усвојување на правото на ЕУ (март 2006 година);▪ Одговори на Прашалникот на Европската комисија (ноември 2006 година) - поглавје 22 ЖИВОТНА СРЕДИНА▪ Претпристапна економска програма за 2007-2009 година (ноември 2006 година) поглавје 4.7.5 ЖИВОТНА СРЕДИНА▪ Национален план за управување со отпад (2006 година);▪ Национална рамка за биосигурност (2005 година);▪ Стратегија за подигнување на јавната свест за животната средина (2005 година);▪ Стратегија за комуникација со животната средина (2005 година);▪ Стратегија за управување со податоци за животната средина (2005 година);▪ Стратегија со акционен план за спроведување на Архуската Конвенцијата (2005 година);▪ Национален план за намалување и отстранување на постојани органски загадувачи во Република Македонија (2005 година);▪ Самооцена на националните капацитети за глобално управување со животната средина (2005 година);▪ Визија 2008 година (2004 година);▪ Просторно планирање на Република Македонија (2004 година), (Службен весник на Република Македонија, бр. 39/04);▪ Национална стратегија со акционен план за заштита на биолошката разновидност (2004);▪ Национална студија за биолошка разновидност (2003 година);▪ Прв национален извештај за климатски промени со акционен план (2003 година);▪ 14. Национален еколошки здравствен акционен план (НЕХАП), (1999 година);▪ Национален акционен план за животната средина (НЕАП) (1996 година), и втор Национален акционен план за животната средина (НЕАП 2) (2006 година);▪ Национална програма за отстранување на супстанции кои ја осиромашуваат озонската обвивка (1996 година), и▪ Главен план за води на Република Македонија (1978 година), а развојот и усвојувањето на нов план е во постапка;▪ Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година.
<p>Извештај од анализа на секторот транспорт и инфраструктура д-р Денис Жерновски</p>	<ul style="list-style-type: none">▪ Регионална балканска инфраструктура – студија за транспорт, ЕАР;▪ ТИРС Регионална студија за транспорт и инфраструктура на Балканот, Луис Бергер SA;▪ Транспортна и енергетска инфраструктура во југоисточна Европа;▪ Програма за јавни инвестиции за 2006-2008 година;▪ Проект за реформа на железници – проект на Светска банка;▪ Приоритетни проекти за развој на главната регионална транспортна мрежа во југоисточна Европа, 2006 – 2010 година (СЕЕТО);

	<ul style="list-style-type: none">▪ Регионална студија за инфраструктура на воздушниот сообраќај;▪ Управување со транспортна мрежа;▪ Национална стратегија за економски развој на Македонија;▪ Национален план за управување со отпад;▪ НЕАП 2;▪ Просторен план на Република Македонија;▪ Комитет за информатичка програма за 2003-2007 година;▪ Национална стратегија за секторот информатика со акционен план;▪ Телекомуникации: Компаративен извештај и профил за земјата;▪ Студија за Главниот план за интегриран развој и управување со водени ресурси;▪ Главен план за води;▪ Статистички годишник за 2004 година;▪ Стратегија за Македонија – ЕБОР;▪ Закон за патен сообраќај;▪ Закон за јавни патишта;▪ Закон за превоз на опасни стоки;▪ Закон за безбедност во патен сообраќај;▪ Закон за задолжително осигурување во сообраќајот;▪ Закон за железници;▪ Закон за трансформација на јавното претпријатие „Македонски железници“ Ц.О. - Скопје▪ Закон за воздушна пловидба;▪ Закон за радиодифузија;▪ Закон за електронски комуникации;▪ Закон за енергија;▪ Нацрт закон за води;▪ Закон за животна средина;▪ Закон за управување со отпад;▪ Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година.
Извештај од анализа на секторот енергија д-р Наташа Марковска	<ul style="list-style-type: none">▪ Извештај на ЕК за напредок, 8 ноември 2006 година;▪ Редовен преглед за 2006 година, според Протоколот од Енергетската повелба за енергетска ефикасност и соодветните аспекти врз животната средина – ПЕЕРЕА;▪ Закон за основање на Агенција за енергетика (Службен весник 62/2005);▪ Национален акционен план за животна средина II;▪ Атински меморандум: Меморандум за разбирање за регионалниот пазар на електрична енергија во југоисточна Европа и негова интеграција во внатрешниот енергетски пазар на Европската заедница;▪ Одговор на МЖСПП на Атинскиот меморандум („Атински меморандум – 2002 година“, развој на регионален пазар на електрична енергија во југоисточна Европа (СЕЕРЕМ));▪ Договор за основање на енергетска заедница (25 октомври 2005 година);▪ Договор на ЕК за југоисточна Европа (3 мај 2006 година);▪ Закон за животна средина (Службен весник 53/2005) и соодветна секундарна легислатива;▪ Стратегија за енергетска ефикасност усвоена од Владата во октомври

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во
Република Македонија

Нацрт конечна национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008
година

Дел II: Стратегиски претходни резултати и
анализа

	2004 година; ▪ Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година.

**Извештај од
вкрстена
анализа
Национални
политики и
законодавств
во
д-р Силвана
Мојсовска**

- Национална стратегија за интеграција на Република Македонија во ЕУ, септември 2004 година, Влада на Република Македонија/Секретаријатот за европски прашања (www.sep.gov.mk);
- Одлука на Советот за принципи, приоритети и услови на Европското партнерство со Република Македонија, декември 2005 година (www.sep.gov.mk);
- Акционен план за Европско партнерство за 2005 година, Влада на Република Македонија/Секретаријатот за европски прашања (www.sep.gov.mk);
- Комисија на ЕУ: Аналитички извештај за Мислењето за апликацијата на Република Македонија за членство во ЕУ, Брисел, 9 ноември 2005 година (www.sep.gov.mk);
- Национална програма за усвојување на правото на ЕУ, Влада на Република Македонија, Секретаријатот за европски прашања (www.sep.gov.mk);
- Концептуален пристап кон создавање и спроведување на Националната стратегија за одржлив развој на Република Македонија (2000 година);
- Национален извештај за процена на одржлив развој (2001-2002 година);
- Концепт на истражување како поддршка на создавањето и спроведувањето на Националната стратегија за одржлив развој на Република Македонија (2003 година);
- Агенда 21, Обединети Нации, 1992 година (www.un.org);
- Извештај за милениумски развојни цели за 2006 година, Обединети Нации;
- Акционен план на Светскиот самит за одржлив развој, Јоханесбург, 2002 година;
- Тери Вилард, Маја Анџелковиќ (ed.), Развојно поврзување: Надминување на јазовите во политиките помеѓу информатичкото општество и одржливиот развој, Меѓународен институт за одржлив развој за 2005 година (www.iisd.org);
- Национален план за развој на Република Македонија за 2007-2009 година, Влада на Република Македонија (www.finance.gov.mk);
- Претпристапна економска програма за 2007-2009 година, Влада на Република Македонија (www.finance.gov.mk);
- Програма на Владата на Република Македонија за 2006-2010 година;
- Работен документ на службите на Европската комисија: Извештај за напредокот на Република Македонија за 2006 година (www.sep.gov.mk);
- Национална програма за реструктурирање и конверзија во индустријата за челик во Република Македонија;
- Проект за институционална реформа на деловното окружување (БЕРИС), Министерство за економија на Република Македонија;
- Акционен план на Светскиот самит за одржлив развој, 2002 година;
- Стратегија на ЕУ за одржлив развој;
- Агенда 21;
- Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година.

<p>Извештај од анализа на секторот шумарство д-р Никола Николов</p>	<ul style="list-style-type: none">▪ Нова стратегија за одржлив развој на ЕУ, 9 јуни 2006 година – 10117/06;▪ Стратегија за шумарство на Европската Унија (КОМ (1998) 649, 03/11/1998);▪ Мислењето на Економско-социјалниот комитет за „Стратегијата за шумарство на Европската унија“ (2000/С 51/23);▪ Национална стратегија со акционен план за заштита на биолошката разновидност, Скопје, 2004 година;▪ Национален извештај за процена на одржлив развој, Скопје, 2002 година;▪ Национална стратегија за интеграција на Република Македонија во ЕУ, Скопје, 2004 година;▪ Втора национална комуникација (ВНК) за Рамковната конвенција на ОН за климатски промени, Скопје, 2006 година;▪ Втор национален еколошки акционен план на Република Македонија, Скопје, 2006;▪ Просторен план на Република Македонија, Скопје, 2004 година;▪ Стратегија за одржлив развој на шумарството во Република Македонија, Скопје, 2006 година;▪ Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година.
<p>Извештај од анализа на под-секторот локална самоуправа д-р Илија Тодоровски</p> <p>Извештај од анализа на под-секторот здравствена заштита д-р Владимир Кендровски</p>	<p>Стратегии</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Стратегија за реформа на системот на локална самоуправа во Република Македонија во 1999 година;▪ Устав 1991 година;▪ Закон за локална самоуправа (1995);▪ Закон за финансирање на единици на локална самоуправа во 2004 година и нова територијална поделба во 2004 година;▪ Програма за спроведување на процесот на децентрализација за 2004 - 2007 година <p>Студии</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Споделување на власт - нов модел на одлучување во мултикултурни општини во Република Македонија, 2005 (АДИ);▪ Функционирање на системот на локална самоуправа во Република Македонија; 2004 (ИСППИ);▪ Децентрализација на човечкиот развој, Извештај за човечкиот развој за 2004 година, 2004 (УНДП);▪ Локална самоуправа и децентрализација, Фридрих Еберт, 2001-2005 година;▪ Социјална исклученост и граѓанска несигурност во Република Македонија, Извештај за човечкиот развој за 2001 година, 2002 (УНДП); <p>Закони</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Закон за локална самоуправа (2002);▪ Закон за финансирање на единиците на локална самоуправа (2004);▪ Закон за територијална организација на локалната самоуправа во Република Македонија (2004);▪ Закон за градот Скопје (2004);▪ Закон за измени на Законот за основно образование (2004);▪ Закон за измени на Законот за средно образование (2004);

- Закон за измени на Законот за социјална заштита (2004);
- Закон за измени на Законот за заштита на деца (2004);
- Закон за измени на Законот за здравствена заштита (2004);
- Закон за култура (2003);
- Закон за библиотеки (2004);
- Закон за музеи (2004);

Меѓународни документи

- Европска повелба за локална самоуправа (Совет на Европа);
- Европска рамковна конвенција за прекугранична соработка меѓу територијалните заедници и власти (Совет на Европа);
- Рамковна конвенција за заштита на националните малцинства (Совет на Европа);

Стратегии:

- Стратегија за унапредување на здравствената заштита за населението во Република Македонија до 2010 година, Македонска академија на науки и уметности и Министерство за здравство, Скопје, 2001 година;
- Стратегија за континуирано медицинско образование во примарното здравство во Република Македонија, 2000 година;
- Стратегија за акредитација на доктори во Република Македонија, септември 2001 година;
- Политика за лекови во Република Македонија, октомври 2001 година;
- Национална стратегија за ХИВ/СИДА за 2003-2006 година, јуни 2003 година;
- Национална стратегија за борба против пушењето за 2005-2010 година, 2004 година;
- Национална стратегија за зајакнување на професијата медицински сестри со акционен план во Република Македонија, 2004 година;
- Национална стратегија за здравје и безбедност на работа, април 2005 година;
- Стратегија за унапредување на менталното здравје за 2005-2012 година, јануари 2005 година;
- Стратегија за развој на интегриран здравствен информатички систем во Република Македонија, април 2006 година;
- Извештај за милениумските развојни цели за 2005 година.

Акциони планови

- Национален еколошки здравствен акционен план на Република Македонија, Влада на Република Македонија, јуни 1999 година;
- Акционен план за храна и исхрана на Република Македонија за 2004-2008 година, Светска здравствена организација;
- Национален план за примарна, секундарна и терцијарна здравствена заштита од непреносливи болести - рак на дојка, 2004 година;

Проекти

- Светска банка: Документ за процена на проект за предложен заем во износ од 10 милиони американски долари за Република Македонија за Проектот за управување со здравствениот сектор.

	<p>Вашингтон, 26 април, 2004 година;</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Светска банка: Aide Memoire од супервизорската мисија на Светска банка, 17 март - 14 април 2005 година;▪ Светска банка: Aide Memoire од супервизорската мисија на Светска банка, 30 јуни - 8 јули 2005 година;▪ BIS Healthcare Group: Стратегија за финансирање и идна организација на примарната здравствена заштита - конечен извештај (извештај бр. 21335/3, верзија 4/7), 2001;▪ Bossert T.: Извештај од работилница за здравствени системи и политики во Македонија: оценување, препораки и следни активности. Училиште за јавно здравство при Харвард, 1 декември 2003 година;▪ Burchfield K.: Компонента од реформата за управување со Фондот за здравствено осигурување - конечен извештај, март 2004 година (+ анекси);▪ Sergone JA. компонента 3: подобрување на обезбедувањето услуги - извршно резиме. Нема датум;▪ Sergone JA. Проект за реформа во здравството - компонента за склучување договори за здравствени услуги и модернизација, конечен извештај. Министерство за здравство, 31 март 2004 година;▪ Ernst & Young. ФЗО Македонија - ревизија на внатрешните контроли. Конечен извештај, Луксембург: 2004;▪ Ernst & Young. Акционен план за Фондот за здравствено осигурување на Република Македонија. Конечен извештај, јануари 2005 година;▪ Ernst & Young. ФЗО - Преоден акционен план за секторот за здравствена заштита – краткорочен додаток на „конечниот извештај“ (нацрт за разгледување). април 2005 година;▪ Европска опсерваторија за системи за здравствена заштита, Република Македонија - профил за здравствени системи во транзиција, 2006 година;▪ Институт за социолошки и политичко-правни истражувања Социјална процена на секторот здравство во Република Македонија Конечен извештај, јуни 2004 година; <p>Закони</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Закон за здравствена заштита (Службен весник на РМ, бр. 38/91; Уставен суд 73- /92; 46/93 и 55/95 и ревидиран текст 17/97 и измени 2002, 2004, 2005);▪ Закон за здравствено осигурување (Службен весник на РМ, бр. 25/2000);▪ Закон за преносливи болести кои влијаат во земјата;▪ Закон за водење евиденција во секторот здравство;▪ Закон за промет со лекови;▪ Закон за безбедност на храна и на производи и материјали кои доаѓаат во контакт со храна (Службен весник на РМ, бр. 54/2002).
Извештај од	<ul style="list-style-type: none">▪ Закон за средно образование;

анализа на под-секторот средно образование Зоран Јовчевски	<ul style="list-style-type: none">▪ Закон за стручно образование и обука;▪ Национална програма за развој на образованието во Република Македонија (2005-2015);▪ Програма за развој на средно и пост-средно образование;▪ Програма за професионален развој на наставниот кадар;▪ Програма за гаранција на квалитетот и контрола на квалитетот;▪ Програма за институционална поддршка на реформите во образованието;▪ Програма за развој на информатичка и комуникациска технологија во образованието;▪ Програма за образование за возрасни во Република Македонија во смисла на доживотно учење;▪ Кон Европската рамка за квалификации за доживотно учење - работен документ;▪ Концепт за континуирано стручно образование и обука. <p>Стратегии - програми</p> <ul style="list-style-type: none">▪ 2006 година, Национална програма за развој на образованието во Република Македонија (2005-2015);▪ Посебни програми: Програма за развој на средно и пост-средно образование, Програма за професионален развој на наставниот кадар, Програма за гаранција на квалитетот и контрола на квалитетот, Програма за институционална поддршка на реформите во образованието, Програма за развој на информатичка и комуникациска технологија во образованието и Програма за образование за возрасни во Република Македонија во смисла на доживотно учење. <p>Закони</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Закон за средно образование;▪ Закон за стручно образование и обука; <p>Други важни документи</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Концепт за континуирано стручно образование и Кон Европската рамка за квалификации за доживотно учење;▪ Критички осврт на потребите за Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија;▪ Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година.
Извештај од анализа на под-секторот високо образование Зоран	<p>Европски документи за одржлив развој</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Програмите на ЕУ (ТЕМПУС, шестата рамковна програма), Европската соработка за научни и технички истражувања, билатералната соработка, и други се од големо значење за Република Македонија.▪ 2005 година, Документ за вклучување во мрежата на ЦЕЕПУС;

Јовчевски	<ul style="list-style-type: none">▪ Мрежата на универзитети од југоисточна Европа;▪ Спогодбата за стабилизација и асоцијација е основниот документ во овој процес, односно КАРДС програмата, со која се обезбедуваат ресурси за ТЕМПУС проектите во регионот;▪ Болоњската декларација од 1999 година, која Република Македонија ја потпиша во 2003 година;▪ Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година. <p>Важни национални документи</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Закон за високо образование;▪ Закон за измени и дополнувања на Законот за високо образование;▪ Национална програма за развој на образованието во Република Македонија (2005-2015);▪ Програма за развој на високото образование;▪ Програма за гаранција на квалитетот и контрола на квалитетот;▪ Програма за институционална поддршка на реформите во образованието;▪ Програма за развој на информатичка и комуникациска технологија во образованието;▪ Стратегија за развој на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ (2004-2010) <p>Стратегии - програми</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Во 2006 година се донесе Националната програма за развој на образованието во Република Македонија (2005-2015);▪ Програма за развој на средно и пост-средно образование, Програма за професионален развој на наставниот кадар, Програма за гаранција на квалитетот и контрола на квалитетот, Програма за институционална поддршка на реформите во образованието, Програма за развој на информатичка и комуникациска технологија во образованието и Програма за образование за возрасни во Република Македонија во смисла на доживотно учење;▪ Стратегија за развој на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“. <p>Закони</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Законот за високо образование (одобрен од Собранието на 25 јули 2000 година, (Службен весник на РМ, бр. 64/2000) и Законот за измени и дополнувања на Законот за високо образование (усвоен од Собранието на 16 јули 2003 година (Службен весник на РМ, бр. 49/2003) ја сочинуваат националната правна рамка за високо образование;▪ Програма за гаранција на квалитетот и контрола на квалитетот во образованието;▪ Програма за институционална поддршка на реформите во образованието;▪ Програма за развој на информатичка и комуникациска технологија во образованието;▪ Критички осврт на потребите за Национална стратегија за одржлив развој (НСОР) на Република Македонија.
------------------	--

<p>Извештај од анализа на секторот социјална заштита д-р Марија Донева</p>	<p>Постојни стратегии</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Национална стратегија за намалување на сиромаштија - целосна анализа на сиромаштијата во РМ и предложени нацрт мерки;▪ Стратегија за Ромите во РМ - целосна анализа на состојбата на Ромите во РМ, идентификација на приоритети;▪ Документи од истражувања;▪ Социјална исклученост и граѓанска несигурност во Македонија, (2001), УНДП;▪ Фокусирање на сиромаштијата, Светска банка (1999);▪ Извештај за милениумските развојни цели на Република Македонија (2005), Скопје.▪ Процена на политиките, состојбите и програмите за децата од улици, (2004) УНИЦЕФ, Институт за социјална работа и социјална политика▪ .Amicis G., (2004) Систем за социјална помош во Република Македонија, Министерството за труд и социјална политика▪ Чонева Љубица (2003) Спроведување децентрализација во областа на социјална заштита, Конференција „Воведување на Законот за локална самоуправа“. <p>Закони и регулативи</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Закон за социјална заштита;▪ Закон за семејство;▪ Закон за детска заштита;▪ Закон за еднакви можности на мажите и жените. <p>Други важни документи</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Одговори на Прашалникот за добивање статус на земја-кандидатка за ЕУ;▪ Извештај на ЕУ за Македонија - 2006 година;▪ КАРДС приоритети;▪ РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА - ПРОЦЕНА НА СИРОМАШТИЈАТА ЗА 2002-2003, 18 октомври 2005 година, Државен завод за статистика (ДЗС), Македонија и Одделение на Светска банка за намалување на сиромаштијата и економско управување во Европа и централна Азија, Вашингтон;▪ Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година.
<p>Извештај од анализа на секторот туризам д-р Иванка</p>	<ul style="list-style-type: none">▪ Нова европска политика за туризам (нова политика за туризам на ЕУ: Кон засилено партнерство за европски туризам, КОМ (2006), 134 конечна); <p>Главните области на кои се фокусира политиката се:</p> <ul style="list-style-type: none">▪ поедноставување на мерките кои влијаат врз туризмот (подобра регулатива, координација на политиките, подобрена употреба на

Нестороска	<p>достапните финансиски инструменти од ЕУ)</p> <ul style="list-style-type: none">унапредување на одржливоста на туризмот (Европска агенда 21 за туризам, конкретни придружни активности за одржливоста на европскиот туризам);зајакнување на разбирањето и достапноста до туризмот (подобрување на разбирањето за европскиот туризам, поддршка на промовирањето на европските дестинации, подобрување на достапноста до туризам: заедничка цел);Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година. <p>Важни национални документи</p> <ul style="list-style-type: none">Не постои национална стратегија или други важни национални документи за одржлив развој на туризмот. Но, во Македонија има постојни документи, закони и регулативи; Закон за туризам; Закон за угостителска дејност; Закон за туристичка такса; регулативи за минимални хигиенски и технички работни услови за туристичка дејност; регулативи за минимални хигиенски и технички работни услови за угостителска дејност; регулативи за категоризација на капацитети за сместување, што придонесува за регулирање на главните прашања поврзани со туризам и угостителство во земјата. Усогласување на овие закони и регулативи со останатите закони од различни сектори придонесува и овозможува воспоставување на основа за воведување и усогласување на прашањата за одржлив развој. Louis Berger, S.A., подготви студија за главен план за туризам во Република Македонија во периодот 2002-2003 година, но тој не беше официјално усвоен од Владата. Иако не е официјален, овој документ се користи за многу активности и проекти во областа на туризмот.
Вработување д-р Никица Мојсоска Блажевски	<ul style="list-style-type: none">Национална стратегија за вработување за 2010 година (НСВ)Национален акционен план за вработување - НАПВ за 2006-2008 година;Владина програма за 2006-2010 година;Европска комисија (2005): Аналитички извештај за Мислењето за апликацијата на Република Македонија за членство во ЕУ, стр. 95;Европска фондација за обука (2005): Преглед на пазарот на работна сила во Република Македонија, стр. 35-40, 43-45; Европска комисија (2005): Аналитички извештај за Мислењето за апликацијата на Република Македонија за членство во ЕУ, стр. 95;Европска комисија (08.11.2006): Извештај за напредок на Република Македонија за 2006 година, стр. 25;Европска фондација за обука (2005): Преглед на пазарот на работна сила во Република Македонија, стр. 35-40;Стратегиска кохерентна рамка за 2007-2013, дел 2.2, стр. 22;Мојсоска-Блажевски, Н. (2006) Вработување во јавниот сектор, образование и пазари на труд во Македонија, стр. 59;Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година.

<p>МСП д-р Весна Стојанова</p>	<ul style="list-style-type: none">▪ собрани документи: Преглед на сите важни документи за одржлив развој на секторот на МСП (Агенда 21, Зелен документ за ЕУ за претприемаштво, различни извештаи за конкурентност (Извештај на НСПК од декември 2005 година), Извештај на ЕБОР за земјата (јуни 2006 година), процена на моменталната состојба (од Годишниот извештај на Опсерваторијата за МСП за 2005 година, годишен извештај на АППРМ за 2005 година);▪ Ревидирана Стратегија за секторот за МСП за 2002-2013 година, Програма на активности за секторот за МСП за 2006-2010 година;▪ Врз основа на компаративни анализи на националните и меѓународните документи за одржлив развој на секторот на МСП, целокупниот впечаток е дека националните документи изрично ја одразуваат Лисабонската стратегија, и се настојува да се исполнат целите од неа. Тоа всушност се обезбедување економски растеж и вработување. Меѓутоа, бидејќи секторот за МСП заостанува зад стандардите на ЕУ за негов пораст, конкурентност, иновативност, истражување и развој, развој на човечки ресурси, итн., постојните документи, како што се ревидираната Стратегија за развој на МСП во 2006-2013 година, како и Програма за конкурентност и иновации во секторот на МСП во Македонија (2007-2010), се состојат од јасни политики/мерки за остварување на овие цели (ревидирана Национална стратегија за развој на мали и средни претпријатија (МСП) (2002 - 2013), ноември 2006 година, стр. 2-4 и Програмата за конкурентност и иновации во секторот на МСП во Македонија (2007-2010), септември 2006 година, стр. 7), клучната социјално-економска цел на Владата е намалување на постојните високи нивоа на невработеност. <p>Овој пристап се состои од имплицитни одлуки за одржлив развој за: економски и социјални прашања, како што се економскиот растеж и порастот на вработеноста, но не ги одразува еколошките прашања и оние за човечки развој.</p> <p>Појасна заложба за прашањата за одржливост е присутна во мерките од Програмата за МСП поврзани со даночни олеснувања за истражување и развој (на пример, воведување даночни ослободувања за истражувања и инвестиции во обновливи извори на енергија од страна на МСП, стр. 31), и во мерките за кампања за подигнување на свеста за претприемаштво на макро, средно и микро ниво (на пример, на макро ниво, кампања за истакнување на придонесот на претприемачите во вработувањето, социјалната помош, заштитата на животната средина и националниот пораст; на микро ниво: свест за заштита на животната средина, здравје и заштита при работа, борба против неформалната економија, стр. 43); вклучувајќи и награди за претприемаштво за одржлива компанија на годината (социјална и еколошка одржливост).</p> <ul style="list-style-type: none">▪ COP на ЕУ;▪ Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година.
--	--

Индустија д-р Делчо Јованоски	Меѓународни документи
	<ul style="list-style-type: none">▪ НОВА СТРАТЕГИЈА ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ НА ЕУ, 9 јуни 2006 година;▪ АНАЛИТИЧКИ ИЗВЕШТАЈ за Мислењето за апликацијата на Република Македонија за членство во ЕУ (ноември 2005 година);▪ РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА СЛУЖБИТЕ НА ЕВРОПСКАТА КОМИСИЈА;▪ Извештај за напредок на Република Македонија (КОМ (2006) 649 конечна);▪ Показатели за одржлив развој за следење на спроведувањето на Стратегијата за одржлив развој на ЕУ (9.2.2005);▪ АГЕНДА 21 на ОН;▪ Заклучоци од Претседателството на Европскиот совет во Брисел (15/16 јуни 2006 година);▪ Таргетирање на предизвиците за инвестиции во заштита на животната средина во југоисточна Европа (ноември 2005 година);▪ Стратегија за одржлив развој на Европска унија, 2002 година;▪ Накратко за финансирањето од ЕУ (јуни 2006 година);▪ Стратегија на ЕУ за одржлив развој: процес и можности (јануари 2004 година);▪ Пристап ориентиран кон резултати за градење капацитети (февруари 2005 година);▪ План за спроведување од Светскиот самит за одржлив развој (2002 година);▪ Договор за стабилизација и асоцијација помеѓу Република Македонија од една страна и Европските заедници и нивните земји-членки од друга страна▪ НСОП: Грција, Унгарија, Литванија, Белорусија, Германија, Ирска, Естонија, Шпанија;▪ Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2007 година.

Национални документи

- Стратегија за економско приспособување и глобални мислења за економски развој, подготвена од МАНУ (Македонска академија за науки и уметности), 1992 година, на барање на Владата на Република Македонија;
 - Закон за трансформација на претпријатија со општествен капитал (Службен весник на Република Македонија, бр. 38/93, 48/93, 21/98, 25/99, 39/99, 49/00, 6/02, 31/03, 38/04);
- Закон за приватизација на државен капитал (Службен весник на Република Македонија, бр. 37/96, 25/99, 81/99, 49/00, 06/02, 77/05);
- Закон за институции (Службен весник на Република Македонија, бр. 32/05, 120/05);
- Закон за трансформација на јавното претпријатие „Македонски железници“ (Службен весник на Република Македонија, бр. 29/05);
- Закон за здравствена заштита (Службен весник на Република Македонија, бр. 85/05);
- Закон за радиодифузна дејност (Службен весник на Република Македонија, бр. 100/05);
- Закон за реструктурирање на претпријатија загубари (Службен весник на Република Македонија, бр. 2/95);
 - Закон за стечај (Службен весник на Република Македонија, бр. 55/97, 53/00, 37/02, 17/04) и нов Закон за стечај (Службен весник на Република Македонија, бр. 34/06) Спроведување 2006-2007 година;
- Аранжман со ММФ и со Светска банка, втор заем за приспособување на финансискиот сектор и на секторот претпријатија, ФЕСАП II, три транши, декември 2002-декември 2003 година;
- Програма за стабилизација на Владата на Република Македонија (Службен весник на Република Македонија, бр. 4/94), подготвена од ММФ и Светска банка;
 - Национална стратегија за економски развој на Република Македонија подготвена во 1997 година од страна на МАНУ; ја прикажува долгорочна визија до 2020 година;
- Стратегија за извоз на Република Македонија, подготвена од МАНУ во 1997 година;
- Рамковна програма за економски развој и реформи „Македонија 2001-2006“

(Службен весник на Република Македонија, бр. 49/00);

- Национална стратегија за интеграција на Република Македонија во Европската унија, 2004 година;
 - -Национална програма за усвојување на правото на ЕУ, 2006 година;
 - Национална стратегија за развој на мали и средни претпријатија, 2003 година, финансирана од УСАИД;
 - Европска повелба за мали претпријатија - Солун 2003 година,
- РМ е членка со еднакви права;

- Програма за конкурентност и иновативност на МСП, 2007-2010 година (Министерство за економија);
- Индустриска политика во македонската економија, подготвена е за 2006 – 2008 година,

а е финансирана од Светска банка – БЕРИС; Спроведување 2008-2010 година;

- Национална стратегија за реконструкција и развој на челичната индустрија во РМ како обврска од Протокол 2 од Спогодбата за стабилизација и асоцијација со ЕУ, подготвена и финансирана од Европската комисија, 2005 година; спроведување 2006-2008 година;
- Стратегија за развој на текстилната индустрија во РМ, во подготовка, Економски институт. Спроведување 2007-2009 година;
- Закон за државна помош (Службен весник на Република Македонија, 24/2003);
- Студија за идентификување административни бариери и постапки за инвестирање и привлекување странски инвестиции во РМ во соработка со Светска банка - ФИАС, 2003 година;
- Програма за поттикнување инвестиции во РМ со помош на Светска банка, МИГА, УНДП, УСАИД, 2003-2006 година, основана е Агенција за странски инвестиции;
- Нова програма за подобрување на инвестициската клима во РМ за 2007 година,

ЕАР и ТДИ група од Ирска;

- Закон за поттикнување и помагање на технолошкиот развој

(Службен весник на Република Македонија, бр. 98/2000);

- Закон за поттикнување и помагање на техничката култура

(Службен весник на Република Македонија, бр. 53/2000);

- Концептуален пристап кон создавање и ревитализација на

Националната стратегија за одржлив развој на Република Македонија, 2000

- Национална процена за одржлив развој на РМ – 2002 година;

- Истражувачки концепт за обезбедување аналитички и предвидлив

функција

на подготовка на Националната стратегија за одржлив развој на РМ - 2003 година

- Нов закон за трговски друштва (Службен весник на Република Македонија, бр. 24/04);
- Закон за индустриска сопственост (Службен весник на Република Македонија, бр. 09/2004);
- Закон за концесии (Службен весник на Република Македонија, бр. 25/2002 и 24/2003);
 - Закон за едношалтерски систем и за водење трговски регистар весник на Република Македонија, бр. 84/2005);
 - Закон за слободни економски зони (Службен весник на Република Македонија, бр. 2/2002), нов Закон за технолошки индустриско развојни зони - во подготовка, Закон за заштита на конкуренција (Службен весник на Република Македонија, бр. 4/2005);
 - Закон за заштита на потрошувачи (Службен весник на Република Македонија, бр. 38/2004);
 - Одговори на Прашалникот од Европската комисија;
 - Зајакнување на капацитетите на Министерството за животна просторно планирање (јуни 2004 година);
 - Национални упатства за известување за КОР - 14/15 Тематски области В. Индустриски развој;
 - Национална процена за одржлив развој на РМ – 2003 година (2002);
 - Функционална анализа и план за институционален развој – (16 јули 2004 година);

Секторски документи

- Студија за приватизација во Македонија, подготвена од Правен факултет, на барање на Владата на Република Македонија, 1993 година;
- Проект - програми за реструктурирање на најголемите претпријатија-загубари во државна сопственост;
- **Студија - главен план за ревитализација на прехранбената индустрија во Република Македонија, Јапонска агенција за меѓународна соработка, 1996 година;**
- ГТЗ: Проект: Стратегија за развој на прехранбена индустрија со посебен осврт на производство на овошје и зеленчук, 2002 година;
- Проект на Ленд о'лејкс: „Гордо од Македонија“ и Знак за квалитет за месни и млечни производи, 1999 година;
- Секторски студии за вино, кожа и текстил, производство на овошје и зеленчук, 2001-2003 година од Македонски деловен центар;
- ГТЗ: Студии за условите во РМ за производство и безбедност на храна – ХАССП;
- Програма за мерки и активности за развој на основните сектори со посебни секторски политики, со преглед на мерки и активности за реализација на рамковната програма за економски развој и реформи, со задачи и динамика (Министерство за развој);
- Годишни програми за приспособување на судскиот систем во РМ со

	<ul style="list-style-type: none">▪ судскиот систем во ЕУ, започнувајќи од 2001 година;▪ Институционална и финансиска рамка:<ul style="list-style-type: none">- Закон за основање Агенција за поддршка на претприемаштво;- Основање на Национален совет за претприемаштво и конкурентност;- Основање на осум регионални центри за поддршка на претпријатија;- Еуро-инфо кореспондентен центар во синцир со 300 европски центри;- Воведување Гарантен фонд во Македонската банка за поддршка на развојот, 2006 година;- Основање Фонд за човечки ресурси за зајакнување на управувачки способности во МСП;- Годишни програми за поддршка на МСП;<ul style="list-style-type: none">- Национален извештај за самооценување на мали претпријатија (PM, 2006 година); <p>Посебен дел од проектот е создавање пет кластери: јагнешко месо, сирење, вино, туризам и информатичка технологија;</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Студија за развој на показатели за конкуренција за македонската индустрија, 2006 година;▪ Годишни извештаи за реализирани активности во реструктурирање на челичната индустрија во Владата на Република Македонија;▪ Комисија за заштита на конкуренција според принципот на независност, избор и колективизам во процесот на донесување одлуки;▪ Програма за поттикнување инвестиции, 2003 година;▪ Македонски деловен центар: Инвестиции во РМ, 2003 година;▪ Извештај за административни постапки и бариери за инвестирање и привлекување СДИ во РМ, со акционен план;▪ Годишни програми за поттикнување и помагање на научни и иновативни активности;▪ Документ за основите и политиките за технолошки развој во РМ – 2004 година;▪ Годишни програми за технолошки развој и техничка култура;▪ Национален акционен план за вработување за 2004-2005 година;▪ Програма за јавни инвестиции за 2004-2006 година;▪ Национална програма за развој на образование за 2005-2015 година;▪ Стратегија за енергетска ефикасност и Национален еколошки акционен план
--	---

Список на важни документи (постојни стратегии, студии, закони, меѓународни документи) кои се користат за подготовка на **AA извештаи поделени по сектори**

Извештај од анализа на секторот	<ul style="list-style-type: none">• АГЕНДА 21;• Стратегија на ЕУ за одржлив развој;
--	--

<p>земјоделство д-р Владо Вуковиќ</p>	<ul style="list-style-type: none">• Обновена стратегија за одржлив развој на ЕУ, наша заложба за одржлив развој;• НЕАП – Национален(ни) акционен(ни) план(ови) за животната средина;• НЕХАП - Национален еколошки здравствен акционен план на Република Македонија, 1999 година;• Стратегија за развој на земјоделството во Република Македонија до 2005 година (2001);• Преглед по сектори во Македонија, октомври 2002 година, СБ;• Концептуален пристап во создавање и спроведување на НСОП на Република Македонија, 2000 година;• Национален извештај за процена на одржлив развој, 2002 година;• Национална стратегија за интеграција на Република Македонија во ЕУ, 2004 година;• Стратегија за приближување на македонскиот земјоделски сектор за храна кон ЗЗП, 2004 година;• Прашања/одговори за нашата апликација за ЕУ;• Влијание на добитокот врз животната средина, еколошки прашања и алтернативи, 2006 година;• Состојбата со животински генетски ресурси за храна и земјоделство во светот, 2006 година;• Студија за земјата за биолошка разновидност во Република Македонија (Прв национален извештај, 2003 година);• Други локални документи . . . сè уште не се официјално усвоени од Владата на Република Македонија
<p>Извештај од анализа на секторот животна средина д-р Светислав Крстиќ</p>	<ul style="list-style-type: none">▪ Концептуален пристап кон создавање и спроведување на Националната стратегија за одржлив развој на Република Македонија (2000 година);▪ Национален извештај за процена на одржлив развој (2001-2002 година);▪ Насоки за Локалната агенда 21 (2002 година);▪ Прегледи за достигнувањата во животната средина, серија бр. 17 ОБЕДИНЕТИ НАЦИИ Њујорк и Женева (2002 година);▪ Концепт на истражување како поддршка на создавањето и спроведувањето на НАЦИОНАЛНАТА СТРАТЕГИЈА ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (2003 година);▪ Визија 2008 година - План со динамика на Министерството за животна средина и просторно планирање (2003 година);▪ Зајакнување на капацитетите на Министерството за животна средина и просторно планирање; Проект финансиран од ЕУ, а управуван од Европската агенција за реконструкција; Технички извештај: Стратегија за подигнување на јавната свест за животната средина - резултати од проект 14 (ноември 2003 година);

- Зајакнување на капацитетите на Министерството за животна средина и просторно планирање;
Проект финансиран од ЕУ, а управуван од Европската агенција за реконструкција;
Технички извештај: Стратегија за управување со податоци - резултати од проект 16 (јуни 2004 година);
 - Зајакнување на капацитетите на Министерството за животна средина и просторно планирање;
Проект финансиран од ЕУ, а управуван од Европската агенција за реконструкција;
Технички извештај: Стратегија за комуникација со животната средина - резултати од проект 14 (јуни 2004 година);
 - Зајакнување на капацитетите на Министерството за животна средина и просторно планирање;
Проект финансиран од ЕУ, а управуван од Европската агенција за реконструкција;
Технички извештај: Функционална анализа и план за институционален развој - резултати од проект 8 (јули 2004 година);
 - Зајакнување на капацитетите на Министерството за животна средина и просторно планирање;
Проект финансиран од ЕУ, а управуван од Европската агенција за реконструкција;
Технички извештај: Стратегија за следење на животната средина - резултати од проект 15 (јули 2004 година);
 - Национална стратегија за европска интеграција на Република Македонија (септември 2004 година);
 - АНАЛИТИЧКИ ИЗВЕШТАЈ за Мислењето за апликацијата на Република Македонија за членство во ЕУ (ноември 2005 година);
 - Нацрт национална програма за усвојување на правото на ЕУ (март 2006 година);
 - Одговори на Прашалникот на Европската комисија (ноември 2006 година) - поглавје 22 ЖИВОТНА СРЕДИНА
 - Претпристапна економска програма за 2007-2009 година (ноември 2006 година) поглавје 4.7.5 ЖИВОТНА СРЕДИНА
1. Национален план за управување со отпад (2006 година);
 2. Национална рамка за биосигурност (2005 година);
 3. Стратегија за подигнување на јавната свест за животната средина (2005 година);
 4. Стратегија за комуникација со животната средина (2005 година);
 5. Стратегија за управување со податоци за животната средина (2005 година);
 6. Стратегија со акционен план за спроведување на Архуската Конвенцијата (2005 година);
 7. Национален план за намалување и отстранување на постојани органски загадувачи во Република Македонија (2005 година);
 8. Самооцена на националните капацитети за глобално управување со животната средина (2005 година);

	<p>9. Визија 2008 година (2004 година);</p> <p>10. Просторно планирање на Република Македонија (2004 година), (Службен весник на Република Македонија, бр. 39/04);</p> <p>11. Национална стратегија со акционен план за заштита на биолошката разновидност (2004);</p> <p>12. Национална студија за биолошка разновидност (2003 година);</p> <p>13. Прв национален извештај за климатски промени со акционен план (2003 година);</p> <p>14. Национален еколошки здравствен акционен план (НЕХАП), (1999 година);</p> <p>15. Национален акционен план за животната средина (НЕАП) (1996 година), и втор Национален акционен план за животната средина (НЕАП 2) (2006 година);</p> <p>16. Национална програма за отстранување на супстанции кои ја осиромашуваат озонската обвивка (1996 година), и</p> <p>17. Главен план за води на Република Македонија (1978 година), а развојот и усвојувањето на нов план е во постапка;</p> <ul style="list-style-type: none">▪
<p>Извештај од анализа на секторот транспорт и инфраструктура д-р Денис Жерновски</p>	<ul style="list-style-type: none">▪ Регионална балканска инфраструктура – студија за транспорт, ЕАР;▪ ТИРС Регионална студија за транспорт и инфраструктура на Балканот, Луис Бергер SA;▪ Транспортна и енергетска инфраструктура во југоисточна Европа;▪ Програма за јавни инвестиции за 2006-2008 година;▪ Проект за реформа на железници – проект на Светска банка;▪ Приоритетни проекти за развој на главната регионална транспортна мрежа во југоисточна Европа, 2006 – 2010 година (СЕЕТО);▪ Регионална студија за инфраструктура на воздушниот сообраќај;▪ Управување со транспортна мрежа;▪ Национална стратегија за економски развој на Македонија;▪ Национален план за управување со отпад;▪ НЕАП 2▪ Просторен план на Република Македонија▪ Комитет за информатичка програма за 2003-2007 година;▪ Национална стратегија за секторот информатика со акционен план;▪ Телекомуникации: Компаративен извештај и профил за земјата;▪ Студија за Главниот план за интегриран развој и управување со водени ресурси;▪ Главен план за води;▪ Статистички годишник за 2004 година;▪ Стратегија за Македонија – ЕБОР;

- Закон за патен сообраќај;
- Закон за јавни патишта;
- Закон за превоз на опасни стоки;
- Закон за безбедност во патен сообраќај;
- Закон за задолжително осигурување во сообраќајот;
- Закон за железници;
- Закон за трансформација на јавното претпријатие „Македонски железници“ Ц.О. - Скопје
- Закон за воздушна пловидба;
- Закон за радиодифузија;
- Закон за електронски комуникации;
- Закон за енергија;
- Нацрт закон за води;
- Закон за животна средина;
- Закон за управување со отпад;

Извештај од анализа на секторот
Работна група за секторот ИНДУСТРИЈА

д-р Делчо Јованоски

Национални документи

- H1: Програма за стабилизација на Владата на Република Македонија (Службен весник на Република Македонија, бр. 4/N.4), подготвена од ММФ и Светска банка;
- H2: Национална стратегија за економски развој на Република Македонија подготвена во 1997 година од страна на МАНУ; ја прикажува долгорочната визија до 2020 година
- H3: Стратегија за извоз на Република Македонија, подготвена од МАНУ во 1999 година
- H4: Рамковна програма за економски развој и реформи „Македонија 2003“ (Службен весник на Република Македонија, бр. 49/00)
- H5: Национална стратегија за интеграција на Република Македонија во Европската унија
- H6: Национална стратегија за мали и средни преторитетија за 2003 година, финансирана од УСАИД
Европска повелба за мали претпријатија – Солун 2003 година
Република Македонија - членка со еднакви права
- H7: Национална стратегија за реконструкција на челичната индустрија во Република Македонија
Спогодба за стабилизација и асоцијација со ЕУ, подготвена и финансирана од страна на Европската комисија, 2005 година, спроведување 2006-2009 година
- H8: Студија за идентификување административни бариери и постапки за инвестирање и привлекување странски инвестиции во РМ во соработка со Светска банка – ФИАС, 2003 година
- H9: Програма за поттикнување инвестиции во Република Македонија со помош на Светска банка, МИГА, УНДП, УСАИД, 2003-2006 година
- H10: Нова програма за подобрување на инвестициската клима во Република Македонија за 2007 – 2010
ЕАР и ТДИ група од Ирска
- H11: Подготовка и спроведување на Национална стратегија за развој на Република Македонија – 2000 година

<p>Извештај од анализа на секторот енергија</p> <p>д-р Наташа Марковска</p>	<ul style="list-style-type: none">- Извештај на ЕК за напредок, 8 ноември 2006 година;- Редовен преглед за 2006 година, според Протоколот од Енергетската повелба за енергетска ефикасност и соодветните аспекти врз животната средина – ПЕЕРЕА;- Закон за основање на Агенција за енергетика (Службен весник 62/2005);- Национален акционен план за животна средина II;- Атински меморандум: Меморандум за разбирање за регионалниот пазар на електрична енергија во југоисточна Европа и негова интеграција во внатрешниот енергетски пазар на Европската заедница;- Одговор на МЖСПП на Атинскиот меморандум („Атински меморандум – 2002 година“, развој на регионален пазар на електрична енергија во југоисточна Европа (СЕЕРЕМ));- Договор за основање на енергетска заедница (25 октомври 2005 година);- Договор на ЕК за југоисточна Европа (3 мај 2006 година);- Закон за животна средина (Службен весник 53/2005) и соодветна секундарна легислатива; <p>- Стратегија за енергетска ефикасност усвоена од Владата во октомври 2004 година;</p>
<p>Извештај од анализа на секторот шумарство</p> <p>д-р Никола Николов</p>	<ul style="list-style-type: none">- Нова стратегија за одржлив развој на ЕУ, 9 јуни 2006 година - 10117/06; Стратегија за шумарство на Европската Унија (КОМ (1998) 649, 03/11/1998); Мислењето на Економско-социјалниот комитет за „Стратегијата за шумарство на Европската унија“ (2000/С 51/23);- Национална стратегија со акционен план за заштита на биолошката разновидност, Скопје, 2004 година;- Национален извештај за процена на одржлив развој, Скопје, 2002 година;- Национална стратегија за интеграција на Република Македонија во ЕУ, Скопје, 2004 година;- Втора национална комуникација (ВНК) за Рамковната конвенција на ОН за климатски промени, Скопје, 2006 година;- Втор национален еколошки акционен план на Република Македонија, Скопје, 2006;- Просторен план на Република Македонија, Скопје, 2004 година;- Стратегија за одржлив развој на шумарството во Република Македонија, Скопје, 2006 година;

Извештај од вкрстена анализа
Национални политики и законодавство

д-р Силвана Мојсовска

- Национална стратегија за интеграција на Република Македонија во ЕУ, септември 2004 година, Влада на Република Македонија/Секретаријатот за европски прашања (www.sep.gov.mk);
- Одлука на Советот за принципи, приоритети и услови на Европското партнерство со Република Македонија, декември 2005 година (www.sep.gov.mk);
- Акционен план за Европско партнерство за 2005 година, Влада на Република Македонија/Секретаријатот за европски прашања (www.sep.gov.mk);
- Комисија на ЕУ: Аналитички извештај за Мислењето за апликацијата на Република Македонија за членство во ЕУ, Брисел, 9 ноември 2005 година (www.sep.gov.mk);
- Национална програма за усвојување на правото на ЕУ, Влада на Република Македонија, Секретаријатот за европски прашања (www.sep.gov.mk);
- Концептуален пристап кон создавање и спроведување на Националната стратегија за одржлив развој на Република Македонија (2000 година);
- Национален извештај за процена на одржлив развој (2001-2002 година);
- Концепт на истражување како поддршка на создавањето и спроведувањето на Националната стратегија за одржлив развој на Република Македонија (2003 година);
- Агенда 21, Обединети Нации, 1992 година (www.un.org);
- Извештај за милениумски развојни цели за 2006 година, Обединети Нации;
- Акционен план на Светскиот самит за одржлив развој, Јоханесбург, 2002 година;
- Тери Вилард, Маја Анџелковиќ (ed.), Развојно поврзување: Надминување на јазовите во политиките помеѓу информатичкото општество и одржливиот развој, Меѓународен институт за одржлив развој за 2005 година (www.iisd.org);
- Национален план за развој на Република Македонија за 2007-2009 година, Влада на Република Македонија (www.finance.gov.mk);
- Претпристапна економска програма за 2007-2009 година,

Влада на Република Македонија (www.finance.gov.mk);

- Програма на Владата на Република Македонија за 2006-2010 година;
- Работен документ на службите на Европската комисија: Извештај за напредокот на Република Македонија за 2006 година (www.sep.gov.mk);
- Национална програма за реструктурирање и конверзија во индустријата за челик во Република Македонија;
- Проект за институционална реформа на деловното окружување (БЕРИС), Министерство за економија на Република Македонија;
- Акционен план на Светскиот самит за одржлив развој, 2002 година;
- Стратегија на ЕУ за одржлив развој;
- Агенда 21;

Извештај од анализа на под-секторот локална самоуправа

д-р Илија Тодоровски

Извештај од анализа на под-секторот здравствена заштита

д-р Владимир Кендровски

а) Стратегии

1. Министерството за локална самоуправа усвои Стратегија за реформа на системот на локална самоуправа во Република Македонија во 1999 година. Таа беше подготвена во период на строга централизација која произлегуваше од Законот за локална самоуправа од 1995 година и дополнителните закони. Во тој контекст, оваа стратегија беше насочена кон пробивање на патот кон а) зајакнување на надлежностите во рамките на Уставот од 1991 година, со кој се утврдуваа многу повеќе надлежности отколку со Законот за локална самоуправа (1995), но многу помалку отколку оние воведени со законот кој се спроведува уште од 2001 година.

б) донесување закон за регулирање на локалното финансирање кое не постоеше во тоа време.

в) измени во територијалната организација со преиспитување на постојните 123 општини, итн.

Измените кои се случија по 2001 година со воведување повеќе надлежности отколку оние во Стратегијата, донесувањето посебен Закон за локално финансирање во 2004 година и новата територијална поделба во 2004 година придонесуваат за застарување на голем дел од Стратегијата.

2. Владата на Република Македонија донесе Програма за спроведување на процесот на децентрализација за 2004 – 2007 година.

б) Студии

Во овој период се објавени повеќе студии за прашања поврзани со локалните власти во Република Македонија, од кои најзначајни се:

- Споделување на власт - нов модел на одлучување во мултикултурни општини во Република Македонија, 2005

(АДИ);

Студијата се фокусира на меѓуетничка комуникација и проблеми во четири општини во западниот дел на Македонија, во кој живеат различни етнички групи.

- Функционирање на системот на локална самоуправа во Република Македонија, 2004 година (ИСППИ)

Ги обработува прашањата како што се односите помеѓу централната и локалната власт и преносот на надлежности, локалното финансирање, односите помеѓу органите во општините, работењето на јавните комунални претпријатија, политичката култура на локалното население, улогата на НВО на локално ниво, итн.

- Децентрализација на човечкиот развој, Извештај за човечкиот развој за 2004 година, 2004 (УНДП)

Ги опфаќа економските, политичките, образовните и други аспекти во процесот на децентрализација.

- Локална самоуправа и децентрализација, Фридрих Еберт, 2001-2005 година

Претставува група на компаративни студии за балканските земји, вклучувајќи ја и Република Македонија, за различни теми, како што се: односите помеѓу централната и локалната власт, извршните и законските органи на локално ниво, локалната јавна администрација, итн.

- Социјална исклученост и граѓанска несигурност во Република Македонија, Извештај за човечкиот развој за 2001, 2002 година, (УНДП)

Во оваа студија е обработен односот помеѓу централната и локалната власт.

в) Закони

- Закон за локална самоуправа (2002);

- Закон за финансирање на единиците на локална самоуправа (2004);

- Закон за територијална организација на локалната самоуправа во Република Македонија (2004);

- Закон за градот Скопје (2004);
- Закон за измени на Законот за основно образование (2004);
- Закон за измени на Законот за средно образование (2004);
- Закон за измени на Законот за социјална заштита (2004);
- Закон за измени на Законот за заштита на деца (2004);
- Закон за измени на Законот за здравствена заштита (2004);
- Закон за култура (2003);
- Закон за библиотеки (2004);
- Закон за музеи (2004);

г) Меѓународни документи

- Европска повелба за локална самоуправа (Совет на Европа);
- Европска рамковна конвенција за прекугранична соработка меѓу територијалните заедници и власти (Совет на Европа);
- Рамковна конвенција за заштита на националните малцинства (Совет на Европа);

а) Стратегији

1. Стратегија за унапредување на здравствената заштита за населението во Република Македонија до 2010 година, Македонска академија на науки и уметности и Министерство за здравство, Скопје, 2001 година;

Во тек е подготовка на НОВА СТРАТЕГИЈА како обврска на државата поврзана со заемот од Светска банка. Процесот на подготовка започна во 2005 година, а Стратегијата се очекува да се усвои во текот на 2007 година.

Со новата Стратегија се настојува да се обединат сите постојни

(усвоени) стратегии кои се надополнуваат во смисла на целите и визиите во секторот здравство до 2015 година:

- Стратегија за континуирано медицинско образование во примарното здравство во Република Македонија, 2000 година;
- Стратегија за акредитација на доктори во Република Македонија, септември 2001 година;
- Политика за лекови во Република Македонија, октомври 2001 година;
- Национална стратегија за ХИВ/СИДА за 2003-2006 година, јуни 2003 година;
- Национална стратегија за борба против пушењето за 2005-2010 година, 2004 година;
- Национална стратегија за зајакнување на професијата медицински сестри со акционен план во Република Македонија, 2004 година;
- Национална стратегија за здравје и безбедност на работа, април 2005 година;
- Стратегија за унапредување на менталното здравје за 2005-2012 година, јануари 2005 година;
- Стратегија за развој на интегриран здравствен информатички систем во Република Македонија, април 2006 година;

Сите горенаведени стратегии се однесуваат на одредени компоненти од здравствениот систем, обезбедуваат преглед на постојната состојба и предлагаат мерки за напредок.

Исто така, постои и нацрт верзија за следнава стратегија:

- ❖ Национална стратегија за борба против алкохолизам.

Покрај горенаведените политики и стратегии, постојат други бројни завршени или нацрт документи од различни области

поврзани со здравството (ХИВ/СИДА, туберкулоза, ментално здравје, алкохол, тутун, дроги, безбедност на храна и фармацевтски производи, итн.).

Владата на Република Македонија го усвои Извештајот за милениумските развојни цели во јуни 2005 година.

б) Акциони планови

Владата на Република Македонија го усвои Националниот еколошки здравствен акционен план на Република Македонија во јуни 1999 година.

Акциониот план за храна и исхрана на Република Македонија за 2004-2008 година е стратешки документ кој произлегува од договорените активности на земјите-членки на Светската здравствена организација.

Национален план за примарна, секундарна и терцијарна здравствена заштита од непреносливи болести - рак на дојка, 2004 година.

Поради отсуство на изводливост и одржливост во смисла на финансирање и поради недеlegeирање на институција да го води процесот, овој план не се спроведува.

в) Проекти

Светска банка: Документ за процена на проект за предложен заем во износ од 10 милиони американски долари за Република Македонија за Проектот за управување со здравствениот сектор. Вашингтон, 26 април, 2004 година.

Светска банка: Aide Memoire од супервизорската мисија на Светска банка, 17 март - 14 април 2005 година.

Светска банка: Aide Memoire од супервизорската мисија на Светска банка, 30 јуни - 8 јули 2005 година.

BIS Healthcare Group: Стратегија за финансирање и идна организација на примарната здравствена заштита - конечен извештај (извештај бр. 21335/3, верзија 4/7), 2001.

Bossert T.: Извештај од работилница за здравствени системи и политики во Македонија: оценување, препораки и следни активности. Училиште за јавно здравство при Харвард, 1 декември 2003 година;

Burchfield K.: Компонента од реформата за управување со Фондот за здравствено осигурување - конечен извештај, март 2004 година (+ анекси).

Cercone JA. компонента 3: подобрување на обезбедувањето услуги - извршно резиме. Нема датум.

Cercone JA. Проект за реформа во здравството - компонента за склучување договори за здравствени услуги и модернизација, конечен извештај. Министерство за здравство, 31 март 2004 година.

Ernst & Young. ФЗО Македонија - ревизија на внатрешните контроли. Конечен извештај, Луксембург: 2004

Ernst & Young. Акционен план за Фондот за здравствено осигурување на Република Македонија. Конечен извештај, јануари 2005 година.

Ernst & Young. ФЗО - Преоден акционен план за секторот за здравствена заштита – краткорочен додаток на „конечниот

	<p>извештај“ (нацрт за разгледување). Април 2005 година.</p> <p>Европска опсерваторија за системи за здравствена заштита, Република Македонија - профил за здравствени системи во транзиција, 2006 година.</p> <p>Институт за социолошки и политичко-правни истражувања. Социјална процена на секторот здравство во Република Македонија. Конечен извештај, јуни 2004 година.</p> <p>г) Закони</p> <p>1. Закон за здравствена заштита</p> <p>Со овој закон се регулираат правата на здравствена заштита на граѓаните, односите и правата на здравствено осигурување, постапките за барања за здравствено осигурување и системот и организацијата на здравствена заштита. (Службен весник на Република Македонија, бр. 38/91; Уставен суд 73- /92; 46/93 и 55/95 и ревидиран текст 17/97 и измени 2002, 2004, 2005).</p> <p>2. Закон за здравствено осигурување (Службен весник на РМ, бр. 25/2000).</p> <p>3. Закон за преносливи болести кои влијаат во земјата</p> <p>4. Закон за водење евиденција во секторот здравство</p> <p>5. Закон за промет со лекови</p> <p>6. Закон за безбедност на храна и на производи и материјали кои доаѓаат во контакт со храна (Службен весник на РМ, бр. 54/2002)</p>
<p>Извештај од анализа на под-секторот средно образование</p> <p>Зоран Јовчевски</p>	<p>Во периодот 1998-2006 година се спроведуваа бројни активности поврзани со реформите во образовниот систем. Реформските активности беа поддржани со бројни проекти од кои произлегоа многу документи поврзани со стратешките приоритети на</p>

Република Македонија.

Подолу е даден преглед на документи од значење за целокупниот образовен систем, вклучувајќи го и стручното образование во

Република Македонија:

- Закон за средно образование;
- Закон за стручно образование и обука;
- Национална програма за развој на образованието во Република Македонија (2005-2015);
- Програма за развој на средно и пост-средно образование;
- Програма за професионален развој на наставниот кадар;
- Програма за гаранција на квалитетот и контрола на квалитетот;
- Програма за институционална поддршка на реформите во образованието;
- Програма за развој на информатичка и комуникациска технологија во образованието;
- Програма за образование за возрасни во Република Македонија во смисла на доживотно учење;
- Кон Европската рамка за квалификации за доживотно учење - работен документ;
- Концепт за континуирано стручно образование и обука.

а) Стратегии - програми

Во 2006 година се донесе Националната програма за развој на образованието во Република Македонија (2005-2015). Општата програма е придружена со посебни програми како што следи:

Програма за развој на средно и пост-средно образование,
Програма за професионален развој на наставниот кадар,
Програма за гаранција на квалитетот и контрола на квалитетот,
Програма за институционална поддршка на реформите во образованието, Програма за развој на информатичка и

	<p>комуникациска технологија во образованието и Програма за образование за возрасни во Република Македонија во смисла на доживотно учење.</p> <p>б) Закони Закон за средно образование; Закон за стручно образование и обука</p> <p>в) Други важни документи Концептот за континуирано стручно образование и обука за 2003 година е документ кој служи како појдовна точка за подготвување на Стратегијата за развој на пост-средно образование. Кон Европската рамка за квалификации за доживотно учење – работен документ е документ на Европската заедница кој треба да послужи како основа за дизајнирање на националната рамка за квалификации во Република Македонија. Критички осврт на потребите за Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија.</p>
<p>Извештај од анализа на под-секторот високо образование</p> <p>Зоран Јовчевски</p>	<p>2.3.1. Европски документи за одржлив развој</p> <p>Програмите на ЕУ (ТЕМПУС, шестата рамковна програма), Европската соработка за научни и технички истражувања, билатералната соработка, и други се од големо значење за Република Македонија, како инструменти за зголемување на мобилноста на студентите и на вработените.</p> <p>Факт е дека билатералната, регионалната и мултилатералната и билатералната соработка меѓу високообразовните институции се меѓусебно поврзани и зависат една од друга. Вреди да се спомене дека билатералната соработка на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ вклучува 56 договори за соработка со универзитети преку размена на професори, студенти, подготовка на заеднички проекти и семинари.</p> <p>Во 2005 година, Република Македонија потпиша документ за членство во мрежата на ЦЕЕПУС, што овозможува мобилност за</p>

студенти и професори во високообразовните институции во земјите од централна и источна Европа.

Мрежата на универзитети од југоисточна Европа, во која припаѓаат универзитетите лоцирани во главните градови на земјите од ЈИЕ, ја поддржува идејата дека академската соработка значително придонесува за градење доверба, мир, стабилност и економски развој во регионот. Досега, магистерските студии на Универзитетот во Атина, кои се одвиваат на англиски јазик, се покажаа како најуспешни.

Европската заедница се залага за стабилизација и развој на земјите од југоисточна Европа преку унапредување на интегративните процеси.

Спогодбата за стабилизација и асоцијација е основниот документ во овој процес, односно КАРДС програмата, со која се обезбедуваат ресурси за ТЕМПУС проектите во регионот.

Активното учество во локалните проекти овозможува спроведување на проекти за гаранција на квалитетот и постапки за оценување на високото образование, развој на наставната програма, заверување на дипломите, академска мобилност, учење од далечина, мултилатерална и билатерална соработка во приоритетните области во рамките на ТЕМПУС. Во периодот 1996-2003 година, беа одобрени 68 проекти, 19 компактни мерки и повеќе од 260 стипендии за мобилност, со вкупен буџет од 16 милиони евра. Првата фаза од ТЕМПУС проектот се фокусираше на развој на европските димензии во високото образование и реструктурирање на програмите за курсеви за технички науки со цел поефикасно решавање на потребите на пазарната економија. Во рамките на ТЕМПУС 2, посебно внимание се посвети на националните реформи во високото образование, вклучувајќи ги прашањата за континуирано образование, институционален развој и информатичка технологија. Последната ТЕМПУС 3 фаза се однесува на реалните потреби на секоја конкретна земја преку нови видови проекти, имено, проекти за градење институции, проекти за мрежно поврзување и проекти за мобилност.

Мобилноста на студентите и професорскиот кадар промовира една од димензиите на европскиот простор на високо образование, која е насочена кон непречен проток на луѓе на национално, регионално и меѓународно ниво, размена на идеи и соработка на полето на образование и научно-истражувачка работа, и развој на вештини со цел приспособување на новите култури и образовни окружувања. Сорбонската декларација, која пропишува дека „националните идентитети и заедничките интереси можат меѓусебно да дејствуваат и меѓусебно да се зајакнуваат за добросостојба на Европа, нејзините студенти и сите граѓани“ е уште една потврда за оправданоста на напорите за создавање европски простор на високо образование. Секако најважниот европски документ е Болоњската декларација од 1999 година, која Република Македонија ја потпиша во 2003 година како полноправна членка на европското семејство на земји посветени да ги следат и реализираат препораките од овој документ. Болоњскиот процес всушност е насочен кон одржливост и развој на високото образование. Фактичките чекори за остварување на визијата на овој процес се дефинирани во поврзаните владини цели и приоритети.

2.3.2. Важни национални документи

Следниов преглед ги претставува документите кои се од значење за образовниот процес, вклучувајќи го и високото образование во Република Македонија.

- Закон за високо образование;
- Закон за измени и дополнувања на Законот за високо образование;
- Национална програма за развој на образованието во Република Македонија (2005-2015);
- Програма за развој на високото образование;
- Програма за гаранција на квалитетот и контрола на

квалитетот;

- Програма за институционална поддршка на реформите во образованието;
- Програма за развој на информатичка и комуникациска технологија во образованието;
- Стратегија за развој на универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ (2004-2010).

а) Стратегији - програми

Во 2006 година се донесе Националната програма за развој на образованието во Република Македонија (2005-2015).

Дополнителни, но сепак засебни елементи на оваа програма се:

Програма за развој на средно и пост-средно образование,

Програма за професионален развој на наставниот кадар,

Програма за гаранција на квалитетот и контрола на квалитетот,

Програма за институционална поддршка на реформите во

образованието, Програма за развој на информатичка и

комуникациска технологија во образованието и Програма за

образование за возрасни во Република Македонија во смисла на доживотно учење.

Стратегија за развој на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“.

б) Закони

Законот за високо образование (одобрен од Собранието на 25

јули 2000 година, (Службен весник на РМ, бр. 64/2000) и Законот

за измени и дополнувања на Законот за високо образование

(усвоен од Собранието на 16 јули 2003 година (Службен весник

на РМ, бр. 49/2003) ја сочинуваат националната правна рамка за

високо образование. Со законите се регулираат следниве

области:

- правниот статус и автономијата на универзитетите во

согласност со Уставот на Република Македонија;

- основањето јавни и приватни високообразовни институции и условите за нивна регистрација;
- воведувањето систем за гаранција на квалитетот (процена и акредитација на високообразовни институции);
- основањето и укинувањето на високообразовните институции;
- организациските единици во високообразовните институции и формите на меѓусебна соработка;
- органите во високообразовните институции и нивните одговорности;
- развојот, финансирањето и сопственоста на високообразовните институции;
- високообразовните активности;
- научните/истражувачките титули, титулите за професорите и вонредните професори;
- студентите;
- признавањето дипломи;
- контролата на активностите на високообразовните институции.

Сложеноста на Болоњскиот процес бара постојана модернизација на законите со цел развој на потребната регулаторна рамка за реализирање на реформите. Оттука, од клучно значење е да се модернизира Законот за високо образование заедно со законите, подзаконските акти и другите законски инструменти за високо образование и областите поврзани со неговиот развој (на пример, законите за финансирање, законите за работна сила и социјална помош, законите за заштита на интелектуална сопственост, законите за мобилност на граѓаните, итн.).

в) Други важни документи

Програма за гаранција на квалитетот и контрола на квалитетот во образованието.

Програма за институционална поддршка на реформите во образованието.

Програма за развој на информатичка и комуникациска

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во
Република Македонија

Нацрт конечна национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008
година

**Дел II: Стратегиски претходни резултати и
анализа**

технологија во образованието.

Критички осврт на потребите за Национална стратегија за
одржлив развој (НСОР) на Република Македонија.

<p>Извештај од анализа на секторот социјална заштита д-р Марија Донева</p>	Постојни стратегии
	1. Национална стратегија за намалување на сиромаштија - целосна анализа на сиромаштијата во РМ и предложени нацрт мерки
	2. Стратегија за Ромите во РМ - целосна анализа на состојбата на Ромите во РМ, идентификација на приоритети
	Документи од истражувања
	2.1. Социјална исклученост и граѓанска несигурност во Македонија, (2001), УНДП.
	2.2. Фокусирање на сиромаштијата, Светска банка (1999)
	2.3. Извештај за милениумските развојни цели на Република Македонија (2005), Скопје
	2.4. Процена на политиките, состојбите и програмите за децата од улици, (2004) УНИЦЕФ, Институт за социјална работа и социјална политика
	2.5. Amicis G., (2004) Систем за социјална помош во Република Македонија, Министерството за труд и социјална политика
	2.6. Чонева Љубица (2003) Спроведување децентрализација во областа на социјална заштита, Конференција „Воведување на Законот за локална самоуправа“
	Закони и регулативи
	3.1. Закон за социјална заштита
	3.2. Закон за семејство
	3.3. Закон за детска заштита
	3.4. Закон за еднакви можности на мажите и жените
4. Други важни документи	
4.1. Одговори на Прашалникот за добивање статус на земја-кандидатка за ЕУ	

<p>Извештај од анализа на секторот туризам</p>	<p>Нова европска политика за туризам (нова политика за туризам на ЕУ: Кон засилено партнерство за европски туризам, КОМ (2006), 134 конечна);</p> <p>Главните области на кои се фокусира политиката се:</p> <ul style="list-style-type: none">- поедноставување на мерките кои влијаат врз туризмот (подобра регулатива, координација на политиките, подобрена употреба на достапните финансиски инструменти од ЕУ)- унапредување на одржливоста на туризмот (Европска агенда 21 за туризам, конкретни придружни активности за одржливоста на европскиот туризам)- зајакнување на разбирањето и достапноста до туризмот (подобрување на разбирањето за европскиот туризам, поддршка на промовирањето на европските дестинации, подобрување на достапноста до туризам: заедничка цел)
<p>д-р Иванка Нестороска</p>	<p>Важни национални документи</p> <p>Не постои национална стратегија или други важни национални документи за одржлив развој на туризмот. Но, во Македонија има постојни документи, закони и регулативи; Закон за туризам; Закон за угостителска дејност; Закон за туристичка такса; регулативи за минимални хигиенски и технички работни услови за туристичка дејност; регулативи за минимални хигиенски и технички работни услови за угостителска дејност; регулативи за категоризација на капацитети за сместување, што придонесува за регулирање на главните прашања поврзани со туризам и угостителство во земјата. Усогласување на овие закони и регулативи со останатите закони од различни сектори придонесува и овозможува воспоставување на основа за воведување и усогласување на прашањата за одржлив развој. Louis Berger, S.A., подготви студија за главен план за туризам во Република Македонија во периодот 2002-2003 година, но тој не беше официјално усвоен од Владата. Иако не е официјален, овој документ се користи за многу активности и проекти во областа на туризмот.</p>
<p>Извештај од анализа на секторот мали и средни претпријатија</p>	<ul style="list-style-type: none">● собрани документи: Преглед на сите важни документи за одржлив развој на секторот на МСП (Агенда 21, Зелен документ за ЕУ за претприемаштво, различни извештаи за конкурентност (Извештај на НСПК од декември 2005 година), Извештај на ЕБОР за земјата (јуни 2006 година), процена на моменталната состојба (од Годишниот извештај на Опсерваторијата за МСП за 2005 година, годишен извештај на АППРМ за 2005 година), ревидирана Стратегија за секторот на МСП за 2002-2013 година, Програма на активности на секторот на МСП за 2006-2010 година; <p>Целата анализа се заснова на пристапот на МСП кон одржлив развој, земајќи ги предвид трите столба: економскиот растеж, социјален развој и заштита на животната средина. Во врска со одржливиот развој на секторот на МСП, овие три столба ги вклучуваат следниве елементи:</p>

	<ol style="list-style-type: none">1. економска ефикасност на МСП: конкурентност, продуктивност, иновативност, новосоздадена вредност, основање нови и развој на постојните МСП, вертикално/хоризонтално мрежно поврзување, развој на човечки ресурси;2. СОЦИЈАЛНА ПОМОШ: добри работни услови, социјална заштита за вработените, развој на образование и кариера, социјална помош на локалната/национална заедница;3. подигнување на јавната свест за животната средина: економично користење на енергијата, користење обновливи извори на енергија, систем за управување со животната средина, намалување на загадувањето. <p>Врз основа на компаративни анализи на националните и меѓународните документи за одржлив развој на секторот на МСП, целокупниот впечаток е дека националните документи изрично ја одразуваат Лисабонската стратегија, и се настојува да се исполнат целите од неа. Тоа всушност се обезбедување економски растеж и вработување. Меѓутоа, бидејќи секторот за МСП заостанува зад стандардите на ЕУ за негов пораст, конкурентност, иновативност, истражување и развој, развој на човечки ресурси, итн., постојните документи, како што се ревидираната Стратегија за развој на МСП во 2006-2013 година, како и Програма за конкурентност и иновации во секторот на МСП во Македонија (2007-2010), се состојат од јасни политики/мерки за остварување на овие цели (ревидирана Национална стратегија за развој на мали и средни претпријатија (МСП) (2002 - 2013), ноември 2006 година, стр. 2-4 и и Програмата за конкурентност и иновации во секторот на МСП во Македонија ((2007-2010), септември 2006 година, стр. 7):</p>
	<p>Стратешки општи цели</p> <ul style="list-style-type: none">• зголемување на бројот на МСП• зголемување на вработеноста во МСП• зголемување на придонесот на МСП во БДП <p>Стратешки конкретни цели</p> <ul style="list-style-type: none">• зајакнување на подготвувањето политики• поедноставување на законската и регулаторната рамка• подобрување на пристапот до финансиски средства• поедноставување на оданочувањето• поттикнување на информатичката и комуникациската технологија• поттикнување на науката, технологијата и иновациите• унапредување на претприемаштвото во образованието и

обуката

- поттикнување на интернационализмот
- подобрување на услугите за деловен развој

Соодветно на тоа, овој пристап е вклучен во Програмата за МСП во следниве главни компоненти:

1. институционална структура
2. деловно окружување
3. финансирање и оданочување
4. иновации и конкурентност

Се смета дека четирите групи прашања погорен наведени се клучни за зголемување на конкурентноста на МСП во земјата. Во исто време, зголеменото ниво на профитабилност се очекува да доведе до пораст и поттикнување на вработеноста, на тој начин влијаејќи врз клучната социо-економска цел на Владата за намалување на моментните високи нивоа на невработеност.

Овој пристап се состои од имплицитни одлуки за одржлив развој за: економски и социјални прашања, како што се економскиот растеж и порастот на вработеноста, но не ги одразува еколошките прашања и оние за човечки развој.

Појасна заложба за прашањата за одржливост е присутна во мерките од Програмата за МСП поврзани со даночни олеснувања за истражување и развој (на пример, воведување даночни ослободувања за истражувања и инвестиции во обновливи извори на енергија од страна на МСП, стр. 31), и во мерките за кампања за подигнување на свеста за претприемаштво на макро, средно и микро ниво (на пример, на макро ниво, кампања за истакнување на придонесот на претприемачите во вработувањето, социјалната помош, заштитата на животната средина и националниот пораст; на микро ниво: свест за заштита на животната средина, здравје и заштита при работа, борба против неформалната економија, стр. 43); вклучувајќи и награди за претприемаштво за одржлива компанија на годината (социјална и еколошка одржливост).

Што се однесува до меѓународните документи за одржлив развој, тоа е COP на ЕУ.

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во
Република Македонија

Предлог - Национална стратегија за одржлив развој во РМ

Дел II: Стратешка основа и анализа

Анекс бр. 10:

Список на учесници на работилници за НСОР

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Нацрт конечна национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратегиски претходни резултати и анализа

РГ земјоделство/национален експерт Владо Вуковиќ

	Име на учесници	Институција	Телефон	E-mail
1	Д-р Владимир Џабирски	Факултет/кафедра за сточарство	(02) 3115 277	vdzabirski@zf.ukim.edu.mk
2	Д-р Ордан Чукалиев	Факултет/кафедра за житни култури	(02) 3115 278	ordan.cukaliev@zf.ukim.edu.mk
3	Д-р Слободан Банџо	Земјоделски институт - Скопје		s.bandzo@zeminst.edu.mk
4	Д-р Гордана Поп Симонова	Земјоделски институт - Скопје	(02) 3222 015	gpoposimonova@yahoo.com
5	Д-р Драги Димитриевски	Факултет/агрономија	(02) 3134 310	ddragi@zf.ukim.edu.mk
6	Александар Сапунџиоски	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство – Сектор за води		
7	Абдилгафар Синани	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство - Сектор за води	(02) 3161 710	AS@mzsv.gov.mk
8	Д-р Марина Домазетовска	Министерство за здравство	(02) 2134 367	pdomazetova@yahoo.com
9	Ирена Костревска	Министерство за финансии	(02) 3106 465	irena.serafimova@finance.gov.mk
10	Ленка Угриновска	Министерство за економија	(02) 3093 423	lenka.ugrinovska@economy.gov.mk
11	Филип Иванов	Министерство за животна средина и просторно планирање на РМ, Сектор за животна средина	070 357 675	f.ivanov@moepp.gov.mk
12	Зоран Бошев	Министерство за животна средина и просторно планирање на РМ, Сектор за животна средина	071 223 084	z.boshev@moepp.gov.mk
13	Билјана Џартова	СИДА		biljana.dzartova-

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Нацрт конечна национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратегиски претходни резултати и анализа

	Петровска			petrovska@foreign.ministry.se
14	Љупчо Маџиров	Државен завод за статистика	(02) 3295 846	ljupcom@stat.gov.mk
15	Лидија Чадиговска	ИФAD, Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	(02) 3215 080	l.cadikovska@mafwe.gov.mk
16	Александар Узунов	ИФAD, Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	070 337 664	a.uzunov@mafwe.gov.mk
17	Петар Ѓорѓиевски	МААСП (Програма за поддршка на советодавни услуги во земјоделството во РМ)		petarg@optointernational.com.mk
18	Бобан Илич	ГТЗ – Проект за модернизација на земјоделскиот сектор во Македонија	(02) 3126 697	bobani@mt.net.mk
19	Дори Павловска-Ѓорѓиевска	ФЕДЕРАЦИЈА НА ФАРМЕРИ ВО РМ		dori.pavlovska@sfarm.org.mk
20	Томислав Буклевски	ДУФЕРКО ГРУП		tomibuk@yahoo.com
21	Урош Тасев	ГРУПАЦИЈА ЖИТО ВАРДАР		uros.tasev@yahoo.com
22	Златко Еделински	ИФAD		
23	Зоран Димов	Факултет за земјоделски науки и храна		
24	Владо Вуковиќ	НСОР		
25	Владимир Петков	Факултет за ветеринарна медицина		
26	Сашо Деспотовски	Стопанска комора		
27	Бедри Џемаили	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство на РМ		
28	Ефтим Шкалев	Факултет за земјоделски науки и храна		

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Нацрт конечна национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратегиски претходни резултати и анализа

РГ Туризам/национален експерт Иванка Нестороска

	Име на учесници	Институција	Телефон	E-mail
1	Зоран Николовски	Министерство за економија	(02) 3093 539	zoran.nikolovski@economy.gov.mk
2	Илија Јакимовски	Зелен центар за одржлив развој и соработка (НВО)	071 851 942	ilija.makbrod@yahoo.com
3	Билјана Ставревска	МЗСПП	(02) 3066 930	b.stavrevska@moepp.gov.mk
4	Златко Гаменов			
5	Соња Фурнаџиска	МЗСПП		sonjaf67@mt.net.mk
6	Катица Атанасовска	Министерство за култура	(02) 3240 593	
7	Арлинда Касапи	Министерство за економија	(02) 3093 536	arlinda.kasap@economy.gov.mk
8	Иван Камењарски	МЗСПП	070 252 194	kamenjarski@hotmail.com
9	Васил Анастасовски	МЗСПП	070 358 728	v.anastasovski@moepp.gov.mk
10	Мелаим Адеми	Министерство за финансии	070 392 635	
11	Дивна Јордановска	Фондација „Тиквешки вински пат“		
12	Виолета Јанкова	Фондација „Тиквешки вински пат“		
13	Славица Чоновска	Министерство за здравство		
14	Гоце Симоноски	Општина Охрид	046 230 176	goce.simonoski@ohridler.gov.mk
15	Даринка Јантиска	МЗСПП		

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во
Република Македонија

Нацрт конечна национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008
година

Дел II: Стратегиски претходни резултати и
анализа

16	Науме Мариноски	Факултет за туризам		
17	Дончо Таневски	НОТАМ		
18	Златко Стаменов	ИВА - Кратово		
19	Миле Смировски	АТАМ		
20	Бранко Аслимоски	Факултет за туризам		
21	Анета Јандријеска	МЗСПП		

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Нацрт конечна национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратегиски претходни резултати и анализа

РГ Транспорт и врски/национален експерт Денис Жерновски

	Име на учесници	Институција	Телефон	E-mail
1	Дуашн Попчалиев	Агенција за цивилно воздухопловство	(02) 3111 154	dpopcevaliev@dgca.gov.mk
2	Зоран Кракутовски	Градежен факултет	(02) 3078 438	krakutovski@yahoo.com
3	Љубомир Тодоровски		075 621 858	
4	Ристо Димитров		071 550 971	risto.dimitrov@yahoo.com
5	Миле Маневски	Министерство за внатрешни работи на РМ	(02) 3143 175	
6	Сашо Апостолов	МЗСПП	(02) 3066 930	s.apostolov@moepp.gov.mk
7	Милена Арсова	Министерство за транспорт		
8	Невзат Велиу	Министерство за финансии на РМ	070 358 729	nevzat.veliu@finance.gov.mk
9	Марјана Поповска	Завод за испитување материјали	070 329 314	marjana@myself.com
10	Елена Созовска Стојановиќ	Министерство за здравство на РМ	(02) 3112 500	drsozovska@gmail.com
11	Александар Дроздовски	Јавно претпријатие „Македонија пат“	070 238 351	aleksandardrozdovski@yahoo.com
12	Драган Перчинков	Фонд за патишта	(02) 3118 044	dpercinkov@hotmail.com
13	Јулијана Јанкуловска	Министерството за транспорт и врски на РМ	(02) 3145 446	jule@mtc.gov.mk
14	Михајло Костовски	Галант Скопје		

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Нацрт конечна национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратегиски претходни резултати и анализа

4	Љубомир Дракулевски	Економски факултет - Скопје	(02)3062628 (070)231531	drakul@eccf.ukim.edu.mk
5	Славенка Саздова	АРИ	3079601	adi@adi.gov.mk
6	Ленка Угриновска	Министерство за економија	3093432	lenka.ugrinovska@economy.gov.mk
7	Јордан Бубевски	МЗТ ХЕПОС	70220572	metalec_dooel@yahoo.com
8	Илија Андонов	МЗТ ИРИ	70250350	
9	Андон Саздов	МЗТ ИРИ	70277104	
10	Павле Рибарски	Генерален секретаријат на Влада	70371814	
11	Ана Каранфилова Мазневска	МЖСПП	70359484	a.karanfilova@moepp.gov.mk
12	Ана Лазаревска	Машински факултет	3061459; 075596182	ana.lazarevska@gmail.com
13	Љубиша Николовски	Агенција за поддршка на претприемаштво	3120132; 070204458	ljubisa@apprm.org.mk
14	Владо Петковски	Економски факултет	23286888	
15	Гоце Тодоровски	„Раде Кончар“	70277497	todorovski@koncar-alatnica.com.mk

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Нацрт конечна национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратегиски претходни резултати и анализа

РГ-ШУМАРСТВО/национален експерт Никола Николов

	Име на учесници	Институција	Телефон	E-mail
ГЛАВНА РАБОТНА ГРУПА				
1	Кирил Сотировски	Шумарски факултет - Скопје	3135 033 локал 141	kirils@sf.ukim.edu.mk
2	Јовица Ристевски	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	70358246	jovica.ristovski@mzsv.gov.mk
3	Љупчо Несторовски	Шумарски факултет - Скопје		
4	Војо Гоговски	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	70348100	vojo.gogovski@mzsv.gov.mk
5	Пејо Тодевски	Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство – Сектор за води	02 3124 298	
6	д-р Јованка Костовска	Министерство за здравство	02 2134 367	
7	Миле Маневски	Министерство за внатрешни работи	070 325 806 3143 175	
8	Шериф Сељами	Министерство за финансии	02 3106 462	irena.serafimova@finance.gov.mk serif.seljami@finance.gov.mk
9	Миле Јакимовски	Министерство за животна средина и просторно планирање – Сектор за животна средина	3066 930 локал 126	M.Jakimovski@moepp.gov.mk
10	Смиљка Тенева	Министерство за животна средина и просторно планирање - Сектор за животна средина	071 531 999	S.Teneva@moepp.gov.mk
11	Сашко Јорданов	Министерство за животна средина и просторно планирање - Сектор за животна средина	070 516 073	S.Jordanov@moepp.gov.mk
12	Бојан Ранташа	Канцеларија на ФАО, Скопје, ул. Коста Шахов, бр. 12	3179065 (070)876353	bojan.rantasa@fao.org.mk ; rante@mt.net.mk
ПОШИРОКА РГ – СЕКТОР ШУМАРСТВО				
1	Дејан Гаџовски	Министерство за животна средина и просторно	02 3066 930,	D.Gadzovski@moepp.gov.mk

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Нацрт конечна национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратегиски претходни резултати и анализа

		планирање – просторно планирање	локал 163/115	
2	Робертина Брајаноска	Министерство за животна средина и просторно планирање - Сектор за животна средина	075 437 981	R.Brajanoska@moepp.gov.mk
3	Живко Мирчевски	Министерство за животна средина и просторно планирање - инспекција	070 273 508	
4	Беџет Абази	Министерство за животна средина и просторно планирање - инспекција	071 223 075	B.Abazi@moepp.gov.mk
5	Роска Николовска Вукојевиќ	Министерство за животна средина и просторно планирање - Сектор за животна средина	3066 930 локал 123	R.Nikolovska@moepp.gov.mk
6	Сашо Петровски	Јавно претпријатие „Македонски шуми“, Скопје		
7	Томе Ѓорѓевски	Национален парк „Маврово“, Маврово	070 229 029	
8	Жарко Анастасиевски	Јавно претпријатие „Македонски шуми“ јавно претпријатие, Скопје		
9	Славко Дамески	Национален парк „Пелистер“, Битола	070 312 214	pelister@mp.com.mk
10	Константин Бахчеванџиев	Шумарски факултет, Скопје	070 335 315	
11	Бранко Скендерски	Здружение на граѓани за заштита на интересите на сопственици на приватни шуми, Куманово		
12	Ставреска Анела	SNV		astavreska@senvworld.org
13	Јордан Здравковски	„Јасен“ јавно претпријатие, Скопје		
14	Петко Ристевски	Јавно претпријатие „Македонски шуми“, подружница „Црн Бор“, Кавадарци	075 638 389	
15	Маргарита Матлиевска	Министерство за животна средина и просторно планирање	023066930 локал 132	
16	Ленче Петрова	Државен завод за статистика	3295 645	

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Нацрт конечна национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратегиски претходни резултати и анализа

РГ-ЕНЕРГИЈА/национален експерт Наташа Марковска

	Име на учесници	Институција	Телефон	E-mail
1	Дејан Зрмановски	Министерство за економија	(02)3093517; (070)400130	dejan.zrmanovski@econimy.gov.mk
2	Теодора Грнчаровска	Министерство за животна средина и просторно планирање	(02)3066930 локал 109; 070383060	t.grncarovska@moepp.gov.mk
3	Анита Димитровска	Министерство за финансии	02 3106 122	anita.dimitrovska@finance.gov.mk
4	Ана Петровска	Министерство за здравство	(02)3112500 локал 231; 070274729	ana.petrovska@zdravstvo.gov.mk
5	Јулијана Димовска	Регулаторна комисија за енергетика	(02)3233580 локал 108; 070672009	julijana.dimoska@erc.org.mk
6	Иванка Спировска-Живосовска	ЕСМ-ЕВН	(071)720505	ivanka.spirovska@esmak.com.mk
7	Горан Чогелја	ЕСМ-ЕВН	(070)390256	cogelja@on.net.mk
8	Драго Шајновски	МЕПСО	3149 627	dragos@mepso.com.mk
9	Николов Игор	ЕЛЕМ	3149001	igor.nikolov@elem.com.mk
10	Јасна Иванова Давидовиќ	ЕЛЕМ	3149 042	jasna.ivanova.davidovic@elem.com.mk
11	Димитар Хаџимишев	Топлификација		h.misev@toplif.com.mk

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Нацрт конечна национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратегиски претходни резултати и анализа

CCSU животна средина/национален експерт Светислав Крстиќ

	Име на учесници	Институција	Телефон	E-mail
1	Ненад Коциќ	НВО Вила Зора - Велес		vilazora@mt.net.mk
2	Миран Митрески	НВО Здравец 2002 – М. Каменица		miran@freemail.com.mk
3	Витомир Јосифовски	НВО Злетовица Пробиштип		jvitomir@hotmail.com
4	Петар Андонов	НВО Молика - Битола		molika@mt.net.mk
5	Незад Аземовски/Христијан Ковачевски	Биосфера - Битола		biosfera@mt.net.mk
6	Благоја Игновски	Претседател на ДЕМ		dem@dem.org.mk
7	Даниела Стефкова	МЗСПП	070 278 330	d.stefkova@moepp.gov.mk
8	Каја Шукова	МЗСПП	070 269 936	k.sukova@oepp.gov.mk
9	Даница Павловска	МЗСПП	070 343 775	d.pavlovska@moepp.gov.mk
10	Светлана Ѓорѓева	МЗСПП	070 266 053	s.gjorgjeva@moepp.gov.mk
11	Јован Ристов	Институт за културно наследство	070 363 340	gordanaristova@mt.net.mk
12	Лидија Јанкова	Министерство за финансии		-
13	Руска Мицева	ДЕМ Велес		ruska@dem.org.mk
14	Робертина Брајановска	МЗСПП		-

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Нацрт конечна национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратегиски претходни резултати и анализа

CCSU социјални прашања

	Име на учесници	Институција	Телефон	E-mail
1	Владимир Кендровски	Републички завод за здравствена заштита	(02) 3147 053	kendro@mt.net.mk
2	Зоран Јовчевски	Биро за развој на образование	070 771 441	zoran_jovcevski@yahoo.com
3	Ленче Мирчевска	Средно образование	070 476 503	lmircevska@yahoo.com
4	Николина Трајановска	Министерство за економија на РМ	070 621 029	nikolina52@yahoo.com
5	Јорде Јакимовски	ИСППИ	075 472 729	jakjorisppi@ukim.edu.mk
6	Гордана Сиљановска	Правен факултет	(02) 3127 229	goga@ukim.edu.mk

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Нацрт конечна национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратегиски претходни резултати и анализа

СПИСОК НА УЧЕСНИЦИ ВО ЕДИНИЦАТА ЗА ВКРСТЕНА ПОДДРШКА ЗА ПРАШАЊА ПОВРЗАНИ СО ВРАБОТУВАЊЕ

I. Главни членови на групата

	Име на учесници	Институција	Телефон	E-mail
1	д-р Сашо Косев (раководител)	Економски факултет - Скопје	070/796-707	
2	Никица Мојсоска-Блажевски	Министерство за финансии	071/232-792 (02)3135307	
3	Благица Новковска	Директор, Државен завод за статистика	070/260-354	
4	м-р Димитар Николоски	Економски факултет - Прилеп	070/603-604	
5	Маја Костовска	Министерство за труд и социјална политика	02 3117 288/ 070306796	

ii. Останати членови на групата

	Име на учесници	Институција	Телефон	E-mail
1	Волфганг Ондорф	Проект финансиран со средства од ЕУ: Политика на вработување II - Техничка помош за Македонија	02/3215-987	
2	Стојан Трајанов	Министерство за труд и социјална политика	02/3106-219	
3	Маја Стојческа	Министерство за труд и социјална политика	02/3106-252	
4	Милош Ѓуровски	Министерство за труд и социјална политика	02/3106-253/ 070811647	Mgjuroski@mtsp.gov.mk
5	Јасминка Диздаревиќ	Агенција за вработување		
6	Нада Кочовска	Агенција за вработување	02/3111-850	
7	Гоце Милошевски	Агенција за вработување	02/3122-397	
8	Блерим Златку	Министерство за економија		
9	Марија Зарезанкова - Потевска	Министерство за економија	02/3093-542	
10	Ардита Дема	ЗЕЛС – Заедница на единици на	02/3099-033	

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Нацрт конечна национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратегиски претходни резултати и анализа

		локална самоуправа		
11	Марија Игнатова	Секретаријат за европски интеграција	02/3239-165, локал 207	
12	Славица Богоева	Стопанска комора	02/3244-010	
13	Милан Мановски	Сојуз на синдикати на Македонија	02/3238-302	
14	Ромела Поповиќ Трајковска	Economic Think-Tank (НВО), поранешен вработен на проектот PRISMA		
15	Радмил Поленаковиќ	Машински факултет	070/332-930	
	Јован Маџовски	Прва приватна берза на пазарот на труд „Вработувања-берза“/УНДП	070/231-968	jovan.madjovski@undp.org
17	Славка Атанасова	Државен завод за статистика	(02)3295731	
18	Гордана Шуклева	Министерство за економија		
19	Тодор Ѓорговски (Билјана Тешева)	Министерство за животна средина и просторно планирање		

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Нацрт конечна национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратегиски претходни резултати и анализа

CSSU политики/национален експерт: Силвана Мојсовска

	Име на учесници	Институција	Телефон	E-mail
1	Даниела Стефкова	МЖСПП	(02)3066930 локал 128 (070)278330	d.stefkova@moepp.gov.mk
2	Љупчо Петкуќески	Влада на РМ	(02)3118022 (070) 261957	ljupco.petkukeski@gs.gov.mk
3	Даница Павловска	МЖСПП	(070)343775	d.pavlovska@moepp.gov.mk
4	Миле Николов	Министерство за финансии	(02)3111787	mile.nikolov@finance.gov.mk
5	Јасмина Мајстороска	Министерство за економија	(02)3093492	jasmina.majstoroska@economy.gov.mk
6	Светлана Глигоровска	Министерството за транспорт и врски		
7	Велибор Топалоски	Министерство за локална самоуправа	(02)3106307 3112339	topaloski@mls.gov.mk
8	Јулија Брсакоска		3112339 / 70575087	j.brsakoska@minamb.org
9	Оља Петрушевска Томева	СЕИ	3239-165 локал 117	olja.petrusevska@sep.gov.mk

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Нацрт конечна национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратегиски претходни резултати и анализа

„Брака Миладиновци“ Скопје

	Име и презиме	Телефонски број	e-mail
1	Грковски Јовица	71772800	Jocogrkovski05@yahoo.com
2	Олга Цветковска	70991000	Ole.cvetkovska@yahoo.com
3	Кристина Соколоска	75659286	Kiki4ka@yahoo.com
4	Велевска Ирина	75629289	/
5	Теодора Ристеска	70941226	/
6	Агрон Усеини	71545595	Useini_agron@yahoo.com
7	Марија Рафеска	75537316	Rafeska_m@yahoo.com
8	Гаковски Стефан	71813686	gjakovskistefan@yahoo.com

Поддршка за подготовка на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија

Нацрт конечна национална стратегија за одржлив развој, февруари 2008 година

Дел II: Стратегиски претходни резултати и анализа

„Брака Миладиновци“ Скопје

	Име и презиме	Телефонски број	e-mail
1	Грковски Јовица	71772800	Jocogrkovski05@yahoo.com
2	Олга Цветковска	70991000	Ole.cvetkovska@yahoo.com
3	Кристина Соколоска	75659286	Kiki4ka@yahoo.com
4	Велевска Ирина	75629289	/
5	Теодора Ристеска	70941226	/
6	Агрон Усеини	71545595	Useini_agron@yahoo.com
7	Марија Рафеска	75537316	Rafeska_m@yahoo.com
8	Гаковски Стефан	71813686	gjakovskistefan@yahoo.com